إقتران النيرين في مجمع البحرين

ترجمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی دووەم

چاپی دووەم

١٤١٢ی ك - ١٩٩٢ی ز

إقتران النيرين

في

مجمع البحرين

تەرجەمەی حەدیسەکانی موسلیم و بوخاری

دانراوی

ماموستا مەلا ڕەشید بەگی بابان

لێکۆڵینەوەی

محمد علی قەرەداغی

بەرگی دووەم

چاپی دووەم

١٤١٢ك - ١٩٩٢ز

بسم الله الرحمن الرحيم

چاپی دووەم

خوێنەری بەڕێز خۆت باش ئاگاداری کە ، بە پێچەوانەی باوو پێویستەوە ، بەرگی دووەمی ئەم کتێبە دوای بەرگی تۆیەم ـدوابەرگـ دەست تۆی ئازیز ئەکەوێت ، هۆی ئەمەیش رەنگە لە بیرت نەچووبێ کە لە پاشکۆی بەرگی تۆیەمدا بەسەرهاتی بەرگی دووەمم چۆن بۆ روون کردیەوە .

ئێستەیش کە ئەڵێم (چاپی دووەم) تۆی ئازیز چاپی یەکەمت نەدیوەو ، رەنگە هەر نەیشیبینی . بەڵام لەوانەیشە کە رۆژێك ببێت چاپی یەکەم سەر هەڵبداتو بکەوێتە بازاڕ ، چونکە ئەوەی کە بکرێ من کردوومەو پرۆڤەکانی ئامادەی چاپ کراون ، ئەوسا دەنگ‌وباسی کپ بوەتەوە .

بەهەر حاڵ چاپی یەکەم سەریش هەڵبدات جێگەی ئەم چاپە ناگرێتو ، پوختەیی‌و ، کەم‌هەڵەیی‌و ، لێکۆڵینەوەی‌زیاترو... چەند دیمەنێك بەم چاپە دەدەن کە بە یەکەم بەراورد لە چاپی یەکەمی جیادەکەنەوە .

ئیتر هیوام وایە خودای مەزن رەنجمان بە زایە نەداتو پاداشمان بداتەوەو ، ئەم کارە بکات بە توێشووی رۆژگاری سەختی پاشەڕۆژمان. هەروەها بیکات بە جێگەی سوودو مەشخەڵی روونکردنەوەی رێگەی راستو پاکی ئایینی ئیسلام بۆ نەوەو وەچەی گەلە موسوڵمانەکەمانو ، بەرزکردنەوەی هەستو رادەی بیرو رەوشتو رۆشنبیریان .

بســـــم الله الرحمن الرحيم

باب العلــم

٢٨ی حوزەیرانی ٩٤٠ رۆژی جومعە بعد الظهر

إعلـم أن كـل آيـة وردت فـي الإيمـان تـــدل على فضيلـة العلم ؛ لأن الإيمان قـــم من العلم وهو المقصـد الأسـنى من العــلم ، ورأس المعاملات الدنيوية وأساسها ، وفي كثير من الفواصل يتمدح الله تعالى بكونه عليما خبيرا حكيما ... إلى غير ذلك فلنذكر بعضا منها[1]:

(وإذ قـال ربـك للملائكة ... الآيـة)[2] .

تەرجەمە :

خوا – جل‌جلاله – فەضلی ئادەمی داوە بە سەر ئەو مەلائیکانـەدا کە ئەمری پێ فەرموون بە سوجدە بۆ ئادەم بە واسیطەی زۆریی عیلمی ئـادەم – علیـه السـلام – و ئیحاطەدانی بـەوەدا کـە ئـەو مەلائیکەتانە نەیانزانیـوە .

---

(١) دانەر – خ – تەرجەمەی ئەم وتەی نەنووسیبوو ، وا لێرەدا دەینووسین: بزانـە هەر ئایەتێك لە باســی ئیماندا هاتبێت گـــەورەیــی عیلمیش ئەگەیێنێ ؛ چونكە ئیمان بەشێكە لە عیلم و مەبەستی هەرەسەرەكیــی عیلمەو ، سەرو بناغەی هەموو مامەڵەی دنیایی‌یەو ، لە كۆتایی زۆر ئایەتدا ستایشی خودا كراوە بەوە كە (علیم) و (خبیر) و (حەكیم) و غەیری ئەوانەیشـە ، جا با هەندێكیان بنووسین .

(٢) الحـجر / ٢٨ .

(يعلـم مابين أيديهـم وماخلفهم ولا يحيطـون بشيء من علمـه إلا بمـا شـــاء)[1] •

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ ئیستیدلالی کردوه لەسەر ئیستیحقاقی خۆی بۆ ئولووهییەت بەمە کە عالیمی سابیقو لاحیقەو ، بەوەی کـە هیچ کـەس عیلمی نیە بە مەعلووماتی ئـەو مەگەر ئـەو میقدارە کـە خـۆی ئیرادەی کردوە کە بیزانن •

(شـهد الله أنه لا إله إلا هو والملائكة وأولو العلم •••)[2] الآية•

تەرجەمە :

خوا ـ عز وجل ـ لەسەر ئـولووهییەتی سێ شـاهیـدی هێناوە : ئەووەڵ ذاتی خۆی • دوەم مەلائیکە • سێیەم ئەهلی عیلم • بزانە کـــە عولەمای ئاخیرەت چـەنـدە گەورەن ! خـوا ـ جـل جلالـه ـ لەســـەر ئولووهییەتو وەحدانیەتی خۆی ئەیانهێنێ بە شاهیدی •

خوا لە قیصصەی طالووتا ئەفەرموێ :

(إن الله اصطفاه عليكم وزاده بسطة في العلم والجسم)[3] •

تەرجەمە :

قەومەکەی ئیعتیراضیان لـە پێغەمەرەکەیان گرت کە طالووتی رووتو قووت چۆن ئەکەی بە پادشای ئێمەو قوماندانی حەربیی ؟ جالووت وای جواب دانەوە کـە خـوا ئەوی ئینتیخابکردوە بەســـەر ئێوەدا ، عیلمی

(١) البقــرة / ٢٥٥ •
(٢) آل عمران / ١٨ •
(٣) البقــرة / ٢٤٧ •

زۆرتری داوەتێ ، لە ئێوە جەسیمتری[1] کـردوە • حـەرب بـە عیـلمو قـودرەت ئەچێتەپێشەوە •

(والراسخون في العـلم يقولون آمنا بـه)[2] •

تەرجەمە :

مەدحی عولەمای ئاخیرەتی بـەوە کردوە کـە تەئویلی موتـەشابیهـ ئەزانن ـلە لای خەلەفـ یاخۆ ئیمانیان بە موتەشابیهاتی قورئان هەیە کـە لـە طەرەفی خواوەیە ـلە لای سـەلەف ـ •

(يؤتي الحكمة من يشاء ، ومن يؤت الحكمة فقد أوتي خيرا كثيرا ، وما يذكر إلا اولو الالباب)[3] •

تەرجەمە :

ئەفەرموێ : هەرکەسێ حیکمەتی پێ‌ئیحسان بکرێ ئـەو کـەســە خێرێکی زۆری پێ‌ئیحسان‌کراوە • عیلمی ناوبردوە بەخێری زۆر •

(وقـل رب زدني علمـا)[4] •

تەرجەمە :

ئەمری بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کردوە کە طەلەبی زیادبوونی عیلم بکا لە خوا ـ جل جلاله ـ ئەگەر عیلم لـە هـەموو شت چاکتر نەبوایە خوا ئەمری بەحەبیبی خـۆی نەدەکرد کــە طــەلەبـی زیـادبوونی بکـا •

---

(١) واتە : لە ئێوە زەلامترو بەخۆوەتری دروست کردوە .
(٢) آل عمران / ٧ .
(٣) البقـرة / ٢٦٩ .
(٤) طـه / ١١٤ .

(هل يستوي الذين يعلمون والذين لا يعلمون ؟ إنما يتذكر أولـو الالبـــاب)[1] ٠

تەرجەمە :

نەفی موساواتی کردوە لە بەینی عالیمو غەیری عالیما کـە عـالیـم گــەورەترە ٠

(یرفع الله الذین آمنوا منکم والذین أوتوا العلم درجات)[2]٠

تەرجەمە :

ئەوانەی کە لە ئێوە ئیمانیان هێناوەو ئەوانەی کە علمیان پـێ عەطاکراوە خوا بە گەلێ پایە بڵندیان ئەکاتەوە بەسەر غەیری ئەوانا لە دوای ئیمان عیلمی کردوە بە ئەسبابی پایەبڵندیی لە دنیاو ئاخیرەتا (ســوورەی موجــادەلــە) ٠

(إنما یخشی الله من عبــاده العلمــاء)[3] ٠

تەرجەمە :

هەر عالمانە لە خوا ئەترسن ، چونکە ئەوان چاکی ئەناسن ، ئەزانـــن کە چەندە گەورەیە ، چەندە بــە قودرەتە ، چەندە قاهیرە ، چەندە مونعیمو موکریمە ...(والحاصل) هەر ئەوان موطڵەلیعن بەسەر صیفاتی جەلالیەو جەمالیەیا لەبەر ئەوە ناوێرن موخالەفەی ئەمرو نەهی ئەو بکەن ئەترســـن نیعمەتو رەحمەتیان لێ ببڕێ ٠

العلماء ورثــة الأنبياء ورّثوا [ومجردا] العلم من أخذه ـ أخـذ بحظ وافـر ٠ ومن سلك طريقا يطلب به علما ســـهل الله لـه طريــقا إلى الجنــة

(۱) الزمر / ۹ ٠
(۲) المجــادلــة / ۱۱ ٠
(۳) فــاطر / ۲۸ ٠

م ـ [ما وجدته في جامعه • رشيد] ت وقال : حسن ح-١/١٦٣ معلقا
د ، ابن حبـان ، حـاكم •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە پارچەییێــکە لەوەی کــە ئەوان ریوایەتیــان کردوە •
قەســطەلانی •

عولەما واریثی ئەنبیان ، ئەنبیا ـ علیهم الصــلاة والســلام ـ عیلمیان داونێ بە میراث ، یاخۆ عولەما عیلمیان بە میراث وەرگرتوە لە ئەنبیا ـ علیهم الصــلاة والسلام ـ هەرکەسێ ئەو میراثـە کــە عیلمی ئەنبیایـە وەربگرێ بەشێکی زۆر زۆر وەرەگرێ • هەرکەسێ بۆ طەلەبی عیلم بــە رێیێکا بڕوا خوا ڕێگەیێکی بەهەشتی بۆ سەهل ئەکا •

وقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ارحموا طالب العلم؛ فإنه متعوب البدن ، لولا أنه يأخذ بالعجب لصافحته الملائكة معاينة ، ولكن يأخذ بالعجب ، ويريد أن يقهر من هو أعلم منه • القسطلاني عن سـعيد بن جبير ١/١٦٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی : رەحم بکەن بە طالیبی عیلم ؛ چونکە بە طەلەبی عیلم بەدەنی ماندوو بوە ، ئـەگەر عوجبی نەبوایە مەلائیکە بە ئاشکارا موصافەحەی لەگەڵ ئەکردن[1]• ئەمما عوجب ئەیگرێ کە غەڵەبە بکا بەسەر ئەوەدا کە لە خۆی عالمترە •

ئەم دوو حەدیثە ، ئەگەر چی بوخاریی بە موسنەدیی ریوایەتی نەکردوە ئەمما هەردوکیان صەحیحن دەلالەت ئەکەن لەسەر شەرەفی عیلـم کــــە چەندە زۆرە •

---

(١) راستتر وایە بگوترێ : موصافەحەیان لەگەڵ ئەکرد .

ئەم میقدارە لە فەضلو شەرەفی عیلما کافیە • لە قورئانا ئایاتی دائیر بە شەرەفی بێ حەددو حیسابە •

الكـذب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

١/٣٤١ ـ علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ يخطب قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ لا تكذِبوا عليَّ ؛ فإنـه من يـكذب عليَّ يلج النار م ـ ١/٩٢ ، ح-١/١٩٧ • جه • ولفظ ابن ماجـه : فـإن الكذب عليَّ يولج النـار •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : درۆ مەکەن بـە ددم منەوە ؛ چونکە هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا ئەچێتە ناو ئاگرەوە •

٢/٣٤٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه قال :=إنه= ليمنعنى أن أحدثكم حديثا كثيرا [من هنا عن أبي هريرة م-١/٩٤ بلفظ : من كذب علي متعمدا] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من تعمد على كذِباً فليتبوأ مقعده من النار م ـ ١/٩٣ ، ح-١/١٩٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تـعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی : بە عەمدەن درۆم بە دەمەوە مەکەن ، هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا با جێی خۆی لـە ئاگرا خۆش بکا ! یەعنی ئەچێتە جەهەننەمەوە •

٣/٣٤٣ ـ قال المغيرة [رضي الله تعالى عنه] : سمعت رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن كذبا عليَّ ليس ككذب على أحد• فمن كذب عليَّ =متعمدا= فليتبوأ مقعده من النار م-١/٩٤ •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرموویەتی : بەدەم منەوە درۆکردن وەك درۆ بە دەمـ=ەوەکردنی= هیچ کەسێ نیە ، هەرکەسێ بـە عەمد درۆم بە دەمەوە بکا لە جەهەننەما جێ بۆ خۆی حازر بکا [چونکە درۆ بە دەم خەڵقەوە نابێ بە شەرعو ناخرێتە ناو دینەوە ، ئەمما درۆ بە دەم پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەخرێتە ناو دینەوە ، خەڵق ئەوە بـە دین ئەزانن و عەمەلی پێ ئەکەن ، ئەو وەختە دین ئەگۆڕرێ وەك دینی جوولەکەو گاوری لێ یێ] .

٣٤٤/٤ ـ عن حفص بن عاصم قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : كفى بالمرء كذبا أن يحدث بكل ماسمع . [هذا مرسل لأن حفصا تابعي ، لكن رواه مسلم في طريق أخرى عنه عن أبي هريرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ] م ـ ١٠٣/١ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : بۆ پیاو کـە بـە درۆزن بژمێررێ ئەوەندە کافیە کە هەرچی بیست بێنێ ریوایەتی بکا .

یەعنی ئینسان شتێکی بیست لە دین تا بە طەریقێکی صەحیح لێـی مەعلووم نەبێ کـە لـە دینە حەرامـە ریوایەتی بکا . حەدیثی بەیضاوی و (قوت القلوب)و (احیاء العلوم) چونکی لەو کیتابانەدا لەگەڵ ئەمە کـە زۆر موعتەبەرن ، ئەحادیثی مەوضووعە بێ حەددو حسابە ، دروست نیـە تا تەصحیح نەکرێن ریوایەت بکرێن .

٣٤٥/٥ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ موقوفا قال: بحسب المرء من الكذب أن يحدث بكل ماسمع . وعن عمر ـ رضي الله تعالى

عنه – قال مالك – رضي الله تعالى عنه – : إنه ليس يسلم رجلٌ حدث بكل ماسمع ، ولا يكون إماما أبدا وهو يحدث بكل ماسمع م – ١/١٠٦ • أثر •

تەرجەمە :

ئیمامی مالیك ئەفەرموێ : پیاو کە هەرچی بیستو ریوایەتی کـــرد قەط لە درۆکردن سالم نابێ ، قەط نابێ بە ئیمام ؛ چونکی حەدیثی درۆیش ریوایەت ئەکا بە درۆزن شوهرەت ئەبەستێ ، کەس ئیعتیبار بە قسەی ناکا با عیلمیشی ئەوەندە زۆر بێ کە وەکوو بەحر شەپۆل بدا • م – ١/١٠٦ •

ئیبنومەهدی ئەڵێ : ئینسان تا خۆی نەگرێ لە ریوایەتکردنی بەعزێ لەوانەی کە بیستوویەتی نابێ بە ئیمامێ خەڵق ئیقتیدای پێ بکا •

٣٤٦/٦ – عن سفيان بن حســين قال : سألني أياس بن معاوية ، فقال: إني أراك قد كلفت بعلم القرآن ، فاقرأ عليّ سورة وفسر حتى أنظر فيمـا علمت • قال : ففعلت • فقال لي : احفظ =عليّ= ما أقــول لك ؛ إيـاك والشناعة في الحديث ! فإنه قلّ ما حملها احد إلا ذلّ في نفسه وكذب في حديثه م – ١/١٠٦ (أثـر) •

تەرجەمە :

سوفیانی بنی حسەین ئەڵێ : ئەیاسی کوڕی موعاویە لێی پـرســیم وتی : وات ئەبینم کە عاشقی عیلمی قورئانی ، سوورەتێکـم بۆ بخوێنەو تەفسیری بکە تا تێفکرم عیلمت چۆنە • ئەڵێ : ئەوەمکرد • ئەیاس پێیوتم: ئەوی پێت ئەڵێم =بۆمی= حیفظ بکە : زینهار لە حەدیثا شتی قـەبیـح مەکـە ! چونکە ئەوانەی کە حامیلی عیلمی حەدیثن کەمیان هەیە کە خۆی لە حەددی ذاتی خۆیا رەذیلو رســوا نەبوو بێ ، لـــە حەدیثەکەیا بەدرۆ نەخرابێتەوە •

٣٤٧/٧ ـ عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال (فەرمووی): ما أنت بمحدث قـومـا حديثـا لا تبلغـه عقـولهم إلا كـان لبعضـهم فتنـة م ـ ١٠٦/١ (أثـر) .

تەرجەمە :

عەبدوولَلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : هیچ حەدیثێ ئیە کە ریوایەتی =بکەیت= بۆ قەومێكو قەومەکە عەقلیان بەو حەدیثە نەشكێ ئیللا ئەو حەدیثە نەفعی بۆ ئەو قەومە نابێ ، بەڵکو ئەبێ بە فیتنە بۆیـان [ئەبێ بە ســەبەبی تـەکـذیبی ئەحادیثی صەحیحەیش بۆیـە حوذەیفـەو ئەبوهورەیرە گەلێ حەدیثیان ئیخفا کردوە لە خەڵق] .

٣٤٨/٨ ـ عن سلمة بن الأكوع [من شجعان الأصحاب ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من يقل عليّ مالم أقل فليتبوأ مقعده من النار ح ـ ١٩٨/١ .

تەرجەمە :

هەرکەسێ بە دەم منەوە شتێك بڵێ کە نەموتووبێ جێی خۆی لـە جەهەنەما حازر بکا . حەدیثەکانی پێشوو شاملی : قـەولو ، فیعـلو ، تەقریر یێن ، ئەم حەدیثە خاصە بە قەولەوە کە بڵێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی (مثلا) .

٣٤٩/٩ ـ عن عبدالله بن الزبير [رضي الله تعـالى عنهما] قال : قلت للزبير : إني لا أسمعك تحدث عن رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ كما يحدث فلان وفلان . قال : أما إني لم أفارقه ولكني سمعته يقول : من كذب علي فليتبوأ مقعده من النار ح ـ ١٩٧/١ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای کوڕی زوبەیر ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ ئـەڵێ : بـە

زوبەیرم وت : هیچ لێت‌نابیەم کە حەدیث لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - وە ریوایەت بکەی وەك فلان‌و فلان ؟ زوبەیر -رضی الله تعالی عنه- فەرمووی : خەبەردار بە کە من لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - جوێ نەبوومەوە ، ئەمما لێم بیســـت کـــە ئەیفـــەرموو : هەرکـــەسێ درۆم بـــە دەمەوە بکا جێگەی خۆی لە ئاگرا حازر بکا •

۱۰/۳۵۰ - آبو هريرة [رضي الله تعالی عنه] يقول : قال رسول الله - صلی الله تعالی علیه وسلم -: يكون في آخر الزمان دجـالـون كـذابون يأتونكم من الأحاديث بمالم تسمعوا أنتم ولا آباؤكـم فإياكـم وإياهـم ، لا يضلونكم ولا يفتنونكم م - ۱/۱۰۷ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : لە ئاخری زەمانا گەلێ دەججالی درۆزن ئەبن ، گەلێ حەدیثی درۆتان بۆ یێنن کە نەخۆتان نە باوکتان نە باپیرتان نەیبیستبێ ، ها ! خۆتانیان لێ بپارێزن تـا رێتـان پێ‌ون‌نەکەن ، تووشی فیتنەتان نەکەن •

۱۱/۳۵۱ - قال عبدالله [بن مســـعود - رضي الله تعالی عنه-] : إن الشيطان ليتمثل في صورة الرجل ، فيأتي القوم ، فيحدثهم بالحـــديث من الكذب ، فيتفرقون ، فيقول الرجل منهم : سمعت رجلا أعرف وجهه ولا أدري ماسمه يحدث م - ۱/۱۰۸ (أثر) •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای =کوڕی مەسعوود= - رضي الله تعالی عنه - ئەفەرموێ: شەیطان ئەچێتە صوورەتی پیاوەوە ، یێتە لای قەومێ حەدیثی درۆیان بۆ ریوایەت ئەکا ، لە پاشا ئەو خەڵقە بڵاوئەبنەوە ، پیاوێ لەوانە (مثـلا)

ئـەڵێ : لە پیاوێکم بیست شکڵی ئەناسم ئەمما ناوی نازانم =حـەدیثـی ئـەگێڕایـەوە= •

حەدیثێ لە کەسێکەوە کە مەجهوول بێ ناوی نەزانرێ موعتەبـەر نیە • ئەبێ بزانرێ کە کێیە ، حەدیثی موعتەبەرە موعتەبەر نیە ؟

۳۵۲/۱۲ ـ عبدالله بن عمرو بن العاص [=رضي الله= تـعالى عنهما] قال : إن في البحر شياطين مسجونة أوثقها سليمان بن داود [عليهما الصلاة والسلام] يوشك أن تخرج فتقرأ على الناس قرآنا م ـ ۱۰۹/۱ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای [عەبدوڵلا یانزە یا دوانزە ساڵ لە باوکی بچووکتر بوە• نەوەویی • ئەبێ عەمر چەند ساڵ بووبێ ژنی هێنابێ ؟ بە چەند ساڵە بلووغی بووبێ ؟!] بنی عەمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە بەحرا بەعزێ شەیاطینیی هەن مەحبووسن ، حەزرەتی سولەیمان ـعليه الصلاة والسلامـ پێوەندی کردوون ، نزیکە بێنەدەرێ قورئان بۆ خەڵق بخوێنن • [یەعنی شتێك بە قورئان ئەخوێنن ، ئەمما قورئان نیە • وەك قورئانـی شیعە دە جزمیان لێ زیاد کردوە • مەقصوودی وایە کە بە هەموو کەس باوەڕ مەکەن بەڵکو ئەو کەسە لەو شەیاطینیانە بێ] •

۳۵۳/۱۳ ـ عن طاوس قال : جاء هذا إلى ابن عباس [رضي الله تعـالى عنهما] يعني بشير بن كعب [الأحبار] فجعل يحدثه ، فـقال لـه ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : عد لحديث كذا وكذا ، فعاد له ، فقال =لـه=: عد لحديث كذا وكذا فعاد له • فقال =له= : ما أدري أعرفت حديثي كله وأنكرت هذا ؟ أم أنكرت حديثى كله وعرفت هذا ؟ فقال له ابـن عبـاس [رضي الله تعالى عنهما] : إنا كنا نحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ إذ لم يكن يكذب عليه ، فلما ركب الناس الصـــعب والذلولَ تركنا الحديث عنه م ـ ١/١١٠ •

وعنه ـرضي الله تعالى عنهـ قال: إنما كنا نحفظ الحديث والحديث يحفظ عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأما إذا ركبتم كل صعب وذلول فهيهـات ! م ـ ١/١١٠ •

تەرجەمە :

ئـەم دوو ئەثەرە يەكێكن • طاووس ئەڵێ : ئەمە ـ يەعنی بوشەیری بنی كەعب ـ هاتە لای ئیبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] دەستی كـرد بـە حەدیث ریوایەتكردن بۆی ، ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما] پێی فەرموو : ئیعادەی فلان‌وفلان حـەدیث بكـــەرەوە ، ئـەویش بـۆی ئیعادەكردوە • فەرمووی : عەودەت‌كەرەوە بۆ ئەو حەدیثەو ئەو حەدیثە • بوشەیر عەرزی‌كرد : نازانم هەموو حەدیثێكی من ئەزانی كە حەدیثەو تەنها ئەم حەدیثە ئینكار ئەكەی ؟ یا هەر ئەمەت لێ مەعلوومەو ئینكاری ئەوانی تر ئەكەی ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئێمە لـــە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیثمان ریوایەت ئەكرد كـە درۆی بە دەمەوە نەدەكرا ، ئەمما كە خەڵق ســـواری هەموو وشترێـكی تەعلیم‌دراوو تەعلیم‌نەدراو بوون ، یەعنی موبالاتیان نـەكـرد بە حەدیثی راست‌و درۆ ، ئێمە تەركی ریوایەتمان كرد لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليـه وســـلم ـ •

لە حەدیثەكەی ترا ئەفەرموێ : ئێمە لە وەختێكا لە پێغەمەرەوە ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیث حیفظ ئەكراو درۆی تێكەڵ نەئەكرا حەدیثمان حیفظ ئەكرد • ئەمما كە خەڵق سواری هەموو تەعلیم‌دراوو تەعلیم‌نەدراوێ بوون هەیهات كە ئێمە حەدیث حیفظ بكەین‌و ریوایەتی بكەین ! یـەعنی

خەڵق حەدیث هەڵبەستن و ئەڵێن : ئیبنوعەباس لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەتی کردوە !

١٤/٣٥٤ ـ عن مجاهد قال : جاء بشير العدوي إلى ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فجعل يحدث ويقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجعل ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] لا يأذن لحديثه ولا ينظر إليه فقال : يا ابن عباس ما لي لا أراك تسمع لحديثي ؟ أحدثك عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا تسمع ؟ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : إنا كنا مرة إذا سمعنا رجلا يقول قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ابتدرته أبصارنا وأصغينا إليه بآذاننا . فلما ركب الناس الصعب والذلول لم نأخذ من الناس إلا مانعرف م ـ ١/١١٠ .

تەرجەمە :

ئەمەیش هـەر حەدیثـەکـانی پێشووە ، ئەوەندە هەیە ئـەم لـە موجاهیدەوەیـە . ئەفەرموێ : بوشەیری عەدەویی هاتە خزمەت ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەستی پێکرد : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ... ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ هیچ گوێی نەدەدایە حەدیثەکەی ، بوشەیر وتی : ئەی ئیبنوعەباس بۆچی ناتبینم کە گوێ بدەیتـە حەدیثەکەم ؟ من لـە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیثت بۆ ئەخوێنمەوەو کەچی گوێی نادەیتێ ؟ ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئێمـە وابووین ئەگەر دەفعەیێ لە پیاوێکمان ببیستایە بڵێ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ، جێبەجێ هـەمـوو چاومان ئەکردە ئـەو کەسەو گوێمان رائەگرت بۆ حەدیثەکەی ، کە خەڵق سواری تەعلیم دراوو

تەعلیم‌نەدراو بوون غەیری حەدیثێ کە لێمان مەعلوومە کە راســـتە هیچ حەدیثێ لە خەڵق وەرناگرین •

۱۵/۳۵۵ - عبدالله بن زهير عن =ابن= أبي مليكة [قاضي ابن الزبير - رضي الله تعالى عنهم -] قال : كتبت إلى ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أسأله أن يكتب لي كتابا ويخفي عني • فقال : ولد ناصح أنا أختار لـــه الأمور اختيارا وأخفي عنه • قال : فدعا بقضاء علي - رضي الله تعالى عنه - فجعل يكتب =منه= أشياء ويمر به الشيء فيقول : والله ما قضى بهذا علي إلا أن يكون ضل م - ۱/۱۱۱ •

تەرجەمە :

ئیبنوئەبی‌مولەیکە وتی : نووسیم بۆ لای ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهم - لێم‌طەلەب‌کرد کە بەعزێ شتم لە ئەحادیث‌و ئاثار بۆ بنووسێ ، ئەوی کە شوبهەی تیایەو نەشری موضیڕە لێم‌بشارێتەوەو بۆم نەنووسێ ، تا بڵاونەبێتەوە بە ناو خەڵقا بەوە زەرەر بە عەقیدەیان بگا • ئیبنوعەبـاس - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : کە ئیبنومولەیکە وەلەدێکی ناصیحـە کە ئیحتیاط ئەکا لە نەشری شتێ کە زەرەری بێ بۆ خەڵق • بەعزێ شـتی بۆ ئینتیخاب ئەکەم‌و بۆی ئەنووسم ، بەعزێکیشی لێ ئەشارمـەوە بـۆی نانووسم •

عەبدوڵڵای بنی زوهەیر ئەڵێ : ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنه - ئەو کتێبەی کە حوکمی ئیمامی عەلی - رضي الله تعالى عنه -ی تیا نووسرابوو هێنای‌و دەستی بە نووسینی بەعزێ شت لەو کتێبە کرد ، بە لای بەعزێ شتا رائەبورد ئەیفەرموو : وەڵڵاهی ئیمامی عـــەلی قەط حـوکمـی بەمە نەکردوە ، مەگەر رێی ونکردبێ‌و لە حەق لای‌دابێ •

لـە بەعزێ نوسخەی موسلیما لـە بـاتی (أخْفي) و (يُخْفي) (أحْفي) و(يُحْفي) نووسراوە ـ بە جێی بێ نوقطە. یەعنی ئیمساکی بەعزێ حەدیثم لێ بکە هەمووم بۆ مەنووسە ، ئەوانەی کە لازم بێ بـۆم بنووسە ، شتی بێ فائیدە یا موضیڕم بۆ مەنووسە (من النووي)• حوکمی ئـەم ئەثەرە وایە کـە :

١ ـ نەشری ئەشیای موضیڕە لە ناو خەڵقا چاك نیە ، حەتتا نـەك لـە جاهیل ، لە عالمیش شاردنەوەی باشە ، خوصووصەن لـە عـالمێ کە دینی بە دنیا ئەفرۆشێ •

٢ ـ مەسئەلەیێ لە ئینسان پرسرا بە قەد مەسئەلەکە لازمە جواب بدرێتەوە

٣ ـ عیلم نابێ لە ئەهلی کەتم بکرێ •

٤ ـ سوئال لە شتی بێ لوزووم وە یا موضیڕ زەرەری هەیە •

١٦/٣٥٦ – عن طاووس [التابعي الزاهد الصالح] قال : أتي ابن‌عباس [رضي الله تعالى عنهما] بكتاب فيه قضاء عليّ - رضي الله تعالى عنه ـ فمحاه إلا قدر ، وأشار سفيان بن عيينة بذراعه م ـ ١/١١١ •

تەرجەمە :

کتێبێ کە حوکمی ئیمامی عەلی – رضي الله تعالى عنه ـی تیـــا نووسرابوو هێنرایە لای ئیبنوعەباس [رضي الله تعالى عنهما] ئیبنوعەباس هەمووی مەحو کردەوە ئیللا بە قەدەر [وەکو طۆمار بوە] سوفیانی بنـی عویەینە کە راویی حەدیثەکەیە ئیشارەتی ئەلای بازووی خۆی کرد ، یەعنی بەقەدەر ذیراعێکی هێشتەوەو مەحوی نەکردەوە •

ئەگەیێنێ مەحوی شتی موضیڕ شتێکی باشە ، هێشتنەوەی مووجیبی فیتنەیە •

أبو إسحاق قال : لما أحدثوا تلك الأشياء بعد علي ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال رجل : من أصحاب عليّ : قاتلهم الله أي علـــم أفســـدوا !؟ م ـ ١/١١٢ •

تەرجەمە :

ئەوانەی خۆیان بە شیعەی ئیمامی عەلی ئەزانن کە ئەو شــــتانەیان ئیحداث کردو تێکەڵیان کرد بە قسەی ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئیسنادیان دایە ئەلای ئەو کە ئێستە مەذهەبو ئایینی شیعەیە ، یەکێ لــە ئەصحابی ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : بە لەعنەت بن چ عیلمێکی باشو گەورەیان تێك دا !؟

١ ـ مەذهەبی شیعە هەرچی موخالیفی مەذهەبی ئەهلی سوننەت بـــێ هەمووی درۆیە بە دەم ئیمامی عەلی‌یەوە هەڵبەستراوە •

٢ ـ لەعنی ئەهلی بیدعەت بە بێ تەعیینی شەخص دروستە •

٣ ـ گۆڕینی حوکمی شەرعیی حەرامە •

١٧/٣٥٧ (عن محمد بن سيرين قـال : إن هــذا العلم ديـن"): ئـەم عیلمە دینــە (فانظروا) : تێفکرن (عمن تأخـذون دينكـم) : کـە دینی خۆتان لە کێ ئەخذ ئەکەن ؟ یەعنی ئیعتیماد مەدەنە سەر قسەی هەموو کەسێ ، دینی ، عیلمی بە قووەت نەبێ عیلمی لێ فێر مەبن م ـ ١/١١٧ •

١٨/٣٥٨ ـ وعنه لم يكونوا يسألون عن الإسناد ، فلما وقعت الفتنة قـالـوا : سمّوا لنا رجالكم ، فَيُنْظَر إلى أهل السنة فيؤخذ حديثهم ، وينظر إلى أهل البدع فلا يؤخذ حديثهم م ـ ١/١١٧ •

تەرجەمە :

لەوەپێش لە ئیسنادیان نەدەپرسییەوە [نەیانەوت : ئەم حەدیثەت لــە

کێ بیستوە ؟ چونکە لە حەدیثا درۆکردن نەبوو] کە فیتنە هەڵسا لە بەینی خەڵقا [دەستکرا بە شەڕو شۆڕ ، هەر فیرقەیێ بۆ مەنفەعەتی خۆی دەستی کرد بە حەدیثی درۆ هەڵبەستن] عولەمای دین بە راویەکانیان ئەوت : ناوی ئەو پیاوانە بەرن کە حەدیثیان لێ ریوایەیەت ئەکەن تا تێفکرێ کە راویەکەی لە ئەهلی سوننەتە تا حەدیثەکەی قەبووڵبکرێ ، یا ئەهلی بیدعەتە کە حەدیثەکەی لێ قەبووڵ نەکرێ •

[ئێستە پێی ناوێ لە ئیسناد بپرسرێتەوە ؛ چونکە ئەحادیث لە طەرەفی عولەمای حەدیثەوە ـ خوا موکافاتیان بداتەوە ـ لە کەو دراوە ، هیچ مرۆرو زیزانەی تیا نەماوە ، ئەوی لازم بێ بۆ ئێمەمانان ریوایەتکردنە لە کتێبی موعتەبەری ئەئیممەی موعتەبەرەوە وەك کوتوبی سیتتە • موسنەدی ئیمامی ئەحمەد ، موەططەئی ئیمامی مالیكو سائیرە ـ رضي الله تعالى عن مدونيها ـ تەنها لە خوصووصی حەدیثا ، نەك لە ئەخلاقا لازمە ئینسان لە کتێبی وەعظو نەصیحەتو حیکایەو کتێبی صۆفییە ئیحتیاط بکا ، بە تەحقیقی بگەیێنێ ، ئەمجا بڵێ (قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ)بە ئێمەمانانیش تەحقیق ناکرێ ، کە وابوو هەروا چاکە کە هەر لەو کتێبانە نەقلی حەدیث بکەین • لە کتێبی صۆفییە ـ شكر الله سعيهم ـ هەر ئەخلاق فێر ببین ، حەدیثیان لێ ریوایەت نەکەین] •

٣٥٩/١٩ ـ عەبدوڵلای بنی موبارەك ئەڵێ : ئیسناد لە دینە ، ئەگەر ئیسناد نەبوایە هەرکەسێ چی هەوەس هێنا ئەیوت م ـ ١٢١/١ •

٣٦٠/٢٠ ـ ئیبراهیمی بنی عیسای طالەقانیی ئەفەرموێ : بە عەبدوڵلای بنی موبارەکم وت : ئەو حەدیثەی کە ئەڵێ : لە چاکەی دوای چاکەیە کە لەگەڵ نوێژی خۆتا نوێژیش بۆ دایكو باوکت بکەی ، لەگەڵ رۆژووی خۆتا رۆژوویان بۆ بگری ••• عەبدوڵلا فەرمووی : ئەم

حەدیثەت لە کێ بیستوە ؟ وتم : لە شەهابی بنی هیراش • فـەرمـووی :
موعتەبەرە وثووقی پێ ئەکرێ • ئەو لە کێیی ریوایەت کردوە ؟ وتم : لـە
حەججاجی بنی دینارەوە • فەرمووی ثیقەیە بڕوای پێ ئەکرێ• فەرمووی :
ئـەو لـە کێوە ؟ وتم : وتی : لـە پێغەمەر - صلی الله تعـالی علیه وسلم -
فەرمووی • عەبدوڵلا فەرمووی : یا ئەبائیسحاق [کونیەی ئیبراهیمە]
لـە بەینی حەججاجی بنی دیناراو پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم -ا
چەند بیابان هەیە کە چەند وشتر تیایا ملی ئەشکێ [یەعنی ئێشتا ئینسان
نایگاتێ ؛ چونکی حەججاج تابیعی تابیعینە ، هیچ نەبێ لـە بـەینی ئـەوو
پێغەمەرا - صلی الله تعالی علیه وسلم - ئەبێ تابیعیێك ببێ کە حەججاج
لێی ریوایەت کردوە ، لە بەینی ئەو تابیعییەو پێغەمەریشا - صلی الله تعالی
علیه وسلم - ئەبێ صەحابیێك ببێ کە ئەو تابیعییە لێی ریوایەت کـردوە ،
صەحابییەکەیش لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسـلم - خۆ ئـەگـەر
حەججاج لە تابیعی تابیعی بیستبێ ئەویش لە یەکێکی تر ، ئەویش لـــە
تابیعیی ئەو تابیعییەیش لە تابیعیێکی تر ، ئەمجا ئەو لە صـەحابە ، ئـەو
صەحابەیش ئیحتیمالی هەیە لە صەحابەیێکی تر••• بەم نەوعە حیســـاب
بکرێ حەددو حیسابی واسیطە ناکرێ ! (بناء علیــه) تەحقیقی صیححەتی
ئەو حەدیثە زۆر موشکیلە] ئەمما شك لە صەدەقەدا نیە کە بۆیان بکرێ
[لە زەکاتایە] م ١/١٢٣ •

مەعنای ئەمە کە لە صەدەقەدا خیلاف نیە ، یەعنی ئەم حەدیثە ئەگەر
لە پێش صەحابییەوە یەکێ تەرك کرابێ مەقطوعە ، ئەگەر زیاتـر تـەرك
کرابێ موعضیلە ، هەرکامێکیان بێ نابێ بە حوججەت ، ئەمما خیلافی عولەما
نیە لەمەدا کە دروستە صەدەقەی بۆ بکرێ • لە نوێژو رۆژووا بۆ مـردوو
خیلاف هەیە کە پێی ئەگا یا نا ؟ مەذهەبی شافیعیی‌و جومهووری عولـەما

وایە ڕۆژوو ئەگەر واجب بێ‌و مردوەکە لە وەختی خۆیا نەیگرتبێ ئەگەر وەلییەکەی ، یا کەسێکی تر بە ئیذنی ئەو بۆی بگرێتەوە ، لای قــەولی مەشهووری شافیعیی دروست نیە • فەقەط بە قەولێکی تری کە ئەصحابی موتەئەخخیرینی شافیعیی تەصحیحی ئەو قەولەیان کردوە دروستە (إن شاء الله) لە بەحثی صەوما پێت • قورئان بۆ خوێننشی لای شافیعی ثــەوابی ناگا بە مردوەکە ، لای بەعزێ ئەصحابی پێی ئەگا •

چەند جەماعەتێ لە عولەما فەرموویانە : مردوو ثــەوابــی هــەموو عیبادەتی پێ ئەگا ، نوێژ بێ ، ڕۆژوو بێ ، قورئان خوێنن بێ ••• هەرچیێ بێ فەرقی نیە • عەطای بنی ئەبی رەباح‌و ، ئیســـحاقی بنــی راهەوەی وتوویانە : دروستە نوێژی بۆبکرێ• ئەبو سەعد لە ئەصحابی موتەئەخخیرینی شافیعیی ئیختیاری ئەوەی کردوە • ئەبومحەمەدی بەغەویی وتــوویەتی : دوور نیە کە لە باتی کوللی نوێژێ موددێ طەعامی بۆ بدا • فەقەط ئــەم مەذهەبانە هەموو زەعیفن قیاسیان لە دۆعاو صەدەقەو حەج کردوە• دەلیلی شافیعیی ـ رضـي الله تعــالی عنـــه ـ ئایەتی (وأن لیس للإنســـان إلا ماسعی)[1]یە • هەم حەدیثی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کــە فەرموویەتی : بەنی ئادەم کە مرد غەیری سێ شت هەموو عەمەلی ئەبڕێتەوە• ئەو سێ شتە : صەدەقەی جارییە کە وەقفە • عیلمێکە کە لە دوای مردنی خەڵق نەفعی لێ ببینێ • وەلەدێکی صالیح کە دۆعای بۆ بکا • نەوەویی •

[فەقەط لای من ـ کە هیچ نازانم ـ قیاس باپێکی واسیعە ، فەضل‌و رەحمەتی خوا گەلێ لەوە واسیعترە ، بێ حەددو پایانە • قەرزدانەوە بــۆ زیندوو ، هیبەو تەملیکی ماڵ بەزیندوو بۆ دروســـتە ؟ هیبەی ثــەوابی عیبادەت بە مردوو بۆ دروســـــت نیە ؟ دەرحەقی ڕۆژووبۆ گرتنی لـــە

(۱) النجـــم / ۳۹ •

(صوم)ا ، صەدەقەبۆکردنی لە زەکاتا ، حەج بۆکردنی لە حەجا ئەحادیثی صەحیحە هەیە • هەریەك لە بەحثی خۆیا (إن شاء الله) ذیـکر ئەکـرێ • عیبادەتو ئیحسانی تر لەمانە چ فەرقێکی هەیە ؟ (والله أعلم) رەشید]•

٣٦١/٢١ ـ عەبدوڵلای بنی موبارەك [رحمه الله تعالی] بە ئاشکرا لەناو خەڵقا ئەیفەرموو : حەدیثی عەمری بنی ثابیت تەرك بکەن ؛ چونکە جوێنی بە سەلەف ئـەدا •

عەدالەت شەرتە بۆ صیحەتی ریوایەت ، حەدیثی فاسق موعتەبـەر نیـە م ـ ١٢٤/١ •

٣٦٢/٢٢ ـ ئەبوعەقیل کە طەلەبەی بوهەییەیە [ژنێکە لـە حەزرەتی عایشەوە ، ئەبوعەقیلیش لەوەوە ریوایەت ئەکا] =ئەڵێ= : لای قـاسمی کوڕی عوبەیدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهم ـ و کوڕی ئوممو عەبدوڵلای کچی قاسمی کوڕی محەممەدی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق رضي الله تعالی عنهم ـ ئەو قاسمە لە باوکەوە ئەچێتەوە سەر ئیمامی عومەر، لە دایکەوە سەر ئیمامی صەدیق ـ رضي الله تعالی عنهما ـ] لای ئەوو لای یەحیای بنی سەعید [یەعنی ئیبنولقەططان] دانیشتبووم ، یەحیا بە قاسمی وت : (یا أبا محمد) قەبیحە لە ئینسانی وەکوو تۆو زۆر گـــەورەیە کـە شتێکت لەم دینە لێ‌بپرسرێو لەو شتە عیلمت لەلا نەبێو فەرەجو فەرەجێکت لە لا نەبێ ! قاسم فەرمووی : لەبەر چی ؟ یەحیا فەرمووی : چونکی کوڕی دوو ئیمامی رێی هیدایەتی کە عومەرو ئەبوبەکرە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قاسم فەرمووی : وەڵلاهی لەوە گەلێ قەبیحترە لای کەسێ کە لە خواوە ـ عز وجل ـ عەقڵی پێ‌ئیحسان کرابێ کە بە بێ عیلم قسە بکەم ، یـا لە غەیری پیاوی مەوثووق عیلم فێربیم• عەقیل وتی: یەحیا سکووتی کرد جوابی قاسمی نەدایەوە • یەعنی قسەی قاسمی لە لا موعتەبەر بوو •

لە ریوایەتێکی ترا کە هەر لە عەقیلەوەیە ئەڵێ : کوڕێکی عەبدوڵلای بنی عومەر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ شتێکیان لێ پرسی‌و لەو شتەدا عیلمی لە لا نەبوو • ئەو وەختە یەحیای بنی سەعیدی قەططان پێی‌وت : لە تۆوە زۆر گەورەیە کە کوڕی دوو ئیمـامی ڕێگـەی هیدایەتی‌و شتێکت لـێ بپرسرێ‌و لەوەدا مەعلووماتت نەبێ ! قاسم فەرمووی : لەوە وەڵلاهی گەلێ گەورەترە لە لای خواو لای ئەو کەسە کە لە طەرەفی خواوە عـەقڵی پێ ئیحسان کرابێ کە بە بێ عیلم قسە بکەم یا لە غەیری مەوثووق ریـوایەت بکەم • عەقیل خۆی لای یەحیاو قاسم بوو کە یەحیا ئەوەی پێ وت‌و قاسم جـوابی دایـەوە •

موسلیم تەفسیری دوو ئیمامی هیدایەت بە عەبدوڵلای ئیبنی عومەرو عومەر ئەکاتەوە ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لەگەڵ پێشووا مونافاتـی نیـە م ـ ١/١٢٥ ـ ١٢٧ •

یەحیای بنی سەعید ئەفەرموێ : لە سوفیانی ثەوریی‌و لە شوعبەو لە ئیمامی مالیك‌و سوفیانی بنی عویەینەم پرسیـــی وتم : پیاوێ لە حـەدیثا حیفظی بە قووەت نیەو ظەریف تەثبیتی حەدیثەکەی ناکـا ئـایـا دروستە کە لێیان پرسیم بڵێم : ئەو کەسە بێ دیقەتە ؟ فەرموویان : خەبەری لێ بدە کە بێ دیقەتە م ـ ١/١٢٧ •

حەدیثی شەهریان پرسی لە ئیبنوعەون ، وتی : شەهریان داوەتە بەر تێزەی زمان ، شەهریان داوەتە بەر تێزەی زمان • یەعنی خـەڵق طـەعنیان لێ‌داوەو حەدیثی موعتەبەر نیە • فەقەط لە پاشا تەوثیـق‌کـراوە ، ئـەوەی ئیسناددراوەتە ئەلای کە وتوویانە جانطای رەفیقی خۆی دزیوە •• درۆیە•

(هذا القدر في الکذابین في الحدیث کاف وواف) ئینسان لازمە لە (قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ)ا زۆر بـە ئیحتیاطو بـــە دیقــەت بـێ •

٢٣/٣٦٣ ـ وقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] كونوا ربـانيين حلماء فقهاء علماء • ويقال : الرباني الذي يربي الناس بصغار العلم قبـل كبـــاره خ ـ ١/١٦٥ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە تەفســـیری (کـــونـــوا ربانیین)[1] فەرموویەتی : حەلیم بن ، فەقیه بن • عالم بن • یـەعنـی (ربانیین) مەنسووب بن ئەلای (رەب) کە ذاتی بارییە ـ عز وجل ـ•

بەعزێ لە عولەما وتوویانە : مەعنای (ربانیین) ئەوەیە کە تەربییەی خەڵق ئەکا بە عیلمی بوچووك لە پێش عیلمی گەورەدا بە تەدریج تەعلیمو تەربییەی خەڵق ئەکا لە عیلما ، لە پێشا عیلمی سووکیان فێر ئەکا ، لە دوایا عیلمی قورس • وردە ، وردە خەڵق ئەکەن بە عالم ، ئەگەر وا نـەکـرێ کەس فێری عیلم نابێ •

٢٤/٣٦٤ ـ عن ابي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : بينما النبـي ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ [جالس] في مجلس يحدث القوم جاءه أعرابي فقال : متى الساعة ؟ فمضى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وســـلم ـ يحدث • فقال بعض القوم : سمع ما قال فكره ما قال • وقال بعضهم : بل لم يسمع • حتى إذا قضى حديثه قال : أين أُراه السائل عن الساعة ؟ قـال : ها أنا يارسول الله • قـال : فإذا ضيعت الأمانة فانتظر الساعة • قـال : كيف إضـاعتهـا ؟ قـال : إذا وسـد الأمر الى غير أهلـه فانتظـر الســاعة ح ـ ١/١٥١ •

---

(١) آل عمـــران / ٧٩ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە - رضي الله تعالى عنه - ئەڵێ : وەختێ کە پێغـەمـەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە مەجلیسێکا تەشریفی دانیشتبوو قســەی بۆ خەڵق ئەفەرموو ، عەرەبێکی بەڕانیی هات وتی : کــەی قیـامـەت هەڵەستێ ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە حەدیثەکەیا دەوامی فەرموو ، قەطعی نەکرد ، بەعزێ لە خەڵقەکە وتیان : گـوێـی لێ بــوو سوئالەکەی پێ ناخۆش =بوو= یەعنی بۆیە جوابی نەدایەوە • بەعزێکیان وتیان : خەیر گوێی لێ نەبوو • تا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرموودەکەی خۆی تەواوکرد ئەمجا فەرمووی : لە کوێیە [محەمەدی بنی فلەیح ئەڵێ :] وا بزانم کە فەرمووی : ئەوی لە ساعەتی پرسیی ، لە کوێیە ؟ عەرەبەکە وتی : ئەوی لە ساعەتی پرسیی منم (یا رسول الله) پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : هەروەختێ ئـەمـانەت ضائیع کرا مونتەظیری قیامەت بە • عەرەبەکە وتی : ضایعکردنی ئەمانەت چۆن ئەبێ ؟ پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : کە ئیش بە نائەهل سپێررا مونتەظیری ساعەت بە •

(١) ئەم حەدیثە موعجیزەیێکی گەورەیە کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خەبەری لێداوە • ئەمانەت دەمێکە بە ضائیع دراوە ، ئیش هەمووی دراوەتە دەست نائەهل ، ئێستەیش هەروایە ، هەموو ئیشــی گەورە گەورەی میللەت کامیان بەدەست ئەهلەوەیە ؟

(٢) کەسێ کە قسەی کرد قسەبڕینی چاك نیە ، ئەوی کە لە وەختی قسەکردنیا شتی لێ بپرسرێ بۆی هەیە کە جـوابی کــەس نەداتەوە تـا قسەکەی تەواو ئەکا •

(٣) ئیش هەر ئەبێ بە دانـا بســـپێررێ • «گۆشت بۆ قەصـاب ، نان بۆ نانەوا » •

ئوبەییی بنی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئـەفـەرموێ : عیلم بـە راحەتی جیسم دەست ناخرێ م ـ ٣/٣٠٨ •

٢٥/٣٦٥ ـ عبدالله بن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعث بكتابه رجلا وأمره أن يدفعه إلى عظيم البحرين [المنذر بن ساوي] فـدفعـه عظيم البحـرين إلى كســـرى [خوسرەوی پەروێزی بنی هورمز] فلما قـرأه مزّقه [قـال الزهري :] فحسبت أن ابن المسيب قال : فدعا عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يمزقوا كل مُمَزَّق [فقتله ابنه شيرويه ، وفتح بلاده عمـر الفاروق ـ رضي الله تعالى عنه ـ وقسم غنائمه] ح ـ ١/١٦٠ •

تەرجەمە :

[ئیحتیمالی هەیە کە موکەڕەڕ بێ ، شایەد لە جێیێکی ترا نووسرابێ ، لێرە مەینووسن] •

عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تـعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : کـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کاغەزێکی نووسیی دای بە پیاوێ ، ئەمری پێ فەرموو کە بیدا بە گەورەی بەحرەین کە ناوی مونذیرە، ئەویش کاغەزەکەی نارد بۆ کیسرا ، کە خوسرەوی پەروێز بـوو • خـوســـرەو کاغەزەکەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی خوێندەوە پـارچـە پارچەی کرد • ئیبنوشەهاب ئەڵێ : ظەنم وایە کە ئیبنولموسەییب وتـی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای لێکردن فەرمووی : کـــە ئەوانیش بە هەموو رەنگێ پارچە ـ پارچە ببن • بە موعجیزەی پێغەمـەر

– صلى الله تعالى عليه وسلم – شێرۆی کوڕی خۆی کوشتی ، بیلادی لـە طەرەفی حەزرەتی فارووقی ئەکبەرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەتح کرا ، خەزێنەو تاجو تەختی لە بەینی لەشکری ئیسلاما تەقسیم کرا •

[فەقەط حەزرەتی فارووق – رضي الله تعالى عنه ـ لە نانو خویَ ، یـا نانو زەیتوونو ، لە جبەی پینەپیناویی زیاد نەکرد ، بـە دنـیا مـەغروور نەبوو ، لە رەوهدو تەقوای خۆی وازی نەهێنا !] •

موناسەبەی ئەم حەدیثە بە عیلم چونکە دەعوەتە بۆ رێی ئاخیرەتو هیـدایـەت •

٣٦٦/٢٦ – عن أنس – رضي الله تعالى عنه ـ قال : كتب النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ كتابا أو أراد [الشاك • أنس] أن يكتب ، فقيل له : إنهم لا يقرؤن كتابا إلا مختوما ، فاتخذ خاتما من فضة نَقْشُـهُ محمـــد رسول الله ، كأني =أنظر= إلى بياضه في يده [قال شعبة :] فقلت لقتادة : من قال نقشه محمد رسول الله ؟ قال : أنس ح – ١٦١/١ ، م – ٤٠٤/٨ •

تەرجەمە :

ئەنەس – رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمویَ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ کاغەزێکی نووسیی ، یا ئیرادەی فەرموو کـە بینووسیَ [الشاك ، أنس] عەرزی‌کرا : کە ئەوان [یەعنی رۆم یا عەجەم] کاغەزی مۆرنەکراو ناخوێننەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مۆرێکی لە زیو دروست‌کرد ، نەقشی (محمد رسول الله) بوو (کأنە) تەماشـــای سپێتیی زیوەکەی ئەکەم کە لە دەستیابوو ، شوعبە ئەڵیَ ؛ لە قەتادەم بیست کیَ وتی نەقشەکەی (محمد رسول الله) بوو ؟ قەتادە وتی : ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ وتی •

خيطاب لەگەڵ کەسێکا ئەبێ ریعایەتی عادات‌و عەنعەنەی ئەو ئەسەی تیـا بـــکرێ •

سوننەتە ئینسان مۆری ببێ ، لە زیویش بێ •

جەلیســـی پیاوی گەورە لازمە لەسەری کە ئیرائەی مـەصلەحەتی گەورەکەی بکا ، گەورەیش کە قسەی بچووکـی خـۆی بە مەصلەحەت زانیی قسەکەی لە ئەرز نەدا ، بە گوێی بکـا •

طەلەبە کە ئیشکالێکی بوو حەللی لە مامۆستاکەی بپرسێ ، ئەویش بۆی حەل بکـا •

دەعوەت ئەلای ئەحسەنی طەریق بە طەریقی ئەحسەن بێ •

کاغەز ، خەبەری واحید موفیدی (علم اليقين)ە ، تەوثیقی کاغەزو ئەمر بە مۆری ذاتیی لازمە بە عەلامەتێکی فاریقە ، وەکوو ئیمضا لازمە ، تـا مەعلووم بێ کە کاغەزی ئەو کەسەیە کە ناردوویەتی •

٣٦٧/٢٧ – عن أبي واقد الليثي [الحرث بن مالك ، أو ابن عـوف الصحابي – رضي الله تعالى عنه –] إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ بينما هو جالس في المسجد والناس معه • إذ أقبل ثلاثة نفـر ، فأقبل اثنان إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، وذهب واحد ، قال : فوقفا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، فأما أحدهما فرأى فرجة في الحلقة فجلس فيها • وأما الآخر فجلس خلفهم • وأما الثالث فأدبر ذاهبا فلما فرغ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [مما كان مشتغلا به من تعليم القرآن أو العلم أو الذكر أو الخطبة] قال : ألا أخبركم عن النفر الثلاثة ؟ أما أحدهم فأوى [بقصر الهمزة] إلى الله تعالى فآواه الله [بالمد • أي جازاه بأن ضمه إلى رحمته] إليه • وأما الآخر فاستحيا ، فاستحيا

الله منه • وأما الآخر فأعرض فأعرض الله عنه ح - ١/١٦١ ، م-٨/٤٧٨ ،
ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوواقیدی لەیثیی - رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : كە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە مزگەوتا دانیشتبوو ، خەڵقیش لە خزمەتیا بوون تەعلیمی ئەكردن ، سێ كەس هاتن ، دوانیان روویان كردە لای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر حەلقەی ئەصحابی كیراما راوەستان ، یەكێكیان لە حەلقەكەدا كەلەبەرێكی دۆزییەوە تیا دانیشت ، ئەوی تریان لە پشت حەلقەكەوە دانیشت ، سێیەمیان پشتی هەڵكردو رۆیی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە لەوەی پێوە مـەشـغوول بوو بوەوە فەرمووی : خەبەرتان بدەمێ لەم سێ كەسە ؟ یەكێكیان پەنای بردە بەر خوا خوایش پەنای دا [یەعنی لە حەلقەكەدا جێی دۆزییەوە تیا دانیشت] ئـەوی تریان حەیای كرد [لە خواو پێغەمەری و ئەصحاب یەعنی خەڵقی نەخستە زەحمەتەوە كە لە حەلقەكە بخزێو نارەحەتیان بكا] خوایش حەیای لەو كرد [یەعنی رەحمی پێ كردو موكافاتی دایەوە] ئەوی سێیەمیان رووی لە خوا وەرگێڕا خوایش رووی لەو وەرگێڕا [یەعنی خواگیر بوو لە ئەجر مەحرووم بوو] •

ئینسان بەلای حەلقەی ذیكرا رابورد ئەگەر جێی دەسـت كـەوت سوننەتە بچێتە ناویانەوە ، ئەگەر جێی دەست نەكەوت خۆی لە بەرەكەتی مەحرووم نەكا لە نزیكەوە دانیشێو لە بەرەكەتی موستەفید بێ ، ئەگەر ئیعراضی لێ بنێ موستەحەقی ذەم ئەبێ ، دروستە لـــەو خوصـووصـەوە غەیبەتی بكرێ •

٣٦٨/٢٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [قال : سـمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب بعرفات ح ـ٣/٢٣٢ ت، ن، جه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خطب الناس يوم النحر فقال: يا أيها الناس أي يوم هذا ؟ قالوا : يوم حرام • قال : فأي بلد هـذا ؟ قالوا : بلد حرام • قال : فأي شهر هذا ؟ قالوا : شهر حرام • قال : فإن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام كحرمة يومكم هذا في بلـدكـم هذا ، في شهركم هذا • فأعادها مرارا • ثم رفع رأسه فقال : اللهـم هـل بلغت ؟ قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : فوالذي نفسي بيده إنها لوصيته إلى أمته ، فليبلغ الشاهد الغائب ، لا ترجعوا بعدي كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض ح ـ ٣/٢٣٠ ، ت •

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـوە ریوایەتە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ رۆژی جـەژنـی قوربان [لە عەرەفاتـا • أخـرى] خوطبەی خوێن ، فەرمووی : ئەی ئینسانان ئەمڕۆ چ رۆژێکـە ؟ وتیان : رۆژێکی حـەرامە • فەرمووی : ئـەم شـارە چ شـــارێکە ؟ وتیـان : بەلدەی حەرامە • فەرمووی : ئەم مانگە چ مانگێکە ؟ وتیان : مـانـگی حەرامە • فەرمووی : خوێنتان ، ماڵتان ، عیرضتان لەسەر ئێوە حەرامـە هەر وەکوو ئەم رۆژە حەرامە لەم شارەدا لەم مانگەدا • چەند دەفعە ئەمەی تیکرارفەرموەوە • لە پاشا سەری هەڵبڕی [یەعنی بۆ ئاسمان] فەرمووی: یاڕەببی ئایا تەبلیغم کرد ؟ ئیبنوعەباس فەرمووی : قەسەم بەوەی کە نەفسم لە دەستی قودرەتیایە ئەو فەرموودەی وەصیەتی بـوو بۆ ئـوممەتـی • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوانەی کـە حـازرن بەوانەی بگەیێنن کە غائیبن • = دوایمن = مەگەڕێنەوە سەر ئەخلاقی کافران ؛ بەعزێکتان لە گەردنی بەعزێکتان بـدا •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە خەبەری واحید مووجیبی عیلمە • خوێن‌و ماڵو عیرضی کەس بۆ کـــەس حەڵاڵ نیـــە • کـــوشتنی موسوڵمانان بە ناحەق وەکوو کوفر وایە ، بە حەڵاڵ بـزانرێ کوفرێکـی حەقیقی‌یە مووجیبی خولوودی ناو جەهەننەمە •

٣٦٩/٢٩ ـ عن أبي بكرة [رضي الله تعالى عنه] ذكر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قعد على بعيره وأمسك إنسان بخطامه ، أو بزمامـه [هما بمعنى] ثم قال : أي يوم هذا ؟ فسكتنا حتى ظننا أنه سيسميه سوى اسمه • قال : أليس يوم النحر ؟ قلنا : بلى • قال : فأي شهر هذا ؟ فسكتنا حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • فقال : أليس بذي الحجة ؟ قلنا : بلى• قال : فإن دماءكم وأموالكم وأعراضكم بينكم حرام كحرمة يومكم هذا ، في شهركم هذا ، في بلدكم هذا ، ليبلغ الشاهد الغائب ، فإن الشاهد عسى أن يُبلّغ من هو أوعى له منه ح ـ ١٦٢/١ ، م ـ ١٩٧/٧ ، ن •

تەرجەمە :

ئەبوبەکرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لە مینادا رۆژی جەژن] لەسەر وشترەکەی دانیشتبوو پیاوێ [ئەبوبەکرە خۆی ، یا بیلال ، یا عومەری کوڕی خاریجە ـ رضـي الله تعالى عنهم ـ] جڵەوی وشترەکەی گرتبوو کە نەبزوێ • لـە دوایـا فەرمووی : ئیمڕۆ چ رۆژێکە ؟ ئەبوبەکرە ئەفەرموێ : هەموو بێدەنگ بووین ، وا تێگەیین کە بە ناوێکی تر غەیری ناوی خۆی ناوی ئەنـێ • فەرمووی : بۆ رۆژی جەژنی قوربان نیە ؟ وتمان : بەڵێ رۆژی قوربانە• فەرمووی : ئەم مانگە چ مانگێکە ؟ ئێمە هەموو بێـدەنگ بـوویـن • وا تێگەیین کە بە ناوێکی تر ناوی ئەبا • فەرمووی : بۆ (ذي‌الحجه) نیە ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : هەروەك چۆن ئەم رۆژە لەم مانگەدا لـــەم

شارەدا حەرامە خوێنتان ، ماڵتان ، عیرضتان [بێ وەجهێکی مەشرووع] بۆ یەکتری حەرامە • ئەوانەی کە حازرن تەبلیغی ئەوانە بکەن کە غائیبن ؛ چونکە وا ئەبێ ئەوی حازرە تەبلیغی ئەکا بە یەکێکی غائیب کە لە خۆی بە حیفظو تێگەییوتر بێ •

٣٠/٣٧٠ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق السماوات والأرض ؛ السنة اثنا عشر شهرا ، منها أربعة حرم ، ثلاث متواليات : ذو القعدة ، وذو الحجة ، والمحـــرم ، ورجب مضر الذي بين جمادي وشعبان [ثم قال •] أي شهر هذا؟ قلنا : الله ورسوله أعلم • فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • قــال : أليس ذا الحجة ؟ قلنا : بلى • قال : أي بلد هذا ؟ قلنا : الله ورســوله أعلـم • فسكت حتى ظننا أنهسيسميه بغير اسمه • قال : أليس البلدة ؟ قلنـا : بلى • قال : فأي يوم هذا ؟ قلنا : الله ورسوله أعلم • فسكت حتى ظننا أنه سيسميه بغير اسمه • قال : أليس يوم النحر ؟ قلنا : بلى • قــال : فـإن دماءكم ، وأموالكم قال محمد [بن سيرين وأحسبه قال عبدالرحمن بن أبي بكرة] وأعراضكم [وأبشاركم ، ح ـ ١٧١/١٠] عليكم حرام كحرمة يومكم هذا ، في بلدكم هذا ، في شهركم هذا [ألا هل بلغت ؟ قلنا : نعم• قال : اللهم اشهد ، فليبلغ الشاهد الغائب ، فإنه رب مبلغ يبلغه من هـو أوعى له • فكان كذلك • قــال : لا ترجعوا بعـدي كفـارا يضرب بعضكم رقاب بعض [قال عبدالرحمن بن أبي بكرة :] فلما كـان يـــوم حرق ابن الحضرمي حين حرقه جارية بن قدامة ، قال [جارية لجيشـــــه] : أشرفوا على أبي بكرة [رضي الله تعالى عنه] فقالوا : هذا أبو بكرة يراك [وما صنعت بابن الحضرمي وأصحابه ، وربما قابلك بكلام أو بســـنان وسهام] قال عبدالرحمن [بن أبي بكرة] فحدثتني أمي عن ابي بكرة أنه قال:

لو دخلوا علي مابَهشْتْ بقصبة [أي ما دافعتهم] لأني لا أرى قتال المسلمين، فكيف بسلاح ح - ٣/٢٣٢] خ - ٨/٢٨٨ ، خ - ١٠/١٧١ ، م - ٧/١٩٤ بفرق بينها وأكملها ماكتب هنا] وستلقون ربكم فيسألكم عن أعمالكم ، ألا فلا ترجعوا [ترجعن•م] بعدي ضُلاَّلاً يضرب بعضكم رقاب بعض • ألا ليبلغ الشاهد الغائب فلعل بعض من يبلغه أن يكون أوعى =له= من بعض من سمعه ، وكان محمد إذا ذكره قال : صدق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - • ثم قـال : ألا هـــل بلغت = ألا هل بلغت = ؟ ح-٨/٢٨٨ ، ح-١٠/١٧١ ، ح-٣/٢٣٢ ، م-٧/١٩٢ •

تەرجەمە :

ئەبوبەکرە - رضي الله تعالى عنە - فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - [رۆژی جەژنی قوربان لە مینادا خوطبەی بۆ خـەڵـق خوێن] فەرمووی : زەمان وەکوو ئەو رۆژەی کە خـوا خـەلقی ئـەرزو ئاسمانی کرد چۆن بوو وای لێ هاتۆتەوە [قورەیش لە زەمانی جاهیلییەتا تا بیستو پێنج ساڵ کوللی ساڵێ مانگێکیان دواخستوە ، ئەو ساڵە بـوە بە سێنزە مانگ ، ساڵی دەوەمیانیش وەکوو ساڵی ئەووەڵ هێشتۆتەوە لە ساڵی سێیەمینیشا مانگێکیان دواخستوە ، ئەویش بوە بە سێنزە مـانگ ، ساڵی چوارەمیان وەکوو خۆی هێشتۆتەوە •••وهکذا • وەلحاصڵ هـەر بە دوو ساڵ مانگێکیان دواخستوە • یەعنی ئەوەڵ ساڵ سەفەریان کردوە بە موحەڕەم ، سێیەم ساڵیش وەها • چوارەم ساڵ (ربيـع الاول) یـان کردوە بە موحەڕەم ، ساڵی شەشەم (ربيع الآخر) یان کردوە • تا ســاڵی بیستو پێنجەم موحەڕەم هاتۆتەوە جێی خۆی • کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - (حجة الوداع)ی کرد ئەو ســاڵە بوو کە موحـەڕەم هاتبوەوە جێی خۆی] یەعنی موحەڕەم هاتۆتەوە جێی خۆی ، ئیتر نەسیئ

نیه ، ساڵ دوانزه مانگه ، یەعنی سێنزه نیه ، لەمەولایش نابێ به سێنزه •
لەو دوانزه مانگه چواری شەهری حەرامه که شەڕکردنیان تیا حەرامه ،
ئەو چوار مانگه سیانیان یەك له دوای یـەکن : ذولقەعـده ، ذولـحەجه ،
موحەڕەم • یەکێکیشیان تەنهایه که ڕەجەبی موضەره که له بەینی جوماداو
شەعبانایه • که وابێ ئەم مانگه چ مانگێکه ؟ وتمان : خواو ڕەســـــوولی
له ئێمه عالمترن ، بێدەنگ بوو ، حەتتا وا تێگەیین که ناوێکی تری لێ ئەنێ •
فەرمووی : بۆ ذیلحەجه نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : ئەم بەلدەیه چ
بەلدەیێکه ؟ وتمان : خـــواو ڕەسوولی خـــوا له هەموو کەس عالمتره •
بێدەنگ بوو حەتتا وا تێگەیین که به ناوێکی تر ناوی ئەبا • فەرمووی :
بۆ شاری مەککه نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : ئەم ڕۆژه چ ڕۆژێکه ؟
وتمان: خواو ڕەسوولی خوا له هەموو کەس چاکتر ئەزانن • بێدەنگ بوو
حەتتا وا تێگەیین که به ناوێکی تر ناوی ئـەبـا • فەرمووی بـۆ ڕۆژی
قوربانیی نیه ؟ وتمان : بەڵێ • فەرمووی : به تەحقیق خوێنتانماڵتان ••
محەمەدی بنی سیرین ئەفەرموێ : وا بزانم که عەبدوڕەحمانی کـــــوڕی
ئەبوبەکر لـه حەدیثەکەیا ئەوەیشی وت : کـه عیرضـیشتان لەسەر ئێوه
حـەرامـــه •

له ڕیوایەتێکی بوخاریدا ئەفەرموێ : که پێستیشتان لـەســــەر
یەکتری حەرامه ، وەکوو چۆن ئەمڕۆ لەم شارەتانا ، لەم مانگەتانا ، لەسەر
حەرامه [که شەڕی تیا بکەن لەگەڵ کوففارا] به خوای خۆتان ئـەگـەن
له عەمەلتان ئەپرسرێتەوه ، که وابێ له دوای من مەگەڕێنه دواوەو ڕێ ون
بکەن که بەعزێکتان له گەردنی بەعزێکتان بدەن • ئاگاتان لێ بێ ، ئەوی
حازره خەبەر بدا بەوانەی که غائیبن ، موحتەمەله که بەعزێ لەوانەی که
خەبەرەکەی پێ ئەگا ذیهن‌تیژتر بێ‌و به موحافەظەتر بێ له بەعزێ لەوانەی
که ئەم حەدیثه له من ئەبیێ •

محمەمەدی بنی سیرین کە ئەم حەدیثەی ذیکر ئەکرد فـەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ راستی فەرموە • لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خەبەرتان بێ کە تەبلیغم‌کردن یا نەمکرد ؟ یەعنی لە رۆژی قیامەتا وەکوو ئوممەتانی پێشوو لە حوضووری خوادا نەڵێن کە محمد تەبلیغی ئەحکامی پێ‌نەکردووین •

لە ئاخری ریوایەتەکەی ترا کە ئەویش هەر مەعنـــای وایـە کـــە عەبدورِەحمانی بنی ئەبوبەکرە ئەڵێ کە ئەو رۆژەی کە جاریەی کـــورِی قوددامە عەبدوڵڵای کورِی عومەری حەضرەمیی سووتان ، جـاریـە بـــە لەشکرەکەی خۆیی وت : بچنە سەر ئەبوبەکرە بزانن کە تەسلیم ئـەبـێ یا ئەویش حەرب ئەکا ؟ لەشکرەکەی جاریە وتیان : ئەوە ئەبوبەکرەیـــە چاوی لێتە کە چیت بە ئیبنولحەضرەمیو ئەصـــحابی کرد ، هـــەمووت سووتانن ! طەبیعیی یا بە قسە یا بە سیلاح موقابەلەت ئەکا • عەبدورِەحمان ئەڵێ : دایکم لە باوکمەوە خەبەری دامێ کە باوکم ئەو قسەی جاریـــەو لەشکرەکەیی پێگەیی وتی : ئەگەر بهاتنایەسەرم بە قامیشێکیش موقابەلەم نەدەکردن ؛ چونکی لام وایە کە شەرِکردن لەگەڵ موسوڵمانا حەرامە چۆن بە سیلاح موقابەلەم ئەکرد ؟

ئەصلی حیکایەت وایە : موعاویە ئیبنولحەضرەمیی نارد بۆ بەصرە کە قیامیان پێ بکا لەسەر ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەو وەختەدا عەبدوڵڵای بنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ عامیلی ئیمامی عەلی بـــوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەبدوڵڵا لە بەصـرە چـوە دەرێ ، زیـادی بنـی سومەییەی کرد بە وەکیلی خۆی • کە موعاویە ئیبنولحەضرەمیی نـارد ، ئیبنولحەضرەمی چۆوە نـاو بەنی‌تەمیم هەرچی طەرەفداری ئیمامی عوثمان بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ لەگەڵ ئیبنولحەضرەمییا بوون بە یەك • زیاد طەلەبی ئیمدادی لە ئیمامی عەلی کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەعیەنی بنـی

ضوبەیعەی نارد بە ئیمدادیەوە ، بە غەفڵەتی شەهیدکرا • لە دوایبا ئیمامی عەلی جاریەی نارده شوێن ئەو • جاریە موحاصەرەی دان • ئیبنولحەضرەمیو ئەتباعی کە لە چلەوە تاحەفتا بوون هەمووی سووتانن • [رضي الله عن الفريقين أجمعين ، وعما فعلوه اجتهادا • إلا من ابتدع منهم]•

عن ابن عمر - رضي الله تعالى عنهما - وقف النبي - صلى الله تعـالى عليه وسلم - يوم النحر بين الجمرات في الحجة التي حج بهذا [ئەم حەدیثی پێشوەی ریوایەت فەرموو ،فەرمووی : کە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی] وقال : هذا يوم الحج الأكبر • فطفق النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : اللهم اشهد ، وودّع الناس • فقالوا : هذه حجة الـوداع ح - ٣/٢٣٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - ڕۆژی جەژنی قوربان لە بەینی جەمەراتا وەستاو فەرمووی : ئەم ڕۆژە ڕۆژی (حـج الأكبر)ە ؛ هـەر ئەیفەرموو : خوایە شاهێد بە ، وەداعی لەگەڵ خەڵقا ئەکـرد ، خـەڵـق وتیان : ئەم حەجە حەجی وەداعە •

٣٢/٣٧٢ - عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أتى الخلاء فوضعت له وَضوءً ، فلما خرج قـال : من وضع هذا ؟ في رواية زهير قالوا • وفي رواية أبي بكر قلت : ابن‌عباس• قـال : اللهم ففقهه في الدين م - ٩/٣٨٨ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - ئەفەرموێ : پێغەمەر - صـلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی بردە خەلا(١)، ئاوی دەسنوێژم بۆ دانـا ،

(١) خەلا : شوێنی دەست بە ئاوگەیاندنو چوونەسەرئاو •

کە تەشریفی هاتەدەرێ فەرمووی : کێ ئەم ئاوەی داناوە ؟ لە ریوایەتێکا وتیان ، لە ریوایەتێکا وتم : ئیبنوعەباس دایناوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوایا لە دینا بیکە بە عالم ۰ خــوا دۆعاکــەی قەبووڵکرد بوو بە حەبری[1] ئوممەت ۰

٣٧٣/٣٣ ـ وعنه قال : كان عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يدخلني مع أشياخ بدر ، فقال بعضهم [وهو عبدالرحمن بن عوف ـ رضي الله تعـالى عنه ـ] : لم تُدخِلُ هذا الفتى معنا ولنا أبناء مثله ؟ فقال : إنه ممن قـد علمتم ۰ قال : فدعاهم ذات يوم ودعاني معهم ۰ قال : وما رؤيته دعـاني يومئذ إلا ليريهم مني ۰ فقال : ماتقولون اذا جاء نصر الله والفتح ورأيت الناس يدخلون في دين الله أفواجا ۰۰۰ حتى ختم السورة ؟ فقال بعضهم : أمرنا أن نحمد الله ونستغفره إذا نصرنا وفتح علينا ۰ وقــال بعضهــم : لا ندري ۰ ولم يقل بعضهم شيئا ۰ فقال لي : يا ابن عباس اكذلك تقول ؟ قلت : لا ۰ قال : فما تقول ؟ قلت : هو أجل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أعلمه الله له إذا جاء نصر الله ، والفتح فتح مكة فــذلـك علامة أجلك فسبح بحمد ربك واستغفره إنه كان توابا ۰ قال عمر [رضي الله تعالى عنه] : ما أعلم منها إلا ما تعلم ح ـ ٣٨١/٦ ۰

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ئەفەرموێ : عومەر ـ رضي الله تعالى عنهم ـ منی لەگەڵ گــەورە گــەورەی ئەصحابی بەدرا قەبووڵئەکرد ۰ بەعزێکیــان ، کــە عەبدورەحمانی بنی عەوف بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویان : ئــەم

---

(٢) حەبر : زانای زۆر زانا ، ئەم ناوە تایبەت بوە بە ئیبنوعەباســەوەو ، جیبریل ، ئەم ناوەی ناوە .

منالّه جەهێڵە لە بەرچی لەگەڵ ئێمەدا قەبووڵ ئەکەی ، ئێمە کوڕی وەکو ئەومان هەیە ؟ فەرمووی : ئەو لەوانەیە کە ئەیزانن • فەرمووی : ڕۆژێ ئەوانی بانگ‌کرد ، منیشی لەگەڵ ئەوانا بانگ‌کرد • هەر وام‌ئەزانـی‌کـە منی بۆیە لەگەڵ ئەوانا بانگ کرد کە لە منەوە شتێکیان پێ نیشان بـدا • فەرمووی : ئێوە چی ئەڵێن لە (إذا جاء نصر الله)تا ئاخری سوورەتەکەی خوێنەوە ؟ بەعزێکیان فەرموویان : کە ئەمرمان پێ‌کراوە کە نوصرەتمـان دراو فەتحمان بۆ کرا حەمدی خوا بکەین‌و عەفو لە خوا طەلەب بکەین • بەعزێکیان فەرموویان : نازانین • بەعزێکیشیان هیچیان نەفەرموو • بـە منی فەرموو : تۆیش وا ئەڵێی ؟ وتم : خەیر • فەرمووی : ئەی ئەڵێی چی؟ وتم : ئەوە ئەجەلی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خوا ـ جـل جلاله ـ خەبەری داوە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـــە یاریەی خوات بۆ هات‌و فەتحی مەکەت بۆ کرا ئەوە عەلامەتی ئەجەلتە • کە وابێ لە شوکری ئەو فەتح‌و نەصرەتەدا حەمدی خوا بکە ؛ چـونکـی ئەجەلیش نزیکە • طەلەبی مەغفیرەت لە خوا بکە ؛ چونکی تەوبە قەبووڵ کونەندەیە • ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : منیش هەر ئەوەی لێ ئەزانم کە تۆ ئەیزانی •

عیلم شەرەف بە ئینسان پەیدا ئەکا • حورمەتی عالم با بە ســــاڵ بوچووکیش بێ لازمە ئینسان تا لێی بەتەواویـی مـەعلووم نـەبێ کـەس نەشکێنێ ، پیاوی گەورە کە شتێکی وای کرد لە نەظەری خەڵقا خیلافی صەواب بێ ئەبێ جیهەتی صەوابی ئەو شتەیان تێ‌بگەیێنێ بە طەریقێکی مەعقوول • سوئالی شتێکی لێ‌کرا ئەگەر نـەیزانـی پێی‌عەیب نەبێ بڵـێ نـایـزانـم •

٣٧٤/٣٤ ـ عن عكرمة [أبي عبدالله الخارجي ، اعتمده البخاري دون مسلم] عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : ضمني رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : اللهم علمه الكتاب ح ـ ١٧١/١ [وعنه عند الترمذي والنسائي أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دعا له أن يؤتى الحكمة مرتين • وفي رواية طاوس مسح رأسه وقال : اللهم علمه الحكمة وتأويل الكتاب • القسطلاني] ح ـ ١٣٢/٦ ، بلفظ الحكمة •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە خۆیەوە گوشیمیو فەرمووی : خوایا کیتابی ، یەعنی قورئانی ، بە عیلم بکە • لە ریوایەتی تیرمذییو نەسائیدا فـەرمـووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دوو دەفعە دۆعـای بـۆ کـرد کـە حیکمەتی پێ عەطا بکرێ • لە ریوایەتی طاوسا پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ مەسـحی سەری کردو فەرمووی : خوایا حیکمەتو تەئویلی کیتابی تەعلیم بکە • لە بەرەکەتی ئەو دۆعایەوە بوو بە ئەفضەلی ئەصحاب، بوو بە سەرداری هەموو موفەسسیران ح ـ ١٣٢/٦ •

٣٧٥/٣٥ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا بعث أحدا من أصحابه في بعض أمره قال: بشروا ولا تنفروا ، ويسروا ولا تعسروا م ـ ٣١٥/٧ ، ح ـ ١٦٥/١ عـن أنس مِن (قال) بتقديم وتأخير •

تەرجەمە :

ئەبوموسا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـە وسلم ـ کەسێکی =لە= ئەصحابی بناردایە بۆ ئیشێکی ،

ئەیفەرموو : موژدە بدەن بە خەڵق [لە وەعظـو نەصیحەتا] نەفرەت بەخەڵق پەیدا مەکەن ، ئیش بۆ خەڵق سووكبکەن ، گرانی مەکەن •

٣٧٦/٣٦ ـ وعنه أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعثه ومعاذا إلى اليمن فقال : يسرا ولا تعسرا ، وبشرا ولا تنفرا ، وتطاوعا ولا تختلفا م ـ ٣١٥/٧ •

تەرجەمە :

ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مـنو مەعـاذی نارد بۆ یەمەن ، فەرمووی : ئیش لە لای خەڵق سووك بکەن ، گـــرانـی مەکەن • یەعنی تەکلیفی شتی گرانیان لێ مەکەن • موژدە بدەن ، نەفرەت بە خەڵق پەیدا مەکەن ، لە ئیطاعەی یەکتریدا بن ، ئیختیلافتان لـە بـەینا نـەبێ م ـ ٣١٥/٧ •

٣٧٧/٣٧ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يسروا ولا تعسروا ، وسكّنوا [تەسکین بدەن] ولا تنفروا م ـ ٣١٧/٧ •

٣٧٨/٣٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان أهل الكتاب يقرؤن التوراة بالعبرية ويفسرونها بالعربية لأهل الاسلام • فقـال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تصدقوا أهل الكتاب ولا تكذبوهم ، و (قولوا : آمنا بالله وما أنزل إلينا وما أنزل إليكم)[1] ح ـ ٣٣٨/١٠ ؛ ح ـ ٣٩٤/٤ من قال •

تەرجەمە :

ئەهلی کیتاب تەوراتیان بە عیبرانی ئەخوێن ، بە عەرەبیی تەرجەمەیان

(١) البقـرة / ١٣٦ •

ئەکرد بۆ =ئەهلی= ئیسلام •• پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : تەصدیقی ئەهلی کیتاب مەکەن [مەبادا درۆ بکەن] تەکذیبیشیان مەکەن (مەبادا راست بکەن] بڵێن : ئێمە بڕوامان بە خواو بەوەی بـــۆ ئێمەی ناردوەو بەوەی بۆ ئێوەی ناردوە هەیە •

٣٧٩/٣٩ ـ (أثر) عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قـــال : يا معشر المسلمين كيف تسألون أهل الكتاب وكتابكم الذي أنزل على نبيه (رسول الله • أخرى خ) ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحدث الأخبار بالله [تقرؤنه محضا • أخرى ح] تقرؤنه لم يُشَب [لم يُخلط ولم يُغيّر] وقد حدثكم الله أن أهـل الكتـاب بدلوا ما كتب الله [كتاب الله وغيـروه وكتبوا • أخرى خ] وغيروا بأيديهم الكتاب فقالـوا : هـو من عنـد الله ليشتروا به ثمنا قليلا ؟ أفلا ينهاكم ما جاءكم من العـــلم عن مســـايلتهم [مسائلتهم • أخرى خ] ولا والله ما رأينا رجلا منهم قط يسألكم عن الذي أنزل عليكم ح ـ ٣٩٧/٤ ، ح ـ ٣٣٩/١٠ بفرق أشير •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : ئەی جـەماعـەتی موسوڵمانان چۆن ئێوە بۆ دینتان سوئال ئەکەن لە ئەهلی کیتاب‌و، ئـەو کتێبەی کە خوا نازڵی کردۆتە سەر پێغەمەری خۆی تازەترینی هەمـوو خەبەرێکە خوا ناردوویەتی ئەیخوێنن ، تێکەڵ نەکراوە بـــە هیچی تـــر نەگۆڕراوەو خوایش ـ جل وعلا ـ خەبەری داونێ کە ئەهلی کیتاب ئـەو کتێبانەی کە خوا بۆی نازڵکردوون بە دەستی خۆیان گۆڕیویانە وتوویانە: ئەوە لە طەرەفی خواوەیە بۆ خاطری ئەمە کە مەنفەعەتێکی کەم دەســـت خۆیان بخەن ؟ ئایا ئەو عیلمەی کە لە طەرەفی خواوە بۆتان هاتوە مـەنعـی ئێوە ناکا لەوە کە لێیان بپرسن ؟ نەوەڵڵاهی ئێمە هیچ پیاوێکی ئەوانمان

نەدی کە لە ئێوە بپرسن دەرحەقی ئەوەی کە نازڵکراوەتە سەر ئێوە [یەعنی ئیتر ئێوە بۆچی لە کتێبی ئەوان ئەپرسن کـە مەعلوومـــە شــتی تـری تێکەڵکراوەو زۆر جێگەیشی گۆڕراوە ؟] •

٤٠/٣٨٠ - عن أبي وائل [شقيق بن سلمة] قال : كـــان عبدالله [بن مسعود - رضي الله تعالى عنه -] يذكّر الناس في كل خميس ، فقال له رجل : يا أبا عبدالرحمن لودِدت أنك ذكّرتنا كل يوم ! قال : أما إنه يمنعني من ذلك أني أكره أن أُمِلَّكم ، وإني أتخوّلُكُمْ [أي أتعهدكم] بالموعظة كما كان النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - يتخولنا بهـا مخافـة السـآمة علينا ح - ١/١٦٦ •

٤١/٣٨١ - وعنه قال : كنا جلوسا عند باب عبدالله [بـن مسـعود - رضي الله تعالى عنه -] ننتظره ، فمرّ بنا يزيد بن معاوية النخعي ،فقلنا: أعْلِمه بمكاننا • فدخل عليه فلم يلبث أن خرج علينا عبدالله • فقـــال : إني أخبر بمكانكم فما يمنعني أن أخرج إليكم إلا كراهية أن أُملَّكُمْ • إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - كان يتخولنا بالموعظة في الأيام مخافة السآمة علينا م - ١٠/٢٩٦ •

تەرجەمە :

شەقیق ئەڵێ : عەبدوڵلای بنی مەسعوود - رضي الله تعـــالى عنه - هەموو رۆژی پێنج شەممە وەعظی بۆ خەڵق دائەدا ، پیاوێ پێی وت : (يا ابو عبدالرحمن) حەز ئەکەم کـە هەموو رۆژێ وەعظمان بۆ بخوێنی! فەرمووی : هەر ئەوە مەنعم ئەکا لەوە کە هەموو رۆژ وەعظتان بۆ دادەم ، حەز ناکەم کە بێزارتان بکەم • من تەحەسسوسی ئەحواڵتان[1] ئـەکەم ؛

---

(١) واتە بۆ کاتی خۆشییو ئاسوودەییتان دەگەڕێم •

که وەختێ ئارەزووتانو شەوقو هەوەستان بوو به وەعظ ، ئەو وەختـە وەعظتان بۆ ئەخوێنم ، هەر وەکوو چۆن پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ بۆ ئەحوالّی کەیفو نیشاطمان ئەگەڕا ، لـەو وەختـــەدا وەعظو نەصیحەتی بۆ دائەنابن ، مەبادا لێی مەلوول ببین •

مەعنای حەدیثی دواییش وایه ، ئەوەندە هەیه که شەقیق له گـــەڵ مەعزێ کەسا لەبەر دەرگای ئیبنومەسعوودا ـ رضـــي الله تعـــالی عنه ـ موتتەظیری بوون •یەزیدی کوڕی موعاویەی نەخەعیی چوو بۆی بانگ‌کردن ئەویش تەشریفی هاتەدەرێ ئەو قسەی پێ‌وتن •

٤٢/٣٨٢ ـ عن عكرمة [الخارجي مولى ابن عباس لكنه ثقـة حافظ أمين لا يخاف أن يكذب في الأحاديث • ولذلك اعتمـده البـخاري] عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : حدث الناس كل جمعة مرة، فإن أبيت مرتين • فإن أكثرت فثلاث مرار ، ولا تـمِلّ الناس هذا القرآن ، ولا ألفَينَّك تأتي القوم وهم في حديث من حديثهم فتقص عليهم ، فتقطع عليهم حديثهم فتـمِلّهم ، ولكن انصت ، فإذا أمروك فحدثهم وهـم يشتهـونه ، فانظر السجع من الدعاء فاجتنبه ، فإني عهدت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأصحابه لا يفعلون إلا ذلـك الاجتنـاب [لأنه لا يلائـم الضراعة والذلة ، فإن وقع من غير قصد فلا بأس كما في بعض أدعية النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كقوله : اللهم منزل الكتـــاب ، مجـري السـحاب ، ســريع الحســاب ، اهزم الأحـزاب ، اهزمهم وزلزلهـم] = خ ـ ٩/١٩٥ = •

تەرجەمە :

عەکرەمە ئەڵێ : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەمری پێ‌کردم فەرمووی : هەموو جومعەیێ وەعظ بۆ خەڵق دادە ،ئەگەر لەوە ئیبا ئەکەی دوو دەفعە ، ئەگەر زۆر دەفعە هەوەست هەیه که وەعظ دادەی هەفتەی سێ

دەفعە وەعظ دادە لەوە زیاتر نەبێ • ئەم قورئانە لە خەڵق مەبێزێنە ، خەڵق مەلوول مەکە ، قەط وا نەبینم بچیە لای قەومێ کە =لە= قسەدابن دەست بکەی بە قسەبۆکردنیان قسەکەیان ببڕی • ئەمما بێدەنگ بە ، کە ئەمریان پێ‌کردی حەدیثیان بۆ بخوێنە کە ئەوانیش ئیشتیهایان بێ • تێ‌فکرە لـــە سەجعو قافیە لە دۆعادا ئیجتینابی لێ بکە • من پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو ئەصحابم وا دیوە کە ئەو ئیجتینابەیان ئەکرد [چـونـکـە سەجعو قافیەبازیی موناقیی پاڕانەوەو حوضووری قەلبە • ئەمما ئـەگـەر بێ تەکەللوف بێو بە ئیتتیفاق وا هەڵکەوێ زەرەری نیە] •

حميد بن عبدالرحمن [بن عوف ـ رضي الله تعالى عنـه ـ قال :] سمعت معاوية [بن أبي سفيان ذا المناقب الجمة] خطيبا يقول : سـمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : من يرد الله به خيرا يفقهـه في الدين • وإنما أنا قاسم والله يعطي • ولن تزال هذه الأمة قائمة عـلى أمر الله لا يضرهم من خالفهم حتى يأتي أمر الله خ ـ ١٦٧/١ ، مـ٨/١٣٢، ولا تزال عصابة من المسلمين يقاتلون على الحق ظاهرين على من ناوأهم إلى يوم القيامة م ـ ١٣٢/٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر[1] ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : هەرکەسێ خوا ئیرادەی خێری پێ بکا لە دینا ئەو کەسە ئەکا بە عالم • من هـــەر تەقسیمی عیلم ئەکەم بە خەڵق خوا ئیعطای ئەکا • طائیفەیێ لەم ئـوممەتە

(١) دانەر ـخـ سەرەتای حەدیثەکەی تەرجەمە نەکردوە ، کە ئاوایـە : حەمیدی کوڕی عەبدوڕەحمانی کوڕی عەوف ئەڵێ : گوێم لە موعاویەی کوڕی ئەبوسوفیان بوو خوطبەی خوێندەوە ، وتی ، لـە پێغەمـەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست . لە لاپەڕە (٢٧) و (٢٨)ی بەرگی سێیەمدا یەك دوو ریوایەتی نزیك بەم ریوایەتە هەیە .

لە حەق لانادا ، هەر لەسەر حەق ئەبێ ، ئەمری خوا بەجێ بێنــێ ، هیچ کەس لە موخالیفی ئەوان زەرەری پێ ناگەیێنێ تا ئەمری خوا بێت ، کـە قیـامـەتـە •

لە ریوایەتەکەی موسلیما ئەفەرموێ : لە سەر حەق شەڕ ئەکەن غالب ئەبن بە سەر دوشمنیانا تا رۆژی قیامەت •

عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە پێش ئەمەدا کە ببن بە گەورە عیلم فێر ببن • ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گەورەیی فێری عیلم بوون •

٣٨٤/٤٤ ـ عن محمود بن الربيع ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : عقلت من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مجة مجها في وجهي وأنـا ابن خمس سنين من دلو [في دارنا •م] ح ـ ١٧٣/١ ، م ـ ٣٦٥/٣ •

رحل جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مســيرة شــهر إلى عبدالله بن أُنيس في حديث واحد •

تەرجەمە :

مەحموودی بنی رەبیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە فکرم بێ پێنج ساڵ بووم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بیرێ[1] کە لە خانوەکەمانا بوو لە گوپیا ئاوی پرژان لە دەموچاوم •

یەعنی پێنجساڵ حەدیث ببیێو لە گەورەییدا ریوایەتی بکا قەبووڵ ئـەکــرێ •

---

(١) لێرەدا جوانتر وابوو کە بیفەرموایە : «لە ئاوێ کە لە دۆڵچەیەکا بوو» ئەو ئاوەیش ئاوی بیرێك بوە کە لە خانوەکەی خۆیانا بوە .

جابیری کوڕی عەبدوڵڵا - رضي الله تعالى عنهما - بۆ تەنها حەدیثێ مانگێ رێگە ڕۆییوە بۆلای عەبدوڵڵای کوڕی ئونەیس •

٣٨٥/٤٥ - عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] عن النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : مثل مابعثني الله به من الهدى والعلم كمثـل الغيث الكثير أصاب أرضـا ، فـكان منها نقية قبلت المـاء فأنبتت الكلاء والعشب الكثير • وكانت منها أجادب [أي لا تشرب ماء ولا تنبت] أمسكت الماء فنفع الله بها الناس ، فشربوا وسقَوْا وزرعوا • وأصاب منها طائفـة أخرى إنما هي قيعان لا تمسك ماء ولا تنبت كلاء ، فذلك مثل من فقـه في دين الله ونفعه ما بعثني الله به فعلم وعلّم ، ومثل من لم يرفع بـذلـك رأسا [أي تكبر ولم يلتفت إليه] ولم يقبل هدى الله الذي أرسلت بـه • قال أبو عبدالله قال إسحاق [ابن راهويه] : وكان منها طائفة قيّلت الماء [أي شربت القَيْل وهو شرب نصف النهار] ح - ١/١٧٥ ، م - ١٤٦/٩ بفرق قليل في اللفظ فقط •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليـەوسلم - فەرمووی : مەثەلی ئەو عیلمو هیدایەتەی کە خوا - جل وعلا - منی بەوە ناردوە کـــە تەبلیـغو تەعلیمی خەڵقی بکەم ، وەکوو بارانێکی زۆر وایە کە ئەبارێتە سەر ئەرز • بەعزێ لەو ئەرزە ئەرزێکی پاکـو تەمیزە ، ئاوی بارانەکە ئەخواتەوە ، گیاو پووشی زۆر ئەڕوێنێ • بەعزێکی ئەرزێکی وشکە گیاو میای لێ ناڕوێ ، ئـەمما ئەو بارانە ئەگرێتە ناوخۆیەوە ، خوا بە ئاوی ئەو ئەرزە نەفع ئەدا بە خەڵق ئەیخۆنەوەو حەیوانی پێ ئاو ئەدەنو ، زەراعەتی پێ ئەکەن • قیسمێکی تر لەو ئەرازییە کە باران ئەیگرێ ئەرزێکی صافـو لووسی موستەوییە ، ئاو ناگرێتە ناو خۆیەوە ، گیا ناڕوێنێ • ئەو سێ قیسمە ئەرزە میثالی ئـەو

کەسەیە کە لە دینی خوا بگاو ئەوی خوا منی پێ ناردوە نەفعی پێ بـــداو بیزانێو خەڵق فێر بکا • وەکو عالمی عامیل [وەکو قیســمی ئەوەڵ]و ، حافیظی قورئانو حەدیث [قیسمی ثانی] کە صیرف ئیعتینا بـە حیفظیان ئەکەنو لەگەڵ مەعنای خەریك نابن • هەم میثالی [قیسمی سێیەم]ئـەو کـەسەیە کە هیچ گوێ ناداتە دینو سەری بۆ هەڵنابڕێ ، موبـالاتی پـێ ناکاو ، نوێژناکاو ، ڕۆژوو ناگرێو ، لە حەرامو حەڵاڵ ناپرسێ ، یاخۆ هیچ هیدایەتێ قەبووڵ ناکا کە خوا منی پێناردوەو باوەڕی پێ ناکا • وەلحاصڵ ئـەم قیسمەیش دوو قیسمە : قیسمێکی موسوڵمانی بێ عەمەلە، قیسمێکی کـافــرە •

قاع یعلوه الماء [ولا یستقر فیه] والصفصف : المستوي من الأرض ح ـ ١/١٧٧ • وقال ربیعة [ابن أبي عبدالرحمن شیخ إمام الأئمة مـالك ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] : لا ینبغي لأحد عنده شيء من العلم أن یضیع نفســه خ ـ ١/١٧٧ •

تەرجەمە :

ڕەبیعە فەرموویەتی : لایەق نیە بۆ کەسێ کە شتێك بزانێ خۆی بـە ضایع بدا • یەعنی تەرکی ئیشتیغالی پێوە بکاو عەمەلی پێ نەکاو بە قـەد طاقەت نەشری نەکاو فائیدە نەگەیێنێ بە خەڵق لەگەڵ خـۆیـا عیلمەکەی بمرێ •

٤٦/٣٨٦ ـ ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول‌الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ قال : بینا أنا نائم أُتیت بقدح لبن فشربت حتى إني لأرى الرِّيَّ یخـرج في أظـفاري ، ثم أعطیت فضلي عمـر بن الخطـاب • قالوا : فمـا أولته یارســول الله ؟ قـال : العلم ح ـ ٦/٩٥ ، ح ـ ١/١٧٨ ، م ـ ٩/٢٨٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر - رضي الله تعالى عنه - پێغەمەر - صلى الله تعالى عليـه وسلم - فەرمووی : لە وەختێکا کە نوستبووم پیالەیێ شیریان بۆ هێنـام خواردمەوە . تا ئەوەندەم خواردەوە تێرخواردنەوەم ئەبینی کە لە نینۆکمەوە ئەهاتەدەرێ ، لە پاشا ئەوی لێم مایەوە دام بە عومەری بنی خـەطـاب • ئەصحاب فەرموویان : بە چیت تەعبیر لێدایەوە یا رەسوولەڵلا ؟ فەرمووی: بـە عیـــلم •

بزانە عیلم کە چەندە فەضلی هەیەو ، ئیمامی عومەریش - رضي الله تعالى عنه - کە چەندە گەورەو عالمە •

٣٨٧/٤٧ - عن أبي وائل قال : كنت [جالسا] مع عبدالله بن [مسعود] وأبي موسى [رضي الله تعالى عنهما] ، [وهما يتحدثان م] فقال أبو موسـى [فقالا • أخرى] : قال النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - إن بين يـدي الساعة لأياما ينزل فيها الجهل • ويرفع فيها العلم ، ويكثر فيها الهَرْج ، والهَرْج القتل • ح - ١٦٦/١٠ ، م - ١١١/١٠ •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوودو ئەبوموسا - رضي الله تعالى عنهما - =ئەفەرموون=: پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : لە پێش قیامەتەوە چەند رۆژێ هەیە لەو رۆژانەدا جەهل نازڵ ئەبێ ، عیلم هەڵەگیرێ ، قـەتـل زۆر ئـەبـێ •

دەمێکە ئێمە لەو رۆژانەداین ، خوا رەحممان پێ بکا • حەز ئەکەی

ئەم حەدیثە لە فیتنەدا[1] یا لە موعجیزاتا بنووسە ، موناسەبەی بە هەرسێ بابەکەهەیـە •

٣٨٨/٤٨ - عن عبدالله بن عمرو [بن العاص - رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - يقول : إن الله لا يقبض العلم انتزاعا ينتزعه من العباد [الناس •م] ولكن يقبض العلم بقبض العلمـــاء ، حتى إذا لـم يُبْـقِ عالما اتخذ النـاس رُؤُسـا جُهّـالا فسُئِلوا فأفْتَوا بغير علم فضلّوا وأَضلّوا ح - ١/١٩٢ ، م - ١١٣/١٠•

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەمر - رضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە پێغەمەرم - صلى الله تعالى عليه وسلم - بیست ئەیفەرموو : خوا عیلم وەرناگرێتەوە لە خەڵق کە بێنێ عیلمەکەیان دابڕنێ ، ئەمما عیلم لە خەڵق وەرئەگرێتەوە بەم نەوعە کە قەبضی رۆحی عولەما ئەکا ، تا کە هیچ عـالـمی نەهێشتەوەو هەمووی مرانن ئینسان بەعزێ خەڵقی جاهیڵو نەزان ئەکەن بە گـەورەو سەرداری خۆیان شتیان لێ ئەپرسێ بێ عیلم فتوا ئەدەنو جواب ئەدەنەوە خۆیشیان رێ ون ئەکەن رێـگەیش بە خەڵق ون ئەکەن • رێی سەرچناری لێ ئەپرسێ ئەینێرێ بۆ قڕگە !

٣٨٩/٤٩ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قـال : قال النساء للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - : غَلَبَنا عليك الرجال ، فاجعل لنا يوما من نفسك ، فوعدهن يوما لقيهن فيه ، فوعظهن وأمرهن ، فكان فيما قال لهن : مامنكن امرأة تقدم ثلاثة من ولدها إلا كان لها حجابا من النار • فقالت امرأة : واثنين ؟ فقال : واثنين ح - ١/١٩٣ •

(١) وەك گەلێ جار نووسیومە لە بەر تێك نەچوونی ژمارەی حەدیثەکـــان وەك خۆی لێرەدا هێشتمانەوە .

ولفظ مسلم عنه : قال : جاءت امرأة إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا رسول الله ذهب الرجال بحديثك فاجعل لنـا من نفسك يوما نأتيك فيه تعلمنا مما علمك الله • قال : اجتمعن يوم كذا وكذا • فاجتمعن ، فأتاهن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعلمهن ممـا علمه الله • ثم قال : ما منكن من امرأة تقدم بين يديها من ولدها ثـلاثـة إلا كانوا لها حجابا من النار • فقالت امرأة : واثنين ، واثنين واثنين ! فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : واثنـين ، واثنـين ، واثنـين م ـ ١٠/٦٥ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـوێ : ژنـێ هاتەخزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (یارسـول الله) پیاوان هەموو حەدیثەکانی تۆیان بردوە بۆ خۆیان • لـە طـەرەفـی خۆتەوە بە ئیختیاری خۆت رۆژێکمان بۆ مەعلووم بفەرموو لەو رۆژەدا بێینە خزمەتت لەوەی کە خوا تەعلیمی تۆی‌کردوە تەعلیممان بـــکەی • فەرمووی : فلاّن رۆژو فلاّن رۆژ کۆبنەوە • کۆبوونەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە لایان وەعظی بۆ دادانو تەعلیمی ئەوەی کردن لەوەی کە خوا تەعلیمی ئەوی کردبوو • فەرمووی • هیچ ژنێ لـە ئێوە نیە کە سێ منداڵی لە پێش خۆیەوە ناردبێ بۆ ئاخیرەت ئیللا کـــە ناردبێتی ئەوانە بۆی ئەبن بە حیجاب لە ئـاگر • ژنـێ وتـی : دوانیش ، دوانیش ، دوانیش ! [ظاهیر وایە ئەو ژنە هەر دوو منـاڵـی مردبـێ] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دوانیش ، دوانیش ، دوانیش [من حەوتم ناردوە ، خوایا ئەجرم ضـــائیـع نەکەی ! پیـاویش وەکوو ژن وایە (کما في القسطلانی)] •

٥٠/٣٩٠ - عبدالله بن عبيدالله بن أبي مليكة أن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - كانت لا تسمع شيئا لا تعرفه إلا راجعت فيه حتى تعرفه • وأن النبي - صلى الله تعالى عليـــه وسلم - قال : من حوسِبَ عُذِّبَ • قالت عائشة [رضي الله تعالى عنها]: فقلت : أوَليس يقول الله فسوف يحاسب حسابا يسيرا ؟ قالت : فقال : إنما ذلكِ العَرْضُ ، ولكن من نوقش الحساب يهلك ح - ١٩٢/١ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە -رضي‌الله‌تعالی‌عنها- هەرچییێکی ببیستایە لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - و تێ‌نەگەییایـــە دووبارە لە پێغــەمـــەری ئەپرسییەوە - صلی الله تعالی علیه وسلم - تا تێی‌ئەگەیی • پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ موحاسەبە بکرێ ئەو کەسە عەذاب ئەدرێ • حەزرەتی عائیشە فەرمووی : وتم : بۆ خوا نەیفەرموە ئەو کەسە نامەی عەمەلی بدرێتە دەستی راستی ئەو کەسە حسابێکی ســـووکی ئەکرێ بە مەسروورییی ئەگەڕێتەوە لای کەس‌و کاری ؟ پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : ئەو موحاسەبەیە کە تۆ ئەیڵێی پێ‌نیشاندانی دەفتەری عەمەلیەتی • ئەمما ئەو کەسە کە ئیعتیراضی لێ بگیرێ‌و وردو درشتی لێ‌پرسرێ ئەو کەسە هیلاك ئەبێ • یەعنی ئەوانەی کـــە نـامەی ئەعمالیان لە پشتیانەوە ئەدرێتە دەستی چەپیان (اذا السماء انشقت) •

سوئال‌کردن بۆ تێگەیین بۆ دەفعی ئیشکال سوننەتە •

٥١/٣٩١ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : من دعا إلى هدى كان له من الأجر مثل أجور من تبعه لا ينقص ذلك من أجورهم شيئا • ومن دعا إلى ضلالة كان عليه من الإثم مثل آثـام من تبعـه لا ينقص ذلك من آثـامهم شـيئا م - ١١٧/١٠ ؛

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : هەرکەسێ خەڵق بانگکاتە سەر ڕێی هیدایەت ئەو کەسە بە قەد ئەجری ئەوانەی کە شوێنی ئەکەون ئەجری بۆ هەیە ، لە ئەجریان هیچ کەم نابێتەوە • هەرکەسێ خەڵق بانگکاتە سەر ڕێی گومڕایی ئەو کەسە بە قەد ئەوانەی کە شوێنی ئەکەون گوناهی هەیە ، هیچ شتێ لە گوناهیان کەم نابێتەوە [هەموو ئیشی خێـر وایـە • پێشڕەوی خێر بە قەد تەبەعەکەی خێری هەیە • پێشڕەوی شـەڕ بـە قەد تەبەعەکەی شەڕی هەیە] •

٥٣/٣٩٢ - عطاء قـال : سـمعت ابن عباس قال : أشهد على النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - أو قال عطاء : أشهد على ابن عباس أن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - خرج ومعه بلال فظن أنـه لـم يسمع النساء ، فوعظهن وأمرهن بالصدقة ، فجعلت المـرأة تلقي القرط والخاتم وبلال يأخذ في طرف ثوبه ح - ١٩٠/١ الشك من الراوي عن عطاء •

تەرجەمە :

عەطاء ئەڵێ : لە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما -م بیست کـە فەرمووی : شەهادەت ئەدەم لەسەر پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - یا عەطاء وتی : شەهادەت ئەدەم لەسـەر ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - کە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - تەشریفی هاتەدەرێ وای ظەن برد کە دەنگی نەگەییوەتە ژنان ، بیلالیشی لە خزمەتا بوو وەعظی بۆ ژنان خوێن ئەمری پێ فەرموون بە صەدەقە ، ژنان گوارەو ئەنگوستیلەیان ئەهاویتو بیلالیش ئەیخستە ناوکۆشیەوە •

جەمعی ئیعانـە بـۆ مەصلەحەتی موسوڵمانان دروستـە • ئیعطـای سوننەتە • بە موقتەضای حاڵ جەمعیش‌و ئیعطایش فەرز ئەبێ •

٣٩٣/٥٣ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : سئل النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن أشياء كرهها ، فلما أكثر عليه غضب ، ثم قال للناس : سلوني عما شئتم ٠ قال رجل : من أبي ؟ قال : أبوك حذافة٠ فقام آخر فقال : من أبي يارسول الله ؟ فقال : =أبوك= سالم مولى شيبة ٠ فلما رأى عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ما في وجهه قال : يارسول الله إنا نتوب إلى الله ـ عز وجل ـ ح ـ ١/١٨٧ ، م ـ ٩/٢٢٧ ٠

٣٩٤/٥٤ ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج ، فقام عبدالله بن حذافة ، فقال : من أبي ؟ فقال : أبوك حذافة ٠ ثم أكثر أن يقول سلوني ٠ فبرك عمر [رضي الله تعالى عنه] على ركبتيه فقال : رضــينا بالله ربا ، وبالإســلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نبيا ، فسكت ، ح ـ ١/١٨٧ ٠

٣٩٥/٥٥ ـ وعنه قــال : بلغ رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليــه وسلم ـ عن أصحابه شيء =فخطب= فقال : عرضت علي الجنة والنار ، فلم أر كاليوم في الخير والشـر ٠ ولو تعلمون ما أعـلم لضحكتـم قليـلا ولبكيتم كثيرا ٠ قال : فما أتى على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم أشد منه ٠ قال : غطوا رؤسهم ولهم خنين [خروج الصوت من الأنف من البكاء] قال : فقام عمر [رضي الله تعالى عنه] فقــال : رضينا بالله ربـا ، وبالاسلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله نعـالى عليه وسلم ـ نبيـا =قال= فقام ذاك الرجل ٠ فقال : من أبي ؟ فقال : أبــوك فلان ٠ فنزلت (يا أيها الذين آمنوا لا تســألوا عن أشـياء إن تبد لكم تسـؤكم)[1] م ـ ٩/٢٢٢ ٠

---

(١) المـائــدة / ١٠١ ٠

٥٦/٣٩٦ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج حين زاغت الشمس ، فصلى لهم صلاة الظهر • فلما سلم قام على المنبر فذكر الساعة ، وذكر أن قبلها أمورا عظاما ، ثـم قـال : من أحبَّ أن يسألني عن شيء فليسألني =عنه= فوالله لا تسألوني عن شيء إلا أخبرتكم بـه مادمت في مقامي هذا = قال أنس بن مالك := فأكثر الناس البكـاء حين سمعوا ذلك من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأكثـر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يقول سلوني ، فقام عبدالله بن حذافة [أحد الذين بايعوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت الشجرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فقال : من أبي يا رسول الله ؟ قـال : أبوك حذافة • فلما أكثر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أن يقول سلوني برك عمر [رضي الله تعالى عنه] فقال : رضينا بالله ربـا ، وبالإسلام دينا ، وبمحمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رسولا • قال : فسكت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حين قال عمـر ذلك • قـال : ثم قال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : أولى [كلمة تهديد • أي قرب منكم ما تكرهونه] والذي نفس محمد بيده ! لقد عرضت عليَّ الجنة والنار آنفا في عرض هذا الحائط فلم أر كاليـوم في الخـير والشـر •

قـال ابن شهاب : أخبرني عبيدالله بن عبدالله بن عتبة قال : قـالت أم عبدالله بن حذافة لعبدالله بن حذافة : ماسمعت بابن قط أعق منك ! أأمنت أن يكون أمك قد قارفَتْ بعض ما تقارف نساء أهل الجـاهليـة فتفضحها على أعين الناس ؟ قال عبدالله بن حذافة : والله لو ألحقني بعبـد أسـود للحقته م ـ ٩/٢٢٣ •

تەرجەمە :

ئەم چوار حەدیثە یەك حادیثەیە ، لە لەفظا ئیختیلافیان هەیە ، مەئالی هەموویان ئەمەیە :

رۆژێ پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ نوێژی نیوەڕۆی بـۆ ئەصحابی کیرامی کرد ، تەشریفی چوە سەر مینبەر ، بەحثی قیامەتی کرد . ئەوەی فەرموو کە لە پێش قیامەتا چەندە شتی گەورە گەورە هەیە ، لــە پاشا فەرمووی : هەرکەسێ ئارەزووی هەیە کە شتێکم لێ بپرسێ با لێم بپرسێ ، وەڵلاهی مادامەکی لەم مەقامەدا بم هیچ شتێکم لێ ناپرسن کـە لەوە خەبەرتان نەدەمێ • کە ئەوەیان بیست لە پێغەمەر ــ صلی الله تعـالی علیه وسلم ــ ئەصحابی کیرام پرمەپرم دەستیانکرد بە گریان • زۆر گریان، پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ زۆری فەرموو کە لێم بپرسن . عەبدوڵلای بنی حەذافە ــ رضي الله تعالی عنه ــ کە لە ئەصحابی (بیعـــة الرضوان) بوو [فەقەط لەگەڵ یەکێکا دەمقاڵێکی بوایە نیسبەتیان ئەدایە لای غەیری باوکی •م أخری] بۆ تەحقیقی ئەوەو ئیزالەی شوبهەی خەڵق فەرمووی : (یا رسول الله) باوکی من کێیە ؟ پێغەمەر ــ صلی الله علیـه وسلم ــ فەرمووی : باوکی تۆ حەذافەیە • کـە سوئالی زۆریان کـرد لـە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ ئەویش [یەعنــی بە غــەضەبەوە] هەر ئەیفەرموو : لێم بپرسن • ئیمامی عومەر ــ رضـــي الله تـعالی عنه ــ بەچۆکا هاتو فەرمووی : رازین بە خوایەتیی خوا ، بە دینی ئیسلام ، بە پێغەمەرێتی محمد ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ کە ئیمامی عومەر ــ رضي الله تعالی عنه ــ ئەوەی فەرموو بێدەنگ بوو ، لە پاشا پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ فەرمووی : نزیکە ئەوەی کە لێی ئەترسن • قەسەم بەوەی کە نەفسی محمد بە دەستی

قودرەتیەتی بە تەحقیق ئێستە بەهەشتو جەهەننەمم پێ نیشاندرا لـە بـەر ئەو دیوارەدا ، لە خەیرو شەڕا قەط وەکوو ئیمڕۆم نەدیوە [لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەگەر ئەوەی کە من ئەیزانم ئێوەیش بتانزانیایە کـــەم پێ ئەکەنینو زۆر ئەگریان • قەط رۆژی وا بە شیددەت نەهاتبوو بەســەر صەحابەی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـدا • لە ئاخریا ئەفەرموێ : لە دواییا ئەو ئایەتەی کە لە مائیدەدایەو مەعنای وایە : ئەی ئــەوانــەی کە ئیمانیان هێناوە لەو شتانە مەپرسن ئەگەر بۆتان دەربخرێ غەمگینتان ئەکا ، ئەگەر سوئال لەو ئەشیایە بکەن لە وەختی نوزوولی قورئانا بۆتان ئیظهار ئەکرێ ، خوا لەوەی کە لێتان پرسیوە خۆش بوە ؛ چونکی خوا غەفوورو رەحیمە لە پێش ئێوەدا قەومێ لەو نەوعە شتەیان پرسیوە کـە بۆیان بەیان کرا ئیمانیان پێ نەهێناو پێی کافر بوون ••=خوێندەوە=] •

لـــە دوای ئەم حادیثەیە دایکی عەبدوڵڵای کـــوڕی حەذافـە بـە عەبدوڵڵای وت : هیچ کوڕێکم نەبیستوە کــە لە تۆ عوقووقی[1] زیاتر بێ کە ئەو سوئالەت لە پێغەمەر کــرد ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئایا لەوە ئەمین بووی کە دایکیشت گوناهێکی وای کردبێ وەکوو ژنانی زەمانــی جاهیلییەت کە کردوویانە ئەو وەختە لە پێش چاوی خەڵقا رەزیلو رسوات ئەکرد ! عەبدوڵڵا وتی : ئەگەر پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیـــە وسلـم ـ ئیلحاقی بکردمایە بــە قولەڕەشێ لاحەقی ئەبووم ، یەعنی بیفەرمومایە کە باوکی تۆ فلان قولەڕەشە ،ئەبووم بە کوڕی ،فەرموودەی ئەوم پێ گ ، نەدەبوو بە حوببی دڵ قەبووڵم ئەکرد •

حوکمی ئەم حەدیثە ئەوەیە کە زۆرکۆڵینەوەی شت کە دوایەکـەی خراپ بێ حەرامــە •

(١) عوقووق : خراپبوون بۆ باوکو دایك .

شتێك كە گەورە رقی پێی‌هەڵبستێ لازمە كە ئیجتینابی لێ بكرێ • بۆ ئەتباع لازمە كە بە ئەهوەنی طەریق رقی گەورە دامرێنن •

لە قسەی عەبدوڵلا كە جوابی دایكی داوەتەوە ، با وا دەربكەوێ كە وەلەدی زینا نەسەبی ثابت ببێ ، ئەمما ئەوە قسەی پێغەمەر نیە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی عەبدوڵلایە ، ئەو وەختە ئەو وای زانیوە ئەگەر شایەد شتێكی غەیرەمەشرووع لە دایكیەوە صادر بووبێ بەوە نەسەبی لەو كەسە ثابت ئەبێ‌و ئەبێ بە كوڕی • ئەم حوكمە[1] لە پیاوی وەك سەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالی عنه ـ مەجهوول بوە ، تەمای بوە كە كوڕی جاریەی زیمەعە كە عوتبەی برای زینای لەگەڵیا كردوە ، بكا بە كوڕی عوتبە ، تا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی: (الولد للفراش) كردی بە وەلەدی زیمەعەو ئەمریشی بە سەودە كرد كە رووی لێ بپۆشێ • وەلحاصل‌زینا نەسەبی پێ ثابت نابێ •

٣٩٧/٥٧ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالی عنه ـ عن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أنه كان إذا تكلم بكلمة أعادها ثلاثا حتی تفهم عنه ؛ وإذا أتی علی قوم فسلم علیهم ، سلم علیهم ثلاثا ح ـ ١/١٨٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ كە قسەیێكی موهیمی بفەرموایە سێ دەفعە تیكراری ئەفەرمۆوە تا خەڵق فەهمی بكا [یەعنی بە غەلەط شتی لێ ریوایەت نەكەن] كە سەلامی بكردایە لە قەومێ سێ جار سەلامی لێ ئەكردن •

٣٩٨/٥٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالی عنه ـ أنه قال قيل [وفي الرقاق قلت] : يا رسول الله من أسعد الناس بشفاعتك يوم القيامة ؟ قـال

---

(١) بڕوانە : لاپەڕە (٢٢١)ی بەرگی نۆیەمی ئەم كتێبە .

رسول الله : لقد ظننت يا أبا هريرة أن لا يسألني عن هذا الحديث أحـد" أوّلَ منك لما رأيت من حرصك على الحديث : أسعد الناس بشفاعتي يوم القيامة من قال لا إله إلا الله خالصا من قلبه ، أو نفسه ح ـ ١٩١/١ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : وتم (يا رسول الله) مەســعوودترینـی ئینسانان بە شەفاعەتی تۆ لە رۆژی قیامەتا کێیە ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا ئەباهورەیرە ئەمزانی کـە لە پێش =تـۆدا= کەس لەم حەدیثە سوئالم لێ ناکا ؛ چونکی ئەمبینی کە حەریصی لەسـەر حەدیث : بەختیارترینی خەڵق بە شەفاعەتی من لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسەیە بە خالیصیی لە دڵەوە بڵێ (لا إله إلا الله) •

ئەم حەدیثە شامیلی هەموو موسوڵمانان ئێ ، صالیح بێ ، فاســق و فاجیر بێ • هەر ئەوە بە کوفر لە دین نەچێتە دەرەوە لە شەفاعەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەحرووم نابێ • دیارە کە ئەویش شەفاعەتی گیرا ئەبێ • ئەمما کەس مەغروور نەبێ !

(أثر) كتب عمر بن عبدالعزيز [رضي الله تعالى عنه] إلى أبي بكر بن حزم : أنظر ماكان من حديث رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاكتبه ؛ فإني خفت دروس العلم وذهاب العلماء ، ولا يقبل إلا حـديث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وليفشوا العــلم ، وليجلســوا حتى يُعَلَّم من لا يعلم ؛ فإن العلم لا يهلك حتى يكون سرا ح ـ ١٩٢/١ •

تەرجەمە :

عومەری بنی عەبدولعەزیز [یەکێکە لە خولەفای راشیدین عومـەری ثانییە لە عیلمو عەداڵەتا ، چۆن ئیمامی عومەر ئیشارەتی حەزرەتی صەدیقی

ئەکبەری کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بوو بە سەبەبی جەمعی قورئان کە حەرفێکی بە ضایع نەچوو ، ئەمیش ـ رضي الله تعالى عنه وجازاه الله عنا أحسن جزاء ـ بوو بە سەبەبی ئەحادیثی نەبەوییە کە بە ضائیع نەچێ] بـۆ ئەبوبەکری بنی حەزمی نووسیی:کە بە دیقەت تێفکرەئەوی حەدیثی پێغەمەر بێ ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ بینووسە ؛ چونکی ئەترسم کە عیلم مەحـو بیێتەوە ، عولەما هەموو بڕۆنو نەمێنن • غەیری حەدیثی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچی تر قەبووڵ نەکرێ ، عیلم نەشر بکرێ عولەما دابنیشن تا تەعلیمی ئەوانە بکەن کە هیچ نازانن ، عیلم تا نەبێ بە سیڕ بە فەنا ناچێو هیلاك نابێ •

ئەگەر ئەو دوو عومەرە نەبوونایـــە ئەثەر لـــە قورئانو حـەدیث نەمابوو • ئەمما خوا ـ جل وعلا ـ فەرموویەتی : (وإنا له لحافظون)[1] ئەو وەکالەتە عەظیمەو ئەو بەهرە گەورەیە خوا کردی بە قسمەتی ئەو دوو مەردە گەورەیە • جامیعی قورئان حەزرەتی صددیقی ئەکبەرە ، موشیری حەزرەتی فاروقی ئەکبەرە • ناشیری قورئان حەزرەتی مەعدەنی حەیایە، موشیری حەزرەتی حوذەیفەی مەخزەنی ئەسـراری حەزرەتی موصطەفایە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جامیعو ئامیری ئەحادیثی نەبەوییە فاروقی ثانیە ـ رضى الله تعالى عنهم ، وسود وجوه أعدائهم ـ •

٣٩٩/٥٩ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تكتبوا عني ، ومن كتب عنـي غير القرآن فليمحه ، وحدثوا عني ولا حرج ، ومن كذب علي ، قال همام: أحسبه [أي زيـد بن أسلم شيخه] قال متعمدا فليتبوأ مقعده من النـار م ـ ٤٤١/١٠ •

---

(١) الحـجر / ٩ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لــه دەم منەوە غەیری قورئان مەنووسن ، هەرکەسێ لـــه منەوە =غـــەیری= قورئـان بنووسێ[1] مەحوی بکاتەوە . له منەوە ریوایەتی حەدیث بکەن ، زەرەری نیە . هەرکەسێ درۆم بە دەمەوە بکا [راویی حەدیثەکە شکی بوە لەوەدا کە شێخی ئەو کە زەیدی بنی ئەسلەمە ئاخری حەدیثەکەی ریوایەتکردوە یا نەیکردوە . بۆیە ئەڵێ]وای ظەن ئەبەمێ کە [زەید وتی]بە عەمدەن بـا ئەو کەسە جێگەی خۆی له ئاگرا حازر بکا .

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له حاڵی حەیاتیا نەهی کردوە له نووسینی حەدیث مەبادا خەڵق بە مرووری زەمان ئەوە بە قورئان بزانن تێکەڵی بکەن بە قورئان ، لە دوای ئەمە کە قورئان کۆکرایەوەو تەثبیتکرا خەڵق ئەمین بوو له ئیختیلاطی بە غەیر ئەو مەحذوورە نەما له نووسینو تەدوینی حەدیثا زەرەر نیە ، بۆیە عومەری ثانیی ئەمری فەرموو بە جەمعی ئەحادیث .

٦٠/٤٠٠ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ انها قالت [لعــروة ابن أختها] : ألا يعجبك أبو فلان [أبو هريرة] ؟ جاء فجلس إلى جانب حجرتي يحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُســـمعني ذلك . وكنت أسبح . فقام قبل أن أقضي سبحتي ، ولو أدركته لرددت عليه : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لم يكن يسرد الحديث كـــــردكم ح ـ ٦/٣٣ .

٦١/٤٠١ ـ عن عروة قال : كان أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنــه ـ يحدث حديثا ويقول : اسمعي يا ربة الحجرة ، اســمعي يا ربة الحـجرة ،

(١) ئەگەر « نووسیبێ » باشــترە .

وعائشة [رضي الله تعالى عنها] تصلي ، فلما قضت صلاتها قالت لعروة : ألا تسمع إلى هذا ومقالته آنفا ؟ إنما كان النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ يحدث حديثا لو عدّه العادّ لأحصاه م ـ ١٠/٤٤١ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ لە نوێژا ئەبێ ، لـەو وەختەدا ئەبو هورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ یێ ، پاڵ ئەداتەوە بە دیواری حوجرەکەی حەزرەتی عایشەوە ـ رضي الله تعالى عنها ـ دەست ئەکا بـە حەدیث ریوایەتکردن ، یەعنی بە عەجەلە هەر ئەیوت : گوێت لێ بێ یـا صاحیبەی حوجرە ، گوێت لێ بێ یا صاحیبەی حوجرە • لە پێش ئەمەدا حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ نوێژەکەی تەواو بکا هەڵساو ڕۆیی ، لە پاشا عوروە چوە خزمەتی ، حەزرەتی عایشە ـ رضي الله تعـالى عنها ـ بـە عوروەی فەرموو : گوێت لەمەو لە قسەی نیە ؟ لە ریوایەتەکەی ترا فەرمووی : عەجایەبت نامێنێ لە ئەبو فلان ؟ هات پاڵی دا بە دیواری حوجرەکەمەوەو دەستی کرد بە ریوایەتی حەدیث لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گوێی منیا هەڵەدا ، لە پێش ئەمەدا کە نـوێژەکـەم تەواو بکەم هەڵسا ڕۆیی ، ئەگەر نەدەڕۆیی رەدم لێئەدایەوە ، پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو ئێوە حەدیثی نـەدەهۆنیەوە ، وای حەدیث ئەخوێن ئەگەر ئینسان کەلیمە ـ کەلیمە بیژماردایە ئەیژمارد [یەعنی لە حەدیثو قسەدا بە تەئەننی بوو ،عەجەلەی نەدەکرد ، تاوەکوو خەڵـق ظەریف تێی بگاو لە بەری بکا] •

٦٢/٤٠٢ ـ عن أبي شريح [رضي الله تعالى عنه] =أنه= قال لعمرو بن سعيد [بن العاص بن أمية المعروف بالأشدق ، التابعي بغير إحســان ـ عامله الله بما هو أهله ـ] وهو يبعث البعوث إلى مكة : ائـذن لي أيهـا

الأمير أحدِثك قولا قام به النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الغدَ من يوم الفتح ، سمعته أذناي ، ووعاه قلبي ، وأبصرته عيناي حين تكلم به ؛ حمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : إن مكة حرّمها الله ، ولم يحرّمها الناس ، فلا يحل لامرىء يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك بها دما ، ولا يعضد بها شجرة ، فإن أحدٌ ترخص لقتال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =فيها= فقولوا : إن الله قد أذن لرسوله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولم يأذن لكم ، وإنما أُذِن لي فيها ساعة من نهار ثم عادت حرمتها =اليوم= كحرمتها بالأمس ، وليبلغ الشاهد الغائب ، فقيل لأبي شريح [رضي الله تعالى عنه] ما قال عمرو [•••••] قال أنا أعلم منك يا أبا شريح [يعني سماعك وحفظك صحيح لكن مافهمت المعنى] إن [الحرم •م] مكة لا تعيذ [لا تعصم] عاصيا [من إقامة الحد] ولا فارًّا بدم ، ولا فارا بخربة [بالفتح : السرقة • وبالضم : الفساد • وبالكسر : الخيانة • من القسطلاني] ح ـ ١/١٩٥ ، م ـ ٦/٦١ ، ت،ن•

تەرجەمە :

کە عەمری کوڕی سەعیدی ئەشدەق والیی مەدینە بوو لە طەرەفی یەزیدەوە ، لە سەر ئەمە کە عەبدوڵلای بنی زوبەیر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بەیعەتی نەکردبوو بە یەزیدو ئیلتیجای بە مەککە کردبو ، لە مەدینەوە لەشکری ئەناردە سەر مەککە کە حەرب لەگەڵ ئیبنو زوبەیرا بکەن ئەبوشورەیحی صەحابیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە عەمری کوڕی سەعید [ئەشدەقی دەم کەلارە]ی فەرموو : ئەی ئەمیر ئیذنم بدە کە قسەیێکت بۆ بکەم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی دوای فەتحی مەککە فەرمووی : هەردوو گوێم لێیبیست ، قەلبم حیفظی کرد ، هەردوو چاوم لێی بوو کە فەرمووی ؛ حەمدی خوای کرد ، ثەنای لەسەر کرد ،

لە دواییا فەرمووی : بە تەحقیق مەککە خوا حەرامی کردوە [کە حەربی تیا بکرێ] ئینسان حەرامی نەکردوە ، کە وابێ حەلاڵ نیە بۆ پیاوێ ئیمانی بێ بە خواو رۆژی ئاخیرەت نە خوێنی تیابڕێژێ ، نە درەختــی ببــڕێ ، ئەگەر یەکێ بڵێ : روخصەت هەیە کە قیتالی تیابکرێ چونــکی پێغەمــەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ قیتالی تیاکردووە •• پێی بڵێن [وا نیــە وەکوو تۆ ئەڵێی] خــوا ئیذنی پێغەمەری داوە ـ صــلی اللە تعــالی علیە وسلم ـ کــە قیتالی تیا بکا ئیذنی ئێوەی نەداوە ، ئیذنی منیشــی هــەر ئەوەندە داوە کە سەعاتێ لە رۆژ حەربی تیا بکەم ، لە دواییا حەرامیی قیتال لــە مەککەدا ئیمڕۆ عەودەتی کردەوە وەکو حەرامیی دوێنێی [پێش فەتح ئەو وەختە چۆن حەرام بوە لە دوای فەتحیش تا رۆژی قیامەت حەرامە] ئەوی حازرە تەبلیغی ئەوەی بکا کە غائیبە •

سوئال لە ئەبوشورەیح کرا کە عەمر چی وت ؟ فەرمووی : وتی : (یا أبا شریح) من لە تۆی چاتر ئەزانم [تۆ لە حەدیثەکە نەگەییــوی] مەککە پەنای گوناهکار نادا ، پەنای کەسێ نادا کە خــوێنــی رژانبێو ئیلتیجا بە مەککە بکا ، پەنای خائینو موفسید نادا •

عــەمر گورێزی لــە جوابدانەوە کردوە ، قسەیێکی حەقی کردوەو ئیرادەی شتێکی باطیلی پێکردوە ، ئیبنوزوبەیر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ لەوانەی کە عەمر وتوویەتی کامیانی کردوە ؟ صەحابەی پێغەمەر بوە ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ، فیسقی نەبوە ، فــوجــووری نــەبوە ، پیــاوی نەکوشتوە ، دزیی نەکردوە ، هیچ خیانەتێکی لێ واقیع نەبوە ، لە پێش یەزیدا ئەهلی حەلّو عەقد بەیعەتی پێکردوە ، لە یەزیدی لەعین ئەهلترە بۆ ئیمامەت • مەقصوودی پێغەمەریش ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ وایە کە حەرب تیاکردنی حەرامە ، هوجوومسەرکردنی حەرامە ، نــەیفەرموە

قیصاصی تیا حەرامە ، ئیقامەی حەددی شەرعیی تیا حەرامە ، ئەوی عـەمر کردوویەتی حەربە قیصاص‌و ئیقامەی حودوود نیە •

٦٣/٤٠٣ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوم الفتح فتح مكة : لا هجرة، ولكن جهاد ونية ، وإذا استنفرتم فانفروا ، وقال يوم الفتح فتح مكة : إن هذا البلد حرمه الله يوم خلق السماوات والأرض فهو حرام بحرمـة الله إلى يوم القيامة ، وأنه لم يحل القتال فيه لأحد قبلي ، ولم يحل لي إلا ساعةً من نهار ، فهو حرام بحرمة الله إلى يوم القيامة : لا يعضد شوكه ، ولا ينفر صيده ، ولا يلتقط لُقْطته إلا من عرفها ، ولا يختلى خَلاها [الكلأ الرطب] فقال العباس : يا رسول الله إلا الإذْخِر ؛ فإنه لقينهم ولبيوتهم• فقال : إلا الإذخر • م ـ ٥٦/٦ عن طاوس ، واللفظ لمسلم • ح ـ ٢٩٥/٣ ، ٢٩٦ عن عكرمة ، بلفظ إن الله حرم مكة •

عن عكرمة مولى ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال لخالد : هل تدري ما لا ينفر صيدها ؟ هو أن يُنحِّيه من الظل يَنْزل مكانه ح-٢٩٥/٣•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژی فەتحی مەککە فەرمووی: دوای فەتح هیجرەت نیە ، ئەمما جیهادو نیەت هەیە [یەعنی ئەوانە وەکوو هیجرەت ثەوابیان زۆرە] رۆژی فەتحی مەککە فەرمووی : خوا لەو رۆژەوە کە خەلقی ئاسمان‌و ئەرزی کردوە ئەم شارەی حەرام‌کردوە کە : شەڕی تیا بکرێ ، بە حەرامکردنی خوا حەرام بوە تا رۆژی قیامەت ، لە پێش منا بۆهیچ کەس حەڵاڵ نەبوە کە شەڕی تیا بکا ، بو منیش هەر ساعەتێ لە رۆژ حەڵاڵ بوە ، لە دواییا حەرامە بە حەرامبوونێ کە لە طەرەف خواوەیە تا رۆژی قیامەت • دڕك‌و داڵی نابڕێ ، صەیدی لە جێی خۆی دەرناکرێ،

شتێ کە لە جێییێکا کەوتبێ هەڵناگیرێ مەگەر بۆ کەسێ کە تەعریفی بکا تا صاحێبەکەی ئەدۆزێتەوە ، گیای نادووروورێتەوە ، هەڵنابچوڕکێنـرێ • عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : یا رسول =الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ = ئیللا زۆڕناتك نەبێ ؛ چونکە بۆ ئاسنگەرو بۆ خـانـوو لازمە • فەرمووی : ئیللا زۆڕناتك نەبێ [دروستە هەڵبکەنرێ] •

عەکرەمە بە خالیدی وت : ئەزانی مەعنای ئەوە چیە کـــە صەیـدی دەرناپەڕێنرێ ؟ ئەوەیە لـە جێی سێبەر دەریبکەی لە جێیەکەی دابەزی• یەعنی جێی پێ لێژ کەی ، موراد هەر ئەوە نیە کە نابێ راو بکرێ •

٦٤/٤٠٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن خُزاعة قتلـوا رجلا من بني ليث ، عام فتح مكة بقتيل منهم قتلوه [في الجاهلية] فأخبر بذلك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فركب راحلته فخطب ، فقال : إن الله حبس عن مكة القتل أو الفيل ، شك أبو عبدالله [البخـاري ـ رحمـه الله تعالى ـ] وسَلّط عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والمؤمنون، ألا وإنها لم تحل لأحد قبلي ، ولا تحل لأحد بعدي ، ألا وإنها أحلت لي ساعة من نهار ، ألا وإنها ساعتي هذه حرام ؛ لا يختلي شوكها ولا يعضـد شجرها ، ولا تلتقط ساقطتها إلا لمُنْشِـد ، فمن قُتِـل [له قتيـل كما فـي الديات] فهو بخير النظرين : إما أن يعقل [يودي •خ أخرى] وإما أن يقاد [أي يمكن] أهل القتيل ، فجاء رجل من أهل اليمن [هو أبو شاه] فقال: اكتب لي يا رسول الله [أي هذه الخطبة] فقال : اكتبوا لأبي فلان [شاه] فقال رجل من قريش هو العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ: إلا الإذخـر يا رسول الله ، فإنا نجعله في بيوتنا وقبورنا ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : إلا الإذخـر ح ـ ٢٠١/١ ، ح ـ ٤٨/١٠ ، م ـ ٦٥/٦ ، د ، ن ، ت ، جه •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتە کە خوزاعە لـە سالّی فەتحی مەککەدا پیاوێکیان لە بەنی‌لەیث کوشت بە موقابەلەی ئـەوە کە ئەوان لە زەمانی جاهیلیەتا پیاوێکیان لە خوزاعە کوشتبو، بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەر درا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ سواری وشترەکەی بوو ، خوطبەی خوێن ، فەرمووی : خوا لە مەککە قەتلی حەبس کرد ، یا فیلی حەبس‌کرد ، بوخاریی خۆی بە شك‌کەوتوە لـە بەینی ئەم دوو لەفظەدا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالى عليـــه وســـلم ـو موسوڵمانانیان بە سەرا موسەللەط کرا ، لێتـان مەعلـووم بێ کـە لـە پێش منا مەککە بۆ هیچ کەس حەڵاڵ نەبوە کە قیتالی تیا بکا ، لە دوای منیش بـۆ کـــەس حـەڵاڵ نـابێ بـە مەعلوومیی بزانن کــــە بــۆ من ســـەعاتێ لـە رۆژ حـەڵاڵ بـوە ، ئـەم ساعەتـە کـە ئێســـتە منی تیام حەرامە ، درك‌و داڵی نابڕێ ، درەختی نابڕێ ، شتێکی تیا کەوتبێ هەڵناگیرێ مەگەر کەسێ کە بە شوێن صاحێبەکەیا بگەڕێ تا ئەیدۆزێتەوە، یەعنی ئەگەر نەیدۆزییەوە نابێ بە موڵکی ئەو گینا فەرقی چیە بێ لەگەڵ لەقیطەی‌ترا .

ئەگەر کەسێ کەسێکی بکوژرێ موخەییەرە لە بەینی دوو شتا : یا دیەت وەربگرێ ، یا موسەللەط ئەکرێ بەسەر قاتیلەکەیا کە بە قیصـاص بیکوژێ [یەعنی بۆی نیە هەر کەسێ بێ قاتیلەکەی لێ هەڵکەوێ بیکوژێ وەك زەمانی جاهیلیەت] .

کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم خوطبەیەی خوێن پیاوێ لە ئەهلی یەمەن کە ناوی ئەبوشا بوو ، هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعـالى عليـه وســـلم ـ فەرمووی : تا رەسوولوڵڵا ئەمر بفەرموێ کە ئەم

خوطبەیەم =بۆ= بنووسن •پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــــه وسـلم ـ فەرمووی بینووسن بۆ ئەبو فلان [یەعنی ئەبوشاە ح ـ ١٠/٤٨] پیاوێ لە قورەیش کە حەزرەتی عەباسە فەرمووی : (یا رسول الله) ئیللا زوڕناتك نەبێ ؛ چونکە ئەیخەینە ناو خانوومانەوە ، ناو قەبرمانەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیللا زۆڕناتك نەبێ کە دروستە •

٦٥/٤٠٥ ـ عن عبدالله بن عمرو [رضي الله تعالى عنهما] أن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بلغوا عني ولو آية ، وحدثوا عن بني إسرائيل [مما تعلمون صدقه] ولا حرج ، ومن كذب عليّ متعمدا فليتبوأ مقعده من النار ح ـ ٥/٤٢٤ ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیــه وسلم ـ فەرمووی : لە منەوە با ئایەتێکیش بێ تەبلیغی بکەن ، قسەی بەنیئیسرائیلی ، یەعنی کــە بزانــن راستە ، ریوایەت بکەن زەرەری نیە ، هەرکەسێ لە دەمی منەوە بە عەمدەن درۆ بکا جێ بۆ خۆی لە ناو ئاگرا حازر بکا •

٦٦/٤٠٦ ـ عن إبراهيم التيمي عن أبيه [محمد السامي] قال : خطبنا علي بن أبي طالب ـ رضي الله تعالى عنه ـ : من زعم أن عندنا شيئا نقرؤه إلا كتاب الله وهذه الصحيفة ، قال : وصحيفة معلقة في قراب سيفه ، فقـد كذب ، فيها أسنان الإبل وأشياء من الجراحات ، وفيها قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : المدينة حـرم مابين عَيْراني ثـور ، فمن أحدث فيها حدثا ، أو آوى محدثا فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا ولا عدلا ، وذمة المسلمين واحدة يسعى بها أدناهم، ومن ادعي إلى غير أبيه ، أو انتمى إلى غير مواليه فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين ، لا يقبل الله منه يوم القيامة صرفا ولا عدلا م ـ ٦/٨١ ،

ح ـ ٣١٨/٣ وفيه : فمن أخفر مسلما فعليه لعنة الله والملائـكة والنـاس أجمعين ، لا يقبل منه صرف ولا عدل ، ومن تولى قوما بغير إذن مواليه فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين لا يقبل منه صرف ولا عـــدل.
ح ـ ٣١٨/٣ .

تەرجەمە :

ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی خوێندو لە خوطبەکەیا فەرمووی : هەرکەسێ ظەن بیا کە ئێمە غەیری قورئان شتێکمان لایە کە بیخوێنین‌و غەیری ئەو صەحیفەی کە بە کالانی شیرەکەمەوە هەڵاوەسراوە، درۆ ئەکا ، لەو صەحیفەدا ئەسنانی[1] وشتری تیانووسراوەو بەعزێ لـە جیراح‌و[2] ئەمەیش کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: مەدینە حەرەمە لە مابەینی شاخی عەیرو شاخی ثەورا هەرکـەسێ شتێکی خیلافی قورئان‌و حەدیثی تیا ئیحداث بکا، یا خۆ پەنای کەسێ کە جینایەتێکی کردبێ بدا ئەو کەسە لەعنەتی خواو مەلائیکەو هەموو ئینسانی لەسـەرە تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە رۆژی قیامەتا . عەهدو پەیمانی هەموو موسوڵمانان یەکێکە ، کام موسوڵمان لە خوار هەموو موسـوڵمانانەوەیە ئەتوانێ ئەمانی یەکێ لە غەیری موسلیم بدا ، هەرکەسێ ئەمانی موسوڵمانان‌و عەهدیان بشکێنێ‌و موخالەفەی بکا لەسەر ئەو کەسـەیە لەعنی خـواو مەلائیکەو هەموو ئینسان ، تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە قیامەتا.

(١) مەبەست لە ئەسنانی وشتر ئەو زنجیرەو ژمارەی ساڵەیە کـە بـۆ حسابی زەکاتی وشتر دانراوەو لـە کتێبـە شـەرعەکاندا بە درێژی نووسراوە .

(٢) مەبەست لە (جیراحات) زنجیرەو ئەندازەی تۆڵەو فیـدیەی بـرین‌و زیانگەلێکە کە لە خەڵق ئەکەون‌و بە ماڵ تۆڵەیان ئەدرێتەوەو زۆرتریش بە وشتر دیاریکراوە .

هەرکەسێ خۆی نیسبەت بداتە لای غەیری باوکی خۆی ، بلێ : کـوڕی ئەوم ، یا عەبدێکی ئازادکراو خۆی نیسبەت بداتە لای غەیری ئەوانەی کە ئازادیانکردوە لەعنەتی خواو مەلائیکەو هەموو ئینسانی لەسەرە ، تەوبەو فیدیەی لێ قەبووڵ ناکرێ لە قیامەتا • (=ئەمەی رابورد=مەعنای مەئالی هەردوو حەدیثەکەیە) •

عن أبي جحيفة [وهب بن عبدالله السوائي من صغار الصحابة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قلت لعليٍّ [رضي الله تعالى عنه] : هل عندكم كتابٌ [خصكم به رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دون غيركم من أسرار الوحي كما يزعم الشيعة]؟ قال : لا إلا كتاب الله ، أو فَهمٌ أُعطيه رجل مسلم ، أو ما في هذه الصحيفة • قال : قلت : وما في هذه الصحيفة ؟ قال : العقل وفكاك الأسير ، ولا يقتل مسلم بكافر ح ـ ١/١٩٩ •

تەرجەمە :

لە ئەبوجوحەیفەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتە کە فەرمووی : بە ئیمامی عەلیم وت ـ رضي الله تعالى عنه ـ: لای ئێوە کە ئەهلی بـەیتی پێغەمەرن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچ کتێبێکتان هەیە لە ئەسراری وەحی کە هەر خاصی ئێوە بێ‌و بۆ غەیری ئێوە نەبێ وەکوو شیعە ئەڵێن ؟ فەرمووی : خەیر غەیری قورئانو فەهمێ کە خوا ئیعطای فەرموویێ بـە پیاوێکی موسوڵمان کە لە قورئان ئیستینباط بکرێ‌و ، ئەوی لە ناو ئەو صەحیفەدایە هیچی ترمان نیە • وتم : ئەو صەحیفەیە چی تیایە ؟ فەرمووی: عەقالەی تیایە • یەعنی خوێنی ئینسان کە چەند وشترە ، ئەو وشترانە لـە چەند ساڵەوە تا چەند ساڵە بن • ئەوەیشی تیایە کە موسوڵمان بۆ ئەسیری کوففار لە ئەسیریی نەجات بدرێ • ئەوەیشی تیایە کە لە قیصاصی کـافـرا موسوڵمان ناکوژرێ •

٤٠٧/٦٧ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه ـ عبدالرحمن بن صخر] يقول : ما من أصحاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحد أكثر حديثا عنه مني إلا ماكان من عبدالله بن عمرو [بن العاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] فـإنـه كـان يكتب ولا أكتب =ح ـ ١/٢٠٦= [راوي أبو هريرة (٨٠٠) ، مرويه (٥٣٠٠) • مـروي عبـــدالله (٧٠٠) فمـروي أبي هريرة أضعاف مروي عبدالله = القسطلاني ١/٢٠٦=] •

ئەمما ئيحتيمالى هەيە كە لەو وەختەدا ئەبوهورەيرە ئەوەى فـەرمـوە وابووبێ ، كە عەبدوڵلا چوو بۆ ميصر ئەبوهورەيرە لێى زيادكردبێ، فەقەط لازم يێ كە بە واسيطە بێ ، يا خۆ راويى عەبدوڵلا كەمتر بووبێ ، زۆر لەو حەديثانەى لێ ريوايەت نەكرابێ •[1]

تەرجەمە :

ئەبوهورەيرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : هيچ كەس نيە لە ئەصحابى پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە لە من زياتر حەديثى لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ ريوايـەت كـردبـێ ، ئيللا عەبدوڵلاى كوڕى عەمرى عاص ، ئەو حيفظى بـــوو ئـەينوسيـــى من نـەمئەنووسيى[2] •

(١) دانـەر ـخ ـ تەرجەمەى قسـەكـەى قەسطەلانيى نەكردوە ئـەمـە تەرجەمەكەيەتى : هەشتصـــەد كـــەس حەديثيان لە ئەبوهورەيـرە ريوايەتكردوە (٥٣٠٠)حەديثى لێ ريوايەتكراوە . عەبدوڵلا حەوصەد حەديثى لێريوايەتكراوە . كە واتە ئەوانەى كـــە لـە ئەبوهورەيرە ريوايەتكراون چەند قاتى حەديثەكانى عەبدوڵلايە .

(٢) ئەمە تەرجەمەى قسـەيێكى قەسطەلانييە ، دانەر ـخ ـ لێرەدا دەقـە عەرەبييەكەى نەنووسيوە .

٤٠٨/٦٨ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قــال : إن الناس يقولون : أكثر أبو هريرة ، ولولا آيتان في كتاب الله ماحدثت حديثا ، ثم يتلو : (إن الذين يكتمون ما أنزلنا من البينات والهدى) إلى قولـه (الرحيم) تمام الآية (من بعد ما بيناه للناس في الكتاب [أي التوراة] أولائك يلعنهم الله ويلعنهم اللاعنون • إلا الذين تابوا وأصلحوا وبينوا ، فأولائك أتوب عليهم ، وأنا التواب الرحيم)[١] إن إخواننا من المهاجرين كان يشغلهم الصفق بالأسواق ، وإن إخواننا من الأنصار كان يشــغلهم العمل في أموالهم ، وإن أبا هريرة كان يلزم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بِشِبَعِ بطنه ، ويحضر مالا يحضرون ، ويحفظ مالا يحفظون • ح ـ ١/٢٠٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خــەڵق ئــەڵێن : ئەبوهورەیرە زۆر حەدیث لە پێغەمەرەوە ریوایەت ئەکا [یەعنی ئەم هەموو حەدیثە لە کوێ ێێنێ ؟ بەوە ئیتتیهامیان کردوە ، چـونـــکە دوای فەتحی خەیبەر هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــه وســـلم ـ موددەتی صوحبەتی نیهایەت بەقەد سێ ساڵ بوە] ئەفەرموێ : ئەگەر دوو ئایەت نەبوایە لە قورئانا هیچ حەدیثم ریوایەت نەدەکرد • ئەو دوو ئــایەتــەی خوێنەوە کە نووسراون ، برادەرانی من کە موهاجیرن لە بازارِا مەشغووڵی خەریدو فرۆخت بوون • برادەرانی ئەنصارم مەشغووڵی ئیش‌وکار بــوون لە ئەراضییانا ، ئەبوهورەیرە لازمی پێغەمەر بوو بە نانەزگیــی ، حــازری ئەوە ئەبوو کە ئەوان حازری نەدەبوون ، حیفظی ئەوەی ئەکرد کە ئەوان

(١) البقرة / ١٥٩ / ١٦٠ .

حیفظیان نەدەکرد ٠ یەعنی بۆیە ئەو حـەدیثـی زۆرە ٠ حـەدیثـی درۆی هەڵنەبەســـتوە ٠

٤٠٩/٦٩ ـ وعنه قال : قلت : يارسول الله إني أسمع منك حديثـا كثيرا أنْساهُ ، قال : ابسط رداءك ، فبسطته =قال= فغرف بيديـه ثـم قال : ضمه فضممته ، فما نسيت شيئا بعده ح-١/٢٠٦ ٠ فيه معجزة باهرة٠

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : عەرزی پێغەمەرمکرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : (یا رسول الله) حەدیثی زۆرت لێئەبیێم لە فکرم ئەبرێتەوە ، فەرمووی : ریداکەت راخە ٠ رامخست ، بە هەردوو دەستی موبارەکی بـە مستکردیە نـاو ریداکەمەوە فەرمووی : حەدیثەکە [قەسطەلانیی] بـــە خۆتەوە بنووسێنە ، یا ریداکەت [ظاهیر] بێنەرەوە یـــەك ٠ حەدیثەکـەم بەخۆمەوە نووسان یا ریداکەم هێناوە یەك ٠ لە دوای ئەوە هیچ حەدیثـم لەفکر نەچۆوە ٠ ئەمە موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە ٠

٤١٠/٧٠ ـ وعنه قال : حفظت عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعاءين ، فأما أحدهما فبثثته ، وأما الآخر فلو بثثته قطـع هـذا البلعـــوم ح - ٢٠٧/١ ٠

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : پڕ بە دوو ظەرف حەدیثم لە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیســـــتوە حەدیثی ظەرفێکـیانم بـــە نـاوخەڵقـا بڵاوکردوەتەوە ، ئەمما ئەگەر حەدیثی ظەرفەکەی تریان نەشر بکەمەوە ئەم گەروە هەڵیێننەوەو ئەیبڕن ٠ [٠٠٠ ٠٠] ٠

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە لەبەر مەصلەحەت کـەتمی عیلم لازمە ، ئەگەر نەشری ئەو عیلمە فەسادێ یا مەحذوورێـکی تیـابێ . ظاهیر وایە کە ئەبوهورەیرە بە ئەمری پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ کەتمی کردوە گینا بەر (إن الذین یکتمون) ئەکەوێ .

٤١١/٧١ ـ عن عبدالله [بن مسعود] رضي الله تعالى عنه قال : اجتمع عند البيت ثقفيان وقرشي ، أو قرشيان وثقفي ، كثيرة شحم بطونهم ، قليلة فقه قلوبهم . فقال أحدهم : أترون أن الله يسمع مانقول ؟ قـــال الآخر : يسمع إن جهرنا ، ولا يسمع إن أخفينا قياســا على الانس قياسا فاسدا . وقال الآخر : إن كان يسمع إذا جهرنا فإنه يسمــع إذا أخفينـا [قياسا للخفي على الجلي قياسا صحيحا ، ولكن لما لم يعتقده كان قليــل الفقه] فأنزل الله تعالى : (وما كنتم تستترون أن يشهد عليكم سمعكم ولا أبصاركم ولا جلودكم ...)[1] الآية خ ـ ٤٥٢/١٠ م ـ ٢٥٣/١٠ .

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی مەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : دوو ثەقیفییو قورەیشییێك ، یا دوو قورەیشییو ثـــەقیفییێك لای کـــەعبـــە کۆبوونەوە ، بەزی ناوزگیان زۆر بوو ، عەقڵیان تێـگەیینی کەم بـوو ، یەکێکیان وتی : ئایا ئەوی ئێمە ئەیلێین خوا ئەیبیێ ؟ ئەوی تریان وتی : ئەگەر بە قائیم بیلێین ئەیبیێ ئەگەر بە دزییەوە بیلێین نایبیـێ ، وەکـــوو ئینسان . ئەوی تریان وتی : ئەگەر گوێی لەوە بێ کە بە ئاشکرا ئەیلێین گوێی لەوەیش ئەبێ کە بە دزییەوە ئەیلێین . خوا ئەم ئایەتی (حم فصلت)ەی نازڵ فەرموو :

(١) فصـــلت / ٢٢ .

ناتوانن ئێوه كه خۆتان بشارنەوه نه لەوه كه گوێتان شەهادەتــان لێ بدا ، نه لەوه كه چاوتان شەهادەتتان لێ بدا نه لەوه كـــه پێســـتتان شەهادەتتان لێ بدا ، ئەمما ئێوه وا تێئەگەیێن كه گەلێ لەو ئیشانەی كه به دزییەوه ئەیكەن‌و خۆتان ئەیزانن خوا نایانزانێ ! یەعنی خوا ئاگای لـه ئاشكراو پەنهان هەیه • مەعنای لەفظی (حم‌سجده) وایه : دوو پیاو لـه قورەیش‌و زاوایێكیان له ثەقیف ، یا دوو پیاو له ثەقیف‌و زاوایێكیان لـــه قورەیش له خانوویێكا بوون ، یەعنی نزیـــكی بەیت ، بەعزێـــكیان بـه بەعزێكیانی =وت= : ئایا لاتان وایه كه خوا قسەی ئێمه ئەبیێ ؟ بەعزێكیان وتی : بەعزێكی ئەبیێ [یەعنی ئەوی كه به ئاشكرا ئەیلێین] بەعزێكیـان وتی : ئەگەر خوا بەعزێكی ببێی هەمووی ئەبیێ ، ئەو وەختە ئەو ئایەتـه نازڵ بوو ح - ٣١٥/٧ ، ت ، ن •

٧٢/٤١٢ - عن الأسود قال : قال لي ابن الزبير [رضي الله تعـالى عنه] : كانت عائشة [رضي الله تعالى عنها] تسر إليك كثيرا ، فما حدثتك في الكعبة ؟ قلت : قالت لي : قال لي النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم -: يا عائشة لولا قومك حديث عهدهم ، قال ابن الزبير [رضـي الله تـعالى عنهما] : بكفر لنقضت الكعبة فجعلت لها بابين : باب يدخـل الناس ، وباب يخرجون ففعله ابن الزبير - رضي الله تعالى عنهما - ح - ٢١٥/١ ، ت بلفظ (بالجاهلية) هذا يناسب المساجد أيضا[1] •

تەرجەمە :

ئەسوەد ئەڵێ : عەبدوڵلای كوڕی زوبەیر - رضي الله تعالى عنهما - پێی‌وتم : حەزرەتی عائیشه - رضي الله تعالى عنها - زۆر قسەی سیرڕیی له

(١) ئەم باسه لـه لاپەڕە (٢٥٥)و دوای ئەو لاپەڕەی بەرگی پێنجەمی ئــەم كتێبەدا بـــه درێژیی نووسراوه •

لا ئەکردی ، لە کەعبەدا چ قسەیێکی بۆ کردی ؟ ئەسوەد ئەڵێ : وتم‌فەرمووی: کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : ئـــەی عـائیشە ئەگەر قەومەکەت کە قورەیشن نزیك نەبوونایە بە زەمانی کوفرو جاهیلییەت کەعبەم تێك‌ئەداو دوو دەرگام بۆ ئەکرد : یەکێکیان خـەڵق لێـی بچنـە ژوورێ ، یەکێکیان لێی بچنە دەرێ • عەبدوڵلای بنی زوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کردی •

ئەوەڵ بینای بەیت حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصـــلاة والسـلام ـ کردی • دوەم حەزرەتی ئیبراهیم و ئیسماعیل ـ علیهما الصلاة والسلام ـ کردیان • سێیەم قورەیش لە پێش پێغەمەرێتی پێغەمەرا ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ کردیان • فەقەط پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلـم ـ بـە دەستی موبارەکی خۆی (حجر الأسود)ی تیا نەصب‌کرد • دەفعەی چوارەم ئیبنوزوبەیر ـ رضي الله تعالی عنهما ـ لەسەر ئەساسی حەزرەتی ئیبراهیم کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەعیینی فەرموو بوو بینای کرد• دەفعەی پێنجەم حەججاجی بنی یوسف بە ئەمری عەبدولمەلیکی بنی مەروان تێکی‌داو بردیەوە ئەساسی قورەیش •ئێستە ئەو بینایەیە • پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆیە نەیکرد چونکی قورەیش لە زەمانی جەهالەتەوە نزیك‌و تازەموسوڵمان بووبوون مەبادا فیکر خراپ کەن بڵێن محمد ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ بینای قورەیشی تێکداو لێی‌زیادکرد تا فەخر بەسەر قورەیشا بکـا •

(أثـر) قال علي ـ رضي الله تعالی عنه ـ : حدثوا الناس بمایعرفون، أتحبون أن یکذّب الله ورسوله ؟ ح ـ ١/٢١٥ •

تەرجەمە :

حەدیثی وا بۆ خەڵق بخوێنن کە تێی‌بگەن بچێتە دڵیانەوە ، یـەعنـی حەدیثی وایان بۆ مەخوێنن کە عەقڵیان پێ‌نەشکێ‌و ئینکاری بکەن • بـۆ حەزەکەن کە خواو پێغەمەری خوا تەکذیب بکرێن ؟

(أثـر) قال مجاهد : لا يتعلم العلم مستحي ولا مستكبر • وقالت عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ : نعم النساء نساء الأنصـــار ، لم يمنعهن الحياء ، أن يتفقهن في الدين ح ـ ١/٢١٧ •

تەرجەمە :

موجاهید ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئینسانێ کە حەیا بکاو شەرمن بێ عیلم فێر نابێ • ئینسانێکیش کە تەکەبوری بێ عیلم فێر نابێ•حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ژنانی ئەنصار چ ژنێکی باشن، شەرمنی‌و حەیا مەنعی نەکردن لەمە کە دینی خـــۆیان فێرببن • مـەثەلا ئومموسولەیمی دایکی ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ مەسئەلەی ئیحتیلامی ژنی لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پرســـی ، عیتابیان کـرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لێیان توندبوو •

ئینسان قەط نەڵێ : رووم نایێ ئەوە بپرسمەوە شتێکی عەیبە ، من مەلام‌و ئەو فەقێ منالە چیە من بچمە لای شتی لێ بپرسم ؟ ئەبوموســـای ئەشعەری‌و گەورە گەورەی موهاجیر لای ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەرسی قورئانیان ئەخوێن •

٧٣/٤١٣ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن من الشجر شجرةً لا يســـقط وَرَقها ، وهي مثل المسلم ، حدثوني ماهي ؟ فوقع الناس في شجر البادية،

ووقع في نفسي أنها النخلة • قال عبدالله [رضـي الله تـعالى عنـــه] : فاستحييت ، فقالوا : يارسول الله أخبرنا بها • فقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هي النخلة • قال عبدالله : فحدثت به أبي [رضي الله تعالى عنهما] بما وقع في نفسي ، فقال : لأن تكون قلتها أحبّ اليّ من أن يكون لي كذا وكذا ح – ١/١٥٤ ، ح – ١/٢١٨ ، م – ١٠/٢٨٥ ، م – ١٠/٢٨٧ وفيه : وألقى في نفسي ، أو روعي أنها النخلة • فجعلت أريد أن أقولها فإذا أسنان القوم فأهاب أن أتكلم ، فلما سكتوا ، قـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هي النخلة • وليس فيه قول عبدالله لأبيه وجوابه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

وعن مجاهد ـ رحمه الله ـ قال : صحبت ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] إلى المدينة ، فما سمعته يحدث عن رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ إلا حديثا واحدا ، قال : كنا عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فأتي بجمّار [وهو الذي يؤكل من قلب النخل يكون لينا] فذكر نحو حديثهما [يحيى بن أيوب وقتيبة بن سعيد] م – ١٠/٢٨٧ •

تەرجەمە :

كافيە،حادیثە یەکێکە ریوایەت زۆرە ئەلفاظ موختەلیفە •

رۆژێ لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بووین دلی دارخورمایان هێنا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : درەختێ هەیە گەڵای هەڵناوەرێ ، ئەو درەختە مەثەلی موسوڵمانە پێم بڵێن کە چیە ؟ خەڵق کەوتنە ناو درەختی بیابانەوە ، یەعنی هەرکەس شـــتێکی ئەفەرموو • کەوتە دڵمەوە کە دارخورمایە ، تەمام بوو بیڵێم ، کەچی پیاوی گەورە-گەورە لەوێدا بوون ، هەیبەتم لێ‌نیشت کە بیڵێم • کە بێدەنگ بوون پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : دارخورمایە •

ئەوەم بۆ باوکم گێڕایەوە کە بە دڵما هات • فەرمووی : ئەگەر بتوتایـــە لەوەم لاخۆشتر ئەبوو کە ئەوەو ئەوەم ببوایە • یەعنی فەضڵو شەرەفت لە ناو ئەصحابا مەعلووم ئەبوو ، هەم شەرمت ئەشکا ، لە دوای ئەوە لــە شتت ئەپرسیی گەلێ شت فێر ئەبووی •

٤١٤/٧٤ ـ عبدالله بن عمـرو [بن العـاص] ـ رضي الله تعـالى عنهمـا ـ قـال هجرت [أي بـكرت • نـووي] إلى رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما ، قال : فسمع أصوات رجلين اختلفا في آية فخرج علينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعرف فـي وجهه الغضب فقال : إنما هلك من كان قبلكم باختلافهم في الكتـــاب م ـ ١٠٧/١٠ • [يناسب فضائل القرآن] •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەمری بنی عاص ـ رضي الله تعالى عنهما ـئەفەرموێ: رۆژێ زوو بەیانیی چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەنگی دوو پیاوی بیست لە قورئانا ئیختیلافیان بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی موبارەکی هاتەدەرێ لامان ، عەلامەتـــی غەضەب لە روویا دیاربوو ، فەرمووی : ئوممەتی پێش ئێوە بۆیە هیــلاك بوون بە واسیطەی ئیختیلافیان لە کیتابی خوادا •

٤١٥/٧٥ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن ابغض الرجال الى الله الألد الخصم م ـ ١٠٩/١٠ •

عایشە [رضي الله تعالى عنها] فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مەبغووضترینی پیاوان = لە لای خوا = ئەوەیـە

کە زۆر جەدەلۆزەو زۆر بە مەھارەتە لە جەدەلا ؛ دەلیلێکت بە حوججەت لەسەر هێنا هەڕا ئەکا بۆ دەلیلێکی تر ، وەکو کەسێ لە گوێ شیوێ بێ کە بۆی بچی هەڕا ئەکاتە ئەوبەر ، بە شوێنیا ئەچی بۆ ئەوبەر هەڕائەکاتەوە بۆ ئەمبەر ، ناگیرێو نابەزێ •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ذەمی ئەوەی فەرموە کـــە لەسەر باطیل جەدەل بکا • ئەمما ئەو کەسەی بو ئیحقاقی حەق موجادەلـە بکا بە ئەحسەنی طەریق ، وەك لە قورئانا خوا ئەمری بە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسـلم ـ فەرمووە ، ئـەوە مەمدووحە • (ألد) لە (لدید) ئەخذکراوە کە بە گوێشیو ئەڵێن ، یەعنی لە جەدەلا ئەمبەرو ئەوبەر ئەکا•

٤١٦/٧٦ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : [كنت مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في حرث بالمدينة وهو يتوكأ على عسيب ، فمر بنفر من اليهود ، فقال بعضهم : سـلوه عن الـروح ، وقال بعضهم : لا تسألوه لا يسمعكم ماتكرهون [لأنهم قالوا : إن فسره فليس بنبي ، وإن لم يفسره فهو نبي ، وقد كانوا يكرهون نبوته] فقاموا إليه فقالوا : يا أبا القاسم حدثنا عن الروح ، فقام ساعة ينظر ، فعرفت أنه يوحى إليه ، فتأخرت عنه حتى صعد الوحي • ثم قال : (ويسألونك عن الروح ، قل : الروح من أمر ربي) ح ـ ١٠/٣٠٠] بينا أنا أمشي مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في خَرِب [وبكسـر ففتح] ، [حـرث •م] المدينة وهو يتوكأ على عسيب معه ، فمر بنفر من اليهود ، فقال بعضهـم لبعض : سلوه عن الروح ، وقال بعضهم : لا تسألوه [لا يسـتقبلكـم بشيء تكرهونه • فقالوا : سلوه • فقام إليه بعضهم فسأله عن الروح ، قال : فأسكت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلم يرد عليه شيئا ،

(١) الأســــراء / ٨٥ •

فعلمت أنه يوحى إليه ، قال : فقمت مكاني ، فلما نزل الوحي قـــال : (ويسألونك عن الروح ، قل : الروح من أمر ربي ، وما أوتيتم من العلم إلا قليلا) م ـ ١٠/٢٦٨ وفي أخرى : في نخل • م ـ ١٠/٢٧٠] لا يجيء بشيء تكرهونه • فقال بعضهم : لنسألنّه ، فقام رجل منهم فقال : يا أبا القاسم ما الروح ؟ فسكت ، فقلت : إنه يوحى إليه ، فقمت [حتى لا أتشوش عليه] فلما انجلى عنه فقال : (ويسألونك عن الروح ، قل الروح من أمر ربي ، وما أوتوا من العلم إلا قليلا) • قـــال الأعمش [سليمان بن مهران] : هكذا في قراءتنا ح ـ ١/٢١٤ ، م ـ ١٠/٢٦٩ ، ح ـ ١٠/٣٠٠ •

تەرجەمە :

چوار ریوایەت کەمێ ئیختیلافیان لە لەفظا هەیە ، مەئالی هەموویـان یەکێکە • ئەگونجێ ئەو جێیە خەرابە بووبێ دارخورمایشـــی لێ بووبێ‌و زەرعیش کرابێ • لە ریوایەتێکا (وما أوتوا)یەعنی یەهوود • لە ریوایەتێکا (وما أوتیتم)یەعنی ئەی یەهوود (أوتوا) قیرائەتی ئەعمەشـــە (أوتیتم) قیرائەتی مۆصحەفی ئیمامی عوثمانە • ئەگونجێ قیرائەتی (أوتیتم)عـــام بێ ، ئەو جوولەکانەی کە پرسیویانە ئەوانیش بەرەکەون •

مەعنای : عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لەخدمەت[1] پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە خەرابەیێکا ، لە زەراعەتێ لـــە ناو باغی خورمایێکا بە لای چەند کەسێ لە یەهوودا تەشریفی رابـــورد ، بەعزێکیان بە بەعزێکیانی وت : سوئالی لێ بکەن کە رۆحچیە ؟ [ئەگـــەر

---

(١) دانەر ـخ ـ تەرجەمەی ئەوەی نەکردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لقێکی دارخورمای وەك گۆچان بە دەستەوە بوو هێزی تـەدأیەنـــەر •

جوابی دایەوە پێغەمەر نیە ، ئەگەر جوابی نەدایەوە کە چیە پێغەمەرە ، ئەمما حەزیان نەدەکرد کە پێغەمەر بێ] بەعزێکیان وتی : لێی مەپرسن مەبـــادا شتێکی وا بڵێ کە ئێوە حەزی پێ نەکەن • بەعزێکیان وتی : وەڵلاهی لێی ئەپرسین ، یەکێ لەوانە هەڵسا چوە خزمەتی وتی : (یا أبا القاسم) رۆح چیە ؟ یەعنی ماهییەتو حەقیقەتی رۆحی ئینسانیی چیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بێدەنگ بو جوابی نەدایەوە تا قەدرێ ، زانیم کــــە وەحی بۆ یێ ، لێی پاش کەوتمو وەستام ، تا لێی تەشویش نەکەم • کە گرانیی وەحیەکەی لەسەر هەڵسا فەرمووی : لێت ئەپرسن لە رۆح • بڵێ : رۆح ئەمرێکی رەببانییە ، یەعنی حەقیقەتو ماهییەتی ئەو هەر خوا ئەیزانێ ، ئێوە لە عیلم هەر نەختێکتان پێ عەطاکراوە • موراد لە رۆح رۆحی حەیوانیـــی نیە کە بوخارێکی لەطیفە لە بۆشیی لای چەپی دڵایە ، کە حوکەما قسـەیان لێ کردوە ، ئەو رۆحە موشتەرەکە لە هەمــــوو حەیواناتا مەداری حیسو حەرەکەیە •

٤١٧/٧٧ ـ سعيد بن جبير قال : قلت لابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : أن نَوْفا البَكالي [تابعي جليل عالم ، إمام لأهل دمشق] يزعم أن موسى [صاحب الخضر] ليس [هو] بموسى صاحب بني إسـرائيـل [وإنما هو موسى بن ميشا بن أفرائيم بن يوسف- عليه الصلاة والسلام-]•

تەرجەمە :

سەعیدی بنی جوبەیر ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : عەرزی ئیبنوعەباسم کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ : کە نەوفی بەکالیی ئـەڵێ : رەفیقی حەزرەتی خضر کە لە سوورەتی (الكهف)ا خوا بەحثی لێ فەرموە مووسای پێغەمەری بەنیئیسرائیل نیە ـ علیه الصلاة والسلام ـ مووسای کــــوڕی میشای کوڕی ئەفرایمی کوڕی حەزرەتی یوسفە ـ علیه الصلاة والسلام ـ•

فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : كذب عدو الله [زجـر وتحذير لا قدح فيه] • [حدثني • أخرى ، خ] حدثنا أبي بن كعب [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قام موسى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خطيبا في بني إسرائيل ، فسئل : أي الناس أعلم ؟ فقال : أنا أعلم • فعتب الله عليه إذ لم يـردَّ العلم إليه • فأوحى الله تعالى إليه : إن عبدا من عِبادي بمجمع البحرين هو أعلم منك • قال : رب وكيف لي به ؟ فقيل لـــه : احْمِل حوتا فـــي مِكْتَل [الزنبيل يسع خمسة عشر صاعا] فإذا فقدته فهو ثم •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس [رضـي الله تعـالى عنهما ـ رقی هەڵسا ، بۆ زەجری نەوف] فەرمووی : درۆی کردوە نەوفی دوشمنی خوا [چونکی خیلافی واقیعی وتوە ، مەقصوودی وا نیە کە طەعن لە نەوف بدا] ئوبەییی کوڕی کەعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی بۆ کردووین لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە فەرمووی : مووسای پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ناو بەنی ئیسرائیلا بە خەطیبیی راوەستا ، لێیان‌پرسیی : کام ئینسان لە هەموو کەس عالمترە ؟ فەرمووی : من • لە بەر ئەوە خـوا ـ جل وعلا ـ عیتابی لێ گرت ؛ چونکی عیلمی ئەوەی رەدنەکردەوە سەر خوا • ئەبوایە بیفەرموایە (والله أعلم) خوا ئەیزانێ • ئەو وەختە خـوا ـ جل وعلا ـ وەحیی بۆ نارد : کە عەبدێ لە عەبدانی من کە لە (مجمـع البحرين)ە ئەو لە تۆ عالمترە • حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەرزی جەنابی باریی‌کرد : کە ئەی رەببم چۆن من پێی ئەگەم ؟ ئەمری پێ‌کرا کە لە زەنبیلێکا ماسییێك هەڵبگرە ، کە ئەو ماسییەت لێ ون بـوو ئـەو عەبدی منە لەو جێگەیە •

فانطلق وانطلق بفتاه يوشع بن نون [عليه الصلاة والسلام] وحملا حوتا في مِكْتَلٍ ، حتى كانا عند الصخرة ، وضعا رؤسهما وناما ، فانسلّ الحوت من المكتل فاتخذ سبيله في البحر سربا ، وكان لموسى وفتاه عجباً ، فانطلقا بقية ليلتهما ويومهما فلما أصبح [فيه تقـديم وتأخير ، أي بقيـة يومهما وليلتهما كما لمسلم وللمؤلف في التفسير] قال موسى لفتاه : آتنا غداءنا لقـد لقينا من سفرنا هذا نصبا ، ولم يجد موسى مسّاً من النصب حتى جاوز المكان الذي أمر به ، فقال له فتاه : أرأيت إذا أوينا إلى الصخرة؟ فإني نسيت الحوت ، قال موسى [عليه الصلاة والسلام] : ذلك ماكنا نبـغي ٠

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ تەشریفـی کـەوتەرێ ، غولامەکەیشی کە یوشعی کوڕی نوون بوو لەگەڵ خۆیا برد ، ماسییێکی گەورەیان ؛ یەعنی خوێ پێوەکراویان ، لە زەنبیلێکی گەورەدا هـەڵگرت تا گەییە لای ئەو بەردەی کە وەعدی پێدرابوو ، لەوێدا مولاقاتی ئەبێ لەگەڵ حەزرەتی خضرا ـ عليـــه السلام ـ سەریان نایەوەو نوستن ، ماسییەخوێ کراوەکە لە زەنبیلەکە کشایەدەرێو رێی خۆیی لـە بـەحـرا گرتو کردی بە رێگە ، ئەو زیندوبوونەوەی ماســییەو رێکردنـەوەی لە بەحرا بوو بە عەجائیب بۆ حەزرەتی مووساو غولامەکەی ـ عليهما الصلاة والسلام ـ باقیی ئەو رۆژەیانو شەوی دوایيان رۆیين کە رۆژیان لێبۆوە حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ بە غـــولامـەکـەی فەرموو : قاوەڵتینەکەمان بۆ بێنە ، لەم سەفەرەمان [یەعنی سەفەری لـە دوێنێـوەو ئیمشەو] تووشی ماندوێتیەکی زۆر بووین ٠ حەزرەتی مووسا ـ عليـــه الصلاة والسلام ـ هیچ ماندوێتی نەبوو تا لەو جێیەی کە ئەمری پێکرابوو

که لەوێدا حەزرەتی خضر - علیـــه الســـلام - ئەبینێ = تێپەڕی کرد = غـولامـەکـەی عەرزی کرد : ئەبینی کـــە چیم دی ؟ کـە هـاتینـە لای بەردەکەوەو نوستینِ ماسییەکەم لە فکر چوو کە عەرزت بکەم چی لێ هات [هەر شەیتان لـە فکری بردمەوە کـە عـەرزت بکـەم • ئیبنوعەسـاکیر] حەزرەتی مووسا - علیه الصلاة والسلام - فەرمووی : ئەو ماسییەونبوونەیە کە ئێمە ئەمانەوێ ببێ [چونکی ئەوە عەلامەتی بەحەزرەتی خضر گەیینە]•

فارتدا على آثارهما قصصيا ، فلما أتيا إلى الصخرة إذا رجل مسجى بثوب ، أو قال تسجى بثوبه • فسلم موسى - عليه الصلاة والسلام - فقال الخضر : وأنىَّ بأرضك السلام ؟ فقال : أنا موسى • فقال : موسى بنـي إسـرائيل ؟ قال : نعم •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووساو غولامەکەی - علیهما الصلاة والسلام - تەعقیبـی ئەو رێگەیان کرد کە تەشریفیان پیاهاتبوو ، گەڕانەوە دواوە • کـە هاتنە لای ئەو بەردە تووشی پیاوێ بوون خۆی بە جلێ ، یا بـە جلێ خـۆی داپۆشیبوو • مووسا - علیه الصلاة والسلام - سەلامی لێ کرد ، حەزرەتی خضر فەرمووی : لەم ئەرزەدا کە تۆی لێی سەلام کـوانـێ ؟ حەزرەتی مووسا - علیه الصلاة والسلام - فەرمووی : من مووسام : حـەزرەتـی خضر فەرمووی : مووسای بەنی‌ئیسرائیل ؟ فەرمووی : بەڵێ •

قال : هل أتَّبعك على أن تعلمني مما عُلِّمتَ رشدا ؟ قال : إنـك لن تستطيع معي صبرا =يا موسى= إني على علم من علم الله علمنيه لا تعلمه أنت ، وأنت على علم عَلَّمكَ الله لا أعلمه • قـــال : ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصي لك أمرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئیذنت هەیە کە لەگەڵ تۆبم لەسەر ئەوە کە لەو عیلمەی کە خوا تەعلیمی تۆی کردوە شتێکم پێ‌نیشان بدەی ؟ حەزرەتی خضر فەرمووی : تۆ لەگەڵ منا صەبرت پێ ناکرێ ، من لەسەر عیلمێکم کە خوا تەعلیمی کردووم تۆ نایزانی [کە بەعزێ عیلمی خوصووصیە موافیقی ظاهیری شەریعەتی تۆ نیە] تۆیش لەسەر عیلمێکی کە خوا تەعلیمی کردووی من هەمووی نازانم [یەعنی زیاد لەوەی کە لازم بێ بۆ من لە عیلمی ظاهیری] حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : (إن شاء الله)وام ئەبینی کە صەبر ئەکەم موخالەفەی هیچ ئەمرێکت ناکەم .

فانطلقا [على الساحل] يمشيان على ساحل البحر ليس لهما سفينة، فمرت بهما سفينة ، فكلموهم أن يحملوهما ، فعرف الخضر فحملوهما بغير نَوْل ، فجاء عصفور فوقع على حرف السفينة ، فنقر نقرة أو نقرتين في البحر . فقال الخضر : يا موسى ما نقص علمي وعلمك من علم الله إلا كنقرة هذا العصفور في البحر . فعمد الخضر إلى لوح من ألواح السفينة فنزعه ، فقال موسى [عليه الصلاة والسلام] : قوم حملونا بغير نول عمدت إلى سفينتهم فخرقتها لتغرق أهلها ! قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معيَ صبرا ؟ قال : لا تؤاخذني بما نسيت . فكانت الأولى من موسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ نسيانا .

تەرجەمە :

=مووساو خضر= علیهما الصلاة والسلام ـ لە (مجمع البحرین)ەوە تەشریفیان کەوتەڕێ بە پێیان بە کەناری بەحرەکەدا ئەڕۆیین ؛ چونکی گەمێیان نەبوو سواری بن سەفینەیێکیان بەلادا رابورد ، قسەیان لەگەڵ

ئەهلی سەفینەکە کرد کە هەڵیان‌گرن ، لە طەرەفی ئەهلی ســـەفینەکـەوە حەزرەتی خضر ناسرا ، بە بێ ئوجرەت هەڵیان‌گرتن ، چۆلەکەیێ هات بـە ێواری سەفینەکەوە نیشت ، دەنووکێ یا دوو دەنووکی دا بە بەحرەکەدا ، حەزرەتی خضر فەرمووی : یا مووسا عیلمی من‌و عیلمی تۆ لە عیلمی خوای هەر بەقەد دەنووکپیادانی ئەم چۆلەکەی کەم کردۆتەوە لە بەحرەکە [عیلمی خوا هیچ کەمبوونەوەی نیەو کەم نابێتەوە ، عیلمی خوا قابیلی تەجەززیی نیە ، ئەمە نەوعە قسەیێکە کە لە عورف‌و عادەتی خەڵقا لە بەینیانا ئەکرێ ، موراد وایە کە مەعلوومی من‌و تۆ بە نیسبەتی مەعلووماتی جەنابی بارییەوە وەکوو ئەو قەترە ئاوەیە بە نیسبەت ئاوی بەحرەوە ، ئەمەیش هەر بینای لەسەر عورف‌و عادەتە ؛ چونکە قەطەراتی بەحر نیهایەتی هەیە ، ئەمما عیلمی خوا هیچ نیهایەتی نیە ، یەعنی عیلمی ئێمە هیچ نیە بە نیســـبەت عیلمـی خـــواوە] •

حەزرەتی خضر چوو بە لای تەختەیێکی سەفینەکەوە بـە تـەشوێیێ عەلیکەن ، سەفینەکە کون بوو ئاوی هاتە ناوەوە • حەزرەتی مووســـا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەمانەقەومێکن ئیمەیان بە بێ ئوجرەت سوارکردوە تۆ چووی سەفینەکەیانت کون‌کرد ! ئایا بۆیێکت کـرد کـە ئەهالیی ناو سەفینەکە غەرق بکەی ؟! حەزرەتی خضر فەرمووی : نەموت تۆ لەگەڵ منا صەبرت پێ ناکرێ ؟! حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : لە فکرم چووبوەوە موئاخەذەم مەکە لەسەر ئەوەی کـە بـە لەفکرچوونەوە کردم • سوئالی ئەوەڵی مووسا علیه الصلاة والسلام ـ بـە واسیطەی لەفکرچوونەوەی شەرتەکەیان بوو [چونکی تەحەممولی ئەوەی نەکرد کە لە جەزای چاکەدا خراپە بکرێ] •

فانطلقا فإذا غلام يلعب مع الغلمان ، فأخذ الخضر برأسه من أعلاه . فاقتلع رأسه بيده ، فقال موسي [عليه الصلاة والسلام] : أقتلت نفسا زكية بغير نفس ؟! قال : ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا ؟! قال ابن عيينة : وهذا أوكد .

تەرجەمە :

لە دوای ئەمە کە لە بەحرەکە پەڕینەوەو تەشریفیان لــە گـەمێـکـە هاتەدەرێ لێیاندا ڕۆیین گەیینە جێێ منالێ لەگەڵ منالان یاریی ئەکـرد ، حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ لەسەرەوە دەستی برد ســـەری گـرتو هەڵیکەند ! حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والســـلام ـ فەرمووی : نەفسێکی بێ گوناهو پاکت بۆ کوشت بە ناحەق ؟! حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : بە تۆم نەوت کە ناتوانی لەگەڵ منا صەبر بکەی ؟! سوفیانی بنی عویەینە ئەڵێ : ئەم عیتابی حەزرەتی خضرە بە شیددەتترە لە ئەوەڵ جار [چونکە لە ئەوەلا فەرمووی : نەموت ، لێرەدا ئەفەرمویٚ : بە تۆم نەوت ، (کأنە) جاری پێشوو لەگەڵ تۆمان نـەبـوو بۆیــە گـوێت نــەدایێ] .

فانطلقا حتى أتيا أهل قرية استطعما أهلها ، فأبـوا أن يضيفوهما . فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض ، قال الخضر [عليه الســلام] بيده فأقامه . قال موسي [عليه الصلاة والسلام] : لو شئت لاتخذت عليه أجرا ! قال : هذا فراق بيني وبينك . قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يرحم الله موسى [عليه الصلاة والسلام] : لَوَدِدْنا لو صبر حتى يُقَصَّ علينا من أمرهما خ ـ ٢٠٩/١ ، خ ـ ٣٧٨/٥ ، ح ـ ٢٠٧/٧ إلى ٢١٠ ، م ـ ٢٥٢/٩ ، ٢٦٤ وفيه فاضطرب الحوت في المِكْتَل حتى خرج من المِكتل ، فسقط في البحر . قال : وأمسك الله عنه جرية الماء

حتى كان مثل الطاق فكان للحوت سَربا وكان لموســـى وفتاه عجبا .
فانطلقا بقية يومهما وليلتهما ، ونسي صاحب موسى أن يخبره .

تەرجەمە :

=(١)حەزرەتی مووساو هاوڕێکەی کەوتنەڕێ تا گەیشتنە لای ئەهلی دێیـەك . ئـەهلی دێـــکە میـوانـداریـان نـەکـردن . دیوارێـکیان لە ناو دێکەدا دی خەریك بوو ئەکەوت ، حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ دەستی پێوەناو راستیکردەوە . حەزرەتی مووسا ـ علیـــه السـلام ـ فەرمووی : ئەگەر بتویستایە کرێت لەسەر ئەم کارە وەرئەگرت ! حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئەمە جیابوونەوەی من و تۆیە . پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خوا رەحم بە مووسا بکا حەزمان ئەکرد خۆی بگرتایە تا زیاترمان لە کاریان بۆ بگێڕرایەتەوە= . ماسیەکە لە زەنبیلەکەدا هەڵبەزییەوە تا لە زەنبیلەکە هاتەدەرەوە کەوتە ناوبەحرەکەوە . خوا جەرەیانی ئاوەکەی لێگرت تا وای لێ هات وەکوو تاق بوو بە سەریا بۆ ماسیەکە بوو بە لەغەم ، بۆ مووساو غولامەکەی ـ علیهمـا الصـــلاة والسلام ـ بوو بە عەجایەب . باقیی ئەو رۆژەو شەوی دوایـی رۆیـین . صاحێبی حەزرەتی مووسا کە یووشوع بوو لە فکری چوو کە خەبەر بـدا بـە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ .

فلما أصبح موسى ـ علیه السلام ـ قال لفتاه : آتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبا . قال : ولم ینصب حتی جاوز المکان الذي أمر به، قال : أرأیت إذا أوینا الصخرة فإني نسیت الحوت وما أنسانیه إلا الشیطان أن أذکره ، واتخذ سبیله في البحر عجبا . قال موسى : ذلك ماکنا نبغي .

(١) دانەر ـ خ ـ تەرجەمەی لە (فانطلقا)وە تا (من أمرهما)ی لـە بیر چووبوو لە سەرەوە تەرجەمەکەیمان نووسی .

فارتدا على آثارهما قصصا • قال : يقصان آثارهما [قصصا] حتى أتيـا الصخرة ، فرأى رجلا مسجّى عليه بثوب ، فسلم عليه موسى فقال لـــه الخضر : أنّى بأرضك السلام ؟ قال : أنا موســى • قال : موسى بني إسرائيل ؟ قال : نعم • قال : إنك على علم من علم الله علّمكه الله لا أعلمه، وأنا على علم من علم الله علمنيه لا تعلمه •

تەرجەمە :

که حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ سبەینێی لێ بۆوه بە غولامەکەی فەرموو : چێشتەنگاوەکەمان بۆ بێنە ، بە راستیی لەم سەفەرەی دوێنێو ئێمشەوا تووشی ماندوێتی بووین • فەرمووی : تا لەو جێیە تێپەڕ نەبوو کە ئەمری پێ‌کرابوو ماندوو نەبووبوو • یووشوع ـ علیه السلام ـ =فەرمووی:= ئەبینی کە هاتینە لای بەردەکە ، یەعنی چیم بەسەرهات ؟ لە فکرم چوو کە عەرزت کەم ماسیەکەم چی لێ هات ، هەر شەیتان لـــە فکری بردمەوە کە عەرزت کەم ، ماسیەکە ڕێی خۆیی لە بەحرەکەدا گرتو ڕۆیی • حەزرەتی مووسا فەرمووی : ئێمەیش ئەوانەمان مەطلووب بوو • بە شوێنی خۆیانا گەڕانەوە دواوە تا تەشریفیان هاتە لای ئەو بەردەی کە لای نوستبوون • پیاوێکی =دی= جلێکی دابوو بەسەر خۆیا ، حـەزرەتـی مووسا سەلامی لێ کرد • خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : لەم ئەرزەدا کە تۆی لێیی سەلام لە کوێ بوو ؟ فەرمووی : من مووســـام • فەرمووی : مووسای بەنی‌ئیسرائیل ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرمووی : تۆ لەسەر علمێکی خوا پێیی عەطا فەرمووی ، من هەمووی نازانم ، منیش لەسەر علمێکم خوا تەعلیمی کردووم تۆ نایزانی [یەعنی هەمووی نازانی] •

قـال لـه موسى : هل أتبعك على أن تـُعَلـِّمني مما عُلـِّمتَ رشدا ؟ قال : إنك لن تستطيعِ معي صبرا وكيف تصبر على ما لم تـُحِط به خبرا؟

قال : ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصي لك أمرا • قال له الخضر فإن اتَّبَعْتَني فلا تسألني عن شيء حتى أحـدث لك منـه ذكـرا • قـال : نعـم •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ بە حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـی فەرموو : ئایا ئیذن ئەدەی کە تابیعت بیم لەسەر ئەمە کە نەعلیمی شتێکی باشم بکەی لەوەی کە لە طەرەفی خواوە ـ جل وعلا ـ تەعلیمت کراوە ؟ حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : تۆ ناتوانی صەبر کەی کە لەگەڵ منابیو هیچ ئیعتیراضم لێ نەگری لەوانەی کـە ئەیکەم چۆن صەبر ئەکەی لەسەر شتێك کە عیلمی تۆ ئیحاطەی پیانەداوە ؟ [بە ظاهیر موخالیفی شەریعەتی تۆیە] حەزرەتی مووسا ـ علیـه الصلاة والسـلام ـ فەرمووی : (إن شاء الله)بە صابیرم ئەبینیو موخالەفەی هیـچ ئـەمرێکت ناکەم • حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئەگەر تابیعی من بیی تا من خۆم پێت نەڵێم کە بۆچی وام کرد هیچ شتێکـم لێ نەپرسـی • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : بەڵێ •

قال : فانطلق الخضر وموسى يمشيان على ساحل البحر ، فمرت بهما سفينة فكلماهم أن يحملوهما ، فعرفوا الخضر ، فحملوهما بغير نول •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مووساو خضـر ـ عليهما الصلاة والسلام ـ کەوتنەڕێ بە کەناری بەحرەکەدا ئـەڕۆیین ، سەفینەیێکیان بە لادا رابورد • حەزرەتی مووساو خضر ـ علیهما السلام ـ قسەیان لەگەڵ ئەهلی سەفینەکە کرد کە هەڵیانبگرن • حەزرەتی خضریان ناسیی بە بێ ئوجرەت هەڵیانگرتن سواری سەفینەکەیان کردن •

فعمد الخضر إلى لوح من ألواح السفينة فنزعه ، فقال له موسى : قوم حملونا بغير نول عمدت إلى سفينتهم فخرقتها لتُغْرِق أهلها ؟ لقـد جئت شيئا إمراً ! قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا ؟ قـال : لا تؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسـرا ،

تەرجەمە :

حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـ تەشریفی چوو لەوحێکی لە لەوحەکانی سەفینەکە هەڵکەند ، حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی: ئەمانە قەومێکن بێ ئوجرەت ئێمەیان سواری سەفینەکەیان کرد تۆ چووی سەفینەکەیانت کونکرد تا ئەهلی سەفینەکە غەرق بکەی ؟ شتێکی گەورەت کرد ! حەزرەتی خضر فەرمووی : نەموت تۆ ناتوانی کە لەگەڵ منا صەبر بکەی ؟ حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : موئاخەذەم مەکە بەوەی کە لە فکرم چوەوە کردم ، زۆر تەنگم پێ هەڵمەچنەو ئیشم لەسەر گران مەکە ،

ثم خرجا من السفينة =فبينما هما= يمشيان على الساحل إذا غـلام يلعب مع الغلمان ، فأخذ الخضر برأسه فاقتلعه بيده فقتله !

تەرجەمە :

لە پاشا لە سەفینەکە چوونەدەرێ بە سـاحیلا ڕۆیین ، لەو وەختـەدا منالێ لەگەڵ منالان یاریی ئەکرد ، حەزرەتی خضر سەری منالەکەی گرت بـە دەستی سەری هەڵکەندو کوشتی ،

فقال له موسى : أقتلت نفسا زكية بغير نفس ؟ لقد جئت شـيئا نكرا ! قال : ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا ؟ قال : وهذه أشـد من الأولـى ،

ئەرجەمە :

حەزرەتی مووسا بە حەزرەتی خضری فەرموو ـ علیهمـا الصـــلاة والسلام ـ نەفسێکی پاکو تەمیزی بێ گوناهت کوشت بە بێ ئەمە کـە کەسێکی کوشتبێ ؟ ئیشێکی زۆر مونکەرت کرد ! حەزرەتی خضر فەرمووی: من بە تۆم نەوت کە ناتوانی صەبر لەگەڵما بکەی ؟ سوفیان وتی : ئەمـە لەمی پێشوو بە شیددەڵترە •

قـــال : إن ســـــألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لـدني عـذرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەگەر لـە دوای ئەم دەفعەیە سوئالم لیکردی ئیتر رەفیقایەتیم مەکە ، بەراستیی لـە طەرەفی منەوە مەعذوور بووی • ئیتر هیچ عوذرم لەماوە بیهێنمەوە •

فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية استطعما أهلها فأبوا أن يضيفـوهما ، فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه ، يقول مائل قال الخضر بيـده هكذا فأقامه • قال له موسى : قوم أتيناهم فلـم يضيفونا ولم يطعمونـا لو شئت لاتخذت عليه أجرا •

ئەرجەمە :

هەروا رۆیین تا هاتنە دێیێ طەلەبی طەعامیان لە ئـەهالیـەکەی کـــرد ئیمتیناعیان کرد لەوە کە میوانداریبان بکەن ، لەو دێیەدا تووشی دیوارێ بوون بەلادا هاتبوو وەخبو بکەوێو برووخێ حەزرەتی خضر بە دەسـتی وای لیکرد ، یەعنی دیوارەکەی هەڵبڕیو راستیکردەوە • حەزرەتی مووسا بە حەزرەتی خضری فەرموو : ئەمانە قەومێکن هاتینە ناویانەوە میوانداریبان

نەکردین ، هیچیان نەدابنیٚ بیخۆین ، ئەگەر هەوەست بوایە لەسەر ئـەوە ئوجرەتیٚکت وەرەگرت ، یەعنی بیدەین بە شتیٚ زگـی خـۆمانـی پیٚ تیٚـر بکـەیـن •

قال : هذا فراق بيني وبينك ، سأنبئك بتأويل ما لم تستطع عليـه صبرا • قال رسول الله ـ صلى لله اتعالى عليه وسلم ـ : يرحم الله موسى لوَدِدْتُ أنه كان صبر حتى يُقَصَّ علينا من أخبارهما • قال : وقـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانت الأولى من موسى نسيانا • قال : وجاء عصفور حتى وقع على حرف السفينة ثم نقر في البحر فقـال له الخضر : ما نقص علمي وعلمك من علم الله إلا مثل ما نقص هذا العصفور من البـحر •

تەرجەمە :

حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـ فەرمووی : ئەمجارە جویٚبوونەوەی من‌و تۆیە لەیەك • خەبەرت دەدەمیٚ لەوەی کە نەتتوانی صەبری لەسـەر بگری • پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا رەحم بە مووسا بکا ، حەزم ئەکرد کە صەبری بکردایە تا لە ئەخباریان قسـەمان بۆ بکرایە • پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەڵ جار لە مووسا لەفکرچوونەوە بوو • هەم فەرمووی : چۆلەکەییٚ هات [وەکوو حەدیثەکەی پیٚشـوو] •

قال سعيد بن جبير : وكان يقرأ : وكان أمامهم ملك يأخذ كل سفينة صالحة غصبا • وكان يقرأ : وأما الغلام فكان كافرا •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئـەو ئایەتەی وا خویٚنوەتەوە کە نووسراوە : لە بەردەمیانەوە پاشاییٚ بوو هەموو سەفینەییٚکی سـاغی

غەصب ئەکرد • ئەمما ئەو غولامەیش کە کوشتم کافر بوو لە ئەزەلا بەکافر نووسراوە •

٤١٨/٧٨ ـ عن عبدالله بن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أنه تمارى هو والحُرُّ بن قيس بن حصن الفزاري في صاحب موسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ فقال ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] : هو الخضر ـ عليه السلام ـ فمر بهما أبي بن كعب =الأنصاري= [رضي الله تعالى عنه] فدعاه ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] فقال : يا أبا الطفيل هلم إلينا ، فإني قد تماريت أنا وصاحبي هذا في صاحب موسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ الذي سأل السبيل إلى لُقيِّه ، فهل سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يذكر شأنه ؟ فقال أبي [رضي الله تعالى عنه]: سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : بينما موسى [عليه السلام] في ملأ من بني إسرائيل إذ جاءه رجل فقال =له : هل= تعلم أحدا أعلم منك ؟

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : من و حوڕی کوڕی قەیسی فەزاریی مونازەعەمان کرد دەرحەقی رەفیقی حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئیبنوعەباس فەرمووی : حەزرەتی خضرە ـ عليه السلام ـ ئوبەیی بنی کەعبمان بەلادا رابورد • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ بانگی‌کرد فەرمووی : یائەباطوفەیل وەرە لامان ، من و ئەمە مونازەعەمانە دەرحەقی صاحێبی حەزرەتی مووسا کە لە خــوای طەلەب فەرموو کە رێی پێ‌نیشان بدا بۆ مولاقاتی •• ئایا هیچت لــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیستوە کە حاڵی بەیان بفەرموێ ؟ ئوبەی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى

علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە وەختێکا مووسا لە ناو = کۆمەڵێ لە= بەنـی ئیسرائیلا = بوو = [یەعنی خوطبەی بۆ ئەخوێنن] پیاوێ هاتە خدمەتـی وتی : هیچ = کەس = ئەزانی کە لە تۆ عالمتر بێ ؟ (فقال موسی ـ علیـــه السلام ـ : لا والباقي إلی یتبع أثر الحوت بمثل ماسبق م ـ ٩/٢٦٤ ح ـ ٥/٠٣٧٨) مووسا ـ علیه السلام ـ فەرمووی : خەیر •

ئەم حەدیثە ئاتەواوەم بۆیێ نەقڵ کرد کە لەم حەدیثەدا ئیختیلافـــی ئیبنوعەبباس و حور لە حەزرەتی خضرا بوە ـ علیه السلام ـ حەدیثەکانـــی پێشوو نەوفی بەکالیی خیلافی ئەم حەدیثەی دەرحەقی حەزرەتی مووســـا ـ علیه السلام ـ نەشرکردوە بە ناو خەڵقا هەموویان دەرحەقی حادیثەیێکن • حور شوبهەی لە حەزرەتی خضرا بوە ، حەزرەتی ئوبەی ـ رضي الله تعالی عنه ـ حەڵلی ئەکا ، نەوف شوبهەی لە حەزرەتی مووسادا ـ علیه الصـــلاة والسلام ـ بوە • حەزرەتی ئیبنوعەبباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە حەدیثی ئوبەی ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەفعی ئەکا بۆ سەعیدی بنی جوبەیر کـــە نەوف بە غەلەطا چوە •

بوخاریی ـ رحمه الله ـ ئەم حەدیثەی لەهەر جێیێکا بەئیسنادێ ، بە موختەصەرییو بە موطەووەلی ، بە ئیختیلافێکی جوزئیی لە بەعزێ ئەلفاظا هەریەك بە تەرجەمەیێ زیاتر •• لە دە جێگەدا ذیکر فەرمووە •

ئەم حەدیثی دواییەیش کە ئیبنوجورەیج لـــــە یەعلاو عەمری بنی دینارەوە ؛ ئەوانیش بە جووتە لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە ریوایەت ئەکەن ؛ چونکی فائیدەی زیاترە ئەینووسم • بەوە بابـــــی (عیلم) تەواو ئەبێ

٧٩/٤١٩ ـ ابن جريج [عبدالملك بن عبدالعزيز] قال : أخبرني يعلى بن مسلم وعمرو بن دينار عن سعيد بن جبير ، يزيد أحدهما على صاحبه

وغيرهما [كعثمان بن أبي سليمان] قد سمعته يحدثه عن سعيد ، قال : إنـا عند ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] في بيته [قال سعيد بن جبير] إذ قال [ابن عباس - رضي الله تعالى عنهما-] : سلوني • قلت : أي أبـا عبـاس جعلني الله فداك ، بالكوفة رجل قاص يقال له : نوف ، يزعم أنـه [أي موسى صاحب الخضر] ليس بموسى بني إسرائيل [عليه الصلاة والسلام] أما عمرو فقال لي : قد كذب عــدو الله • وأما يعلى فقال لي : قــال ابن عباس : حدّثني أبي بن كعب [رضي الله تــعالى عنهم] قال : قــال رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - [هو] موسى رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : ذَكّر الناسَ يوما حتى إذا أفاضت العيونُ [بالدموع] ورقّت القلوب [لتأثير وعظه] وَلِيَ [جواب إذا] فأدركه رجل• فقال : أي رسول الله هل في الأرض أحد أعلم منك ؟ قال : لا •

تەرجەمە :

ئیبنوجورەیج ئەڵێ : یەعلای بنی موسلیمو عەمری بنی دینار [برای عەبدوڵلای بنی دینار] لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە خەبەریان دامێ ، ئەمما یەکێکیان لە یەکێکیان بەعزێ شت زیاد ئەکا • غەیری ئەوانیش وەکــــوو عوثمانی کوڕی ئەبوسەلمان خەبەری دامــــێ لێم‌بیســـت حەدیثەکەی لــە سەعیدەوە ریوایەت ئەکرد •

[فەرق لە بەینی (أخبر) و (سمعت) لە ئیصطیلاحی ئەهلی حەدیثـا ئەمەیە : (أخبرني)یەعنی من بۆ مامۆستاکەمم خوێندەوەو ئەو گوێـــی لێ‌گرتم (سمعت) یەعنی مامۆستاکەم خوێندیەوە من گوێم لێ گـــرت (حدث)یش بە مەعنای (سمعت)وە • ئــەم ئیصطیلاحە مەذهەبی ئیمامی شافیعيو جومهووری ئەهلی عیلمو حەدیثەو لە ئیبنوجورەیجەوەیشــــس ریوایەت‌کراوە • بەعزێکیش ، کــــە بوخاریی لەوانەیە ، فەرقیان لە بەینی

(حدث) و (أخبر)دا نەکردوە • لێرەدا بوخاریــی موراعاتی موحافەظــەی لەفظی راویەکانی کردوە ؛ چونکی دروست نیە لەفظی (محدث) بگۆڕرێ • نووی - ١/٣٣] •

سەعید فەرمووی : ئێمە لە خدمەت ئیبنوعەباسا بووین لە ماڵیا ، لـە هۆدەییێکا [رضي الله تعالى عنهما] فەرمووی : لێــم بپرسن • وتم : ئەی ئەباعەباس خوا بمکا بە فیدات [منیش بم بە فیدای هەردوکتان• رەشید]• لە کووفەدا پیاوێ لە هەمە چیزە گۆ هەیە نەوفی پێ ئەڵێن ، ئەڵێ : مووسای صاحیبی خضر مووسای پێغەمەری بەنی ئیسرائیل نیە [علیە الصلاة والسلام] ئیبنوجورەیج ئەڵێ : ئەمما عەمر پێی وتم کە ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - پێیوتم : دوشمنی خــوا درۆی کـــــردوە • یەعــــــلا پێیوتم : کە ئیبنوعەباس فەرمووی : ئوبەیی بنی کەعب [رضي الله تعالى عنه]قســەی بۆ کردم فەرمووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسـلم - فەرمووی : ئەو مووسایە مووسای رەسوولوڵڵایە پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : مووسا [علیە الصلاة والسلام] رۆژێ وەعظی بۆ خەڵق دادا تا لە تەئثیری وەعظەکەی چاویان فرمێسکی لێ هەڵنیشت ، دڵیان تەنك بوو ، ئەو وەختە حەزرەتی مووسا وازی لە وەعظەکە هێناو گەڕایەوە پیاوێکـــی [یەعنی لەوانەی کە وەعظی بۆ دادان] پێگەیی وتی : ئەی رەسوولوڵڵا ئایا لە ئەرزا یەکێ هەیە کە لە تۆ عالمتر بێ ؟ فەمووی : خەیر •

فَعَتَب عليه إذ لم يَرُدَّ العلم إلى الله • قيل : بلى • قال : أي ربِّ فأين ؟ قال : بمجمع البحرين • قال : أي رب اجعل لي علَماً أعلم ذلك منه [قال ابن جريج] فقال لي عمرو : قال : حيث يفارقك الحوت • وقال لي يعلى قال : خذ نونا ميتا حيث ينفخ فيه الروح [ولمسلم فقيل له : تزوَّدْ حوتا مالحا ، فإنه حيث يفقد الحوت] •

تەرجەمە :

خوا ـ جل وعلا ـ لەسەر ئەوە عیتابی لێ گرت ؛ چونکی عیلمی ئەوەی رەدنەکردەوە ئەلای خوا نیدای‌کرایە : بەڵێ لە تۆ عالمتر هەیە • حەزرەتـی مووسا فەرمووی : ئەی رەببم لە کوێیە ؟ خوا فەرمووی : لە (مجمـــع البحرين)ە [بەحری فارس‌و رۆم ،یا بەحری موحیطی مەشریق‌و مەغریب ، یا بەحری شیرین‌و تاڵ ، قەسطەلانیی • حەزرەتی مووسا ـ علیـه الصلاة والسلام ـ لە ناو قەومی خۆیا بوە ئەو وەختە ظاهیر وایە کە تەشریفی لـە صەحرای تەیهـ بووبێ ئەوی نزیك بێ لەوێوە بەحری سفیدە کە بەحـری رۆمە ، بەحری ئەحمەرە • رەشید] •

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصـلاة والسـلام ـ فەرمووی : ئەی رەببم شتێکم بۆ بکە بە عەلامەت کە بەوە بیزانم • ئیبنوجورەیج ئەڵێ : عەمـــر پێی‌وتم : خوا فەرمووی : عەلامەتی ئەوەیە لە کوێ ماسییەکەت لــــێ جوێ‌بۆوە لەوێدا تووشی ئەبی • یەعلا پێی‌وتم : خوا فەرمووی : ماسییێکی مردوو هەڵگرە ، لە کوێ رۆحی بە بەرا کرایەوە لەوێیە [لە موسلیما ئەڵێ : ئەمری پێ‌کرا کە : ماسییێکی خوێ‌کراو هەڵگرە لە کوێ ونبوو لەوێیە] حەزرەتی موسا ـعلیه الصلاة والسلامـ ماسیێکی مردووی خوێ‌پێوەکراوی هەڵگرت •

فأخذ حوتا فجعله في مِكْتل فقال لفتاه : لا أكلفك إلا أن تخبرنـي بحيث يفارقك الحوت • قال [فتاه] : ماكلفت كثيرا ، فذلك قوله ـ جل ذكره ـ: (وإذ قـال موسـى لفتـاه •••) يوشـع بن نون ليست [هي] عـن سـعيد •

تەرجەمە :

ئەو ماسییە خوێ‌کراوەی خستە ناو زەنبیلێکەوە بە رەفیقەکەی کـــە

یووشوعی بنی نوونه فەرمووی : تەكلیفی هیچت لیٚ‌ناكەم ئەوە نەبیٚ كە لە كویٚ ماسییەكەت لیٚ جویٚ‌ئەبیٚتەوە خەبەرم بدەیتیٚ • یووشوع ـ علیـــه السلام ـ فەرمووی : تەكلیفی شتیٚكی زۆرت لیٚ نەكردووم ، ئەمـه ئەوەیە كە خوا ـ جل ذكره ـ لە قورئانا ئەفەرمویٚ : ئەی محمد ذیكری ئەوە بـۆ موشریك‌و بەنی‌ئیسرائیل بكە كە مووسا بە رەفیقەكەیی وت كە یووشـوعی بنی‌نوونە • ئیبنوجورەیج ئەڵیٚ : ئەم جوملەیە لە سەعیدی بنی جوبەیرەوە نیە •

قال : فبينما هو في ظل صخرة في مكان ثرْيـانَ [أي نـدية] إذ تَضَرَّبَ الحوت وموسى نائم ، فقال فتاه : لا أوقظه حتى إذا استيقظ نسي أن يخبره وتضرَّب الحوت حتى دخل البحر ، فأمسك الله عنه جرية البحر حتى كان أثره في جحر [في حَجَرٍ ، في جُحْرٍ] قال لي عمرو : هكذا كان أثـره في حجر ، وحلق بين إبهاميه واللتين تليانهما •

تەرجەمە :

پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لەو وەختەدا كە مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ نوستبوو لە جیٚیەكی نمدارا ماسییەكـــە جووڵایەوەو هەڵبەزهەڵبەزی كرد ، حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ نوســـتبوو • یووشـــوع ـ علیـه الســـلام ـ فەرمووی : خـەبـەری ناكەمەوە ، خەبەری نەكردوە تا ئەو وەختـە خـۆی خـەبـەری بـۆوە ، یـووشـــــوع ـ علیـه الســلام ـ لە فكری چوو پیٚی‌بڵیٚ ماســـییەكـە هەڵبولۆقایەوە تا چۆوە ناو بەحرەكەوە ، خوا جەرەیانی بەحرەكەی لیٚ گرت تا (كأنه) ئەثەری ماسییەكە وەكوو لە كونیٚكا بیٚ ، ئیبنوجورەیج ئەڵیٚ : عەمر پیٚی‌وتم : بەم نەوعە (كأنه) ئەثەری ماسییەكە لە كونیٚكایە ئیبهامـــی هەردوو دەستی‌و پەنجەی ناوەڕاست‌و پەنجەی دوای ئەوی حەلقە كرد •

لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا • قال : قد قطع الله عنـك النَّصبَ [قال ابن جريج] ليست هذه عن سعيد أخبره •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا فەرمووی لەم سەفەرەمانا تووشی ماندوێتی بووین • فەتاکەی[1] فەرمووی : خوا قەطعی ماندوێتی لیٚکردی • ئیبنوجورەیـــج ئەڵێ : ئەم جوملەیە لە ریوایەتی سەعیدەوە نیە ، خەبەری‌دایە [کە چـۆن ماسییەکە هەڵبولۆقایەوەو چۆوە ناو بەحرەکەوە ، بۆیێ عەرزی‌کرد کە خوا ماندوێتی لێ قەطع‌کردی ، یـەعنی بە مەرامی خۆت گەیشتی بـە شوێنیا نـاگـەرێی] •

فرجعا فوجدا خضرا • قال لي عثمان بن أبي سـليمان على طِنْفِسة [بسكون بين كسرتين ، أو ضمتين ، أو بكسر الأولى وفتح الثالثة] خضراء على كبد البحر • قال سعيد بن جبير مسجّى بثوبه ، قد جعل طرفه تحت رجليه ، وطرفه تحت رأسه • فسلم عليه موسى ، فكشف عن وجهه وقال: هل بأرضي من سلام ؟ من أنت ؟ قال : أنا موسى • قال : موسـى بني إسرائيل ؟ قال : نعم • قال : فما شأنك ؟ قال : جئت لتعلمني مما علمت رشـــدا • قال : أما يكفيك أن التوراة بيديك ، وأن الوحي يـأتيك ؟ يا موسى إن لي علما لا ينبغي لك أن تعلمه ، وإن لك علما لا ينبغي لي أن أعلمــه •

تەرجەمە :

گەڕانەوە حەزرەتی خضریان دۆزییەوە لـــە جەزیرەیێ لە جەزائیری بەحر عوثمان پێی‌وتم : لەسەر دۆشەکێکی سەوزی بچکۆلە نوستبوو لـــە

---

(۱) (فتا = فەتا) گەنج ، لاو ، مەبەستی ئەو غولامەیە کە لەگەڵ حەزرەتی مووســـادا بـوە .

ناو جەرگی بەحرەکەدا ، سەعیدی بنی جوبەیر وتی : خۆی داپۆشیبوو بـە جلێ ، سـەرێکی خستبوە ژێرپێی ، سـەرێکی خستبوە ژێـر سەری • حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ سەلامی لێ کرد ، جلەکەی لـە رووی لادا ، وتی : لەم ئەرزەی منی تیام بـــۆ سەلام هەیە ؟ تۆ کێی ؟ فەرمووی : من مووسام • فەرمووی : مووسای بەنیئیسرائیل ؟ فەرمووی: بەڵێ فەرمووی : ئیشت چیە ؟ فەرمووی : هاتووم کە لەو عیلمەی خوا ـ جل وعلا ـ تەعلیمی تۆی کردوە عیلمێکی موفیدم فێـــر بکەی • فەرمووی : ئەوەت بەس نیە کە تەوراتت بە دەستەوەیەو وەحیت بۆ یێ ؟ ئەی مووسا من عیلمێکم هەیە نابێ بۆ تۆ کە بیزانی [یەعنی هەمووی (وإلا) حەزرەتـــی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە عیلمی باطینیشا بەحرێکی بێ پایان بوە] تۆیش عیلمێکت هەیە کە نابێ بۆ من کە بیزانم [ئەمیش یەعنی هەمووی ؛ چونکی ئەو میقدارەی لە عیلمی شەرایعو ئەحکام کە لازم بێ بۆ حەزرەتی خضر کە بیزانێ هیچی لێ مەجهوول نەبوە] •

فأخذ طائر بسنقاره من البحر وقال : والله ما علمي وما علمك فـي جنب علم الله إلا كما أخذ هذا الطائر بمنقاره من البحر •

تەرجەمە :

طەیرێ بە دەندووکی لە بەحرەکە ئاوی هەڵگرت • حەزرەتی خضـر فەرمووی : وەڵلاهی عیلمی منو عیلمی تۆ لەگەڵ عیلمی خوادا ئەمجا هەر بـە قەد ئەو ئاوەیە کە ئەو طەیرە بە دەندووکی لە بەحرەکە هەڵیگرت •

حتى إذا ركبا في السفينة وجدا معابر صغارا تحمل أهل هذا الساحل إلى أهل هذا الساحل الآخر عرفوه ، فقالوا : عبدالله الصالح • قال : قلنا لسعيد : خضر ، قال : نعم لا نحمله بأجر فخرقها ووتد فيها وتِدا •

تەرجەمە :

لەم عیبارەتەدا قەلب هەیە ئەبێ مەعنای وابێ : مووساو خضر ـعليهما الصلاة والسلام ـبە ساحیلی بەحرەکەدا رۆیین کە گەمێیێ تـووش بـن سواری بن • تووشی چەند گەمێیێکی بوچووك بوچووك بوون خەڵقیـان لەم ساحیلەوە بۆ ئەو ساحیلەکە ئەپەڕانەوە • ئەهلی سەفینەیێك حەزرەتی خضریان ناسییەوە ، وتیان ئەوە فلاّن عەبدی صالیحی خوایە[1]• یـــەعلا ئەڵێ : بە سەعیدی بنی جوبەیرمان وت : ئەو عەبدە صالیحە ئایا خضرە ؟ فەرمووی : بەڵێ • ئەهلی سەفینەکە وتیان : بە ئوجرەت هەڵی ناگرین • سواری سەفینەکە بوون ، حەزرەتی خضـــر بە تـەشوێیـێ تەختەیێـکی سەفینەکەی هەڵکەندو کونی‌کرد ، سنگێکی بەجێ‌تەختەکەدا کوتا • مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : عەجەبا ! بۆیێکت کون کرد کـــە خەڵقی سەفینەکە غەرق بکەی ؟

قال موسى [عليه الصلاة والسلام] : أخرقتها لتغرق أهلها ؟ لقـــد جئت شيئا إمْراً ! قال مجاهد : منكرا • قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا ؟ [قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] كانت الأولى نسيانا ، والوسطى شرطا ، والثالثة عمدا • قال : لا تؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسرا •

تەرجەمە :

حەزرەتی مووسا ـ علیـه الصـلاة والســـلام ـ فەرمووی : بۆیە سەفینەکەت کون‌کرد کە خەڵقی سەفینەکە غەرق‌کەی ؟ شتێکی زۆر مونکەرو خراپت‌کرد ! حەزرەتی خضر ـ علیه الصـلاة والسـلام ـ فەرمووی : من

---

[1] دانەر لێرەدا نووسیبووی (عەبدی خوای صالیحە) من وەك سەرەوەم بە باشـــتر زانـــی •

نەموت کە تۆ ناتوانی صەبر بکەی لە =سەر ئە=و ئیشانەی کـە ئەیکەم‌و خیلافی ظاهیری شەریعەتی تۆیە • پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەفەرموێ : ئەوەڵ جار کە ئیعتیرازی لە حەزرەتی خضر گرت نیسیان بوو، دوەمین کە ئەفەرموێ : ئەگەر سوئالم لێ‌کردی رەفیقایەتیم مەکە شەرتە ، سێیەمین کە ئەفەرموێ : ئەگەر هەوەست بوایە ئوجرەتت لێ ئەسەنـدن عەمد بوو • حەزرەتی مووسا ـ علیە الصلاة والسلام ـ فەرمووی : لەفکرم چوو کە وتم هیچت لێ ناپرسم ، بەوە موئاخەزەم مەکە تەنگم پێ هەڵمەچنە کە لەسەر سەهوو عەمد موئاخەزەم بکەی • (لقیا غلاما فقتله) : گەیین بـە منالێ حەزرەتی خضر کوشتی •

قال یعلی : قال سعید : وجد غلمانا یلعبون ، فأخذ غلاما کافرا ظریفا فأضجعه ثم ذبحه بالسکین • قال : أقتلت نفسا زکیة بغیر نفس لم تعمل بالحنْث ؟ وکان ابن عباس قرأها زکیَّة زاکیة زاکیة مُسْلِمة ، کقولـك غلاما [فی ك هـ ی ع ص] زکیا •

تەرجەمە :

یەعلا ئەڵێ : سەعید فەرمووی : چەند منالێ تووش بوون یارییـان ئەکرد • یەکێکی کافری جوانی لێ گرتن پاڵی خست بە کێرد سەری بـڕی [لە حەدیثەکانی پێشوودا فەرمووی : سەری هەڵکەند ، ئەگونجێ لــە پێشا بە کێرد گۆشت‌و رەگی بڕیبێ‌و لە دواییا بە دەستێ شانی گرتبێ‌و بە دەستێ سەری راکێشابێ‌و هەڵی‌کەندبێ • بەم نەوعە موونافاتیان لە بـەینـ نامێنێ] حەزرەتی مووسا ـ علیە الصلاة والسلام ـ فەرمووی : نەفسێکی بێ گوناهیشت کوشت بە بێ ئەمە نەفسێکی کوشتبێ ، هیـچ گـوناهی نەکردوە ؟ ئیبنوعەباس ـ رضی اللە تعالی عنهما ـ (زکیة)ی خوێندۆتـەوە (زاکیة)ی خوێندۆتەوە (زاکیة) بە مەعنا (مسلمة) [چـونکە بـالـغ

نەبووبوو کە حوکمی کوفری بەسەرا بکرێ] وەکوو چۆن جیبریل ـعلیه السلام ـ کە ئەچێتە لای حەزرەتی مەریەمە ـ علیها السلام ـ ئەویش لێی ئەترسێ جیبریل ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من رەسوولی خوای نــۆم ناردوومی غولامێکی زەکیت پێ ببەخشم [لەوێدا چۆن زەکی بە مـەعنـا موسوڵمانە لێرەیشا بە مەعنا موسوڵمانە] حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ تەماشای ظاهیری حاڵی مناڵەکەی کردوە •

فانطلقا فوجدا جدارا يريد أن ينقض فأقامه • قال سعيد [من رواية ابن جريج عن عمرو] بيده هكذا ورفع يده فاستقام • قال يعلى : حسبت أن سعيدا قال : فمسحه بيده فاستقام • لو شئت لاتخذت عليه أجرا ، قال سعيد : أجرا نأكله ، وكان وراءهم ، وكان أمامهم قرأها ابــن عبــاس [رضي الله تعالى عنهما] أمامهم ملك [وهي قراءة شاذة] يزعمون عن غير سعيد أنه هُدَدُ بن بُدَدٍ الغلام المقتول اسمه يزعمون جَيْسور •

تەرجەمە :

کەوتنەڕێ دیوارێ تووشبوون تەمای بوو بکەوێ راستیکردەوە [جورەیج ئەڵێ : لە ریوایەتی عەمرا] سەعید فەرمووی : دەستی پیاهێنـا راستبۆوە • [حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی] : ئەگەر ئیرادەت بکردایە لەسەر ئەو دیوارڕاستکردنەوە ئوجرەتت وەرە گرت• سەعید فەرمووی : ئوجرەتێك کە ئەمانخوارد (وكان وراءهم)مەعنای وایە لە پێشیانەوە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ (أمامهم)ی خوێندۆتەوە ئەمسا ئەو قیرائەتە شاذە • ئەو پادشاهە ، غەیری سەعید ، ئەڵێن هودەدی کوڕی بوددە • ئەو مناڵەی کە حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ کوشتی ئەڵێن : نـاوی جەیسوور بوو •

ملك يأخذ كل سفينة غصبا • فأردت إذا هي مرت به أن يدعها لعيبها فإذا جاوزوا أصلحوها فانتفعوا بها • ومنهم من يقول : ســـدّوهـا بقارورة • ومنهم من يقول بالقار •

تەرجەمە :

سەفینەکەم بۆیە کونکرد چونکی لە دوایەوە یا لە پێشیانەوە پادشایێ بوو هەر سەفینەیێکی ساغی بدیایە غەصبی ئەکرد • ئیرادەم کـــرد کـە عەیبداری بکەم ، کە سەفینەکە بەلای پادشاکەدا رابورد لەبەر عەیبەکەی تەرکی بکا ، کە لێی تێپەڕ بوون چاکی ئەکەنەوەو سەفینەکەیان لە کیس ناچێو پێی مونتەفیع ئەبن • بەعزێ ئەڵێن : بە شووشەیێ کونەکەیان گرت• بەعزێ ئەڵێن : بەقیر گرتیان •

[وأما الغلام فـ] كان أبواه مؤمنين وكان كافرا فخشينا أن يرهقهما طغيانا وكفرا [يعلى عن سعيد] أن يحملهما حبه على أن يتابعاه على دينه ، فأردنا أن يبدلهما ربهما خيرا منه زكاة وأقرب رحما لقوله : أقتلت نفسا زكية ، وأقرب رحما هما به أرحم منهما بالأول الذي قتل خضر [قال ابن جريج :] وزعم غير سعيد أنهما أبدلا جارية • وأما داود بن أبي عاصم [التابعي الصغير] فقال عن غير واحد : أنها جارية خـ/٧/٢١٢ - ٢١٦ •

تەرجەمە :

کوڕە منالەکە کە کوشتم دایكو باوکی موسوڵمان بوون ئەو کافـر بوو ، بە کافریی نووسرابوو لە ئەزەلدا ترساین [یەعنی من ترسام حەزرەتی خضر لەم مەقامەدا خۆی بە گەورە عەد کرد ، چونکە خوا خەواصێکی پێ عەطا فەرموە ئەمجا هەر بەوانە عەطائەکرێ کە بەدەوام لـــە حوضـووری (رب العزة)ا بن] کە دایكو باوکی بخـاتە طوغیـانو کوفرەوە لـەبـەر

مـەحەبیەتیان لەگەڵیا • مەحەبیەتی دایكو باوكی لـەگەڵ ئـەو منالەدا بیانهێنێتە سەر ئەوە کە لە دینا تابیعی منالەکەیان بین ، ئیرادەمان کرد خوا لە باتیی ئەو منالە منالێکی چاکتریان بداتێ کە تەمییزو پاكبێ لە گوناهو ئەخلاقی خراپ ، بەڕەحمتر بن لەگەڵیا ، دایكو باوکەکەی رەحمیان لەگەڵ ئەوا زیاتر بێ لە رەحمیان بەو منالەی کە حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ کـوشـتی •

غەیری سەعید ئەڵێ : دایكو باوکەکەی لە باتیی ئەو منالە کچێکیان پێعەطاکرا [پێغەمەرێکی لێ بەوەڵەد بوو ، نەســائیی] ئـەو پێغەمەرە شەمعوونە ـ علیه السلام ـکە طالووتی کرد بە پادشاو جالووتی کوشت • (البقرة) ص : ٣٩ ـ ٤٠ • قەسطەلانیی •

ئیبنوجورەیج ئەڵێ : کە حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـئەو منالەی کوشت دایکی حامیلە بوو بە کوڕێکی موسولمان • رەنگە لـەبەر ئـەو ریوایەتی ئیبنوجورەیجە =بێ= بوخاریی ئـەفـەرموێ : داودی کوڕی ئەبوعاصم وتوویەتی : ئەو منالەی کە بەدەلی ئەو منالە بوو جارییە بوو ، گینا قسەی داودو قسەی پێشووی موتتەفیقن لەمەدا کە جارییە بوو •

ئەم حەدیثانە هیچیان بە تەواوێتیی ئەو ئایەتانەی کـە دەرحـەقـی موسـاو حەزرەتی خضر ـ علیهما الصلاة والسلام ـ تیا ذیکرنەکراوە ، وام موناسب زانی بۆ تەواوبوونی فائیدە بە موختەصەریی ئەو دوو صەحیفەی قورئانە تەفسیر بکەمەوە •

أعــوذ بالله من الشيطان الرجيم

تفسير آيات في موسى والخضر[1] ـ عليهما الصـلاة والســـلام ـ

(وإذ قال موسى لِفَتاه لا أبرحُ حتى أبْلغَ مجمع البَحرينِ أو أمضــي حقبا)[2] :

تەرجەمە :

کە یەهوود قسەی (أصحاب الکهف)و (ذو القرنین)یــان لــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پرسیی لەو وەختەدا تووتکە سەگێ لە حوجرەی موبارەکیا بوو پێیان نەزانیبوو کە فرێی‌دەن ، لـەبەر ئـەوە موددەیێ جیبریل ـ علیه السلام ـ وەحیی نەهێنا بۆ پێغەمـەر ، پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو موددەیە جوابی نەدانەوە ، طەعنیان لێ‌دا وتیان : ئەگەر پێغەمەر بوایـە ئـەوەی ئـەزانی ! خـــوا بـــۆ خـاتری ئەوە کە تێیان بگەیێنێ کە بەعزێ شت نەزانین مونافیی پێغەمەرێتیی نیە ئەم (قصە)ی حەزرەتی مووساو خضرەی بۆ نارد ، کە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر بوو ئیمتیازی درابوویێ کە = لــە = حوضووری خوا ـجل وعلاـدا قسە بکا ، خوا قسەی لەگەڵ بکا ، تەوراتی بۆ نازڵ کرابوو ، هەڵسا بۆ تەعەللومی عیلم تەشریفی =چوو= بـۆ لای حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـکە لەبەر (تیە !) گەلێ لە خۆی بچووکتر بوو ، طەلەبی لێ‌کرد کە بەعزێ لەو عیلمی (لدني)یەی کە خوا بەوی عەطا فەرموو بوو فێر بکا .. خوا ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : ئەی محمد بۆ ئەو موشریکانە کە تەکەبور ئەکەن بــەسەر فوقەرای موســـوڵمانانو بـەو

---

(١) تەفسیری چەند ئایەتێك لــە باســی مووســاو خضرا ـ علیهما الصلاة والســـــلام ـ .

(٢) الـکهف / ٦٠ .

جوونەکانە کە ئامەنت لێ‌ئەدەن •• قسەی مووساو خضریان بۆ ذیکر بکە کە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ بە فەتاکەی فــەرمــوو : ناوەستم هەر ئەڕۆم تا ئەگەمە (مجمع البحرين) یـا تا زەمانێـکی دوورو درێژ بەرێدا ئەڕۆم •

(فلما بلغا مجمع بينهما نسيا حوتهما فاتخذ سبيله في البحر سربا):

بەو نەوعەی کە لە حەدیثەکانا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەیانی فەرموە خۆی‌و فەتاکەی تەشریفیان کەوتەڕێ‌و گەیینـە (مجمـــع البحرین) کە گەیینە ئەوێ ماسییەکەیان لەفکر چوو ، کە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لێی بپرسێتەوەو حـەزرەتی یووشعیش حـالـی ماسییەکەی بۆ بەیان بکا ماسییەکە بــەحرەکەی گرتەبەر کــردی بــە ڕێــگەو ڕۆیی •

(فلما جاوزا) : کە لە(مجمع البحرين) تێپەڕبوون (قــال لفتاه) : حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـبە فەتاکــەی فــەرموو : آتــنا غداءنا) : نانو پێخۆرەکەمان بۆ بێنە (لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا) : بە راستی ئەم سەفەرەمانا تووشی ماندوێتییێکی زۆر بووین (قال : أرأيت إذا أوينا إلى الصخرة) : ئەبینی کە چیم تووش بوو کە چووینە لای بەردەکەو لێی‌نوستین‌و ماسییەکە زیندوبۆوە بە هەڵبەز هەڵبەز کەوتە ناو بەحرەکەوە ڕۆیی ؟ (فإني نسيت الحوت أن أذكره)[1] : من لە فکرم چوو کە خەبەری کەیفیەتی ماسییەکەت عەرزکەم (وما أنسانيه إلا الشيطان أن أذكره) هیچ شتێ لە فکری نەبردمەوە غەیری شەیتان کە عەرزت بکەم (واتخذ سبيله في البحر عجبا) : ماسییەکە لە بەحرەکەدا ڕێی خۆیی گرتەبەرو کردی بە

(١) (أن اذكره) لە ئایەتەکە نیەو ، وەك تەفسیری نووسراوە .

ڕێ‌و ڕۆیی ، کردی بە ڕێیەکی عەجائیب کە شوێنەکەی وەك تاقی لێ هات بەسەریاو پیا ڕۆیی (قال) : حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : (ذلك ما کنا نبغ) : ئەو ماسیی زیندوبوونەوەو چوونەناوبەحەرەکەیەوەو کردنی‌بەڕێ‌و پیاڕۆیینی .. ئەوەیە کە ئێمە طەلەبی ئەکەین‌و کەوتووینە شوێنی ؛چونکە عەلامەتی ئەوەیە کە ئەو جێگەیەدا بە حەزرەتی خضر ئەگەم (فارتدا علی آثارهما قصصا) : بەو ڕێگەدا کە پیا هاتبوون گەڕانەوەو تەعقیبی شوێن‌پێی خۆیانیان کرد . (فوجدا عبدا من عبادنا آتیناه رحمة من عندنا وعلمناه من لدنا علما)کە گەیینەوە لای بەردەکەی کە لە بنیا نوستبوون‌و ماسییەکەی لێ‌زیندوبۆوە عەبدێکیان لە عیبادی ئێمە دی کە ئێمە لە طەرەفی خۆمانەوە ڕەحمەتێکی زۆر گەورەمان پێ عەطا کردبوو و ، لە طەرەفی خۆمانەوە عیلمێکی زۆر گەورەمان پێ عەطا کردبوو ، کە هەر بە تەوفیقی ئێمە ئیحسان‌ئەکرێ کە عیلمە بە مەغیبات‌و ئەسراری ئیلاهی ، ئەو عەبدە وەکوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرموویەتی حەزرەتی خضرە ـ علیه السلام ـ کە وابێ بۆچی قیلێ ئەڵێ : ئیلیاسەو ، قیلێ ئەڵێ (الیسع)ە ؟ ظاهیر وایە ئەو قیلانە ئەم حەدیثانەی ئیبنوعەباسیان نەدیبێ .

(قال له موسی : هل اتبعك علی ان تعلمني مما علمت رشدا ؟) :

حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـبە حەزرەتی خضری فەرموو : ئایا ئیذنت هەیە کە تابیعت بم لەسەر ئەم شەرتە کە لەو عیلمی (لدنی)یە کە لە طەرەفی خواوە تەعلیمت‌کراوە عیلمێکی (رشد)م فێربکەی کە بەو عیلمە خێرم دەست‌بکەوێ ؟

(قال : إنك لن تستطیع معي صبرا) : حەزرەتی خضر ـعلیه السلامـ بە حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـی وت : (البتة والبتة)[1]

(١) واتە هەرگیزاوهەرگیز .

تۆ هیچ ناتوانی لەگەڵ منا صەبر بکەی چونکی من بەعزێ شتی وا ئەکەم کە لە حەقیقەتو (نفس الامر)ا موافیقی ئەمری خوایە موخالیفی ظاهیری شەریعەتی تۆیە ، کە دیت هیچ خۆت ناگری دەس بەجێ ئینکاری ئەکـەی ئاگایشت لە باطینەکەی نیە •

(وكيف تصبر على مالم تحط به خبرا ؟) چۆن صەبر ئەکەی لەسـەر شتێك کە بە ظاهیر بێ شەرعیی بێو لە باطینەکەیشی ناگەی کـە صەبـری لەسـەر بکەی ؟

(قال : ستجدني ـ إن شاء الله ـ صابرا ولا أعصي لك أمرا): حەزرەتی موسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : (ان شـــاء الله) بەصابیرم ئەبینیی‌و موخالەفەی هیچ ئەمرێکت ناکەم‌و لێی ناچمەدەرەوە •

(قال : فإن اتبعتني فلا تسألني عن شيء حتى أحدث لك منه ذكرا): حەزرەتی خضر ـ علیه السلام ـ فەرمووی : ئەگەر تابیعم بێ لە هیـچ شـتێك کـە ظاهیر بێ شەرعیی بێو لـە باطینەکەیشی ناگـەی کە صەبری

(فانطلقا حتى إذا ركبـا في الســـفينة خـرقها) : کــە ئـەو شەرت‌وشورووتەیان لە بەینا قـــەرارگیر بــوو کەوتنەڕێ بە سـاحیلی بەحرەکەدا تا سەفینەیێکیان تووش بێو سـوـواری بن ، وەکــوو لــە حەدیثەکانا ئەفەرموێ بە ساحیلی بەحرەکەدا رۆیین گەیین بە سـەفینەیێ قسەیان لەگەڵکردن کە سواریان‌کەن ، خەڵقی ناو سـەفینەکە حـەزرەتی خضریان ناسییەوە بە بێ ئوجرەت سواریان‌کردن • کە سواربوون حەزرەتی =خضر= ـ علیه السلام ـ تەشوێیەکی هێناو تەختەیێکی لە سـەفینەکـە هەڵوەشان‌و کونی کرد •

(قال : أخرقتها لتغرق أهلها ؟ لقد جئت شيئا إمرا !) :

حەزرەتی مووسا ـعليەالصلاةوالسلام ـبە حەزرەتی خضری فەرموو ـعليە انسلام ـ : ئەمانە قەومێکن ئێمەیان بە خۆڕایی سوارکرد کـــەچی تـۆ سەفینەکەیانت کونکرد ! ئایا بۆیێکت کونکرد کە خەڵقی ناو سەفینەکـە غەرق‌بکەی ؟ بە راستیی شتێکی زۆر گەورەت کـــرد ! یەعنـی ئـەوان چاکەیان لەگەڵ کردیو تۆ پاداشی خراپەت دانەوە •

(قال : ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا ؟) :

فەرمووی : من نەموت کە تـۆ لەگەڵ منا صـــەبرت پێ ناکـرێ ؟ (قال : لا تؤاخذني بما نسيت) : فەرمووی : شەرتەکەم لە فکر چـۆوە بە سەبەبی شتێك کە بە لەفکرچوونەوە کردم موئاخەذەم مەکە •

(ولا ترهقني من أمري عسرا) : بەوە کە لەسەر هەموو شتێك عیتابم لێ بگری مەمخەرە موضایەقەوە کە نەتوانم رەفاقەتت بکەم •

(فانطلقا حتى إذا لقيا غلاما فقتله ، قال : أقتلت نفسا زكية بغير نفس؟ لقـد جئت شيئا نكرا !) : رۆیین تا گەیین بە منالێ لە ناو منالانـا یاریی ئەکردو حەزرەتی خضر سەری هەڵکەندو کوشتی ، ئەو وەختە حەزرەتـی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ خۆیی پێ ضەبط نەکرا ؛ چونکـی ئەمـە وەکوو کونکردنی سەفینەکە نیە ، ئەو تەعمیرکردنەوەی ئاسانە ، فەقـەط ئینسان‌کوشتن ناگەڕێتە دواوەو تەعمیر ناکرێتەوە • فەرمووی : نەفسێکی پـاك‌و بێ گوناهت کوشت بـە بێ ئەمە کـە کەسێکی کوشتبێ‌و مووجیبی قیصاص بێ ؟ بە راستیی بەم ئیشەی کە کردت شتێکی زۆر مونکەرت کرد لـە شـەرعا !

(قال : ألم أقل لك انك لن تستطيع معي صبرا ؟) : حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـ فەرمووی : ئاخر من بە تۆم نەوت کە تۆ پێت‌ناکرێ لەسەر ئەوانەی من ئەیکەم صەبر بکەی ؟ ئەم عیتـــابەی لە عیتـــابی ئـــەووەڵی بەشیددەترە ؛ چونکە لە پێشا فەرمووی : من نەموت ، لێرەدا ئەفەرموێ من بە تۆم نـــەوت •

(قال : إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصاحبني قد بلغت من لدني عذرا) : فەرمووی : لە دوای ئەم دەفعەیە ئەگەر لە شتێکم لێ‌پرســـیت رەفیقایەتیم مەکە ، بە تەحقیق لە طەرەفی منەوە گەییوی بە عوذر ، یەعنی عوذرت هەیە کە لێم جوێ‌ببیەوە • ئەمە بوو بە دوو دەفـــعە ، دەفــعەی سێیەمیش لێت بێمەجواب حەقتە کە رەفیقایەتیم نەکەی •

(فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية استطعما أهلها ، فأبوا أن يضيفوهما): تەشریفیان ، لێیان‌دا رۆیین تا چوونە لای ئەهلی دێیەك طەلەبی خۆراکیان لە ئەهلی دێیەکە کرد ، ئیبایان‌کرد کە میواندرایان بکەن •

(فوجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه ، قال : لو شئت لاتخذت عليه أجرا) : لەو دێیەدا دیوارێـــکیان دی تەمـــای بـــوو بکـــەوێ ، خواربووبوەوە ، حەزرەتی خضر ـ عليه السلام ـ دەستی دایێ راستی‌کردەوە• حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەمانە قەومێکـن هاتینەلایانی داوای خۆراکمان لێ‌کردن میواندارییان نـەکردین ، هیچیـان نەدایێ بیخۆین ، ئەگەر هەوەست بوایە موقابیلی ئەمە کە دیوارەکـــەت بۆ راستکردنەوە ئوجرەتێکت لێ‌ئەستەندن ئەماندا بە شتێك ئەمان‌خوارد ! لە حەدیثەکەی دواییدا ئیبنوجوبەیر ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئیعتیرازی حەزرەتی مووسایە ـ علیـــه الصلاة والسلام ـ بەعەمدیی بوو ، یەعنی حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ تێفکری ئەو ئیشانەی کە حەزرەتی خضر ئەیکردن موخالیفـی ظاهیری شەرعی ئەو بوو ، موخالیفی عورفو عادەت بوو ، ئیشی ئەووەڵی پاداشی چاکەی بە خراپە دایەوە ، ئیضراری ئەهلی ســـەفینەکەی کرد[1] • ئیشی دوەمی بە ناحەق کوڕێکی جوانی منالی بێ‌گوناهی کوشت • ئیشـی دوایی پاداشی خراپەی بە چاکە دایەوە ، ئیتر تاقەتی نەما کە رەفیقایەتیـی بکا ، نەیەتوانی کە صەبر بکاو هیچ هەڵنەداتێ بە عەمدەن ئەم دەفعەیەیش ئیعتیرازی لێ‌گرت ، بۆ خاتری ئەمە کـــە بە مـوافیقی شەرتەکـەی لێـی جوێ‌ببێتەوە :

(قال : هذا فراق بيني وبينك ، سأنبئك بتأويل مالم تســـطع عليه صبرا) : حەزرەتی خضر ـ عليه الصلاة والســـلام ـ فەرمووی : ئـــەم موخالەفەی جاری سێیەمینەت موافیقی ئـەو شەرطەی کـە خۆت‌کردت ، سەبەبی فیراقی بەینی منو تۆیە ، هەر ئێستە خەبەردارت ئەکەم لە تەئویلی ئەوانەی کە من کردمو نەتتوانی صەبری لەسەر بـــکەی • چونکـی بـە ظاهیریی موخالیفی شەریعەتی تۆ بوو •

(أما السفينة فكانت لمساكين يعملون في البحر) : ئەگەر ئەپرسیی بۆ سەفینەکەت کونکرد ؟ بۆیەکم کونکرد چونکە سەفینەکە هی بەعزێ کەسی فەقیر بوو ، لە بەحرا ئیشیان پێ ئەکرد ، بەوە گوزەرانیان ئەکـرد ، ئەگەر سەفینەکە بێ‌عەیب بمایەوە لێیان زەوت ئەکرا بێ ئیدارە ئەمانەوە •

(فأردت أن أعيبها) : منیش ئیرادەم کرد کە عەیبداری بکەم ؛ چونکی (وكان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا) : لە دوایانەوە ـ موافیقی

(١) واتە : زیانی بە دانیشتوانی ناو گەمێکە گەیاند •

قیرائەتی ئیبنوعەباس - رضي الله تعالى عنهما - لە پێشانەوە پـادشـایـی هەیە هەرچی سەفینەی ساغ بێ هەمووی زەوت ئەکا ، ئەو پادشایە کـــە سەفینەکەی بەلادا رابووڕێ تێئەفکرێ کەزانیی عەیبی هەیـە وازی لێ ئەهێنێ ، ئەوانیش کە لێی تێپەڕ بوون سەفینەکەیان چاکەکەنـەوەو بـۆیـان ئەمێنێتـەوە •

(وأما الغلام فكان أبواه مؤمنين فخشينا أن يرهقهما طغيانا وكفرا) : ئەگەر ئەڵێی ئەو منالە بێ‌گوناهەت بە ناحەق بۆچی کوشت ؟ ئەڵێم : ئەمما ئەو منالەیش کە تۆ بە بێ‌گوناهی ئەزانی لـە عیلمی ئەزەلیی ئیلاهیـدا وا موقەددەر کراوە کە کافر ئەبێ فاسـقو فـاجیـر ئەبێ • دایكو باوکـی موسوڵمانن بەدینن ، لەوە ترسام کە کوڕەکەیان گەورە بوو دەستی کـرد بە کوفرو فیسقو فوجوور ••• دایكو باوکەکەی لەبەر مەحەبیەتی ئـەو موافەقەی بکەنو ئەو کوڕە بیانخاتە طوغیانو کوفرەوە •

(فأردنا أن يبدلهما ربهما خيرا منه زكاة وأقرب رحما) : ئیرادەمـان کرد کە خوا - جل وعلا - لە باتی ئەو کوڕە منالێکی لەو چاکتریان بداتێ، لە گوناە پاكبێ ، بە مەرحەمەتتر بێ بۆ دایكو باوکی ، ئەوانیش ئەویانزیاتر خۆش بوێ لەوەی کە من کوشتم ، وەکوو لـــە حەدیثەکەدا بەیانکراوە کچێکیان بوو ، لەو کچە پێغەمەرێ بە وەلەد بوو ، ئەو پێغەمەرە حەزرەتی شەمعوونە - علیه السلام - کە طالووتی کرد بە پادشاو لەگەڵ جالووتـا شەڕی‌کرد ، لە لەشکرەکەیا حەزرەتی داود - علیه الصلاة والســلام - مەوجوود بوو ئەویش بە قۆچەقانی جالووتی کوشتو بوو بە پـادشـاو پێغـەمـەر •

(وأما الجدار فكان لغلامين يتيمين في المدينة) : دیوارەکەیش هی دوو منالی هەتیو بوو لە شارەکەدا (وكان تحته كنز لهما) : لە ژێـر ئەو

دیوارەدا خەزێنەیێکی ئەو هەتیوانەی تیا بوو (وكان أبوهما صالحا) : باوکیان پیاوێکی صاڵح‌بوو (فأراد ربك أن يبلغا أشدهما ويستخرجا كنزهما رحمة من ربك) : خوای تۆ ئیرادەی کرد کە ئەو دوو هەتیوە باڵغ ببـن‌و بگەنە سیننی روشدو غەزنەکەیان دەرێنن • لەبەر ئەمە خوا ئیرادەی رەحمەتی بەو مناڵانە کرد ، یەعنی لەبەر خاتری باوکە موسوڵمانەکەیان خوا ماڵەکانی‌و غەزنەکەی بە زایع نەدا ، ئەو دیوارەیشم بۆیە چاك کردەوە (وما فعلته عن أمري) : من ئەو ئیشانەم هەموو بە ئەمری خوا کرد لە خۆمەوە نەمکردن (ذلك تأويل مالم تسطع عليه صبرا) : ئەوە تەئویلی ئەوەی کە نەتتوانـی صەبری لەسەر بکەی •

ئەم حەدیثی موسلیمەیش نەقڵ ئەکەم نەختێ فەرقی هەیە :

ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أبي بن كعب ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنه بينما موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في قومه يُذَكِّرُهُمْ بـأيـام الله ، وأيام الله نعماؤه وبلاؤه ، إذ قال : ما أعلم في الارض رجـلا خيرا واعـلم مني[1] •

تەرجەمە :

لەو وەختەدا کە حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە نـاو قەومەکەیا بوو وەعظی بۆ دائەدان ، بە ئەییامی خوا ، ئەییامی خوا نیعمەت‌و بەلا ناردنیەتی بۆ خەڵق ، لەو وەختەدا فەرمووی : لەسەر ئەرز هیچ کەسێ نازانم کە لە من چاترو عالمتر بێ [ئـەبـێ ئەمەی لە جـوابـی کەسـێکا فەرمووبێ] •

(١) دانەر ـخـ ژمارەی بۆ ئەم حەدیثە دانەناوە •

(قال : فأوحى الله إليه : إني أعلم بالخير منه أو عند من هو • إن في الارض رجلا هو أعلم منك • قال : يارب فدلني عليه • قال : فقيل له : تزود حوتا مالحا ••• إلى آخره (لام وايه كافيه) م-٩/٢٥٩ إلى ٢٦٤[1] •

فوائـد نقلت من النـووى - رحمه الله -:[2]

(١) حەزرەتی =خضـــر= ئیمڕۆ مەوجوودەو زیندوە لە ئاومانایە • (متفق علیه)ە لە بەینی صۆفییەو ئەهلی صەلاحا گەلێ لە مەشایخ دیویانەو، شتیان لێپرسیوەو جوابیداوەتەوە • ئیبنوصەلاحی شارەزووریش وای فەرموە •

(٢) پێغەمەرە یان نا ؟ بەعزێك ئەڵێن : پێغەمەرە ئەوانیش دوو فیرقەن؛ بەعزێکیان ئەڵێن : مورسەلە • بەعزێ لە عولەما ئەڵێ : وەلییە • بەعزێك ئەڵێن : لە زەمانی ئیبراهیم - علیه السلام -ا بوە ، بەعزێك ئەڵێن : لـــە پێش ئەوا بوە • بەعزێك ئەڵێن : لە دوای ئەو بوە ، کونیەی (أبوالعباس)ە ناوی بەلیایە کوڕی مەلکانە •

(٣) بۆچی پێی ئەڵێن خضر ؟ چونکە لەسەر ئەرزێکی سپیی دانیشتبوو کە هەڵسا جێیەکەی سەوز بووبوو ، ئەمە موافیقی حەدیثی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - کە بەحثی لە فەضائیلی خضرا نووسراوە •

(٤) ئینسان قەط تەرجیحی خۆی نەدا بەسەر خەڵقا ، خۆی لە کەس بـە عالمترو بە چاکتر نەزانێ •

---

(١) دانەر -خ- تەرجەمەی ئەم بەشەی نەکرد ؛ چونکە لـە دەقەکـانـی پێشوو دەچێت •

(٢) چەند فائیدەو مەبەستی بەکەڵك لە نەوەویی -خ- وەرگیراون •

(٥) ئینسان با زۆر عالمیش بێ سوننەتە لە =لە= خۆی عالمتر تەعەللومی عیلمی ئەوە کە نایزانێ بکا ، ، با ئـــەو کەســـە لە روتبـــەدا لە خـــۆی بچووکتر بێ •

(٦) ریحلەت بۆ طەلەبی عیلم سوننەتە •

(٧) بۆ سەفەر تێشوو مەشرووعە •

(٨) لەگەڵ عالما موراعاتی ئەدەب •

(٩) حورمەتی مەشـایـخ •

(١٠) تەرکی ئیعتیرازلێ گرتنیان •

(١١) تەئویلی ئەقوالو ئەفعالیان •

(١٢) شایەد موخالەفەیان کرا عوزربۆهێنانەوەیان لازمە •

(١٣) کەراماتی ئەولیا حەقـە •

(١٤) لە حینی حاجەتا داوای شتی خواردن دروستە •

(١٥) ئیجارەی سەفینەو حەیوانی سائیرە دروستە •

(١٦) ئیستیعمالی شتی خەڵق بە رەزا دروستە •

(١٧) ئینکاری ئەمرێ کە بە ظاهیر مونکەر بێ دروستە بەڵکە فەرزە بـە شـەرتی خۆی •

(١٨) دەفعی شوبهە لازمە •

(١٩) منالْکوشتنەکەو سەفینەکونکردنەکە کامیان خراپترە ؟

(٢٠) نەظەر لە مەصالیحی عیبادا کە دوو مەفسەدە ئیجتیماعی بـــوو دەفعی مەفسەدەی گەورە بە ئیختیارکردنی ئەهوەنەکەیان دروستە •

(٢١) سوننەتە کە ئینسان دۆعای بۆ خۆیو کەسێکی تر کرد ئیبتیدا بە دۆعا بۆ خۆی بکا • لەو حەدیثەدا کە تەمام بوو بینووسمو نەمنووسـی ئیشارەتی جێیەکەیم کرد •

(٢٢) خوا (يفعل مايشاء) طەبعی قەلب ئەکا[1]، رەین ئەکا ، خەتمی قەلبو سەمع ئەکا ... (وهکذا) .

(٢٣) منالی کوففار سێ قەولی تیایە : جەننەتییە ، جەهەننەمییە ، یا حالّی مەجهوولە . دائیر بەمە ئەحادیث هەیە (إن شاء الله) لە جێی خۆیا ذیــکر ئــەکـــرێ .

(٢٤) خدمەتی لەخۆگەورەتر .

(٢٥) تــەواضــوع .

(٢٦) باوەڕکردن بــە جەمیعی (ما جـاء به الشرع)با حیکمـەتیشـی نـەزانـرێ .

(تم بحمد الله تعـالی ترجمـة هـذا القـدر من باب العلم ١٠/٧/٩٤٠ رشـــــید) .

(إن شاء الله) سبەینێ دەستئەکەم بە تـەرجـەمەی بابی فەضائیلی ئـەنبیا ، چونکە ئەویش داخلّی ئیمانە .

أوله فضائل نبینا ـ علیه الصلاة والسلام ـ حشرني الله وملا حسـینا تحت لوائه ، وسقانا من حوضه آمین یارب العالمین .

---

(١) ئەمقسانە ئیشارەتن بەو ئایەتانە کە ئەفەرموون :(طبع الله علی قلوبهم النحل / ١٠٨) ، (بل ران علی قلوبهم . المطففین / ١٤) ، (ختـم الله علی قلوبهم ، وعلی سمعهم ، وعلی ابصارهم غشاوة . البقرة /٧).

کاکـە مەلا حسەین ! جاری پێشوو بابی نییەتو وەحیم بۆ ناردی ، ئەمجارەیش بابی ئیمانو عیلمم بۆ ناردی بە تەفەئولی ئەوە کە خوا ـ جـل وعـلا ـ ئیلهامی خەیرت بکا ، ئیمانت سەلامەتو بەقووەت بکا ، ئەهلی عیلمو موسوڵمانان لە عیلمی دینییو دونیەویت بەهرەدار بکا ئامین .

ئەسمای (رجال)و کەلیمات موحتەمەلە (إن شاء الله) تا مومکین بـێ موافیقی قەسطەلانییو نەوەویی ـ رحمهما الله ـ ضەبطی شەکلو حەرەکەی ئـەکـــەم .

مەلا سەلام چاوی ماچ ئەکەم ، دەرەجەی عیلمی ئەوو مەلا محەممەدیش کە چاوی ماچ ئەکەم ، بۆم بنووسە ، بە موەفەقییەتیان دڵخۆش ئـەبـم ، خوا موەفەقیان بکا . دەستی بابەعەلی ماچ ئەکەم ، ســەلامی زۆر لــە موفتی ئەکەم ، خوا سەلامەتیان بکا . باقی دەستت ماچ ئەکەم وا پێت ئەڵێم : من چیم تۆ بۆم بنووسی دەستوپێت ماچ ئەکەم ؟! من لە جەنابت هەر دۆعــای خەیرم ئـەوێ ١١/٧/٩٤٠ .(١)

---

(١) دانەر ـخ‍ـ ئەمەی بەم شێوە لە ناو کتێبەکەدا نووسیوە ، منیش وەك خــۆی نووســیم .

فضـــائل الانبيـــاء[1]

پێنج شەنبە ١١/٧/٩٤٠

فضـــل نبينـــا ــ عليه الصلاة والسلام ــ

نســـبه ــ عليـــه الصـــلاة والســـلام ــ

بســـــم الله الرحـــمن الرحيـــم

[اللهم صل على ســـيدنا ونبينا وشـــفيعنا] محمـــد بن عبدالله بن عبدالمطلب [شيبة الحمد لأنـــه ولـــد وفي رأسه شيبة ، وسمي عبدالمطلب لأن عمه المطلب جاء به إلى مكة رديفه وهو بهيئة بذّة فيسأل عنه ، فيقول: هو عبدي ، حياء من أن يقول ابن أخي ، وعاش مائـــة وأربعين ســـنة • القسطلاني] ابن هاشم بن عبد مناف ، بن قصي ، بن كلاب ، بـــن مرة [سمي الهاشم هاشما لأنه هشم الثريد بمكة لقومه زمن المجاعة • وقصي تصغير قَصى أي بَعُد لبعده عن قومه في بلاد قضاعة حين احتملته أمه • اسمه مجمع • وقال الشافعي : يزيد • وسمي الكلاب كلابا لحبه الصيد ، وأكثر صيده بالكلاب، ومرة اسم الحنظلة • القسطلاني] ابن كعب [أول من جمع يوم العروبة ، وكان فصيحا خطيبا ، من كعب القدم للين جانبه وارتفاعه شرفا على قومه • من القسطلاني] ابن لؤي [تصغير اللأي وهو

---

(١) باسی گەورەیی پێغەمەران ، گەورەیی پێغەمەرمان ــ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ــ رشتەی بنەماڵەی •

الثور الوحشي] ابن غالب بن فِهْرٍ [من الحجارة الطويل الأملس، اسمه قريش أبو قريش] ابن مالك ابن الخضر [لوضاءة وجهه • وقيل هذا هو أصل القريش] ابن كنانة [وعاء السهام] ابن خُزَيْمةَ ، بن مدركة ، بن إلياس ، بن مضر [يحب اللبن الماضر أي الحامض] ابن نِزار [من النزر وهو القليل ، لأنه فريدة قومه] ابن مَعَدٌ بن عدنان ح ـ ٦/١٧٦ • [أضلت نزار نسبها من عدنان] •

١/٤٢٠ ـ واثلة •• بن الأسفع [رضي الله تعالى عنه] يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن الله ـ عز وجل ـ اصطفى كنانة من ولد إسماعيل ـ عليه الصلاة والسلام ـ واصطفى قريشا من كنانة واصطفى من قريش بني هاشم ، واصطفاني من بني هاشم م ـ ٩/١٣٥• والترمذي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : خوا ـ عز وجل ـ لە ئەولادی ئیسماعیل ـ علیه الصلاة والسلام ـ کەنانەی ئینتیخاب کرد ، قورەیشی لە کەنانە ئینتیخاب کرد ، بەنی‌هاشمی لە قورەیش ئینتیخاب کرد• منی لە بەنی هاشم ئینتیخابکرد (قال الترمذي : هذا حديث صحيح) •

٢/٤٢١ ـ عن جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني لأعرف حجرا بمكة كان يسلم علي قبل أن أبعث • إني لأعرفه الآن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من بەردێك لە مەککە ئەناسم کە سەلامی لێ ئەکردم لە پێش بەعثەتما ، ئێستەیش ئەو بەردە

ئەناسمەوە • ئەم خاریقەیە ئیرهاصێکە دەلالەت لەسەر پێغەمەرێتی پێغەمەر ئەکا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [لە موعجیزاتا بینووسە]

٤٢٢/٣ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] قـال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا سيد ولد آدم [عليه الصلاة والسلام] يوم القيامة ، وأول من ينشق عنـــه القبر ، وأول شـــافع وأول مشـفع م ـ ٩/١٣٦ •

[لــە شـەفاعەتا بینووسە][1]

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من لە رۆژی قیامەتا گەورەی هەموو ئەولادی ئادەمم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەووەڵ کەسێکم کە قەبری لەسەر لێك ئەبێتەوەو زیندووئەبێتـــەوە ، ئـەووەڵ کەسێکم کە شەفاعەت ئەکا ، ئەووەڵ کەسێکم کە شەفاعەتی لێقەبـووڵ ئەکرێ [اللهم اقبل عنه شفاعته لي ولإخواني وأقربائي وأحبـائي نسـبا ودينـــا !] •

٤٢٣/٤ ـ كليب بن وائل قال : حدثتني [بالإفراد] ربيبة النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ زينب ابنة أبي سلمة [رضي الله تعالى عنهما] قال : قلت لها أرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ : أكان من مضر ؟ قالت فممّن كان إلا من مضر من بني النضر بن كنانة ؟! حـ ٦/٣ •

[وروى أحمد وابن سعد من حديث الأشعث بن قيس الكندي ـرضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يا رسول الله إنا نزعم أنك منا يعني من اليمن؟ فقال : نحن من بني النضر بن كنانة • القسطلاني] •

(١) وەك رێبازێکی دامەزراو ئەم حەدیثانەمان لە شوێنی خۆیانا هێشتەوە، چونکە بە گواستنەوەیان زنجیرەو ژمارەی حەدیثەکان ئەپسێ •

وفي أخرى : أخبريني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ممن كان؟ من مضر ؟ قالت : فممن ؟ الحديث ...

تەرجەمە :

کولەیبی بنـی وائیـل ئەفەرموێ : بە زەینەبی کچی ئـەبوسەلەمەی زڕکچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم وت : خەبەرم بدەرێ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ لـە کێیە ؟ ئـایـا لە موضەرە ؟ فەرمووی : ئەی لە کێیە ؟ هەر لە موضەری بنی کینانەیە .

ئیمامی ئەحمەد ـ رضي الله تعالی عنه ـ ریوایەتی لە ئەشعەثەوە ـ رضي الله عنه ـ کردوە فەرمووی : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ: کە (یا رسول الله) ئێمە وا ئەزانین کە تۆ لە ئێمەی یەعنی لـــە یەمەنی ؟ فەرمووی : ئێمە لە بەنی نەضری بنی کینانەین .

لە ریوایەتێکی تری ئەشعەثا ـ رضي الله تعالی عنه ـ هەر لەم جەڵدەدا لە صەحیفەی (١٧٦)دایە کە فەرمووی : لە گەڵ چەند کەسێکا لە کیندە چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزمکرد :(یارسول الله) بۆ تۆ لە ئێمە نیت ؟ فەرمووی : خەیر ئێمە بەنونەضری بنی کینانەین (لا نقفو أمّنا ولا ننتفي من أبينا) : لە نەسەبا تابیعی دایك نابین لە باوك لانادەین . لە ریوایەتی ئەبونەعیما ئەوەی لێزیادکردوە کـــە : ئەشعەث ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : وەڵلاهی لەهەر کەسێ ببێم کـە نەفی قورەیش بـکا لـە نەضری بنی کینانە دارکاریی ئەکەم لەبەر ئەو قسەی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ . لوطفەن تەماشای صـــەحیفـەی (١٧٧)ی قەسطەلانیی بکەن من پێمحەل نەکرا ، حەللی بکەنو بینووسن[1].

(١) دانەر ـخ ـ مەبەستی ئەوەیە کە خیلاف لە ناوو لەقەبی فیهرو قورەیشا هەیە . هەندێك ئەڵێن : فیهر لەقەبەو قورەیش ناویەتیو ، ئەم (فیهر ـ ←

٤٢٤/٥ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بعثت من خير قرون بني آدم قرنا فقرنا، حتى كنت من القرن الذي كنت فيه ح- ٢٩/٦ •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە [رضي الله تعالى عنه] فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە هەر قەرنێکی بەنی ئادەما لە صولبی[1] چاکترینی ئـەو قەرنەدا من بەعثکراوم ، قەرن لە دوای قەرنەوە تـاکـو خلوهوورم کرد ، لەو قەرنەدا کە تیا هاتمە دنیاوە • یەعنی هەر لە حەزرەتی ئادەمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ بیگرە تا زەمانی وەلادەتم لـە گوللی قەرنێکا لە صولبی چاکترینی ئەو قەرنەدا بووم ، لە قەرنی ئادەما ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە صولبی ئەوا بووم ، لە دوای ئەوە ئینتیقالم کردۆتـە صولبی حەزرەتی نووحەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ لە دوای ئەو (مثلا) ئینتیقالم کردۆتە صولبی حەزرەتی ئیبراهیمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ (وهكذا) ••• خەیرییەتی قەرن بە ئیعتیباری ئەو کەسەیە کە پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە صولبیا بوە •

(بالمناسبة) سێ حەدیثی (شفا)ی قاضی عەیاض نەقڵ ئەکەم (طەبعی شیرکەتی صەحافییە (٢١)ی صەفەری (٣٠٧) هیجری) بەیهەقی لە (دلائل النبوة) او ترمذیی لە حەزرەتی عەباسی مامی پێغەمەر ـ صلى الله تعـــالى

قورەیشن)ە باوکی (قورەیش)ەو ، هەرکەس لە نەوەی ئەم نەبێ قورەشیی نیە . هەندێکی تریش ئەڵێن : ئەصڵی قورەیش نەضرەو ، بەڵگەیشیان حەدیثەکەیە کە دانەر نووسیویە ، رەنگە مەبەستی دانەر ئەوە بێ کە ئەو جیاوازیی نێوان نەضرو فیهرە حەل بکرێ .

(١) صولبە : پشـــت .

عليه وسلم ـ و رضي عنه ـ ریوایەتیان کردوە • ترمذی فەرموویەتی کـە حەدیثێکی حەسەنە • حەزرەتی عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویەتی: کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ تبـارك وتعالى ـ ـ خەلقی [یەعنی مەلائیکەو ئینس‌وجیننی] خەلق کرد منی لـە چاکترینی ئەوان کە ئینسانە خەلق‌کرد [بینا لەسەر ئەمە کە خەواصی ئینسان لە خەواصی مەلائیکە ، عەوامی ، یەعنی ئەوانەیان کە لەسەر دینی حەقن ، لە عەوامی مەلائیکە چاترن] منی لە چاترینی قەرنی ئەوان خەلق‌کرد ، لـە دوایيا قەبائیلی ئینسانی ئینتیخاب کرد ، منی لە چاترینی ئەو قەبیلانە کـە عەرەبەو قورەیشە خەلق کرد ، لە دوایيا ئینتیخابی لە بەینی ماڵی ئـــەو قەبیلانەدا کرد ، منی لە ناو چاترینی ئەو ماڵانەدا خەلق کرد • من چاترینی هەموو ئینسانم لە خوصووصی ذاتمەوە ، لـــە خوصـــووصی حەسـەب‌و نەسەبمەوە [لە طەرەفی دایك‌و باوکمەوە] •

ولفظ الحديث عن العباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن الله خلق الخلق فجعلني من خيرهم ، من خير قرنهم ، ثم تخيَّر القبائل فجعلني من خير قبيلة ، ثـم تخير البيوت فجعلني من خير بيوتهم ؛ فأنا خيرهم نفسا وخيرهم بيتا • (شـفا جلد : ١/ ص : ١٩٨) •

روى الطبراني عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن الله عز وجل اختار خلقه فاختار منهم بني آدم، ثم اختار بني آدم فاختار منهم العرب ، ثم اختار العــرب فاختار منهـم قريشا ، [وهم أولاد النضر ابن كنانة ، وسمّـوا قريشا لأن قصيا قرشهم ؛ جمعهم في‌الحرم بعد ماكانوا متفرقين] ثم اختار بني هاشم فاختارنـي ،

فلم أزل خيارا من خيار ، ألا من أحب العرب فبحبي أحبهم ، ومن أبغض العرب فببغضي أبغضهم (شفا جلد : ١/١٩٨) ٠

تەرجەمە :

مەئالی ئەم حەدیثەیش عەینی مەئالی حەدیثەکەی ترمذییە ، ئاخیرەکەی لـە (ألا) وە لەو زیاترە ٠

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ لە بەینیخەلقکردنو خەلقنەکردنا ئیختیاری خەلقکردنی کرد، مەخلووقاتی خەلقکرد ،لە بەینی مەخلووقاتا بەنیئادەمی ئیختیارکرد ، لە دواییا لە بەینی بەنیئادەما کامی باشەو کامی باش نیە ئینتیخاباتی کرد ، لەوان عـەرەبـی هەڵبژارد ، لە دواییا لە بەینی عەرەبیشا ئینتیخاباتی کرد ، لەوان قورەیشی هەڵبژارد ، لە دواییا لە قورەیش بەنیهاشمی هەڵبژارد ، لە بەنیهاشم منی هەڵبژارد ، من لە ئەزەلا مونتەخەب بووم ، لە ناو هەموو مونتەخـەبانا ، ئەمەتان ئاگا لێبێ هەرکەسێ عەرەب بحوبێنێ بە حوبی من ئەیانحوبێنێ، هەرکەسێ عەرەب ببوغزێنێ بە بوغزی من ئەیانبوغزێنێ ٠

ئەم عیبارەتە دوو مەعنای هەیە :

(١) ئەوی عەرەبی خۆش ئەوێ بۆیەکی خۆش ئەوێ چـونکی منی خۆشەوێ ، یەعنی من لە عەرەبم منی خۆشەوێ بەو واسیطەیەیش عـەرەبی خۆشەوێ ٠ هەرکەسێ عەرەبی خۆش نەوێ بۆیێکی خۆش ناوێ چونکی من عەرەبم منی خۆش ناوێ ، بەو واسیطەیەیش عـەرەبـی خۆش نـاوێ ئەیبوغزێنێ ٠ لە بەر ئەم مەعنایە بەعزێ لە مالیکیی وتوویانە :هەرکەسێ جوێن بدا بە عەرەب واجبە بکوژرێ ٠

(٢) خۆشویستنو خۆشنەویستنی عەرەب بە واسیطەی ئەوەیە کـە من خۆشمئەوێن یا ئەیانبوغزێنم ٠ یـــەعنـی لە عەرەب من هەرکامێکیان

بحوبیێنم حوبی ئەوانە لەسەر خەڵق واجبە ؛ چونکی ئەیانحوبیێنم لەبەر ئیمانو تەقوایان ، لە عەرەب من هەر کامێکیان ببوغـزێنم لـەبەر کـوفرو فیسقو فوجووریان لەسەر موسوڵمان لازمە ئەو عەرەبانە ببوغزێنێ چونکی من ئەیانبوغزێنم (علی القاری) •ئەم مەعنایە لە ظاهیری لەفظی حەدیثەکەوە زۆر دوورە خاصیش نیە بە عەرەبەوە هـەموو میللەتێ وایـە ، =هـەر= کامێکیان موسوڵمانو بەدین بێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ ئەو کەسەی خۆش ئەوێ ، خەڵقی تریش ئەبێ ئەوانەی خۆش بوێ ، هـەر کامێکیان کافرو بێ دین بێ پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیــە وسـلم ـ ئەیانبوغزێنێ موسوڵمانی تریش ئەبێ بیانبوغزێنن •کەوابێ موراد هـەر مەعنای ئەووەڵە ، فەقەط بینای لەسەر تەرغیبو تەشویقی موســـوڵمانانە لەسەر حوبی عەرەب ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسـلم ـ لــە عەرەبــە •

عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [على ماروواه ابن أبي عمرو العدني في مسنده] [عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقـرينة : فأهبطني وجعلني • رشيد] : أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ كانت روحه نورا بين يدي الله ـ تعالى ـ قبل أن يخلق آدم بألفي عـام يسبح ذلك النور ، وتسبح الملائكة بتسبيحه ، فلـما خلق الله تـعالى آدم ألقى ذلك النور في صلبه ، فأهبطني الله عز وجل ـ إلى الأرض في صلب آدم ، وجعلني في صلب نوح ، وقذف بي في صلب إبراهيم ، ثم لم يزل الله تعالى ينقلني من الأصلاب الكريمة والأرحام الطاهرة ، حتى أخرجني من أبوي لم يلتقيا على سفاح قط (شـفا ، جلـد : ١/٩٩٩) مەعنایێکی[١]

(١) نازانم مەبەستی لەم قسە چیە ، بۆیە وەك خۆی نووسیم •

(والذي يراك حين تقوم وتقلبك في الساجدين) ئـاخـری ســـوورەی شـــوعەراء •

تەرجەمە :

لە ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعـــالى عنهمـا ـوە ریوایەتە کە رۆحـی موبارەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نووری بوو لە بەینی دوو دەستی قودرەتی خوادا ـ عز وجل ـ لە پێش ئەمەدا کە خەلقی حـەزرەتی ئادەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ بکا بە دوو هەزار ســـاڵ ئـەو نـوورە تەسبیحاتی ئەکرد [بە زمانی حاڵ یا بە زبـانـی قـال] مەلائیکەیش بـە تەسبیحی ئەو نوورە تەسبیحاتیان ئەکرد ، یەعنی ئەو تەسبیحاتەیان ئەکرد کە ئەو نوورە ئەیکرد ، وەختێ کە خوا ـ عز وجل ـ حەزرەتی ئادەمی خەلق کرد ئەو نوورەی خستە صولبی حەزرەتی ئادەمەوە • خوا ـ عز وجل ـ لە صولبی ئادەما ـ عليه الصلاة والسلام ـ ناردمیە سەر ئەرز خستمیە صولبی نوحەوە ، خستمیە صولبی ئیبراهیمەوە ـ عليهم الصلاة والسلام ـ لە دوای ئـەوە هەروا بـەو نەوعە خوای تەعالا لە ئەصـلابی کەریمەو ئەرحـامی طاهیرەوە نەقڵی ئەکردم تا لە دایك‌و باوکم هێنامیە وجوودەوە ، هیچ دایك‌و باوکێکم لە ئادەمەوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ تا دایك‌و باوکی خۆم قەط لەسەر زینا جەمع نەبوونەوە ، یەعنی هەمووی نیکاحی صـــەحیح بـــوە موافیقی شەریعەتی پێغەمەرێك •

اســـماؤه ـ عليه الصلاة والسلام ـ :

٦/٤٢٥ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسمي لنا نفسه أسماء فقال : أنـا محمد ، وأحـمد ، والمُقَفِّـي ، والحاشـر ، ونبـي التوبـــة ، ونبـي الرحمـــة م ـ ٩/٢١٤ ، تێ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەبومووسای ئەشعەرییەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کـە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە گەلێ نـاو نـاوی خۆی ئەبرد بۆ ئێمە • فەرمووی : من محمدم ، ئەحمەدم ، موقفیم (نبـي الرحمة)م (نبي التوبه)م • موقفی بە مەعنا عاقیبە (قافية كل شيء آخـره • نـووی) •

٤٢٦/٧ ـ عن جبير بن مطعم [رضي الله تعالى عنه] قـــال : قـال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ : لي خمسة أسماء أنا محمد وأحمد • وأنا الماحي الذي يمحو الله به الكفر ، وأنا الحاشر الذي يحشـر الناس على قدمي [على عقبي م• أخرى] وأنا العاقب [لأنه جاء عقب الأنبياء] ح-٦/٢٠ ، م- ٩/٢١٤ وفيه زيادة : وأنا العاقب الذي ليس بعده نبي • وقد سماه الله رؤفا رحيما ، وفي أخـــرى في م : والعاقـب الذي ليس بعـــده نبـي •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من پێنج نـاوم هەیە : محمدم [عەبدولموطەلیبی باپیری وای ناو ناوە کە حەمدی زۆری بکرێ • خوا تەفەئولەکەی بەجێهێنا کە لە ئەرزو ئاسمانا مەحموودە]و ئەحمەدم [لە هەموو حەمدو ثەناکەرێ زیاتر حەمدی خوا ئەکەم] من ماحیم خوا بە من مەحوی کوفر ئەکاتەوە • یەعنی نووری ئیمانم هێناوە تاریکیی کوفرم پێ رووناككردۆتەوە • من حاشیرم خەڵق لەسەر ئاثـــاری خـۆم کۆئەکەمەوە • من عاقیبم ؛ چونکە لە دوای هەموو پێغەمەرانەوە هاتووم ، لە موسلیما ئەڵێ : عاقیب ئەوەیە کە لە دوای ئەو پێغەمەر نەبێ •

قەسطەلانیی ئەفەرموێ : لە کتێبی (مواهب اللدنیه)ما زیاتر نــــە چوارصەد ئیسمم کۆکردۆتەوە لەسەر تەرتیبی حورووفی هیجا . نەوەویی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : بۆیە هەر ئەم پێنج ئیسمەی ذیکر فـەرموە ؛ چونکە ئەم ئیسمانە مەوجوودن لە کتێبی پێش پێغەمەری ئێمەوە ـ علیــە الصلاة والسلام ـ مەوجوودن لای ئوممەتانی پێش ئەم ئوممەتەوە .

[لــە ئینجیلێکا کـە ئێستە بــە دەست هەموو خەرستیانەوەیە ئەڵێ : حەزرەتی عیسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ بەوانەی کە لە زەمانی ئەوا ئیمانیان پێ هێنابوو فەرموو :کە ئەچمە لای باوکم [یەعنی لای مووجیدم ، ئــەگــەر ئەو لەفظە لە ئەصلی ئینجیلا بێ] (فارەقلیط)تان بۆ ئەنێرم . لە حــەربی عومووميدا یەکێ لە عولەمای نەسطووریی موسوڵمان بووبوو ناوی خۆی نابوو (عبدالاحد) بەو ناوە ئیشعاری ئەوەی ئەکرد کــە لە تەثلیث وازی هێناوە . لێم‌پرسیی : فارەقلیط بە چی ئەڵێن ؟ وتی : بە مەعنای ئەحمەدە . ئەو قسەی (عبدالأحد)ە موافیقی سوورەی (صف)ە (العهدة علیه) رەشید] .

عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ألا تعجبون كيف يصــرف الله عني شتم قــريش ولعنهــم ؟ يشتمون مذمَّماً ، ويلعنون مذمما وأنا محمد ح ـ ٦/٢٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : عەجایەبتان لــێ نامێنێ کە خوا چۆن جوێنی قورەیش‌و لەعنیان لە من ئەگێڕێتەوە ؟ ئەوان جوێن بە موذەممەم ئەدەن [یەعنی ذەم‌کراو ،ئەوی لایەق بە ذەم بێ] لەعنی موذەممەم ئەکەن من موحەممەدم [موذەممەم نیم جوێن‌و لەعنەکەیان بــۆ من نایێ ، بۆ خۆیان ئەچێتەوە کە موستەحەقی ذەمی دنیاو ئاخیرەتن] .

كـونــه - عليه الصلاة والسلام - خاتم النبيين :(١)

٨/٤٢٧ - عن أبي هريرة - رضي الله تعالى عنه - أن رســـول الله - صلى الله تعالى عليـه وسلم - قال : إن مَثَلي ومثلَ الأنبياء من قبلي كمثل رجل بنى بيتا فأحسنه وأجمله إلا موضـع لَبِنَة من زاويـة [من زواياه •م] فجعل الناس يطوفون به ويعجبون له [يدخلونها ويتعجبون • م و خ أخرى] ويقولون : هلا [لولا موضع اللبنة • أخرى] وضعت هذه اللبنة ؟ قال : فأنا اللبنة وأنا خاتم النبيين ح - ٢١/٦ ، م - ١٥٣/٩، ن• وفي أخرى في مسلم - ١٥٣/٩ : كمثل رجل بنى بنيانـاً فأحســـنه وأجمله ، فجعل الناس يطيفون به ويقولون : ما رأينا بنياناً أحسن من هذا إلا هذه اللبنة • فكنت أنا تلك اللبنة وفي أخرى فيه : قال ابو القاســم - صلى الله تعالى عليه وسلم - : مثلي ومثل الأنبياء من قبلي كمثل رجل ابتنى بيوتا فأحسنها وأجملها واكملها إلا موضع لبنة من زاوية من زواياها، فجعل الناس يطوفون ويعجبهم البنيان فيقولون : ألا وضعت ههنا لبنـــة فيتم بنيانك ؟! فقال محمد - صلى الله تعالى عليه وسلم - فكنت أنا اللبنة• وفي أخرى م - ١٥٤/٩ : فأنا موضع اللبنة جئت فختمت الأنبياء - عليهم الســــلام - •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعـالى عليــه وسـلم - فەرمووی : مەثەلی من و ئەنبیای پێش من وەکوو مەثەلی پیاوێکە خانوویێــکی دروســـتکردبێ تەواوی کردبێ جوانی کردبێ تەنها لە گۆشەیێ لە گۆشەکانی جێی خشتێکی هێشبێتەوە خشتی تیا دانەنابێ ، خەڵق بێن پیابگەڕێن بڵێن : خانوویێکی

(١) پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - خاتەمی پێغەمەرانە .

باشەو ، لە جوانیی ئەو خانوە بکەونە تەعەججوبەوە ، پێی‌بڵێن : بۆچی ئەو خشتەت دانەناوە ؟ پێغەمەر ـ صلی اللّٰەتعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مـن ئەو خشتەم ، من خاتەمی هەموو پێغەمەرانم •لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ: من هاتم خەتمی پێغەمەرانم کرد • لەم حەدیثانەدا موعجیزەیێکی گـەورە هەیە ، تا ئێستە هەزارو سێصەدو نزیکی شەصت ساڵە هیچ پێغـەمـەر نەهاتوە ، ئەگەر یەکێ بە درۆ ئیددیعاییێکی کردبێ زوو بەدرۆکەوتۆتەوە•

صفاته الخلقية وشعره ـ عليه الصلاة والسلام[1] ـ

٤٢٨/٩ ـ أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يصف النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كان رَبْعة من القـوم ، ليس بالطـويل [البائن • أخرى • أي الظاهر البين طوله • قال البيضاوي • وقال ابن الأثير: أي المفرط طولا قسطلاني] ولا بالقصير، أزهراللون [أبيض‌مشربا (مخففا ، أو مُشَرَّبا مشددا) بحمرة • وهو أحسن الألوان وهو المراد بالسمرة كما في أحمد عن أنس من القسطلاني ليس بأبيض أمْهَقَ [أي شديد البياض كالجص] ولا آدم [شـديد السمرة] ليس بجعد قَطِطٍ [كشعر السودان] ولا سَبِطٍ [أي مسترسل كل الاسترسال ، بل بين الجعودة والسبوطة] رَجِلٌ ، أنزل عليه [الوحي] وهو ابن اربعين سنة . فلبث بمكـة عشر سنين ينزل عليه [الوحي] وبالمدينـة عشر سـنين ، وليس في رأسه ولحيته عشرون شعرة بيضاء • قال ربيعة [بن أبي عبدالرحمن ، أحد الرواة في هذا الحديث] فرأيت شعرا من شعره [صلى الله تعالى عليه وسلم] فإذا هو أحمر ، فسألت ، فقيل : أحمر من الطيب ح ـ ٢٥/٦ ، ٢٦ بتقـديم بعض الكلمـات على بـعض وتـعريفـه . م ـ ٢٠٩/٩ ، ت ، ن •

---

(١) شێوەی ئەندامەکانی لەش‌و رەنگی مووی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەصفی پێغەمەری ئەکرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە درێژیی‌و کورتییا عـادەتیی بوو ؛ نە درێژێکی زۆرزۆر درێژ کە پێوە دیاریی بدا ، نە کورت• رەنگی سوورو سپیی بوو وەك رەنگی گوڵ ، ئەوەندە زۆر سپیی نەبوو کە هیچ سووریی لە بەدەنا نەبێ ، زۆرزۆر ئەسمەر نەبوو ، مووی زۆر گرژو لووڵ نەبوو وەك سوودانیی ، وا زۆر صاف‌و بێ‌لوولیی نەبوو ، لە بەینی لوولیی‌و صافییا بوو • چل ساڵ بوو وەحیی بۆ هات ، دە ساڵ لە مەککەدا تەشریفی مایەوە وەحیی نازڵ ئەبوەسەر [یەعنی غەیری ئەو سێ ساڵە کە فەترەتی[1] وەحی بوو]دە ساڵیش لـە مەدینەدا تەشریفی مایەوە ، لـە سەرو ریشـی موبارەکیا بیست مووی سپیی تیا نەبوو • رەبیعەی بنی ئەبیعەبدوڕەحمان ئەڵێ : موویێکم لە مووی موبارەکی دی سوور بوو پرسیم [یەعنی لـە ئەنەس] وترا : لەبەر ئەوە سوور بوە کە عەطری بۆنخۆشی زۆر بەسەریا کردوە •

[بەیهەقیی لە ئیمامی عەلی ـ رضي الله تعالى عنه ـوە ریـوایەت‌ئەکـا کەپێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەیلی بەسەر درێژییا بوە • لـە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـوە ریوایەت‌کراوە کە پێغـەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆرزۆر درێژ نەبوە یەعنی کـە عەیب بـێ بۆی ، کورتێکی وا کورت نەبوە کە پێوە دیاربێ ، کە تەشریفی بە تەنها بڕۆیبایە بەینەبەینە بوو ، نە درێژ بوو نە کورت ، لە هیچ حاڵێکا نەبـوە یەکێکی درێژی لە خدمەتا بڕوا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ غەڵبەی نەکردبێ بەسەریا لە درێژییا • زۆر جار دووکەسی درێژ ئەمدیـوو

ئەودیویان گرتوەو لە خدمەتیا رۆییون • پێغەمەر – صلی الله تعالی علیـه وسلم – بەسەر ئەوانیا بوە ، کە لێیانجویٚبۆتەوە پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – درێژیەکەی چوەتەوە سەر حاڵی پێشووی خۆی کە عادەتیی بوە • قەسطەلانیی – رواه ابن عساكر والبيهقي –] فسبحان الله من معجزة! وصلى الله تعالى عليه وسلم تسليما •

١٠/٤٢٩ – عن أبي إسحاق قال : سئل البراء : أكان وجه النبـي – صلى الله تعالى عليه وسلم – مثل السيف ؟ [في الطـول واللمعـان] قال : لا بل مثل القمر [في الاستدارة والاستنارة والحسـن والملاحـة] ح – ٦/٢٧ ، ت •

١١/٤٣٠ – عن البراء بن عازب – رضي الله تعالى عنهما – قـال : كان النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم مربوعاً بَعيدَ مابين المنكبين [عظيم الجُمّة •م أخرى] له شعر يبلغ شحمة أذنيه ، رأيته في حلة حمراء ، لـم أر شيئا قط أحسن منه ح – ٦/٢٧ ، م – ٩/١٩٩ وفيه عليـــه الصـــلاة والســـــلام •

١٢/٤٣١ – براء [رضي الله تعالى عنه] يقول : كـان رســـول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم – أحسن الناس وجها وأحسنه خَلْقاً [بالضم وبالفتح] ليس بالطويل البائن [الذاهب •م] ولا بالقصـــير ح – ٦/٢٦ ، م – ٩/٢٠٠ •

تـەرجەمەكانيـان :

(١) لە بەرائی بنی عازیبیان پرسیی : دەموچاوی موبارەکی پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – وەکوو شیر وابوە ؟ [یەعنی درێژو بەڕاق] فەرمووی : خەیر بەڵکو وەکوو مانگ وابوو [گردو مونەووەرو جـوانو شـــیرین] •

(٢) بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ =فەرمووی:= پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چوارشانە بوو ، موعتەدیل بوو ، نـاوشـانپان بوو . هەردوو شانی لێك دوور بوون ، مووی موبارەکی تا نەرمەی هـەردوو گوێی ئەهات ، لە دەستێ لیباسی سوورا دیم ، قەط کەسێکی لەو جوانترم نەدیوە ـ عليه الصلاة والسـلام ـ .

(٣) بەراء ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليـه وسـلم ـ جوانترینی هەموو کەس بوو لە وەچها جوانترینی هەموو کەس بوو لـە خەلقو خولقا ؛ درێژێکی زۆر زۆر درێژ نەبوو ، کورتێکی =زۆر= کورت نەبوو ، موعتەدیل بوو .

١٣/٤٣٢ ـ عن البراء [رضي الله تعالى عنه] قال : ما رأيت من ذي لِمّةٍ [اللمة التي ألمت بالمنكبين] أحسن في حلة حمراء من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شعره يضرب منكبيه ، بعيد مابين المنكبين ليس بالطويل ولا بالقصير م ـ ٩/١٩٩ . وفي رواية عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : بين أذنه وعاتقه . وفي أخرى عنه : كان يضرب شعره منكبيه. وفي أخرى عنه : إلى أنصاف أذنيـه م ـ ٩/٢٠٠ ولا منافـاة لأنـه باعتبار الأحـــوال .

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ ئـەفـەرموێ : لەوانەی کـە ساچوپەرچەمدارن هیچکەسم نەدیوە کە جوانتر بێ لە لیباسێکی سـوورا لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ . مووی سەری لە هەردوو شانی ئەدا . ناوشانپان بوو ، نە درێژ بوو ، نە کورت بوو . لەبەعزێ ریوایەتا لە بەینی ملیو گوێیا بوو . لە بەعزێکا تا نیوەی هەردوو گوێی بـوو . لە بەینیانا موبایەنەت نیە ؛ کە بە مەقەس ئەیبڕی کورت ئەبوو ، لە دوایا

وردەوردە درێژ ئەبوو تا نیوەی گوێی ، تا نەرمەی گوێی ، تا سەرشانی موبارەکی ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەهات •

٤٣٣/١: ـ عن ابن سيرين قال : قلت لعبيدة [أحد كبار التابعين المخضرمين] : عندنا من شعر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أصبناه من قبل= أنس ، أو من قبل أهل أنس [لأن سيرين كان مولى لأنس وهو ربيب أبي طلحة الذي أعطاه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شعره] فقال : لأن تكون عندي شعرة منه أحب إلي من الدنيا ومافيها ح ـ ٢٤٩/١•

تەرجەمە :

ئیبنوسیرین ـ رحمه الله ـ فەرمووی : عەرزی عوبەیدەم کرد [کە یەکێکە لە گەورەی تابیعین ، موخەضرەمە ؛ یەعنی لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە وەلەد بوە ، ئەمما پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەدیوە] : کە بەعزێ لە مووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـمان لە لایە لە =لایەن= ئەنەسەوە یا لە ئەهلی ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ دەستمان کەوتوە • فەرمووی : ئەگەر موویێکم لە مووی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لابوایە ، یەعنی لە خدمەتیا بوومایە، ، لە لای من لە دنیاو لەو مەتاعەی کە لە دنیادایە خۆشەویسترەبوو [سیرینی باوکی محمد ـ رحمهما الله ـ مەولای ئەنەس بــوو ، ئەنەسیش زڕکوڕی ئەبوطەلحە بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە مووی سەری موبارەکی بگرتایە ئەوەڵ کەسێ کــە لەو موەی وەرگرت ئەبوطەلحە بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ] بەو ئیعتیبارە ئەو موە موبارەکە ئینتیقالی کردۆتە سەر محەمەدی کوڕی ـ رحمه الله ـ ئەمە مەعنای حەدیثی دواییە •

١٥/٤٣٤ – عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لما حلق رأسه كان أبو طلحة [رضي‌الله تعالى عنـه] أول من أخذ من شعره ح – ١/٢٥٠ ، م –   ت ، ن ، جه •

وعن أنس – رضي الله تعالى عنه ـ قال : لقد رأيت رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ والحلاق يحلقه ، وأطاف به أصحابه ، فما يريدون أن تقع شعرة إلا في يد رجل م ـ ٩/١٨٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەرم – دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەلاك سەری ئەتاشی‌و مووی موبارەکی بە ئەصحابیەوە ئەگێڕا نەیانئەویست کـــە مـــوویێـــکی بکەوێتە غەیری دەستی ئینسانێ •

١٦/٤٣٥ ـ عن أبي جحيفة وهب السوائي [رضي‌الله تعالى عنه] قال: رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [أبيض قد شاب• م] وكان الحسن [رضي الله تعالى عنه] يشبهه ح – ٦/٢٤ ، م – ٩/٢٠٤ •

تەرجەمە :

ئەبوجوحەیفە وەهبی سوائیی – رضي الله تعالى عنه ـ فـەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مووی سەری سپیی بووبوو ، حەسەنی – رضي الله تعالى عنه – پێ ئەشوبهـا •

١٧/٤٣٦ ـ وعنه قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورأيت بياضا =من= تحت شفته السفلى العنفقة ح – ٦/٢٤ •

تەرجەمە :

فەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لـە ژێـر لێوی موبارەکی خواروویا لە ناو قوولیی چەناگەیا سپێتییێکم دی •

١٨/٤٣٧ ـ وعنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هذه منه بيضاء ، ووضع زهير بعض أصابعه على عنفقته . قيل له : مثل من أنت يومئذ ؟ فقال : أبري النبل وأريشها م ـ ٩/٢٠٣ .

تەرجەمە :

پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمێی سپیی بـــوو . زوهەیری راویی بەعزێ پەنجەی نایە سەر چاڵییایی چەناگەی .لە وەهەییان پرسیی : ئەو رۆژە بە قەد کێ ئەبووی ؟ فەرمووی : تیرم ئەتاشیی‌و پەڕم پیائەکرد . یەعنی منالْ نەبووم کە ظەریف ضەبطی نەکەم .

١٩/٤٣٨ ـ إسماعيل ابن أبي خالد قال : سمعت أبا جحيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان الحسن بن علي ـ عليهما السلام ـ [المناسب رضي الله تعالى عنهما] يشبهه . قلت لأبي جحيفة [رضي الله تعالى عنه] : صـفه لي . قـال : كان أبيض قد شَمِط ، وأمر لنا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بثلاث عشرة قلوصا، قال : فقبض النبي ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ قبل أن نقبضها ح ـ ٦/٢٤ .

تەرجەمە :

ئیسماعیلی بنی ئەبی خالید فەرمووی : لە ئەبوجوحەیفەم بیســـت ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ ئیمامی حەسەنی کوڕی ئیمامی عەلیی پێ‌ئەشوبها . ئیسماعیل ئەڵێ: بە ئەبوجوحەیفەم وت ـ رضي الله تـــعالى عنـــه ـ : بۆم تەوصیف بکە . فەرمووی : رەنگی سپیی بوو ، ریشی ماش‌وبرنج بوو . ئەمری فەرمـــوو کە سێنزە وشتری مێمان بدەنێ . فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى

عليه وسلم ـ لە پێش ئەمەدا کە وەری بگرین وەفاتی کرد [وەرمان نەگرت، کە ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوو بە خەلیفە وەرمان گرت].

٤٣٩/٢٠ ـ حريز بن عثمان =أنه= سأل عبدالله بن بسر [رضي الله تعالى عنه] صاحب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان شيخا ؟ قال : كان في عنفقته شعرات بيض ح ـ ٢٥/٦ .

تەرجەمە :

حەریزی بنی عوثمان لە عەبدوڵلای بنی بوسری صاحیبی پێغەمەری پرسیی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنه ـ : پێغەمەرت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە پیریی دی ؟ فەرمووی : لە قووڵایی چەناگەی شەریفیا چەند موویێکی سپیی تیا بوو .

٤٤٠/٢١ ـ عن قتادة قال : سألت أنسا [رضي الله تعالى عنه] : هل خَضَبَ النبي ؟ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا إنما كان شيء في صَدْغَيْه ح ـ ٢٧/٦ ، ن .

تەرجەمە :

قەتادە ئەڵێ : لە ئەنەسم پرسیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ئایە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەنەی گرتۆتە سەرو ریشی ؟ فەرمووی : خەیر سپێتیی مووی هەر تۆزێ بوو لە لاجانگیا .

٤٤١/٢٢ ـ سئل أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] عن خضاب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو شئت أن أعُدَّ شَمَطات كن في رأسه فعلت . قال : ولم يختضب ، وقد اختضب أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بالحناء والكتم ، واختضب عمر [رضي الله تعالى عنه] بالحناء بَحْتاً م ـ ٢٠٣/٩ .

تەرجەمە :

لە ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسـرا لە حـەقـی خەنەگرتنی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر هەوەسم بێ کە ئەو نەختە ـ نەختە سپێتیەی کە لەسەری پێغەمەرا بوو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیژمێرم ئەیژمێرم[1]، هیچ خەنەی نەگرتوە. ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەنەو وسمەی گرتوە ، عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەنها خەنەی گرتوە .

٤٤٢/٢٣ ـ قتادة عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : كان يـكره أن ينتف الرجل الشعرة البيضاء من رأسه ولحيته قـال : ولم يَخْضِب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنما كان البياض في عنفقته وفي الصدغين وفي الرأس نبذ م ـ ٩/٢٠٣ .

تەرجەمە :

قەتادە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنـه ـ ریوایەت ئەکـا کـە کەرهانوویەتی کە پیاو مووی سپیی لە سەرو ریشی هەڵبکەنێ . ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرموویەتی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خەنەی نەگرتوە ، هەر نەختێ لە قووڵایی چەناگەییو نەختێ لـە لاجانگەکانیو نەختێ لە سەری سپیی بوە .

وسئل عنه عن شَيْب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قـال : ما شانه الله ببيضاء م ـ ٩/٢٠٣ .

تەرجەمە :

لە ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ پرسراوە دەرحـەقـی ریش سپێتـی

---

(١) ئەگەر بگوترێ : ئەگەر هەوەسم بوایە بمژماردایە ئەمژمارد .. جوانترە.

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە جـوابـا فەرمووی : بە مووی سپیی خوا ئەوی ناشیرین نەکردوە •

٤٤٣/٢٤ ـ محمد بن سيرين • قال : سألت آنسا : أخَضَبَ النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قـال : لـم يبلـغ الشَّيْب إلا قليـلا ح ـ ٤٥١/٨ •

وفي أخرى : لم يبلغ ما يخضب ، لو شئت أن أعد شمطاته في لحيته• ح ـ ٤٥١/٨ • [في مسـلم من هـذا النـوع روايات متقاربة من ص ٢٠١ الى ٢٠٤] •

تەرجەمە :

ئیبنوسیرین =ئەفەرموێ=: لە ئەنەسم پرسیی : کە پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەنەی گرتوە ؟ فەرمووی : نەگەییوەتە ئەوە کـە مووی سپیی بێ ئیللا نەختێ نەبێ • لە ریوایەتەکەی دواییدا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەگەییە ئەوە کە خـەنـە بگرێ ، ئەگەر هەوەسم بێ مووسی سپیی ریشی موبارەکی بژمێرم ئەیکەم ، یەعنی ئەیژمێـرم •

٤٤٤/٢٥ ـ شعبة عن سماك بن حرب قال : سمعت جابر [رضـي الله تعالى عنه] بن سمرة قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضليع الفم [واسعه ، لأن العرب يتمدح به ويتذمم بصغره] أشكل العين، منهوس العقبين • قال قلت لسماك : ما ضليع الفم ؟ قال عظيم الفـم [أي واسعه] قال : قلت : ما أشكل العين ؟ قال : طويل شق العين [هـذا وهم من سماك • إذ الشكلة حمرة في بياض العينين وهـو محمـود • والشهلة حمرة في سواد العين] قال : قلت : ما منهوس العقب ؟ قال : قليل لحم العقب م ـ ٢٠١/٩ •

تەرجەمە :

شوعبە لە سەمماکی کوڕی حەربەوە ئەویش لـە جابیـری کـوڕی سەمورەوە ریوایەت ئەکەن کە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەم‌گەورە بوو ، یەعنی لە حـەددی ئیعتیدالا وەکوو بالاّو قیافەتی (أشكل العين)بوو، شوعبە ئەڵێ : بـە سەمماکم وت : (أشكل العين) مەعنای چیە ؟ وتی : کالانەی چاوی درێژ بوو• [نەوەویی ئەفەرموێ : سەمماك لەم مەعنایەدا بـە غەڵەط چـوە ؛ چونکی شەکلە بەوە ئەڵێن لە سپێنەی چاویا کەمێ سوورایی ببێ ، شەهلە ئەوەیە کە لە رەشێنەیا سووریی ببێ]• [ئەمما من لام وایە کە ئەشکەل لە (شکل) مەئخووذە ، شەکل بە هەیئەت ئەڵێن ، یەعنی شەکلێکی جوانو مەطبووعی بوە ، کە ئێمە بە شەکلی چاوی جوان ئەڵێین : چـاوبادامیی • رەشید] (منهوس العقب) بوو ، شوعبە ئەڵێ : بە سەمماکم وت : (منهوس القدم) چیە ؟ وتی : گۆشتی پاژنەی‌پێی کەم بوو ، [وەلحاصڵ مـەعنـای حەدیثـەکەی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وایە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەمی موبارەکی نە زۆر گەورە بوو نە زۆر بوچووك بوو ، چاوی بادامیی بوو ، یا سپێنەکەی زۆر سپیی بوو کەمێ سوورایی تێکەڵ بووبوو • گۆشتی پاژنەی پێی موبارەکی کەم بوو] •

٤٤٥/٣٦ ـ جرير عن أبي الطفيل قال : قلت له : أرأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ قال : نعم كان أبيض مليح الوجـه • قال مسلم بن الحجاج : مات أبو الطفيل [رضي الله تعالى عنه] سنة مائة • وكان آخر من مات من أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٢٠٢/٩ •

تەرجەمە :

جەریر ئەفەرموێ : بە ئەبوطوفەیلم وت ـ رضي الله تـعالى عنه ـ . پێغەمەرت دیوە ؟ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ دیومە ، سپیی بوو ، دەموچاو جوانو شیرین بوو • موسلیم ـرحمه اللهـ ئەفەرموێ: ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە تەئریخی صەدا وەفاتی کرد • ئاخری ئەوانە بوو لە ئەصحابی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە وەفاتیان کـردبـــوو •

٤٤٦/٤٧ ـ وعنه قال : رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ وما على وجه الأرض رجل رآه غيري • قال : فقلت له : فكيف =رأيته= ؟ قال : كان أبيض مليحا مُقَصَّدا [ليس بجسيم ولا نحيف ولا طويل ولا قصير] م ـ ٢٠٢/٩ •

تەرجەمە :

ئەبوطوفەیل ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەرم دی ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەیری من لەسەر ئەرزا هیچ کەس نیـــە [یەعنی نەماوە] کە دیبێتی • جەریر ئەڵێ : وتم : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ[شکڵو شەمائیلی] چۆن بوو ؟ فەرمووی : سپیی بوو ، دەموچاو جوان ، موعتەدیل بوو [نە گۆشتن نە ضەعیف بوو ، نە کـــورت بـــوو نـە درێـژ] •

٤٤٧/٣٨ ـ عن إسرائيل عن عثمان بن عبدالله بن مَوْهَب [مولى آل طلحة] قال : أرسلني أهلي إلى أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقدح من ماء • وقبض إســـرائيل ثلاث أصابع من قصة [من فِضَّة • أبو زيد] فيه شَعْر من شعر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان إذا أصـاب الإنسان عين أو شيء

بعث إليها مِخْضَبَة فاطلعت في الجَحْل [الجُلْجُل أبو ذر ـ بجيمين مضمومتين بينهما لام ساكنة : ظرف يصان فيه بعض الأشياء] فرأيت شعرات حمـرا ح ـ ٨/٤٥١ •

تەرجەمە :

مەعنای ئەم حەدیثە موشکیلە نە (قەسطەلانیی) نە (عـەسقەلانیی)نـە (عەینیی) پێیان حەلنەکراوە ، کێ حەللی ئەکا بیکا •

ظاهیر وایە کە لای حەزرەتی ئوممومسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ مووی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بووبێ لە ظەرفێکا بووبێ ، یەکێ ناساغ بووبێ ئەو ظەرفە کە ئەو موە موبارەکەی تیایە لە ناو ئـاوا دایانناوە یا خواردوویانەتەوە یا کردوویانە بەسەر خۆیانا بەوە شیفایـان بـــوە •

لە لەفظی حەدیثەکەدا بەعزێك (قصه)یان ریوایەت کردوە کـە بـــە میقدارێ لە مووی سەر ئەڵێن کە بە مەقەص گیرابێ ، ئەو وەختە تەرکیبی ئەلفاظەکەی موشکیل ئەبێ • بەعزێ (فضه)یان ریوایەتکردوە ئەو وەختە مەعنای یێ ، ئەمما وا ئەگەیێنێ کە ئەو موە موبارەکە لای ئـەبـوطەلحـە بووبێ لە ناو قەدەحێ ئاوا ناردبێتیان بۆ لای ئوممومسەلەمـە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەمما ئاخری حەدیثەکە غەیری ئەوە ئەگەیێنێ •

لە ریوایەتێکا حەجلیان ریوایەت کردوە کە بە پەردەکولە ئەڵێن کـە ظاهیریش وایە • لە ریوایەتێکا جولجولیان ریـوایـەت کردوەو تەرجیحی ئەم ریوایەتەیان داوە ، فەقەط حەجل موناسبترە • وا دیارە لە جەدیثەکەدا تەحریفی تیاکرابێ لە طەرەفی بوخاریی‌و مەشایخیەوە ، دوورە لە عـەقڵ‌و حیفظی بوخاریی کە شتی موحەڕەف ریوایەت بکا • ئەبێ لە طەرەفی راویی

بوخارییەوە حەدیثەکە تەواو ضەبط نەکرابێ • بەوە چاکە کە ئەوە قسەی پێغەمەر نیە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی عوثمانە •

وەکوو نووسراوە مەعنای وایە : ئیسرائیل لە عوثمانەوە ریوایەت ئەکا کە عوثمانی کوڕی عەبدوڵلا وتی : کەس و کـاری من قەدەحێ ئـاویـان پیاناردمە خدمەت ئوممومسەلەمەی زەوجی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیسرائیل سێ پەنجەی خۆیی گرت بەوە ئیشـــارەتـی کـرد کـە قەدەحەکە بچووك بوو ، ئەو قەدەحە لە زیو بوو موویێ لە مووی پێغەمەری تیا بــوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

ئەگەر ریوایەتی (قصه) صەحیح بێ ، وەك لە بوخاریدا نووسراوە ، لە عیبارەتەکەدا تەقدیم و تەئخیر هەیە • مەعنای وایــە قـەدەحێ ئاویـان پیاناردم لەو قەدەحەدا مووی پێغەمەری تیا بوو ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ ئەو موە لەو موانە بوو کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە سەری یا لە ریشی موبارەکی گرتبوو • عوثمان ئەڵێ : کەســـێ بـــە چاوەوە ببوایە یا نەخۆشێتیی بگرتایە گلێنەیێکی ئەناردە خزمەت حەزرەتی ئوممومسەلەمە ـ رضي الله تعالی عنها ـ ئەڵێ لە پەردەکوللەکەوە تێفکریـم چاوم کەوت بە چەند موویێکی سوور • ئەووەڵ و ئاخری یەك ناگرێتەوە •

٤٤٨/٣٩ ـ عن عثمان بن عبدالله بن موهب قال : دخلتُ على أم سلمة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فأخرجتْ إلينا شعرا من شعر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مخضوبا [بالحناء والكتم ، يونس ، ولأحمد شـــعرا أحمر مخضوبا بالحناء والكتم] ح ـ ٤٥٢/٨ •

تەرجەمە :

= عوثمانی کوڕی عەبدوڵلای کوڕی مەوهەب ئەفەرموێ= چوومە خدمەت ئوممومسەلەمە ـ رضي الله تعـالی عنها ـ چەند موویێ لـە مووی

موبارەکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـەی بۆ دەرهێناین لـــــە خەنەگیرابوو • لە ئەحمەدا ئەڵێ : بەخەنەو وسمە رەنگ‌کرابوو ، یـەعنی وەکوو لە خەنەو وسمە گیرابێ سوور بوو •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەوە کـــە حـــەدیثەکەی پێشـــوو سەهوێکی تیاکراوە •

٤٤٩/٣٠ ـ عن سماك أنه سمع جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنه] يقول : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد شَمِطَ مقدم رأسه ولحيته ، وكان إذا ادَّهَن لم يَتَبَيَّن ، وإذا شَعَثَ رأسه تبيَّن وكان كثير شعر اللحية ، فقال رجل : وجهه مثل السيف ؟ قال : لا بل كان مثل الشمس والقمر ، وكان مستديرا • ورأيت الخاتم عند كتفه مثل بيضة الحمامة يُشبِه جسده م ـ ٢٠٦/٩ •

تەرجەمە :

سەمماك ئەڵێ : لە جابیری کوڕی سەمورەم بیست ئەیوت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێشی سەری مووی ریشی موبارەکی سپیی بووبوو [یەعنی کەمێك] کە رۆنی بدایە لە ســـەرو ریشی پێوە دیاریـی نەدەدا ، ئەگەر رۆنی لێ‌نەدایەو سەرو ریشی پەژموردە ببوایە دەرەکەوت• مووی ریشی زۆر بوو • پیاوێ وتـی : رووی وەکـــوو شـــیر وابوو ؟ فەرمووی : خەیر بەڵکو وەکوو رۆژو مانگ بوو ، مودەووەر بوو، چاوم بە مۆری نوبووەت کەوت لە لاشانیەوە بوو وەکوو هێلکە کۆتر وابوو ، رەنگی ئەشوبها بە رەنگی بەدەنی •

٤٥٠/٣١ ـ عن أنس أو عن رجل عن أبي هريرة [يحتمل أن يكون ذلك الرجل سعيد بن المسيب] قال : كان النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه

وسـلم ـ ضخم القدمين ، حسن الوجه ، لم أر بعـده مثله • وعن أنس [مجزوما به] كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ شَثْن القدمين والكفَّين • وعن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] كان النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضخم الكفين والقدمين لم أرَ بعده شبيها لـــه ح ـ ٨/٤٥٥ ، ٤٥٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس‌و ئەبوهورەیرەو جابیری بنی عەبدوڵلآ ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەفەرموون : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ هەردوو پێی‌و هەردوو دەستی موبارەکی گۆشتن‌و قەڵەو بوون ، لە دوای ئەو کەسمان نەدی کە بشوبهێ بەو •

٤٥١/٣٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسول الله كان يَسدِل [مجردا ومزيدا] شعره وكان المشركون يَفرِقون [مجـردا ومزيدا] رؤسهم • فكان أهل الكتاب يستدلون رؤسهم ، وكان رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يحب موافقة أهل الكتاب فيما لم يؤمر فيه بشيء [فسدل ناصيته ، م أخرى] ثم فرَّق رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأسه ح ـ ٦/٣٠ ، م ـ ٩/١٩٧ ، ت ، د ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ مووی ســەری بەسـەر ناوچاوانیا بەردایەوە خوارێ ، موشریك قیسمێکیان ئەخستە ئـەمـلاو ، قیسمێکیان ئەخستە ئەولا ، بەسەر ناوچاوانیانا نەئەهاتە خوارێ ، ئـەهلی کیتابیش مووی ناوچاوانیان بەسەر ناوچاوانیانا بەرەدایەوە • پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شتێکا کە ئەمری پێ‌نەکرابوایە موافەقەتی ئەهلی کیتابی حەزلێ‌ئەکرد • لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـیش مووی ناوچاوانی خستە ئەملاو ئەولای ناوچاوانی •

خاتـم النبـــوة(١)

٤٥٢/٣٣ ـ [قال الترمذي : حسن غريب • القسطلاني ـ١/٢٦٦] سائب بن يزيد [رضي الله تعـــالى عنه] يقول : ذهبت بي خالتي إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يارسول الله إن ابن اختي وَجِع ، فمسح رأسي ودعا لي بالبركة ، ثم توضأ فشربت من وَضـوئه ، ثم قمت خلف ظهره ، فنظرت إلى خاتمـه بين كتفيه مثل زِرِّ الحَجَلَةِ [بيت كالقبة لها إزرار كبار وعرى • وقيل : الطائر المعروف ، وزرهـا بيضـــــها] م ـ ٩/٢٠٦ ، ح ـ ٦/٢٢ ، ٢٣ ، ت• ح ـ ٩/١٩٣ ، ح ـ ١/٢٦٥ ، ن ، ح ـ ٨/٣٤١ •

تەرجەمە :

سائیبی بنی یەزید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : پوورم بردمی بۆ خدمەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : (یارسول الله) کوڕی خوشکم نەخۆشە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی بەسەرما هێنا دۆعای بەرەکەتی بۆ کردم ، لە دوایيا دەسنوێژی شت ، لـە ئاوی دەسنوێژەکەییم خواردەوە ، لە دوایيا چوومەپشتیەوە راوەســـــتام تەماشای مۆری نوبوەتم کرد لە بەینی هەردوو شانیا بوو وەك دوگمــەی خێوەتی بووك وابوو ، یاخۆ وەکوو هێلکەی کەو وابوو •

١ ـ منالّ بە منالّیی شتێك حیفظ بکا =کە گەورە بوو بیگێڕێتەوە= لێی قەبوولّ ئەکرێ •

(١) مۆری پێغەمەرێتیی •

٢ - لەگەڵ شتێکی ئینسانا خەریك بێ چاك وایە دڵی نەشکێنرێ.

٣ - لە ئاوی دەسنوێژخواردنەوە سوننەتە .

٤ - دەس بەسەرهێنانی منالاّ سوننەتە .

٥ - دۆعای خێر بۆکردنیان سوننەتە .

٤٥٣/٣٤ - عاصم عن عبدالله بن سرجس قال : رأيت النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - وأكلت معه خبزا ولحما ، أو قال ثريدا . قـــال : فقلت له : أَسْتَغْفَرَ لك النبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - ؟ قـال : نعم ولك . ثم تلا هذه الآية :(واستغفر لذنبك وللمؤمنين والمؤمنات)[1] قال : ثم درت خلفه فنظرت إلى خاتم النبوة بين كتفيه عنـد ناغض كتفـه اليسرى جُمْعا عليه خيلان كأمثال الثآليل م - ٢٠٧/٩ .

تەرجەمە :

عاصیم لە عەبدوڵلاّی کوڕی سەرجەوە ریوایەت ئەکا کە عەبدوڵلاّ - رضي الله تعالى عنه - فەرمووی : پێغەمەرم -صلى الله تعالى عليه وسلم-دی نانوگۆشتم ، یـا عـەبـدوڵلاّ وتی : تـریتم لەگـەڵ خـوارد ، عـاصیم ئـەڵێ : بـە عەبـدوڵلاّم وت : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليـــه وسـلم - ئیستیغفاری بۆ کردی ؟ فەرمووی : بەڵێ بۆ تۆیشی کرد . لە دواییا ئەم ئایەتەی خوێنەوە کە مەعنای وایە : ئەی پێغەمەر ئیستیغفار بکە بۆ گوناهتو بۆ پیاوو ژنی موسوڵمان [خوایا بەر ئەو ئیستیغفارەمان بخەی !] عەبدوڵلاّ وتی : لە دواییا بە دەوری پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - گـەڕام تەماشای مۆری نوبووەتم کرد لــە بـەینـی هەردوو شانیا لای طەرەفی

(١) محمـــــــد / ١٩ .

سەرووی شانی چەپیەوە وەك كۆڵەمستە خاڵی وردوردی لەســەر بــوو وەكوو بالووكە وابوون •

لەگەڵ منالاّ نانخواردن سوننەتە •

حلمه ، معاشرته ، وحسن خلقه ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١)

٤٥٤/٣٥ ـ عن أنس [رضـي الله تعــالى عنـــه] قــال : خدمت =رسول الله= ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – عشر سنين [والله ما قال لي أفٍّ قط ولا قال لشيء •م] فما قال لي أفٍّ ، ولا لم صنعت [كذا •م] ولا ألاّ صنعت [وهلا فعلت كذا •م] زاد أبو الربيع : لشيء مما يصنعه ، ولم يذكر والله م ، ولا عاب عليَّ شيئا قط •م أخرى =م ـ ٩/١٦٤=•

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : دە ساڵ خدمەتی پێغەمەرم كرد ـ عليه الصلاة والسلام ـ وەڵلاهی قەط پێیەنەفەرمووم ئۆف ، بۆ هیچ شتێ كە كردبێتم پێی نەفەرمووم : بۆچی وات كــرد ؟ واتبـكردایە ! قەط لە شتێ عەیبی لێ نەگرتووم •

٤٥٥/٣٦ ـ وعنه قال : لما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ المدينة أخذ أبو طلحة [رضي الله تعالى عنه] بيدي، فانطلق بي إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال يا رسول الله إن أنساً غلام كَيِّس فليخدمك • قال : فخدمته في السفر والحضر ، والله ما قال لي لشيء صنعتُه : لم صنعت هذا هكذا ؟ ولا لشيء لم أصنعه لِمَ لَمْ تصنع هذا هكذا ؟ م ـ ٩/١٧٥ ، ح ـ ٥/٢٢ •

---

(٢) بوردەباریو ، خوشڕەفتاریو ، رەوشتجوانیی پێغەمەر ـ صلى الله تعــالى عليــه وسلم ـ •

تەرجەمە :

ئەنەس فەرمووی : لەو وەختەدا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەدینە ئەبو طەلحە [یباوەپیارەم] دەستی گرتم بردمی بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : (یا رسول الله) ئەنەس منالێکی زیرەك و عاقڵە با خدمەتت بکا • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە حەضەرو[1] لە سەفەرا خدمەتم کرد، وەڵڵاهی بۆ هیچ شتێ کە کردبێتم پێی نەفەرمووم بۆچی ئەمەت وا کرد ؟ بۆ هیچ شتێ کە نەمکردبێ پێی‌نەفەرمووم : بۆچی ئەمەت وا نەکرد ؟

٤٥٦/٣٧ ـ قال أنس [رضي الله تعالى عنه] كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أحسن الناس خُلُقا ، فأرسلني يوما لحاجة ، فقلت : والله لا أذهب ، وفي نفسي أن أذهب لما أمرني به نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرجت حتى أمرّ على الصبيان وهم يلعبون في السوق • فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قبض بقفاي من ورائي • قال : فنظرت إليه وهو يضحك ، فقال : يا أنيس أَذَهَبْتَ حيث أمرتك ؟ قال : قلت نعم أنا أذهب يا رسول الله • قال أنس : والله خدمته تسع سنين ماعلمته قال لشيء صنعته : لم فعلت كذا وكذا ؟ أو لشيء تركته : هلاّ فعلت كذا وكذا ؟ م ـ ١٧٥/٩ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەوانە بوو کە خولقی لە خولقی هەموو کەس چاتر بێ [یەعنی خولقی لە خولقی هەموو کەس جوانتر بوو ، بێ نەظیر بوو لە خولقا ئاوتای نەبوو ، مەعنای وا نیە لە ریزی خەلقی چاکانا بوو] رۆژێ بـۆ

(١) واتە لە کاتێکا کە لە ماڵەوە بووبێ و دانیشتبێ ...

حاجەتێکی خۆی ناردمی [یەعنی فەرمووی بچۆ بۆ ئـەو ئیشە] وتم : وەڵلاهی ناچم • ئەمما لە دڵما بوو کە بچم بۆ ئەو ئیشەی کە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێفەرمووم چوومەدەرێ بە لای بەعزێ مناڵا رابوردم لە بازاڕا یارییان ئەکرد ئەوەندەم زانی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە پشتمەوە پشت ملی گرتم • ئەنەس فەرمووی : تەماشامکرد پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـبە پێکەنینەوە فەرمووی: ئەنەسۆڵە چووی بۆ ئەو جێیی کە ئەمرم پێ کردی ؟ ئەنەس فەرمووی : وتم بـەڵێ (یا رسول الله) وا ئەچم • ئەنەس فەرمووی : وەڵلاهی نۆ ساڵ خدمەتی پێغەمەرم کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نازانم بۆ شتێ کـە کردبێتم فەرموویێتی : بۆچی واتکردو واتکرد ؟ یـا بـۆ شـــتێ کە نەمکردبێ فەرموویێتی : بۆچی ئەوەت نەکردو ئەوەت نەکرد ؟ [ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە ناوەڕاستی ساڵی ئەووەڵی هیجرەتا چوو دەستی بە خدمەتی پێغەمەر کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـدە ساڵی بێ کەمو زیاد تەشریفی لە مەدینەدا مایەوە ، کە وابێ موددەی خدمەتی ئەنەس نۆ ساڵو نیوە ، لەو ریوایەتانەدا کە ئەفەرموێ دە ساڵ شەش مانگەکەی بە ساڵ حسێب کردوە • لەم ریوایەتەدا کە ئەفەرموێ نۆ ساڵ شەش مانگەکەی داخڵی حساب نەکردوە • [ئێمەیش کـــەسێ پێی نابێتە دە ساڵ بەعزێ جار ئەڵێین : نۆ ســـاڵە ، بەعـــزێ جار ئـەڵێین : دە ســاڵە] •

٤٥٧/٣٨ ـ عن أنس [رضي الله تعالی عنه] قال : كان رســـول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ في بعض أسفاره وغلام أسود يقـال لـه : أَنْجَشَة يحدو • فقال له رسول الله ـ صلی الله تعالی علـيه وسلم ـ : يا أنجشة رويدك سوقا بالقوارير م ـ ١٨٦/٩ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی لە بەعزێ سەفەریا بوو عەبدێکی رەش کە ئەنجەشەیان پێ ئەوت گۆرانیی ئەوت [کــە وشترەکان خێرا برۆن] پیغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ئەنجەشە هێواش لێخوڕە ئاگات لە شووشەکان بێ نەیانشکێنی • یەعنی مەبادا ئەو ژنانەی کە ســـواری وشترەکانن لە خێراڕۆیینی وشترەکانا ئەزیەتیان پێ بگاو ناڕەحەت بین •

٤٥٨/٣٩ ـ وعنه أن النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ أتی علی ژنانەی کە سواری وشترەکانن لە خێراڕۆیینی وشترەکانا ئەزیەتیان پــێ رویدا سوقك بالقوارير قال [ئەییووبی سەختیانی] قال أبو قلابة : تكلم رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بكلمة لو تكلم بها بعضـــكم لعبتموها عليه م ـ ١٨٦/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [لە سەفەرێکا] تەشریفی هات بەلای حەرەمەکانیا ، عەککامێ[1] وشتری حەرەمەکانی پێغەمەری لێئەخوڕێ ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـبە عەککامەکەیان ئەوت ئەنجەشە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کۆستکەوێ ئەنجەشە ! بـــە هێواشیی لێخوڕە [بارەکانت شووشەیە نەیانشکێنی • ئەبو قەلابە کـــە راویی ئەنەسە وتی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەیێکی فەرموو ئەگەر یەکێ لە ئێوە ئەو قسەیە بکا ئێوە ئەوەی لێ بەعەیبئەگرن] •

(١) مەبەست لە عەککام وشترلێخوڕە ، کە بە شیعرو گـۆرانیوتن ئـەو کارەی ئەنجـام داوە •

٤٥٩/٤٠ ـ وعنه كان لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ حادٍ حسن الصوت فقال له رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : رويدا يا أنجشة لا تكسر القوارير يعني ضعفة النساء م ـ ١٨٧/٩ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گۆرانیبێژێکی دەنگخۆشـی بـوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ پێیفەرموو : بـە ئاهیستە لێخوڕە یا ئەنجەشە شووشەکان نەشکێنی ، یەعنی ئـــەو ژنانـــەی کە دڵزەعیفو ترسنۆکن ٠

ئەم سێ حەدیثە یەك حادیثەیە ، لە لەفظا فەرقیان هەیە ٠ دەلالـــەت ئەکەن لەسەر ئەمە کە لەطیفەگۆیی بەو شەرتە شتێکی تیا نەبێ کـــە بـە عورفو عادەت عەیب بێ ٠٠دروستە ٠ ریوایەتی حەدیث بە مەعنا بـــەو شەرتە خەلەل بە مەرام نەگا دروستە ٠ گۆرانیی دروستە جارجار ٠ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظاهیر وایە بۆیە بەو ژنانەی فەرموە شووشە؛ چونکە ژن بێ تەحەمولە بەرگەی زەحمەتو مەشەقەت ناگرێ ٠ فـەقەط قاضی عەیاضو بەعزێ لە عولەمای تر فەرموویانە : کـــە ئەنجەشە لـــەو شیعرانەدا کە بە دەنگی خۆش خوێنوویەتەوە بەعزێ ئەشعاری دائیر بـــە عیشق بوون بە دەنگی خۆشیش بخوێنرێن ژنیش دڵتەنکن زەعیفن ئیحتیمالی هەیە بەوە شتی خراپیان بە دلا بێ ، بۆیە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ئەنجەشەی مەنعکرد ٠ ئەو عولەمایانە تەرجیحی ئەم مەعنایەیان داوە٠

فەقەط لام وایە بێ مەعناو زەعیفە ؛ چونکە ئـەم مەعنایە زۆر دوورە لـە لەفزی حەدیثەکەوە ، زۆر دووریشە کە بە واسیطەی شیعرەوە شتی خراپ بێ بە دڵی ژنەصەحابیا ، با خوصووص ئەزواجی طاهیرات ٠ قیاسی ئەوان لـە غـەیر ناکرێ ٠

٤١/٤٦٠ ـ وعنه يقـول : إن كـان النبـي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ ليخلطنا حتى يقول لأخ لي صغير [من أمي] : يا أبا عمير مافعل النغير [البلبل] ح ـ ٩/٧٣ ، ت ، ن ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفى ئەهاتە ناومان [بـە مولاطەفەو رووخۆشيىو صوحبەت] حەتتا برايێكى دايكيى بچووكم بوو پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليـه وسـلم ـ پێى ئەفەرموو : يائەباعومەير بولبولەكەت چى لێ هات ؟

ناوبردنى منالْ بەكونيە ، گاڵتەكردن كە شتێ گوناهى تيـا نـەبێ ، **مولاطەفەى منالْ •• دروستە ، سەجع دروستە •**

٤٢/٤٦١ ـ وعنه قال : كان رسول‌الله إذا صلى الغداة جاء خَدم [جەمعى خاديم] المدينة بآنيتهم فيها الماء فما يؤتى بماء إلا غمس يده فيه • وربما جاءه في الغداة الباردة فيغمس يده فيها •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كە نوێژى سبەينانى ئـەكـرد خەدەمەى مەدينە [يەعنى مەسجيدى نەبەويى ـ على مؤسسهـا ألف ألف صلاة ـ] ظەرفى ئەصحابى كيراميان ئەهێنايە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئاويان تيابوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستى موبارەكى نقوم ئەكرد لە ناويانا ، هيچى بۆ نەدەهێنرا كە دەستى پيانەكا ، حەتتا لە رۆژى ساردا ئەو ظەرفانەى بۆ ئەهات دەستى موبارەكى تێ ئەخستن •

٤٤/٤٦٣ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : جاءت امـرأة من الأنصار [كان في عقلها شيء] الى النبى ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ

فخلا بها ، فقال : والله إنكن لأحب الناس إليَّ ح ـ ١١١/٨ [نومرۆیێکـم لێ زیادکرد ؛ چونکی حەدیثەکە لە موسلیما لێرەدا نووسرابوو دائیسر بـە مووی موبارەك نەقلم کردە ئەو بەحثەوە][(١)] .

٤٦٤/٤٥ ـ وعنه أن امرأة كان في عقلها شيء فقالت : يا رسول الله إن لي إليك حاجة . فقال : يا أم فلان انظري أي السـكك شئت حتى أقضي لكِ حاجتكِ ، فخلا معها في بعض الطرق حتى فرغَتْ من حاجتها م ـ ١٨٩/٩ .

تەرجەمە :

ژنێ لە ئەنصار لە عەقڵیدا خەلەلێ بوو هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (يا رسول الله) ئیحتیاجییێکم بە تـۆ هەیە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا دایکی فـلان تێفکرە هەر کۆلانێ ئارەزووت پێێ تا ئیحتیاجییەکەت دەفع ئەکەم لـــە بەعزێ سەرەڕێگەدا ، هەر خۆیو خۆی بە تەنها مانەوە تا ئیحتیاجییەکەی بەجێهێنا .

لەم حەدیثانەدا دەلالەت هەیە لەسەر ئەمە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیختیلاطی بە خەلق‌کردوە (بالذات) هەموو کەسێ مومکینی بوە کە ئیحتیاجیی خۆیی عەرز بکا بۆ خاتری ئەمە هەرکەس بە حەقی خۆی بگا ، کارگوزاری حوکوومەتیش ئەبێ وابن . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرقی گەورەو بوچووکی نەکردوە ، صەبری لەسەر تەحەمولی مەشەققەت کردوە بۆ مەصلەحەتی عیباد . خەلوەتی لەگـەل ئەجنەبییەدا دروست بـوە ، لەم خەلوەتەدا شـەخصـیان لە پێش چاوی خـەلق

(١) دانەر ـخـ مەبەستی ئەوەیە ژمارە (٤٦٢/٤٣)ی بواردوەو چـوەتـە (٤٦٣/٤٤)لەبەر ئەو گواستنەوەی کە ئەفەرموێ . دانەر تەرجـەمەی ئەوەیشی بیرچوە کـە ئەفەرموێ : وەللاهی ئێـوە ـ واتە ئەنصار ـ لە خۆشەویسترینی خەلقن لە لام .

نەشارراوەتەوە ، ئەوەندە دووركەوتوونەوە كە ببینرێن‌و قسەیان نەبیسرێ. تەواضوع‌و دەفعی ئیحتیاجیی موسوڵمانان بە قەدەری طاقەت سوننەتە .

٤٦/٤٦٥ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : ما خير رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين أمرين أحَدُهما أيســر من الآخر إلا اختار أيسرهما مالم يكن إثما ، فإن كان إثما كان أبعــد الناس منـــه م ـ ١٩١/٩ ، ح ـ ٣٠/٦ [هذا و (٤٧) في حديث][1]

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم ـ لە طەرەفی هەركەسێكەوە موخەییەر كرابێ لە بەینی دوو شتا یەكێكیان لە یەكێكیان ئەهوەنتر بێ بۆ خەڵق، ئەو شتانە كامیان سووك‌و ئاسانتر بێ بۆ خەڵق ئیختیاری ئاسانەكەی كردوە بەو شەرتە گوناه نەبووبێ ، ئەگەر گوناه بووبێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو شتەوە دووورترینی هەموو كەسە . (مثلا) پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوا ـ عز وجل ـ موخەییەری بفەرموێ لە بەینی دوو عەذابا (مثلا) كەسێ ئیشێكی مووجیبی تەعذیر بێ خوا موخەییەری بكـا بفەرموێ : داركاریی بكە ، یا بە قسە تەكدیری بكە . پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەكدیری كردوە . كوففار موخەییەری بكەن لە بەینی ئەمەدا كە جیزیە بدەن‌و لە جێی خۆیان دانیشنەوە ، یا بیان‌كا بە عەبدو جاریە، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیختیاری جیزیەی كردوە .

لە عیبادەتا موخەییەر بكرێ لە بەینی ئەمەدا كە تەكلیفی عیبادەتـی گران بكا لە ئوممەتەكەی كە بە دائیم نوێژكەن ، رۆژوو بگرن ، قورئان بخوێنن ... وهـكذا . یا بەعزێ شەو دوو ركات نوێژ بكەن مانگی سـێ

(1) دانەر ـخـ مەبەستی ئەوەیە ئەم حەدیثەو حەدیثی دوای ئەم ، كە ژمارەر (٤٧)ەلە لاپەرە (٣٠)ی بەرگی شەشی بوخاریدا یەك حەدیثن .

رۆژ بەڕۆژوو ببن [فەرز بكرێن یا مەندووب بن] ئیختیاری دوو ركاتو سێ رۆژی سوننەتی كردوە ... (إلى غير ذلك) .

كوففار موخەییەری بكەن لە بەینی ئەمەدا كە حەربی لەگەڵ بكەن ، یا بە ئاشكرا لە ناو موسوڵمانانا قومارو فیسقو فوجوور بكەن ئیختیاری حەربی كردوە ، چونكی ئیظهاری فیسق گوناهترە لە ئەصلی فیسق .

٤٧/٤٦٦ ـ وعنها قالت : ماضرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا قط بيده ولا امرأة ولا خادما إلا أن يجاهد في سبيل الله، وما نيل منه شيء قط فينتقم من صاحبه إلا أن ينتهك شيء من محارم الله فينتقم لله عز وجل م ـ ٩/١٩١ .

وفي أخرى : وما انتقم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لنفسه إلا أن تنتهك حرمة الله ـ عز وجل ـ م ـ ٩/١٩٠ ، ح ـ ٦/٣٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەســـتی [یەعنی بـــە غەضەبەوە] لە هیچ شتێكی نەداوە ، لە هیچ ژنێـــكی نەداوە ، لە هیـــچ خدمەتكارێكی نەداوە ، مەگەر ئەو كەسە شتێكی كردبێ لە كردنی ئـــەو شتە بێحورمەتیی ئەمری خوای تیابووبێ ، ئەو وەختە ئینتیقامی لەو كەسە سەندوە بۆ خوا ـ عز وجل ـ داری حەددی داوە لە خەڵق ، دەستوپێی بڕیوە ، رەجمی زانیی موحصەنی كردوە ... (وهكذا) .

لەم حەدیثانەدا تەرغیبی ئوممەتی ناجیەی تیایە لەسەر حیلم ، لەسەر عەفو ، لەسەر تەحەممولی ئەذیەتو شەدائید ، لەسەر نەصرەتی حەق .

٤٦٧/٤٨ – عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قـال : كنت أمشي مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وعليه رداء نَجْراني غليظ الحاشية ، فأدركه أعرابي فجبذه بردائه جبذة شـديـدة نظرت إلى صفحة عنق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم – وقد أثَّرَتْ بهـا حاشية الرداء من شدة جبذته ، ثم قال : يا محمد مر لي من مال الله الذي عندك ! فالتفت إليه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فضحك ثم أمر لـــه بعطاء • وفي أخرى عنه : ثم جبذه إليه جبذة رجع نبـي الله ـ صلـى الله تعالى عليه وسلم ـ في نحر الأعرابي • وفي أخرى : فجاذبه حتى انشـق البُرْد ، وحتى بقيت حاشيته في عنق رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وســـلم – م ـ ٥/٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت پێغەمەرا ـصلی الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆییم کەواێکی نەجرانیی لەبەرابوو ، بەرۆکەکەی ئەستوور بوو ، عەرەبێکی بەڕانیی تووش‌بوو بەرۆکی کەواکەی تـونـد راکێشـا • لە ریوایەتەکەی دوەما : وای راکێشا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مەیلی لای سنگی عەرەبەکەی گرت • لـــە ریوایەتی سێیەما وای راکێشا کەواکەی دڕا ، یەخەکەی لە ملی پێغەمەرا مایەوە ! یەعنی ئەو عەرەبە بەڕانیە یەخەی کەواکەی توند راکێشا بە لای خـۆیا ، ئەوەندەی توند راکێشا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە لای سنگی عەرەبەکەوە مەیلی کرد ، کەواکەی دڕا بەرۆکەکەی لە ملی موبارەکی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە • ئـــەنەس ئـەفەرموێ : تەماشای لاملی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شیددەتـی راکێشانی بەرۆکی بەرۆکەکەی جێی‌کردبوەوە لە لاملی پێغەمەرا ـ صلی

الله تعالى عليه وسلم ـ شوێنی دیار بوو تەئثیری تێ‌کردبوو • لە دواییا وتی: (یا محمد) ئەمر بکە کە لەو ماڵی خوایە کە لای تۆیە شتێکم بدەنێ ؛ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رووی‌کرد بەلاوە پێکەنی [یەعنی تەبەسسومی کرد] ئەمری فەرموو شتێکی بدەنێ •

تەماشای حوسنی خولقی پێغەمەر کە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندە حەلیم بوە ؟ چەندە بە صەرفی نەظەر بوە ؟ چەندە رووخۆش بوە ؟ ئەو عەرەبە بەڕانیە کە لە رێدا پێیگەیی بۆ ئەمە سەلامی لێ بکا بەرۆکی موبارەکی گرت بە قووەت وای راکێشا کەواکەی دڕان ، بەرۆکەکەی لە ملی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مایەوە لە لاملی موبارەکیا شوێنی دەرکەوت، نەیوت (یارسول‌الله) وتی (یامحمد)، تەوقیرو تەعظیمی پێغەمەری نەکرد ـ صلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ ،بە نەرمیی داوای شتی لێ نەکرد، لەگەڵ ئەمانەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئینتیقامی لێ نەسەند بەدەمیەوە پێکەنی ، ئەمریشی کرد کە شتێکی بدەنێ • کێت دیوە وە یا بیستوتە کە گەورەی چوار پێنج کەس بووبێ صەدیەکی ئەم نەوعە موعامەلەیە لە یەکێکیان قەبووڵ بکا ؟ نەك لە بێگانە • ئینسان شتی وا لە ماڵو منالی خۆی قەبووڵ ناکا •

٤٦٨/٤٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : استأذن رهط من اليهود على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : السام عليك • فقالت عائشة [ففهمتها فقلت ج ـ ٢٠٨/٩] : بل عليكم السام [والذام •أخرى] واللعنة • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: [مهلا يا عائشة ـخ] [يا عائشة لا تكوني فاحشة • فقالت : ما سمعت ماقالوا ؟ فقال : أو ليس قد رددتُ عليهم الذي قالوا ؟ قلت وعليكم • أخرى م ـ ٤٧٠/٨] إن الله ـ عز وجل ـ يحب الرفق في الأمر كله• قلت:

ألم تســـمع ما قالـــوا ؟ قال : قـــد قـلت وعليكـــم م ـ ٨/٤٦٨ ، ح ـ ٩ / ١٤٢ ن ، ت •

وفي أخرى : ففطنت بهم عائشة [رضي الله تعالى عنها] فسبتهم ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مه يا عائشة فإن الله لا يحب الفحش والتفحش =وزاد= : فأنزل الله ـ عز وجل ـ: (وإذا جاؤك حيوك بما لم يحيك به الله)[1] إلى آخر الآية م ـ ٨/٤٧١ •

وفي أخرى عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يقول : سلم نـاس من يهـود على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فقالـوا : السام عليك يا أبا القاسم • فقال : وعليـكم • فقالت عائشة، وغضبت : ألم تسمع ماقالوا ؟! قال : بلى قد سمعت فرددت عليهم ، وإنا نجاب عليهم ولا يجابون علينا م ـ ٨/٤٧١ •

تەرجەمە :

بەعزێ لە یەهوود هاتنە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە باتی (السلام عليكم) وتیان : (السام عليكم) حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرقی پێکرد فەرمووی : سامو لەعنەتو ذەم لەسەر ئێوە بێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : وازبێنە یا عائیشە خوا عز وجل ـ لە هەموو شتێکا ئاهیستەییو نەرمیی ئەحوبێنێ• حەزرەتی عائیشە فەرمووی : وتم : (یا رسول الله) بۆ گوێت لێ نەبوو کە چییان وت ؟ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منیش [رەددم کردەوە سەرخۆیان] وتم : لەسەر خۆتان بێ • لـە ریوایەتەکەی جابیـر ـ رضي الله تعـــالى عنه ـ ئەفەرموێ : فەرمووی : بەڵێ گوێم لێ بـوو

(١) المجـــادلـــة / ٨ •

رەددم‌کردەوە سەر خۆیان ، دۆعای ئێمە لەوان گیرا ئەبێ دۆعای ئـەوان لە ئێمە گیرا نابێ .

لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : وازبێنە یا عائیشـــە خـوا فەحش‌و تەفەححوشی خۆش ناوێ ، یەعنی دەمپیسی خۆش ناوێ ، خوا ـعز وجلـ ئەم ئایەتەی نازڵفەرموو کە مەعنای وایە : وەختێ یەهوودیی بێنە لای تۆ بـە نەوعێ تەعظیمی[1] تـۆ ئەکـەن کـە خوا بـەو نـەوعە تەعظیمی تۆی نەکردوە (قد سمع الله) .

٥٠/٤٦٩ ـ وعنها [رضي الله تعالى عنها] أن رجلا [مخرمة أبو المسور الصحابي- رضي الله تعالى عنه ـ وقيل : عيينة بن حصن وكان يقال له : الأحمق المطاع] استأذن على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما رآه قال : بئس أخو العشيرة وبئس ابن العشيرة ، فلما جلس تطلق النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ في وجهه ، وانبسط إليه ، فلما انطلق الرجل قالت له عائشة [رضي الله تعالى عنها] : يا رسـول الله حين رأيت الرجل قلت له كذا وكذا ثم تطلقت في وجهه وانبســطت إليـه ! فـقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ : يا عائشة متى عَهدْتِني فحاشا ؟ إن شر الناس عند الله منزلة يوم القيامة من تركه الناس اتقاه شره ح ـ ٩/٢٩ ، م ـ ١٠/٢٣ ، د ، ت .

تەرجەمە :

پیاوێ کە مەخرومەیە یا عویەینەیە ئیستیذانی کـرد بێتـە خذمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه

---

(١) دانەر لێرەدا ئەگەر بیفەرمووایە : «بە نەوعێ سەلام لە تۆ ئەکەن کـە خـوا بـەو نەوعە سەلامی لێ نەکردووی » باشتر بوو ، چونکە تەحییە سەلامەو بۆ سەلام جوانترە تا تەعظیم .

وسلم ـ چاوی پێی‌کەوت فەرمووی : چ براێکی خراپـی عەشیرەتە ؟ چ کوڕێکی خراپی عەشیرەتە ؟ کە ئەو پیاوە هات‌و دانیشت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە روویا کرایەوە بە روخۆشی قسەی لەگەڵ کرد • کە رۆیی حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : (یا رسول الله) کە ئەو پیاوەت دی وات فەرموو ، کە هات‌و دانیشـــت رووت دایێ‌و قسەی خۆشت لەگەڵ کرد ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی عایشە تۆ کەی منت بەجوێن‌فرۆش‌و قسەناخۆش دیوە ؟ خراپترینی ئینسان لە دەرەجەدا لە رۆژی قیامەتا ئەو کەسەیە کـــــە خەڵق لە ترسی شەڕی تەرکی بکەن •

ئەو پیاوە ، مەخرومە بێ یا عویەینە بێ ، مونافیق بوو خۆی بە ئیسلام ئەدایە قەڵەم ؛ لە ئەوەڵەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـــەو فەرموودەی بەیانی حاڵی بۆ ئەصحاب کرد کە بە نیفاقەکەی مەغروور نەبن ، خۆیانی لێ بپارێزن ، کە رووی خۆشی دایە بۆیێکی کرد چونکە ئەحمەقـی موطاعی[1] قەومەکە بوو مەقصوودی پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئـەوە بوو بە واسیطەی ئەوەوە قەومەکەی موسوڵمان ببن • ئەو نـەوعە غەیبەتە بە غەیبەت ناژمێررێ ، باخوصووص بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە هەرچی مەصڵەحەتی عیبادی تیابێ لە طەرەفی خـــــواوە خەبەری دراوەتێ • حەتتا ئە ونەوعە غەیبەتە بـــۆ ئێمەیش دروستە • ئەو پیاوە وەکوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری لە ئەحواڵی دا ، لە دوای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مورتەد بوو بـــــە ئەسیریی هێنرا بۆ حەزرەتی صەدیقی ئەکبەر ـ رضي الله تعالی عنه وعن بنته ـ •

(١) گێل‌و بێ‌بیری بە تواناو گوێ بۆ قسەی گیراو .

٤٧٠/٥١ ـ عن عبدالله بن عَمْرٍو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لم يكن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فاحشا [ناطقا بالفحش أي الزيادة على الحد في الكلام السيء] ولا متفحشا [مُتَكَلِّفاً للفحش]. [وأنه كان •خ اخرى] وكان يقول : إن من خياركم أحسنكم [أحاسنكم• أخرى خ] أخلاقا ح ـ ٣٠/٦ ، ح ـ ٣١/٩ ، م ـ ١٨٤/٩ . ت •

تەرجەمە :

عەبدوڵلاى كوڕى عەمرى كــوڕى عاص ـ رضي الله عن الاولين ـ فەرمووى : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جوێنفرۆش نەبوە نــە بە طەبیعیی نە بـــە صونعیی • پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەيفەرموو : چاترینی ئێوە ئەوانەن كە خولقیان لـــە خولقی ئەوانی ترتان چاكتر بێ •

ضــحكـــه ـ عليه الصلاة والسلام ـ

٤٧١/٥٢ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : ما رأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مستجمعا قط ضاحكا حتى أرى منه لَهَوَاتِه إنما كان يتبسم ح ـ ٥٨/٩ ، ح ـ ٣٢٦/٧ وفيه : قالت : وكان إذا رأى غيما أو ريحا عرف في وجهه قالت : يا رسول الله الناس إذا رأوا الغيم فرحوا رجاء أن يكون فيه المطر وأراك إذا رأيْتَهُ عُرِفَ في وجهك الكراهية • فقال : يا عائشة ما يؤمِّنّي أن يكون فيه عذاب ؟ عذب قــوم بالريح • وقد رأى قوم العذاب فقالوا : (هــذا عــارض ممطرنـا)[1] ح ـ ٣٢٦/٧ وفيه الحديث الأول •

---

(١) الاحقـــاف / ٢٤ •

تەرجەمە :

= حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ := قــەط پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم نەدیوە کە تەواو پێ‌بکەنێ تــا زمانە بچکۆلەکەی ببینم هەر زەردەخەنە ئەیگرت • لە سوورەتی ئەحقافا ئەو زیادیەی تیایە کە نووسراوە •

حەزرەتی عائیشە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە هەوری بدیایە لە رووی موبارەکیـــا ترس‌و خەوفی لـــێ دیاری ئەدا فەرمووی : (یا رسول الله)خەڵق کە چاویان بە هەور بکەوێ مەسروور ئەبن کەچی من وات ئەبینم کە چاوت بە هەور بکەوێ ترست لێ ئەنیشێ لە رووتدا دەرەکەوێ کە حەزی لێ نەکەی پێت ناخۆش بێ ! فەرمووی : ئەی عایشە چی من لەوە ئەمین ئەکا کە عەذابی تیابێ ؟ قەومێ وەکوو عـــادی ئوولایە بە با عەذاب‌دراون ، قەومێکیش هەوریان دی وتیان : ئەم هەورە هەورێکە بارانمان بۆ ئەبارێنێ •

ح ـ ٣٢٦/٧ • م ـ ٢٢٣/٤ فيهما الحديثان في حديث بعبارة ، وفــي مســلم يؤمنني وهمزة ، وفي الباقي متفقان •

٤٧٢/٥٣ ـ عن سماك بن حرب قال : قلت لجابر بن سَمُرة [رضــي الله تعالى عنهما] : كنت تجالس رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : نعم كثيرا ، كان لا يقوم من مصلاه الذي يصلي فيه الصبح حتى تطلع الشمس ، فإذا طلعت قام وكانوا يتحدثون فيأخذون في أمر الجاهلية، فيضحكون ويتبسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ • م /٩/١٨٥ •

تەرجەمە :

سەماك ئەڵێ : لـــە جابیری بنی‌ســەمورەم پرسیی : تۆ لە خذمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دائەنیشتی ؟ فەرمووی : بەڵێ زۆر،

لەو جێیەی کە نوێژی سبەینیانی تیائەکرد تەشـــــریفی هەڵنەدەستا تا ڕۆژ طولووعی ئەکرد ، کە ڕۆژ هەڵهات تەشریفی هەڵەســـتا • ئەصحابی کیرام قسەیان لە زەمانی جاهیلییەت ئەکردو پێئەکەنین ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زەردەخەندە ئەیگرت •

كـونــه رؤفــا رحيما بأمته وناصحا أمينا لهم ووجوب إطاعته ، آيتان في آخــر التوبــة :

٤٧٣/٥٤ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن مثلي ومثَلُ مابعثني الله عز وجل [به٠م] كمثل رجل أتى قوما فقال : [يا قوم إني ٠م] رأيت الجيش بعيني وإني أنــا النذير العريان ، فالنجاء النَّجاء ! فأطاعته طائفة [من قومه ٠م] فأدلجوا على [مُهلتهم ٠م] مَهَلِهم فنجوا ، وكذبتــه طائفــة [منهــم فأصبحــوا مكانهم ، فصبحهم الجيش ٠م] فصبحهم الجيش فاجتاحهم • ح ـ٩/٢٦٣ ، م ـ ٩/١٥٠ • ولفظ مسلم هنا : وكذبت طائفة منهم فأصبحوا مكانهــم فصبحهم الجيش فأهلكهم واجتاحهم ، فذلك مثل من أطاعني واتبع ماجئت به ، ومثـــل من عصاني وكــذب مــاجئت به من الحــق م ـ ٩/١٥٠ ، ح ـ ١٠/٢٩٣ كمسلم بعينه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەثەلی مـــــنو مەثەلی ئەو دینەی کە خوا ـ عز وجل ـ منی بــــۆ تەبلیغی ناردوە وەکوو مەثەلی پیاوێکە بێتە لای قەومو عەشیرەتەکەی پێیان بڵێ : ئەی قەومو خزمی

(١) مەبەستی ئایەتی : (لقــد جــاءکــم رســول من انفســکم عزیــز علیه ما عنتم ...)ە •

من بە هەردوو چاوی خۆم لەشکرم دی من ترسێنەرێکی رووت و قووتم .
بکەونە خۆو نەجاتی خۆتان بدەن ! طائیفەیێ لە قەومەکەی بە گوێیان کرد ،
شەوێ رەحەت ، رەحەت بە ئاهیستە ـ ئاهیستە لێیاندا و رۆیین و نەجاتیان
بوو . طائیفەیێ لە قەومەکەی پێیان بڕوا نەکردو =لە شوێنی خۆیانا مانەوە=
بەیانی لەشکرەکە دای بەسەریانا هیلاکی کردن . ئەوە مەثەلی ئەوانەیە کـە
ئیطاعەتی من ئەکەن و تابیعی ئەو دینە بوون کە بۆم هێناون و مەثەلی ئەوانەیە
کە موخالەفەی بکاو تەکذیبی ئەو حەقە بکا کە هێناومە ، بلێ درۆیە .

نەذیری رووت بە دوو نەوع مەعنایان لێ داوەتەوە :

١ ـ پیاوێ تووشی لەشکرێ ئەبێ رووتی ئەکەنەوەو ئەیکەن بە ئەسـیر .
سا چۆن بێ نەجاتی ئەبێ و بـــە رووتی ئەچێتـــەوە ناو قەومەکەی .
پیاوەکەیش پیاوێکی راستگۆ ئـەبێ و بـە رووتیش ئـەیبینن لێیان
مەعلووم ئەبێ کە راست ئەڵێ ..

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ئیتتیفاقی هەموو قورەیش و
غەیری قورەیش هەرکەسێ کە ناسیبێتی راست بوەو کەس درۆی لـــێ
نەبیستوە ، ئەمین بوەو کەس خیانەتی لێ نەدیوە ، ئـــەو موعجیزانەیشی
پێ نیشانداون کە لایان موحەققەق بێ کە پێغەمەرە .

٢ ـ هەر قەومێ لە عەرەب جاسووسێکی مەخصووص بە خۆیانەوە بوە .
لە ئەطرافا دوشمنێکی دی ئەو جاسووسە جلی خۆی دائەکەن و لـە
دوورەوە بە دەوری سەریا هەڵی ئەسووڕان یا ئەیکرد بەسەر دارێکا.
بەوە ئیشارەتی ئەکرد کە دوشمنتان یێتەسەر . پێغەمەر ـ صلی الله تعالی
علیه وسلم ـ ئەو حاڵەی کرد بـــە مەثەل بـــۆ خۆی و قەومەکەی
قەسطەلانیی ـ ٩/٢٦٤ .

(١) مـریـم / ٧١ .

٥٥/٤٧٤ ـ أبو هريـرة ـ رضي الله تعـالى عنـه ـ سمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنما مثلي ومثل الناس كمثل رجـل استوقد نارا ، فلما أضاءت ماحوله جَعَل الفَراش وهذه الدواب التي تقع في النار يقعن فيها ، فجعل الرجل ينزعهُنَّ ويَغْلبْنَه فيقتحمن فيها فأنا آخُذُ بحجزكم [بسَعْقِد إزاركم] عن النار و [أنتـم ٠م٠ يعنـي الكفار منكم من المشركين وأهل الكتاب] هم يقتحمون فيها ح ـ ٩/٢٦٨، م ـ ٩/١٥١ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـصلیاللهتعالیعلیەوسلم ـ فەرمووی: حاڵی عەجیبی من و حاڵی عەجیبی خەڵق وەکو حاڵی عەجیبی کەسێ وایە کە ئاگرێ بکاتەوە، کە ئاگرەکە هەڵگیرساو ئەطرافی رووناك کردەوە پەپوولەو پەروانەو ئەم حەیواناتـەی کە خۆیان ئەخەنە ناو ئاگرەوە دەستیان کـــرد بەخۆتێهاویتنی ، پیاوەکەیش خەریکی ئەوە بوو دەری ئەهێنان ، دەرەقەتیان نەهات غاڵب بوون بەسەریا ، منیش پشتێنتان ئەگرم کە نەکەونە ناو ئاگرەکەوە ، ئەوان [التفات] خۆی تێ فڕێ ئەدەن ٠ نەیفەرموو ئێوە ، حەزی نەکرد بەم قســـە ناخۆشە رووی خیطابیان تێ بکا ، وە هەم ئیشارەتە بەوە کە موئمینان لە ئەمری نەچوونەـ دەرێ خۆیان فڕێ نەداوەتە ناو جەهەننەمەوە ، ئەوانەی کە ئیمانیان نەهێناوە خۆیان تێ فڕێ داوە ٠

[إن شاء الله من و کەس و کارو خزم و ئەحبابم و هەموو موسوڵمانـــان لەوانەین کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ گرتووینی نایێڵێ بچینە ناو جەهەننەمەوە ، مەگەر بۆ ئاهی ســـوێن] ٠

وفي رواية في مسلم عنه بعد فيقتحمن فيها : فذلكم مثلي ومثلكـم أنا آخذ [أو آخِذ" • النووي] بحُجَزكم عن النار ، هلم عن النـار ، هلم عن النار • فتغلبوني وتَقَحّمون [من باب جعل] فيها م ـ ٩/١٥١•

تەرجەمە :

ئەوە مەثەلی منو ئێوەیە ؛ منپزووی ئیزارەکەتان ئەگرم ئەڵێم: بێنە لای من لە ئاگرەکە دوورکەونەوە ، بێنە لای من لــــە ئاگرەکە دوورکەونەوە [کوففاری] ئێوە [یەعنی لە قورەیشو سائیرە] غەڵەبەم بەسەرا ئەکەنەوەو بە بێ شوعووریو دیقەتنەکردن خۆتان فڕێئەدەنە ناو ئاگرەکەوە •

٥٦/٤٧٥ ـ وعن جابر [بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال: قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : مثلي ومثلكم كمثل رجـــل أوقد نارا • فجعل الجنادب والفَراش يقعن فيها ، وهو يذبهن عنها وأنـا آخذ بحجزكم عن النار وأنتم تفلتون من يدي م ـ ٩/١٥٢ • [جنادب جمع: جُنْدَب ، جَنْدَب ، جِنْدَب : سیسرك ، یا کوللە بچووکەکان کە چوار بـاڵی هەیـە باڵی ژێرەوەیان ســوورە • ئیقتیحام : بە بێعەقڵیی خۆخستنە تەهلوکەوە • فەراش : پەپوولەو مێشوولەو ئەوانەی بـە دەوری چـرادا ئـــەڕفـــن •

مەثەلی منو ئێوە وەکو مەثەلی پیاوێـــکە ئاگرێ بکاتەوە پەپوولەو پەروانەو سیسرکو وردە کوللە خۆیانی تێئەهاون ئـــەو پیاوەیش مەنعیان ئەکا لە ئاگرەکە منیش پـــزووی ئیزارەکەتانم گرتـــوە کە نەکەونە ناو جەهەننەمەوە لە دەستم بەرەڵلا نەبن •

٥٧/٤٧٦ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : قـدِم [من باب عِلمَ] ناس من الأعراب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه

وسلم ـ فقالوا : اتقبّلون صبيانكم ؟ فقالوا : نعم • فقالوا : لكنا والله ما نقبل • فقال رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أو أملِك أن كان الله نزع منـــكم الرحمـــة ؟ وقال ابن نمير : من قلبك الرحمـــة
م ـ ٩/١٨٢ ، ح ـ ٩/١٧ •

تەرجەمە :

بەعزێ خەڵق لە عەرەبی وەحشیی هاتنە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتیان : ئێوە منالی خۆتان ماچ ئەکـــەن ؟ فەرموویان : بەڵێ • عەرەبە کێویەکان وتیان : وەڵلاهی ئێمە ماچیان ناکەین • پێغەمـــەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ فەرمووی : من چیم لە دەست ئێ کە خوا مەرحەمەتی لە دڵتان دەرکێشابێ ؟ یا فەرمووی : مەرحەمەتی لە دڵـــــت دەرهێنابێ •

٤٧٧/٥٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن الأقرع بـن حابس أبصر النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقبل الحسنَ [رضي الله تعالى عنه] فقال : إن لي عشرة من الولد ما قبَّلتُ واحدا منهم! [فنظر إليه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال •خ] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ : =إنه= من لا يَرْحَمْ لا يُرْحَمْ
م ـ ٩/١٨٣ ، ح ـ ٩/١٦ بفرق يسير لفظي •

٤٧٨/٥٩ ـ جرير بن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: من لا يرحم الناس لا يرحمه الله م ـ ٩/١٨٣ •

تەرجەمە :

= جەریری کوڕی عەبدوڵـــلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی =: کەسێ رەحم بـــە ئینسان نەکا خوایش رەحم بەو ناکا •

٤٧٩/٦٠ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا أتاه طالب حاجة أقبل على جلسائه فقال : اشفعوا فلتؤجروا وليقض الله على لسان نبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما أحب م ـ ٦١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەسێ بهاتەیە خدمەتی بۆ ئیحتیاجییەکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رووی ئەکردە ئەوانەی کە لە خدمەتیا دانیشتبوون ئەیفەرموو : شەفاعەتی بۆ بکەن لای من تا خوا ئەجرتان بداتێو خوایش ـ عز وجل ـ لەسەر زمانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی چۆنی ئیرادە کردبێ ئەوی کە ئەیحوبێنێ بەجێیبێنێ•

رجاکردن بۆ ئینسانی بێدەستەڵات لە ئیشی خێرا سوننەتە • قەبوولی سوننەتە • مەکاریمی ئەخلاق پێنیشاندان سوننەتە • تەشەببوث بە ئەسباب مەشرووعە • لە حینی حاجەتا واجبە • طەڵەب لە حینی حاجەتا دروستە •

مەعنای حەدیثی ئەقرەع لەفکرمچوو بینووسم :

ئەقرەعی بنی حابیس ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە خزمەت پێغەمەرا بوو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چاوی پێکەوت کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەزرەتی حەسەنی ماچ کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەقرەع وتی :دە کوڕم هەیە هیچیانم ماچ نەکردوە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ رەحم نەکا رەحمی پێناکرێ •

مەرحەمەت لـەگـەڵ خەڵقا سـوننەتە ؛ بێ مەرحەمەتیی مووجیبی مەحروومییە لە مەرحەمەتی خوایی •

حیــاوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ(1)

٦١/٤٨٠ ـ أبو سعید الخدري [رضي الله تعالى عنه] یقول : كـان رسول الله ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ أشـدّ حیـاء من العَذراء فـي خدرها [إلى هنا ح ـ ٩/٧٠] وكـان إذا كـره شیئا عرفنـــاه فـي وجهـه م ـ ٩/١٨٤ .

تەرجەمە :

=ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تـعالى عنــه ـ ئەفەرموێ =: پێغەمبەر ـ صلى الله تعـالى علیــه وســـلم ـ لەكچ بەحایاتر بوو(2) لـە پەردەو كوللەی خۆی . ئەگەر شتێكی لە لا ناخۆش بـوایـە [ئیظهـاری نەدەكرد] لە سیمای ئێمە فەرقسان پێ ئەكرد . تەحەمولی شەدائید ، بـە بێ لەوزووم عەیب نەدانەڕوو سوننەتن .

إرادة الله رحمته بأمته(3)

٦٢/٤٨١ ـ عن أبي موسى ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ قال : إن الله ـ عز وجل ـ إذا أراد رحمة أمة من عباده قبض نبیها قبلها فجعله =لها= فرطا وسلفا بین یدیها ، وإذا أراد

---

(1) شەرم و شكۆی پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ .

(2) دانەر ئەگەر بیفەرموایە : « لە كچ لە پەردە كوللەی خۆیا بە حەیاتر بووە جوانتربو . هەورەها كۆتایی تەرجەمەكە وابوایە : «ئێمە لە سیمایـا فەرقمان . . . » باشتر بو .

(3) خوا ئیرادەی خێری بە ئوممەتی پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ هـەیـە .

هلكة أمة عذبها ونبيها حي فأهلكها وهو ينظر فأقر عينه بهلكتها حين كذبوه وعصوا أمره م - ٩/١٥٤ .

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - فەرمووی : کە خوا -عزوجل- ئیرادەی کرد کە رەحم بکا بە ئوممەتێ لە عیبادی، پێغەمەری ئەو ئوممەتە لە پێش ئوممەتەکەدا ئەباتەوە لای خۆی ، کە ئەو پێغەمەرە موقەدیمە بـێ بۆیان لە پێشەوە جێیان بۆ حازر بکا . کە خوا ئیرادەی کرد کە ئوممەتێ بە هیلاك بدا خوا عەذابی ئەو ئوممەتە ئەداو پێغەمەرەکەیان لـە نـاویانـا زیندووبێ هیلاکیان ئەکاو پێغەمەرەکەیان تەماشایان ئەکاو بە عـــەذابو هیلاکبوونیان دڵخۆش ئەبێو خوا بە هیلاکی ئوممەتەکەی چاوی روون ئەکاتەوە=چونکەباوەڕیان بە پێغەمەرەکەیان نەکردو پەیڕەویی فەرمانەکانی‌یان نەکرد = ، وەك هوودو صـالیحو لـووطو شوعەیبو مووسـاو پێغەمەر - علیهم الصلاة والسلام - خوا - عز وجل - لە پێش چاوی پێغەمەر -صلی الله تعالی علیه وسلم - صەنادیدی قورەیشی بەهیلاك برد ، لە دواییا کە لـە هەموو طەرەفێکەوە خەڵق فەوج-فەوج هاتن بەیعەتیان پێ‌کرد ، تەبلیغـی ئەحکامی پێکردن ، وەظیفەی ریسالەت تەواو بوو ، ئیکمالی دین‌کرا .. خوا پێغەمەری - صلی الله تعالی علیه وسلم - دەعوەت‌کرد بۆ رەفیقی ئەعلا، رۆحی موبارەکی لە حوضووری خوا مەشغووڵی مەصالیحی ئوممەتیە .

[خوا منو ئیخوانی دینم لـە بەرەکەتی ئـەو فەوەطە عەظیمە مەحرووم نـەکـا] .

شجاعته - علیه الصلاة والسلام -(١)

٤٨٢/٦٣ - عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : غزونا

(١) ئازایی‌و بەجەرگیی پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - .

مع رســـــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =غزوة= قِبَلَ نجد فأدركنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـي واد كثيـر العضاه [أم غيلان] فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت شــجرة [سَمُرة . البخاري] فعلق سيفه بغصن من أغصانها . قال : وتفـــرق الناس في الوادي يستظلون بالشجر . قال : فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن رجلا أتاني وأنا نائم ، فأخذ السيف، فاستيقظت وهو قائم على رأسي فلم أشعر إلا والسيف صلتا [مسلولا] في يـده ، فقال : من يمنعك مني ؟ قلت : ألله . ثم قال في الثانية : من يمنعـك مني ؟ قلت : ألله . قال : فشام السيف [غمده] فها هو ذا جالس ، ثم لم يعرض له [ولم يعاقبه وجلس . البخاري] رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٤٥ ، ح ـ ٥/٩٥ .

لـفظ البخـــاري :

جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أخبر أنه غزا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قبل نجـد [على رأس خمس وعشـرين شهرا من الهجرة] فلما قفل [رجع] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه‌وسلم‌ـ قفل معه ، فأدركتْهُم القائلة [أي الظهيرة] في واد كثير العضاه [أم غيلان] =فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتفرق الناس يستظلون بالشجر = فنزل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تحت ســمرة [شجر طلح] وعلق بها سيفه ، ونمنا نومة ، فإذا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يدعونا وإذا عنده أعرابي [غورث] فقال : إن هـذا اخترط عليَّ سيفي وأنا نائم فاستيقظت وهو في يده صَلْتا فقال : من يمنعـك مني ؟ فقلت : ألله ، ثلاثا ، ولم يعاقبه وجلس ح ـ ٥/٩٥ ، ن .

تەرجەمە :

ئـەم دوو حەدیثە یەکێکن دوو سێ کەلیمە فـەرقیان هەیـە ، بـەوە مەعنایان ناگۆڕێ ، مەعنای حەدیثەکەی بوخاریی ئەمەیە : جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ بۆ طەرەفی نەجد بۆ غەزا چووین • کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە جابیریش گەڕایەوە ، گەرمای نیوەڕۆیان بەسەرا هات ، لە بیابانێکا داری غەیلانی زۆری بوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دابەزیی ، خەڵقیش لەبەر گەرمیی رۆژ بڵاوبوونەوە بـۆ سێبەری بنداری • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ لە بن دارێـــکی مۆزا دابەزیی ، شیرەکەی پیا هەڵاوەسی ، ئێمەیش لێی نوستین ، ئەوەندەم زانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بانگی‌کردین ، کـــە چووین عەرەبێکی بەرانیی لە خدمەتا بوو (غەورەث) پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەمە شیرەکەمی لـــە کالان لێدەرکێشام ، من نوستبووم خەبەربوومەوە شیرەکەی بە رووتیی بەدەستەوە بوو ، وتی : کێ تۆ لە من مەنع ئەکا نەیێڵێ بتکوژم ؟ وتم : خوا • تا سێ جار • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عیتابی لێنەگرت‌و نەی‌یایە رووی‌و دانیشت لە خدمەتیا • لە موسلیما ئەڵێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا •• عەرەبەکە شیرەکەی کرد بە کـــالانەکەیەوە • بـــە ئەصحابی فەرموو : ئەوەیە کە دانیشتوە •

[ئیبنوئیسحاق ئەڵێ : کوففار بە غەورەثیان وت ،کـە پیـاوێـــکی ئازا بوو ، : ئەوە محمد تەنهایە ئەوە تۆو ئەو • چوو بە لای پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شیرێکی بڕندەی پێ بوو لە ژوور سـەری پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەستا پێی‌وت : کێ تۆ لە مـن

مەنع ئەکا ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خـــوا ! حەزرەتی جیبریل ـ علیه الصلاة والســـلام ـ پاڵێکی نا بە سـنگیەوە ، شیرەکەی لە دەست کەوتە خوارێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیرەکەی هەڵگرت فەرمووی : کێ ئێمڕۆ تۆ لە من مەنع ئەکا ؟ وتـی : هیچ کەس • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : هەڵسـە بچۆ بە لای کارو باری خۆتەوە • کە پشتیهەڵکرد بڕوا عەرزی پێغەمەری کرد : تۆ لە من چاکتری فرصەتت دەستکەوتو نەتکوشتم • پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : من بەوە لە تۆ لایـــەقتـرم • [چونکە عەفو شیمەی خوایە ـ عز وجل ـ] لە دواییا عەرەبەکە موسوڵمان بوو] لە حەدیثەکانی موسلیمو بوخاریدا شیرەکە شیری پێغەمەر بوو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرەبەکە خۆی کردیەوە بە کالانەکـــەیـا • لــە ئیبنوئیسحاقا : هی عەرەبەکە بوو لە دەستی کەوتەخوارێ • قەسطەلانی] تەوفیقیان بکەن[1] •

ئەم حادیثەیە موعجیزەیێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ دەلالەت لە : حیلمی • لە طەبعی کەریمی ، لە شەجاعەتی ، لە

---

(1) دانەر ـخـداوای تەوفیقی کردوەو کەسیش تەوفیقەکەی نەکردوە • ئەم قسەی قەسطەلانیە لە قەسطەلانیەکەدا بێ تەوفیـــقو تەعلیـق نووسراوە . لە موسلیما هیچ لەسەر ئەم باسە نەنووسراوە . منیش دوای ئەوە کە هیچم بۆ تەوفیق ـ دوای گەڕان ـ دەست نەکەوت ، بە تەوفیقی خوا ئەڵێم : دیارە کـە غەورەث بە هیوای کوشتنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ڕۆیشتوە بێ شیر نەڕۆیشتوە ، کـە چوەتە لای پێغەمەرو ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیرەکەی ئەوی بە هەڵاوەسراوی دیوە دایگرتوەو گرتویە بەدەستیەوە ، تا لە لایەکەوە بێ بە خاوەنی دوو چەکو ، لەولایشەوە مەبادا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری ببێتەوەو چەکەکەی خۆی بۆ هەڵگرێتو بەرەنگاری ببێت . بەم شێوە (تعارض) لانەچێتو (تەوفیق) ئەکرێت.

تەوەککولی ، لەسەر مەحفووظبوونی لە شەڕی خەڵق ئەکا •

٤٨٣/٦٤ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أحسن الناس ، وكان أجود الناس ، وكان أشجع الناس ، ولقد فَزِع أهل المدينة ذات ليلة فانطلق ناس قِبلَ الصوت ، فتلقاهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ راجعا ، وقد سبقهم إلى الصوت ، وهو على فرس لأبي طلحة عَرَيٌّ ، في عنقه السيف وهو يقول : لم تراعوا ، لم تراعوا • قال : وجدناه بحرا ، أو إنه لبحر • قال : وكان فرسا يبطأ م ـ ١٧٢/٩ ، ح ـ ٥٢/٥ ت ، ن واللفظ لمسلم ح ـ ١٢١/٥ •

٤٨٤/٦٥ ـ وعنه قال : كان في المدينة فَزَعٌ [خوف] فاستعار النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرسا [بطيئا • أخرى] لأبي طلحة يقال =له= مندوب ، فركبه • فقال : ما رأينا من فزع وإن وجدناه لبحرا ، م ـ ١٧٢/٩ • وفي أخرى : قال : فزع الناس ، فركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرسا لأبي طلحة بطيئا ، ثم خرج يركض وحده ، فركب الناس يركضون خلفه ، فقال : لم تراعوا [أي لا تخافوا] إنه لبحر فما سُبِقَ بعد ذلك اليوم ح ـ ١٢٨/٥ [ئەم حەدیثانە هەموو حادیثەییێکن] •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمبەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جوانترینی هەموو کەس بوو ، سەخیترینی هەموو کەس بوو ، ئازاترینی هەموو کەس بوو ••• شەوێ لە مەدینەدا ترسێ لە خەڵق نیشت ، خەڵق چوون بە شوێن دەنگەکەوە[1] ، پێغەمبەر

(١) ئەوەی من بیستبێتم و بزانم لەم شوێنانەدا دەگوترێ : «چوون بە شوێن دەنگەکەدا » یان «چوون بە دەم دەنگەکەوە » •

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەوسەرەوە ئەگەڕایەوە ، پێیان گەیی لە پێش ئەوانا تەشریفی چووبوو بە =دەم= دەنگەکەوە ، ســـواری ئەســـپێکی ئەبوطەلحە بووبوو ، رووت بوو ، شیری لە ملا بوو ، ئەیفەرموو: مەترسن، مەترسن ئەسپەکە وەکوو بەحر وایە ئەوەندە خۆشڕەوو خێرایە • ئەنەس فەرمووی : ئەسپەکە ئەسپێکی تەمەڵو خرس بوو • لە حەدیثە دوەمینەکەدا ئەفــەرموێ : ئەسپێکی لــە ئەبوطەلحە خواست ناوی مەندووب بــوو ، خرس بوو • لە حەدیثەکەی دواییدا ئەفەرموێ : سواری ئەسپێکی ئەبوطەلحە بوو ئەسپەکە تەمەڵ بوو ، بە تەنها بە غارکردن تەشـــریفی چــوەدەرێ ، خەڵقیش سواربوون لە دوای ئەو بە غار رۆیین • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : مەترسن ئەسپەکە بەحرە ، لە دوای ئەوە ئــەو ئەسپە نەگیرا ، هیچ ئەسپێ لێی پێش نەدەکەوت •

ئــەم حەدیثـــە دەلالەت ئەکا لەسەر جوانییو تەناسوبی وجوودی بەشەرییو مەلەکیی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر تەناسوبی ئەعضای ، جوانیی رەنگی ، سەخاوەتی ، شەجاعەتی ، سوارچاکێتیی (فکرا وبدنا) ئیشتیغالی بە مەصالیحی عیبادی • هەم دەلالەت ئــەکا لەســـەر موعجیزەییێکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە بەرەکەتی ئــەمــە کە زەمانێکی زۆر کەم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سواری بوە ئەسپێکی خرسی کەمڕەوت وا خۆشڕەوو بەبەز بوە کە هیــچ حــەیوانێ تۆزی پێی نەشکانبێ •

[لێرەدا ئەم میقدارە لە شەجاعەتی بەسە • لە غەزەواتا با خوصووص غەزای بەدر ، غەزای ئوحود ، غەزای خەندەق ، غەزای حونەین (إن شاء الله) ئەیبینن[1] کە هەموو صیفاتی کەمالاتی خۆی (بالذات) موعجیزەییێکی بێ هەمتا بوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ] •

(١) بۆ ئەم باسانە تەماشای بەرگی چوارەمی ئەم کتێبە بفەرموو .

ســـخاوە :(١)

٤٨٥/٦٦ ـ جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : ما سئل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا قط فقال لا م ـ ١٧٥/٩ ، ح ـ ٣١/٩ ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەط شتێکی لێ طەلەب نەکراوەو فەرموویێتی نا ، یەعنی ئەگەر ئەو وەختە مەوجوودی بووبێ پێی عـەطا فەرموە ، نەبووبێ وەعدەی پێداوە لە دواییدا داویەتێ •

قـال الفـرزدق :

ما قال لا إلا في تشـــهده لولا التشـــهد كانت لاؤه نعـم

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە تەحییاتا نەبێ قەط نەیفەرموە لا ، ئەگەر تەحییات نەبوایە لە باتی لا ئەیفەرموو (نعم) یەعنی بەڵێ •

٤٨٦/٦٧ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] قال : ما سئل رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على الاســـلام شـيئا إلا أعطاه ، قال : فجاءه رجل فأعطاه غنما بين جبلين ، فرجع الى قومه ، فقال : يا قـــوم أسلموا فإن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعطي عطاء لا يخشـــى الفــاقـــة •

٤٨٧/٦٨ ـ وفي أخرى عنه أن رجلا سأل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غنما بين جبلين فأعطاه إياه ، فأتى قومه فقال : أي قـوم أسلموا، فوالله إن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ ليعطي عطاء ما يخاف

---

(١) بەخشندەیی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

الفقر • فقال أنس [رضي الله تعالى عنه] : إن كان الرجل ليسلم مايريد إلا الدنيا ، وما يسلم حتى يكون الإســلام أحب إليه من الـدنيـا ومـا عليهـــا م – ١٧٨/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وســلم – لەســەر ئیسلامبـوون هیـچ شتێکی لێطەڵەب نەکراوە کە نەیدا ئیللا ئەو شتەی عـەطافەرموە بــەو کەسە ، پیاوێهات ، یەعنی لە (مؤلفة القلوب) داوای مەڕێکی زۆری لێ کرد ئەوەندە زۆر بوو کە مابەینی دوو شاخی پڕ ئەکرد پێی عەطا فەرموو• پیاوەکە چوەوە لای قەومەکەی پێیوتن : ئەی قەومی من موســـوڵمـان بین ، وەڵلاهی محمد – صلی الله تعالی علیه وسلم – کەرەمو بەخششـــی ئەوەندە زۆرە ، ئەوەندە شت ئەبەخشێ لە فەقیریی ناترسێ • ئەنەس – رضي الله تعالی عنه – فەرمووی : پیاو موسوڵمان ئەبوو غـــەیری دنیا هیـــچ مەقصوودی تری نەبوو ، نەدەبوو بە موسوڵمانی راست ، وردەوردە خـوا دڵی رووناك ئەکردەوە وای لێ ئەهات کە موسوڵمانەتیی لە لای لە دنیـاو لەوەی بەسەر دنیاوەیە خۆشەویستر ئەبوو •

٤٨٨/٦٩ – عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : توفّي النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – ودرعه مرهونة عند يهودي بثلاثين ! يعني صاعا من شعير ح – ٤٦/٦ •

تەرجەمە :

[ناوی جوولەکەکە (أبو الشحم)بوو ، قیمەتی جۆیەکە دیناری بوو]• پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – وەفاتـی کرد زرێـــکەی رەهنـی جوولەکەیێ =بوو= موقابیلی ســی مەن جۆ •

پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم – چەند سەخیی بوە ؟ چـەنـد قانیع بوە ؟ چەندە خەوفی خوای بوە ؟ زرێکەی ناوەتە رەهن مەبادا بــە

قەرزاریی وەفات بکا • چەندەی غەنائیم گرتـوە هەمووی بەخشیوە لـە ئاخری عومریا زرێی ناوەتە ڕەهن !

ئینسانی قەرزار ئیحتیاط بکا موقابیلی قەرزەکەی شتێ دابنێ •

٤٨٩/٧٠ ـ عن ابن شهاب قال : غزا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غزوة الفتح ، فتح مكة ثم خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمن معه من المسلمين ، فاقتتلوا بحنين ، فنصر الله ـ عز وجل ـ دينه والمسلمين ، وأعطى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يومئذ صفوان بن أمية [وهو الذي مرَّ حديثه في الإيمان[1] أنه لما دعا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عمه أبا طالب إلى الاسلام حين احتضاره منعه هو وأبو جهل عن قبوله ، ثم قتل أبو جهل في البـدر وهدى الله صفوان مع مسلمة الفتح كأبي سفيان ومعاوية ومن معهما إلى الإسلام بإحسان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] مائة من النعم ، ثم مائة ، ثم مائة • قال ابن شهاب : حدثني سعيد بن المسيب أن صفوان قال : والله لقد أعطاني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ماأعطاني وإنّه لأبغضُ الناس إلي فما برح يعطيني حتى إنه لأحب الناس إليَّ م ـ ٩ / ١٧٨ •

تەرجەمە :

[ئەم حەدیثە ئەوەڵەکەی مورسەلە چونکی صەحابیی تەرك کردوە ، ظاهیر وایە لە سەعیدی بنی موسەییەبی بیستبێ ، ئەویش لـە صەفوانی بیستبێ ، فەقەط ئیمامی نەوەویی ـ رحمه الله ـ هیچ قسەی لـەم حەدیثـە نـەکـردوە] •

---

(١) ئەم باسە لە حەدیثی ژمارە (٩٦/٢٢٤)ی بەرگی یەکەمی ئەم کتێبـەدا رابـورد •

لە ئیبنوشەهابی زوهریییەوە ریوایەتکراوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ غەزای فەتحی مەککەی کرد • لە دوای فەتح پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەو موسوڵمانانەی کە لە خدمەتیا بوون تەشریفی چوو بۆ حونەین ، خوا نەصرەتی دینی ئەوو[1] موسوڵمانانی دا• پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـئەو رۆژە صەد وشتری دا بە صەفوانی کوڕی ئومەییە ، لە دواییا صەدی تری دایێ ، لە دواییا صەدی تری دایێ• ئیبنوشەهاب ئەڵێ : سەعیدی کوڕی موسەییەب ـ رحمه الله ورضي عـن أبيه ـ قسەی بۆ کردم کە صەفوان ـ رضي الله تـعالی عنـه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو عەطایەی پێکردم کە پێی کـردم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەبغووضترینی هەموو کەس بـــوو لام ، هەر کەرەمو ئیحسانی لەگەڵ کردم تا وام لێ هات کە ئێســـــتە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە مەحبووبترینی هەموو کەســێکە لـەلام •

بە تەنها پیاوێ سێصەد وشتر ببەخشێو ، بە یەکێکی تر مابەینی دوو شـــاخ مەڕ ببەخشێو کـەچی لـە حینی وەفاتیا زرێکەی لە رەهنی ســـی مەن جۆدا بێ • ئەو رۆژە بە حەکیمی کوڕی حیزامو ، ئەقرەعی بنی حابیسو، ئەبو سوفیانو ، کێو کێ •••هەموو یەك ـ یەك چەند صەد وشتری دانێ، خۆیشی ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە نانی گەنمو جۆ تێری نەخوارد !

٧١/٤٩٠ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال: قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : لو قد جاءنا مال البحرين لقد أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا ، وقال بيديه جميعا • فقُبِضَ النبي ـصلى الله تعالی علیه وسلم ـ قبل أن يجيء مال البحرين فقدم على أبي بـــكر

---

(١) ئەگەر بیفەرموایە «دینی خۆیو •••»جوانتر بوو •

[رضي الله تعالى عنه] =بعده= فأمر مناديا فنادى : من كانت له على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عـدة أو ديـن فليأت ، فقمت فقلت : إن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لو قد جاءنا مال البحـرين أعطيتك هكذا وهكذا وهكذا • فحثا أبوبكر [رضي الله تعالى عنه] مرة، ثم قال لي : عُدَّها فعددتها ، فإذا هي خمسمائة ، فقال : خذ مثليها م-٩/١٧٩، ح ـ ٢١٠/٥ وفيه بعد أو عدة :

فليأتنا ، فأتيته ، فقلت : إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال لي كذا وكذا • فحثا لي ثلاثا ، وجعل سفيان [بن عيينة] يحثو بكفيه جميعا ثم قال لنا [أي لعلي بن المديني ومن معه] : هكذا قال ابن المنكدر [محمد الراوي عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] وقال [سـفيان] مرة : فأتيت أبا بكر [رضي الله تعالى عنه] فسألت فلم يعطني ، ثم أتيته فـلم يعطني ، ثم أتيته الثالثة [فلم يعطني] فقلت : سـألتك فلم تعطني ، ثم سألتك فلم تعطني ، ثم سألتك فلم تعطني ، فإما أن تعطيني وإما أن تَبخَل عنِّي [علي • نسخة] قال : قلتَ تبخل عليَّ [عنِّي • نسخة] ؟ ما منعتك من مرة إلا وأنا أريد أنْ أعطيك [ومنعه لئلا يحرص أو لئلا يَزْدَحَم عليه] قال سفيان [بالسند إلى جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فحثى لـي حَثْيَةً [حثى يحثي ، حثا يحثو : لغتان] وقال [لي] عُدَّها فـوجـدتهـا خمسمائة قال : فخذ مثلها مرتين ، وقال يعني ابن المنكدر [بالسـند إلى أبي بكر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ] وأي داء أدوأ من البخل ؟ [بضـم فسكون أو بفتحتين كالحَزْن والحَزَنِ] •

تەرجەمە :

جابير ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێی‌فەرمووم: ئەگەر مالی بەحرەینمان بۆ بێ ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەت ئەدەمێ ، بە-

هەردوو دەستی موبارەکی ئیشارەتی کرد یەعنی بەهەردوو مســتی ســێ مست ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە پێش ئەمەدا کە مـاڵی بەحرەین بێ وەفاتی کرد • ماڵی بەحرەین بۆ ئەبوبەکر ـ رضي الله تـعالی عنه ـ هات ، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەمری فەرموو بە جاڕدەر جاڕی دا : هەرکەسێ قەرزێ یا وەعدەیێکی لە خدمەت پێغەمەرا ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ بێ بێت بیدەینێ • [هەڵسام •م] چووم وتم: پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر ماڵی بەحرەینمان بۆ بێ ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەت ئەدەمێ • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ پڕ بە هەردوو دەستی مستێکی پێوا ، فەرمووی : بیژمێرە ، ژماردم پێنجصەد بوو فەرمووی : دوو ئەوەندەی تر هەڵگرە یەعنی مەجمووعەکەی هەزارو پێنصەد بوو •

بوخاریی : سوفیان جارێ فەرمووی : کە جابیر ـ رضي الله تعـالی عنه ـ فەرمووی : چوومە خدمەت ئەبوبەکر ویستم نەیدامێ ، دووبـارە چوومەوە نەیدامێ ، سێبارە چوومەوە [نەیدامێ] وتم : جارێکم لێ ویستی نەتدامێ ، دووبارە لێمویستی نەتدامێ ، سێبارە لێمویستی نەتدامێ • یـا ئەبێ بمدەیتێ یا بەخیلیم لێ ئەکەی • فەرمووی : ئەڵێی بەخیلیم لێ ئەکەی؟ بە کوللیی مەنعم لێنەکردی کە هەر نەتدەمێ ، هەر نیەتم وابوو کە بتدەمێ چ دەردێ هەیە لە بەخیلیی زیاتر بێ ؟!

٤٩١/٧٢ ـ عن جبیر بن مطعم [رضي الله تعالی عنه] أنه بینما =هو= یسیر مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ومعه الناس مَقْفَلَه من حُنَيْنٍ ، فَعَلِقَه النـاس یسـألونـه حتی اضطروه إلی سَـمُرة فَخَطِفَت رداءه ! فوقف النبي ـصلی الله تعالی علیه وسلمـ فقال: أعطوني ردائي لو کان لي عدد هذه العِضَاهِ نَعَما لقسمته بینکم ثم لا تجدوني بخیلا ولا کذوبا ولا جبانا ح ـ ٥/٥٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە تەشریفی لە حـونـەیـن گەڕایەوە خەڵقی لە خدمەتا بوو، خەڵق پیاهەڵاوەسران داوای شـتیان لێ ئەکرد تا خزانیانە بن دڕکەزییێك ، دڕکەزییەکە بەرماڵەکەی لێ فڕان ؛ لـە بەرماڵەکەی ئاڵاو لە شانی موبارەکی کردەوە ! پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ وەستاو فەرمووی : بەرماڵەکەم بدەنەوە ، ئەگەر بـە قـەد عەدەدی ئەم داڵو دڕکانە مەڕو بزنو گاجووتو وشترم ببێ هەمووتان لە بەینا بەش ئەکەم ، لە دوای ئەوەیش قەط نامبینن کە =نە= بەخیل بـم ، نە درۆزن بم ، نە ترسنۆك بم •

کەسێ هەرچی ئەو بیەوێ خوا بە ئارەزووی ئەو کا چۆن بەخیـل ئەبێ ؟ چۆن درۆزن ئەبێ ؟ چۆن ترسنۆك ئەبێ ؟

ئەمەیێ لە جوودو سەخاو فەضائیلی ئەخلاقی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (بعون الله تعالى) لـە جیهاداو لە غەزەواتا(١) ئەبینی •

[علمـــه وخشــيته](٢)

٤٩٢/٧٣ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : صنع [النبي• خ] رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [شيئا •خ] أمرا ، فترخص فيه، فبلغ ذلك ناسا من أصحابه فكأنهم كرهوه [فتنزه عنه قوم] وتنزهوا عنه، فبلغه ذلك [فخطب ، فحمد الله •خ] فقام خطيبا ، فقال : ما بـال رجال بلغهم عني أمر ترخصت فيه فكرهوه وتنزهوا عنـه ؟ فوالله لأنـا أعلمهم

(١) تەماشای دوای لاپەڕە (١٣٠)ی بەرگی چوارەمی ئەم کتێبە بکە .

(٢) زانیاریی‌و ترسی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە خوا .

بالله وأشدهم له خشية • وفي أخرى عنها قالت : رخص رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ في أمر فتنزه عنه ناس من الناس فبلغ ذلك النبيّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فغضِبَ حتى بان الغضبُ في وجهه ، ثم قال : ما بال أقوام يرغبون عما رخص لي فيه ؟! فوالله لأنا اعلمهم بالله وأشدهم له خشية م ـ ٢١٦/٩ ، ح ـ ٦٢/٩ • واللفظ لمسلم •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیشێكی كرد گەیی بە ئەصحابی كیرام ، ئەصحابی كـیرام خۆیان پارازت لەو ئیشە حەزیان لێ نەكرد ، ئەو خەبەرە گەیی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تـعالى عليـه وسـلم ـ غەضەبی گرت تا غەضەبەكەی لە رووی دیاریی دا ، خوطبەی خـوێـن ، حەمدو ثەنای خوای كرد فەرمووی : بەعزێ كەس چ ئەحوالێكیان هەیە ؟ من روحصەت ئەدەم بۆ شتێك كەچی ئەوان ئەیكەرهێنن‌و ئیعراضـی لـێ ئەنێن ؟ وەڵڵاهی من لەوان عالمترم بە خوا ، لەوان زیاتر لە خوا ئەترسم •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەیدایە روویان ، تـەعیینـی كەسی نەكرد ، بەیانی ئەوەی كرد كە تەعەمموق لە عیبادەتا ، خۆپارازتن لە موباح‌و روخصەتا چاك نیە ، غەضەبگرتن بۆ موخالەفەی شەرع سوننەتـە لەمەدا حوسنی موعاشەرەتی تیایە •

قەسطەلانیی ئەڵێ : نازانم ئەو ئیشە چ ئیشێ بوو • ئەمما من لام وایە ئەو ئیشە ئەوەیە كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ لە حەججا ئەمری بەو ئەصحابانە كرد كە لە ئەشهوری حەججا بوون ئیحرامیان بە حەج دابەستبوو كە حەجەكەیان بـــكەن بە عومرەو لە ئیـــحرام بێنەدەرێ ، ئەصحاب لەبەریان گران بوو چونكی لە زەمانی جاهیللیەتا عومرەكردن لـە

ئەشهوری حەجا لە ئەفجەری فوجوور بوو ، ئەو خەبەرە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی ، ئەو وەختە خوطبەی خوێن‌و ئەوەی فەرموو• بەحتی (ان شاء الله) لە حەجا بێت • موراجەعەی عەدەدی م ـ ٥/٢٩٨ ، ٣٠٠ ، ح ٢٥٨/٣ ، ١٢٦ بفەرموون[1] •

طيب ريحـه ـ عليه الصلاة والسلام ـ[2]

٧٤/٤٩٣ ـ عن أنس [رضي الله تـعالى عنـــه] قال : ما شَمِمْتُ [بكسر الميم الأولى وبالفتح •من النووي] عنبرا قط ولا مسكا ولا شيئا أطيب من ريح رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، ولا مَسِسْتُ شيئا قط ديباجا ولا حريرا ألين مسّاً من رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٩٣ ، ح ـ ٦/٣٠ بمعناه ، ولفظه : ما مَسِسْتُ حريرا ولا ديباجا ألين من كف النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولا شممت ريحا قط وعَرْفا قط أطيب من ريح أو عَرْفِ النبي ـ صلى الله تعـالى عليـــه وســلم ـ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : قەط نە هیچ عەنبەرێکم نە هیچ میسکێکم ، نە هیچ شتێکم بۆن کردوە کە لە بۆنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خۆشتر بووبێ ، نە دەستم لە هیچ شتێك داوە ، پارچە بووبێ ئاوریشم بووبێ کە دەستلێدانی لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــه وسلم ـ نەرمتر بووبێ • [ئەو بۆنە خۆشە بۆنی ذاتیی بوە بۆنی ئــــەو عەطرانە نەبوە کە لە خۆیی سوە ـ علیه الصلاة والسلام ـ نووي] گینا ئەنەس بەو نەوعە مەدحی بۆنخۆشیی ئەوی نەدەکرد] •

---

(١) تەماشای لاپەڕە (٢٩٠)ی بەرگی هەشتەمی ئەم کتێبە بکە •

(٢) خۆشیی بۆنی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

٤٩٤/٧٥ ـ عن جابر بن سمرة [رضي الله تعالى عنهما] قال : صليت مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صلاة الأولى ، ثم خرج إلى أهله وخرجت معه ، فاستقبله وِلدان ، فجعل يمسح خَدَّي أحدهم واحداً واحداً • قال وأما أنا فمسح خَدَّيَّ ، قال : فوجدت ليـده بَرْداً ، أو ريحا [شك الراوي] كأنما أخرجها من جؤنة عطار [سفطه الذي فيه متاعه] م ـ ٩/١٩٢ •

تەرجەمە :

جابیری کوڕی سەمورە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی نوێژی نیوەڕۆم لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کرد لە دوایا تەشریفی لە مزگەوت هاتەدەرێ بۆ ماڵەوە منیش لە خزمەتیا چوومەدەرێ ، منالآن بەرەوپیری هاتن ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ یەکە یەکە دەستی موبارەکی بەسەر روومەتیانا ئەهێنا ، ئەمما من دەستی بە روومەتما هێنا ، لە دەستی موبارەکی فێنکیێ یا رایحەیێکم حیس کرد وەکوو دەستی لە عەطردانی عەطارێ هێنابێتەدەرێ [پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چەندە بێ کیبرو بـــێ نەفس بوە ؟ فەرقـــی گـــەورەو بوچووکو فەقیرو دەوڵەمەندی نەکردوە ، ئەو منالآنەی یەکەیەکە هەموو لاوانۆتەوە] •

سونەتە پیاوی گەورەو صالیح دەست بێنێ بەسەرو چاوی منالآ ، بەشەرتی خۆی •

٤٩٥/٧٦ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أزهر اللون كأن عَرَقه اللؤلؤ ، إذا مشـى تكفأ [مال يمينا وشمالا] ولا مَسِسْت ديباجة ولا حريرة ألين من كف [بەری دەستی موبارەکی] رسول الله ـ صلى الله تعــالى عليه وسلم ـ ولا شَمِمْت مسكة ولا عنبرة أطيب من رائحة رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ م ـ ٩/١٩٣ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فــەرمووى : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گوڵڕەنگ بوو ، عەرەقى وەك مروارى بوو [يەعنــى ئەبوحەنيفە وەك ئەبويووسف وايە] تەشريفى بەڕێــــدا بڕۆييايە بە لاى راستو بە لاى چەپا مەيلى ئەكرد • باقى مەعناى لە حەديثى حەفتاو چوارا رابورد •

٤٩٦/٧٧ ـ وعنه قال : دخل علينا النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال عندنا ، فعرق ، وجاءت أمي بقارورة ، فجعلت تسلت العـرق [أي تمسحه] فيها ، فاستيقظ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فــقال : يا أم سُلَيم ماهذا الذي تصنعين ؟ قالت : هذا عرقك نجعله في طيبنــا وهو من أطيب الطيب م ـ ٩/١٩٣ [وكانت محرما له ـ عليه الصلاة والسلام ـ النووي] •

تەرجەمە :

ئەنەس فەرمووى : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشريفى هاتە ماڵى ئێمە ، لامان قەيلوولەى كــرد ، عەرەقى كــرد ، دايكم لەگەڵ شووشەيێ هات عەرەقەكەى ئەسڕيە ناو شووشەكەوە • پێغەمەر ـ صلــى الله تعالى عليه وسم ـ خەبەرى بۆوە فەرمووى : (ئا ام سليم) ئەوە چييــە ئەيكەى ؟ فەرمووى : ئەوە عەرەقى تۆيە ئەيكەينە ناو شتى بۆنخۆشمانەوە، عەرەقى پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە هەموو بۆنخۆشــێ بۆنخۆشتر بوو • ئومموسولەيم ـ رضي الله تعالى عنها ـ مەحرەم بوو بــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

٤٩٧/٧٨ ـ وعنه قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ يدخل بيت أم سليم فينام على فراشها وليست فيه • قال : فجاء ذات يـوم

فنام على فراشها فأتِيت ، فقيل لها : هذا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نائم في بيتكِ على فراشكِ • قال : فجاءت وقد عرق • واستنقع عرقه على قطعة أديم على الفراش ففتحت عتيدتها [ما تجعل فيه المرأة أعزة متاعها] فجعلت تنشف ذلك العرق فتعصره في قواريرها ، ففزع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ماتصنعين يا أم سليم ؟ فقالت : يا رسول الله نرجو بركته لصبياننا • قال : أصبت م ـ ٩/١٩٤ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمــووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەهاتە ماڵی ئوممموسولەیم لە ناو نوێنەکەیا ئەنوست کە ئەوی تیانەبوایە • ئەنەس فەرمووی : ڕۆژێ تەشریفی هات لەسەر نوێنەکەی نوست • خەبەر ئەدرا بە ئوممموسولەیم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵی ئێوەدا نوستوە • ئوممموسولەیم تەشریفی هاتەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرەقی کردبوو ، عەرەقەکەی لەسەر پارچەیێ پێست کە لەسەر نوێنەکەی بوو کۆ بوبوەوە ئەو شتەی کە شتومەکی ئەوی تیابوو کردیەوە ، دەستیکرد بە سڕینی ئەو عەرەقە ئەیگوشییە ناو شووشەکانیەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری بۆوە فەرمووی : ئەی ئوممموسولەیم چی ئەکەی ؟ ئوممموسولەیم ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئومێدمان هەیە کە بەرەکەت بێ بۆ منداڵەکانمان • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چاکتکرد •

ئوممموسولەیم بۆیە صەبری نەکرد تا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆی خەبەری بێتەوە مەبادا ئەو وەختە عەرەقەکەی وشکبێتەوە •

٧٩/٤٩٨ ـ عن أم سليم أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان

يأتيها فتبسط له نطعا فيقيل عليه ، وكان كثير العرق ، فكانت تجمع عرقه فتجعله في الطيب والقوارير ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يا أم سليم ما هذا ؟ قالت عرقك أدُوف به طيبي م ـ ٩/١٩٥ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەچوە ماڵـــــی ئوممو سولەیم پێستێکی بۆ ڕائەخست قەیلوولەی لەسەر ئەکرد . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرەقی زۆر بوو ، ئوممو سـولەیم عەرەقەکەی کۆئەکردەوە ئەیکردە ناو ئەو شتانە کـــە بۆنخۆش بن و ناو شووشەکانی . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـــەی ئوممو سولەیم ئەمە چییە ؟ فەرمووی : عەرەقی تۆیە تێکەڵ بە عەطری خۆمی ئەکەم .

نـقش خاتمـه(١) :

٨٠/٤٩٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أبا بـكر الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ لما استخلف بعثه إلى البحرين وكتب له هذا الكتاب [الذي يأتي إن شاء الله تعالى في الزكاة(٢)] وختمه بخاتم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكان نقش الخاتم ثلاثـة أسطر : محمـد ، سـطر ، ورسول ، سطر . والله ، سطر ح ـ ٥/١٩٢ مباحث الخاتم فـي اللبـاس ح ـ ٨/٤٤٣ ، ت .

---

(١) شێوەی مۆرەکەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ .

(٢) بڕوانە : لاپەڕە (٢٨٢)ی بەرگی هەشتەمی ئەم کتێبە .

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : کە ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالی عنهما ـ بوو بە خەلیفە ناردی بۆ بەحرەین بۆ جەمعی زەکات ئەم کاغەزەی بـــــۆ نووسی [کە لە زەکاتا بێت إن شاء الله] بە مـــۆری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مۆری کرد ، نەقشی مۆرەکەی سێ دێڕ بوو (محمد) دێڕێ بوو ، (رسول) دێڕێ بـــوو ، (الله) دێڕێ بـــوو ح ـ ٥/١٩٢ (الظاهر) وەها :

الله
رســول — لەفظی جەلالە دێڕێ بـوو .
محمــد

وجـوب اتبـاع اوامره ونواهيه(١) :

٨١/٥٠٠ ـ(٢) حدث عبدالله بن الزبير [رضي الله تعالی عنهما] أن رجلا من الأنصـار [قـد شهد بـدرا أخرى . البخـاري] خاصم الزبـير عند رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ في شراج الحرة التي يَسْتَقُونَ بها النخل . فقال الأنصاري : سرِّح الماء [أرســله] يمرّ ، فأبی علیه ، فاختصما عند رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فقال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ للزبير : اسق يا زبير ، ثم أرسل الماء إلى جارك . فغضب الأنصاري فقال : [يارسول الله . أخرى] آن [قصــراً ومدا] كان ابن عمتك ؟! فتلوّن وجه رسول الله ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ ثم قال : يا زبير اسق ، ثم احبس الماء حتى يرجع إلى الجَدْر . فقال الزبير : والله لأَحسب هذه الآيـــة نـزلت في ذلك :(فلا وربك

(١) پێویـستیی پەیڕەوی‌کردنی ئەمرو نەهی پێغەمەر ـ صلـی الله تـعالی علیـــه وســــلم ـ .
(٢) ئــەم حــەدیثــە لــە لاپەڕە ٧٧ی بەرگی نۆیەمیشدا جـارێکی دیکــە نــووســـراوە .

لا يؤمنون حتى يحكموك فيما شجر بينهم [ثم لا يجدوا في أنفسهم حرجاً مما قضيت ويسلموا تسليما • نساء])[1] ح - ٤/١٩٠ ، ١٩٢ ، ٤١٣،ن•
ح - ٧/٨٢ ، م - ٩/٢١٧ •

تەرجەمە :

پیاوێ لە ئەنصار لە ئەصحابی بەدر ناوی حومەید بوو لەسەر ئـاوی شیوێ کە لە شاخی ئەطرافی مەدینە ئەهاتە خوارێ خورمایان پێ ئاو ئەدا ، مورافەعەی لەگەڵ زوبەیرا کرد - رضي الله تعالى عنهما ـ ئەنصارییەکـــە ئەیفەرموو : ئاوەکە بەربدەرەوە بڕوا ، زوبەیـــر - رضي الله تعالى عنه ـ بۆی بەرنەدەدایەوە • دەعوایان بردە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا زوبەیر تۆ ئاوی پێ بدە • لە دواییا بەرەڵای بکە بۆ دراوسێکەت • ئەنصارییەکـە لەوە تووڕە بوو ، وتی : (يا رسول الله) چونـــــکی کوڕی پوورتە ؟! پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رقانا رەنگی رووی گۆڕا ، لـــە دواییا فەرمووی : یا زوبەیر ئاوی پێبدە ، لە دواییا ئاوەکە بەربەست بکە تا بگەڕێتەوە بۆ دێراوەکان ، یەعنی تا پڕ ئەبـــــن • زوبەیر فەرمووی : وەڵڵاهی لام وایە ئەم ئایەتی سوورەتی نیسایە لە دەرحەقی ئەوە نازڵ بوە ، کە مەعنای وایە : نە وەڵڵاهی ئەوان بە تەواوەتی ئیمان ناهێنن تا تۆ ئەکەن بە حەکەم لـەو شتەدا کە ئیختیلافیان تیا ئەبێو لە دوایيشا لەوەی کە تۆ حوکمی پێ ئەکەی لە دڵیانا هیچ ناڕەزایی نەبینن ، بە تەواوەتی حوکمەکەی تۆ قەبووڵ ئەکەن • یەعنی هەرچی تۆ حوکمی پێ بکەی پێی رازیی بن لـــە (له)یان بێ یا لە (عليه)یان ، هیچ غەش لە دڵیانا نەمێنێ ئەو وەختـە ئەبن بە موسوڵمانی تەواو • لە حەدیثی ح - ٧/٨٢ ئەمەی لێ زیادکردوە •

(١) النســـــاء / ٦٥ .

واستوعى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ للزبير حقه في صريح الحكم حين أحفظه الأنصاري ، وكان أشار عليهما بأمر لهما فيه سعة •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـە طەریقی صولح ئیشارەی پێ فەرموون بە شتێك كە بۆ ئەنصارییەكەیش باش بێ بۆ زوبەیریش گران نـەبێ ، بەعزێ لە حەقی زوبەیری دا بـە ئەنصارییەكە • كە رقی پێغەمەری هەڵسان ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەقی خۆیی بە تەواویی دا بـــە زوبەیر •

٥٠١/٨٢ ـ أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] يحـدث أنـه سـمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : ما نهيتكم عنه فاجتنبوه، وما أمرتكم به فافعلوا منه ما استطعتم ؛ فإنما أهلك الذين من قبلكم كثرةُ مسائلهم واختلافهم على أنبيائهم م ـ ٢١٩/٩ ، ح ـ ٢٩٦/١٠ بتقديم الآخر على الأول ، وفي أوله : دعوني ماتركتكم • وفي رواية في مسلم ذروني•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەوەی مـــن نەهیتان لێی ئەكەم مەیكەن ، ئەوی ئەمرتان پێ ئەكەم كە بیكەن ـ بیـكەن بە قەد تاقەت ؛ چونكە هەر زۆر پرسینەوەیان لە شـــــت ئوممەتی پێش ئێوەی بەهیلاكا بردوە ، ئیختیلافی زۆریان بوە لەسەر پێغەمەرەكانیان •

٥٠٢/٨٣ ـ عن سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أعظم المسلمين [في المسلمين •م] جرما من سأل عن [أمر •م] شيء لم يحرم فحرِّم [على الناس •م] من أجل مسألته ح ـ ٢٩٦/١٠ ، م ـ ٢٢١/٩ ، د •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ناو موسوڵمانانا

گەورەترینی لە خوصووصی گوناها ئەو کەسەیە کە لە شتێکی پرســـیوە حەرام نەبوە لە پێشا لە دواییا لەبەر سوئالی ئەو کەسە لێیان حەرام کراوە .

خۆلاصە زۆر کۆڵینەوە زەرەری هەیـــە ، ئەگەرچـــی واجببوونو حەرامبوون ئێستە نەماوە ؛ چونـــکی زەمانی وەحـــــی بڕاوەتەوە ، ئەمما ئێستەیش لە بەینی خۆمانا بە تەجرەبە زەرەری زۆری بینراوە .

٨٤/٥٠٣ ـ موسى بن طلحة عن أبيه قال : مررت مع رســــول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقوم على رؤس النخل ، فقال : ما يصنع هؤلاء ؟ فقالوا : يلقّحُونَه ؛ يجعلون الذكر في الأنثى فتَلْقَح . فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ما أظن يغني ذلك شيئا . قال: فأخبروا بذلك فتركوه [فخرج شيصا . كما في الرواية الآتية ، وأشـــار إليه النووي ، ويقتضيه السياق] فأخبر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بذلك فقال : إن كان ينفعهم ذلك فليصنعوه ، فإني إنما ظننت ظناً ، فلا تؤاخذوني بالظن ، ولكن إذا حدثتكم شيئا فخـذوا به ، فـإني لن أكذب على الله عز وجل م ـ ٢٢٨/٩ .

تەرجەمە :

طەلحە فەرمووی : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە لای قەومێکا رابوردم لەسەر دارخورما بوون . پێغەمەر ـ صلى اللــــە تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەمانە چی ئەکەن ؟ فەرموویان : تەلقیـــــح ئەکەن ؛ کەفی نێرەکەیان لە مێکەیان هەڵئەسوون ، بەوە ئاوس ئەبـــــێ بەرەکەی یێتە بەرهەم . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليهو سلم ـ فەرمووی : ظەن نابەم کە ئەوە هیچ فائیدەی بێ . خەبەر درا بە قەومەکە وازیان لــێ هێنا بەری هەڵنەپێچاو خراپ بوو . خەبەر درا بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە بەری هەڵنەپێچا . فەرمووی : ئەگەر فائیدەی بۆیان هەیە

بیکەن ؛ چونکی من ظەنم وابوو کە بێ فائیدەیە ، بە واسیطەی قسەیێ کە بە ظەن بیلێم موئاخەزەم مەکەن ، ئەمما لـە طەرەفی خواوە ـ عز وجـل ـ خەبەری شتێکتان بدەمێ ئەوە بگرن لێـــی لامەدەن ؛ چونکی من بە دەم خواوە ـ عز وجل ـ درۆ ناکەم •

٥٠٤/٨٥ ـ رافع بن خديج [رضي الله تعالى عنه] قال : قدم النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينةَ وهم يأبِرُون النخل[بكسر البـاء وضمه] يقول يلقحون النخل • فقال : ماتصنعون ؟ قالوا : كنا نصنعه • قال : لعلكم لو لم تفعلوا كان خيرا • فتركوه ، فَنَـقَـضَـتْ ، أو قـــال فَنَـقَـصَـتْ • قال : فذكروا ذلك له • فقال : إنما أنا بشـر إذا أمرتكـم بشيء من دينكم فخذوا به ، وإذا أمرتكم بشيء من رأي فإنما أنا بشر • قال عكرمة [وهو ابن عماد أحد الرواة] : أو نحو هذا قـــال المَعْـقِـرِي [جعفر المعـقرْ ناحية من اليمن] فنفضت ، ولم يشك م ـ ٢٢٨/٩ •

تەرجەمە :

رافیع ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتە مەدینە ، ئەهلـــی مەدینە دارخورمایان تەلقیح ئەکرد ، فەرمووی : چی ئەکەن ؟ وتیان : هەر کردوومانە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ظەننم وایە ئەگەر نەیکەن چاکتر ئەبێ ، وازیان لێ هێنا ، هەڵی نەپێچا هەڵوەری ، یاخۆ ، رافیع فەرمووی : کـــەم بوو • شك لە طەرەف راویەوەیە • ئەوەیان عەرزی پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من هەر بەشەرم ، هەر وەقتێ ئەمرتـان پێ بکەم بە شتێ لە دین ئەو ئەمرە بگرن • ئەگەر بە رەئیی خۆم شتێکتان پێ بڵێم من هەر بەشەرم ، یەعنی وەکوو ئێوە • عەکرەمە ئەڵێ : یا قسەیێ وەك ئەم قسەیەی فەرموو • جەعفەری مەعقیریی ئەڵێ : رافیع (نفضت)ی وت • جەعفەر بە شك نەکەوت لە بەینی (نفضت) و (نقضت)ا •

٥٠٥/٨٦ ـ عن عروة عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] وعن ثابت عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مـر بقوم يُلَقِّحون ، فقال : لو لم تفعلوا لصَلُح ، قال : فخرج شـيصـا [وشكەڵ] فمرَّ بهم ، فقال : ما لنخلكم ؟ قالوا : قلت كذا وكذا • قال: أنتم أعلم بأمر دنياكم م ـ ٩/٢٢٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە لای قەومێکا تەشریفـــی رابورد دارخورمایان تەلقیحئەکـــــرد فەرمووی : ئەگەر نەیشی‌کەن هەر پێ‌ئەگاو ئەبێ • عایشـــەو ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرموویان : هەڵی‌نەپێچاو بە وشکەڵ دەرچوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەلایانا رابورد فەرمووی : چی بوو دارخورماکانتان وای لێ هات؟ وتیان: تۆ وات فەرموو و وات فەرموو • فەرمووی : ئێوە عارفترن بـە ئیشـــی دنیاتـان •

مەقصوودی ئیلاهیی لە ناردنی پێغەمەران : ـ عليهم الصلاة والسلام ـ (أولا وبالذت) تەعلیمو تەهذیبی ئەخلاقی ئینســـانو ، لــە بەینیـانـا خۆش‌ڕابواردنو ، تەعلیمی عیبادەتو خواناسینو ئوموری ئاخیرەتـە • **هەر پێغەمەرێ لەو خوصووصەدا موافیقی زەمانی خۆی چی لازم بێ بۆ** ئوممەتی تەعلیمی فەرموون ؛ چونکە ئەوانە عەقڵ ظەفەری پێ نابا • بـۆ بەعزێ ئوموری دونیەویش کە ئینتیظامی عالەم تەوەققوفی بەسـتبێتـە سەر ئەو وەك : بەیعو ، نیکاحو ،قیصاصو ، ئەحـکامی لازیمەیان ••• تەبلیغی ئوممەتیان کردوە ، بۆ ماعەدای ئەمانە وەکوو : صەنایعو، تیجارەتو، زەراعەت عەقڵو عیلمی کافییان پێ ئیحسان‌کراوە ، ئەو ئیشانە حەواڵـــە بە خۆیان کراوە بە فەرزی کیفایە لەسەریان فەرزکراوە ، ئەمریان پێ‌کراوە

کە بیکەن • پێغەمەران ـ علیهم الصلاة والسلام ـ هەر مەئموورن بە تەبلیغ لەسەریان لازم نیە کە : ئاسنگەرییو ، جووتکردنو ، رێگەی تیجارەتیان فێرکەن ، لازمە خۆیان بیزانن ، لەو نەوعە ئیشانەدا ئەگەر پێغەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ صیرف بە رەئیی خۆی شتێکیان پێبڵێ خیلافی تەجرەبەو عادەت بێ ؛ چونکی ئیحتیمالی خەطای هەیە لازم نیە لەسەر خەڵق کە بـە قسەیان بکەن ، بۆیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئێوە ئیشی دنیاتان لە من چاکتر ئەزانن ، فەقەط فەرموودەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە ئیجتیهاد بێ یا لە طەرەف خواوە وەحی کرابێ ، با ئومووری عادییەی دنیاییش بێ ، فەرزە لەسەر ئوممەت بـە ئـەمری بکەن ، ئەگەر نەیکەن ، وەك لە غەزای ئوحودا بوو زەرەرێکی گـەورە ئەکەن گوناهبار ئەبن ، ئەمر بە تەلقیحنەکردنی خورما نە بە ئیجتیهاد بوو نە بە وەحی بوو ، بۆیە فەرمووی : من بەشەرم ، یەعنی منیش وەکـــوو ئێوە خەطاو صەوابم مومکینە لێ صادر بێ •

لەم حەدیثانە وا دەرەکەوێ کە تەشەببوث بە ئەسباب لازمە ، بـێ سەبەبی عادیی هیچ نابێ مەگەر موعجیزەیێ یا کەرامەتی وەلییێ خـەرقی ئـەو عادەتە بکا • وشترەکـەت ببەســتەرەوەو ئەشــکێلی بکـە ئـەمجا تـەوەککول بکـە •

فضـــل النـــظر إليـــه(1)

٥٠٦/٨٧ - أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر أحاديث منها ، وقال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : والذي نفس محمد بيده ليأتينّ على أحدكم يوم ولا

(1) گەورەیی‌و بەرەکەتی روانین بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

يراني ثم لأن يراني أحب إليه من أهله وماله معهم • قال أبو إســحاق ـ أحد الرواة ـ: المعنى فيه عندي : لأن يراني معهم أحب إليه من أهـله وماله ، وهو عندي مقدم ومؤخر م ـ ٩/٢٣٠ •

تقديم (لأن يراني) على (لا يراني) كما قال ، وأما معهم فعلى ظاهره (النـووي)

[وعندي ـ ولو لم يكن لي عند" ـ لا حاجة إليه ولا إشكال في معنـاه أصلا من غير تقديم وتأخير ، بل في معنى لأن يراني معهم سخافة • رشيد] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی محمدی بە دەستە هەر یەك لە ئێوە ، رۆژێ ، زەمانێکی بەسەرا بێ‌و نامبینێ ئەگەر بمبینێ لە ماڵو منالی لە لای مەحبووبتر ئەبێ •

ئەم مەعنایە چ خراپییێکی تیایە تا بڵێی تەقدیمو تەئخیری تیـایـە ؟ مەعناکەی وایە چاوپێکەوتنی منی لەگەڵ ماڵو منالیا لە ماڵو منالی لە لا خۆشەویسترە • بۆچی ئەبێ لەگەڵ ئەهلیا بێ ؟ هەر چاوپێکەوتنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ماڵو منالی لە لا خۆشەویستر ئەبێ منالی لەگەڵیا بێ یا نەبێ •

٥٠٧/٨٨ ـ وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال: من أشد أمتي لي حبا ناس" يكونون بعدي ، يود أحدهم لو رآني بأهله ومـالــه م ـ ١٠/٣٠٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ ئینسان کە لە دوای من ئەبن لەوانە کە مەحەببەتیان دەرحەقی من لـە هــەموو کەس زۆرترە هەر یەك لەوانە تەمەننای ئەوە ئەکەن کە بە موقابیلی ماڵو منالیان من ببینن •

زهـده وقناعته ـ عليه الصلاة والسلام ـ[1] :

٥٠٨/٨٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أنه مشـى إلى النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بخبز شعير وإهالة سَنِخَة [ما اذيب من الشحم وقد تغيرت] ولقد رهن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ درعاً له بالمدينة عند يهودي [آبي الشحم] وأخذ منه شـعيرا لأهلـه ، ولقـد سمعته[عليه الصلاة والسلام] يقول : ما أمسى عند آل محمد = صلى الله تعالى عليه وسلم = صاع بر ولا صاع حب • قال [أنس] : وإن عنـــده لتســـع نســـوة خ - ١٧/٤ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە ئەنەسەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە نانی جۆو بـەزی تواوەی بۆنکردووم برد بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـــه وســـلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زرێی خۆی لە مەدینەدا لـــە لای جولەکەیێ بە رەهن دانابوو جـۆی لێ ســـەندبوو بۆ ماڵو منالّی • لە پێغەمەرم بیست ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : لای ئالی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـنە مەنێ گەندم نە مەنێ دانەوێلە شـــەوی نەکردۆتەوە • ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : نۆ حـەرەمی لـە خدمەتـا بـوو •

مەقصەدی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شکایەتی حـالّی خۆی نەبوە لە لای خەلّق ؛ چونکی ئەوە لە مەنصەبی ریسـالـــەت زۆر دوورە • مەقصەدی وابوە کە من گەورەی ئێوەمو پێغەمەری ئێوەم بـــەم نەوعە رائەبوێرم ، لەبەر فەقرو ضەروورەت نیە ، داوای هەرچیێ لە خوا

(١) دنیانەویستییو قنیاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

ـ عز وجل ـ بکەم حازرە بۆم بە ئیختیاری خۆم ئەیکەم کە موخالەفـەی ئەوانە بکەم لە ئاخیرەتا پێیان بڵێن شتی خۆشی خۆتان لە دنیادا بــرد •• ئێوەیش وابن ، دنیاپەرست مەبن ، پەیڕەوی من بکەن هەموو لە ذەوقو عەیشتان بۆ ئاخیرەت هەڵبگرن • لە دنیابەڕۆژوو بــن بـە ئـاخیـرەت ئیفطار بکـەنەوە •

ئەمجا بزانن قسەی (عەسقەلانی)یە یا قسەی (بەرماوی)و (کرمانی)و (عەینی)یە کە ئەڵێن : ئەم قسەیە قسەی ئەنەسە فەرموودەی پێغەمەر نیــە ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ یەعنی راویی ئەڵێ : لە ئەنەسم بیســـت ، نەك ئەنەس ئەفەرموێ لە پێغەمەرم بیست ـ صلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ لەم عیبارەتە ئەم مەعنایە چەندە دوورە •

٥٠٩/٩٠ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : [ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عاب] ماعاب النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ طعاما قط ، إن اشتهاه أكلـه ، وإن كرهـه تركه ح ـ ٢١٦/٨ ، م ٣٥٣/٨ وإن لم يشتهه سكتَ م •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صـلی اللہ تعالی علیه وسلم ـ [قەط نەمدیوە عەیبی لە طەعام گرتبێ] قەط عەیبی لە طەعام نەگرتوە ، ئیشتیهای بووبێ خواردوویەتی ، حەزی لێنەکردبێ تەرکی کردوە • لە موسلیما : ئیشتیهای ئەو طەعامەی نەبووبێ بێدەنگ بوە•

٥١٠/٩١ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : لقد مات رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ وما شبع من خبز وزيت في يوم واحد مرتين م ـ ٤٣٦/١٠ •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـە وسـلم ـ وەفاتی کـرد هیچ رۆژێ دوو دەفعە لـە نـانو زەیتـوون تێـر نـەبـوو •

٥١١/٩٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : والذي [نفس أبي هريرة • أخرى ؛ م] نفسي بيده ما أشبع رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ أهله ثلاثة أيام تباعـا من خبز حنطـة حتى فارق الـدنيـا م ـ ٤٢٦/١٠ • يشير باصبعيه مرارا يقول • أخرى ، م•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : قەسەم بەو ذاتـە کە نەفسی ئەبوهورەیرە لە قەبضەی قودرەتیایە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ تا تەشریفی لە دنیا جویٚبۆوە سێ رۆژ لەسەر یەك ئـەهـلو عەیالی لە نانی گەندم تێرنەکرد •

٥١٢/٩٣ ـ نعمان بن بشير ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول أَلَسْتُم في طعام وشراب ما شئتم ؟ لقد رأيت نبيكم ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ وما يجـد من الـدقـل [تمر رديء] ما يملأ =بـه= بطنـه م ـ ٤٢٦/١٠ •

تەرجەمە :

نوعمانی بنی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : بۆ ئێـوە بـە هەوەسی خۆتان لە طەعامو شەرابا نین ؟ وەلّلاهی من پێغەمەری ئێوەم دی ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ لە کام خورما کە خراپە ئەوەندەی دەست نەکەوت کە پڕ بە زگی بێ •

عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اللهم [ارزق • أخرى ، م ، خ] اجعل رزق آل محمد كفافا [قوتا • أخرى] م ـ ١٠/٤٢٤ ، م ـ ٤/٤٤٠ ، ح ـ ٩/٢٥٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا خوا رزقی ئالی محمد بکەی بە قووت ، بیکەی بە کەفاف ، یـەعنـی بەوەندە کە پێـی رابوێرنو بەشیان بکا • بۆ کەسی خۆیشی رازیی نەبوە بە دنیا ـ علیـه الصـلاة والسلام ـ •

٩٤/٥١٣ ـ عن عائشـة [رضي الله تعـالى عنها] قالت : ما شبـع آل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ منذ قدم المدينة من طعام بـر ثلاث ليال تباعا حتى قبض [حتى مضى لسبيله] من خبز شعير يـوميـن متتابعين حتى قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ روايات عنها• م ـ ١٠/٤٢٤ ، ٤٢٥ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : لەو رۆژەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هاتوە بۆ مەدینە تا وەفاتی فەرموو سێ شەو لەسەر یەك ئەهلو عەیالی لە طەعامی گەندم تێرنەبوون ، لە ریوایەتەکەی تریا ئەفەرموێ : دوو رۆژ لەسەر یـەك لـە نانی جـۆ تێر نـەبـوون •

٩٥/٥١٤ ـ عن عروة عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أنها كانت تقول : والله يا ابن اختي إن كنا لننظر إلى الهلال ثم الهلال ثم الهلال، ثلاثة أهلة في شهرين ، وما أوقِـدَ في أبيات رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه

وسلم ـ نار ! قال : قلت : يا خالة فما كان يُعيِشكم ؟ قالت: الأسودان: التمر ، والماء ، إلا أنه قد كان لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جيران من الأنصار ، وكانت لهم منائح ، فكانوا يرسلون إلى رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من ألبانها فيَسـقِيناهُ م ـ ١٠/٤٢٥ ، ح ـ ٤/٣٢٢ •

تەرجەمە :

عوروە ئەفەرموێ : حەزرەتی عائیشە ـ رضـي الله تـعالی عنهـا ـ ئەیفەرموو : وەڵلاهی ئەی کوڕی خوشکی خۆم ئێمە تەماشای هیلالمان ئەکرد ، لە دواییا تەماشای هیلالمان ئەکرد ، لە دواییا تەماشای هیلالمـان ئەکرد ، سێ هیلال لە دوو مانگا [یەعنی مانگ نوێ ئەبۆوەو ئەڕۆیی ، مانگی دواییش نوێ‌ئەبۆوەو ئـەڕۆیی ، مانگی سێیەم نوێ‌ئەبۆوە] لە هیچ ماڵێکی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاگر نەکرایەوە ! عـوروە ئەفەرموێ : وتم : ئەی پووری ئەی چی ئیعاشەی ئێوەی ئەکرد ؟ [بـە چی ئەژیان ؟] فەرمووی : ئەو دوو شتە رەشە مەعلوومە کـە خـورماو ئاوە ئەوانە ئێمەیان ئەژیان ، ئەوەندەی هەیە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ چەند دراوسێیێکی بوو لە ئەنصار حەیوانی بەشیریان بوو ، لە شیری ئەو حەیوانانە بۆ پێغەمەریان ئەنارد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویش بە ئێمەی ئەخواردەوە ، ئەیدا بە ئێمەو ئەمانخواردەوە •

٩٦/٥١٥ ـ وعنها قالت ـ توفِّيَ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ حين شبع الناس من الأسودين : التمر ، والماء م ـ ١٠/٤٢٦ •

تەرجەمە :

= حەزرەتی عائیشـە ـ رضي الله تعـالی عنهـا ـ ئەفەرموێ : = پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەفاتی فەرموو لەو وەختەدا کە خەڵق لـەو دوو شتە رەشە کە خورماو ئاون تێر بوون •

وعنها قالت : ما أكل آل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أكلتين في يوم إلا إحداهما تمر ح ـ ٩/٢٥٢ ، م ـ ١٠/٤٢٥ •

تەرجەمە :

= هەروەها حەزرەتی عائيشه ـ رضي الله تعالى عنها ـ = فەرمووی : هيچ رۆژێك ئالی محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دوو جاریان نەخواردوە ئەگەر خواردبێتیان جارێکیان خورما بوە •

٥١٦/٥٧ ـ وعنها قالت : كان فراش رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أَدم وحشوه من ليف ح ـ ٩/٢٥٢ •

تەرجەمە :

= هەروەها فەرموویەتی : = نوێنـی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە چەرم بوو ناوەکەی پووشی خورمای تێ خرابوو •

حوضـه ـ عليه الصلاة والسلام ـ(١)

٥١٧/٩٨ ـ عن أبي حازم قال : سمعت سهلا يقول : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : أنا فرطكم على الحوض [إلى هنا عن جندب أيضا ـ رضي الله تعالى عنه ـ] من [مرّ علي] ورد شَرِب ومن شرب لم يظمأ أبدا • وليردن علي أقوام أعرفهم ويعرفوني ، ثم يحال بيني وبينهم • قال أبو حازم : فسمع النعمان بن أبي عياش وأنا أحدثهم هذا الحديث فقال : هكذا سمعتَ سعدا يقول ؟ قال : فقلت : نعم • قال : فأنا أشهد على أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] لسمعته يزيد فيقول: إنهم مني • فيقال : إنك لا تدري ماعملوا بعدك ! فأقول : سحقاء سحقا لمن [غير • خ] بدل بعدي م ـ ٩/١٥٦ ، ح ـ ٩/٣٢٤ •

---

(١) حەوزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

تەرجەمە :

ئەبوحازم ئەفەرموێ : لە سەهلی بنی سەعدی ساعیدیم بیست ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : کە لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ م بیست ئەیفە رموو : من موقەددیمەی ئێوەم لە سەر حەوز [یەعنی لە پێش ئێوەوە ئەچم لە گوێ حەوزەکە جێتان بۆ حازر ئەکەم] هەرکەسێ بێتەسەر ئەو حەوزە لێی‌ئەخواتەوە ، هەرکەس لێی بخواتەوە قەط تینووی نابــێ • چەند قەومێ بێنە لام ئەیان‌ناسم ئەمناسن ، لە دوایـیا مانیع ئەخرێنە بـەینی من‌و ئەوانەوە ، یەعنی مەنع ئەکرێن لەوە کە بگەنە لای مـــــن • ئەبوحازم ئەفەرموێ : نوعمانی بنی عەیاش گوێی لێ بوو کە من ئەم حەدیثەیان بـــۆ ئەگێڕمەوە وتی : تۆ بەم نەوعەت لە سەهل بیست کـــە ئەیفەرموو ؟ وتم : بەڵێ • نوعمان وتی : من شەهادەت ئەدەم لەسەر ئەبوسەعیدی خودریــــی ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە لێم‌بیست ئەمەی لێ زیــــاد ئەکرد کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەمانە لە منن [یەعنی بۆ چییان مەنع ئەکەن کە بێنە لام سەر حەوزەکە ؟] پێم‌ئەوترێ : تۆ نازانی کە لە پاش تۆ چییان کردوە ! یەعنی دینەکەتیان گۆڕیوە • منیش ئەڵێم بەهیلاك بچن ، بە هیلاك بچن ئەوانەی لە دوای من دینی گۆڕیوە [و مورتەد بوون] !

(إن شاء الله) من لە خدمەت مەلاحسەینا ئەچینە خدمەت پێغەمــەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ بۆسەرحەوزەکەی پێغەمەر ـ صــلی الله تعـــالى علیه وسلم ـ مەلا حسەین بانگ ئەکا ، ئەویش پەلی من رائەکێشێ لــەگــەڵ خۆی ئەمباتە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ بە دەســــتی موبارەکی ، ئەو لە پێشاو ، من لە دوایـیا تێر تێر لەو حەوزە ئەخۆینەوە • (اللهم ائتني سؤلي بجاه صاحب الحوض المورود ـعلیه الصلاة والسلامـ)•

لەو وەختەدا کە بۆ تەصحیح تەماشای ئەم جێیەم ئەکرد ئەم رجایەم بە دڵا هات ، با لە شیعریش نەزانم ئەینووسم • یەکشەنبە ، ٩٤٠/٩/٢٢ •

خـوایـا تـوو سـەری پێغەمبەری خـۆت
کـە ناردووتـە عوبوودییەت بکـەیـن بـۆت
صەلاتی تـۆو سەلامیشتی لەســەر بـێ
لـــە دڵمـان غەیری حوبتان دەربـەدەر بـێ
لەسەر ئـاڵو لەسەر ئەصـــحابو ئـەزواج
لـە فەضڵو رەحمەتت بـۆیان بکەی تــاج
لـە خـــزمەتیا بچینە حـەوزی کـەوثـەر
حســەینو من تیاکــەین ئەمبەرەو بــەر
لـە ئـاوی خۆینــەوە تینوو نـەبین قـەط
لـە جەنــەتدا بکــەی بۆمان ضیافـەت

٥١٨/٩٩ ـ قال عبدالله بن عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنهما] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حوضي مسيرة شهر، وزواياه سواء ، وماؤه أبيض من الوَرِق ، وريحه أطيب من المسك ، وكيزانه كنجوم السماء فمن شرب [منها •خ] منه فلا يظمأ بعده أبدا م ـ٩/١٥٨ ، ح ـ ٩/٣٢٢ ، وليس فيه وزواياه سواء ، ولفظ بعده ، وفيه (منها) بـدل (منـه) •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : حەوزی من رێـی مانگێ رێگەیە ، گۆشەکانی بەقەد یەکە [یەعنی چوار گۆشەیە] ئاوەکەی لە زیوسپیترە ، بۆنی لە میسك خۆشترە ، گۆزەی ئەطرافی بە قەد ئەستێرەی ئاسمانە ، هەرکەسێ لێی بخواتەوە لە دوای ئەوە قەت تینووی نابێ •

٥١٩/١٠٠ ـ قال نافع بن عمرو الجمحي : قال ابن أبي مليكة [بعد الحديث السابق] وقالت أسماء بنت أبي بكر [رضي الله تعـالى عنهما]:

قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني على الحــوض حتى أنظر من يرد علي منكم ، وسيؤخذ أناس دوني فأقول : يا رب مني ومن أمتي • فيقال : أما شَعَرْتَ [من بـاب نصــــر] ماعملوا بعدك ؟ والله ما برحوا بعدك يرجعون على أعقابهم • قال [نافع] : وكان ابن أبي مليكة يقول : اللهم إنا نعوذ بك أن نرجع على أعقابنا أو نفتن عن ديننا م-٩/١٥٨•
وعن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ مثله وفيه : يقول وهو بين ظهــراني أصحابه • وفيه : فوالله ليقتطعن دوني رجـــال فـلأقولن : أي رب •••
م ـ ٩/١٥٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من لەسەر حەوزم تا تێفکرم کێ یێتە لام ، بەعزێ کەس ئەگیرڕێن مەنع ئەکرێن نایێڵن بێنەلام سەر حەوز • ئەڵێم : یارەببی ئەوانە لە منن لە ئوممەتی منن • پێم‌ئەوترێ : بۆ نازانی لە دوای تۆ چییان کردوە ؟ وەڵلاهی لە دوای تۆ هەر لە گەڕانەوەدا بوون پاشەوپاش بۆ دواوە ئەگەڕانەوەو لـە دین لایان ئەدا • نافیع ئەڵێ : ئیبنو ئەبی مولەیکە کە ئەم حەدیثەی ریوایەت‌ئەکرد هەر ئەیوت : یارەببی پەنا ئەگرین بە تۆ لەوە کە پاشەوپاش لە دین بگەڕێینە دواوە ، یا ئەیوت: لە خوصووصی دینمانەوە تووشی فیتنە ببین • راویی تەرەدودی هەیە کە ئیبنوئەبی‌مولەیکە کامیانی وتوە •

١٠١/٥٢٠ ـ عن أم سلمة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنها قالت : كنت أسمع الناس يذكرون الحوض ، ولم أسمع ذلك من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فلما كان يوما من ذلك والجارية تَمْشُطُني [من باب نصر] فسمعت رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : أيها الناس • فقلت للجـاريـة :

استأخري عني . قالت : إنما دعا الرجال ولم يدع النسـاء . فقلت : إني من الناس . فقال رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ: إني لكم فرط على الحوض ، فإياي ، لا يأتِيَنَّ أحدكم فيُذَبُّ عني كما يذبُّ البعير الضال . فأقول : فيم هذا ؟ فيقال : أنت لا تدري ما أحدثوا بعدك: فأقــول : سُحْقا م ـ ٩/١٥٩ .

تەرجەمە :

ئومموسەلەمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ حەرەمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالـى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : لە خەڵقم ئەبیست کە بەحشیان لە حەوز ئەکرد . ئەمما لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم نەبیستبوو . کـــە رۆژێ لەو رۆژانە بوو جارییەکەم سەری دائەهێنام ، گوێم لێ بوو کە پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : (أيها الناس) : ئەی ئینسانان. بە جارییەکەم وت : لێم‌بچۆرە دواوە . وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليه وسلم ـ هەر پیاوانی بانگ‌کرد ، ژنانی بانگ‌نەکرد . وتم : منیش لە ئینسانانم [چووم‌و دانیشتم] پێغەمـــــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم بۆ سەر حەوز جێتان بۆ حازر ئەکەم بێنە لام . زینهار ! هیچ کەسێ لە ئێوە نەیێت‌و مەنع‌بکرێ لە من نەیێڵن بێتە لام وەکوو چۆن وشتری لاعیە مەنع ئەکرێ [کە لەگەڵ وشـترەکانی صاحیب ئاوەکەدا ئاو نەخواتەوە] منیش ئەڵێم : بۆچی نایێڵن بێن ؟ جوابـــــم ئەدرێتەوە : تۆ نازانی کە لە دوای تۆ چییان ئیحداث‌کردوە ! منیش ئەڵێم : بەهیلاك بچن !

١٠٢/٥٢١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنــه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بينا أنا قائم [على الحوض] فـإذا زمـــرة ، حتى إذا عرفتهم خرج رجل [أي ملَك موكل بذلك] من بيني وبينهـم،

فقال : هلم ! فقلت : أين ؟ قال : إلى النار • والله قلت : وما شـأنهم ؟ قال : إنهم ارتدوا بعدك على أدبارهم القهقرى • ثم إذا زمرة حتـى إذا عرفتهم خرج رجل من بيني وبينهم • فقال : هلم ! قلت : أين ؟ قال : إلى النار • والله قلت : ماشأنهم ؟ قال : إنهم ارتدوا =بعدك= على أدبـارهم القهقرى فلا أُراه يخلص منهـــم إلا مثل هَمَل النعم [ضـوال الابـــل] ح - ٩/٣٢٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ــفەرمووی : لەو وەختەدا کە لەسەر حەوز راوەستابووم کۆمەڵێ خەڵق هاتن لێم نزیکبوونەوە تا ناسیمن ، کە ناسیمن یەکێ لە بەینی من‌و ئەوانـا چـوە دەرێ پێی‌وتن : دەی‌بێن : وتم : بۆ کوێ ؟ وتی : بۆ ئاگر • وەڵڵاهی وتم : چییان‌کردوە ؟ وتی : لە دوای تۆ پاشەوپاش لـە دین وەرگـــەڕاون • لـە دواییا زومرەیێکی تر هاتن ، تا وەختێ کە ناسیمنەوە ، پیاوێ لە بەینی من‌و ئەوانا چـوەدەرێ ، وتی : دەی بێن ! وتم : بۆ کوێ ؟ وتی : بۆ ئاگر • وەڵڵاهی وتم : چی لێ رووداون • وتی : لە دوای تۆ پاشەوپاش لە دین وەرگەڕاون • ئـــەو زومرانە ظەن نابەم کـە یەکێکیان لێ نەجات ببێ مەگەر وەك وشترێ لـە صاحێبەکەی ون‌بووبێ • یەعنی کەمیان نەجاتی ئەبێ •

١٠٣/٥٢٢ ـ عن عُقْبة بن عامر [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خرج يومـا فصلى على أهل أحد صلاته على الميت ، ثم انصرف إلى المنبر فقال : إني فرط لكم ، وأنا شهيد عليكم • وإني لأنظر إلى حوضي الآن ، وإني قد أُعطيت مفاتيح خزائن الأرض ، أو مفاتيح الأرض ، وإني والله ما أخاف عليكم أن تشركوا بعدي ، ولـكني أخاف عليكم أن تتنافسوا فيها م ـ ٩/١٦٠ • عقبة من فضلاء الصحابـة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ح ـ ٩/٣٢٦ •

تەرجەمە :

ریوایەتە لە عوقبەی بنی عامیر ـ رضي الله تعالى عنـــه ـ کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ تەشریفی چوە دەرێ ، نوێژی لەســەر ئەهلی ئوحود کرد وەك چۆن لەسەر مردوو نوێژی ئەکرد ، لە دواییـــا تەشریفی گەڕایەوە سەر مینبەر فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم ، مـــن شاهیدیتان بۆ ئەدەم ، من وەڵڵاهی ئێستە تەماشای حەوزەکەم ئەکەم ، من بە تەحقیق کلیلی هەموو خەزێنەی ئەرزم پێ عەطاکراوە ، یاخۆ فەرمووی : هەموو کلیلی ئەرزم پێ عەطاکراوە • وەڵڵاهی لێتان ناترســم کە لە دوای من شەریك بۆ خوا بگرن • لەوە لێتان ئەترسم کە لەو خەزێنانەی ئـــەرزا حەسەد بە یەکتری ببەن •

ئەمە موعجیزەیێکی گەورەیە بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر لە دوای وەفاتی زۆری پێ نەچوو ظوهووری کردو تا ئێستە باقیە •

شەهیدی حەرب دروستە نوێژی مردووی لەسەر بکرێ • دوای دفن بۆ مردوو لە قەبرا دروستە نوێژی جەنازەی لەسەر بکرێ •

١٠٤/٥٢٣ ـ عن عقبة بن عامر [رضي الله تعالى عنـــه] قال : صلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على قتلى أحد ، ثم صعد المنبر كالمُودِّع للأحياء والأموات • فقال : إني فرطكم على الحـوض ، وإن عرضه كما بين أيلة إلى الجَحْفَة • إني لست أخشى عليكم أن تشركوا بعدي ، ولكني أخشى عليكم الدنيا أن تتنافسوا فيها وتقتتلوا فتهلكوا كما هلك من كان قبلكم • قال عقبة ـ رضي الله تعالى عنه ـ : فكانت آخر ما رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على المنبر م ـ ١٦٠/٩ ، ح ـ ٣٢٦/٩ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نوێژی جەنازەی ئەســـــەر شوهەدای ئوحود کرد ، لە دواییا تەشریفی چوە سەر مینبەر ، وەك ویـداع لەگەڵ زیندوو و مردووا بکا ، فەرمووی : من پێشڕەوی ئێوەم بۆ ســەر حەوز ، پانیی حەوزەکە وەکوو بەینی ئەیلەو جەحفەیە • من ترس ناکەم لە ئێوە کە لە پاش من شیرك بۆ خوا پەیدا بکەن • ئەمما بۆ دنیا لێتان ئەترسم کە حەسەد بە یەکتریی ببەنو شەڕی لەسەر بکەن لەگەڵ یەکتری ، بــــەو واسیطەیە بە هیلاك بچن وەك ئەوانەی کە لە پێش ئێوەوە بوون بــە هیلاك چوون • عوقبە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : ئەوە ئاخرجارێ بــوو کە پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر مینبەر •

ئەم زیادەیش موعجیزەیێکی ترە •

١٠٥/٥٢٤ ـ عن عبدالله [ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنا فرطكم على الحـوض [وليُرفَعَنَّ رجال منكم ، ثم ليُختَلَجُنَّ دوني • فأقول •••خ-٩/٣٢١] ولأنازعن أقواما ، ثم لأُغلَبَنَّ عليهـم • فأقــول : يـا رب أصحابي ، أصحابي ! فيقال : إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك م ـ ٩/١٦١، ح-٩/٣٢١•

تەرجەمە :

=عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود ـ ر رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من پێشڕەوتانم بۆ سەر حەوز لەوێ = موجادەلە ئەکــەم لەگەڵ مەلائیکەی عەذاب بــۆ چــەنــد قەومێ کە نەیانبەن بۆ جەهەننەم ، غەڵەبەم بەسەرا ئەکەن ، ئەڵێم : یارەببی ئەصحابی منن ! (إلخ •••) (وعن حذيفة ـ رضي الله تعالى عنه ـ مثله)•

١٠٦/٥٢٥ ـ عن حارثة [بن وهب الخزاعي] ـ رضي الله تعالى عنه ـ

أنه سمع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : حوضه مابين صنعاء والمدينة • فقال له المستورد : ألم تسمعه قال الأواني ؟ قال : لا• فقال المستورد : ترى فيه الآنية مثل الكواكب م ـ ٩/١٦١ ، ح ـ ٩/٣٢٧ •

تەرجەمە :

حاریثە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی بیست فەرمووی : حەوزی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە قەد مابەینی صەنعاو مەدینەیە ، موستەورید ـ رضي الله عنه ـ فەرمووی : کاسەکانت لێ نەبیست ؟ فەرمووی : خەیر • موستەورید فەرمووی : کاسەکانی [یا گۆزەکانی] لە حەوزەکەدا یەعنی لە کەناریا وەك ئەستێرە ئەبینرێن ، یەعنی ئەوەندە زۆرن •

عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أمامكم حوضا كما بين جَرْباء وأذرح [قريتان بالشام ، بينهما مسيرة ثلاثة أيام ـ ليال • م ـ] فيه أباريق كنجوم السماء، من ورده فشرب منه لم يظمأ بعده أبدا م ـ ٩/١٦٢ ، ١٦٤ ، ح ـ ٩/٣٢١•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : حەوزێکتان لە بەردەمەوەیە بە قەدەری مابەینی جەرباو ئەذروحە ، بە قەد عەدەدی ئەستێرەی ئاسمان مەسینەی تیایە ، یەعنی لە کەنارییایە هەرکەسێ چوە سەری و لێی بخواتەوە قەت تینووی نابێ •

١٠٧/٥٢٦ ـ عن أبي ذر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قلت : يا رسول الله ما آنية الحوض ؟ قال : والذي نفس محمد بيده لآنيته أكثر من عدد نجوم السماء وكواكبها ، ألا في الليلة المظلمة المُصْحِيَةِ ، آنية

الجنة من شرب منها لم يظمأ ، آخر ما عليه يَشْخَبُ فيه [يسـيل] ميزابان من الجنة ، من شرب منه لم يظمأ ، عرضه مثل طوله ما بين عمان إلى أيْلة ، ماؤه أشد بياضا من اللبن وأحلى من العسل م ـ ٩/١٦٥ •

تەرجەمە :

ئەبوذەرٖ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : وتم : (یارسول الله) ظەرفی حەوز چیە ؟ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسی محمدی بە دەسـتە ظەرفی ئەو لە عەدەدی ئەستێرەی ئاسمان زیادترە لە تاریکەشـەوا کـە سایەقەی صاف بێ ، هەموو ظەرفی بەهەشتن هەرکەسێ لێی بخـواتـەوە تینووی نابێ تا ئاخری ئەو حاڵەی لەسەریەتی [یەعنی بە ئەبەدیی ؛ چونکە ئەو حاڵە ئاخری نیە] لە بەهەشتەوە دوو پلوسکی ئەڕژێتە ناو ، هەرکەسێ لێی بخواتەوە تینووی نابێ ، پانیەکەی بە قەد درێژاییەتی ، بە قەد مابەینی عەمان تا ئەیلەیە ، ئاوەکەی لە شیر سپی‌ترە لە هەنگوین شیرینترە •

١٠٨/٥٢٧ ـ عن ثوبان [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إني لبِعُقْرِ حوضي [موضع الإبل إذا ورد الحوض] أذود الناس لأهل اليمن ، أضرب بعصاي حتى يرفَضَّ عليهم [يسيل عليهم] فسئل عن عرضه ، فقال : من مقامي إلى عَمَّان • وسـئل عن شرابه ، فقال : أشد بياضا من اللبن وأحلى من العسل ، يغتُّ [أي يدفق] فيه ميزابان من الجنـة ، أحـدهما من ذهب والآخـر من وَرِق م ـ ٩/١٦٦ •

تەرجەمە :

ثەوبان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من لەبەر ئاوەڕۆگەی حەوزەکەمام خەڵق مـەنـع ئەکەم لێی بۆ ئەهلی یەمەن بە عەصاکەم لێیان ئەدەم تا ئاوی حەوزەکەیـان

بۆ بچێ • لێی پرسرا کە : چەند پانە ؟ فەرمووی : لــەم جێیەی کــە لێی ڕاوەستاوم تا عەممان • لە ڕەنگ‌و تامی ئاوەکەی لێی پرسرا ، فەرمووی : لە شیر سپیی‌ترە ، لە هەنگوین شیرینترە ، دوو پلوسکی لە جەنتەوە تیا هەڵەقوڵێ یەکێکیان لە ئاڵتوونە یەکێکیان لە زیوە •

۱۰۹/۵۲۸ ـ حدث أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قدر حوضي كما بين أيلة وصنعـاء =من= اليمن ، وإن فيه من الأباريق كعدد نجـوم السـماء مـ ۹/۱٦۸ ، خ ـ ۹/۳۲۳ • ومثله عن جابر بن سمرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ وفـي أوله : الا إني فرطكم م ـ ۹/۱۷۰ •

تەرجەمە :

=ئەنەسی کوڕی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی := میقداری حەوزەکەم بـە قـەد مابەینی ئەیلەو صەنعای یەمەنە ، ئەوەندەی لوولەینە لێیە بە قەد عــەدەدی ئەستێرەی ئاسمان •

ئــەوەنــدە کافیــە •

الكوثــر(1)

۱۱۰/۵۲۹ ـ عن سعيد بن جبير ـ رحمه الله ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : الكوثر الخير الكثير الذي أعطاه الله إياه • قـــال أبو بشر : قلت لسعيد إن أناسا يزعمون أنه نهر في الجنة • فقال سعيد: النهر الذي في الجنـــة من الخير الذي أعطـاه الله إيـاه ح ـ ۹/۳۲۲ ، ح ـ ۷/٤۲۰ •

---

(1) باســی حەوزی کەوثــەر .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : کەوثەر کە لــە (إنا أعطيناك) دایە ئەو خەیرە زۆرەیە کە عەطاکراوە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبوبیشر ئەفەرموێ : لە سەعیدم پرسیی : کە بەعزێ کەس ئەڵێن : کەوثەر نەهرێکە لە بەهەشتا • سەعید فەرمووی : ئەو نەهرە لەو خێرە زۆرەیە کە خوا پێی عەطا فەرموە •

ئەو صەحابییانەی (حەدیثی حەوز)یان ریوایەتکردوەو لە موسلیمو بــوخــاریـیــان :

١ ـ سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی •
٢ ـ ئەبو سەعیدی خودریی •
٣ ـ عبدالله بن عمرو بن العاص •
٤ ـ أسـماء بنت أبي بكـر •
٥ ـ عـائیشـة •
٦ ـ أم سـلمة •
٧ ـ أبو هريـرة •
٨ ـ عقبة بن عـامر •
٩ ـ عبدالله بن مسعود •
١٠ـ حارثة ابن وهب •
١١ـ عبدالله بن عمر •
١٢ـ أبـو ذر •
١٣ـ حذيفة بن اليمان ، صاحب سر النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ •
١٤ـ ثوبان مولى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •
١٥ـ أنس بن مالك •

١٦ـ مســـتورد •

١٧ـ جابر بن سمرة ـ رضي الله تعالى عنهم ـ

قاضی عەیاض ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : ئەحادیثی حەوز صەحیحە ، ئیمان بەو فەرزە ، باوەڕپێکردنی لە ئیمانە لای ئەهلی سونئەت‌و جەماعەت• مەعنایان لەسەر ظاهیرییە تەئویلی تیا نیە • حەدیثی موتەواتەرە • غـەیری موسلیم لە : (١) ئەبوبەکر • (٢) زەیدی بنی ئەرقەم • لە (٣) ئەبوئومامە• لە (٤) عەبدوڵلای بنی زەید • لە (٥) ئەبوبەرزە • لە (٦) سوەیدی بنـی جەبەلە • لە (٧) عەبدوڵلای بنی صەنابجی • لە (٨) بەرای بنـی عـازیب •لە(٩)خەولەی بینتی قەیس •• ئەمە کەلامی قاضیە • نەوەویی ئەفەرموێ: (قلت)غەیری موسلیم‌و بوخاریی لە عومەری بنی خەطاب لە عائیدی بنـی عەمر •• ریوایەتیان‌کردوە •

ئـەم بیست‌و هەشت صەحابییە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ریوایەتیـان کردوە• (من النووي) ٩/١٥٥) •

مەلا حسەین ـ إن شاء الله ـ پاڵت پێوە ئەنێم ئەتخەمە ناوی ، ئەممـا مەترسە ناخنکێیت ؛ چونکە مردن خۆی ئەمرێ ، کەس نامرێنێ •

قدر عمره ـ ص ـ[1]

١١١/٥٣٠ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعـالى عنه] قال : قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو ابن ثلاث وستين سـنة . وابو بكر الصديق [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثـلاث وسـتين • وعمـر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين م ـ ٩/٢١٠ •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شەصت‌و سێ‌ساڵ بو کە وەفاتی کرد • ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ شـەصت‌و

---

(١) ئەندازەی تەمەنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ •

سێ ساڵ بو کە وەفاتی کرد • عومەر - رضي الله تعالى عنه ـ شەصتو سێ ساڵ بو کە وەفاتی کرد • [بۆیە لە مەرقەدیشا تەشریفیان لە خزمەتیایە]•

عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] أن رسول الله توفي وهو ابن ثـلاث وســـتين م ـ ٩/٢١٠ •

تەرجەمە :

عائیشە - رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم - بە شەصتو سێ ساڵیی وەفاتی کرد م - ٩/٢١٠ •

٥٣١/١١٢ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مكث بمكة ثلاث عشرة سنة ، وتوفّي وهو ابن ثلاث وستين م ـ ٩/٢١١ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس = رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : = پێغەمەر صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە مەککەدا سێنزە ســـاڵ مایەوە ، وەفـــاتی کـرد شەصتو سێ ساڵ بو •

٥٣٢/١١٣ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] إن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ توفّي وهو ابن خمس وستين م ـ ٩/٢١٣•

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی کرد عومری شەصتو پێنج ساڵ بو •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەوەڵی ساڵا بە وەلەد نەبوو لە (ربيع الأول)ا تەشریفی هاتۆتە دنیاوە ، لە (ربيع الأول)ا وەفاتی فەرمووە• ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ کەسری ساڵەکانی بە ساڵ داناوە ، لە

حەدیثەکەی پێشوویا کەســـــرەکانی حســــــێب نەکردوە • لـە بەینیانا مونـافـات نیــــە •

١١٤/٥٣٣ ـ عن عائشة وابن عباس [رضي الله تعالى عنهم] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لبث بمكة عشر سنين ينزل عليه القـرآن، وبالمدينة عشرا ح ـ ٦/٤٦٤ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی دە ساڵ لە مەککەدا مایەوە قورئانی نازڵ ئەبوە سەر ، لە مەدینەیشا دە ساڵ •

بــە چل ساڵیی بوو بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ، سێ ساڵیش فەترەتی وەحی بوو ئەمە ئەکاتە شەصتو سێ ساڵ •

١١٥/٥٣٤ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] قال : أقام رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمكة خمس عشرة سنة يســـــمع الصـــوت [صوت الهاتف] ويرى الضوء [نور الملائكة ، ونور آياته تعالى] سبع سنين، ولا يرى شيئا ، وثمان سنين يوحى إليه ، وأقام بالمدينة عشرا مـ٩/٢١٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پانزە ساڵ لە مەککەدا ئیقامەتی فەرموو ، لە حەوت‌ساڵیدا دەنگی هاتیفی ئەبیست ، روونـاکیی نـووری مەلائیکەو ئایاتی خوای ئەبینیی‌و هیچی تری نەدەبینی ، هەشت سـاڵیش وەحی بۆ ئەهات ، دە ساڵیش لە مەدینەدا تەشریفی ئیقامەتی فەرموو •

بــەم‌حیســابە ئەکا شەصتو پێنچ • کەسری بـە تـام حسێب کردوە لە ئیقامەتا ، لە نوزوولی وەحیا لە مەککە کەسری تەرك کردوە •

١١٦/٥٣٥ ـ عن عمار مولى بني هاشم قال : سألت ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما]: كم أتى لرسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ يوم مات؟

فقال : ماكنت أحسب مثلك من قومه يخفى عليه ذلك • قال : قلت : إني سألت الناس فاختلفوا عليَّ فأحببت أن أعلم قولك =فيه=• قال:أتحسب؟ قال : قلت : نعم • قال : أمْسَكَ أربعين بعث إليها خمس عشرة بمكـة يأمن ويخاف ، وعشر من مهاجره إلى المدينة م ـ ٩/٢١٢ •

تەرجەمە :

عەممارى مەولاى بەنى هاشم ئەفەرموێ : له ئیبنوعباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـم پرسیی کە لەو رۆژەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـــه وســـلم ـ وەفاتی فەرموو چەند ســـالّی رابوارد بوو ؟ فەرمووی : ظەننم نەدەبرد میثلی تۆ لە قەومی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئـەوەی لەسەر مەخفی بێ • عەممار وتی : وتم : لە خەڵقم پرسی ئیختیلافیان کـرد لەسەر من ، هەرکەس بە نەوعێکی پێ وتم ؛ حەزم کرد بزانم قسەی تـۆ لەوەدا چۆنە • ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : حســاب ئەزانی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : چل ساڵ رابگرە کە لەسەری ئەو چلەدا مەلائیـکەی نێررایە لا ، پانزە ساڵ لە مەککەدا بوو ئەترساو ئەمین ئەبوو، دە ساڵیش لە هیجرەتیەوە بۆ مەدینە •

١١٧/٥٣٦ عن عمرو بن دينار قال : كم لبث النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بمكة ؟ قال : عشرا • قال : قلت : فإن ابن عباس ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ يقول : ثلاث عشرة [بضع عشرة • أخرى ، م] فـال : فغفَّره • وقال : إنما أخذه من قول الشاعر م ـ ٩/٢١٠ :

[حيث يقـــول :

ثـوى في قريش بضع عشرة حجة

يـذكـر لو يلقى خليـلا مواتيـــا]

تەرجەمە :

عەمری بنی دینار فەرمووی : بە عوروەم وت : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چەند ساڵ لە مەککەدا ئیقامەتی فـەرمـوو ؟ وتی : دە ساڵ •وتم : ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : دە ساڵو ئەوەندە • لە ریوایەتەکەی ترا سێنزە ساڵ • عەمر وتی : عوروە وتـی : خوای لێخۆش بێ ئەوەی لە قەولی شاعیر ئەخذ کردوە •

[کە مەعنای وایە : پێغەمەر ـ صلی الله تـعالی علیـه وسلم ـ دەو ئەوەندە ساڵ لە ناو قورەیشا ئیقامەتی کرد ، وەعظـو نەصحیەتی خەڵقـــی ئەکرد بە ئومێدی ئەوە دۆستێکی حەمیمی تووش ببێ • ئەو شاعیـــــرە الله تعالی عنه ـ نەوەویی] •

جاهیلییەتا تەعظیمی خوای ئەکرد ، لە تەعظیمی خوادا شیعری ئەوت ـ رضي چاکی کرد ، ئەو وەختە پیاوێکی پیربـــوو ، حەق گـــۆ بوو ، لە زەمانی

۵۳۷/۱۱۸ ـ عن جریر [رضي الله تعالی عنه] قال : كنت بالبـــحر [باليمن] فلقيت رجلين من أهل اليمن ذا كَلاَع وذا عمرو [وكانا من الملوك]

ئیبراهیم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەکەم • کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالـــی علیـه وسـلم ـ هیجرەتی کرد بۆ مەدینە موسوڵمان بوو ، ئیسلامەتییێکی ژنی حەیزدارو ئینسانی جونوبی نەدەچوە ناو • فەرمووی : عیبادەتی خوای عەدیی ئەنصارییە • لە زەمانی جاهیلییەتا گۆشەی ئینزیوای[1] گرت ، لـە بت جوێ بۆوە ، غوسڵی جەنابەتی کرد ، هۆدەیێکی خۆی کرد بە مزگەوت، ئەبوقەیسە کە ناوی صیرمەی کوڕی ئەبو ئەنەسی کـــوڕی مالیکی کوڕی

فجعلت أحدثهم عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لـــه ذو عمرو : لئن كان الذي تذكر من أمر صاحبك لقد مرَّ على أجلـه منذ

(۱) واتـە : گۆشـەگیر بـوو •

ثـلاث [علمه بذلك باطلاعه على الكتب المتقدمة] وأقبلا معي حتى إذا كنا في بعض الطريق رُفِع لنا ركب من قبل المدينة ، فسألناهم ، فقالوا : قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ واستخلف أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] والناس صالحون • فقالا : أخبر صاحبك أنا قد جئنا ولعلنـا سنعود إن شاء الله تعالى • ورجعنا إلى اليمن ، فأخبرت أبا بكر بحديثهم • قال : أفلا جئت بهم ؟ [وروى سيف أن أبا بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بعث أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يستنفر أهل اليمن إلى الجهاد، فرحل ذو الكلاع ومن معه] فلما كان بعدُ قال لي ذو عمرو [في خلافـة عمر ـ رضي الله تعالى عنه] : يا جرير إن بك علي كرامة وإني مخبرك خبرا : إنكم ـ معشـــر العـــرب ـ لن تزالوا بخير ماكنتم إذا هلك أمير تأمَّرتم في آخر ، فإذا كانت بالسيف كانوا ملوكا يغضَبون غضب الملوك ويرضون رضا الملوك ح ـ ٦/٤١١ •

تەرجەمە :

جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە بەحر بووم [لە یەمـەن بووم] لە ئەهلی یەمەن بە دوو پیاو گەییم ذوعەمرو ذوکەلاع ، قسەم لـــە پێغەمەر بۆ ئەکردن ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذوعەمر پێی‌وتم : ئەوەی تۆ ئەیڵێی دەرحەقی صاحیبەکەت بووبێ خەبەرت ئەدەمـــێ کە سێ رۆژ بەسەر ئەجەلیا رابوردوە ، یەعنی سێ رۆژە کە وەفاتی کردوە [ئەمەی لـــە موطالەعەی کتێبی پێشوەوە زانیوە] هەردوکیان [لەگەڵ ئەتباعیانا] لەگەڵ من روویان‌کردە مەدینە تا لە رێدا لە مەدینەوە چەند سوارێکمان پێ‌گەیی ، لێمان‌پرسین ، وتیان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليــه وســلم ـ رۆحی موبارەکی قەبض‌کرا ، ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ کـــرا بە خەلیفە ، خەڵقیش رەحەتن ئەحواڵیان باشە • ذوعەمرو ذوکەلاع وتیان : خەبەر بدە بە صاحێبەکەت کە ئێمە هاتین [یەعنی خەبەری وەفاتی پێغەمەرمان زانـــی

ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـو گەڕاینەوە] (إن شاء الله) بێینەوە • گەڕانەوە بۆ یەمەن قسەکانم عەرزی ئەبوبکر کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بۆ نەتهێنان ؟ کاشکی بتهێنانایە ! لە دوای ئەم حادیثەیە ، کـە وابوو [لە خەلافەتی ئیمامی عومـــەرا ـ رضي الله تعالـــى عنه ـ ذوعەمر هیجرەتی کرد] ذوعەمر پێی‌وتم : ئەی جەریر لەسەر من ئیکرامت هەیە من خەبەرێکت ئەدەمێ : ئەی مەعشەری عەرەب ئێوە قەط لەسەر خێر زەوالتان نابێ ، یەعنی قەط لەسەر خێر لاناچن هەر لە خێرا ئەبن ، مادام کە یەکێ لە ئەمیری ئێوە وەفاتی کرد مەشوەرەت ئەکەن لە نەصبی ئەمیرێکی ترا ، یەعنی بە مەشوەرەتی بەینی خۆتان خەلیفە نەصب‌و ئینتیخاب بکەن ؛ چونکی کـــە خەلیفەنەصبکردن بە قووەتی شیر بێ ئەو خەلیفانە نابن بە خەلیفە ئەبن بـــە پادشاه ، وەك پادشا غەضەب ئەگرن ، وەك پادشا رازیی ئەبن [یەعنی حەق‌و عەدالەتیان لێ دوور ئەبێ • لە حەقیقەتا وایە ؛ هەموومان بە چاوی خۆمان دی ، ئێستەیش وایە ، خوا ئیصلاحی حاڵی هەموو موسوڵمانان بکا] •

ئەم ئەثەرە موناسبی ئیمامەتە دەخڵی بەسەر عومرەوە نیە ، موسـلیم لێرەدا ذیکری کردوە •

٥٣٨/١١٩ ـ عن أبي إسحاق قال : كنت جالسا مع عبدالله بن عتبة [رضي الله تعالى عنه] فذكروا سن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال بعض القوم : كان أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] أكبر [سنا] من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال عبدالله [رضي الله تعالى عنه]: قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو ابن ثلاث وستين • ومات أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين • وقتل عمـر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين • قال : فقال رجل من القوم يقال له عامر بن سعد : حدثنا جرير [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا قعودا

عند معاوية فذكروا سن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقـال معاوية : قبض رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو ابن ثـلاث وستين سنة ، ومات أبو بكر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين• وقتل عمر [رضي الله تعالى عنه] وهو ابن ثلاث وستين م ـ ٢١٢/٩ وفـي أخرى عن جرير مثل ماروي عنه ، وفي آخره [قال معاوية] : وأنـا ابـن ثـلاث وســـتين •

تەرجەمە :

ئەبوئیسحاق ئەفەرموێ : لە خدمـــەت عەبـــدوڵلای بنی عوتبەدا دانیشتبووم ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەحثیان لە عومری پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەعزێ لەو جەماعەتە وتیان : ئەبوبەکر ـ رضـي الله تعالى عنه ـ بە عومر لە پێغەمەر گەورەتر بوو • عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی کرد عومری شەصتو سێ بـوو • ئەبوبەکـر ـ رضـی الله تعـالى عنـــه ـ وەفـاتی کرد عومری شەصتو سێ بوو ، عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەفـاتی کرد عومری شەصتو سێ بوو • پیاوێ لـەو جەماعەتە کە عامیری بنی سەعدی پێ ئەڵێن وتی : جەریر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قسەی بۆ کردین کە لە خدمەت موعاویەدا دانیشتبووین بەحثیان لە عومری پێغەمەر کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعاویە وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قەبضی رۆحی موبارەکی کرا عومری شەصتو سێ بوو • ئەبوبەکر وەفاتی کرد ـ رضي الله تعالى عنه ـ عومری شەصتو سێ بوو • حەزرەتی عومەر شەهید کرا عومری شەصتو سێ بوو •

لە ریوایەتەکەی تری جەریرا ـ رضي الله تعالى عنـــه ـ ئەفەرموێ : موعاویە وتی : منیش عومرم شەصتو سێیە •

ئەم ئەثەرانە کە دائیرن بە عومـــــری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هیچیان تەحقیق نین ، ئەنەس لە دوای هیجرەت پێغەمەری دیوەو ناسیویەتی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیبنوعەباس‌و عایشە لە وەختـــی بەعثەتا لە دنیادا نەبوون • ئیبنو عەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە ضوعەفا بوو لەگەڵ دایکیا لە مەککەدا مابۆوە لە صوڵحی حودەیبیەدا لەگەڵ دایکی هیجرەتیان کرد • موددەی صوحبەتی دوو سێ ساڵێکە • جەریر سێ مانگ لە پێش وەفاتی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موسـولمان بوو ، ئەمما گەلێ هونەری نوان ، کەعبەی ذولخولصـــــەی یەمامەی سووتان • موعاویە دوای فەتح لە ترسی شیری شێری خوا فارووقی ئەکبەر موسوڵمان بوو (مؤلفة القلوب)بوو لە وەختی ئەم قسەیەدا عومری شەصت‌وســـــێ بووبێ ، چل ساڵیش لە زەمانی ئیمامی عومەرەوە بیگرە تا ئەو رۆژە ئەمیرو پادشاە بوو ، ئەم چل ساڵە لە شەصت‌و سێی عومری دەرچێ ئەبێ کە لـــە طەرەفی ئیمامی عومەرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کرا بە ئەمیری شـــام عومری بیست‌و سێ بوو بێ ، تا ئەو وەختەیش هیچ نەبێ سێ چوار ساڵێ رابوردوە لە وەفاتی (سید الانام) ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەبێ لە وەختی وەفاتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عومری لە بیست ساڵ کەمتر بووبێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بیست‌و سێ ساڵ لەوەپێش رەوانەکراوە کە وابێ ئەبێ موعاویە دوای ســـێ‌و چوار ســـاڵ لە بەعثەت هاتبێتە دنیاوە ، ئەبێ ئەویش عومری پێغەمەری ـصلى الله تعالى عليەوسلم ـ لە خەڵق بیستبێ • وەلحاصڵ ئەوەی لەم ئەثەرانە مەعلووم ئەبێ لە عومری پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سێ ریوایەت هەیە : (٦٠، ٦٣، ٦٥) ئیمامی نەوەویی ـ رحمه الله ـ لە عولەماوە ریوایەتی شەصت‌و سێ ساڵی تەرجیح داوە • موراجەعەی نەوەوی بکە جلد ٢٠٨/٩ ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ •

کەسیش لە پێغەمەری نەبیستوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ •

ثم مباحث فضائله ـ عليه الصلاة والسلام ـ وإن كانت فضائله غير متناهية ، وكل مافي القرآن والأحاديث فضائله ، ولا يحيط بها إلا الله(١) ـ عز وجل ـ ٢٣/٧/٩٤٠ •

ئەم حەدیثەیش لە فەضائیلی دونیەویی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەنبەعی ئەخلاقی کەریمەیەتی لە فـــکرم چووبـــوو کە لێرەدا بینووسم ، ئوا ئەینووسم ١٤/٨/٩٤٠ •

شـق صدره الشريف وشرحه(٢)

١٢٠/٥٣٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أتاه جبريل وهو يلعب مع الغلمان فأخذه فصرعه فشق عن قلبه فاستخرج القلب ، فاستخرج منه علقة فقال: هذا حظ الشيطان منك ، ثم غسله في طست من ذهب بماء زمزم ، ثم لأمــه ، ثــم أعاده في مكانه وجاء الغلمان يسعون إلى إمه ، يعني ظئره ، فقالوا : إن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد قتل ، فاستقبلوه وهو منتقع اللون • قال أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ : وقد كنت أرى أثـر ذلك المِخْيط في صدره م ـ ٧٣/٢ •

تەرجەمە :

لە ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتکراوە کـــە

---

(١) باسی فەضائیلی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەواو بوو ، هەرچەند فەضائیلی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـۆتایی نایەتو ، چی لە قورئانو حەدیثەکاندایە هەمووی فەضائیلی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خوا نەبێ هیچ کەس پەیی پێ نـاباتو نایزانـێ •

(٢) کردنەوەی سنگی پیرۆزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و پاککردنەوەی •

جیبریل ـ علیه السلام ـ هاتە لای پێغەمەر ـ صلی الله تعالـی علیه وسلم ـ ئەویش لەگەڵ منالآنا یاریی ئەکرد ، پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گرت‌و خستی ، سنگی موبارەکی لەسەر قەلبی شەریفی شەق‌کردو ، قەلبی شەریفی هێنایەدەرێو پارچەیێ خوێن‌پارەی لێ دەرێناو ، فەرمووی : ئەمە بەشی شەیطانە لە تۆ ، لە دواییا لە ناو تەشتێکی ئاڵتوونا بـــە ئاوی زەمزەم شتی‌و هێنایەوە یەکو نایەوە جێی خۆی • منالآن بە هەڕاکردن هاتنە لای دایکی ، یەعنی دایەنەکەی کە حەلیمەی سەعدییەیە ـ رضي الله تعالی عنها ـ وتیان : کە محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کوژرا • بەوەوە رۆیین کە پێیگەیین پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ رەنگی تێکچووبوو • ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : من جێی دەرزییەکەم لە سنگی موبارەکیا ئەبینی •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەو وەختەدا هیچ خەبەرو ئەثەری لـە دنیادا نەبوو • ئەبێ ئەمەی لە نەفسی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بیستبێ ئەویش فەرموویێتی کە ئەو خەطو ئەثەرە کە ئەنەس دیویەتی جێی دەرزیی حەزرەتی جیبرەئیلە ـ علیه السلام ـ •

دروستە پیاو تەماشای ماعەدای عەورەتی پیاو بکا •

لە بوخاریی‌و موسلیما بەحث لە دوو دەفعەی شەققی صەدری شەریفی ئەکەن ، یەکێکیان ئەمەیە کە بۆیە شەق‌کراوەو قەلبی موبارەکی لە حەظی شەیطان تەمییزکراوەتەوەو بە ئاوی زەمزەم بە دەستی حەزرەتی جیبریـل ـ علیه السلام ـ شۆرراوە ، کە جێی ئەخلاقی خراپـە لـە قەلبی شـــەریفیا نەمێنێ‌و هەر لەسەر ئەخلاقی حەسەنەو باش پەروەردە بێ • لە حەقیقەتا هیچ کەس ، نە دۆست نە دوشمن ، عەیبێکی تیانەدیوە کە بەوە طـەعنـی لـێ بـدەن •

دوەم دەفعەیشی ، یەعنی جاری سێیەمین ، لە شەوی میعراجا بـــوە تا تەحەممولی حوضووری ئەقدەسی ئیلاهیی ببێ •

دوەم دەفعە کە لە صەحیحی موسلیم‌و بوخاریدا نیە قەســـــطەلانیی

-١/٣٧١ فەرموویەتی : کە لە وەختی ئیبتیدای نوزوولی وەحی لـە غـاری حیرادا شەرحی صەدری شەریفی کراوە تا قووەتی قەلبی ببـێ بـۆ وەحی‌بۆهاتن‌و حیفظی بکا • فەقەط قەسطەلانیی لە کێی ، لە چ کتیبێـکی حەدیثی نەقڵ کردوە ؟ بەیانی ناکا • فـەقـەط قەســطەلانیی ـ رحمه الله ـ موحەددیثە ، موطالەعەو موراجەعەتی کتێبی حەدیثی صەحیحی زۆرە، ئەوەی لە حەدیثی صەحیحا نەدیبێ نەقڵی ناکا •

الی هنـا صح ٢٢ / ٩ / ٩٤٠ •

معجزاته

ـ عليـه الصـلاة والسـلام ـ

٩٤٠/٧/٢٣

بســـم الله الرحمن الرحيـم

الحمـد لله رب العـالمين والصلاة والسلام على محـمد سيد الأولين والآخرين وعلى آلـه وأصحابه الطيبين الطاهرين .

ئەی برادەرانی دینیی خوا لە دین‌و دنیادا مووەفەقتان بكا بۆ ریگەی ئاخیرەت ، عەفومان بكا لەو گوناهانەی كە كردوومانەو ، موحافەظەمـان بكا لەوە كە لەمەولا گوناه بـــكەین ، هەموومـان موشـەرڕەف بكا بـه حوضووری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ .

لێتان مەعلوومە كە خوا ـ عز وجل ـ لە قورئانی كەریما ئەفەرمویٚ : جین‌و ئینسم هەر بۆیە خەلق كردوە كە ئیطاعەتی من بكەن . دنیاچونكـی دەوامی نیە موددەییێكی زۆر كەمە ئەویش بە ئەنواعی ئالام‌و نەخۆشـــی‌و فەقیریی‌و دڵتەنگیی رائەبووریٚ ، ئنیسان مەعیشەتی تیا ئەكا لە لای خـواو لای ئەوانەی كە خوا هیدایەتی داون هیچ قیمەتی نیە ، مەتاعی حەیاتی دنیا هەر غووروورە ، ئاخیرەت كە بیٚ نیهایەتە بۆ كەسیٚ كە عەقڵی بیٚ ئاتێكی لە هەموو دنیاو ئـەوی لـە دنیادا هـەیە چاكترە ، خــوا ـ جل وعلا ـ بۆ خاتری ئـەمە كە ریٚی‌ئاخیرەت بەوانەی كە ئەمریان پیٚ‌كراوە بە عیبادەت پیٚ‌نیشان‌دا ؛ زەمان ـ زەمان پێغەمەری بۆ ناردوون ، ئەو پێغەمەرە ئەوامیرو

نەواهیی ئیلاهیی تەبلیغ کردوون تا ئەگاتە سەر پێغەمەری ئێمە ـ علیـــــه الصلاة والسلام ـ ئەو پێغەمەرانە ـ علیهم الصلاة والسلام ـ بۆدین و دنیـــا چی لازم بێ ئەوامیرو نەواهیی خوای تەبلیغ کردوون • بۆ خاطری ئـەمـــە کە هەرکەسێ لە خۆیەوە هەڵنەستێ و ئیددیعای پێغەمەرێتیی بکاو پێغەمەران لە درۆزنان جوێ بکاتەوە •• خوا عەلامەتێکی داوە بە پێغەمەران کـە بەو عەلامەتە راستێتییان دەربکەوێ بەو عەلامەتە ئەڵێن (موعجیزە) •

موعجیزە ئەمرێکە خەرقی عادەت بکاو بە عادەت غەیری خوا ـ عـز وجل ـ هەرچەندە سەعی بکاو خۆی لەگەڵ ماندوو بکا نەتوانێ ئەو ئیشە بکا ، تەنها لە دەستی یەکێکا بێتە ظوهوور کە ئیددیعای پێغەمەریی ئەکا بەوە مەعلووم ئەبێ کە ئەو ئیشە لە طەرەفی خواوە ـ عـز وجـل ـ خەلق کراوەو پێغەمەرەکە نەیکردوەو ناتوانێ بیکا ؛ چونکی لە قووەتی بەشەرا نیە کـە بیکا بەو نەوعە لای ئەوانە کە خوا ـ عز وجل ـ ئیرادەی هیدایەتیانی کردبێ پێغەمەرێتیی ئەو کەسە کە ئەو خاریقەیەی لەسەر دەستا هاتۆتە ظوهوور ثابت ئەبێ ، ئەو پێغەمەرە هەرچی بفەرموێ و ئەمـــری پـــێ بـــــکا ئەوە فەرموودەو ئەمری خوایە لەسەر خەڵق لازمە ئیطاعەی بکەن •

ئەوەیش مەعلوومە بە عەقلیش بە عادەتیش ئەزانرێ قورئان و سوننەت و کتێبی ئەنبیای پێشوویش بەیانیان فەرموە کە هیچ ئیشێ ، دنیایی بێ یـــا ئیشی ئاخیرەت بێ ، بـە بێ تەشەببوث بە ئەسباب نایێتە وجوود ، لەسەر هەمووکەس لازمە کە تەشەببوث بە ئەسباب بکا بۆ دنیایشی و بـــــــۆ ئاخیرەتیشی ، لە دوای تەشەببوث بە ئەسباب تەوەکول بکا بە خوا کە خوا بە مەرحەمەتی خۆی تەئثیری تیا خەلق بکا ، حەتتا ئیشی خراپەیش بە بـێ ئەسباب نابێ ، بۆ ئەوە لازمە کە ئینسان ئیجتیناب لە ئەسبابی بکا ، لە دڵی خۆیی بێنێتەدەرێ • کە ئەمە زانرا ئەوەیش بزانرێ ئینسان تا نەچێتە بەر

صنعەتێ لە لای وەستای ئەو صنعەتە وردە - وردە خەریکی فێربوونی نەبێ، ئەو صنعەتە فێر نابێ • ئینسان تا زەویی نەکێلێ تووی پێوە نەکا ئەو زەویە :مراعەتی لێنارِوێ ، کە ئەوەی کرد ئەمجا تەوەکول بکا بە خوا کە بارانی بۆ ببارێنێ ، لــــە ئافات بیپارێزێ ، تۆوەکەی بــــۆ برِوێنێ (إذا وقعت الواقعة[1] کە سەوز بووو روا دووبارە تەوەکول بکا کە خوا لە ئافـات بیپارێزێو بۆی بێتە بەرهەم ، کە وەختی دروێنەی هات ، مەثەلا ، دووبارە مەسئەلەی ئەســباب بێتەوە بەین ؛ ئەبێ بیدروێتەوە ، بیکا بــە خەرمان . گێرەی بکا ، شەنو کەوی بکا ، کاو دانی لێك جــوێ بکاتەوە ، بیکاتە جەوالەوە ، بیباتە ئاش بیهارِێ ، کە هارِیی بیکا بە هەویر ، بە تەنوور یا بە ساج بیبرژێنێ ، لوقمە ـ لوقمەی بکا ، بیخاتە دەمیەوە بیجوێ ، فووتی بدا ، ئەمجا تەوەکول بکا بە خوا کە بۆی بکا بە گۆشتو خوێنو ئـەوی لازم بێ بۆ قیوامی بونیە • ئینسان بـە هیچ نەوعێ ناتوانێ بێواسیطە بە سەر ئاوا ، لە هەوادا برِوا ، ناتوانێ لە بەرد ئاو بێنێتەدەرێ ، ناتوانێ مردوو زیندوو بکاتەوە ••• وهکذا ناتوانێ ، ناتوانێ ،بـــە عادەت کردنی ئەمانە مەحالە ئەگەر کەسێ بێ یەکێ لەم مەحالە عادییانە بکا ئەمما بە حەقیقەت نەك بە چەشمبەندیو شەعبەذە بازیی ئەو ئیشە خەرقی عادەت ئەکا ، ئەگـــەر ئیددیعای پێغەمەرێتی لـەگەڵ نەبێ ئەبێ بە کەرامەت وەکوو لە خاتیمەی ئیبنوحەجەرا ئەفەرمـــوێ حەزرەتــی شــێخ عەبدولقـادر کەڵەشێرێکی زیندوکردۆتەوە (قدس سره العزیز)ئەم نەوعە خاریقە لە ئەولیاوە بـــــە تەواتور ریوایەت کراوە هیچ شكو شوبهەی تیا نیە •

ئەگەر ئەو ئیشە کەس نەیکردبێ نزیکی ظوهووری پێغەمەر لە طەرەفی

---

(۱) رەنگە مەبەستی ئەو ئایەتەی سوورەتی واقیعە بێ کـــە ئەفەرموێ : (أفرایتم ماتحرثون اانتم تزرعونه ام نحن الزارعون ؟ لو نشاء لجعلناه حطاما فظلتم تفکهون ••• ٦٣ – ٧٤) •

خواوه ـ عز وجل ـ بێته ظوهوور وەك وەقعەی (فیل)و (طیرا أبابیل)و ، رووخانی چوارده تاقی ئەیوانی کیسراو ، کووژانەوەی ئاگری مەجووس له هەموو جێیێ‌و ، وشکبوونی ئاوی ساوەو ، ئەوانەی که له شەوی وەلادەتی حەزرەتی (سید الانام) ـ علیه الصلاة والسلام ـا ظوهووری کرد ئـەو ئیشه ئیرهاصه دەلالەت ئەکا لەسەر ظوهووری پێغەمەرێ • ئەگەر ئەو ئیشه خاریقەیه له دەستی یەکێکا ظوهوور بکا که ئیددیعای پێغەمەرێتی بکا ئەبێ به موعجیزه وەکوو (إن شاء الله)لەم بابەدا ذیکر ئەکرێ •

موعجیزەی پێغەمەرانی پێش پێغەمـــەری ئێمـه ـ علیهم الصـــلوات والتسلیمات ـ هەر له زەمانی خۆیانا له دوای ظوهوور به موددەیێکی کەم بڕاونەوه له دوای خۆیان نەماون ، به قورئان‌و ئەحادیث‌و تەواتور به ئێمـه گەییون • ئەمما موعجیزەی پێغەمەری ئێمه ـ علیه الصلاة والسلام ـ غەیری ئەو ئیرهاصانه که بەیان‌کران سێ نەوعه :

١ ـ ذاتی موبارەکی خۆی که ئێشتا حەمل بوو له رەحەمی حەزرەتـــی ئامینەدا بوو باوکی وەفاتی کرد بێ بـاوك مایـەوه ، لـه چـوارو پێنـج ساڵەدا بوو حەزرەتی ئامینەی دایکی وەفاتی کرد بێ دایکیش مایەوه کەوته ژێر حیمایەی عەبدولموطەلیبەوه ، زۆری پێ نەچوو عەبدولموطەلیبیش وەفاتی کرد کەوته ژێر حیمایەی ئەبوطالیبی مامـــی ، ئەبوطالیب ئەگەرچی زۆری خدمەت کرد زۆر جوان‌و باش تەماشـای کـــرد ، ئەممـــا لــه هەتیویی‌و برسێتیی‌و رووتێتیی‌و ئیحتیاجیی نەجاتی نەدا ، هیچ حوجرەی نەدی ، هیچ مەکتەبی نەدی ، هیچ کەس نەبوو که شتێکی فێر بکا ، رێگەیێ ، ئەخلاقێکی چاکی پێ‌نیشان‌بدا ، له ناو موشریکاناو بتپەرستاناو لــه ناو بێ‌ئەخلاقانا ، قاتیل‌و گوناهکارانا ••• وەلحاصل له ناو ئەوانەدا که له هەموو سەجییەو ئەخلاقی ئینسانێتی بەریی بوون ، غەیری زیناو ، پیاوکوشتن‌و ، مناڵـــی

خۆیانکوشتنو ، ریباخــواردنو ، دزیو حیزیی‌کــردن هیچــی تریان نەدەزانی •• نەشئەتی کرد ، بە مەحضی ئیرادەو مەرحەمەتی ئیلاهیو رۆحی ئەمین وا تەعلیمو تەربیە درا کە لەو رۆژەوە کە خوا دنیای تیا خەلق کرد تا ئێستە تا ئاخری زەمان ، لە هیچ مەکتەبێکا ، لە هیچ مەدرەسەیێکا ، لە هیچ ریاضەتخانەیێکا نەبوەو نابێ کە کەسێ صــەد هەزار یەکێکی ئەو تەعلیم بدرێو ، صەد هەزاریەکی ئەو عیلمو عیرفانو ئەخلاقی گوزیدەی بێ ، ئەمە موسەللەمی هەموو مونەووەرانی مەشریقو مەغریبە (مسلم الثبوت)ە هەموو کەس خواهوناخواهـ ئیقراری پێ ئەکەن ناتوانن ئینکاری بکەن ، حەتتا تازەمونەووەرانی خۆیشمان موقیڕن پێی •

(بالمناسبە) قسەیێ هەیە عەرزتانی ئەکەم :

لـە ئەثنای حەربی عومومیدا لە مەدرەسەی (صحنا) دەرسێکم بوو، رۆژێ چووم دوای دەرس چوومە هۆدەی مودەڕیسین ، دوقتۆر ئیسماعیل حەقی (میلاسلی)ش دەرسێکی فەلسەفەی بوو ، هاتبوو لەوێ دانیشتبوو، ئیسماعیل حەقی ، با دوقتۆریش بێو لازم یێ کە بێدین بێ ، ئەمما خیلافی عادەت وەکوو عومەر رەضا پیاوێکی موسوڵمانەو نوێژکەرو رۆژووگـرو موحیببی خواو پێغەمەرە ـ علیه الصلاة والسلام ـ وەکوو ئێمە بـەڵــکو زیاتر عولوومی عەرەبیو کتێبی مەدرەسەی تەعەللوم کردوە • لە ئەثنــای قسەدا وتی : لە سەعید حەلیم پاشای پەرنسی میصرم بیست وتی : نەخۆش بووم ، بۆ تەداویی چوومە ئەوروپا ، یا ئەمریقا ، لە فکرم نەماوە کوێی وت • چوومە لای دوقتۆرێ ، کە رۆژی موعایەنەی چەند صەد کەسێکی ئەکرد ، هەرکەس قارتی خۆیی بۆ ئەنارد بە تەرتیب دایئەنان لەسەر یەك، بە تەرتیبی چوون بانگی ئەکردن ، کەسی لە کەس پێش نەدەخستو پـاش نەدەخست ، زۆر گەورە بوایە یا زۆر بچووك بوایە لە نۆبەتی خۆیا بانگی

ئەکرد ، وتی منیش موراجەعەتم کرد ، قارتی خۆمم بۆ نارد ، دەزبەجـێ بانگی‌کردم‌و چووم لە پێش ئەمەدا کە موعایەنەم بکا پێی وتم : وا مەزانە بۆیێکم پێش خستی لەوانی تر لەبەر ئەمەیە کە پەرەنســیو پـاشــایو گەورەی • تەماشای قارتەکەتم کرد زانیم کە موسوڵمانی ، پێغەمەرێکتان هەیە کە محمده ـ علیه الصلاة والسلام ـ لەبەر خاطری ئەو بانگم کردی ؛ چونکی زۆر گەورەیە ، تا ئێستە چەندە حوکەما هاتۆتە دنیـاوە فـەرقی زەرەری شەرابیان نەکردوەو بەیانیان نەکردوە ، تازە فەرقیان پێ‌کروە ، ئەو هەزارو سێصەدو ئەوەندە ساڵە فەرقی پێ‌کردوەو لە ئومەتەکەی خۆیی حەرام‌کردوە !

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە فەقیرییو ئیحتیاجیی لە ناو ئەو موشریك‌و جاهیلانە نەشئەتی کرد لە پێش بەعثەتیا هیچ درۆیێ ، هیچ خیانەتێ ، هیچ بێ‌جێیێکی لێ صادر نەبوو ، لە ناو موشریکانا بە ئەمینیی مەشهوور بووبوو ، لە غەزای ئوحودو خەندەقا (إن شاء الله) مەعلووم ئەبێ کە ئەبوسوفیان لە پێش موسوڵمانبوونیا کە چەندە دوشمنی پێغەمــەر بوو ـ علیه الصلاة والسلام ـ کە لە موعاهەدەی حودەیبییەدا چوو بۆ شـــام‌و هەرقل بانگی‌کرد ئەحواڵی پێغەمەری لێ پرسی ـ علیه الصلاة والسلام ـ چەندەی ئارەزوو بوو کە بە درۆ عەیبێکی لێ دەربێنێ نەیتوانی • کـــە وابێ ئەو وجوودە موبارەك‌و موقەددەسە موعجیزە نەبێ ئەبێ چی بێ ؟

٢ـ قورئانی کەریم کە خوا بە سوورەتێکی ، بە دە سوورەتی ، بـە هەمووی طەلەبی موعارەضەی کرد لە فوصەحاو بولەغای عــەرەب کـــە موعارەضەی بکەن ، لەگەڵ ئەمەدا کە چەندەیان حەزەکرد کە موعارەضەی بکەن ، چەندەیان هەوڵ دا هەموو عاجز بوون‌و نەیانتوانی موعارضە بکەن، سوورەتێکی وەك (إنا أعطینا) رێك بخەن ، ئەگەر ئەوەندەیان پێ بکرایە

ئیشیان ئەچوە سەر غەڵەبەیان ئەکرد • ئەو موعجیزەیە باقیـەو تـا رۆژی قیامەت باقی ئەبێ ، هیچ پێغەمەرێکی پێش پێغەمەری ئێمە ـ علیهم الصلاة والسلام ـ موعجیزەیێکی کە باقی بێ بە ئـەبەدیی پێ عەطا نـەکراوە ، نەگۆڕانـیو ، حەرفێـکی زیادی تێـکەڵ نـەبوونیو ، حـەرفێکی بەضائیع نەچوونیشی موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە •

٣ـ ئەو موعجیزانەی کە لەم بابەدا (إن شاء الله) ذیکر ئەکرێن کـە وەکوو موعجیزەی پێغەمەرانی پێشوون لە وەختێکا ظوهووریان کردوەو نەماون ئەمما بە تەواتور بە ئێمەگەییون •

٤ ـ موعجیزەیێکی تری هەیە کە ئەویش نەوعەکەی دەوام ئـەکـا تـا رۆژی قیامەت ئەفرادی یەکە یەکە یێنە ظوهوورو بە فەنادا ئەچێ ، وەك ئەشراطی ساعەتو ئەو فیتنانە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری پێداوە • ئێمە لەوانە بەعزێکمان بە تەواتور بیستوە کە هاتوونە وجوود ، بەعزێکمان بەچاوی خۆمان دیوە • بەعزێکی تریشی لەمەولا دیارە کـە ظوهوور ئەکـا •

فەتحی ئەکثەری جێی یەمەن کە لە زەمانی سەعادەتا هـەمووی فـەتـح نەکرابوو ، فەتحی میصر ، فەتحی شام ، فەتحی عیراق ، فەتـحی ئێران ، فەتحی قوسطەنطین ، فیتنەی بەنیئومەییەو ، شەهادەتی ئیمامی عومەرو ، شەهادەتی ئیمامی (ذي النورين) رضي الله تعالی عنهما ـ بە تەواتور بیسراون ئاثاری بەعزێکیان (الیوم) باقیە ، فیتنەی دین کەمبوونو ، فیسقو فوجوورو موقاتەلەی موسوڵمانان لەسەر دنیا لە بەینی خۆیانا تا ئێستە چەند دەفعـە وقووعی بوە دیومانە ئێستەیش ئەیبینین •

ئەوانی تریشی ئێشتا نەهاتوونو بە خەبەری صەحیح خەبەریان لـێ دراوە موحەققەقە کە واقیع ئەبن لە زەمانی موعەیيەنی خۆیانا ظوهوور ئەکەن•

که موجمه‌له‌ن ئه‌م میقداره‌مان به‌یانکرد (إن شاء الله) ده‌ست‌ئه‌که‌م بـه به‌یانی ئه‌حادیثی موعجیزه‌ی سێیه‌م که له زه‌مانی سه‌عاده‌تا واقیع بوون به ته‌واتور بۆ ئێمه نه‌قل‌کراوه (ومن الله التوفیق) •

٢٣ / ٧ / ٩٤٠

تكثير الماء القليل :

بسم الله الرحمن الرحيم

١/٥٣٩ ـ عن أنس [رضي الله تعالى عنه] أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دعا بماء فأتي بقدح رَحْراح ، فجعل القوم يتوضأون ، فحزرت مابين الستين إلى الثمانين ، قال : فجعلت أنظر إلى الماء ينبع من بين أصابعه م ـ ١٣٨/٩ •

٢/٥٤٠ ـ معاذ بن جبل [رضي الله تعالى عنه] قال : خرجنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عام غزوة تبوك ، فكان يجمع الصلاة ، فصلى الظهر والعصر جميعا ، والمغرب والعشاء جميعا • حتى إذا كان يوما أخَّر الصلاة ، ثم خرج فصلى الظهر والعصر جميعا ، ثم دخل ثم خرج بعد ذلك فصلى المغرب والعشاء جميعا ، ثم قال : إنكم ستأتون غدا ـ إن شاء الله ـ عين تبوك ، وانكم لن تأتوها حتى يضحى النهار ، فمن جاءها منكم فلا يمس من مائها شيئا حتى آتي • فجئناها وقد سبقنا إليها رجلان والعين مثل الشرِّاك تَبِضّ بشيء من ماء ، فسألهما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل مَسِسْتُما من مائها شيئا؟ قال : نعم • فسبَّهما النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال لهما ماشاءالله أن يقول • قال : ثم غرفوا بأيديهم من العين قليلا قليلا حتى اجتمع في شيء • قال : وغسل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيه يديه

ووجهه ثم أعاده فيها فجرت العين بماء منهَمِرٍ ، أو قال غزير ، شـك أبو علي أيهما قال ، حتى استسقى الناس ، ثم قال : يوشِكُ يا معاذ ، إن طالت بك حياة ، أن ترى ماههنا قد ملىء جنانا م ـ ٩/١٤٠ •

تـەرجەمە كـانيـان :

١ ـ ئەنەس [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ طەڵەبی ئاوی کرد پیاڵەیێکی پانی کەناركورتیان بـۆ هێنا ، خەڵق دەستیانکرد بە دەزنوێژشتن ، تەخمینم کرد لە بەینی شەستو هەشتادا بوون ، ئەفەرموێ : تێفکریم ئاو لە بەینی پەنجەی پێغەمەرا ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەڵەقولا •

ئاوهاتنەدەرەوە لە بەینی پەنجەی سەعادەتیا لەوە موعجیزەترە کـە حەزرەتی مووسا ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەصاکەی ماڵی بەو بەردەدا کە لە خدمەتیا بوو ؛ چونکە بەرد لەو نەوعەیە کە ئاوی لێ هەڵبقوڵێ •

٢ ـ مەعاذی بنی جەبەل [رضي الله تعالى عنه] ئەفەرموێ : ساڵی غەزای تەبووك لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لـە مەدینە] دەرچووین پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەینی دوو نوێژا جەمعی ئەکردەوە ، یەعنی نوێژی دوو وەقتی لە وەقتی یەکێکیانا بـە یەکەوە ئەکرد ، نوێژی نیوەڕۆو عەصری بەیەکەوە کرد ، نوێژی ئێواریو خەوتنانی پێکەوە کرد • یەعنی (جمع التقديم) تا رۆژێ نوێژی تـەئخیر خست ، یەعنی لە ئەووەڵی وەقتا نەیکرد ، لە دواییا تەشریفی هاتەدەرێ ، نوێژی نیوەڕۆو عەصری بە یەکەوە کرد ، یەعنی لە وەقتی عەصرا ، لـە دواییا تەشریفی چوە ژوورێ ، لە دوای ئەوە تەشریفی هاتەوە دەرێ نوێژی مەغریبو خەوتنانی بەیەکەوە کرد ، یەعنی لـە وەقتی عیشادا ، دوای نوێژ

فەرمووی : ئێوە سبەینێ ئەگەنە سەرچاوەی تەبووك ئەمما نایگـەنێ تـا رۆژ بەرزەبێتەوە ، هەرکەسێ لە ئێوە ، یـەعنـی لە پێشەوە گەییە ئـــەو سەرچاوەیە هیچ دەست لە ئاوەکەی نەدا تا من ئێم •

ئێمە چووینە تەبووك دوو کەس لە ئێمە پێش‌کەوتبوون ، ئێمە کە چووین ئاوەکە وەکوو سیرمەی باریکی کەوش کەمێ ئـاوی لێ جـاریی ئەبوو • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەو دوو پیاوەی پرسیی : دەستتان لە ئاوەکە دا ؟ وتیان : بەڵێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه‌وسلم ـ جوێنی پێ‌دان ، تا خوا حەز بکا قسەی پێ‌وتن • مەعاذ فەرمووی : خـەڵق بە دەست ئاوەکەیان نەختە نەختە هەڵهێنجا ، تا لە شتێـــکا کـۆبۆوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەست‌و دەموچاوی مـوبـارەکـی تیا شت • لە دوایبا ئاوەکەی کردەوە ناو سـەرچاوەکەوە ، سەرچاوەکـــە ئاوێکی زۆری لێ‌هەڵقولا • مەعاذ فەرمووی : هەموو خەڵقەکە ئـاویـان لێ‌خواردەوەو ئیحتیاجیی خۆیان پێ بەجێ‌هێنا ، لە دوایبا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی مەعاذ ئەگەر عومرت درێـژ بـێ ئێرە وا ئەبینی کە پڕ بێ لـە باغ‌و باغچە •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لەسەر ئەمە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ لە سەفەرا نوێژی عەصری هێناوەتە لای نوێژی نیوەڕۆ ، نوێژی خەوتنانی هێناوەتە لای نوێژی شێوان بە یەکەوە کردوونی بە (جمع التقدیم) دەفعەیێکیش نوێژی تەئخیر کردوە تا وەقتی شێوان ، نوێـژی شێوانی تەئخیر کردوە تا وەختی خەوتنان بە (جمع التأخیر) بە یەکـــەوە کردوونی •

ئـەو موعجیزانەی کە لەم حەدیثەدا ذیکرکراون :

١ ـ خەبەری داوە بە ئەصحاب کە سبەینێ لە وەختی رۆژبەرزبوونەوەدا

ئەگەنە سەرچاوەی تەبووك ، لە واقیعا لەو وەختەدا گەییونە تەبووك •
پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەو رێیەی نەدیوە میقداری
مەسافەکەی نەبیستوە •

٢ ـ نەهی کردوە کە کەس دەخلی ئاوەکەی نەکا ، لە دوایا لێی
مەعلووم بوە کە ئەو دوو کەسە دەستیانلێداوە لەبەر ئەوە تەکدیری
کردوون ، لە پێشەوە کەس خەبەری نەداوەتێ کە فلان وفلان دەستیان
لێداوە •

٣ ـ لە میقداری ئاوی کەم کە بە لوێچ هەڵهێنجراوە دەستو دەمو
چاوی موبارەکی خۆیی تیا شتوە ، لە دوایا کردوویەتەوە ناو کانیەکە ،
کانیەکە کە لە پێشا ئاوێکی زۆر کەمی بوە لە بەرەکەتی تەماسی[1] دەستی
موبارەکی ئاوێکی زۆری بە دەوامی لێ هەڵقولاوە •

٤ ـ خەبەری داوە بە مەعاذ ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرموویەتی :
ئەگەر بمێنی لە دەورو پشتی ئەم کانیە گەلێ باغو باغچە ئەبینی • وەکوو
فەرموودەکەی ئەو هەموو بوە بە باغو باغچە ، ئەو ئاوە لە دوای ئەمە
کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاوی دەستو دەمو چاوی
تێکردۆتەوە چەندە زۆر بوە • ئێستەیش هەر وایە بچن ببینن تەماشای
باغوباغچەکەی بکەن •

من بە یەقینی ئەزانم کە ئەم حادیثەیە با لە موسلیما وا دیارە کە
حەدیثی ئاحادەو صەحیحە ، ئەمما ئینسان تێ بفکرێ لێی یەقین ئەبێ کە
موتەواتەرە ؛ چونکە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ غەزا
تەشریفی چۆتە ئەو طەرەفە لەشکرێکی لە خدمەتا بوە هەموو دیویانە

(١) واتە لێکەوتنو تێکەوتنی دەستی موبارەکی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی
علیە وسلم ـ •

گێڕاویانەتەوە • با لێرەدا تەنها مەعاذ ریوایەتی کردبێ هیچ شك نیە ئەوانی تریش بۆ خەڵقی تریان گێڕاوەتەوە ، تـا ئێستە هەر بەو نەوعە هـاتۆتـە خوارێ ، یەقین بە ئینسان پەیدا ئەکا •

٥٤١/٣ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أُتِـيَ النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بإناء [بقدح فيه ماء ، فوضع كفـه فيه •م] • [بإناء ماء لا يغمر أصابعه ، أو قدر مايوارى أصابعه •م أخرى] وهو بالزوراء [قال : والزوراء موضع بالمدينة عند السوق والمسجد •م]• [موضع بالمدينة عند السوق] فوضع يده في الإناء فجعل الماء ينبع من بين أصابعه ، فتوضأ القوم قال قتادة : قلت لأنس : كم كنتم [كانوا •م]؟ قال: ثلاثمائة أو زهاء ثلاثمائة ح ـ ٣٦/٦ ، م ـ ١٣٩/٩ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لە زەورا بوو [زەورا جێیێکە لە مەدینە لای بازاڕۆ مزگەوتی مەدینە •م] زەرفێکیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ لە موسلیما : قەدەحێکیان بۆ هێنا ئاوی تیابوو • دەستی موبارەکی خستە ناو ، لە بەینی پەنجەکانیا ئاو هەڵەقولا ! هەموو ئەصحاب ، یەعنـی ئەوانەی کە مەوجوود بوون لەوێدا ، دەزنوێژیان لێ شت • قەتادە ئەڵێ : بـە ئەنەسم وت : چەندە بوون ؟ فەرمووی : سێصەد یا قەریب بە سێصەد بـوون •

ئەم موعجیزەیە غەیری موعجیزەکـــەی پێشوە ؛ چونکـــە لـەوێ ئەفەرموێ : لە بەینی شەصتو هەشتادا بوون ، لێرەدا ئەفەرموێ : سێصەد یا نزیك بە سێصەد بوون •

٥٤٢/٤ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : رأيت

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وحانت صلاة العصر [فـالتُمِس الناس •م] فالتُمِسَ الوَضوء فلم يجدوه ، فأُتِيَ رسول الله ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ بوَضوء ، فوضع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده في ذلك الإناء ، فأمر الناس أن يتوضأوا منه ، فرأيت المـاء ينْبُع [بحركات الباء] من تحت أصابعه ، فتوضأ الناس حتى توضأوا من عند آخرهم ح ـ ٣٦/٦ ، ح ـ ٢٤٨/١ ، م ـ ١٣٩/٩ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمـــوێ : پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـدیو نوێژی عەصر نزیك بووبوو ، خەڵق بـۆ ئاو گەڕان کە دەزنوێژی پێ بشۆن ، دەستیان نەکەوت ، ئاوێکی کەمیان بۆ هێنا لە زەرفێکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی خستە ناو ئەو زەرفەوە ، ئەمری بە خەڵق کرد بێن دەزنوێژ بشۆن ، دیم کە ئاو لـــە ژێر پەنجەی موبارەکیا هەڵەقولا ، خەڵـــق هەموو تـــا ئاخریان دەزنوێژیان پێ شت •

ئەم حادیثەیە دوو ئیحتیمالی هەیە : یا عەینی حادیثەکەی پێشووە ، یا حادیثەیێکی ترە • ئەگەیێنێ کە ئینسان لە جێیێکا بوو ئاوی دەســـــت نەکەوت بۆ دەزنوێژ سوننەتە بگەڕێ بۆ ئاو •

ئیعجازی ئاوی‌کەم‌زۆربوون ، لـــە گۆشت ئاوی صاف جاریی‌بوون ئەوەندە حەفتا هەشتا کەس دەزنوێژی پێ بشوا ذەڕڕەیێکیش لە وجوودی موبارەکی نوقصان نەهێنێ •

٥٤٣/٥ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : خرج النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في بعض مخارجه ، ومعه ناس من أصحابه، فانطلقوا يسيرون ، فحضرت الصلاة ولم يجدوا ماء يتوضأون ، فانطلق رجل

[أنس] من القوم ، فجاء بقدح من ماء يسير ، فأخذه النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فتوضأ ، ثم مد أصابعه الأربع على القدح ، ثم قال : قوموا فتوضأوا ، فتوضأ القوم حتى بلغوا في مايريدون من الوُضوء ، وكانـوا سبعين أو نحوه ح ـ ٣٦/٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە بەعزێ سەفەریا بوو ، بەعزێ ئەصحابی لە خدمەتیا بوون ، تەشریفیان کەوتنەڕێو ئەڕۆیین ، وەقتی نوێژ هات ، ئاویان دەست‌نەکەوت کە دەزنوێژی پێ بشۆن ، پیاوێ لـــە قەومەکە [کـــە ئەنەس بوو] چوو قەدەحێ ئاوی کەمی هێنا ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەری گرت دەزنوێژی لێ شت ، لە دواییا چوار پەنجەی موبارەکی بەسەرا رائەنگاوت، لە دواییا فەرمووی : هەڵسن دەزنوێژ بشۆن ، دەزنوێژیان شت تا گەیینە مەرامی خۆیان لە دەزنوێژا [یەعنی بە هەوەسی خۆیان دەزنوێژێکی تەواویان شت] حەفتا کەس بوون ، یا ئەوەندە بوون •

٥٤٤/٦ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : حضرت الصـلاة فقام من كان قريب الدار من المسجد يتوضأ ، وبقي قـوم ، فأُتِيَ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بِمِخْضَبٍ من حجارة فيه ماء فوضع كفه ، فصغر المخضب أن يبْسُط فيه كفَّه ، فضم أصابعه ، فوضعها في المخضب، فتوضأ القوم كلهم جميعا • [قال حميد :] قلت : كم كانوا ؟ قال : ثمانون رجـــلا ح ـ ٣٦/٦ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : وەختی نوێژ هات ، ئەوی ماڵی نزیك بوو لە مزگەوتەوە هەڵسا دەزنوێژی شت ، قەومێك مانەوە ،

گڵێنەیێکی بەردیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کەمێ ئاوی تیابوو ، دەستی موبارەکی خستە ناو گڵێنەکە =گڵێنەکە= بوچووك بوو کە جێی دەستی پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تیابێتەوە ، پەنجە موبارەکەکانی بـە یەکەوە نووسان لە گڵێنە بەردینەکەدا داینا ، ئەو جەماعەتـە هەموو دەزنوێژیان پێ‌شت • حەمید کە راویی ئەنەسە ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەڵێ وتم : چەند کەس بوون ؟ فەرمووی : هەشتا =پیاو= بوون •

ئەمە چوار ریوایەت لە ئەنەس بە چوار طەریق لە دوانیانا لە مەدینـــە بوو ، لە یەکێکیانا لە سەفەرێکا بوو لە زەورادا سێصەد بوون ، لە یەکێکیانا لە بەینی شەصت‌و هەشتادا بـــوون ، لـــە یەکێکیانا حەفتـــا بوون ، لەم حەدیثەی‌ئاخریدا هەشتا بوون ، کە وابێ (لاأقل) ئەبێ دوو واقیعە بن ؛ چونکی مەکانیان جوێ بوە ، لە بەینی عەدەدیشیانا تەفاوتێکی زۆریان هەیە• هی دواییشیان لە مەدینەدا بوە غەیری زەورایە ؛ چونکی لێرەدا ئەفەرموێ : هەشتا ، لە زەورادا سێصەد ، بەم ئیعتیبارە بوو بە ســـێ واقیعە • هەرچی چلۆنێ بێ موعجیزەیێکی زۆر گەورەیە • ئەم حادیثانە چونکی لە بەینـــــی جەممێکی[1] گەورەدا بوە هەموو دیویانە شك نیە ئەبێ موتەواتەر بێ • بە مەحضی ئەمە کە من تەنها بوخاری‌و موسلیمم دیوەو هیچ نازانم ، لـــە کەسی تریشم نەبیستوە •• لە موتەواتەرێتی ناکـــــەوێ • غەیری ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ مومکین نیە بە ئەطراف‌و ئەکناف خەبەریان نەدابێ ؛ چونکە شتی وا غەریب هەرکەسێ بی‌بینێ خەبەری لێ ئەدا • ئەم موطالەعەی من لە ئەمثالی ئەم نەوعە موعجیزە کە =لە=ناو جەممێـــــکی غەفیرا ئیجرا کرابێ وەك حەنینی جـەذع ، وەکوو دۆعای باران کـە لـە رۆژی جومعەدا

(١) کۆمەڵێکی زۆر •

کردوویەتی[1] ، وەکوو گەلێ لەو موعجیزانەی کە (إن شاء الله) لەمەولا ذیکر ئەکرێ •• جاریبە پێی ناوێ کە لە هەموویانا تیکراری بکەمەوە •

٧/٥٤٥ ـ عن البراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : تعدون أنتم الفتح فتح مكة ، وقد كان فتح مكة فتحا ، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية ، كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أربع عشرة مائة [أو اكثر • أخرى] والحديبية بئر فنزحناها ، فلم تترك فيها قطرة ، فبلغ ذلك النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فأتاها فجلس على شفيرها ، ثم دعا بإناء من ماء • [ثم قال : ائتوني بدلو من مائها فأتي به فبصق فدعا ، ثم قال : دعوها ساعة فأرووا أنفسهم وركائبهم حتى ارتحلوا • أخرى] فتوضأ ثم مضمض ودعا ، ثم صبه فيها ، فتركناها غير بعيد ، ثم إنها أَصْدَرَتْنا ما شئنا نحن وركائبنا ح ـ ٦/٣٣٣ •

تەرجەمە :

بەراء ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئێوە فەتحی مەککە بە فەتح ئەژمێرن (في الحقيقة) فەتحی مەککە فەتح بوو ، ئەمما ئێمە (بيعة الرضوان) لە رۆژی حودەیبیەدا بە فەتح حسێب ئەکەین ؛ ئێمە لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چواردە دەفعە صەد بووین ، لە ریوایەتەکەی ترا : هەزارو چوارصەد بووین یا زیاتر • حودەیبیە بیرێکە دەرمان دا ئاوەکەمان هەڵێنجا ، قەترەیێکمان تیا نەهێشتەوە ، خەبەری ئەوە گەیی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات لە گوێ بیرەکە دانیشت ، لە ئاوی بیرەکە دۆڵکەیێ ئاوی ویست ، بردمانە خدمەتی ، دەزنوێژی پێ شت ، ئاوی لە دەم وەردا ، دۆعای کرد لە دوایا ئاوەکەی

---

(١) بۆ ئەم باسانە تەماشای لاپەڕە (٦)ی بەرگی حەوتەمو حەدیثی (٥٧٧/٣٩)ی ئەم بەرگە بکە •

کردەوە ناو بیرەکە • = لە پاشا فەرمووی : کەمێك وازی لێ بێنن ، ماوەیەك وازمان لێ هێنا = تا حەز بکەین بە کەیفی خۆمان ئێمەو وشترەکانمان بـە تێرئاویی گێڕایەوە ، یەعنی تێراو بووین تا لەوێ بارمانکرد •

٥٤٦/٨ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : عطش الناس يـوم الحديبية ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين يديه ركوة فتوضأ منها ، ثم أقبل الناس نحوه فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ما لكم؟ قالوا : يا رسول الله ليس عندنا ماتتوضأ به ولا نشرب إلا مافي ركوتك • فوضع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده في الركوة ، فجعل الماء يفور من بين أصابعه كأمثال العيون • قال : فشربنا وتوضأنا [قال سالم بن أبي الجعد :] قلت لجابر : كم كنتم يومئذ ؟ قال : لو كنـا مائة ألف لكفانا • كنا خمس عشرة مائة خ ـ ٦/٣٣٤ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالـــی عنه ـ ئەفەرموێ : ڕۆژی حودەیبیە خەڵق تینوویان بوو ، لە بەردەستی پێغەمەرا ـ صـــلی الله تعالـــی علیه وســلم ـ دۆلکەیێ ئاو بوو ، دەزنوێژی لێ شت ، خەڵق هەموو هاتن بۆ لای ئاوەکە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمـــووی : چیتان لێ قەوماوە ؟ فەرموویان : یارسول الله غەیری ئەو ئاوەی کە لە دۆلکەکەی تـــۆدایـــە ئاومان نیە نە دەزنوێژی پێ بشۆین نـــە بیخۆینەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی موبارەکی نایە ناو دۆلکەکەوە ، لە بەینی پەنجە موبارەکەکانیا وەك ئەوەندەی چەنـد ســـەرچاوە ئاو هەڵەقـــوڵا ! جابیر فەرمووی : خواردمانەوەو دەزنوێژمان شت • سالمی کوڕی (أبي الجعد) کە راویی جابیرە ، ئەڵـێ : بە جابیـرم وت ـ رضي الله تعالی عنـە ـ : ئەو ڕۆژە چەند کەس بوون ؟ فەرمووی : ئەگەر صەدهەزار بووینایە بەشـــی ئەکردین ، پانزە کەڕەت صەد بووین ، یەعنی هەزارو پێنصەد •

ئەم موعجیزەیش هەر لە حودەیبیەدا بوە ، غەیری ئەو موعجیزەیەیە کە بەراء ریوایەتی ئەکا ؛ چونکی لەوێدا ئەفەرموێ : ئاوەکەی کردەوە ناو بیرەکە ، ئاوی بیرەکە زۆر بوو ، لێرە ئەفەرموێ : دەستی موبارەکی نایە ناو دۆڵکەکە ئاو لە بەینی پەنجەی موبارەکیا جاریی ئەبـــوو ، ظاهیر وایە ئەم موعجیزەیە لە پێشەوە بووبێ رۆژێکی تر هەر لە حودەیبیەدا بێ ئـــاو ماونەوە ، ئەو وەختە تا لەوێ حەرەکەتیان فەرموە ئاوی بیرەکەی بـــۆ زیادکردوون • لەوێدا ئەفەرمـــوێ : هەزارو چوارصـــەد یا زیاتر لێرەدا ئەفەرموێ : هەزارو پێنجصەد ، لە بەینیانا موبایەنەت نیە ، عادەتی عەرەبی ئەو زەمانە وابوە بەعزێ جار کەسرەکەیان حەذف کردوە داخڵی حسـابیان نەکردوە • بەعزێ وەقت بە کەسریی ذیکریان کردوە ، بەعزێ وەقت بـــە عەدەدی تەواویان داناوە • لە صەحیحەینا نەظیری زۆرە ئێمەیش ئێستە لە بەینی قسەدا ئەو نەوعە حسابە ئەکەین • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لـە ئەحادیثی (بيعة الرضوان)ا ئەفەرموێ : هەزارو چوارصەد بووین •

٥٤٧/٩ ـ عن عبدالله بن رباح عن أبي قتادة [رضي الله تعالى عنـه] قال : خطبنا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ فـقال : إنـكم تسيرون عشيتكم وليلتكم وتأتون الماء ـ إن شاء الله تعالى ـ غدا فانطلق الناس لا يلوي أحد على أحد قال أبو قتادة : فبينما رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يسير حتى ابهار [انتصف • النووي] الليـل وأنـا إلى جنبه • قال : فنعس رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فمـال عن راحلته فأتيته فدعمته من غير أن أوقظه حتى اعتدل على راحلته • قال : ثم سار حتى تهوّر الليل [ذهب أكثره] مال عن راحلته ، قال : فدعمته من غير أن أوقظه حتى اعتدل على راحلته ، قال : ثم سار حتى إذا كـان من آخر السَّحر مال ميلة هي أشد من الميلتين الأوليين حتى كاد ينجفل [أي

يسقط] فأتيته فدعمته ، فرفع رأسه فقال : من هذا ؟ قلت : أبـو قتادة. قال : متى كان هذا مسيرك مني ؟ قلت : مازال هذا مسيري منذ الليلة • قال : حفظك الله بما حفظت به نبيه • ثم قال : هل ترانا نخفى على الناس؟ ثم قال : هل ترى من أحد ؟ قلت : هذا راكب ، ثم قلت : هـذا راكب آخر حتى اجتمعنا فكنا سبعة ركب • قال : فمال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن الطريق فوضـع رأسـه • ثم قال : احفظوا علينا صلاتنا ، فكان أول من استيقظ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والشمس في ظهره • قال : فقمنا فزعين ، ثم قال : اركبوا فركبنا فسرنـا حتى ارتفعت الشمس نـزل •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای کوڕی ڕەباح لە ئەبوقەتادەوە ـ رضـي الله تعـالى عنه ـ ڕیوایەت ئەکا کە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ خوطبەی بۆ خوێندین فەرمووی : ئێوە ئێوارێ تا نیوەشەوتان بـەڕێـوە ئەڕۆن (إن شاء الله) سبەینێ ئەگەنە ئاو • خەڵق هەموو کەوتنەڕێ ، هیچ کەس ئاوڕی لە کەس نەدەدایەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : کە پێغـەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفي ئەڕۆیی تا نیوەشەو ، منیش لـە تەنیشتیەوە بووم • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەنەوزی دا لەسەر وشترەکەی بەلادا هات ، چووم خۆمم بۆ کرد بە کۆڵەکە بێ ئەمە بێڵم خەبەری بێتەوە تا لەسەر وشترەکەی ڕاست بۆوە ، لە دواییا تەشریفی ڕۆیی ، تا شەو زۆری ڕۆییو کەمی مایەوە • دووبارە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەسەر وشترەکەی بەلادا هات ، بێ ئەمە بێڵم خەبەری بێتەوە چووم خۆمم بۆ کرد بە کۆڵەکە تا لەسەر وشترەکەی ڕاست بۆوە • لە دواییا تەشریفی ڕۆیی تا ئاخری وەقتی سەحەر [کـــە پێش طـولووعی فەجرە] گەلێ لە دوو دەفعەکەی ئەووەڵ خراپتر بەلادا هات ، حەتتا نزیك

بوو له وشترەکەی بکەوێتەخوارێ ، چووم‌و خۆمم بۆ کرد بە کۆڵـەکە سەری موبارەکی هەڵبڕی ، فەرمووی : ئەمە کێیە ؟ وتم : ئەبوقەتادەیە • فەرمووی : لە کەیەکەوە وا لەگەڵ من ئەڕۆی ؟ وتم : هەر لە شـەوێـوە بەم نەوعە لە خدمەتتا دەڕۆم • فەرمووی : خوا حیفظت بکا کە چونکـی پێغەمەری ئەوت موحافەظە کردوە • لە دوایيا فەرمووی : وا تێ‌ئەگەی کە ئێمە لە خەڵق ون ئەبین ؟ [یەعنی وا تێ مەگە کە ون ئەبین] لە دوایيـا فەرمووی : هیچ کەس ئەبینی ؟ وتم : ئەوە سوارێکە • لە دوایيا وتـم : ئەوە سوارێکی ترە تا کۆ بووینەوە بووین بـە حەوت سوار • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە رێ لای‌دا [دابەزی] سەری نایەوە [کە بنوێ]فەرمووی : ئاگاتان لە نوێژەکەمان بێ [نەچێ • لێی نوســـتین خەبەرمان نەبۆوە تا هەتاو کەوت] ئەووەڵ کەس کە خەبەر بۆوە پێغەمەر بوو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژ لەسەر پشتی موبارەکی بوو[1]•

ئەبوقەتادە فەرمووی : بەترسەوە هەڵساین [مەبادا لەبەر ئەمە کـــە ئەمری پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ یان نـەهێناوەتە جێ‌و نوێژەکەیان لە وەخت کردۆتەدەرێ خوا موجازاتیان بدا] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : سوار بن ، سواربووین رۆیین تا رۆژ بەرزبۆوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دابەزیی •

ثم دعا بميضاءة [إناء يتوضأ منه] كانت معي فيها شيء من مـاء ؛ فتوضأ منها وضوءً دون وضوء • قال : وبقي فيها شيء من ماء • ثم قال لأبي قتادة [رضي الله تـــعالى عنـــه] : احفظ علينا ميضاءتك فسـيكون لهـا نبـــأ :

---

(١) واتـــە هەتاو ئەیدا لە پشتی موبارەکی پێغەمەر ـ صـلى الله تـعالى عليـــه وســـلم ـ •

تەرجەمە :

لە دوایيا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەسینەیێکی ئـاوی دەزنوێژ کە بە من بوو نەختێ ئاوی تیا بوو ویستی ، بۆم‌برد ، دەزنوێژێکی سووکی شت ، کەمێ ئاوی تیامابۆوە ، لە دوایيا بە ئەبوقەتادەی فەرموو: مەسینەی ئاوەکەمان بۆ موحافەظە بکە شەئنێکی گەورەی ئەبێ •

ثم أذّن بـلال بالصلاة فصلى رسول الله ـ صـلى الله تـعالى عليه وسلم ـ ركعتين ثم صلى الغداة ، فصنع كما كان يصنع كل يوم • قال : وركب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وركبنا معه ، قـال : فجعل بعضنا يهمس إلى بعض : ما كفارة ما صنعنا بتفريطنا في صلاتنـا ؟ ثم قال : أما لكم فيّ أسوة ؟ ثم قال : أما إنه ليس في النوم تفريط ، إنما التفريط على من لم يصل الصلاة حتى يجيء وقت الصلاة الأخرى ، فمن فعل ذلك فليصلها حين ينتبه لها ، فإذا كان الغد فليصلها عند وقتها :

تەرجەمە :

لە دوایيا بيلال ـ رضي الله تعالی عنه ـ بانگی دا بۆ نوێژ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دوو رکات نوێژی سوننەتی کرد ، لە دوایيا نوێژی سبەینێی کرد ، ئەوی کە هەموو رۆژێ ئەیکرد [وەکوو راکشان لە بەینی نوێژی سوننەتی سبەینێو نوێژی سبەینێو (اقرأ باسم ربـك) خوێندنو ئەورادو ئەذکارا] کردی • ئەبوقەتادە فەرمووی : پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سواربوو ئێمەیش لە خدمەتیا سواربووین ، بـەعـزێکـان بـە گـوێـی بەعـزێکـانـا ئـەیـسـرکان : کـە کەفارەتی ئەو قوصوورەی کە کردمان لە نوێژەکەمانا ئەبێ چی بێ ؟ لـە دوایيدا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بۆچی ئێـوە چاو لە من‌کردنتان بۆ نیە ؟ [یەعنی ئێوەیش وەکوو من ، چۆن من نوێژم

چوەو بە قوصووری نازانم ئێوەیش بە قوصووری مەزانن] لـە دواییـا فەرمووی : لە نوێژچوونا بە واسیطەی خەوەوە قوصوور نیـــە ، قوصوور هەر لەسەر ئەو کەسەیە کە نوێژ نەکا تا وەختی نوێژێکی تر بێت • کەسێ کە وای کرد ، یەعنی نوێژی چوان [بە واسیطەی خەو یا بە عەمدەن] هەر وەختێ کە هاتەوە فکری ئەو نوێـــژە بکا کە ســـبەینێی دوایی هات ، نەیچوێنێ لە وەختی خۆیا بیکا •

ثم قال : ما ترون الناس صنعوا ؟ قال : أصبح الناس فقدوا [من باب ضرب (ماذا تفقدون • يوسف)] نبيهم • فقال : أبو بكر وعمـر - رضي الله تعالى عنهما - : رسول الله - صلى الله تعالى عليـه وسـلم - بعدكم لم يكن ليخلفكم • وقال الناس : إن رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - بين أيديكم ، فإن يطيعوا أبابكر وعمر يرشدوا •

تەرجەمە :

لە دواییا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : ئێوە لاتان چۆنە کە خەڵقەکە چییان کـــرد ؟ فەرمووی : خەڵق کـــە ڕۆژیان لێ بۆوە پێغەمەری خۆیـان ونکـرد دەسـتیانکرد بە (تفحص[1]) کردنی کە لـە پێشەوەیە یا لە دواوەیە • ئەبوبەکرو عومەر وتیان : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - لە دواتانەوەیە ، نابێ بەجێتان بێڵـێو بتانخاتە دواوە • خەڵقەکەیش وتیان : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - وا لە پشتانەوە ، ئەگەر خەڵقەکە ئیطاعەی ئەبوبەکرو عومەر بکـــەن ڕێگە ون نـاکـەن هیدایەتیان بۆ ئەبێ •

قال : فانتهينا إلى الناس حين امتد النهار وحمى كـــل شـيء وهـم يقولون : يا رسولنا هلكنا عطشا • فقال : لا هلك عليكم :

(١) واتە دەستیانکرد بەگەڕان بە شوێن پێغەمەرا - صلى الله تعـــالى عليـه وســـلم - •

وت : (يارسول الله) له تينوانا به هيلاك چووين • فەرمووی : هيلاكيتان بۆ نيه •

ثم قال : أطلقوا لي غُمَري [القدح الصغير] قال : ودعـا بالميضاءة •

فجعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصبُّ وأبو قتادة يسقيهم، فلم يعد أن رأى الناس ما في الميضاءة تكابّوا عليها • فقال رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أحسنوا المَلاءَ كلكم سَيَرْوى • قال : ففعلوا ، فجعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يصب وأسقيهم حتى مابقي غيري وغير رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ثم صب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال لي : اشرَب ، فقلت: لا أشرب حتى تشرَب يارسول الله • قال : إن ساقي القوم آخرهم شرباً، قال : فشربتُ وشرب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال :فأتى الناس الماء جامِّين رِوَاءً [أي نشاطا مستريحين] : •

تەرجەمە :

له دواییا پێغەمـــەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وســـلم ـ فەرمووی : قەدەحەکەم بۆ بکەنەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : مەسینەکەی طەڵەب کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لـە مەسینەکە ئاوی ئەکردە نـــاو مەشرەبەکەوەو منیش ئەمدا بە خەڵق و ئەیانخواردەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ دووبارەی نەکـردەوە کـە ئاویـان بۆ تێ‌بکا ، خەڵق مەسینەکەیان دی کە ئاوی تیا هەیە لەسەری کۆبوونەوە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـفەرمووی : خوڵق و موعاشەرەتتان جوان بـکەن ، هەمووتان تیر ئەخۆنەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : بە ئەمری پێغەمەریان کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەر

ئاوی بۆ تێ‌ئەکردن‌و منیش ئەمدانـــێ ئەیانخـــواردەوە تا غەیری من‌و پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کەس نەمایەوە کە ئاو نەخواتەوە • لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئاوی کردە قەدەحـەکـەوە پێی‌فەرمووم : بیخۆرەوە ، وتم : (یارسول الله) تا تۆ نەخۆیتەوە مـــن ناخۆمەوە • فەرمووی : ساقیی قەوم لە پاش ئەوان ئـــاو ئەخواتەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : من خواردمەوە ، دوای من پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خواردیەوە • ئەبوقەتادە فەرمووی : خەڵق هاتنە سەر ئاو بـە کەیف‌و خۆشیی‌و رەحەتی •

قال [ثابت] فقال عبدالله بن رَباح إني لأحدث الناس هذا الحديث في مسجد الجامع إذ قال عمران بن حصين [رضي الله تعالى عنه]: انظر أيها الفتى كيف تحدث فإني أحد الركب تلك الليلة • قال : قلت : فأنت أعلم بالحديث • فقال : ممن أنت ؟ قلت : من الأنصار • قال : حدث فـأنتـم أعلم بحديثكم • قال : فحدثتُ القوم • فقال : عمران لقد شهدت تلك الليلة ، وما شعُرْتُ أن أحدا حفظه كما حفظتـه [خطـابـا وتـكلـما] م ـ ٣/٣٨٨ إلى ٣٩٣ :

تەرجەمە :

ثابیت ئەڵێ : عەبدوڵلای بنی رەباح فەرمووی : من ئەم حەدیثەم بۆ خەڵق ریوایەت ئەکرد لە مزگەوتی جومعەدا کەچی عیمرانی بنی حوصەین ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەی جوانکە تێ‌فکرە کە چۆن حەدیث ریوایەت ئەکەی من یەکێکم لەو سوارانەی ئەو شەوە گەیین بە پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەبدوڵلا فەرمووی : وتم کە وابێ لـــە حەدیثەکە لە من چاتر ئەزانی • فەرمووی : تۆ لە کێیی ؟ وتم : لـــە ئەنصارم • فەرمووی : ریوایەتی بکە ئێوە عالمترن بە حەدیثی خۆتـــان • فەرمووی : حەدیثەکەم بۆ ریوایەت‌کردن • عیمران ـ رضي الله تعالی عنه ـ

فەرمووی : من ئەو شەوە حازر بـــووم نەمزانی کە کەسێ حیفظی ئەکا وەکوو تۆ حیفظت کردوە ـ وەکوو من حیفظم کردوە •

ئەحکامێ کە لەم حەدیثە بە صەراحەت یـــا بە ئیشارەت مەعلووم ئەبێ :

١ ـ ئەمیری لەشکرێ کە لای وابێ لە شتێکا مەصلەحەتی لەشکرەکە هەیە سوننەتە کۆیان بکاتەوە خەبەر بە هەموویان بدا تا خۆیانی بۆ موهەییا بکەن •

٢ ـ بۆ ئەو ئیشانەی کە لە موستەقبەلدا ئەکرێ (إن شـــاء الله)کردن سوننەتە •

٣ ـ ئەمیری قەومێ کە لەوەوە نزیك بێ تووشی زەرەرێ ببێ لازمە لەسەر تەبەعەی لەو زەرەرەی موحافەظەی بکەن •

٤ ـ کەسێك کە مەعلووم نەبێ کە کێیە لێیان پرسیی کە کێی نەڵێ : منم • ئەبێ ناوی خۆی بیا بڵێ : فلانکەسم •

٥ ـ کەسێ کە کەسێکی تر چاکەیێکی لـەگـــەڵ بکا سوننەتە ئەوی کە چاکەی لەگەڵ ئەکرێ دۆعای خێر بـــکا بۆ ئەو کەسەی کە چاکەی لەگەڵ ئەکا •

٦ ـ بۆ نوێژی قەزا بانگدان مەشرووعە •

٧ ـ سوننەتی رەواتیبیش بە قەزا ئەگێڕرێتەوە • ئەمما لای حەنەفیی هەر سوننەتی سبەینێ تا نیوەڕۆ بە قەزا ئەگێڕرێتەوە ، فەقەط پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ســـوننەتی دوای نیوەڕۆی لە دوای نوێژی عەصرا بە قەزا گێڕاوەتەوە (کما یأتي إن شاء الله) •

٨ ـ لە نوێژی ئەدادا چ موعامەلەیێك ئەکرێ لە قەزایشا ئەکرێ ، (مثلا)

قونووت له قەزای نوێــــژی ســـبەینێدا ئەخوێنرێ ، حەتتا بەعزێ فەرمووپانە جەهریشی پێ‌ئەکرێ لەبەر ئەم حەدیثە •

٩ ـ ئینسانی نوستوو موکەللەف نیە بە قەزاکردنەوەی نوێژ بـە ئەمرێکی جەدید وەکوو لەم حەدیثەدا ئەمـــــری پێ‌کـــردوە (فعلا)بە قەزای گێڕاوەتەوە ، ئەمما کەسێکی نوستوو بە دەست یا بە پێ زەرەرێ بگەیێنێ بە کەسێ لە سەری لازمە بیبژێرێ •

١٠ـ بە مەعذەرەت نوێژفەوتانن گوناهی نیە •

١١ـ وەختی کوللی نوێژێ تا وەختی نوێژێکی تر دەوامی هەیە ، لـــــە نوێژی سبەینێدا نەبێ ، کە دەوامی تا هەتاوکەوتنە ، لەبەر ئـــەم حەدیثەو حەدیثێکی تریش (إن شاء الله) کە لە بەحثی ئەوقاتـــــی صەلاتا بێت •

١٢ـ کەسێ کە ئیشێکی خیلافی ئاداب‌و ئەخلاقی کرد سوننەتە ئەمری پێ بکرێ بە حوسنی خولق •

١٣ـ ئەو کەسەی شت بەسەر خەلْقا ئەبەشێتەوە سوننەتە خۆی بخاتە دوای هەموویان • (من النووی) •

موعجیزاتێ لەم حەدیثەدا هەیە :

١ ـ فەرمووی : ئیمشەو ئەڕۆن سبەینێ ئەگەن بە ئاو ، هیچ کەس لەوان نەیزانیوە کە ئاویان لە سەرەڕێدا هەیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خۆیشی لەوەپێش بەو ڕێیەدا تەشریفی نەڕۆییوە •

٢ ـ خەبەری داوە کە ئاوی پاش‌ماوەکەی دەزنوێژی شەئنێکی هەیە •

٣ ـ بەو نەختە ئاوە ئەو لەشکرە دەزنوێژیان پێ شت‌و تێریان خواردەوە•

٤ ـ فەرمووی : پەلەپەل مەکەن هەموو تێر ئەخۆنەوە •

ه ـ خەبەری دا بە گفتوگۆی صەحابەو حەزرەتی ئەبوبەکرو عومەر لــە بەینی خۆیانا ـ رضي الله تعالى عنهم ـ •

لەم حەدیثەدا بەیانی فەضلی ئەبوبەکــــرو عومەری تیایە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە ئیطاعەیان سەبەبی هیدایەتە • خوا رووی دوشمنیان رەش بکا •

١٠/٥٤٨ ـ عوف [سـلم بن زرير • أخـرى •خ] عن أبي الرجـاء [عمران بن ملحان] عن عمران [بن حصين ـ رضي الله تعالى عنه ـ وكان من فضلاء الصحابة] قال : كنا في سفر مع النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ وإنا أسرينا حتى إذا كنا في آخر الليل [فأدلجوا ليلتهم ، حتى إذا كان وجه الصبح عرّسوا فغلبتهم أعينهم في أخرى] وقعنا وقعة ولا وقعة أحلى عند المسافر منها ، فما أيقظَنا إلا حرُّ الشمس ، وكـــان أول من استيقظ [من منامه] فلان ثم فلان ، يسميهم أبو رجاء فنسي عوف [من منامه أبو بكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أخرى خ] ثم عمـر بن الخـطاب [رضي الله تعالى عنه] الرابع وكان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا نام لم يوقظ حتى يكون هو يستيقظ لأنا لا ندري ما يَحْدِث له في نومه • فلما استيقظ عمر [رضي الله تعالى عنه] ورأى ما أصـاب الناس ، وكان رجلا جليدا ، فكبر ورفع صوته بالتكبير ، فما زال يكبر ويرفـع صوته بالتكبير حتى استيقظ بصوته النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [فاستيقظ عمر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقعد أبو بكر ـ رضي الله تعـالى عنه ـ عند رأسه ، فجعل يكبر ويرفع صوته بالتكبير حتى استيقظ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] فلما استيقظ شكوا إليه الذي أصـــابهم قال : لا ضير ، أو لا يضير ، ارتحلوا فارتحل فسار غير بعيد ، ثم نـزل فدعا بالوَضوء فتوضأ ونودي بالصلاة ، فصلى بالناس ، فلما انفتل من صلاته إذا هو برجل معتزل لم يصل مع القوم •

تەرجەمە :

عەوف‌و سەلم لە عیمرانی بنی حوصەینەوە ـ رضي الله تعالی عنــه ـ ریوایەت ئەکەن [ئەوی لە ناو قەوسایە ریوایەتی سەلمە] کە فەرمووی : لە سەفەرێکا بووین لەگەڵ پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شەوڕەویمان کرد تا ئاخری شەو لێی نوستین بە نوستنێ نوســـتنی لەوە خۆشتر نەبوو لای موسافیر ، گەرمای رۆژ نەبێ کە خەبەری کردینەوە بە هیچ شتێ خەبەر نەبووینەوە ، ئەوەڵ کەس کە لە خەو خەبەری بۆوە فلان بوو، لە دوایی فلان لە دوایی فلان ، ئەبوڕەجاء ناوی بردوون عەوف لە فکری چۆتەوە، ئەسلەم ئەڵێ : لە ئەوەڵەوە حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ خـەبـەری بۆوە ، لە دوایی عومەری بنی خەطاب خەبەری بۆوە ، پێغەمەریش ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ وابوو کە نوست هیچ کەس خەبەری نەدەکردەوە تـا خۆی خەبەری ئەبۆوە ؛ چونکی نازانین لە خەوا چی بۆ ظوهوور ئەکا ، کە ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ خەبەری بۆوە و چاوی کـەوت بەوەی کە تووشی خەڵق بوە ، ئەویش پیاوێکی بە جورئەت بوو ، (الله أکبر)ی کردو دەنگی خۆی بە (الله أکبر) کردنەوە بەرزئەکردەوە بـــەو نەوعە هەر دەنگی خۆی بەرزکردەوە تا بە دەنگی ئەو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری بۆوە ،

لە ریوایەتی سەلما ئەفەرموێ : ئەوەڵ کەسێ کە خەبەری بـــۆوە ئیمامی ئەبوبەکر بوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە دوای ئەو ئیمامی عومەریش ـ رضي الله تعالی عنه ـ خەبەری بۆوە ، ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ لای سەری پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دانیشت ، دەستی کرد بە (الله أکبر)کردن دەنگی بەرزئەکردەوە تا پێغەمـــەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری بۆوە ، لە بەینی ئەم دوو ریوایەتەدا موناقات

نیه ؛ چونکی ئەگونجێنێ لە دوای ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ کە لە لای سەری پێغەمەرەوە ـ صلی‌اللەتعالی‌علیه‌وسلم ـ دانیشت‌و دەستی‌کرد بە (الله أکبر)کردن ئەویش کە خەبەری بۆوە هاتبێ دەستی کردبێ بـە (الله أکبر) کردن ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـە دەنـگی هەردوکیان خەبەری بوویێتەوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری بۆوە خەڵق شکایەتی ئەوەیان لە خدمەتا کرد کە بە ســەریانـا هاتبووفەرمووی : زەرەری نیه ، سواربن بڕۆن ، ریحلەتیان فـەرموو ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زۆر دوور نەڕۆیی ، لە پاشا دابەزیی ئاوی دەزنوێژی ویست بۆیان هێناو ، دەزنوێژی شت بانگ‌درا ، نوێژی بە خەڵق کرد سەلامی نوێژی دایەوە ، پیاوێکی دی لە خەڵق جویٚ‌بووبوەوە، لە گەڵ ئەوانا نوێژی نەکردبوو •

قال : ما منعك يا فلان أن تصلي مع القوم ؟ قال : أصابتني جنابـة ولا ماء ، قال : عليك بالصعيد فإنه يكفيك ، ثم سار النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاشتكى إليه الناس من العطش =فنزل= فدعا فلانـا =كان= يسميه أبو رجاء نسيه عوف ، ودعا عليا [رضي الله تـعالى عنه] فقال : اذهبا فابتغيا الماء فانطلقا فتلقيا امرأة بين مَزادتيـن [راويتيـن أو قربتين كبيرتين] أو سطيحتين من ماء بمعنى المَزادتين أو وعاء من جلدين سطح أحدهما على الآخر ، والشك من عوف] • [وفي رواية سلم : فأمره أن يتيمم بالصعيد ، ثم صلى وجعلني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ في ركوب بين يديه ح ـ ٦/٣٤] على بعير لها ، فقالا لها : أين المـاء ؟ قالت : عهدي بالماء أمس هذه الساعة ونفرنا خلوفا [أي متروكون خلوفا] قالا لها : انطلقي إذاً • قالت : إلى أين ؟ قالا إلى رســـول الله

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالت : الذي يقال له الصابيء ؟ قالا : هو الذي تعنين فانطلقي :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـەی فـلان چ مانیعێکت بوو کە لەگەڵ خەڵقا نوێژت نەکرد ؟ وتی : تووشی جەنابـەت بووم‌و ئاویش نیە =پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی := لەسەر تۆ تەیەموم بە گڵ لازمە ، ئەوە کیفایەتی تۆ ئـــەکا ، لە دواییـا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ڕۆیی خەڵق شکایەتیان لـە تینوێتی کرد ، فلان‌کەسی بانگ‌کرد ، حەزرەتی عەلیشـــی بـانـگ‌کرد ، فەرمووی : بچن بۆ ئاو بگەڕێن ، ئەو دوو کەسە ڕۆیین بە ژنێ گەیین، لـە بەینی دوو ڕاویە[1] ئاوا بوو لەسەر وشترێکی ، پێیان‌وت : ئـاو لـە کوێیە ؟ وتی : گەیینی من بە ئاو دوێنێ لەم ساعەتەدا بوو ، پیاوەکانیشمان لە دواوەن ، وتیان : کە وابێ پێشمان‌کەوە بڕۆ • وتی : بۆ کوێ ؟ وتیان: بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ وتـی : ئەوەی کـە پێی‌ئەڵێن صابییء ؟ [یەعنی لە دینی باوك‌و باپیری وەرگەڕاوە] فەرموویان: ئەو ذاتەیە کە تۆ قەصدی ئەکەی [بیان‌وتایە خەیر مەقصوود ئـەفـەوتا ، بیان‌وتایە بەڵێ تەصدیقی ئەو ژنەیان ئەکرد کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صابییء بێ ، بەو لەفظە ئیشارەتیان ئەلای ذاتی موبـارەکی کرد] دەسا پێش‌کەوە •

[لە ڕیوایەتی سەلما ئەفەرموێ : عیمران ـ رضـي الله تـعالى عنه . فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمری بەو پیاوە کرد کە بە گڵ تەیەموم بکا ، لە دواییا ئەو پیاوە تەیەمومی کرد نوێژی کرد •

(١) واتە سواری وشترێ بوو کە دوو کوننە ئاوی لێ نرابوو •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ منی سواری وشترێ کرد کە لـــە بەردەمیەوە بوو .. بەمە مەعلووم ئەبێ کە ئەو پیاوەی کە عەوف لە فکری چووبۆوە عیمران بوو ـ رضي الله تعالی عنه ـ] .

فجاآ بها إلی النبي ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وحدثاه الحـديث [وفي رواية سلم : فبينما نحن نسير إذا نحن بامرأة ســـادلة رجليها بين مزادتين ، فقلنا لها : أين الماء ؟ فقالت : أن لا ماء . قلنا : كم بين أهلك وبين الماء ؟ قالت : يوم وليلة . فقلنا : انطلقي إلی رسول الله ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ ؟ قالت : وما رسول الله ؟ [قال عمران] فلم نملكهـا من أمرها حتی استقبلنا بها النبي ـ صلی الله تعالی عليه وسلم ـ فحدثتـه بمثل الذي حدثتنا غير أنها حدثته أنها مؤتمة لها صبيان أيتام مـ۳/۳۹٤ ، ح ـ ٦/٣٤] :

تەرجەمە :

ژنەکەیان هێنایە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قسەی ژنەکەیان عەرزکرد [لە ریوایەتی سەلما ئەفەرموێ : لەو وەختەدا کە بــە رێوە ئەڕۆیین تووشی ژنێ بووین هەردوو پێی داهێشتبوو لە بەینی دوو کونەدا پێمانوت : ئاو لە کوێیە ؟ وتی : ئاو نیە . وتمان : لە بـەینـی ئەهلی تۆو ئاوا چەند مەسافە هەیە ؟ وتی : شەوو رۆژێ . پێـمانوت : دەسا بێ لەگەڵمان بۆ لای رەسوولوڵلا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وتی : رەسوولوڵلا چیە ؟ عیمران ئەفەرموێ : ئیتر ئێمە مۆڵەتمان نەدایـە هەر تا بردمان بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چی بـە ئێمە وتووبوو وایشی عەرزی پێغەمەر کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ ئەوەندەی هەیە عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە مەتیوبارە ، چەند منالێکی هەتیوی هەیە مم] .

قال : فاستنزلوها عن بعيرها ودعا النبي ـصلی الله تعالی عليه وسلم ـ

بإناء ففرغ فيه من أفواه المزادتين أو السطيحتين ، وأوكأ أفواههما ، وأطلق العزالي [أي فم المزادتين الأسفل الذي يخرج منه الماء الكثير ولكل قربة عزلاوان] ونودي في الناس : اسْقوا واستقوا ، فسقى من سقى واستقى من شاء ، وكان آخر ذلك أن أعطى الذي أصابته الجنابة إنـاء من مـاء ، قال : اذهب فأفرغه عليك ، وهي قائمة تنظر إلى ما يفعل بمائها ، وأيم الله لقد أقلع عنها وإنه ليخيل إلينا أنها أشد مِلأة منها حين ابتدأ فيها، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اجمعوا لها ، فجمعوا لها من بين : عجوة ، ودقيقة ، وسويقة ... حتى جمعوا لها طـعاما فجعلوه في ثـوب [وصر لها صرة فقال لها : اذهبي فاطعمي هذا عيالك م ـ ٣/٣٩٥] وحملوها على بعيرها ، ووضعوا الثوب بين يديها ، قال لها: تعلمين مارَزَأنا من مائك شيئا ولكن الله هو الذي أسقانا :

تەرجەمە :

عیمران فەرمووی : لە وشترەکەی دایانبەزان ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظەرفێکی ویست لـە دەمی هەردوو کونەکەوە ئـاوی تێکرد ، دەمی بەستنەوە ، دەمی لای خواروی کونەکانی بـەرەڵڵا کـرد خەڵق بانگکران کە : بێن ئاوبخۆنەوەو بیدەن بە خەڵق ، ئاویان دا بە خەڵق خۆیان خواردیانەوە ، ئاخرکەسێ کە ئاوی درایە ئەو کەسە بوو کە جەنابەتی تووشبووبوو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ظەرفێ ئـاوی دایە فەرمووی : بچۆ بیکە بەسەر خۆتا ژنەکەیش وەستا بوو تێئەفکری کـە چی لە ئاوەکەی ئەکەن . عیمران ئەفەرمووێ : قەسەم ئەخۆم بە خوا لـــە ئاوەکە جوێبوونەوە وامان خەیاڵ ئەکرد کە لەو وەختە پڕتر بوو کـــە دەستکرا بە ئاولێبەتاڵکردنی . پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆی کۆبکەنەوە ، خورمای باشو ئاردو قاوتیان بۆ کۆکردەوە بۆیان کردە ناو جلێکەوەو بۆیان کرد بە توورەکەو پێی فـەرموو : بچۆ

ئەمەیش دەرخواردی منالەکانت بدە ، سواری وشترەکەیان کردو جلەکەیان نایە بەردەم پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ پێیفەرموو : ئـەزانـی کە هیچمان ئاو لە ئاوەکەت کەم نەکردۆتەوە (لکن)خوا ئاوی دا بە ئێمە !

فشربنا ونحن أربعون رجلا عطاشاً حتى روينا وملأنا كل قربـة معنا وإداوة وغسلنا صاحبنا غير أنا لم نَسْقِ بعيـرا ، وهـي تـكاد تتضرج [تنِض •خ] من الماء ، أي تنشق • م و ح] :

تەرجەمە :

خواردمانەوە ئێمە چلکەس بووین هەموو تینوو تا تێرئاو بووین ، هەرچی کونەو مەتارەیێکمان پێ بوو پڕمان کـــرد ، غوســـڵیشمان بـە رەفیقەکەمان کرد ، ئەوە نەبێ کە وشترمان لێ ئاو نەدا، ئەو کونانە لە =بەر= پڕلەئاویی نزیك بوو شەق بەرن •

فأتت أهلها وقد احتبست عنهم ، قالوا : ما حبسكِ يا فلانة ؟ قالت: العجب ! لقيني رجلان ، فذهبا بي إلى هذا الذي يقال له الصابىء، ففعل كذا وكذا • فوالله إنه لأسحر الناس من بين هذه وهذه ، وقالت بأصبعها الوسطى والسبابة فرفعتهما إلى السماء =تعني السماء= والأرض [أو أنه لنبي كما زعم ، كان من أمره زيت وزيت ، فهدى الله ذلك الصِّرْمَ بتلـك المرأة فأسلمت وأسلموا • في رواية سلم م ـ ٣/٣٩٥ ، ح ـ ٦/٣٤] أو إنه لرسول الله حقا فكان المسلمون بعد ذلـك يغيرون على من حـولهـا من المشركين ولا يصيبون الصِّرْم الذي هي منه ، فقالت يوما لقومها : مـــا [موصولة] أرى أن هؤلاء القوم يَدَعونكم عمدا ، فهل لكم في الإسلام؟ فأطاعوها فدخلوا في الإســـلام ح ـ ١/٣٦٦ واللفظ لهذا ح ـ ٦/٣٤ ،

تەرجەمە :

ژنەکە چۆوە بۆ لای کەس‌وکاری پێیان وت : ئەی فلانە بۆچی درەنگت پێ چوو ئەوەندە مایتەوەو موعەطەل بووی ؟ وتی : شتێکی عەجائیب !

دوو پیاوم پێ‌گەیی بردمیانە لای ئەوەی کـــە پێی‌ئەڵێن صابییء ، وای کردو وای‌کرد ، وەڵڵاهی یا ساحیرترینی هەموو خەڵقە لە بەینی ئـــەمەو ئەمەدا : بە دوو پەنجەی ناوەڕاست‌و شەهادەتی ئیشارەتی ئەرزو ئاسمانی کرد ، یا خۆ پێغەمەری خوایە بە حەق • لە دوای ئەوە موسوڵمانان لـــە ئەطرافی ئەو خێڵەدا هەر موشریکێ ببوایە ئەیاندا بـە سەریانا تـالآنیـان ئەکرد ، دەخلی ئەو خێڵەی ژنەکەیان نەدەکرد ، ڕۆژێ ژنەکە بە قەومەکەی خۆیی وت : ئەوی من ئەیزانم ئەمەیە کە ئەو قەومە بە عەمدەن دەخـلی ئێوە ناکەن • ئارەزووتان هەیە کە ئیسلام ببن ؟ ئیطاعەتیان‌کردو داخـلی دینی ئیسلام بوون - رضي الله تعالى عنها وعنهم - [خوا بەو ژنە ئـــەو خێڵەی هیدایەت دا ، ئەو ئیسلام بوو ، ئەوانیش ئیسلام بوون] •

حوكمی ئـــەم حەدیشـــە :

١ ـ ئەدەب‌ڕیعایەتکردنی بچووك لەگەڵ گەورەی خۆی لازمە •

٢ ـ خەوی ئەنبیا ـ علیهم الصلاة والسلام ـ وەحیە •

٣ ـ تەشەبوثكردن بـە ئەسباب بۆ دەفعی ئیحتیاجیی •

٤ ـ ئیلتیجابردنە بەر گەورە لە وەختی شیددەتا •

٥ ـ دەفعی ترس‌و خەوف لە دڵی بوچووك •

٦ ـ ئینسان ئاوی دەست نەكەوێ دروستە بۆ غوسڵیش تەیەمـوم بکاو ، ئەوی بە جەنابەت حەرام بێ •• بە تەیەموم حەڵاڵ ئەبێ•

٧ ـ لە مەعییەتی خۆی یەك دوو کەس ناردن کە بۆ ئەسبابی دەفعی حاجەت بگەڕێن •

٨ ـ لە وەختی حاجەت‌و زەروورەتا دروستە بـە زۆر ماڵ لـە خەڵق بستێنرێ بە بەدەڵی میثـل یا زیاتر •

٩ ـ دروستە ئیددیخاری شتی پێویست بۆ وەختی حاجەت •

موعجیزەیێ کە لەم حەدیثەدا بێ :

زۆرکردنی ئاوی کەم ، کەمنەبوونی شت بە صەرفکردنی ئاوی ئەو دوو کونەیە • بابیشلێین بەشی چل کەس ئەکا ، ئەی بۆچی هیچی لـێ کەم نەبۆوە ؟ بۆ زیاتر بوو لە پێشوو ؟ هەموو مەتارەو کونەیێ کە پێیان بوو بەچی لە ئاو پڕ کران ؟

۵٤۹/۱۱ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] قال: كنا نعد الآيات بركة ، وأنتم تعدّونها تخويفا ، كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في سفر [حديبية أو خيبر] فقلّ الماء ، فقال : اطلبوا فضلة من ماء ، فجاؤا بإناء فيه ماء قليل ، فأدخل يده في الإناء ثم قال : حيَّ على الطهور المبارك ، والبركةُ من الله • فلقد رأيت الماء ينبع من بين أصابع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولقد كنا نسمع تسـبيح الطعام وهو يؤكل ح ـ ٦/٣٩ ، ت في المناقب •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی مەسعوود ئەفەرموێ : ئێمە ئایەتو موعجیزەمان بـە بەرەکەت ئەزانی ، ئێوە [هەموویان] بە ترسانی خەڵق ئەزانن [یـەعنـی هەموویان وا نیە ، بەعزێکیان بەرەکەتە وەك تێرکردنـی یـا تێراوکردنـی لەشکرێکی زۆر بە ئاوێ یا بە طەعامێکی کەم ، بەعزێکیان تەخویفە وەك مانگو رۆژگیران (مثلا)]لە سەفەرێکا لە خدمەت پێغەمەرا بووین ـصلی الله تعالى علیه وسلم ـ ئاو کەم بوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بگەڕێن بۆ ئاوێ کە فەضلە مابێتەوە ، لە قاپێکا ئـاوێـــکی کەمیان هێنایە خدمەت ، دەستی موبارەکی نایە ناو لە دوایا فەرمووی : بێنە سەر ئاوی پاكو پاکەوەکەرو موبارەك بەرەکەت لە خواوەیە • بـــە

تەحقیق دیم ئاو لە بەینی پەنجەی موبارەکیا هەڵەقوڵی ، بـە تەحقیق گوێمان لە تەسبیحاتی طەعام بوو کە ئەخورا •

دوو موعجیزەی تیایە : ئاوی کەمزۆربوونو ، تەسبیحاتکردنی طەعام لەگەڵ خواردنیا •

تـكثـير الطعـــام القليـل[1] :

١٢/٥٥٠ ـ عن جابر أن أم مالك [رضي الله تعالى عنهما] كانت تهدي للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في عكة لها [هیزۆڵکە] سمنا، فيأتيها بنوها فيسألون الأدم وليس عندهم شيء ، فتعمد إلى الذي كانت تهدي فيه للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فتجد فيه سَمْنا ، فما زال يقيم لهـا إدم بنيها حتى عصرته ، فأتت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : عصرتيها ؟ فقالت : نعم • قال : لو تركتيها مازال قائما [موجودا حاضرا] م ـ ٩/١٤٠ •

تەرجەمە :

ئوممومالیك ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە هیزەیێ رۆنی ئەبرد بە هەدیيە بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کـوڕەکانی ئەهاتنـەوە داوای پێخۆریان لێی ئەکرد ، هیچیان نەبوو کە بیانداتێ ، ئەچوو بە لای ئــەو هیزەوە کە رۆنی تیا ئەبرد بـە دیاریی بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ رۆنی تیا دەست ئەکەوت • بەو نەوعە هەروا دەوامی کرد • کە رۆنی ئەزایەوە ناو تا هیزەکەی گوشی [ئیتر رۆنی نەزایەوە ناو] چـوە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی پێغەمـەری کـرد

(١) زۆربوونی خواردنی کەم ، بە بەرەکەتی دۆعای پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ •

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : گوشیت ؟ فەرمووی : بەڵێ•
فەرمووی : ئەگەر بەو نەوعە بتهێشتایەوەو نەتگوشیایە هەروا ئەزایەوە •

۵۵۱/۱۳ ـ وعنه أن رجلا أتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يستطعمه ، فأطعمه شطر وَسْق شعير ، فما زال الرجل يأكل منه وامرأته وضيفهما حتى كالَهُ ، فأتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو لم تَكِلْهُ لأكلتم منه ولقام لكم م ـ ۱٤۰/۹ •

تەرجەمە :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرمــــوێ : پيـــاوێ هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ داوای طەعامی لێ کرد ، پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نيوەی وەسقێکی جۆ دايە [کە ئەکا سی صاع هەر صاعێك چوار موددە] ئەو پيـــاوە خـــۆی ، ژنـــی ، ميوانيان لێيان ئەخوارد ، پێوای [کە پێوای بەرەکەتەکەی نەما] هاتە خدمەت پێغـــەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بۆچی پێوات ؟ وتی : بەڵێ • فەرمووی : ئەگـــەر نەتپێوایە هەر لێتان ئەخواردو بۆتان ئەما •

۵۵۲/۱٤ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : تُوفِّي رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وما في بيتي شيء يأكله ذو كَبِد إلا شطر شعير في رفٍّ لي ، فأكلت منه حتى طال علي ، فكِلته ففني ح ـ ۱۹۰/۵، م ـ ٤۲۵/۱۰ •

تەرجەمە :

عائيشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرمـــوێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەفاتی فەرموو لە ماڵی منا هيچ شتێـکی تيا نەبوو کـە

کەسێکی صاحیبی جەرگ [یەعنی رۆحلەبەر] بیخوا ئیللا نیوه ویسقێ جۆ نەبێ لە رەفەیێکا بوو لێم خوارد تا درەنگێ لە دواییا پێوام بڕایەوەو نەما.

لەم سێ حەدیثەدا زۆربوونی طەعامی کەمی تیایە بە بەرەکەتی حەزرەتی رەسوولی ئەکرەم ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ .

حوکمیشیان وایە بۆ ئینسان سوننەت وایە رزقی ناومالی نەپێوێ کە چەندە مەعدوود بێ ، یا پارە بێ نەیژمێرێ ، بەوە بەرەکەتەکەی ئەڕوا ؛ چونکی ئیعتیماد ئەداتە سەر میقدارەکەی کە بەشی چەند رۆژ ئەکا ، کە تێیگەیی‌و زانی کە بەشی چەند رۆژ ئەکا ، لە دوای موددەیێ ئەبڕێتەوە ، بە مەجهوولیی بمێنێ بەرەکەتەکەی باقیی ئەبێ ؛ چونکی ئیعتیمادی ناداتە سەر هەر ئیعتیمادی بە خوا ئەبێ ، کە وابێ ئەوی لە ناو خەلقا مەشهوورە کە ئەڵێن : مەیژمێرە با کەم نەبێتەوە ، موافیقی ئەم حەدیثانەیە .

فەقەط ئینسان شتێ بدا بە کەسێ یا لە کەسێکی وەرگرێ لەو وەختەدا ئەبێ میقدارەکەی تەعیین بکا ، باقیەکەی کــە لای ئەمێنێتەوە بـــا بـە مەجهوولی بمێنێتەوە . تۆبەتکێشی بە دیار ماڵیەوە دانابێ ، بە حســـاب تەسلیمی بکاو بە حساب وەری‌بگرێتەوە ، ئەم نەوعە موعامەلانە بۆ دەفعی ئیختیلافە ، داخلی ئەم حەدیثانە نیە ، وەکـــوو فەرموویەتـــی : « کیلوا طعامکم یبارك لکم فیه » طەعامی خۆتان بپێون ، ئەگەر بی‌پێون بەرەکەتی بۆتان تێ‌ئەکەوێ ، موراد وایە لە وەختی وەرگرتنا بی‌پێون بەرەکەتی بۆتان تێ‌ئەکەوێ ، (من القسطلاني) .

١٥/٥٥٣ ـ عن المقداد [رضي الله تعالى عنه] قال : أقبلت أنا وصاحبان لي وقد ذهب أسماعنا وأبصارنا من الجَهْد [أي الجوع] قال : فجعلنا نَعْرِض أنفسنا على أصحاب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فليس أحد منهم يقبلنا [لأنهم كانوا مقلِّين] فأتينا النبي ـ صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ فانطلق بنا إلى أهله ، فإذا ثلاثة أعْـنُزٍ ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: احتلبوا هذا اللبن بيننا ، قال : فكنا نحتلب فيشرب كل إنسان منا نصيبه ونرفع للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نصيبه ، قال : فيجيء من الليل فيسلم تسليما لا يوقظ نائما ويسمع اليقظان، قال : ثم يأتي المسجد فيصلي ثم يأتي شرابه فيشرب •

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي‌الله‌تعالی‌عنه ـ ئەفەرموێ : من‌ودوو رەفیقم روومان‌کردە مەدینە ، لە برسانا گوێمان‌و چاومان قووەتیان رۆیی بوو ، خـۆمـان[1] عەرزی صەحابەی پێغەمەر کرد ـ صلی الله تعـالی علیە وسلم ـ هیچ کەس نەبـوو لەوان کـە قەبووڵمان بکـا [چـونکی نەیان‌بوو] چووینە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ بردینیە ماڵەوە سێ مەڕی[2] لێ‌بوو، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : ئەو مەڕانە بدۆشـــن شیرەکەیان لە بەینمانا شەریکی بێ میقداد فەرمووی : ئەمان‌دۆشــــین هەرکەس بەشی خۆی ئەخواردەوە ، بەشی پێغەمەرمان ـ صلی الله تعالـــی علیە وسلم ـ هەڵەگرت ، شەو تەشریفی ئەهات سەلامی ئەکرد ، نوستووی خەبەر نەئەکردەوە بە بێداریشی ئەبیست • میقداد فەرمووی : لە دواییـا تەشریفی ئەچۆوە مزگەوت نوێژی ئەکرد ، لە دواییا تەشریفی ئەهات بەشە شیرەکەی خۆی ئەخواردەوە •

فأتاني الشيطان ذات ليلة وقد شربت نصيبي فقال : محمد [صلى الله تعالى عليه وسلم] يأتي الأنصار فيتحفونه ويصيب عندهم :

---

(١) خۆمان ... ئەگەر بگوترێ خۆمان عەرزی صەحابەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ ئەکرد ـ واتە : ئەچووینە لایان‌و داوای خواردنمان لێ ئەکردن ـ باشـتـرە •

(٢) ئەگەر لێرەدا بزن بنووسرێ باشترە •

شەوێ شەیتانم هاتە لا من بەشە شیری خۆم خواردبۆوە ، وتـی : محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی ئەچێتـــە لای ئەنصار ئەوان ئیکرامی ئەکەن لای ئەوان خواردنی دەست ئەکەوێ .

ما به حاجة إلى هذه الجُرْعة فأتيتها فشربتها ، فلمـا أن وغلت فـي بطني وعلمت أنه ليس إليها سبيل ، قال : ندمني الشيطان فقال : ويحـك ماصنعت ؟! أشربت شراب محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ فيجيء فلا يجده فيدعو عليك فتذهب دنياك وآخرتك !؟ وعليَّ شملة إذا وضعتها على قدمي خرج رأسي ، وإذا وضعتها على رأسي خرج قدماي ! وجعل لا يجيئني النوم ، وأما صاحباي فناما ولم يصنعا ما صنعت ، قال : فجاء النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلم كما كان يُسلِّم ، ثم أتى المســـجد فصلى ، ثم أتى شَرابه فكشف عنه ، فلم يجد فيه شيئا ، فرفع رأسه إلى السماء ، فقلت : الآن يدعو علي فأُهلك ، فقال : اللهم أطعـم من أطعمني واسـق من سـقاني :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیحتیاجیی بەم قومە شـــیرە نیە ، چووم بە لای شیرەکەوە خواردمەوە ، کە جێگیر بوو لە زگما زانیم ئیتر چارەی ناکرێ .. شەیتان پەشیمانی کردمەوە پێیوتم : کۆستکەوی چیت کرد ؟! شەرابی محمدت ـ صلى الله تعالى عليه وســـــلم ـ خواردەوە ئێستە تەشریفی یێت خواردنەوەکەی لە جێی خۆی نادۆزێتەوە دۆعات لـێ ئەکا بە هیلاکا ئەچی دینو دنیات ئەڕوا ! خۆداپۆشێکم بە سەرەوە بـــوو بمدایە بەسەر پێما سەرمی لێ ئەچوە دەرێ ، بمدایە بە سەرما پێمی لـێ ئەچوە دەرێ ! ئیتر خەوم لێ تەقی ، خەوم نەدەهات ، (لكن) رەفیقەکانم نوستن ، چونکی ئەوی من کردبووم ئەوان نەیانکردبوو . میقداد وتی :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هات وەکوو عادەتی خـۆی سەلامی لێ کردین ، لە دواییا تەشریفی چوە مزگەوت نوێژی کرد ، ئەمجا تەشریفی هات بە لای خواردنەوەکەیەوە هیچی تیا نەدۆزییەوە ، ســـەری موبارەکی هەڵبڕی بۆ ئاسمان ، وتم : هەر ئێستە دۆعام لێ ئەکا هیـلاك ئەبم ، فەرمووی : خوایا کێ شتم دەرخوارد بدا تۆیش شـــتی دەرخوارد بدە ، کێ ئاوو شەربەتم بداتێ بیخۆمەوە تۆیش ئاوو شـــەرابی دەرخوارد بادە .

قال : فعمدت إلى الشملة فشددتها علي وأخذت الشَّفرة [بضم الشين وفتحها] فانطلقت إلى الأعنز أيها أسمن فأذبحها لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإذا هي حافلة وإذا هن حُفَّل كلهن ، فعمدت إلى إناء لآل محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما كانوا يطمعون أن يحتلبوا فيه ، قال : فحلبت فيه حتى علَتْه رغوة ، فجئت إلى رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أشرِبتم شرابكم الليلة ؟ قال : قلت : يارسول الله اشرب ، فشرِب ، ثم ناولني فقلت : يارسول الله اشرَب ، فشـرِب ، ثم ناولني ، فلما عرفت أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد روي وأصبت دعوته ضَحِكتُ حتى ألقيت على الأرض ، قال : فقال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: احدى سوآتك يا مقداد ، فقلت : يا رسول الله كـان من أمري كـذا وكـذا وفعلت كـذا ، فقـال النبـي ـ صـلى الله تعـالى عليـه وســلم ـ : ماهذه إلا رحمـة الله ـ عـز وجل ـ أفلا كنت آذنتني فنوقظ صاحبينا فيصيبان منها ، قال : فقلت : والذي بعثك بالحق ما أبالي إذا أصبتها وأصبتها معك من أصابها من الناس م ـ ٩/٣٣٨ .

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەوەی خۆم پێ داپۆشیبوو دەستم

دایێو گرێیمدا به خۆمەوه ، کێردم هەڵگرتو چووم به لای مەڕکانەوه که کامیان قەڵەوه سەری ببڕم بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ [تا بەرەکەتی دۆعاکەییم بۆ بێ] کەچی ئەوەیان که قەڵەو بوو گوانی پڕ له شیر بوو ، تێفکریم هەموویان گوانیان پڕ شیر بوو ، قاپێکی ماڵی پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هێنا کـــه ئومێدیان نەبوو که شـــیری تێدادۆشن [چونکی ئەو مەڕانه دۆشرابوون ، رەنگه مەڕی تریشـــیان نەبووبێ که شیریان لێ بدۆشرێ] فەرمووی : شیرم دۆشییه ناو تا کەفی لێ نیشتو کەوته سەری ، چوومه خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئیمشەو خواردنەوەکەی خۆتان خواردۆتەوه ؟ وتم : (یا رسول الله) بخۆرەوه ، خواردیەوه له دواییا قاپەکەی دایەوه دەستم ، وتم : (یا رسول الله) بخۆرەوه ، خواردیەوەو قاپەکەی دایەوه دەستم ، که زانیم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تێری خواردەوەو دۆعای پێغەمەرم ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ به نەصیب بوو پێکەنیم تا کەوتمه ئەرز ! پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وســـلم ـ فەرمووی : یا میقداد ئەمەیش یەکێکه لەو خراپیانەی که کردووته [یەعنی پێم بڵـێ چیت کردوه تا وا پێ ئەکەنی ؟] وتم : (یا رسول الله) کردەوەم ئـــەوه بوو ئـــەوه بوو ئەوه بوو وام کرد ، یەعنی چی کردبوو عەرزی کرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەوه رەحمەتێکه که له طەرەفی خواوه بوه ـ عز وجل ـ نەبوو پێمبڵێی که دوو رەفیقەکەی تریشمان خەبەرکەینەوه ئەوانیش لێیان بخواردایەوه ؟ وتم : قەسەم بەوەی تۆی به پێغەمەری حەق ناردوه هیچ باکم نیه که تۆ خواردتەوەو من له خدمەت تـــۆدا خواردمەوه لەوەی خەڵقی تر بخواتەوه • یەعنی یا نەخواتەوه •

جیهەتی ئیعجازی :

مەڕەکان له دوای ئەمه که دادۆشرابوون هیچ شیر له گوانیانا نەمابوو

بە بەرەکەتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شیر هاتەوە گوانیان کە لێی تێربوون •

ئەحکـامی :

١ ـ ئینسان کە موحتاج بوو بۆی دروستە کە عەرزی حاڵی خۆی بکـا بەکەسێ کە ئومێدی پێی بێ کە دەفعی ئیحتیاجیەکەی بکا •

٢ ـ ئینسان شتێکی نابەجێی کرد لازمە لێی پەشیمان ببێتەوەو تۆبەی لێ بکا •

٣ ـ ئینسان تابیعی نەفسی بوو ئیشێکی کرد عاقیبەتەکەی پەشیمانییە قەت شتێکی وا نەکا لەوانە بێ عاقیبەتەکەی پەشیمانیی بێ •

٤ ـ ئینسان چوە ناو جەماعەتێ یا لای یەکێ سوننەتە سەلامی لێ بکا •

٥ ـ بێ لوزووم خەولێکەوتوو خەبەرنەکرێتەوە •

٦ ـ سوننەتە ، بەڵکو واجبە ، شوکری نیعمەتی خوا بکرێ •

٧ ـ ئیعتیراف بە قوصوورو ئیعتیذار لای ئەوەی کە قوصووری دەرحەقی کردوە •

٨ ـ چاولەقوصوورپۆشین سوننەتە •

٩ ـ دۆعاکردن بۆ موحسینو خدمەتکارو هەموو چاکەکەر •

١٠ـ موقابەلەی خراپە بە چاکە •

١١ـ ئەخلاقی گوزیدەی حەزرەتی ریسالەتپەناە ـعلیه صلوات اللهوسلامەـ

١٢ـ ئیظهاری سورور لە دوای زەوالی غەمو حوزن •• هەموو سوننەتن •

١٦/٥٥٤ ـ أيمن الحبشي قال : أتيت جابرا ـ رضي الله تعالى عنـه ـ فقـال : إنا يوم الخندق نحفر فعرضت كُدْيَة [كَيْدة • ابـن عساكر]

شديدة [قطعة صلبة من الأرض] فجاؤا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : هذه كدْية عرضت في الخندق ، فقال : أنا نازل ، ثم قام وبطنه معصوب بحجر ، ولبثنا ثلاثة أيام لا نذوق ذواقا ، فأخذ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المِعْولَ [المسحاة] فضرب فعاد كثيبا [رملا] أهيل أو [قال] أهيم [أي سائلا] فقلت : يارسول الله ائذن لي إلى البيت [فأذن لي • أبو نعيم] فقلت لامرأتي : رأيت بالنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شيئا ماكان في ذلك صبر ، فعندك شيء ؟ قالت : عندي شعير وعَنَاق [كارژۆڵەی مێ] فذبحت العناق ، وطَحَنَتِ الشعير ، حتى جعلنا اللحم في البرمة •

تەرجەمە :

ئەیمەنی حەبەشیی ئەفەرموێ : چوومە لای جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە لە رۆژی خەندەقا خەندەقمان هەڵەکەن ، ئەرزێکی زۆر سەختمان هاتەبەر قوڵەندە کاری لێ نەئەکرد ، چوونە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مـــن ئێمە خوارێ ، لە دوایبا تەشریفی هەڵسا زگی موبارەکی لە برسانا بە بەردێ بەستبوو[1] ، ئێمەیش سێ رۆژ بوو وەستابووین هیچ شـــتێکمان نەخوارد [و نەخواردەوە] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قوڵندەکەی وەرگرت کە لە ئـەرزە رەقەکەی دا بوو بە لمێکی جاریی وەك ئاو ! وتم : (یا رســـول الله) ئیذنم بـدە تا ماڵەوە ، ئیذنی دام [کـە چوومە ماڵەوە] بە ژنەکەم وت [کە سوهەیلەی بینتی مەسعوودی ئەنصارییە] : برسێتییەکم دی بـــە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ کە صەبری تیا ناکرێ ، هیچت

---

(1) ئەگەر لێرەدا بیفەرمایە : بەردێکی لەسەر سکی بەســـتبوو ، یـان دانابوو .. باشتر دەبوو .

لە لا هەیە ؟ وتی : مەنێ جۆو کارژۆلەیێکم لایە • کارژۆلەکەم سەربڕی ، ئەویش جۆیەکەی هاڕیی ، تا گۆشتەکەمان خستە ناو دیزەوە بکولێ •

ثم جئت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ والعجين قد انكسر ، والبرمة بين الأثافيّ قد كادت أن تنضج [كلما نضجت[1]• الآية] فقلت : طُعَيِّم لي ، فقم أنت يا رسول الله ورجل أو [شك الراوي] رجلان• قال: كم هو؟ فذكرت له ، قال : كثير طيب • قال : قل لها لا تنزع البرمة ولا الخبز من التنــور حتى آتي • فـقال : قوموا ، فــقام المهاجـرون والأنصـــار :

تەرجەمە :

لە دواییا چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم هەویرەکە هەڵاتبوو ، دیزەکەیش لەسەر سێ‌کوچکە بوو نزیك بوو بکولێ ، عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : کە کەمێ طەعامان هەیــە هەڵسە (یا رسول الله) خۆت‌و پیاوێ یـــا دوو پیــاو تەشریفتان بێ ، فەرمووی : طەعامەکەتان چەندە ؟ عەرزم‌کرد • فەرمووی : زۆرو پاکە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : پێی‌بڵێ : تا من ئێـــم دیزەکە دانەگرێ ، نانەکە لە تەنوورەکە نەکاتەوە • فەرمووی : هەڵســـن موهاجیرو ئەنصار هەموویان تەشریفیان هەڵسا •

فلما دخل على امرأته ، قال : ويحكِ ! جاء النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بالمهاجرين والأنصار =ومن معهم= قالت : هـل سـألك ؟ قلت : نعم • [وفي رواية يونس قال : فلقيت من الحياء ما لا يعلمه إلا الله ـ عز وجل ـ وقلت : جاء الخلق على صاع من شعير وعناق! فدخلت على امرأتي : اقول : افتضحتِ : جاءك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه

(١) النســـاء / ٥٦ •

وسلم - بالجند أجمعين • فقالت : هل كان سألك كم طعامك ؟ فقلت : نعم • فقالت : الله ورسوله أعلم نحن قد أخبرناه بما عندنا • فكشفت عني غما شديدا] فقال : ادخلوا ولا تضاغطوا [لا تزدحموا] فجعل يكسر الخبز ويجعل عليه اللحم ويخمّر البُرمة والتنور إذا أخذ منه ويقرب إلى اصحابه ، ثم ينزع فلم يزل يكسر الخبز ويَغْرِف حتى شبعوا ، وبقي بقية ، قال : كلي هذا وأهدي ؛ فإن الناس أصابتهم مجاعة ح - ٣٠٩/٦ ، م - ٣٠٨/٨ :

تەرجەمە :

كە جابير - رضي الله تعالى عنه - چوەوە لای حەرەمەکەی فەرمووی: کۆستکەوێ ! پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - هەموو موهاجيرو ئەنصاريی =و ئەوانەی لەگەڵیانانی= بۆ هێنايت • فەرمووی : لێیپرسیت ؟ فەرمووی : بەڵێ [لە ريوايەتی يوونسا ئەفەرموێ : ئەوەندەم حەيا کرد غەيری خوا - عز وجل - کەس نايزانێ ، وتم : خەڵق هاتوونە سەر مەنێ جۆو کارژۆڵەيێ ! چوومە لای ژنەکەم وتم : بە فەضيحەت چووی : پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە هەموو لەشکرەکەوە بۆتهات • وتی : هيچ لێیپرسيت کە طەعامەکەت چەندە ؟ وتم : بەڵێ • وتی : خواو رەسوولی خوا لە هەموو کەس عالمترن • ئێمە عەرزمان کردوە کە چيمان هەيە ، بەوە غەمێکی زۆر زۆری لێ لادام] پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - [لە دوای ئەمە گەيينە ماڵی جابير] فەرمووی : بێنە ژوورێ ئەمما مەکەون بەسەر يەکا • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - نانی بۆ لەتئەکردنو گۆشتی بۆ بەسەرائەکردنو ديزەکەو تەنوورەکەی

دائەپۆشیو ، ئەی‌نایە بەردەمی ئەصحابی[1] ، لە دواییا نان‌و گـۆشـــتی دەرەهێنا هەروا بەو نەوعە نانی دەرەهێناو ئاوو گۆشتی هەڵەهێنجا تا تێر بوون ، بەقییەیێکیشی مایەوە ، بە سوهەیلەی فەرموو : ئەمە بخۆو بـە هەدییە بینێرە بۆ دەرو دراوسێ خەڵق گرفتاری برسێتی بوون .

١٧/٥٥٥ – سعید بن مینا قال : سمعت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : لما حُفِر الخندق رأيت بالنبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خمصا شديدا [أي ضمور البطن من الجوع] فانكفأت إلى امرأتي ، فقلت : هل عندكِ شيء ؟ فإني رأيت برسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ خمصا شديدا . فأخرجت إليّ جرابا فيه صاع من شعير ، ولنـا بهيمة داجن ، فذبحتُها ، وطحنتِ الشعير ، ففرغَتْ إلى فراغي ، وقطعتُها في برمتها ، ثم وليت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت: لا تفضحني برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وبمن معه .

تەرجەمە :

جابیر ئەفەرموێ : کە خەندەق هەڵکەنرا پێغەمەرم ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ زۆر بە برسێتیی دی ، گەڕامەوە بـــۆ لای ژنەکەم ، وتم : هیچت لا هەیە ؟ من پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە برسێتییەکی تەواو برسیی دی ، توێشەبەرەیێکی بۆ دەرهێنام مەنێ جـــۆی تیا بوو ، کارژۆڵەیێکی ماڵەکیشمان بوو سەرم‌بڕی ، ئەویش جۆیەکەی هاڕیی ، تا من لە کارژۆڵەکە بوومەوە ئەویش لە هاڕینی جـــۆیەکە بۆەوە ، کارژۆڵەکەم پارچـە ـ پارچـەکردو خستمە ناو دیزەکەوە ، لـە دواییا چووم بۆ خدمەت

(١) واتـە : تریتەکەی ئەنایە بەردەمی ئەصحابی نەك تەنوورەکە ، لێـرەدا پاش‌وپێشێ دروست بوە ، ئەگەر بیفەرمووایە : نانی بۆ لەت‌ئەکردن‌و ئـاوی بـۆ بەســەرا ئەکردن‌و ئەی‌نایە بەردەمیان‌و تەنوورو دیزەکەی دائەپۆشییەوە .. باشتر بوو .

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ سوهەيلە پێی‌وتـــم : ها ئابڕووم نەبەی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو ئەوانەی کە لە خدمەتیـــان هەموویان نەهێنی •

فجئته فساررته فقلت : يا رسول الله ذبحنا بُهَيمة لنا وطحنَّا صاعـ من شعير كان عندنا ، فتعال أنت ونفرٌ معك • فصاح النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا أهل الخندق إن جابرا قد صنع سؤرا ، فحيَّ هلاً بكم ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا تُنْزِلُنَّ بُرمَتكم [ولأبي ذر : لا تُنْزِلَنَّ برمتكُمْ] ولا تَخْبِزُنَّ عجينكم حتى أجيء • فجئت وجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقدم الناس ، حتى جئت امرأتي ، فقالت : بك وبك ! فقلت : قد فعلت الذي قُلتِ ، فأخرجت له عجينا فبصق فيه [بصق ، بسق ، بزق بمعنى] وبارك ثم عَمَدَ إلى برمتنا فبصق وبارك ثم قال : ادع خابزة فلتَخْبِز معي واقْدَحي من برمتكم ، ولا تُنْزِلوها ، وهم ألف ، فأقسم بالله لقد أكلوا حتى تركوه وانحرفوا ، وإن برمتنا لتَغِطُّ كما هي ، وإن عجيننا ليخبز كما هو ح ـ ٦/٣١٠ ، ، م ـ ٨/٣٠٨ •

تەرجەمە :

چوومە خدمەتی بە دزییـــەوە عەرزم‌کرد وتــــم : (يا رسول الله) حەیوانێکی بچکۆلانەمان بوو سەرمان‌بڕی ، مەنێ جۆمان بوو هاڕیمان ، تۆو چەند کەسێ لە خدمەتتا تەشریفتان بـــێ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەنگی بەرز بانگی‌کرد فەرمووی : ئەی ئەهلی خەندەق جابیر شایی بۆ کردوون ! سا خێراکەن بێن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليه وسلم ـ فەرمووی : تا من ئێم دیزەکەتان دامەگرن ، هەویرەکەتـــان مەکەن بە نان ، من چوومەوەو پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ

تەشریفی کەوتە بەردەمی خەڵقەکەوەو هات ، تا چوومـــەوە لای ژنەکەم ، وتی : وات لێبێو وات لێبێ ! وتم : ئەوی پێت وتم کـــردم • ژنەکەم نەختێ هەویری دەرهێنا ، پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ تفـــــی تێکردو دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد ، لە دواییا تەشریفی چوو بە لای دیزەکەوە تفیشی کردە ناو ئەوەوەو دۆعای بەرەکەتی بـــۆ کرد ، لە دواییا فەرمووی : ژنێکی نانکەرم بۆ بانگ‌کەن نانم لەگەڵ بکا ، تۆیش لە دیزەکە هەڵهێنجە دایمەگرن ، ئەوان هەزار کەس بوون ، سوێن ئەخۆم بە خوا خواردیانو بەجێیان هێشتو گەڕانەوەو دیزەکەمان لە بەر پڕیی چۆن بوو وا هەڵەچوو ، هەویرەکەمان هەروەکوو بوو هەروا نانی لێ ئەکرا •

ئەم حادیثەیە چۆن ئەبێ هەزار کەس دیبێتیو موتەواتەر نەبێ ؟ مـــن هەر وەك لە پێش چاوی خۆم کرابـــــن (علم الیقین)م هەیە بەم نەوعە موعجیزانە وەك ئەزانم کە ئەرزو ئاسمان هەن •

موعجیزەی ئەم دوو حەدیثە :

١ ـ بەردێ کە هاتۆتە بەر خەندەقەکەوە خوا ئەزانێ کە چەند صەحابیـــی لەگەڵی خەریك بوون چارەیان نەکردوە ، پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بە زگی برسێتیی بە تەنها قوڵونگەیێ کە پیاکێشاوە بوە بە تۆز !

٢ ـ کارژۆلەیێكو مەنێ جۆ کیفایەتی هەزار کەسی کردودو بە هەدییـــــە نێرراوە بۆ هەموو فوقەرای مەدینە ، یەعنی کارژۆلەیێكو مەنێ جۆ هەموو شاری مەدینەی پێ تێر بوە ، چونکی سیاقی ئەمری پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بە ناردنی بۆ خەڵقو فەرموونـــــــی : خەڵق تووشی برسێتیی بـــوون •• بە واضـــیحیی ئەگەیێنێ کە ســـوهەیلە ـ رضي اللە تعالی عنها ـ بۆ هەمووی ناردبن • چونکی ئەصحابـــی

كيرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ موخالەفەتی ئەمری پێغەمەریان ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ لـە هەمـوو موصيبەتو فەلاكەتی دنيایی لە لا خراپتر بوە سەرو ماڵیان فیدای ئەو کردوە ـ رضي الله تعالى عنهم ـ

٣ ـ كيفايەتكردنی بۆ هەزار کەس بــە تەنها مــوعجیزەیێکە ، کەم نەبوونەوەی بە تەنها موعجیزەیێکە ، زیادکردنەکەیشـی بە تەنهــا موعجیزەی چواردەمینە[١] .

صەبرو زوهدو قەناعەتو حوسنی خولقی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە لەم حەدیثانە ئەفامرێتەوە ، مەگەر هەر خوا تەقدیری بکا ، ئیثاری خەڵق بەسەر ذاتی موبارەکی خۆیا لەوێوە بوەستێ .

خورمازۆربوونی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ:

٥٥٦/١٨ ـ حدث جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أباه توفي وعليه دين ، فأتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : إن أبي تـرك عليه دينا ، وليس عندي إلا مايخرج نخلـه ، ولا يبلـغ مايُخْرِج سنين ما عليه ، فانطلق معي لكي لا يُفْحِش [يَفْحُش] عليَّ الغرماءُ ، فمشى حول بيدر من بيادر التمر فدعا ، ثم آخر ، ثم جلس عليه ، فقال : انزِعوه، فاوفاهم الذي لهم وبقي مثل ما أعطاهم ح ـ ٦/٤٠ .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : باوکم وەفاتی کرد قەرزدار بوو ، چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزمکرد : کە باوکم قەرزێکی بۆ بەجێهێشتووم هیچیشم لا نیە غەیری ئەوە کــە

---

(١) راستتر وایە بفەرموێ (سێیەمینە) چونکە دوو موعجیزەی لــە پێشەوە گوتوە .

واریداتی دارخورماکانیه ، واریداتی دارخورماکانیشی هی چەند سالی ناگاتە قەرزەکەی کە لەسەریەتی ، تەشریفت لەگەڵم بێ کە صاحیب قەرزەکـــان قسەی زۆر بێمەعناو خراپم پێ نەڵێن [پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوە ناو باغی خورماکەیەوە] بە دەوری مشتاخێکا گەڕا دۆعای بەرەکەتی بۆکرد ، لە دوایيا تەشریفی بە دەوری مشتاخێکی تـــرا گەڕاو دۆعای بەرەکەتی بۆ کردو لەسەری دانیشت ، فەرمووی : دەری‌هێنن لە مشتاخەکە ، بە تەواوەتی قەرزەکەی پێ ئەدا کردو [ئەوەندە کـە داینێ] ئەوەندەیشی مابۆوە •

١٩/٥٥٧ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أصيب [أبـي] عبدالله [بن عمرو بن حرام ، يوم أحد] وترك عيالا ودينا ، فطلبت إلى أصحاب الدين أن يضعوا بعضا من دينه فأبوا ، فأتيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاستشفعت بـه عليهم فأبوا ، فقال : صنّف تمرك كل شيء منه على حِدَته : عِذْق ابن زيد على حدة ، واللين على حدة ، والعجوة على حدة ••• ثم أحضرهم حتى آتيك ، ففعلت ثم جـاء ـ عليه الصـــلاة والسلام ـ فقعد عليه وكال لكل رجل حتى استوفى وبقي التمر كما هـو كأنه لم يُمَسّ ح ـ ٤/٢١٨ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : عەبدوڵلای باوکم ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە ئوحودا شەهیـــد بوو ، عەیاڵێـــك‌و قەرزێکی زۆری بەجێ‌هێشت ، طەلەبم کرد لە صاحیب قەرزەکان کە شـــتێکی لێ‌داشکێنن نەیان‌کرد ، چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەویشم کرد بە شەفاعەتخواز ، شەفاعەتی ئەویشیان قەبووڵ نەکـــرد [سبحان الله ئەوانەی کە رجای پێغەمەریان ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەبووڵ نەکرد

ئەبێ چی بووبن ؟!] پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : خورماکەت صینف - صینف خەرمان بکە ، هەر صینفێ بە جوێ : عیذقی ئیبنوزەید بە جوێ [نەوعێکی چاکە] ، لیین [نەوعێکی خراپە] بە جوێ • عەجوە [کە چاکترینی هەموو خورماێکە] بە جوێ ، لە دواییا صاحیب قەرزەکان حازر بکە تا بێم • جابیر فەرمووی : کردم ، لە دواییا پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - تەشریفی هات لەسەری دانیشت بۆ کوللی صاحیب قەرزێکی پێوا تا قەرزی هەموویانی دایەوە ، خورماکە وەك هیچ دەستی لێ نەدرابێ مایەوە •

لم أكتب حديث ناضحه من هذا الحديث لأنه يأتي في أحاديث (إن شاء الله تعالى)[1] •

٥٥٨/٢٠ - وعنه أن أباه توفي وترك عليه ثلاثين وسقا لرجل من اليهود [أبو الشحم] فاستنظره جابر ، فأبى أن يُنْظِرَ ، فكلم جابر رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليشفع له إليه ، فجاء رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - وكلم اليهودي ليأخذ ثمر نخله بالذي له فأبى ، فدخل رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - النخل فمشى فيها ثم قال لجابر : جُدَّ =له= [أي اقطع] فأوف له الذي له فجدَّه بعد مارجع رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فأوفاه ثلاثين وَسْقاً وفَضَلَتْ له سبعة عشر وسقا ، فجاء جابر رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليخبره بالذي كان ، فوجده يصلي العصر ، فلما انصرف أخبره بالفضل . فقال : أخبر ذلك ابن الخطاب فذهب جابر إلى عمر - رضي الله تعالى عنهما - فأخبره ، فقال له عمر : لقد علمت حين مشى فيها رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - ليباركَنَّ فيها ح - ٢١٢/٤ ، د ، ن ، جه •

---

(١) ئـەم باســـە لە حەدیثی (٥٦٥/٢٧)و حـەدیثەکانی دوای ئەودا بە درێژیی دێت .

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : باوکم وەفاتی کرد سـێ وەسق [هەر وەسقێ شەصت صاع] قـەرزی خورمـای جوولەکەیێکی بەسەرەوە بەجێ‌هێشتم ، داوای مۆڵەتی لە جوولەکەکە کرد مۆڵەتی نەدا • جابیر عەرزی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە رجای بـۆ بکا لای جوولەکەکە ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ تەشریفی چوو رجای لە جوولەکەکە کرد کە لە باتیی قەرزەکەی بەری خورماکـان قەبووڵ بکا ، نەیکرد ! پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی بە ناو دارخورماکانا گەڕا ، لە دواییا بـە جابیـری فەرموو : هێشووی خورماکان ببڕە ، قەرزەکەی چیە بیدەرەوە ، لە دوای ئەمە کـە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەری خورماکانی بڕی سی وەسق قەرزی جوولەکەکەی بژاردەوەو حەڤدە وەسقیشی زیاد بوو [جوولەکەکە ئەمجا لە داخا شەق بیا !] جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ هات کە خەبەر بە پێغەمەر بـدا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە خورماکە لـە قەرزەکە زیاتر بوو ، کـە چوو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی عەصری ئەکرد کە لە نوێژ بۆوە جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزی‌کرد کە خورماکە لە قەرزەکە زیاتر بـوو ، پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : بچـۆ خەبەر بە ئیبنولخەطاب بدە ، جابیر چـوە لای عومەر ـ رضـي الله تعالى عنهما ـ خەبەری دایێ ، ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەمزانی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە بە ناو دارخورماکانا تەشریفی گەڕا بەرەکەتی تێ ئەکەوێ •

ئەم حەدیثە بە ظاهیر وا ئەگەیێنێ کە موبایەنەتی لەگەڵ حەدیثەکانـی پێشەوە بێ ، چونکی لەوانا ئەفەرموێ : دوای ئەمە کە خـورمـاکـە

موشتاخ کرا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم تەشریفی چوو لە سەری دانیشت ، هەم وایش ئەیبینێ کە بە قەد قەرزەکەی مابێتەوەو هیــچ کەمی نەکردبێ ، لەم حەدیثەدا ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چوو خورماکە بەدارەوە بوە ، ئەمری بە جابیر فەرموو بیبڕێو قەرزی لێبداتەوە ، خۆی تەشریفی گەڕایەوەو جابیر خورماکەی بڕیو قەرزەکەی لێ دایەوەو زیادی کرد ، چوو خەبەری بـــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دا لێرەیشا ئەفەرموێ : سی وەسق قەرزی لێدایەوەو حەڤدە وەسقی زیاد کرد کە کەمترە لەو میقدارەی داویەتەوە بە قەرزا •

کەوابێ قەرزی جوولەکەکە سی وەسق بوە بۆ ئەو قەرزە لە پێش بڕینی خورماکەدا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چــوو بە ناویا گەڕاو فەرمووی : بیبڕە • ئەم حەدیثە هەر دەرحەقــی قەرزی جوولەکەکەیە • حەدیثەکانی پێشـــوو دەرحەقـــی قەرزاری ترە غەیری جوولەکەکە ئەوالیش تەنگیان بە جابیر هێناوەو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ ئەوە تەشریفی بردۆتە بوســـتانەکەی جابیر ـ رضـي الله تعالی عنه ـ کە صاحیب قەرزەکانی تر ئیقناع بکا لەو میقدارەی کـه لـه جوولەکەکە مابۆوە قەرزەکانی تری لێ دایەوەو بە قەد قەرزەکە مایەوە • (کذا في القسطلاني) •

ئـەم حەدیثی خورمــای جابیرە ـ رضي الله تعــالی عنــه ـ بوخــاریی ـ رحمه الله ـ لەگەڵێ جێدا ذیکری کردوە ، ئەم میقدارە بەسە •

٥٥٩/٢١ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تعالی عنهما] قال: نـزل علينا أضياف لنا وكان أبي يتحدث إلى رسول الله ـ صلى الله تعالی عليه وسلم ـ من الليل ، قال : فانطلق وقال : يا عبدالرحمـن أفــرغ من

أضيافك ، قال : فلما أمسيت جئناهم بقراهم ، قال : فأبوا ، قالوا حتى يجيء أبو منزلنا فيطعم معنا ، قال : فقلت لهم : إنه رجل شديد ، وإنكم إن لم تفعلوا خفت أن يصيبني منه أذى ، قال : فأبوا ، فلما جاء لم يبدأ بشيء أول منهم ، فقال : أفرغتم من أضيافكم ؟ قال : قالـــوا : لا والله مافرغنا ، قال : ألم آمر عبـــدالرحـــمن ؟ قال = وتنحيت عنـــه فـقال يا عبدالرحمن ، قال =: فتنحيت ، قال : فقال : يا غُنْثَر [بضم الثـــاء وفتحها ، يا ثقيل يا جاهل ، يا لئيم] أقسمت عليك إن كنت تسمع صوتي إلا جئت • قال : فجئت =قال= فقلت : والله ما لي ذنب ، هؤلاء أضيافك فسَلْهُم قد أتيتهم بقِراهم فأبوا أن يطعموا حتى تجيء ، قال : فقـــال : مالكم ألا تقبلوا عنا قِراكم ؟ قال : فقال أبو بكر : فوالله لا اطعمه الليلة• قال : فقالوا : فوالله لا نطعمه حتى تطعمــه • قال : فما رأيت كالشـــر كالليلة قط ، ويلكم مالكم الاتقبلوا عنا قراكم ؟ ثم قال : أما الأولى فمن الشيطان هلموا قراكم ، قال : فجيء بالطعام فسمى فأكل وأكلوا • قال : فلما أصبح غدا على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يارسول الله بروا وحنثت =قال فأخبره= فقال : بل أنت أبرهم وأخيرهم • قـال [الراوي] : ولم تبلغني كفارة م ـ ٣٤٨/٨ •

تەرجەمە :

لەم حەدیثەدا موعجیزەی تیـــا ذیـــکر نەکراوە ؛ چونکی عەینی حادیثەکەی حەدیثەکەی دوایە ، لەوا موعجیزەی تەکثیری طەعام ذیـــکر کراوە بەو موناسەبەیە ئەم حەدیثەیشم نووسی •

عەبدوڕەحمانی کوڕی حەزرەتی ئەبوبەکری صـــەدیق ـ رضي الله تعالی عنهما ـ ئەفەرموێ : چەند میوانێکمان هات ، باوکیشم بە شەو نە خدمەت حەزرەتی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ قسەی ئەفەرموو،

تەشریفی چوو بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم فەرمووی : ئەی عەبدوڕەحمان لە خدمەتی میوانەکانت ببەرەوە [یەعنــی چ ئیکرامێ بە عادەت دەرحەقیان لازمە بە تەواویی بەجێی بێنە] فەرمووی : کە کەوتمە وەختی ئیوارێ نانسان بۆ هێنان نەیانخوارد وتیان : تـــا صاحێبمالّەکە نەیێتەوەو لەگەلّمان نەخوا ئێمە ناخۆین • پێموتن : صاحیب مالّ پیاوێکی توندە ئەگەر ئێوە شێو نەکـــەن ئەترســـم لەوەوە ئەذیەتێکم پێ بگا ، ئیمتیناعیانکرد ، کە حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنە ـ تەشریفی هاتەوە لە پێش هەموو شتێکا لە میوانەکانی پرسی ؛ فەرمووی : ئیشـــی میوانەکانتان جێبەجێ کردوە ؟ ئەهلی مالّەوە وتیان : خەیر وەللاهـــــی نەمانکردوە • فەرمووی : بۆ ئەمرم بە عەبدوڕەحمان نەکرد ، عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : لە ترسانا خۆم شاردەوە ، فەرمووی : ئەی رەذیل . ئەی دەنیی ، ئەی جاهیل سوێندت ئەدەم ئەگەر گوێت لە دەنگمە ئەبێ بێی • عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : چووم وتم : وەللاهی هیـــچ گوناهم نیە ، ئەوە میوانەکان لێیان بپرسە نانم بۆ هێنان خۆیان ئیبایان کرد کە بیخۆن تا تۆ بێیتەوە • عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : باوکم پێی فەرموون : بۆچی میواندارییەکەمان لێ قەبووڵ ناکەن ؟ فەرمووی : سا وەللاهی ئیمشـــەو من لەو طەعامە ناچێژم • ئەفەرموێ : میوانەکانیش وتیان : وەللاهی تا تۆ لێی نەخۆی ئێمەیش نایخۆین • باوکـــم فەرمووی : قـــەط وەکوو شەڕی وەك ئیمشەوم نەدیوە ، کۆستانکەوێ ! لەبەرچی ئێـــوە ئیکرامی ئێمە قەبووڵ ناکەن ، لە پاشا فەرمووی : ئەو سوێنەی کە =لە= ئەوەلەوە خواردم لە شەیطانەوە بوو ، خێرا نانەکەتان بێنن ، بۆیان هێنان ، باوکم (بسم الله)ی کردو خواردی ، ئەوانیش خواردیان ، کە سبەینێ بـۆوە بەیانیی تەشریفی چوو بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : (یا رسول الله) ئەوان سوێنیان نەکەوتو مـــن سوێنەکەم

كەوت ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خەیر وا نیە تۆ چاكتری ئەوانی ؛ [چونكی لەبەر خاتری ئەوان سونەتت بەجێهێنـا دڵی موسافیرەكانت هێنایە جێ] راویی ئەڵێ : ئەوەمان پێنەگەییوە كــە كەفارەتی دا یا نەیدا ، (لكن) دەرحەقی كەفارەت ئایەتیش هەیــەو حەدیثیش هەیە (كما يأتي إن شاء الله تعالى في الايمان) •

لەم حەدیثەدا حوسنی موعامەلە لەگەڵ میوان ، سوێنخستن بــۆ دڵبەجێهێنان ، تەوصییە بە ئیكرامیان ، رەدنەكردنەوەی ئیكرام •••• هەیە •

٢٢/٥٦٠ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر [رضي الله تـعالى عنهما] أن أصحاب الصفة كانوا أناسا فقراء وأن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال مرة : من كان عنده طعام اثنين فليذهب بثالث ، ومن كان عنده طعام أربعة فليذهب بخامس أو سادس ، أو كما قال [عليه الصلاة والسلام] وإن أبابكر [رضي الله تعالى عنه] جاء بثلاثة ، وانطلق النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بعشرة ، وأبوبكر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بثلاثة ، قال : فهو أنا وأبي وأمي ، ولا أدري هل قال وامرأتي [أميمة] وخادم بين بيتنا وبين بيت أبيبكر =قال= وإن أبابكر تعشى عند النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ثم لبث حتى صليت العشـــاء ثم رجــع فلبث حتى تعشـى =ولمسلم : نعس = رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجاء بعدما مضى من الليل ما شاء الله • قالت له امرأته [أم رومان] : ماحبسـك عن أضيافك ، أو ضيفك ؟ قال : أو عشيتهم [أو ما عشيتهم • كش]؟ قالت : أبوا حتى تجيء ، قد عرضوا عليهم فغلبوهم ، فذهبت فاختبأت فقـال : يا غُنْثَرُ [أي يا جاهل ، أو يالئيم ، أو يا ثقيل] فجدَّع [دعا بقطـع الأنف] وسبَّ ، وقال : كلوا [لا هنيئا لكم • أخرى] وقال : لا أطعم أبدا،

قال : وأيم الله ما كنا نأخذ من اللقمة إلا رَبا من أسفلها أكثر منها حتـى شبعوا وصارت أكثر مما كانت قبل ، فنظر =إليهـــا= أبـوبـــكر فإذا = هـي = شـــيء أو اكثـر قـــال لامرأتـــه : ياأخت بني فـراس [ما هـذا ؟ اخـــرى] قـالت : لا و [حـق] قـرة عينـي لهـي الآن أكـثر منهـا قبـل بثـلاث مـرات ، فـأكـل منهـا أبو بـــكر ، وقـال : إنما كان الشيطان يعني يمينه [إنما كان ذلك من الشيطان •م] ثم أكل منها لقمة ، ثم حملها إلى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأصبحت عنده ، وكان بيننا وبين قوم عقد فمضى الأجل فعرفنا [ففرقنا • أخرى] اثني عشر رجلا مع كل رجل منهم أناس ألله أعلم كم مع كل رجل غير أنه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بعث معهم [نصيب أصحابهم] قـــال : أكلـوا منهـا أجمعون ، أو كما قال م ـ ٣٤٣/٨ ، ح ـ ٥٠٨/١ ، ح ـ ٤٠/٦ ، الشك من أبي عثمـــان •.[١]

تەرجەمە :

عەبدورەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەصحابی صوففە[٢] بەعزێ ئینسانی فەقیر بوون ، پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەفعەیێ فەرمووی : هەرکەسێ طەعامی دوو کەسی لە لایە سێیەمینێ بیا لە ئەهلی صوففە ، ئەوی طەعامی چواری لـــە لایە پێنجەمێ یا شەشەمێ بیا ، یا وەکوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرموویەتی وای فەرموو [راویەکە شـــکی بوە کـــە پێغەمەر

(١) دانەر ـ ئەم حەدیثەی لە هەرسێ سەرچاوە دیاریکراوەکە وەرگرتووە کەمتریش جیاوازیەکانیانی جیاکردوەتەوە .

(٢) صوففە : سەکۆو ساباتێك بوە لە پاڵ مزگەوتی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ میوانو یارانی بێ کـــەسو لانەو بانـــەی تێـــدا حەوێنراوەتەوە .

ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێنجەمی فەرموە یا شەشەمی فەرموە]
ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ سێ کەسی لێ بردنە ماڵەوە ، پێغەمەر
ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دە کەسی لێ بردنە ماڵەوە [عەبدوڕەحمان
ـ رضي الله تعالی عنه ـ حسابیان ئەکا ئەفەرموێ] : ئەبوبەکر ـ رضي
الله تعالی عنه ـ سیانی هێنا ، ئێمەیش من دایکمو باوکم [ئەبو عوثمانی
نەهەدیی ـ رحمه الله ـ ئەفەرموێ : نازانم عەبدوڕەحمان ژنەکەی خۆیشی
وت یانا ؟] عەبدوڕەحمان ئەفەرموێ : خادمێکیشمان موشتەرەك بوو لە
بەینی ماڵی ئێمەو ماڵی باوکما [بەم حسابە بوون بە حەوت ، یا هەشت ،
ئەگەر ژنەکەیشی فەرمووبێ] •

ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ نانی شێوانی خوارد بە تەنها لە
خزمەت پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ، راوەستا تا لە خدمەت
پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نوێژی خەوتنانی کرد ، لە دواییا
لەگەڵ سێ کەسەکەدا گەڕایەوە ماڵەوە ، لە ماڵەوە وەستا تا پێغەمەر
ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نانی شێوانی خوارد [لە دواییا تەشریفی
چوەوە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە خدمەتیا بەنبوو
ئەمجا گەڕایەوە بۆ ماڵەوە ، کە تەشریفی گەڕایەوە ئەوەندەی خوا حەز
بکا لە شەو رابوردبوو] حەرەمەکەی فەرمووی : لە میوانەکانت بۆچی
ئەوەندە پاش کەوتی ؟ فەرمووی : شێوت نەداونێ ؟ فەرمووی :
نەیانخوارد تا تۆ بێیتەوە ، نانیان بۆ بردنو لەگەڵیان خەریك بوون
میوانەکان غەڵەبەیان بەسەریانا کرد • عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالی عنه ـ
ئەڵێ : چووم خۆم شاردەوە • حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالی عنه ـ
فەرمووی : لەئیم ، رەذیل ، لووتت ببڕن ! جوێنی دا بە عەبدوڕەحمان
ـ رضي الله تعالی عنه ـ بە میوانەکانی فەرموو : عافیەتتان نەبێ بخۆن •
فەرموویشی [: ئێوە چاوەڕوانی من بوون بۆیە نەتانخواردوە]بە ئەبەدیی

لێی چەشکە ناکەم [ئەوانیش وتیان : وەڵلاهی تا تۆ نەخۆی ئێمەیشـــ ناخۆین ، ئەو وەختە مەجبورر بوو لەبەر خاتری میوانەکانی کە بە برسێتیی نەمێننەوە لێی خوارد • عەبدورەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ :] وەڵلاهی لوقمەیێکمان لێ هەڵنەدەگرت کە لەژێرەوە لەو لوقمەیە زیاتـــر نەیێتەوە جێی ، تا تێربوون • حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تێیفکری کەچیی شتێ بوو بە قەد پێشووی • بە حەرەمەکـەیی فەرموو : ئەی خوشکی بەنیفیراس [ئوممورۆمان ـ رضي الله تعـالى عنهـا ـ لـە ذوررییەتی غونمی برای فیراس بوو ، هەردوکیان کـــوڕی مالیك بوون] ئوممورۆمان ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : قەسەم بە نووری دیدەم [کە پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] نازانم چیە ئەو طەعامە ئێستە سێ ئەوەندەی لە پێشوو زیاترە ، ئیمامی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ [لە دوای سوێندەکەی] لێیخواردو فەرمووی : ئەو سوێندەم لـــە شەیتانەوە بوە لە رقی شەیتان لوقمەیێکی لێ خوارد [ئەم قسەی دوایە هی پێش خواردنی میوانەکانو زۆربوونی طەعامەکەیە ، مەعنای وا نیە کە لە دوای خواردنی میوانەکان حەزرەتی ئەبوبەکر لێیخوارد • تا موبایەنەتـی نەبێ لەگەڵ حەدیثەکەی پێشوودا] لە دوای ئەمە کە هەموو تێریان خوارد حەزرەتی ئەبوبەکر بردیە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ ـ ورضي الله تعالى عنه ـ لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا سبەینێ مایەوە •

[عەبدورەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ :] لە بەینی ئێمەو قەومێکا موعاهەدەیێکمان بووبوو ، موددەتی رابوردبوو دوانـزە کەسمان جوێ کردەوە کردمان بە سەرکردە [کە تەفەحوصی ئەحوالی دوشمنان بکەن] لەگەڵ هەر یەکێ لەو دوانزە کەسە گەلێ خەڵق بوو ، خـــوا ئەزانێ لەگەڵ

هەر یەکێکیان چەند کەس بوو هەموو خواردیان ، ئەوەندەی هەیە بـــەو دوانزە کەسەدا حیصصەی ئەوانی تری نارد .

زۆربوونی طەعامەکە لە ماڵی حەزرەتی ئەبوبەکرا موعجیزەی پێغەمەر بوو ـ صلى الله تعالـى عليه وسلم ـ بۆ حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالـى عنه ـ کەرامەت بوو . بەقییەکەی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەقسیمی کرد بەسەر لەشکرەکەدا کـــە کیفایەتی هەمووی کردن ، ئەوە صیرف موعجیزەی پێغەمەربوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئـــەوەڵـی خاریقەکە لای حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ظوهووری کرد ، لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە کەماڵ گەیی .

٥٦١/٢٣ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : قـــال أبو طلحة لأم سليم [رضي‌الله تعالى عنهما] : لقد سمعت صوت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضعيفا أعرف فيه الجوع ، فهل عندك من شيء ؟ قالت : نعم ، فأخرجت أقراصا من شعير ، ثم أخرجت خمـارا لهـا فلفت الخبز ببعضه ثم دسّته [أخفته] تحت يـــدي [أي إبطـي] ولاثتنـي ببعضه [أي عصبته على رأسي] ثم أرسلتني إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فذهبت به فوجدت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ في المسجد ومعه الناس ، فقمت عليهم فقال لي رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ أأرسلك أبو طلحة ؟ فقلت : نعم . قال : بطعام ؟ فقلت : نعم . فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لمن معـه : قوموا . فانطلق وانطلقت بين أيديهم حتى جئت أبا طلحـة فـأخبرتـــه ، فقال أبو طلحة : يا أم سليم قد جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ بالناس وليس عندنا ما نطعمهم . فقالت : الله ورسوله أعلم . فانطلق أبو طلحة حتى لقي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأقبل

رسول‌الله ـصلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلمـ وأبوطلحة معه، فقال رسول‌الله ـصلى‌الله تعالى‌عليه‌وسلمـ: هلم ياأم‌سليم ماعندك، فأتت‌بذلك‌الخبز، فأمر به‌رسول‌الله ـ صلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلم ـ ففُتّ وعصرت أم سليم عُكّة فأدَمَتْه، ثم قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيه ما شاء الله أن يقول ، ثـم قال : ائذن لعشرة ، فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ، ثم قال : ائذن لعشرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا ، ثم قال : ائذن لعشـــرة فأذن لهم فأكلوا حتى شبعوا ثم خرجوا • ثم قال : ائذن لعشرة فأكـل القوم كلهم حتى شبعوا ، والقوم سبعون أو ثمانون =رجلا= ح-٦/٣٨، م ـ ٣١١/٨ ، ت ، ن ، ح ـ ٢٠٣/٨ •

تەرجەمە :

ئەنەسى بنى مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە بە ئوممو سولەیمی فەرموو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ دەنگی پێغەمەرم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە زەعیفیی دی ، برسێتیی تیا حیس ئەكەم ، هیچت لا هەیە ؟ فەرمووی : بەڵێ ، چەند ئەستۆركێكی جۆی دەرهێنا ، لە دواییا لەچكێكی خۆیی دەرهێنا نانەكەی لە بەعزێكیەوە پێچاو نایە بن باخەڵم ، ئەوی تریشی لە سەرمەوە پێچا ، لە دواییا ناردمی بـــۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نانەكەم برد ، پێغەمەرم ـ صلى الله تعالـــى عليه وسلم ـ لە مزگەوت دەستكەوت ، خەڵقی لە خدمەتا بوو ، لە لایان راوەستام پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ فەرمووی : ئەبوطەلحە ناردووتی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : طەعامی پیا ناردووی ؟ وتم : بەڵێ • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ بەوانەی كـــە لـــە خدمەتیا بوون فەرموو : هەڵسن پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ ئەصحابیا تەشریفیان كەوتەرێ‌و منیش لە پێشیانەوە رۆییم تا چوومە لای ئەبوطەلحـە

خەبەرم دایە کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەصحابیـــا تەشریفیان هات ، ئەبوطەلحە فەرمووی : ئەی ئوممو ســـولەیم پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەموو خەڵقی هێنا هیچمان نیە کە بەشـیان بکاو دەرخواردیان بدەین ، ئوممو ســـولەیم فەرمووی : خواو پێغەمەری خوا لە خەڵق چاتر ئەزانن • ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ رۆیی تا بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالـــی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەبوطەلحە تەشریفیان هات ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یـــا ئوممو ســـولەیم چیـــت هەیـــە بی‌هێنە • ئوممو سولەیم ئەو نانەی هێنا ، پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالی علیه وســـلم ـ ئەمری فەرموو نانەکەیان لەت‌لەت‌کردو ئوممو سولەیم ـ رضي الله تعـــالی عنها ـ هیزەڵۆکەیێکیان بوو گوشیی نانەکەی پێ چەور کرد ، لە دواییـــا فەرمووی : دە کەس ئیذن بدەن بێـــن ، ئیذن‌دران هاتـــن تـــا تیربۆن خواردیان ، لە دواییا چوونەدەرەوە ، لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ئیذن‌دران ، هاتن‌و تا تێر بوون خواردیان‌و چوونە دەرێ ، لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ئیذن‌دران‌و هاتن تا تێر بوون خواردیان‌و چوونەدەرێ • لە دواییا فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدەن ، قەومەکە هەموو خواردیان تا تێر بوون ، قەومەکە حەفتا یا هەشتا =پیاو= بوون • راویەکە شکی بوە کە ئەنەس حەفتای فەرموە یا هەشتا •

موسلیم ـ رحمه الله ـ هەر لەم جێگەیەدا ئەم واقیعەیەی بـــە بەعزێ فەرق لە حەوت جێی تردا ذیکر کردوە ، تەنها تەرجەمەی فەرقەکانی نەقـڵ بکەم کافیە •

نەوەویی ئەفەرموێ : (بلاشك) ئەمە حادیثەیێکی ترە •

١ ـ ئەنەس ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە طەعامی بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دروست‌کردبوو ناردمی بانگی بکەم کە چووم پێغەمەر

ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ تەشریفی لەگەڵ خەڵقا بوو شەرمم لێنیشت وتم : (یا رســـول الله) تەشریفت بێ ئەبوطەلحە بـانـگی کردووی ، پێغەمەر ـ صـلى الله تعالى عليه وســلم ـ بە ئەصحابی فەرموو : هەڵسن ، کە تەشریفیان چـــوو ئەبوطەلحە فەرمووی : (یارسول الله) شتێکی کەمم هەر بۆ تۆ کردوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی لێداو دۆعای بەرەکەتی بۆ کردو فەرمووی : دە کەس بانگ بکەن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شتێکی لــــە بەینی پەنجەی موبارەکیا بــۆ دەرهێنا خواردیان تا تێر بوونو چوونەدەرێ • لە ئاخریدا ئەفەرموێ : کە هەموو تێریان خوارد تێیفکرین بە قەد پێشووی بوو •

٢ ـ ئەوەڵی وەکوو ئەوەڵی حەدیثە ئەوەڵەکەیە ، ئاخریەکەی ئەفەرموێ : ئەوی مابۆوەوە کۆیانکردەوە دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد هەروەکوو بوو وای لێهاتەوە ، فەرمووی : ئەوەیش بۆ ئێوە •

٣ ـ ئەبوطەلحە ئەمری کرد بە ئومموسولەیم ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە طەعامێ دروست بکا تەنها بۆ نەفسی پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ ئەنەس ئەفەرموێ : ئەبوطەلحە ناردمی بە شـــــوێن پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالـــى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی نایە ناو طەعامەکەوەو (بسم الله)ی بەسەرا کردو فەرمووی : ئیذنی دە کەس بدە فەرمووی : بخۆنو (بسم الله) بکەن ، خواردیان ، ئەو موعامەلەیەی فەرموو بە هەشتا کەس ، لە دواییا پێغەمــــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خۆی خواردیو ئەهلی بەیت خواردیانو پاشماوەیشیان لێ مایەوە •

٤ ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە بەردەرگاکەیانا وەستا تـــا

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هات ، ئەبوطەلحـە عەرزی کرد : (یارســـول الله) هە رشـــتێکی کەمە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بیهێنە خوا بەرەکەتـــی تێ ئەخا •

٥ ـ لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خواردیو ئەهـلی ماڵەکە خواردیانو ئەوەندەیش مایەوە کە ناردیان بۆ دراوسێ •

٦ ـ ئەبوطەلحە ـ رضي الله تعالی عنه ـ پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دی لە مزگەوت راکشابوو بەسەر زگو بەسەر پشتیا پێچی ئەخوارد ، هاتەوە لای ئوممسولەیم پێیوت ••

٧ ـ ئەنەس ئەفەرموێ : چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی دانیشتبوو قسەی لەگەڵ ئەصحابیا ئەکرد زگی بە شتێ شەتەك دابوو ، لـــە بەعزێ ئەصحابم پرسیی : بۆچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وسلم ـ زگی وا توندبەستوە ؟ فەرموویان : لـــە بەر برسێتیی ! هاتمەوە بۆ ئەبوطەلحەم گێرایەوە چۆوە لای دایکم پرسیی : هیچ هەیە ؟ =وتی= : بەعزێ پارچە نانو چەند خورمایێکمان هەیە ئەگەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە تەنها تەشریفی بێ تێـــری ئەکەین ، ئەگەر خەڵقی تری لە خدمەتا بێ کەمە •

موعجیزەیێ لـەم حەدیثانەدا هەیـە :

١ ـ طەعامی یەکێ کیفایەتی هەشتا کەس بکاو بمێنێتەوە وەکوو بۆ دەرو دراوسێییشی لێ نێرراوە •

٢ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ ئەمـــەدا خـەبەری

دراوەتێ بەکەمیی طەعامەکە عیلمی بوە کە ئەوەندە زۆر ئەبێ کـــە بەشی هەرچەندێ لە خدمەت خۆیا بیا ئەکا •

٣ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زانیویەتی کە ئەبوطەلحـــە ئەنەسی ناردوە بۆیە لێیپرسیوە : کە ئەو ناردووتی ؟ گینا بۆچـــی هیچ جاری تر لێی نەپرسیوە •

٤ ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ زانیویەتی کە ئەبوطەلحە شتی خواردنی بۆ ناردوە بە ئەنەسا بۆیە لێی پرسی •

٥ ـ لەو حەدیثەدا کە ئەبوطەلحە ناردوویەتی بە شوێن پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کـــە تەشریفی ئەچێو بۆ ئەو دەکەس ـ دەکەسە شتێکی لە بەینی پەنجەی موبارەکی هێناوەتە دەرێ ، هێنانەدەرەوەی ئەو شتە کە خوا ئەزانێ چی بوە موعجیزەیە بەرەکەتی طەعامەکە لەو شتەوە بوە (باذن الله)•

لەم حەدیثانەدا بەیانی قەناعەتو صەبرو زوهدو ئیبتیـلای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە شەدائیدی تیاکراوە ، بەیانی حوســـنی خولقو تەواضوعیو چاوێریی ئەصحابی کیرامیانیشی تیا هەیــە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بۆ ئەصحابو ئەصحاب بۆ پێغەمەر •

ئەحکامی فیقهی ئــەم حەدیثانە :

١ ـ (بسم الله)کردن لەسەر طەعام •

٢ ـ کەتمی ئیحتیاجیی •

٣ ـ عەدەمی شەکوا لە وەقتی شیددەتا •

٤ ـ هەدیەناردن با کەمیش بێ •

٥ ـ دانیشتنی عالم لە مزگەوتا بۆ تەعلیمو تەعەللوم •

٦ ـ خانەخوێ لە پێش میوانەوە ڕۆیینە ماڵەوەو خەبەربەماڵەوەدان •

٧ ـ ئیستیقبالی موسـافیر •

٨ ـ نانگوشینەناوشت •

٩ ـ لە وەختی شتخواردنا زۆر خۆتێنەخزانن بە نەوعێ زەحمەت بدا بە ڕەفیقەکانی تری •

١٠ـ نانخواردنی خانەخوێ لە دوای موسافیر •••سوننەتن •

لە فەرموونی ئومموسولەیم (الله ورسوله أعلم) کیاسەتو عیـلمو عەقڵی ئومموسولەیم ئیستیفادە ئەکرێ ـ رضي الله تعالى عنها ـ •

٢٤/٥٦٢ ـ عن أبي هريرة أو عن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنهمـا] شك الأعمش • قال : لما كان يوم غزوة تبوك أصاب الناس مجاعة فقالوا : يا رسول الله لو أذنت لنا فنحرنا نواضحنا فأكلنا وادّهنا ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : افعلوا • قال : فـجاء عمـر [رضي الله تعالى عنه] فقال : يارسول الله إن فعلت قل الظهر ، ولكن ادعهم بفضـل أزوادهم ، ثم ادع الله لهم عليها بالبركة لعل الله ان يجعل في ذلك • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم • قال : فدعا بنطع [فيه أربع لغات مشـــهورة على الترتيب : نِطَـع ، نَطَـع ، نَطْـع ، نِطْـع] فبسـطه ثم دعا بفضل أزوادهم ، قال : فجعل الرجل يجيء بكف ذرة ، قال: ويجيء الآخر بكف تمر ، قال : ويجيء الآخر بكِسْرة حتى اجتمع علـى النطع من ذلك شيء يسير قال : فدعا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بالبركة ، ثم قال لهم : خذوا في أوعيتكم • قال : فأخذوا فـي أوعيتهم حتى ماتركوا في العسكر وعـاء إلا ملأوه • قال : فأكلوا حتى شبعوا وفضلت فضلة • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم : أشهد أن لا إلـه إلا الله وأني رسول الله ، لا يلقى اللهَ بهما عبد غير شـاك

فيحجب عن الجنة م ـ ١/٣٠٣ ، م ـ ١/٣٠٠ وفيـه : قـــال مجاهـــد : وذو النواة بنواة • قلت : وماكانوا يصنعون بالنواة ؟ قال : كانوا يمصونها ويشربون عليها الماء • ح ـ ٥/١٢٦ وفيه : فلقيهم عمر [رضي الله تعالى عنه] فأخبروه ، فقال : ما بقاؤكم بعد إبلكم ؟ فدخل عمر على النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يارسول الله ما بقاؤهم بعد إبلهم ؟ قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ناد في الناس يأتون بفضل أزوادهم فدعا وبرك عليه ، ثم دعاهم بأوعيتهم فاحتثى الناس حتى فرغوا [من حاجاتهم] ثم قال رسول الله : أشهد أن لاإله إلا الله وأني رسول الله•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ، یا ئەبوسەعید لە ریوایەتەکەی ترا ئەبوهورەبرە ،بە بێ شك ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ، ئەفەرموێ : لە غەزای تەبووکا خـەڵق گرفتاری برسێتیی بوون فەرموویان : (یا رســـول الله) ئەگەر ئیـذن بفەرمووی لە وشترەکانمان سەرببڕیایە ئەمانخواردو خۆمان پێ ئەهەنووە• پێغـەمـەر ـ صلى الله تعـالى علیـه وســـلم ـ فـەرمووی : بیکـەن • ئیمامی عومەر ـ رضـي الله تعـالى عنـه ـ تەشـریـفی هـاتـه خـدمـەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : (یا رســـول الله) ئەگەر ئەوە بکەی حەیوانی سوارییی کەم ئەبێ (لکن) بانگیان بکە کـە فەضلەی تێشوویان چی ماوە بیهێنن دۆعای بەرەکەتیان بۆ بەسەرا بخوێنە بەڵکە خوا لەوەدا شتێك بکا پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليـــه وسلم ـ فەرمووی : بەڵێ ئەیکەم ، ئەمری فەرموو کەوڵێکیان هێنا رایانخست ، لە دواییا فەرمووی : کێ شتێکی فەضلەی هەیە بیهێنێ • پیـاوێ مستێ زەڕاتی هێنا ، یەکێکی تر مستێ خورمای هێنا ، یەکێکی تر پارچەیـێ نانی هێنا تا لەسەر کەوڵەکە شتێکی کەم کۆبووەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله

تعالی علیه وسلم ـ دۆعای بـەرەکەتی بۆ خوێن لـە پاشا پێیفەرموون : بکەنە ناو زەرفتانەوە ، دەستیان پێکرد تا لە ناو عەسکەرەکەدا هیچ زەرفێ نەمایەوە کە پڕی نەکەن ، تا تێر بوون خواردیانو فەضلەیشی مـایـەوە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : (أشـهد أن لا إله إلا الله وأني رسول الله) هیچ کەسێ نیە کە لەگەڵ ئەم دوو کەلیمەدا بە بێ شك مولاقاتی حوضووری خوای ببێتو لە بەهەشت مەنع بکرێ [منیش بێشك ئەڵێم (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أن محمدا عبده ورسوله]•

لە ریوایەتەکەی تری موسلیما ئەفەرموێ : موجاهید وتی : ئەوەی دەنکەخورمای بوو دەنکە خورمای خۆی هێنا • راویـی ئـەڵێ : بـــە موجاهیدم وت : دەنکەخورمایان چی لێ ئەکـــرد ؟ وتــی : ئەیانمژییو ئاویان بەسەرا ئەخواردەوە • (رضي الله تعـــالی عنهـــم ماأقنعهـم ومـا أصبرهـم !) •

لە حەدیثەکەی بوخاریدا ئەفەرموێ : ئیبامی عومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ بەوانە گەیی کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســـلم ـ ئیذنی دابوون کە وشتر ســـەربڕن خـــەبەریان داپێ فەرمووی : لـــە دوای وشترەکانتان کە سەرتانبڕین ئێوە چەندە ئەمێنن ؟ یەعنی چـەنـد رۆژێ بەوە ئیدارە ئەکەن ؟ کە بڕایەوە دووبارە برسیتان ئەبێتەوەو هیچ نـابـێ بیخۆن ، وشتر نامێنێ سەری ببڕن دووبارە بە هیلاکا ئەچن ، تەشریفـی چۆوە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تـــعالی علیـه وسلم ـ عەرزیکرد : (یا رسول الله) ماندەوەی ئەصحاب لە دوای سەربڕینی وشترەکانیـان چیە ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بە ناو خەڵقـا بانگ بکە کە فەضلەی طەعامیان چیە بیهێنن ، هێنایانو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دۆعای بەرەکەتی بەسەرا خوێندو بـانگیکردن ،

زەرفەکانیان هێناو تێیانماڵی تا هەر کەس بەقەد ئیحتیاجیی زەرفی خۆیی لێ پڕکردو ئیحتیاجیی نەما • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیـه وســــلم ـ فەرمووی (أشهد أن لا إله إلا الله وأشهد أني رسول الله)•

موعجیزەی : زۆربوونی طەعامی کەمە •

حوکمی : لە حینی حاجەتا ئیلتیجا بەگەورەبردن •

گەورە ئەمرێکی کرد (مەعییەت)[1] خیلافی ئەوەی بـە مەصلەحەت زانی ئەبێ عەرزی گەورەکەی بکا ، گەورەکەیشی موافیقی مەصلەحەتـی دی بە قسەی بکا •

ظوهووری موعجیزە صیدقی ریسالەتی پێ بە قووەتتر ئەبێ ، بۆیـە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى علیه وسلم ـ کەلیمەی شەهادەتی هێناوە •

بـە یەقینیی کەسێ کەلیمەی شەهادەت بێنێ بـــە بێشك ئـەچێتـە بەهەشتەوە ، گوناهی تری ببێ ئەوە لە مەشییەتی خوادایە وەك لە ئیمانـا بەحثی لێ کـرا •

گەورەییو فەضلی عومەر ـ رضي الله تعالى عنه ـ •

تێکەڵکردنی طەعامو رزق مووجیبی بەرەکەتە •

وفي م ـ ٣٠٦/٧ عن سلمة بن الأكوع نحوه وفيه : قال [ســـلمـة ـ رضي الله تعالى عنه ـ] : فتطاولت لأحزره فحزرته كَرَبْضِ العنز ونحن أربع عشرة مائة ، قال : فأكلنا حتى شبعنا جميعا ، ثم حشونا جُرُبنا • وفيه تكثير الماء وقد مر في حديث آخر في تكثير الماء •

تەرجەمە :

سەلەمە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : خۆم بۆ درێژکردەوە

---

(١) واتە یارانیو ئەوانەی کە لەگەڵیان •

کە تەخمینی بکەم ، تەخمینمکرد بە قەد ئەوە بوو کە مەڕێ مۆڵ بخوا،[1] ئێمە هەزارو چوارصەد کەس بووین ، خواردمان تا هەموو تێر بووین ، لە دواییا هەرچی توورەکەیێکمان پێبوو پڕمان کردو ئاخنیمان •

٥٦٣/٢٥ ـ عن أنس [بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا مرَّ بِجَنَبَات أم سليم دخل عليها فسلم عليها • ثم قال : كان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عروساً بزينب ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقالت لي أم سليم : لو أهدينا لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هدية ! فقلت لـها : افعلي • فعمدت إلى تمر ، وسمن ، وأقط ، فاتخذت حيسة في برمـة ••• إلخ ح ـ ٦/٦٥] قال : تزوج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فدخل بأهله [زينب بنت جحش ـ رضي الله تعالى عنها ـ] قال : فصنعت أمي أم ســـــليم حَيْساً [تمرا ، سمنا ، أقطا] فجعلته في تَوْرٍ ، فقالت : يا أنس اذهب بهذا إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقل بعثَتْ بهذا إليك أمي وهي تقرئك السلام وتقول : إن هذا لك منا قليل يارسول الله• قال : فذهبت بها إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : إن امي تقرئك الســـــلام وتقـــول : إن هذا لك منا قليـــل يا رســـــول الله فقـــال : ضـعه • ثم قـال : اذهب فادع لي فـلانـا وفلانـا وفلانـا ، ومن لقيت ، وسـمى رجالا • قال : فدعوت من سمى ومن لقيت • قال [الجعـد أبو عثـمان] : قلت لأنس : عدَدَكَمْ كانوا ؟ قـال : زهـــاء ثلاثمائـة • وقـال لي رســـول الله ـ صلى الله تعـــالى عليـه وســـلم ـ : يا أنس هات التَّوْر • قال : فدخلوا حتى امتلأت الصفة والحجرة [فرأيت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وضع يديه على تلك الحَيْسة، وتكلم

(١) ئەگەر لە باتی ئەمە بیفەرموایە : « بـە قەد پەچە رانێ ئەبوو » باشتر ئـەبـــوو •

بها ماشاء الله ، ثم جعل يدعو عشرة ـ عشرة يأكلون منه ، ويقول لهـم : اذكروا اسم الله وليأكلْ كلّ رجل مما يليه ح ـ ٨/٦٥] فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ليتحلق عشرة ـ عشرة وليأكل كل إنسان مما يليه . قال : فأكلوا حتى شبعوا ، قال : فخرجت طائفة ودخلت طائفة حتى أكلوا كلهم ! فقال لي : يا أنس ارفع ، قال : فرفعت ، فما أدرى حين وضعت كان أكثر أم حين رفعت . قال : وجلس طوائف منهم يتحدثون في بيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جالس وزوجته مولّية وجهها إلى الحائط فثقّلوا على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلم على نسائه ثم رجع ، فلما رأوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد رجع ظنوا أنهم قد ثقّلوا عليـــه ، قـال : فابتدروا الباب فخرجوا كلهم ، وجاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى أرخى الستر ودخل وأنا جالس في الحجرة ، فلم يلبث إلا يسيرا حتى خرج علي وأنزلت هذه الآية . فخرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ وقرأهن على الناس : (يا أيها الذين آمنوا لا تدخلوا بيوت النبي ، إلا أن يؤذن لكم إلى طعام ، غير ناظرين إناه ، ولكن إذا دعيتم فادخلوا ، فـإذا طعمتم فانتشروا ، ولا مستأنسين لحديث إن ذلكم كـان يؤذي النبي ... إلى آخر الآية [تمامها : فيستحي منكم والله لا يستحي من الحق ، وإذا سألتموهن متاعا فاسألوهن من وراء حجاب ، ذلكم أطهر لقلوبكم وقلوبهن، وما كان لكم أن تؤذوا رسول الله ، ولا أن تنكحوا أزواجـه من بعـده أبدا ، إن ذلكم كان عند الله عظيما)][1] قال الجعد : قال أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] : أنا أحدَثُ الناس عهدا بهــذه الآيـات ، وحجبن

---

(١) الاحـــزاب / ٥٣ .

نساء النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ م ـ ٦/١٨٧ ، ح ـ ٨/٦٥ بأخصَر ، ونقلت منه مافيه من الزيادة •ت في التفسير •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضـــي الله تعالى عنـــه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەزەووجی کرد [لەگەڵ زەینەبی کچـــی جەحشا] تەشریفی چوە لای حەرەمی تازەی ، دایکم خورماورۆنێکی کرد، کردیە ناو تەبەقێکەوە پێیوتم : ئەی ئەنەس ئەمە بە بۆ خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی بکە : دایکم ئەمەی نارده خدمەتت سەلامت لێ ئەکا ئەڵێ : ئەمە لە ئێمەوە بۆ تۆ کەمە (یارسول الله) ئەنەس فەرمووی : بردمە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزم کرد : دایکم سەلامت لێ ئەکا ئەڵێ : ئەمە بۆ تۆ کەمە لە طەرەفی ئێمەوە (یارسول الله) فەرمووی : داینێ ، لە دواییا فەرمـــووی : بچۆ فلاٌنو فلاٌنو فلاٌن بانگ کە ، بەهەر پیاوێ گەییت بانگی کە ، چەند پیاوێکی ناوبرد• ئەنەس فەرمووی : ئەوی ناوی بردو ئەوی پێیگەییم بانگم کردن [جەعدی راویی] ئەڵێ : بە ئەنەسم وت : کە چەند بوون ؟ فەرمووی : نزیـــــکی سێصەد کەس • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئـەی ئەنەس تەبـەقەکە بێنـە [پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعـالى عليـە وسـلم ـ هەردوو دەستی موبارەکی نایە سەر خورماورۆنەکە ، ئەوەندەی خوا حەز بکا دۆعای بەرەکەتی بەسەرا خوێند] ئەوانی بانگکرابوون هاتنە ژووری تا هەیوانو حوجرەکە پڕبوون ، پێغەمەر ـ صـــلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : دە ـدە حەلقە ببەستن [بسم الله بکەن] هەرکەس لە بەردەمی خۆیەوە بخوا [ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فەرمووی : ئەو دەسـتە تا تێربوون خواردیان [بـەم نەوعە طائیفەیـــێ چوونـــەدەرێو طائیفەیێ

هاتنەژووریّ تا هەموو تێربوون] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەی ئەنەس هەڵی بگرە ، هەڵم‌گرت نازانم کە دامنا زۆرتــر بوو یا کە هەڵم‌گرت زۆرتر بوو • فەرمووی : بەعزیّ کەس دانیشــتین بۆ قسەکردن لە ماڵی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشـــریفی دانیشتبوو حەرەمی تازەیشـــی رووی وەرگێـــڕابوە دیوارەکەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئیستیثقالی[1] کردن تەشریفی چوو ســەلامی لە ئەزواجی طاهیراتی کرد [ئەوانیش موبارەکبایی‌یان لیٚ‌کرد] لە دوایــا تەشریفی گەڕایەوە کە چاویان پیٚ‌کەوت کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی گەڕایەوە تیٚ‌گەیین کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ ئیستیثقالی کردوون بە عەجەلە روویان‌کردە دەرگاکەوەو هەمـــوو چوونە دەریّ ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هـــاتو پەردەکەی دادایەوە تەشریفی چوە ژووریّو من لە حوجرەکەدا دانیشتبووم ، ئەوەندەی پیٚ نەچوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشـــریفی هاتەدەریّ ئەم ئایەتەی [سوورەتی ئەحزابی] نازڵ‌کرابوە سەر ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە دەریّو بۆ خەڵقی خوێندەوە، ئایەتەکە ئەمەیە مەعنای وایە :

ئەی ئەوانەی کە ئیمانتان هێناوە مەچنە ناو ماڵەکانی پێغەمەر مەگەرەکی ئیذن بدرێن بۆ طەعام [ئەویش بەو شەرتە] کە چاوەنوارِکیٚ نەکەن کـــە کوڵاو نزیکی خواردنی بوو خۆتان رابنوێنن کە بانگ‌بکرێن ، ئەمما کـــە بانگ‌کران بچن کە خواردتان بڵاوەی لیٚ‌بکەن [یەعنی بیٚ ئەمە کە بانگ بکرێن لە خۆتانەوە بە طوفەیلێتی هوجووم مەکەنە سەر ماڵان بۆ نان‌خواردن مەگەر بانگ‌بکرێن ، ئەو وەختە بچن ، ئەو وەختەیش کـــە بانگ‌کرانو

---

(١) واتە دانیشتنەکەیانی پیٚ گران بوو •

چوون =کە= نانتان خوارد بلاوەی لێ بکەن] بەند مەبن بۆ خاتری ئەمە کە لەگەڵ یەکتری قسە بکەن‌و [بەوە وەقت رابوێرن] ئەو دوو حاڵـەتـان [یەعنی لە وەختی نانخواردنا بە بێ دەعوەت هوجووم‌کردنە سەر ماڵاتتان ، کە دەعوەتیش کران لە دوای نانخواردن مانەوەتان بۆ قسەکردن] ئەذیەتی پێغەمەر ئەدا حەیاتان لێ ئەکا کە دەرتان بـــکا [ئـــەو وەختە دەرکردنتان شتێکی باشە ، نابێ حەیا بکرێ لە کردنی] •

خوا ـ عز وجل ـ لە شتێك کـە حـەق بـــێ لـە خەڵـق ناتەکێتەوە ئەیفەرموو : کـە لـە ئەزواجی طاهیـــرات مەتاعێکتان لـــێ طەڵەب‌کردن مەچنە ناو ماڵەکەیانەوە ، لە پشت پەردەوە داوایان لێ بکەن ، بەم نەوعـە موعامەلەکردنتان پاکترە بۆ دڵی ئێوەو بۆ دڵی ئەوانیش [هەردوو لا لـــە سووئی ظەن دوورەبن] بۆ ئێوەیش دروست نیە کە ئەذیەتی رەسوولوڵلا بدەن ، بە ئەبەدیش بۆتان دروست نیە کە لە دوای ئەو حەرەمەکانی مارە بکەن ، گوناهی ئەوە لە لای خوا زۆر گەورەیە •

[إناه : إدراكه • أني يأْني أناةً [فهو آنٍ • أبو ذر] بوخـاریی (غير ناظري) چاوەنوارِی وەختی پێگەیینی چێشتی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەکەن هەر کە زانیتان هوجووم بکەنەسەری] •

موعجیزەی :

جەعد ئەڵێ : ئەنەس فەرمووی : من تازەعەهدترم بەم ئایەتانە [یەعنی هەر کە نازڵ بوو دەزبەجێ بە تازەیی لە دەمی موبارەکی پێغەمەرم ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەلەققی کرد] ئەزواجی پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وسلم ـ خرانە حیجابەوە •

موعجیزەی : خورماوڕۆنێ لە ناو تەبەقێکا ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنە ـ کە ئەو وەختە منداڵ بوە بتوانێ هەڵیبگرێ بەشی سێصەد کەسی کردوە ! ئەوەی سەیرە کە هیچی لێ کەم نەبۆتەوە ! ئەوە بە غەیری قودرەتی قاهیرە بە کێ ئەکرێ ؟ بە ذەڕەبین شتی زۆر بچووك زۆر گەورە ببینرێ ئەمما لە حەقیقەتا گەورە ئەبێ ؟ خەیر • بە ذەڕەبین یا بە هەموو وەسائیطی ئەوروپا سێصەد برسیی تێر ئەکرێ ؟ رووی ئەوانە رەش بێ کە لەم دینە پاكو تەمیزە وەرئەگەڕێن و وەرگەڕاون !

حـوکـمی :

هەدییەناردن بۆ تازەبووكو زاوا سوننەتە •

تەبریككردنیان سوننەتە •

چێشتلێنان بۆ شایی سوننەتە •

دەعودتی خەڵق بۆ نانی شایی سوننەتە •

ئیجابەتی دەعودتی شایی واجبە •

ئیعتیذاری ئەو کەسەی کە شتی کەم بنێرێ بۆ گەورە •• لە حوسنی ئەخلاقە •

قەبوولكردنی هەدییە سوننەتە •

طوفەیلێتیی حەرامە •

میوانیی یەك ساعەتی دوای نانخواردن چوونەدەرەوەی لازمە • مانەوەی مەکرووهە •

لەسەر نانخواردن (بسم الله)کردن سوننەتە •

لە بەردەمی خۆیەوە خواردن لە ئادابی خواردنە • خیلافی لە کەراهەتەوە تا حەرامیی بەدەمەوەیە •

تێرخواردن دروستە •

تێکەڵبوونی ژنو پیاوی نامەحرەم حەرامە •

کەسێ ژن بە سەر ژن بهێنێ بەجێهێنانی دڵی ئەوەی کـە ژنی بەسەر هێنراوەو دڵخۆشیدانەوەی سوننەتی موئەککەدەیە •

بە دەعوەتی عامە بۆ هەموو کەس دروستە بچێتە سەر ئەو دەعوەتە ـا بـە خوصووصیش بانگ نەکرێ •

٢٦/٥٦٤ ـ عن عبدالرحمن بن أبي بكر ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ قال : كنا مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثلاثين ومائة ، فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل مع أحد منكم طعام" ؟ فإذا مع رجل منهم صاع من طعـام أو نحوه ، فعجن ، ثم جـاء رجل مُشرِك مُشْـعانٌ [ثائر الرأس متفرقه] طويل بغنم يسوقها ، فقال النبي ـصلى الله تعالىعليهاـ: بيعا أم عَطيَّة ، أو قال أم هبة ؟ قال : لا بل بيع" • فاشترى منه شـــاة فصنعت ، وأمر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بســـواد البطن [أي كبدها أو كل مافي بطنها] ان يشوى ، وأيم الله ما في الثلاثين والمـائـــة إلا وقد حزّ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له حُزّة من سواد بطنها، إن كان شاهدا أعطاها إياه ، وإن كان غائبا خبأ له فجعـل منـها قصعتين ، فأكلوا أجمعون وشبعنا ، ففضلت القصعتان ، فحملناه على البعير أو كما قال [عبدالرحمن] ح ـ ٣٤٨/٤ ، ٩٦ مختصرا •م ـ ٣٤١/٨ •

تەرجەمە :

عەبدورِەحمانی کوڕی ئەبوبەکری صەدیق ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : صەدو سی کەس بووین لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لای هیچ کامێکتان خۆراك هەیە ؟ لای پیاوێ میقداری مەنێ طەعام بوو ، شێلرا ، لە دوایدا پیاوێکی موشریکی درێژی سەرو قژ ئاڵۆزاو هات مەڕی پـێ بوو • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : فرۆتەنییە ، یا

عەطییەیە ؟ یاخۆ فەرمووی : یا هیبەیە ؟ [راوی بە شككەوتوە لەم دوو لەفظەدا] موشریكەكە وتی : خەیر بەڵكو فرۆتەنییە • پێغـەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مەڕێكی لێ كڕی ، سەربڕرا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری =كرد= كە ناوسكەكەی ببرژێنن • عـەبدوڕەحمـان ئەفەرموێ : وەڵڵاهی هیچ كەس نەبوو لەو صەدو سی كەسە پێغـەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ناوســكەكەی پارچەیێكی بۆ =لـێ= نەكاتەوە • ئەگەر حازر بووبێ تەسلیمی كردوە ، ئەگەر حازر نەبووبـێ بۆی هەڵگرتوە ، لە مەڕەكە دوو لەگەن چێشتی لێ كرا ، هەموو خواردیان، تێرمان خوارد ، دوو لەگەنەكە فەضلە مایەوە خستمانە سەر وشتر [یەعنی بۆ وەقتێكی تر] یاخۆ وەكوو عەبدوڕەحمان كە فەرموویەتی وای فەرموو •

لە سیوجگەر یا هەموو ناوسكی حەیوانێ بەشی صەدوسی كــەس دراوە ! صەدو ســی كــەس بــە مەنێ جۆو گۆشتی مەڕێ تێربوونو ئەوەندەیشیان لێ ماوەتەوە كە بخرێتە سەر باری وشترێ !

دروستە هەدییە لە موشریك قەبووڵ بكرێ •

دروستە موعامەلەی لەگەڵ بكرێ •

دروستە فەضلەی رزق بە ئیحتیاط ئیددیخار بكرێ بۆ وەقتی حاجەت مونافیی تەوەككول نیە •

بەسەرگرتنەوەی رەفیقو موراعاتی حەقی سوننەتە •

أحاديث ناضح جـابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ كلها حادثـة واحدة . ذكرها البخاري في أكثر من عشرين موضعا ولكلٍّ ترجم بابا غير البـاب الأول فما أغزر ـ رحمه الله تعالى ـ فقهه وأنا أنقل بعضها[1].

---

(١) حەدیثەكانی وشترەكەی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ یەك رووداوە، بوخاریی لە زیاتر لە بیست جێگەدا باسی كردوەو بابی سەربەخۆی بۆ داناوە . ماشەڵڵا لە زانیاریو شەرعزانی بوخـاریی ـخـ من لێرەدا هەندێكیان ئەنووسم .

٢٧/٥٦٥ – أبو المتوكل الناجي ، قال : أتيت جابر بن عبدالله الأنصاري [رضي الله تعالى عنهما] فقلت له : حدثني بما سمعت من رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ • قال : سافرت معه في بعض أسفاره ، قـــال : أبو عقيل [أحد الرواة من ابن المتوكل] : لا أدري غزوة أو عمرة فلما أن أقبلنا قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ: من أحب أن يتعجل إلى أهله فليَـعَـجّلْ ، قال جابر : فأقبلنا وأنا على جمل أَرْمك [يخالط حمرته سواد"] ليس فيه شية والناس خلفي ، فبينا أنا كذلك إذ قام عليَّ فقال لي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ياجابر استمسك ، فضربه بسوطه، فوثب البعير مكانه [ولأحمد : قلت : يارسول الله أبطأ جملي هذا • قال: أنِخه وأناخ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : أعطني هذه العصا ففعلت ، فأخذها فنخسه بها نخسات ، ثم قال : اركب ، فركبت] فقال : أتبيع الجمل ؟ قلت : نعم • فلما قدمنا المدينة ودخل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المسجد في طوائف أصحابه فدخلت إليــه وعقلت الجمل في ناحية البَلاط [الحجارة المفروشة عند باب المسجد] فقلت له : هذا جملك =فخرج= فجعل يطيف بالجمل ، ويقول : الجمل جملنا، فبعث النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أواقٍ من ذهب ، فقال : أعطوها جابرا ، ثم قال : استوفيتَ الثمنَ ؟ قلت : نعم • قال : الثمن والجمل لـك ح ـ ٥/٧٢ ، م ـ ٧/٣٤ مختصرا •

تەرجەمە :

ئەبولموتەوەكیلی ناجیی ئەفەرمویٚ : چوومە خدمەت جابیری كوڕی عەبدوللاَی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وتم : قسەییٚكم بۆ بكـە كە لە پیٚغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ ت بیستبیٚ ، یەعنی یا دیبیٚتت ، فەرمووی : لە بەعزیٚ سەفەری پیٚغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه

وسلم ـ سەفەرم لە خدمەتیا کرد • ئەبوعەقیلی راویی ئەڵێ : نازانم کـــە ئەبولموتەوەکیل غەزای وت یا عومرەی وت [لە بەعزێ ریوایەتا غەزای تەبووك ، لە بەعزێ ریوایەتا غەزای (ذات الرقاع)] کە لـــەو ســـەرەوە گەڕاینەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کێ حەزەکا زوو بە ماڵو منالی بگاتەوە عەجەلە بکا ، جابیر فەرمووی : ڕۆیین سواری وشترێکی سووربۆر بووم ، هیچ رەنگێکی تری تێکەڵ نەبوو ، خەڵقیش لە دوامەوە بوو ، لەو وەختانەدا کە بە عەجەلە ئەڕۆیین ئەوەندەم زانیـی وشترەکەم وەستا ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یـا جابیر خۆت قایم بگرە ، کە بە قەمچییەکەی قەمچییێکی پیاکێشا وشترەکـە لە جێیی خۆی بازرەقەی بەست [لە حەدیثی ئیمامی ئەحمەدا ئـەفەرموێ : وتم : (یارسول‌الله) وشترەکەم لە ڕۆیینا سستیی ئەکا ، فەرمووی : بیخی دە، پێغەمەریش ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وشترەکەی خۆی بیخدا ، ئەمجا فەرمووی : ئەو عەصایەم بدەرێ ، دامێو وەری گرت ، بە عەصاکە چەند دەفعەیێکی تێوەژەن ، لە دوایيا فەرمووی : سواربە • سواربووم]•

فەرمووی : وشترەکەت ئەفرۆشی ؟ وتم : بەڵێ • کە گەیینە مەدینەو پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەگەڵ چەند طائیفەیێ لە ئەصحابی تەشریفیان چوە ناو مزگەوتەکەوە منیش چوومە ژوورەوە خـدمـەتـی ، وشترەکەم لە گۆشەیێکی وشکەسییەکەی بەردەمی دەرگای مزگەوتەکەدا ئەشکێڵ کرد ، عەرزم‌کرد : ئەمە وشترەکەت • تەشریفی هاتەدەرێ لـــە وشترەکەوە نزیك ئەبۆوەو ئەیفەرموو : وشتر وشتری ئێمەیە • لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وســلم ـ چەند ئووقیەیێ ئاڵتوونی نارد فەرمووی : بیدەن بە جابیر ، لە دواییا فەرمووی : قیمەتی وشترەکـەت وەرگرت بە تەواویی ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : قیمەتی وشـــترەکـــەو وشترەکەیش هیبەی تۆبێ •

٥٦٦/٢٨ ـ وعنه قال : غزوت [ذات الرقاع ، طبقات ابن سعد . في تبوك ، خ. فتح ، مسلم] مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ قال : فتلاحق بي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وأنا على ناضح لنا قد أعيى فلا يكاد يسير . فقال لي : ما لبعيرك ؟ قال : قلت : عيِيَ . قال : فتخلف رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فزجره ودعا لـــه [ولمسلم وأحمد فضربه برجله ودعا له . وليونس : فضربه رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ودعا له فمشى مِشيةً ماشى قبل ذلـك مثلها] فمازال بين يدي الإبل قدامها يسير ، فـقال لي [عليــه الصـــلاة والسلام] : كيف ترى بعيرك ؟ قال : قلت بخير قد أصابته بركتك. قال: أفتبيعُنيه ؟ = قال : فاستحييت= ولم يكن لنا ناضح غيره . قال : فقلت : نعم . قال : فبعنيه [بأوقية . أخرى .خ] فبعته إياه على أن لي فَقار ظهرهحتى أبلغ المدينة [وعند النسائي : أخذته بكذا ، وأعرتك ظهره إلى المدينة] قال: فقلت : يارسول الله إني عروس ، فاستأذنته ، فأذن لي ، فتقدمت الناس إلى المدينة حتى أتيت المدينة ، فلقيني خالي [ثعلبة بن غنمة ، وله خال آخر عمرو بن غنمة] فسألني عن البعير ، فأخبرته بما صنعت ، فلامني. قال : وقد كان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال لي حين استأذنته: هل تزوجت بكرا أم ثيبا ؟ فقلت : تزوجت ثيبا [سهيلة بنت معوز الأوسية] فقال : هلا تزوجت بكرا تلاعبها وتلاعبك . فقلت : يارســـول الله تـوفي والدي ، أو استشهد ولي أخوات فكرهت أن أتزوج مثلهن ، فلا تؤدبهن ولا تقوم عليهن ، فتزوجت ثيبا لتقوم عليهن وتؤدِّبهن ، قال : فلما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليــه وســـلم ـ المدينة غدوت عليه بالبعير فأعطاني ثمنه وردّه عليّ . قال المغيرة [بن المقسم] : هذا في قضائنا حسن لا نرى به بأسا ح ـ ١١٩/٥ ، م ـ ٣١/٧ ، د ، ت ، ن .

وفي ح ـ ٤/١٥٥ مثله وفي آخره : فلما قدمنا المدينة قال : يا بلال اقضه وزده ؛ فأعطاه أربعة دنانير وزاده قيراطا • قال جابر : لا تفارقني زيادة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [قال عطاء] : فلم يكن القيراط يفارق جراب جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ وفي آخر ح ـ ٤/٣٤٢ : فما زال منها شيء حتى أصابها أهل الشام يوم الحرة •

وفي ح ـ ٤/٢١٨ : فأخبرت خالي ببيع الجمل فلامني ، فأخبرته بإعياء الجمل وبالذي كان من النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ووكزه إياه، فلما قدم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غدوت إليه بالجمل فأعطاني ثمن الجمل والجمل وسهمي مع القوم •

وفي م ـ ٧/٣٣ : ثم قال لي : بعني جملك =هذا= قال : قلت : لا بل هو لك • قال : لا بل بعنيه • قال : قلت : لا بل هو لك =يارســول الله= قال : لا بل بعنيه • قال : قلت : فإن لرجل عليّ أوقية ذهب فهــو لك بها • قال : قد أخذته به فتبلغ عليه إلى المدينة ، قال : فلما قدمت المـدينــة ••• الـخ •

وفي م ـ ٧/٣٣ : فلما قدم صرارا أمر ببقرة فذبحت فأكلوا منها ، فلما قدم المدينة أمرني أن آتي المسجد فأصلي ركعتين ، فوزن لي ثمن البعير فأرجح لي • (وهذا القدر كاف) •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ غەزامكرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پشتەوە پێم گەیی منیش سواری وشترێ بووم ، ماندوو بووبوو نەیەتوانی کە بڕوا • فەرمووی : چی لە وشترەکەت قەوماوە ؟ وتم : ماندوە،

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دواکەوت لێیخوڕیو دۆعای بـۆ کرد [موسلیم ئەفەرموێ : بە پێی موبارەکی لێیداو دۆعای بۆ کـرد بـە رۆیینێکی وا رۆیی لەوەپێش قەد وا نەڕۆیی بوو] هـەر لە بـەردەمی وشترەکانەوە بوو لە پێشەوە ئەڕۆیی ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : وشترەکەت چۆن ئەبینی ؟ وتم : چـاکی ئـەبینم بەرەکەتی تۆی پێگەیی • فەرمووی : پێم‌ئەفرۆشی ؟ حەیام‌کرد ، وشتری تریشمان نەبوو غـەیری ئەو وشـتره • وتم : بەڵێ • فـەرمووی : پێم‌بفرۆشە • پێم‌فرۆت لە سەر ئەوە کە پشتی وشترەکە بۆ من بێ تـا مەدینە [نەسائیی ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ فەرمووی : بەوەندە لێم‌کڕیتو پشتی وشترەکەم بە ئەمانەت دایتـێ تـا مەدینە] جابیر ئەفەرموێ : وتم : (یا رسول الله) من تازەزاوام ، ئیذنم لێ‌خواست ، ئیذنی دام ، پێش خەڵقەکە کەوتم بۆ مەدینە تا گەییمە مەدینە• خاڵم کە ثەعلەبەیە تووشم بوو ، حاڵی وشترەکەی لێ پرسیم خـەبـەرم دایێ کە فرۆتوومە بە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەومی کردم کە بۆچیت فرۆتوه • جابیر ئەفەرموێ : لەو وەختەدا کە ئیذنم لێ خواست پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لێی‌پرسـیم : کچت هێناوە یـا بێوەژن ؟ وتم : بێوەژن • فەرمووی : بۆ کچێکت نەهێناوە یاریی لەگەڵ کەیتو یاریت لەگەڵ بکا ؟ عەرزم کرد : (یا رسول الله) باوکم وەفـاتـی کردوە ، یا فەرمووی : شەهید کراوە ، خوشکێکی زۆرم هـەیە ، بـە ریوایەتێ حەوت ، بە ریوایەتێ نۆ ، حەزم نەکرد یەکێکی وەکوو ئـەوان بێنم کە بەسەریانەوە نەوەستێو تەربییەیان نەکا ، بێوەژنێکم هێنا کـە بەسەریانەوە بوەستێو تەعلیمو تەربییەیان بدا • جابیر ـ رضي الله تعـالی عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەوە

مەدینــە • بەیانیی وشترەکەم بردە خــدمەتی پارەی وشترەکەیشی دامیو وشترەکەیشی بۆ رەدکردمەوە •

موغیرەی کوڕی میقسەم ئەفەرموێ : ئەم نەوعە بەیعە کە شـــەرتی تیا ذیکر بکرێ لە حوکمی ئێمەدا بەیعێکی باش‌و جوانە . هیچ زەرەری نیە بۆ بەیعەکە زەرەری تیا نابینین •

لە حەدیثی ح‌ـ٤/١٥٥دا ئەفەرموێ : کە گەیینەوە مەدینە فەرمووی: ئەی بیلال قیمەتی وشترەکەی بدەرێ‌و بۆیشی زیاد بکە • بیلال ــ رضي الله تعالى عنه ــ چوار دیناری دایێ‌و قیراطێکیشی بۆ زیاد کــرد • جـابیر فەرمووی : ئەو زیادەی پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ لێم جوێ نابێتەوە • عەطاء کە یەکێکە لە راوییان =ئەفەرموێ= ئەو قیراطە زیادە لە کیسەی جابیر جوێ نەبۆوە •

لــە حەدیثی ح‌ـ٤/٣٤٢دا ئەفەرموێ : لەو قیراطە هیچی لێ کـــەم نەبووتا رۆژی (حەڕڕە) •

لە حەدیثی م‌ـ٧/٣٣دا ئەفەرموێ : لە دوایبا پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ پێی‌فەرمووم : وشترەکەتم پێ بفرۆشە • عەرزم‌کرد : خەیر، هەروا بۆ تۆ بێ • فەرمووی : خەیر پێم‌بفرۆشە • عەرزم‌کرد : خەیر ، هەروا بۆ تۆ بێ (یا رسول الله) • فەرمووی : خەیر پێم‌بفرۆشە • عەرزم کرد : ئووقیەیێ ئاڵتوونی پیاوێکم لەسەرە بەوە بۆ تۆ بێ • فەرمووی . بەوە وەرم‌گرت ، پێی بگەرەوە مەدینە • جابیر فەرمووی : کە گەییمــــە مەدینە•••إلخ •

لە حەدیثی م ــ ٣٣/٧ ی دوەما ئەفەرموێ : پێغەمەر ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ کە تەشریفی گەیی‌یە (صرار)ئەمری فەرموو : گاجووتێکیان

ســـەربڕیو لێیان خـــوارد ، کە تەشـــریفی گەیی‌یە مەدینـە ئـەمـری پێکردم کە بچمە مزگەوت دوو رەکعەت نوێژ بکەم ، پارەی وشترەکەیان بۆ کێشامو سلاویان‌دایەوە .

موعجیزەی ئـەم پارچەیە :

بە قەمچی‌لێیانێ ، یا بە پێ تێوەژەنێ ئەو وشـترە لە هەموو وشترەکانی تر خۆشڕەوتر بوو ، لە هەموویان پێشکەوت .

حوکمی ئـەم حەدیثانـە :

بـەیعی بەشەرت دروستە .

(قبل الأخذ) تەصەڕوف لە مەبیعا دروستە .

تەئدیەی بەدەلی مەبیع لە دوای بـەیـــع تەواوبوون ، ئیستیعجال‌تیا کردنی سوننەتە .

پارەی‌زیادەدان بە بایع سوننەتە .

بەخشینی بە صاحیبەکەی خۆی لە مەکاریمی ئەخلاقە .

تەلطیفی بوچووك لە مەکاریمی ئەخلاقە .

ئیرائەی[1] رێی چاکە بە مەعییەت سوننەتە .

کچ‌هێنان لە بێوەژن چاکترەو سوننەتە .

کە لە بێوەژن هێنانا مەصلەحەتێ ببێ کە لە کـچا نەبێ .. بێـوەژن لـە کـچ چاکترە .

گاڵتەو صوحبەت لەگەڵ ماڵو منالا سوننەتە .

هیبەی ماڵ بە خۆڕایی بە گەورەی خۆی سوننەتە .

ئیطعامی طەعام بە مەعییەت ســـوننەتەو لە مەکاریمی ئـەخـلاقە .

---

(١) واتـە رێی چاکـە پیشـاندان بە هاوڕێ .

له دوای عەودەت له سەفەر له پێش هــەمــوو شتێكا دوو رەكعەت نوێژ له مزگەوتا سونەتە .

له تەئدیەی قەرزا زیاد له حەقی صاحیب قەرزەكه میقداری پارەپێدانی ســـونەتە .

كەسێ سواری حەیوانێ بووبێ یەكێكی تر لێی بخورێ لازمه ئــەو كەسه خەبەردار بكا كه خۆی توند بگرێو نەكەوێ .

حديث جابر الطويل وقصة ابي اليَسَر كعب بن عمرو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ . شهد العقبــة وبــدرا ، وهو آخر من توفي من أهل بــدر ـ رضي الله تعـــالى عنهم ـ .

٥٦٧/٢٩ ـ عن عبادة بن الوليد بن عبـــادة بن الصامت [رحمهما الله ورضي عنه] قال : خرجت انا وابي نطلب العــلم =في هـذا الحي= من الانصار قبل ان يهلكوا فكان اول من لقينا ابا اليَسَر صاحب رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ومعه غلام له معه ضِمامــة [الضِمامـــة والاضمامة رزمة يضم بعضها الى بعض كالضِبارة والاضبارة لجماعة الكتب] من صحف ، وعلى ابي اليسر بُردة ومَعافري [نوعان من اللباس ذلك الزمان] وعلى غلامه بردة ومعافري ، فقال ابي : يا عم اني ارى في وجهك سَفْعَة [علامة] من غضب ؟ قال : أجل ، كان لي على فلان ابن فلان الحرامي مال ، فاتيت اهله فسلمت فقلت : ثم هو ؟ قالوا : لا . فخرج عليَّ ابن له جفــر [قارب البلوغ] فقلت له : اين ابوك ؟ قال : سمع صوتك فدخل اريكـــة أمي [سريرة امي التي في الحجلة] فقلت : اخرج إلي فقد علمت اين انت، فخرج . فقلت : ما حملك على ان اختبأت مني ؟ قال : انا والله احدثك ثم لا أكذبك . خشيت والله أن احدثك فأكذبك ، وان اعدك فاخلفَك ، وكنــت صاحب رسول الله ، وكنتُ والله معسرا . قال : قلت آلله ؟ قال : آلله . قال : قلت : الله ؟ قال : آلله . قال : قلت آلله ؟ قال : آلله . قال : فاتى بصحيفة فمحاها بيده ، فقال : إن وجدت قضاء فاقضني ، والا انت في حل فاشهد ، بَصرُ [بضم الراء . بَصرُ او بصر ، سمعُ او سميعَ . من النووي] هاتين ووضع أصبعه على عينيه ، وسَمْعُ أذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا ،

وأشار إلى مناط قلبه .. رسولَ الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهـو يقول : من أنظَر مُعْسِراً ، أو وضع عنه أظله الله في ظله . قال : فقلت له أنا : يا عم لو أنك أخذت بردة غلامك وأعطيته معافريك و [أي أو] أخذت معافريه وأعطيته بردتك ، فكانت عليك حلة وعليه حلة . فمسـح راسـي وقال : اللهم بارك فيه . يا ابن أخي بَصُرَ عيني هاتين ، وسـمع أذني هاتين ، ووعاه قلبي هذا ، وأشار إلى مناط قلبه .. رسولَ الله وهو يقول: اطعموهم مما تأكلون ، والبسوهم مما تلبسون ، وكان إن أعطيته من متـاع الدنيا أهون علي من أن يأخذ من حسناتي يوم القيامة .

تەرجەمە :

عوبادەی کوڕی وەلیدی کوڕی عوبادەی کوڕی صامیت ـ رحمهما الله ورضي عنه ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت باوکما چووینە دەرێ تا لە پێش ئەمەدا کە ئەنصار ئینقیراضیان بێ علمیان لێ فێر ببین ، ئەوەڵ کەس کە پێی گەیین ئەبولیەسر بوو صەحابەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي الله تعالى عنه ـ غولامێکی لەگەڵا بوو دەسـتەیێ کتێبی پێ بوو . ئەبولیەسر ـ رضي الله تعالى عنه ـ بوردەیێك‌و مەعافیرییێکی لە بەرا بـوو ، غولامەکەیشی بوردەیێك‌و مەعافیرییێکی لە بەرا بوو [بوردە وەکوو بەرماڵ ئەدەن بە سەرشانیانا ، مەعافیرییەکەیش وەکـوو دەرپـێ وەك پشتەماڵ سەتری عەورەتی پێ ئەکەن بە عادەتی عەرەبی پێشوو] باوکم عەرزی کرد : مامە لە دەموچاوتا عەلامەتی غەضەب ئەبینم ؟ فەرمووی : بەڵێ لەسەر فلانی کوڕی فلانی حەرامیی قەرزم بوو ، چوومە لای ماڵ‌و منالەکەی سـەلامم کردو وتم : فلان لەوێیە ؟ وتیان : خەیر . کوڕێکی عازەبی هاتەدەرێ ، لێم پرسیی : باوکت لە کوێیە ؟ وتی : دەنگی تۆی بیست‌و چوە نـاو تەختەبەندو کوللەکەی دایکمەوە . وتم : وەرەدەرێ لام زانیم کە لـە کوێی . هاتەدەرێ وتم : لەبەرچی خۆت شاردەوە لە من ؟ وتی : وەڵلاهی قسەت بۆ ئەکەم‌و درۆت لەگەڵ ناکەم ، وەڵلاهی لەوە ترسام کە قسەت بۆ

بکەمو درۆت لەگەڵا بکەم وەعدەت پێ بدەموەعدە خیلافیت لەگەڵا بکەم، تۆیش صاحیبی پێغەمەر بووی ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ [بۆیە خۆمم لێ شاردیەوە] وەڵلاهی دەستتەنگ بووم • فەرمووی : وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی • وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی • وتم : وەڵلاهی ؟ وتی : وەڵلاهی [سێجار] دەفتەری قەرزەکەی هێناو بە دەسـتی خـۆی مەحوی‌کردەوە ، فەرمووی : ئەگەر دەسـتت بوو بمدەیتەوە بمدەرەوە ، ئەگەر دەستت نەبوو گەردنت ئازاد بێ • بینایی ئـــەم دووچاوەم دی ، دەستی نایە سەر هەردوو چاوی ، ئەم دوو گوێیەم بیستیان ، ئەم دڵـــەم حیفظی کرد ، دەستی نایە =سەر= بەندی دڵی لە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ کە ئەیفەرموو : هەرکەسێ قەرزدارێکی دەستتەنگ مۆڵەت بدا یا شتێك لە قەرزەکەی داشکێنێ خوا لە ژێر سێبەری رەحمەتی خۆیا جێی ئەکاتەوە •

عوبادە ئەڵێ : من عەرزم‌کرد : مامە ئەگەر بوردەی غولامەکە بـــۆ خۆت وەرگریو مەعافیرییەکەتی بدەیتێ ، یا مەعافیرییەکەی لێبســـتێنیو بوردەکەی خۆتی بدەیتێ تۆیش دەستێکی رێکت ئەبێو ئەویش دەســتێکی رێکی ئەبێ • دەستی هێنا بەسەرماو فەرمووی : یاخوا بەرەکەتـــــــی بدەیتێ ، ئەی کوڕی برای خۆم ئەم دووچاوەم بینییان ، ئەم دوو گوێیەم بیستیان ، ئەم دڵەم حیفظی کرد ، دەستی نایە سەر بەندی دڵی •• لـــە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیه وسلم ـ کە ئەیفەرموو : لەوەی کە ئەیخۆن دەرخواردیان بدەن ، لەوەی کە ئەیپۆشن پێیان‌بپۆشن •• لە مەتاعی دنیامی بدەمێ لە لام سووکترە کە لە رۆژی قیامەتا لە حەسەناتم وەربگرێ •

لەم قیطعەدا بەیانی موعجیزەی تیا نیە •

ئـەحكـامی :

ئیختیاری مەشەققەتی سەفەر بۆ تەحصیلی عیلــم عادەتی سەلەفە .
لەبەر نەبوونیی دروستە خۆ لە صاحیب قەرزشاردنەوە .
لەگەڵ صاحیب حەقا راستگۆیی .
وەعدەخیلافیی نەکردن لازمە .
شت بەخدمەتکارهەڵگرتن دروستە .

موهڵەتی قەرزدار یا لە قەرزداشکاننی سوننەتێکی گەورەیە فەرموودەی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

لە لیباساو لە خواردنا فەرقی خۆیو خزمەتکارنەکردن سوننەتــــی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ کردوە .

دەستبەســەراهێنانی منــاڵو مولاطەفەلەگــەڵا کردنــیو دۆعای خێربۆکردنی سوننەتە .

لە حینی حاجەتا تەقویەی قسە بە سوێندان ، بە سوێن‌خواردن بــە سائیری ئیشارەتو شتی تر دروستە لە ئاثاری سەلەفی صالیحە ـ رحمهم الله ورضي عنهم ـ .

ثم مضينا حتى أتينا جابر بن عبدالله في مسجده وهو يصلي في ثـوب واحد مشتملا به ، فتخطيت القوم حتى جلست بينه وبين القبلة . فقلت : يرحمك الله اتصلي في ثوب واحد ورداؤك إلى جنبك ؟ قال : فقال بيده في صدري هكذا . وفرق بين اصابعه وقوسها : أردت ان يدخل علي الأحمـق مثلك فسيراني كيف أصنع فيصنع مثله . اتانا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في مسجدنا هذا وفي يده عرجون ابن طاب ، فراى في قبـــلة المسجد نخامة فحكها بالعرجون ، ثم أقبل علينا فقال : ايكم يحب ان يعرض الله عنـه ؟ قــال : فخشــينا . ثـم قـــال : أيـكم يحب أن يعرض الله عنـه ؟ قلنا : لا أينا يا رســول الله . قــال : فان أحدكم إذا قام يصلي فان

الله ـ تبارك وتعالى ـ قِبل وجهه ، فلا يَبْصقنّ قبل وجهه ، ولا عـن يمينه ، وليبصق عن يساره تحت رجله اليسرى ، فان عجلت به بادرة فليقل بثوبه هكذا ، ثم طوى ثوبه بعضه على بعض . فقـال : اروني عبيرا [اخلاط طيب يجمع بالزعفران] فثار فتى من الحي يشتد إلى اهله فجاء بخلوق في راحته ، فأخذه رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فجعله على راس العُرجون ثم لطخ به على أثر النخامة فقال جابر [رضي الله تعالى عنه] : فمِنْ هناك جعلتم الخَلوق في مساجدكم :

تەرجەمە :

عوبادە ئەفەرموێ : لە دواییا رۆیین تا چـووینە لای جابـیری بنی عەبدوڵڵا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە مزگەوتی خۆیا نوێژی ئەکرد لـــە تەنها یەك لیباسا لە خۆیەوە پێچابوو ، هەنگاوم بەسەر خەڵقا هێنا تا چووم لە بەینی ئەوو قیبلەدا دانیشتم وتم : (يرحمك الله) تۆ لە لیباسێکا نوێـژ ئەکەیتو ڕیداکەت لە تەنیشتەوەیە ! عوبادە فەرمووی : بە دەستی بـــەم نەوعە ماڵیی بە سنگما ، بەم نەوعە پەنجەکانی بڵاوکردەوەو کردی بـــە قەوس ، فەرمووی : مەقصوودم وابوو ئەحمەقێکی وەکوو تـــۆ بمبینێ ئەویش وەکوو من بکا . پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وســلم ـ لەم مزگەوتەدا تەشریفی هاتە لامان لقێ لە دارخورمای ئیبنوطابی بە دەستەوە بوو ، لە قیبلەی مزگەوتەکەدا بەڵغەمێکی دی بە لقەدارخورماکە کـڕانی ، لە دواییا ڕووی‌تێکردین فەرمووی : کامتان حەزەکا کە خوا ڕووی لـــێ وەربگێڕێ ؟ فەرمووی : لەوە ترساین . لـــە دواییا فەرمووی : کامتان حەزەکا کە خوا ڕووی لێ وەربگێڕێ ؟ وتمان : هیچمان (یارســـول الله) فەرمووی : کە وابێ یەکێکتان کە ڕاوەستا نوێژ بکا خوا ـ تبارك وتعالى ـ لە بەردەمیەوەیە . کە وابێ ئینسان نە لە بەردەمیەوە تف بکا ، نە لە لای ڕاستیەوە ، لە لای چەپیەوە لە ژێر پێی چەپیا تف بکا ، ئەگەر شـــتێکی کوتوپڕی بەسەرا هاتو نەیپەرژا کە وا بکا بە لیباسەکەی بەم نەوعە بکا ،

لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ لیباسەکەی دووقەد کرد فەرمووی : عەبیرم بۆ بێنن ، کوڕێکی عازەب گورج هەڵسا بە هەڕاکردن چوە ماڵی خۆیانو عەبیرێکی هێنا لە بەری دەستیا • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـ وەری گرت کردی بە سەری دارخورماکەوەو سووی بە شوێنی بەڵغەمەکەدا ، جابیر فەرمووی : بۆیە شتی بۆنخۆش ئەهێننـــــە مزگەوتەکانتانەوە •

لەم قیطعەیشا موعجیزەی تیا بەیان نەکراوە •

حوکمـی :

ئینسان شتێکی خیلافی عادەتی بینی لازمە لە سەبەبی بپرسێ • ئەوی کە ئەیکا تەئویلێکی بە دەستەوە بێ بەیانی بکا ، مەعقوول بـوو قەبووڵ بکرێ • فەقەط لەم پارچەدا بەیانی نەکردوە ، لە دواییا بەیانی ئەکا •

بۆ دروستبوونی نوێژ سەتری عەورەت کافیە ، جلی زۆرلەبەرکردن لازم نیە •

پیاوی گەورە لە وەختی تەعلیما بۆی دروستە بەو شەرتە مەقصوودی تەحقیر نەبێ دەرحەقی موتەعەالیم لەفظی ئەحمەق ، جاهێڵ ئیستیعمال بکا، بەپێرەوی عولەما لازمە بۆیە گوناهی عالم صەدچەندانی گوناهی جاهێڵە •

ئینسان بەرێدا بڕوا داربەدەستەوەگرتن سوننەتە •

بۆ پیاوی موقتەدیر ئینکاری مونکەر لازمە بەرەوقیبلە بـــــە لای راستا تفڕێدان مەکرووهە •

تەلویثی مزگەوت حەرامە ، تەلویثی کرا دەزبەجێ ئەبێ پاکبکرێتەوە •

بەڵغەمی هات بیکاتە لای چەپ ژێر پێی چەپ ، مومکین نەبوو بیکاتە نـاو پەڕۆیێکەوە نەیدا بە دارو دیوارو جێگەیێکا کە خەڵق بیبینن •

موراد لەمە خوا ـ عز وجل ـ لە بەردەمی نوێژکەرەوەیە قیبلەی خوایە یا جێیێکە خوا ئەمری بە تەعظیمی کردوە ، خێرایی کردن لە بەجێهێنانی ئەمری ئامیرا لازمە •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غـــزوة بطن بُواط [بەسەرو بۆری (ب) شاخێکە لە جوهەینە] وهو يطلب المجدي بـن عمرو الجُهَني ، وكان الناضح يعتقبه منا الخمسة والستة والسبعة ، فدارت عُقْبة رجل [نوبته] من الأنصار على ناضح له فأناخه فركبه ثم بعثه فتلدّن [توقف] عليه بعض التلدن ، فقال =له= : شأ لعنك الله • فقال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: من هذا اللاعن بعيره ؟ قال : أنـا يـا رسول الله • قال : انزل عنه فلا يصحبنا بملعون ، لا تدعوا على أنفسكم ولا تدعوا على أولادكم ، ولا تدعوا على أموالكم ، لا توفقوا من الله ساعة يسأل فيها عطاء فيستجيب لكم :

تەرجەمە :

لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ چووین بۆ غەزای بەطنی بەواط ، قەصدی مەجدیی کوڕی عەمری جوهەنیی ئەفەرمـــوو ، وابوو وشترێ پێنج کەس ، شەش کەس ، حەوت کەس بە نۆبە سـواری ئەبوون • نۆبەتی پیاوێکی ئەنصاریی هاتە سەر وشترێکی خۆی کە سواری بێ ، پیخی دا سواری بوو هەڵی‌ستان ، لە هەڵسانا نەختێ درەنگی کرد ، ئەنصارییەکە پێی‌وت : شەء [یەعنی هەچچە] خوا لەعنەتت لـــێ بکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوە کێیە لەعن لـــە وشترەکەی ئەکا ؟ وتی : منم (یارسول الله) • فەرمووی : لێی دابەزە لەگەڵ مەلعوونا رەفیقایەتیمان نەکا (إلتفات) • دۆعا لە خۆتان مەکەن ، دۆعا لە منالّتان مەکەن ، دۆعا لە ماڵتان مەکەن مەبادا لە خواوە ساعەتـێ

راستییێن کە لەو ساعەتەدا شتێکی لێ‌طەلەب بکرێت‌و لێتان قەبووڵ بکا •
ئەم فەقرەیەیش موعجیزەی تیا نیە •

حـوکـمی :

لەعنی حەیوان حەرامە •

دۆعاکردن لە خۆی ، لە ماڵی ، لە منالی بە غەیری لەعن مەکرووهە •
هەموو شەوو رۆژێ ساعەتێکی تیا هەیە کە دۆعای تیا قەبووڵ‌بێ •

(عینا)وە (مثلا) یا زۆرتر (مثلا) یا ئیمرۆ داوای قەرانێ بکەی ئەو لە دوای ساڵێ هەزار لیرەت بداتێ •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى إذا كـــانت عُشَيْشِيةً ودنونا ماء من مياه العَرَب ، قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : من رجل يتقدّمُنا فيمدر الحوض [يُطيِّنه ويصلحـه] فيشرب ويسقينا • قال جابر : فقمت فقلت : هذا رجل يارسول الله• فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أي رجل مع جابر ؟ فقام جبار بن صخر ، فانطلقنا إلى البئر ، فنزعنا في الحوض سَجْلا وسَجْلين ، ثم مدرناه ، ثم نزعنا فيه حتى أفهقناه [أصفقناه ملأناه] فكان أول طالع علينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أتأذنان ؟ قلنا : نعـم• يا رسول الله فأشْرَع ناقته [أرسل رأسها في الماء لتشرب] فشرِبت فشنق لها [كفّها بزمامها] فشجت [فرّجت بين رجليها] فبالت ، ثم عدل بهـا فأناخها ، ثم جاء رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ إلى الحـوض فتوضأ منه ، ثم قمت فتوضأت من متوضَّأِ رسول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فذهب جبار بن صخر يقضي حاجته ، فقام رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليصلي وكانت عليّ بردة ذهبت أن أخـالف بيـن طرفيها فلم تبلغ لي وكانت لها ذباذب [جمع ذِبْذِب أي أهداب] فنكستها،

ثم خالفتُ بين طرفيها ثم تواقصت عليها [أي أمسكت عليها بعنقي] = ثم جئت= حتى قمت عن يسار رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخذ بيدي فأدارني حتى أقامني عن يمينه ، ثم جاء جبار بن صخر فتوضأ ، ثم جاء فقام عن يسار رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخذ رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بأيدينا جميعا ، فدفَعنا حتى أقامنا خلفه ، فجعل رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يرمُقني [ينظر إلي متتابعا] وأنا لا أشعر ، ثم فطنت به • فقال هكذا بيده ، يعني شد وسطك• فلما فرغ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يا جابر • قلت: لبيك يارسول الله • قال : إذا كان واسعا فخالف بين طرفيه ، وإذا كان ضيّقا فاشدده على حِقْوك [بفتح الحاء وكسرها معقد الإزار] •

تەرجەمە :

لەم فەقرەیەیشا بەیانی موعجیزە نیە ، ئەمما جوابی عوبیادەی تیایە •

رۆیین لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تا وەختی ئێواریێ هات لە ئاوێکی عەرەب نزیك بووینەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چ پیاوێك پێشمان ئەکەویێو ناوی حەوزەکـــە قورِ ئەداو چاکی ئەکا ئاوی لەبەر نەڕوا خۆیشی بخواتەوەو بیشیدا بە ئێمە بیخۆینەوە ؟ جابیر فەرمووی : من هەڵسامو وتم : (یا رســـول الله) ئەمەپیاوێکە• لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: کام پیاو لەگەڵ جابیر ئەچێ ؟ جەبباری کوڕی صەخر هەڵسا ، هەردوکمان چووین بۆ لای بیرەکە ، یەك دوو دۆلکەمان هەڵێنجایە ناو حەوزەکە ، ناوەکەمان سواغدا ، لە دواییا ئاومان تێ هەڵێنجا تا پڕمان کرد• ئەوەڵ کەسێ کە تەشریفی طولووعی کرد لەسەر ئێمە (رسول الله) بو ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئیذنتان هەیە ؟ عــەرزمانکـرد : بەڵێ

(یا رسول الله) پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیه وســلم ـ دەستەجڵەوی وشترەکەی شلکرد ، وشترەکەی ئـاوی خـواردەوە ، دەستەجڵەوەکەی توندکردەوە وشترەکەی لنگی لێ بڵاوکردو میزی کرد •

لە پاشا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر حـەوزەکــە تەشریفی گەڕایەوە دواوەو وشترەکەی پیخدا ، لە دواییا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتە سەر حەوزەکە دەزنوێژی لێ شت ، لە دواییا منیش هەڵسام دەزنوێژم لە جێ دەزنوێژەکەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شت • جەبیاری بنی صەخر ـ رضي الله تعالی عنه ـ چوو قەضای حاجەتی کرد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هەڵسا کە نوێژ بکا منیش بوردەیێکم بوو تەمام بوو راستو چەپی بکەم بۆمنەگەییەوە ، ریشووی بوو سەرەوخوارم کرد راستو چەپمکرد ، لای چەپم خستە سەرشانی راستم ، لای راستم خستە سەر شانی چەپم ، لـە دواییا هاتم لە تەنیشتی چەپی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ راوەستام • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دەستی گرتم گێڕامیە لای راستی خۆی ، لە دواییا جەبیاری بنی صەخریش ـ رضي الله تعـالی عنه ـ هات دەزنوێژی شت ، لە دواییا هــات لە طـــەرەفی لای چەپی پێغەمـــەرەوە ـ صـلی الله تعـــالی علیـــه وســـلم ـ راوەســــــتا ، پێغەمەر ـ صـــلی الله تعـــالی علیــه وسلم ـ دەستی هەردووکی گـرتیـن پاشەوپاش بردینی تا لە پشتی خۆیەوە رایوەستانین ، لـــە پـاش ئـەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەر تیمئەفکری تیینەگەییم ، لـە دواییا تێگەییم بە دەستی وای کرد ، یەعنی فەرمووی : ناوقەدت بیەستە• کە لە نوێژ بۆوە فەرمووی : ئەی جابیر • عەرزمکرد : بەڵێ لە خدمەتتام (یا رسول الله) فەرمووی : ئەو لیباسەی کە خۆتی پێ دائەپۆشیی ئەگـەر

گەورە بێ راستو چەپی کە ، لە بەینی گۆشەکانیا ئەگەر تەنگ بێ لـە جێی بەندەخوێنەوە بی‌بەستە •

لـەم پارچەدا جوابی سوئالەکەی عوبادەی تیا هـەیـە ، بـەیـانـی موعجیزەی تیا نیـە •

ئـەحکـامی :

وەختی نوێژ ئاو نزیك بێ لە پێشەوە یەك دوو کەسێ نـاردنبـــۆ حازرکردنی ئاوەکە سوننەتە •

کەسێ شتێکی موباحی ئیحراز کرد خەڵقی تر ئیرادەی کـرد کـــە ئیستیفادەی لێ بکا ، با ظەننی رەزایشی بێ ، سوننەت وایە ئیذنی لـێ بخوازێ لەوەدا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـــە وســـلم ـ بۆ ئیرشادی ئوممەتەکەی ئیستیذانی لە جابیرو جەبار ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کردوە•

موراعاتی گەورەکردن پێشخستنی لە خۆی لە حوسنی موعاشەرەتو ئـادابـــە •

موسافیر کە گەییە مەنزڵ لە پێشا سوننەت وایە ئیحتیاجیی ئـــەو حەیوانەی کەئەوی گەیاندۆتە مەنزڵ دەفع بکرێ •

سەتری عەورەت لازمـە •

ئەگەر لیباس واسیع بێ لە بەرۆکیەوە ئیحتیمالی عەورەت بینین بـێ لازمە کە بە پشتێن‌بەستن بە هەرچییە بێ دەفعی ئەو ئیحتیمالە بکـرێ ، گەورە بانگی بچووکی کرد بچووك بە تەعظیم جوابی گەورەی خـۆی بـداتـــەوە •

حەیوانی پاك لە ئاوی خواردەوە دروســـتە دەزنوێژی لێ‌بشۆی • پاشماوەی حەیوانی پاك پاکە •

فیعلی کەم لە نوێژا نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە ، ئەگەر لە ئیحتیاجەوە بێ سوننەتە ، بە بێ لوزووم مەکرووهە •

مەئموم یەکێ بێ لە تەنیشتی راستی ئیمامەوە رابوەستێ ، لـــە تەنیشتی چەپەوە وەستا ئیمام وەریگێڕێتە لای راست ، یەکێکی تر لە دوای ئەوەوە بێ لای چەپی ئیمام راوەستێ ، لە دواییا ئیمام هەردوکیان بخاتە پشتەوە ، ئەگەر لە ئەوەڵەوە دوان بن صەف ببەستن •

سرنا مع رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وکـان قوت کل رجل منا کل یوم تمرة ، فکان یمصها [بفتح المیم والضم] ثم یَصُرُّها =في ثوبه= وکنا نختبط بقسیِّنا ونأکل حتی قرحت أشداقنا ، فأُقْسِمُ أخطِئَها رجل منا یوما فانطلقنا به ننعَشه [من باب فتح] فشهدنا أنـــه لـم یُعطَها فأُعْطِیها فقام فأخذها :

تەرجەمە :

ئەمەیش موعجیزەی تیا بەیاننەکراوە •

لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلی الله نعالی علیه وسلم ـ ڕۆیین قـووتـی کوللی ئینسانێ لە ئێمە ڕۆژی دەنکێ خورما بوو ئەیمژیی لە دواییا لـــە =جلەکانیا= گرێی ئەدا • بـــە کەوانەکەمان گـــەڵای دارمـان ئەوەراند ئەمانخوارد تا لالەغاوەمان بریندار بوو ! سوێند ئەخۆم ڕۆژێ یـەکـێ لە ئێمە لە فکرچۆوەکە بیدەنێ ، بردمانە لای ئەو کەسەی کە خورماکەی تەقسیمئەکرد ، لەبەر زەعیفیی لە ڕێ هەڵمانئەگرت ! شەهادەتمان بۆ دا کە نەیدراوەتێ درایێ هەڵساو وەریگرت •

بەیانی صەبری ئەصحابو قەناعەتو ئیطاعەیان ئەکـــا ـ رضي الله تعالی عنهم ـ •

شەهادەت لەسەر نەفی مەحصوور دروستە •

تەعیینی مەئموور بۆ تەقسیمی حەوائیج لـــە بەینی موحتاجـانـا ، تەسلیمی (بیت المال) بە یەکێ دروستەو موافیقی مەصڵەحەتە •

سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى نزلنا واديـا أفْيَح [أي واسعا] فذهب رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقضي حاجته فاتبعته بأداوة من ماء ، فنـظر رسـول الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فلم ير شيئا يستتر به ، فإذا شجرتان بشاطىء الوادي [جانبه] فانطلق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى إحداهما فأخذ بغصن من أغصانها ، فقال : انقادي عليَّ بإذن الله ، فانقادت معه كالبعيرالمخشوش الذي يصانع قائده ، حتى أتى الشجرة الأخرى فأخذ بغصن من أغصانهـا فقال : انقادي عليَّ بإذن الله ، فانقادت معه كـــذلك ، حتى إذا كـــان بالمَنْصَف مما بينهما لأم بينهما ، يعني جمعهما ، فقال : التئما علي بإذن الله فالتأمتا ! قال جابر : فخرجت أحْضِر [أعدو وأسعى سعيا شـديدا] مخافة أن يُحِسَّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بقربي فيبتعد• وقـال محمد بن عَبَّاد : فيتبعدَ • فجلست أحدِّث نفسي ، فحانت مني لَفْتة [نظرة حانت ، حالت ، وقعت ، اتفقت ، كانت النووي] فإذا أنا برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مقبلا ، وإذا الشـــجرتان قـد افترقتا ، فقامت كل واحدة منهما على ساق فرأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقف وقفة ، فقال برأسه هكذا وأشار أبو إسـماعيل [حاتم بن إسماعيل] برأسه يمينا وشمالا ، ثم أقبل فلما انتهى إلي قـال : يا جابر هل رأيت مقامي ؟ قلت : نعم يارسول الله • قـال : فانطلق إلى الشجرتين فاقطع من كل واحدة منهما غصنا فاقبل بهما حتى إذا قمت مقامي فأرسل غصنا عن يمينك وغصنا عن يسارك • قال جابر : فقمت فأخذت حجرا فكسرته وحَسَرْته فانذلق لي [احددته فصار حادا] فأتيت الشجرتين

فقطعت من كل واحدة منهما غصنا ، ثم أقبلت أجـرهـما حتى قمت مقـام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أرسلت غصنا عن يميني وغصنا عن يساري ، ثم لحقته فقلت : قد فعلت يا رسول الله فعَمَّ ذلك ؟ قال : إني مررت بقبرين يعذبان ، فأحببت بشفاعتي أن يرفّه عنهما مادام الغصنان رطبيــن :

تەرجەمە :

له خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆیین تـا لــە دۆڵێکی پانا دابەزین ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ تەشریفی چوو بۆ قەزای حاجەت ، مەتارەیێکم بە شوێنا برد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەماشای کرد هیچی نەبینی کە خۆیی پێ سەتر بکا لە خەڵق کە نەیبینن ، دوو درەختی دی لە کەناری دۆڵەکە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوو بە لای یەکێکیانەوە ، لــە لقـەکانی لقێکی گرت ، فەرمووی : ئیطاعەم بکە بە ئیذنی خوا ، وەکوو چـــۆن وشتری سەرکێش خیشاشی [دارێکە ئەخرێتە لووتی وشتری سەررەق کە ئیطاعەی صاحیبەکەی بکا ، پەتێك ئەخەنە ئەو دارە ، بەوە رای ئەکێشن =هەر= جارێ خۆی ئەکێشێتە دواوە] ئەخرێتە لووتەوەو لەگەڵ صاحیبەکەی چی ئەکا بەو نەوعە ئیطاعەی کردو لە خدمەتیا هات تا تەشریفی چوو بۆ لای درەختەکەی تر ، لە لقەکانی لقێکی گرت ، فەرمووی : ئیطاعەتم بکە بـە ئیذنی خوا ، ئەویش وەکوو درەختەکەی تر چۆنی ئیطاعەکرد ئیطـــاعەی کردو ، هەردووکی هێنان تا ناوەڕاستی جێی هەردوو درەختەکە ، هەردووکی هێنایە لای یەك فەرمووی : بە ئیذنی خوا بۆم بەیەکەوە بنووســێن ، بەیەکەوە نووسان ! جابیر فەرمووی : منیش لەوێ لاچووم بە هەڕاکردن دوورکەوتمەوە مەبادا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرق بــەوە بکا کە منی لێ نزیکمو دووربکەوێتەوە • دانیشتمو خەیاڵی دڵی خۆمـــم

لێك‌ئەدایەوە • سا چۆن ئاوڕێكم دایەوە كەچی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ تەشریفی ئەهات درەختەكانیش لێك جویێ بووبوونەوە ، هەریەك لەسەر بنكی خۆی راوەستا بوو • پێغەمەرم دی ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەوەققوفێكی كرد ، بە سەری وای كرد ، ئەبو ئیسماعیلی راویی بە سەری ئیشارەتی لای راستو لای چەپی خۆی كرد ، لە دواییا تەشریفی رووی كردە طەرەفی منو هات فەرمووی : یا جابیر ئەو جێیەت دی كە من لێی راوەستامو تەوەققوفم كرد ؟ وتم : بەڵێ (یا رسول الله) فەرمووی : بچۆ بۆ لای درەختەكان ، درەختی لقێكی لێ ببڕە بیانهێنــە تــا ئەو جێیەی كە لێی راوەستام لقێكی بە لای راستتاو لقێكی بە لای چەپتا بەربدەرەوە • جابیر فەرمووی : هەڵسام بەردێكم هەڵگرت شكانم تیژم‌كرد ئەویش تیژ بوو ، چووم بە لای درەختەكانەوە هەر یەكی لقێكم لێ بڕین ، لە دواییا رووم‌كردە ئەو جێیەی كە پێغەمەر ـ صلی الله تعــالی علیه وسلم ـ ئەمری پێ‌كردبووم تا گەییمە ئەوێو وەستام لە جێ وەستانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لقێكم لە تەنیشتی راســـتمەوە لقێكم لە تەنیشتی چەپمەوە دانا ، لە دواییا هاتمەوە خدمەتی وتم : (یا رسول الله) كردم ، ئەوە لەبەر چی بوو ؟ فەرمووی : بە لای دوو قەبرا رابوردم عەذاب ئەدران حەزم‌كرد بە شەفاعەتی من عەذابیان لێ ســـووك بێ تا لقەكان بە تەڕیی بمێننەوە •

موعجیزەی ئــەم پارچــە :

درەخت شوعووری نیە ، لە قســە ناگــا ، بە موعجــیزەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ••• خوا شوعووری تیا خەلق كرد ، لــە ئەمرەكەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ گەیی •

درەخت حەرەكەی ئیختیاریی نیە ، هەر حەرەكەی نیمائیی هەیە ، لە جێی خۆی نابزوێ بە ئەمری پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وەك

چۆن مەهاری وشتر رائەکێشرا پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نقێکی گرتن‌و رایکێشان لە خدمەتیا تا ناوەڕاستی بەینی هـــەردوکیان هـاتن‌و بەیەکەوە نووسان •

درەخت لە جێی خۆی هەڵکەنرا ئەمجا بە ئاودان‌و خزمەتی زۆر تـا ساڵێ جێی خۆی ناگرێتەوە ئەویش گەڵێکی لێ وشـــك ئەبێ • بـــە موعجیزەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە موددەی قـەضـای حاجەتێکا لە جێی خۆیان بزووتن چوونە جێیەکی تر روان ، هـــەر لـەو دەقیقەدا لە یەك جوێ‌بوونەوە ، هەر یەك چوەوە جێی خۆی، وەکوو هیچ لە جێی خۆی نەبزووتبێ لێی روایەوە ، هیچ گەڵایێکی لێ‌هەڵنەوەری •

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هیچ ئاثاری نەدیبوو لەوێدا خوا عیلمی پێ‌عەطاکرد کە قەبر هەیە گوێی لە هاوار هاواریان بوو کە عەذاب ئـەدرێـن !

درەخت ذیکر ئەکا تا تەڕیی تیا بمێنێ ، کە مرد یەعنی کە وشك‌بوو ئەویش ئەو نوطقەی کە مەخصووصە بە خۆیەوە نامێنێ •

شتی تەڕ یەعنی درەخت یا گیاوگوڵ بە رەگەوە بە بێ رەگ لەسەر قەبـر دانان سونەتە •

بڕینی دروونەوەی درەخت‌و گیای سەر قەبر حـــەرامە ؛ چونـکی ئیذن‌لێ‌خواستنی مومکین نیەو ئیمکانی نەماوە • لە وەختی قەزای حاجەتا لە خەڵق دوورکەوتنەوە (تستر)[1] بە شتێك کە خەڵق نەیبینێ سونەتە •

ئاوی دەزنوێژو ئاوی تارەت بۆ ئەهلی فەضل حازرکردن خدمەتـی ئەهلی فەضل سونەتەو مووجیبی فەخرو شەرەفە •

---

(١) خۆداپۆشـین •

قال : فأتينا العسكر ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ:
يا جابر نادِ بوَضوء ، فقلت : ألا وضوء ؟ ألا وضـوء ؟ ألا وضـوء ؟
قال : قلت : يارسول الله ماوجدت في الركب من قطرة ، وكان رجل من الأنصار يُبرِّدُ لرسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الماء في أشجاب له على حِمارة من جريد [الأشجاب ، جمع شجب ، السقاء الذي قد اخلق وبَلِيَ وصار شنًّا ، الحِمارة : أعواد تعلق عليها أسقية الماء] قـال : فقال لي : انطلق إلى فلان بن فلان الأنصاري فانظر هل في أشْجابه من شيء ؟ قال : فانطلقت =إليه= فنظرت فيها فلم أجد فيها إلا قطرة فـي عزلاء شَجْب منها لو أني اُفْرِغُه لشَرِبه يابسه فأتيت رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقلت : يارسول الله لم أجد فيها إلا قطرة في عزلاء شَجْب منها لو أني أفرغه لشرِبَه يابسه ، قال : اذهب فأتني به ، فأتيته به ، فأخذه بيده ، فجعل يتكلم بشيء لا أدري ماهو ، ويغمزه بيـديه ، ثم أعطانيه ، فقال : يا جابر ناد بجفنة ، فقلت : يا جفنة الركب ! فأتِيتْ بها تُحْمَل فوضعتها بين يديه ، فقال رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده في الجفنة هكذا فبسطها وفرَّق بين أصابعه ثم وضعها في قعر الجفنة ، وقال: خذ ياجابر فصب عليَّ وقل بسم الله فصببت عليه وقلت بسم الله ، فرأيت الماء يفور من بين أصابع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم فارت الجفنة ودارت حتى امتلأت ، فقال : يا جابر ناد من كانت له حاجة بماء ، قال : فأتى الناس فاستقَوْا حتى رَوَوْا ، قال : فقلت : هل بقي أحـد له حاجة ؟ فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يده من الجفنـة وهي ملأى :

تەرجەمە :

جابیر فەرمووی : هاتینە لای عەسکەرەکەوە پێغەمەر ـ صـــلى الله

تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەی جابیر بانگ بۆ ئاوی دەزنوێژ بکە ، بانگم‌کرد : ئاوی دەزنوێژ نیە ؟ ئـــاوی دەزنوێژ نیـــە ؟ ئـاوی دەزنوێـژ نیە ؟ وتم : (یا رسول الله) لە عەسکەرەکەدا قەترەیێ ئاوم دەس‌نەکەوت، پیاوێ لە ئەنصار لە چەند کونە کۆنێکا لە ســـەر دارکونە ئـــاوی بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ سارد ئەکرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێی‌فەرمووم : بچۆرە لای فلانی کـــوڕی فـــلانـی ئەنصاریی تەماشاکە لە ناو کونەکانیا هیچ ئاو هەیە • فەرمووی : چـووم تەماشام کردن لە هیچیانا ئاو نەبوو ، لە هەنگلی کونەیێکیانا قـەترەیێ ئاو بوو ئەگەر رژۆی بکەم طەرەفی وشکیی کونەکە ئەیخواتەوە ، یەعنی ناگاتە خوارێ ، دەرکی کونەکە • چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ عەرزم‌کرد : لە هیچیانا ئاوم دەست‌نەکەوت ئیللا لـە هەنگلی کونەیێکیانا نەبێ کە قەترەیێ ئاوی تیا بوو ئەگەر لێم رژۆبکردایە طەرەفە وشکەکەی ئەیخواردەوە • فەرمووی : بچۆ بۆم بێنـە ، چـووم هێنامە خدمەتی ، کونەکەی بە دەستەوە گرت دەستی کرد بە شتێ ئەیخوێند نەمزانی کە چیی بوو ، بە هەردوو دەستی کونەکەی ئەگوشی لـە دواییا کونەکەی دایە دەستم فەرمووی : یا جابیر بانگ کـە تـەشـــتێ بێنـن بانگم‌کرد : ئەی تەشتی قەوم! تەشتێکیان هێنا هەڵئەگیرا [لەبەر گەورەیی چەند کەسێ هەڵیان ئەگرت] هێنرا دامنا لەبەر دەستی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە تەشتەکـــەدا بە دەستی موبارەکی وای‌کرد [یەعنی] دەستی درێژکرد پەنجەی موبارەکی بلاوکردەوە ، لە بن تەشتەکەدا دایناو فەرمووی : یا جابیر کونەکە بگرەو ئاوکە بەسەر دەستما بلێ (بسم‌الله) ئاوم کرد بەسەر دەســتی موبارەکیاو وتم : (بسم الله) دیم کە ئاو لە بەینی پەنجە موبارەکەکانیا هەڵەقولا ! لـــە دواییا تەشتەکە ئاوی لێ هەڵقولاو دەورەی ئەدا تا پڕ بوو ، فەرمووی :

ئەی جابیر بانگ کە کێ ئیحتیاجیی بە ئاو هەیە بێ • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : خەڵق هاتن ئاویان خواردەوە تا تێراو بـوون • فەرمووی : وتم : کەسێ ماوە کە ئیحتیاجیی بە ئاو بێ ؟ [یەعنی کەس نەمابوو] پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دەستی موبارەکی لەسەر تەشتەکە هەڵبڕی تەشتەکە ئێشتا پڕ بوو !

ئاوێکی زۆر کەم کە ئەوەندە نەبێ لە دەرکی کونە بێتەخوارێ بـــە بەرەکەتی دەسـ تیموبارەکیو بە دۆعای موبارەکی ئەوەندە زۆر بوە کـە ئیحتیاجیی لەشکرێکی پێ دەفع بوە !

وشكا الناس إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الجوع ، فقال : عسى الله أن يطعمكم فأتينا سيف البحر [ساحله] فزخر البحر زخرة [علا موجه] فألقى دابة فأوْرَيْنا [أوقدنا] على شقها النار فاطبخنا واشتوينا وأكلنا حتى شبعنا • قال جابر : فدخلت أنا وفلان وفلان حتى عد خمسة في حِجاج عينها [عظمها المستدير بها] مايرانا أحد حتى خرجنا فأخذنا ضلعا من أضلاعه ، فقوسناه ثم دعونا بأعظم رجل [قيس بن سـعد بن عبـادة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ] في الركب ، وأعظم جمل في الركب ، وأعظـم كِفْل [الكساء الذي يحويه راكب البعير على سنامه لئلا يسقط فيحفظ الكفل الراكب] في الركب فدخل تحته مايطأطىء رأسه م ـ ١٠/٤٤٤ـ٤٦٠، ح ـ ٤١٢/٦ وفيه جود قيس وأبيه ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

تەرجەمە :

خەڵق شکاتی برسێتییان کرد لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئومێدم وایە کە خوا ـ عز وجل ـ طـەعامتـان دەرخوارد بدا ، هاتینە کەناری بەحرەوە ، بەحرەکە شەپۆلێکی دا حەیوانێکی

فرێدایەدەرێ ، لەسەر لایەکی ئاگرمانکردەوە ، کولاّنمان ، بـرژانمان ، خواردمان تا تێر بووین •

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : منو فلاّنو فلاّنو ••• پێنج کەسی ژمارد ، چووینە ناو کالانەی چاویەوە تا هـاتینـەدەرێ کـەس نەیئەبینین • پەراسوویێکمان هێنا وەك کەوان چەمانمانەوە، لە لەشکرەکەدا کام پیاو گەورە بوو =کە قەیسی کوڕی سەعدی کوڕی عوبادە بو ـرضي الله تعالى عنهـ = بانگمانکرد ، کام وشتر لە لەشکرەکـەدا گەورە بـوو هێنامان ، کام کۆپان لە هەموویان گەورەتر بوو لە ناو کۆپانی وشترەکانا هێنامان ،[1] چوە ژێر ئەو پەراسووەوە سەری دانەدەنەوان •

ئەمەیش موعجیزەیێکی گەورەی پێغەمەرە ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ کە (قبل الوقوع)[2] خەبەری لێداوە •

وهذه القطعة الأخيرة من هذا الحديث بدون ذكر المعجزة عن جـابـر ـ رضـي الله تعـالى عنـــه ـ في ح ـ ١٢٧/٥ و ح ـ ٤١٢/٦ و ٤١٣ و م ـ ١٥١/٨ ، ١٥٣ وفيها كان الركب ثلاثمائة ، وأميرهم أبو عبيدة الجراح، وليس فيهم النبي ـ عليه الصـــلاة والســـلام ـ وليس فيها الشكايـة إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تذكر في مواقعها ـإن شاء الله[3]•

---

(١) واتە ئەو پیاوە گەورە سواری ئەو وشترە گەورە کۆپانبەرزە بوو ...
(٢) واتــە پێش روودانی کارەکە .
(٣) دانەر ـخ ـ تەرجەمەی ئەم قسەی سەرەوەی نەکردوە ئـەمە تێبینیی خۆیەتی ، ئەفەرموێ : ئەم پارچەی دواییە لە جابیرەوە ریوایەتکراوە بێ باسی موعجیزە ، لە چەند شوێنێکا ، لە یەکێك لەو شـوێنانەدا : سوپاکە (٣٠٠)کەس بوونو، ئەبوعوبەیدە سەرکردەیان بووو ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ناویانا نەبوو ، باســی داوای لــە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی تیا نیە . پشت بـە خوا لــە شوێنی خۆیا دێت .

٥٦٨/٣٠ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : أصـابت الناس سنَةٌ على عهد النبي ـ صلى الله تعالى عليــه وسلم ـ فبينما النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب في يوم جمعة قام أعرابي فقــال : يا رسول الله [هلك الكراع وهلك الشاء فادع الله أن يسقينا فمدّ يـديـه ودعا ح ـ ٢/١٧٩] هلك المال وجاع العيال فادع الله لنا ، فرفع يـديـه [حتى رأيت بياض إبطيه • ح ـ ٢/٢٤١] [ورفع الناس أيــديهم معــه ح ـ ٢/٢٤٠] وما نرى في الســماء قَزَعة [قطعة من سحاب] فوالذي نفسي بيده ماوضعها حتى ثار السحاب أمثال الجبال ، ثم لم ينزل عن منبره حتى رأيت المطر يتحادر على لحيته ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ! فمطـرنـا يومنا ذلك ومن الغد وبعد الغد والذي يليه حتى الجمعة الأخرى ، وقام ذلك الأعرابي أو قال غيره فقال : يارسول الله تهدّم البناء وغرق المــال فادع الله لنا • فرفع يده فقال : اللهم حوالينا ولا علينا فما يشير بيده إلى ناحية من السحاب إلا انفرجت وصارت المدينة مثل الجوبة [الفـرجــة المستديرة من السحاب] وسال الوادي قَناةُ شهرا ، ولم يجيء أحد من ناحية إلا حدّث بالجود ح ـ ٢/١٨٠ ، م ـ ٤/٢٢٠ ، ن •

٥٦٩/٣١ ـ وعنه يَذكر أن رجلا دخل يوم الجمعة من بابٍ كان وجاهَ المنبر [نحو دار القضاء ، م ، خ أخرى] ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم يخطب ، فاستقبل رسول الله قائما فقال : يا رسول الله هلكت المواشي وانقطعت السبل ، فادعالله يغيثنا [أن يسقينا • أخرى خ] قــال : فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يديــه فقال : اللهم اسقنا ، اللهم اسقنا [وفي رواية بعده : أغثنا في المواضع] اللهم اسقنا • قال أنس: ولا والله مانرى في السماء من سحاب ولا قزعة ولا شــيئا ، وما بيننا وبين سلع [جبل بالمدينة] من بيت ولا دار ، قال : فطلعت من ورائه سحابة مثل الترس ، فلما توسطت السماء انتشرت ، ثم أمطرت [فمطرنا فما كِدنا ان نصل إلى منازلنا ، فما زلنا نمطر الى الجمعة المقبلة •خ أخرى] قال [فـلا• خ اخرى] والله مارأينا الشمس ستا [سَبْتنا م-٤/٢١٩] ثم دخل رجل من

ذلك الباب في الجمعة المقبلة ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم يخطب فاستقبله قائما ، فقال : يا رسول الله هلكت الأموال ، وانقطعتالسبل فادع =الله= يمسكها . قال : فرفع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وسلم ـ يديه ثم قال : اللهم حوالينا ولا علينا ، اللهم على الإكام [بمد الهمزة وكسرها] والجبال ، والظراب [جمع ظَرِب : جبل منبسط على الأرض] و [بطون . أخرى خ] الأودية ، ومنابت الشجر [فانجابت عن المدينة انجيــاب الثوب . اخرى خ] قال : [فأقلعت . اخرى خ] [قـــال : فلقد رأيت السحاب يتقطع يمينا وشمالا يُمْطرون ولا يُمْطر اهل المدينة .اخرى خ] فانقطعت وخرجنا نمشي في الشمس قال : شريك : فسألت أنســـا : اهــو الرجل الأول ؟ [فقال : ما ادري . اخرى خ] قال : لا أدري ح-٢/٢٣٠، ٢٣١ ، م - ٤/٢١٦ ، د ، ن .

٣٢/٥٧٠ ـ عن ثابت عن أنس - رضي الله تعالى عنه ـ قال : كـــان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب يـوم جمعة ، فـقام النـاس فصاحوا ، فقالوا : يارسول الله قحط المطر ، واحمرت الشجر ، وهلكت البهائم ، فادع الله يسقينا . فقال : اللهم اسقنا مرتين . وأيم الله مانـرى في السماء قزعة من سحاب ، فنشأت سحابة وأمطرت ، ونـزل عـن المنبـر فصلى ، فلما انصرف فلم تزل تُمْطِرُ إلى الجمعة التي تليها . فلما قـام النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يخطب صاحوا إليه تهدمت البيوت ، وانقطعت السبل فادع الله يحبسها عنا فتبسم النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ثم قال : اللهم حوالَيْنا ولا علينا ، فكشطت [معلوما ومجهولا أي تكشفت] المدينة ، فجعلت تَمْطُر [من الأول أو الإفعال] حولها ولا تمْطُر بالمدينة قطرة . فنظرت إلى المدينة وإنها لفي مثل الإكليل [ما أحاط بالشيء روضة مكللة محفوفة بالنور وعصابة تزين بالجوهر ، ويسمى التاج إكليلا] ح - ٢/٢٣٧ ، م - ٤/٢٢٠ .

في البخاري روايات كثيرة نقلت منها ثلاثة ، وأشرت إلى مافي البقية من الفروق اليسيرة اكتفاء ، لأن الحادثة واحدة والراوي أنس - رضـي

الله تعالى عنه ـ واكتفيت بترجمة الأولى والإشارة إلى مافي اللتين بعدها.

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضـــي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لـــە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گرانییێ هات بەسەر خەڵقا ، لەو وەختەدا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليــه وسـلم ـ لە رۆژی جومعەیێکا خوطبەی ئەخوێند ، عەرەبێکی بەرِرانیی هەڵسا وتی : (یارسول الله) ماڵ بە هیلاکا چوو ، مناڵ برسییان بوو ... دۆعامان بۆ بکە خوا بارانمان بۆ ببارێنێ . دەستی هەڵبرِی خەڵقیش لەگەڵ ئەو دەستیان هەڵبرِی ، لە ئاسمانا پارچەیێ هەورمان نەدەبینی ، قەسەم بەو ذاتە کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایـــە دەستی موبارەکی دانەنایەوە تا هەور لە هەموو لایێ وەکوو شاخ بڵاوبۆوە [یەعنی هەموو ئەطرافی داگیر کرد] تەشریفی لە مینبەرەکەی نەهاتەخوارێ تا دیم کە باران بە سەر ریشی موبارەکیا ئەهاتەخوارێ ، ئەو رۆژە بارانمان بۆ باریی ، سبەینێیش ، سبەینێی دواییش ، دوای ئەویش تـــا جومعەی دوایی . ئەو ئەعرابییە ، یاخۆ فەرمووی غەیری ئـــەو ، هەڵسا وتی : (یارسول الله) خانوو رووخا ، مـــاڵ غەرق بوو ، دۆعامان بۆ بکە . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ دەســـتی موبارەکی هەڵبرِی ، فەرمووی : خوایا لە ئەطرافمان ببارێنەو لەسەر ئێمە مەبارێنە ، بە دەســتی موبارەکی ئیشارەتی بۆ هەر طەرەفی هەورەکە ئەکرد هەورەکە لێك ئەبۆوەو بڵاو ئەبۆوە ، مەدینە وەکوو لە ناو حەلقەیێکا بێ لە هەور ، دۆڵی قەنات تا مانگێ هەڵسا . لە هەر طەرەفێکەوە یەکێ بهاتایە هەر بەحثی بەرەکەتـــی ئەکرد .

لە ریوایەتێکا ئەفەرموێ : دەستی هەڵبرِی تا هەردوو بن‌باخەڵەم دی ، فەرمووی : خوایا بارانمان بۆ ببارێنە . لـــە دۆعـــای هەفتەی دواییدا فـــەرمووی : خوایا بارانەکە لـەســـەر ئەطرافمان ببارێنە ، لـەســـەر

ئێمەی مەبارێنە ، لەسەر تەپۆڵکەو شاخو باسكو شیوو بنـــی درەختان ببارێنە • بارانەکە مونقەطیع بوو ، چووینە دەرێ لەبەر هەتاوا ئەڕۆییـــن شورەیك ئەڵێ : لە ئەنەسم پرسیی : ئەو پیاوە کە جومعەی دوایی هەڵسا پیاوەکەی ئەوەڵ بوو یان نا ؟ فەرمووی : نازانم •

لە ریوایەتێکی موسلیما ئەفەرموێ : [کە ئەو جومعەیە باران دەستی بە بارینکرد] پیاوی بە قووەت بە زەحمەت ئەچوەماڵەوە • لە ریوایەتێکا : هەورەکە کە رەویەوە تەماشای مەدینەم کرد وەکوو لە ناو تاجا بێ لـــە ئەطرافی مەدینە ئەباری ، لە مەدینە قەترەیێ نەدەباری • هەر لەم ریوایەتەدا ئەفەرموێ : [کە جومعەی دوایی خەڵق طەڵەبی قەطعی بارانەکەیان لـــە پێغەمەر کرد - صلی الله تعالی علیه وسلم -] پێغەمەر -صلی الله تعـالی علیه وسلم - تەبەسسومی کرد لە دواییا دۆعای کرد •••

وەلحاصڵ حادیثە هەر یەکێکە لە بەینی ریوایەتەکانا هیچ فەرقێکی وا نیە کە موبایەنەتیان پێ پەیدا بکا •

موعجیـــزەی :

لە ئانێکا لە ئاسمانێکی صافوسایەقە بێت بارانی لێبباریێ تـــا هەفتەیێك جومعەی دوایی بە دۆعای پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - هەر لەو ئانەدا هەورەکە بڕەوێتەوە مەدینە بارانی لێ نەبارێ هەر لە ئەطرافی ببارێ ! دوو موعجیزەی زۆر گەورەن •

لە وەختی شیددەتا دۆعای دەفعی =شیددەت= •
تەشەببوث بە پیاوی موبارەك •
دۆعاکردن بۆ بڕانەوەی باران کە زەرەری ببێ •
نوێژی جومعە بری نوێژەبارانە ئەکەوێ •
دەستهەڵبرین بۆ دۆعا •

دعـاؤه بالبركة العامـة لشخص(١) :

٥٧١/٣٣ ـ عن زُهرة بن مَعْبَد عن جده عبدالله بن هشام ، وكـان قد أدرك النبيَّ ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وذهبت به أمه زينب بنت حميد [الصحابية] إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالت : يا رسول الله بايعْهُ [على الإسلام] فقال : هو صغير : فمسح رأسه ودعا له • وعن زُهْرة بن معبد أنه كان يخرج به جده عبدالله بن هشـام إلى السوق فيشتري الطعام ، فيلقاه ابن عمر وابن الزبير ـ رضي الله تعـالى عنهم ـ فيقولان له : أَشرِكنا [إشرَكنا ، إشْرِكنا ••• روايات] فإن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد دعا لك بالبركة • فيشركهم فربما أصاب الراحلة كما هي [بتمامها] فيبعث بها إلى المنزل ح ـ ٢٨١/٤ •

تەرجەمە :

زوهرەی کوڕی مەعبەد لە باپیریەوە ، کە عەبدوڵلاّی کوڕی هیشامە، ریوایەت ئەکا عەبدوڵلاّ ـ رضي الله تعالى عنه ـ بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ گەییوە دایکی عەبدوڵلاّ کە زەینەبی کچی حەمیدە ـ رضـي الله تعالى عنها ـ بردیە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزی کرد وتی : (یا رسول الله) لەسەر ئیسـلامەتیی بەیعەتی لەگـەڵ بکـە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : منالّە ، دەستی بەسـەرا هێناو دۆعای بۆ کرد [بۆ بەرەکەت] زوهرە ئەڵێ : باپیرم [کە عەبدوڵلاّیە ـ رضي الله تعالى عنه ـ] ئەیبردمە دەرەوە بـۆ بـازاڕ طەعامی ئەکڕی • ئیبنوعومەرو ئیبنوزوبەیـری ـ رضـي الله تعالـى عنهـم ـ پێ ئەگەیی پێیان ئەفەرموو : بمانکە بە شەریك ؛ چونکی پێغەمەر ـ صلى الله تعالـى عليه وسلم ـ دۆعای بەرەکەتی بۆ کردووی ، ئەیکردن بە شەریك ، زۆر

(١) دۆعاکردنی ـ پێغەمەر ـ بە بەرەکەتی گشتیی بۆ یەکێك •

جار وشترێکی بە بارەوە قازانج ئەکرد ئەینارده ماڵەوە ، باری وشترێـــکی طەعام قازانج ئـەکرد ، ئەینارده ماڵەوە [دوو ئیحتیمال] •

موعجیزەی : قەبووڵو دەوامی دۆعای بەرەکەتە •

حوکمی : ئینسان شتێکی کڕی بەو سەرمایە دروستە یەکێکی تر بکا بە شەریکی خۆی لە قازانجا هەرچی بێ طەعام بێ یا غەیری طەعام لای ئیمامی شافیعی – رضي الله تعالی عنه – ئەم حوکمە خاصە بە (مثلی)یەوە ، لە (متقوم)ا ئەبێ یەکێکیان نیـوەی مەتاعەکـــەی بـــە نیـــوەی مەتاعی شەریکەکەی بفرۆشێ ، هەردوکیان قەبضی بکەن ، یا هەرکەس بەعزێ لە مەتاعەکەی بەوی تر بفرۆشێ بە قەرزو قەبضی بکەن ، لە دواییا ئیذنـــــی یەکتریی بدەن لەتەصەڕڕوفکردن لەو ماڵەدا • ئەو وەختە ئەبن بە شەریك • راجیح لای ئیمامی مالیك ـ رضي الله تعالی عنه ـ وایە کە شیرکەت لـــە طەعاما دروستە • فەقەط ظاهیری حەدیثەکە عامە لەمەدا (مثلی) بـێ یـــا (متقوم) بێ ، طەعام بێ یا غەیری طەعام بێ ، ئەمما ئەو قیسمە حەدیث نیە ، ئەثەرەو فیعلی صەحابییەو موخالیفیشی نەقڵ نەکراوە •

دەست بەسەرهێنانی ماڵا سوننەتە •

٣٤/٥٧٢ شبيب بن غرقدة قال : سمعت الحي [أي القبيلة التي أنـا فيها ، وهم البارقيون ، نسبوا إلى بارق ، جبل باليمن] يحدثون عن عروة [بن الجعد] أن النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أعطاه دينارا يشتري له به شاة ، فاشترى له به شاتين ، فباع إحداهما بدينار وجاءه بدينـــار وشاة [فقال : اللهم بارك له في صفقته • أحمد] فدعا له ـ عليه الصلاة والسلام ـ بالبركة في بيعه • وكان لو اشترى التراب لربح فيه ! [ولأحمد قال : فلقد رأيتني أقف بكناسة الكوفة فأربح أربعين ألفا قبل أن أصل إلى أهلي] قال سفيان [بن عيينة] : كان الحسن بن عمارة جاءنا بهـــذا

الحديث [وهو من الضعفاء بالاتفاق] عنه ، قال : سمعه شبيب من عروة [البارقي – رضي الله تعالى عنه –] فأتيته ، فقال شبيب : إني لم أسمعه من عروة ، قال : سمعت الحي يخبرونه عنه • ولكن سمعته يقول : سمعت النبي – صلى الله تعالى عليه وسلم – يقول : الخير معقود بنواصي الخيل إلى يوم القيامة • قال [شبيب] : وقد رأيت في داره سبعين فرسا • قال سفيان [بالسند] : يشتري [عروة – رضي الله تعـالى عنه –] له [عليه الصلاة والسلام] شاة كأنها أضحية ح – ٦/٧٣ ، د ، ت ، ابن ماجه ،

موعجيـزەی :

دۆعای بەرەکەتو قەبووڵبوونیە •

حوکمـی :

بەیعی فوضوولیی دروستە ، ئەگەر حەدیثەکە صەحیح بێ • ئەممـا مەوقووفە تەوەققوفی بەستۆتە سەر ئیذنی صاحیبی • فەقەط حەسەنی بنی عومارە زۆری طەعن لێ دراوە • شوعبەو ســـوفیانی ثەوریـــیو ئیمامی ئەحمەدو ئیبنوحیببان طەعنیان لێداوە ؛ ئیمامی ئەحمەد – رضي الله تعالـى عنه – ئەفەرموێ : ئەحادیثی ئەو مونکەرە ، مەوضووعە • ئیبنوحیببـان ئەڵێ : (مدلس)ە حەدیثی زەعیف ئیســـناد ئەداتە لای پیاوی گەورە ، فەقەط چونکە شەبیب ئەم حەدیثەی لە خێڵی باریقیی بیستوە ، ئەو خێڵەیش هەموو درۆزن نین ئیسنادیان داوەتە لای عوروە – رضي الله تعالى عنه – بوخاریی – رحمه الله – ریوایەتی کـــردوەو ئیشارەتیشـــی کردۆتە ئەلای زەعیفییەکەی بە نەقڵی قسەی سوفیان •

تەرجەمە :

شەبیب ئەفەرموێ : لە حەییی باریقیم بیستوە لـە عوروەوە ریوایەت ئەکەن کە پێغەمەر – صلى الله تعالى عليه وسلم – دینارێکی داوە بە عوروە

کەمەڕێکی بۆ بکڕێ ، عوروە ـ رضي الله تعالى عنه ـ بەو دینارە دوو مەڕی پێ‌ئەکڕێ ، مەڕێکیان بە دیناریێ ئەفرۆشێتەوە ، مەڕێك‌و دیناریێ ئەبا بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای بەرەکەتی بۆ کرد لە بەیعا [فەرمووی : خوایا بەرەکەت خەیتـــــە بەیعیەوە • ئەحمەد] سوفیانی بنـــی عویەینە ئەفەرموێ : حەســـەنی بنی عومارە ئەم حەدیثەی بۆ ئێمە هێنا لە شەبیبەوە وتی : شەبیب لە عوروەی بیستوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ چوومە لای شەبیب لێم‌پرسیی فەرمووی . من ئەم حەدیثەم لە عوروە نەبیستوە وتی : لە حەییی باریقیم بیستوە ئەوان لە عوروەی ریوایەت ئەکەن ، لە عوروەم بیست ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : خێر بـە ناوچاوانی ئەسپ‌و ماینەوەیە [کـە غەزای پێ بـــکرێ لـە رێی خوادا] تا رۆژی قیامەت • شەبیب فەرمووی : لە ماڵی عوروەدا حەفتـــا ئەسپ‌وماینم دی • سوفیانی بنی عویەینە [بە سەعد] ئەفەرموێ : عوروە ـ رضي الله تعالى عنه ـ مەڕی ئەکڕی بۆ پێغەمەر ـ صـــلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەر وەك مەڕی قوربانیی وابوو •

لەم حەدیثەدا حوکمێکی تریشی تیا هەیە کە قازانج با لەسەرمایەکەیشی زیاتر بێ دروستە •

حەسەنی کوڕی عومارە لەم حەدیثەدا ئەو تەدلیسەی کە کردوویەتـی ئەوەیە کە خێڵی باریقی تەرك کردوە بۆ خاتری ئەمە کە حەدیثەکەی لـــە ئینسانی نامەعلوومەوە نەبێ رێ‌وڕاست وتوویەتی : شـەبیب لـە عوروەی ریوایەت کردوە • تا سوفیان چۆتە لای شەبیب‌و لێی پرسیوە ئەگەر ئەو تەصحیحە نەبوایە بوخاریی ریوایەتی نەدەکرد •

إخبــاره ـ عليه الصلاة والســلام ـ بقتل أميــة بن خلف ووقوعه كمــا أخبــر بــه(١) :

٣٥/٥٧٣ ـ عبدالله بن مسعود حدث عن سعد بن معاذ ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنه قال : كان صدّيقاً لأمية بن خلف [أبي صفوان] وكـان أمية إذا مرّ بالمدينة نزل على سعد [رضي الله تعالى عنه] وكان سعد [رضي الله تعالى عنه] إذا مر بمكة نزل على أمية فلما قدم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المدينة انطلق سعد معتمرا ، فنزل على أمية بمكـة ، فقال لأمية : انظر لي ساعة خلوة لعلّي أن أطوف بالبيت ، فخرج به قريباً من نصف النهار ، فلقيهما أبو جهل فقال : يا أبا صفوان من هذا معك؟ فقال : هذا سعد . فقال له أبو جهل : ألا أراك تطوف بمكة آمنـا وقـد آويتم الصباة وزعمتم أنكم تنصرونه وتعينونهم ؟ أما والله لولا أنك مـع أبي صفوان مارجعت إلى أهلك سالما . وقال له سعد ، ورفع صوته عليه: أما [مخففا ومشدّدا] والله لئن منعتني هـذا لأمنعنّك ماهو أشـد عليك منه : طريقك على المدينة . فقال له أمية : لا ترفع صوتك يا سعد على أبي الحَكَم سيّدِ أهل الوادي ! فقال سعد : دعنا عنك يا أمية ، فوالله لقد سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنهم قاتلوك. قال : بمكة ؟ قال : لا أدري . ففزع لذلك أمية فزعا شديدا . فلما رجع أمية إلى أهله قال : يا أم صفوان أَلمْ ترَيْ ما قال لي سعد ؟ قالت : وما قال لك ؟ قال : زعم أن محمدا [صلى الله تعالى عليه وسلم] أخبرهم أنهم قاتليّ . فقلت له : بمكــة ؟ قــال : لا أدري . فقال أمية : والله

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیــه وســلم ـ بە کوشتنی ئومەییەی کوڕی خەڵەف ، لە پێش ڕوودانیاو ، ڕوودانی وەك چۆنی فەرمووبوو .

لا أخـرج من مكـة • فلما كـان يـوم بـدر [وجـاء الصـريـخ] استنفر أبو جهل الناس ، قال : أدركوا عِيركم فكره أمية أن يخرج ؛ فأتاه أبو جهل فقال : يا أبا صفوان إنك متى يراك الناس قد تخلفت وأنت سيد أهل الوادي تخلفوا معك ، فلم يزل به أبوجهل حتى قال : أمَّا إذ غلبتني فوالله لأشترين أجود بعير بمكة ، ثم قال أميـة : يا أم صـفوان جهزيني • فقالت له : يا أبا صفوان وقد نسيت ما قال لك أخوك اليثربي؟ قال : لا ، ما أريد أن أجوز معهم إلا قريبا ، فلما خرج أمية أخذ لا ينزل منزلا إلا عقل بعيره ، فلم يزل بذلك حتى قتله الله =عز وجل ببدر=• ح - ٦/٢٣٢ ، ح - ٦/٦٨ بفرق مالا يغير وهو أن فيه :

٣٦/٥٧٤ ـ فبينا سعد يطوف إذا أبو جهل • فقال : من هذا الذي يطوف بالكعبة فقال سعد : أنا سعد • فقال أبو جهل : تطوف بالكعبـة آمنا وقد آويتم محمدا [صلى الله تعالى عليه وسلم] وأصـحابه ؟ فقـال : نعم • فتلاحيا [تنازعا] بينهما • فقال أمية لسعد : لا ترفع صوتك على أبي الحكم ، فإنه سيد أهل الوادي • ثم قال سعد : والله لئن منعتني أن أطوف بالبيت لأقطعن متجرك بالشام • قال : فجعل أمية يقول لسـعد : لا ترفع صوتك ، وجعل يمسكه ، فغضب سعد : فقال : دعنا عنك فإنـي سمعت محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يزعم [يقول] إنه قاتلك• قال: إياي ؟ قال : نعم • قال : والله مايكذب محمد إذا حدَّث [قاله لأنه كان موصوفا عندهم بالصدق] فرجع إلى امرأته [صفية بنت معمر] فقال : أما تعلمين ماقال لي أخي اليثربي ؟ قالت : وماقال ؟ قال : زعم أنه سـمع محمدا يزعم أنه قاتلي • قالت : فوالله مايكذب محمد [صلى الله تعـالى عليه وسلم] قال : فلما خرجوا إلى بدر وجاء الصريخ قالت له امرأته: أما ذكرت ماقال لك أخوك اليثربي ؟ قال : فأراد أن لا يخرج ، فقال لـه

أبوجهل : إنك من أشراف الوادي فسر يوما أو يومين فسار معهم يومين [حتى وصل المقصد] فقتله الله =ح - ٦/٦٨= .

كيفيـــة قتـــله[1] :

٣٧/٥٧٥[2] ـ عن عبدالرحمن بن عوف [أحد العشرة المبشرة] ـرضي الله تعالى عنه ـ قال : كاتبت أمية بن خلف كتابا بأن يحفظني في صاغيتي [أي مالي أو حاشيتي أو أهلي ، ومن يصغى إليه أي يميل] بمكة ،وأحفظه في صاغيته بالمدينة ، فلما ذكرت الرحمن قال : لا أعرف الرحمن، كاتبني باسمك الذي كان في الجاهلية ، فكاتبته عبد عمرو فلما كـــان في يـوم بـدر [في رمضان في السنة الثانية من الهجرة] خرجت إلى جـبل لأحرزَه [لأحفظه] حين نام الناس فأبصره بلال [المؤذن ـ رضي الله تعالى عـنه ـ وكان أمية يعذب بلالا بمكة لأجل إسلامه عذابا شديدا] فخرج حتى وقف على مجلس من الأنصار فقال : أميةُ بن خلف ، لا نجوت إن نجا أمية. فخرج معه فريق من الأنصار في آثـارنا ، فلما خشيت أن يلحقونا خلفت لهم ابنه [عليا] لأشغلهم [وقيل من الإشغال] فقتلوه ، ثم أبوا حتى يتبعونا، وكان رجلا ثقيلا ، فلما أدركونا قلت له : ابرك ، فبرك فألقيت عليـــه نفسي لأمنعه ، فتخللوه بالسيوف من تحتي حتى قتلوه ، وأصاب أحدهـم رِجلي بسيفه ، وكان عبدالرحمن بن عوف يرينا ذلك الأثر في ظهر قدمه ح ـ ٤/١٥٠ ، ح ـ ٦/٢٤٢ ، مختصرا غاية الاختصار .

تەرجەمە :

مەعنای ئەم سێ حەدیثە لە پێشا حەدیثی ئەوەڵ تەرجەمە ئەکەم، ئەوی

---

(١) چۆنیەتیی کوشتنی ئومەیەی کوڕی خەلەف .

(٢) ئـەم حەدیثە بۆ باسی موعجیزە لـە لاپەڕە (٣٤٩)ی بەرگیچـوارەمـدا نووسراوە .

لازم بێ لە حەدیثی دوەم تیاذیکر ئەکەم ، لە دواییا حەدیثی سێیەم تەرجەمە ئەکەم (بعون الله وتوفیقه) •

سەعدی بنی موعاذ ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : دۆستی ئومەییەی بنی خەلەف بووم ، ئومەییە بهاتایە بۆ مەدینە لە لای سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ دائەبەزیی • سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ تەشریفی بچوایە بۆ مەککە لای ئومەییە دائەبەزی • کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هیجرەتی کرد بۆ مەدینە ، سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ بۆ عومرە تەشریفی چوو بۆ مەککە ، لای ئومەییە دابەزی • بە ئومەییەی فەرموو : بۆم تێفکرە [بۆم بزانە] چ ساعەتێ کە چۆڵ بێ و کەس لە کەعبەدا نەبێ بەڵکو لەوساعەتەدا طەوافی بەیت بکەم • ئومەییە نزیکی نیوەڕۆ کە خەڵق غافڵ ئەبن سەعدی برد ـ رضي الله تعالی عنه ـ لەو وەختەدا کە سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ طەوافی ئەکرد ئەبوجەهلیان پێ گەیی ، وتی : یا ئەباصەفوان ئەوە کێیە طەوافی کەعبە ئەکا ؟ سەعد جوابی دایەوە فەرمووی : من سەعدم • ئەبو جەهل وتی : طەوافی کەعبە ئەکەی بە ئەمینیی و محمدو ئەصحابی ئەواتتان حیمایە کردوە موعاوەنەتی ئەکەن ؟ سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بەڵێ حیمایەی ئەکەین و موعاوەنەتی ئەدەین • لێیان بوو بە نیزاع ئەبوجەهل وتی : بزانە وەڵڵاهی ئەگەر لەگەڵ ئەبوصەفوانا نەدەبوویت بە ساغیی نەئەگەڕایتەوە بۆ لای ماڵ و مناڵت ! سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەنگی هەڵبڕی ، فەرمووی : وەڵڵاهی ئەگەر مەنعم بکەی لە طەوافکردن من مەنعی لەوە خراپترت لێ ئەکەم ؛ ڕێی تیجارەتی شامت لێ قەطع ئەکەم کە بەسەر مەدینەدا ئەڕوا ! ئومەییە بە سەعدی وت ـ رضي الله تعالی عنه ـ دەنگ بەسەر ئەبولحەکەما بەرزمەکەرەوە کە گەورەی وادیی مەککەیە • خەریك بوو سەعدی ئەگرت • سەعد ـ رضي الله تعالی عنه ـ رقی هەڵسا فەرمووی .

وازمان لێ بێنه من له پێغەمەرم بیستوه ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ ئەیفەرموو : که ئەتکوژێ ئومەییه وتی : من ئەکوژێ ؟ فەرمووی : بەلێ٠ ئومەییه وتی : له مەککه ؟ سەعد فەرمووی : نازانم ٠ ئومەییه لەوه زۆر ترسا =وتی:= وەڵلاهی محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ که قسەیێکی کرد درۆ ناکا [چونکه تەجرەبەیان کردبوو که قەت قسەی بەدرۆ دەرنەچوە] ئومەییه چوەوه لای ژنەکەی [که صەفیەی کچی مەعمەره] پێیوت : نازانی برادەره مەدینەییەکەم چی پێ وتم ؟ وتی : چی پێ وتیت ؟وتی پێیوتم : که محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەمکوژێ ٠ ژنـــەکـەی وتی : وەڵلاهی محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قەت درۆ ناکا [راستگۆیه]٠

که قورەیش بۆ موحارەبه له مەککه چوونەدەرێ بۆ بەدر هاوارکەر هات ، ئەبوجەهل نەفیری عامی کرد ، وتی : بگەنه کاروانەکەتان ! ئومەییه نەیەویست لەگەڵیان بچێ ٠ ئەبوجەهل هاتەلای وتی : ئەی ئەبوصەفـوان تۆ گەورەی ئەهلی وادیی مەککەی ، که خەڵق بتبینن که دواکەوتووی و لەگەڵیان ناچی ئەوانیش لەگەڵ تۆ بەجێئەمێنن ٠ رۆژێ دوو رۆژ لەگەڵیان برۆ ٠ که ئەبوجەهل هەر وازی لێ نەهێناو لەگەڵی خەریك بوو ٠ وتی : که تۆ غەڵەبەت لێ کردم ئەبێ کام وشتر له مەککەدا چاکه بیکرم ٠ له دواییا ئومەییه به ژنەکەی وت : ئەی ئوممصەفوان تەدارەکم بۆ بکه ٠ ژنەکەی وتی : ئەی ئەبوصەفوان بۆ قسەی برادەره مەدینەییەکەت لــه فکر چوەتەوه ؟ وتی : خەیر ئیرادەم وایه نەختێ لەگەڵیان برۆم ٠ کــه ئومەییه چوەدەرێ له هەموو قوناغێ وشترەکەی ئەشکێڵ ئەکرد ، هــەر بەم نەوعه لەگەڵیان ئەرۆیی تا خوا [به دەستی بیلال ـ رضي الله تعــالی عنه ـ] له بەدرا به جەهەنەمی موشەرڕەف کرد !

[ئیبنوئیسحاق ئەفەرموێ : ناوی ئەوەی که هاواری برد بۆ قورەیش

ضەمضەمی کوڕی عەمری غیفاریی بوو • ئەبوســـوفیان بە قـافلەیێـکی گەورەوە کە ماڵی زۆری قورەیشی تیابوو لـە شامەوە هاتەوە ، پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەڵقی دەعوەت کرد کە لە قافلە بدەن کە ئەو خەبەرە گەیی بە ئەبوسوفیان ضەمضەمی نارد بۆ لای قورەیش کە بێن بە ئیمدادیانەوە ، کە ضەمضەم گەییە مەککە کلكوگوێی وشترەکەی بڕی، بەرۆکی خۆی دادڕی ، هاواری کرد : ئەی قورەیش هەموو ماڵتان لەگەڵ ئەبوسوفیانە ، محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ڕێی پێ گرتـوون ، ئیمداد ! ئیمداد ! بە هاوارمانەوە بگەن •

هەم ئیبنوئیسحاق ئەڵێ : کە ئومەییە خۆی گرت کە لەگەڵیان نەچێ ئەبوجەهل عوقبەی [برای دایکیی ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنهـ] کوڕی ئەبوموعەیطی بەسەرا موسەللەط کـرد ، عوقبە بخورداتێکی هێنا لە بەردەمی ئومەییەدا داینا پێیوت : تۆ لە ژن مەعدوودی ! عوقبە پیاوێکی سـەفیهـ بوو •] •

کەیفییەتی قەتلی ئومەییە :

عەبدوڕەحمانی کـــوڕی عەوف کە لە عەشـــەرەی موبەششەرەیە فەرمووی : موعاهەدەنامەیێکم بۆ ئومەییەی بنی خەلەف نووسی ، کە ئەو لە مەککەدا موحافەظەی ماڵو کەسو کارم بکا ، منیش موحافەظەی ئەو ئەکەم لە مەدینەدا • کە لەفظی رەحمانم ذیکر کرد ، یەعنی وتم : عەبدوڕەحمان ، وتی : من رەحمان ناناسم کە تۆ خۆت کردوە بە عەبدی ، چ نـاوێکت بوو لە جاهیلییەتا ئەو ناوەت بنووسە • عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عەبدی عەمرم نووسی • کە رۆژی بەدر وقووعی بوو کـە خەڵق نوستن چووم بۆ لای شاخێکەوە کـە موحافەظەی بکەم • بیلاڵ ئومییەی دی چوو تا لای مەجلیسێکی ئەنصارا راوەســتا وتی : ئـەوە

ئومەییەیە [یەعنی نەجاتی مەدەن دەرچێ] خوا نەجاتم نەدا ئەگەر ئومەییە نەجاتی بێ • چەند کەسێ لە ئەنصار جوێبوونەوە کەوتنە شـــوێنمان ، کە ترسی ئەوەم پەیدا کرد کە بمانگەنێ عەلیی کـــوڕی ئومەییەم بـۆ بەجێهێشتن کە بەوەوە مەشغوولیان بکەم نەمانگەنێ • عەلییان کوشت لە دوایبا وازیان لێ نەهێنایێ هەر شوێنمان کەوتن ، ئومەییەیش پیاوێکی قورس و گران بوو ، کە پێمان گەیین پێموت : وشترەکـــەت بیـخەدە ، بیخیدا =وتم : خۆت بدە بەزەویـــدا= خۆم هاویت بەسەرا تا نەیێلـم بیکوژن لە ژێر منەوە شیریان برد تا کوشتیان شیری یەکێکیان کـــەوت لە پێم ، ئیبراهیمی کوڕی عەبدوڕەحمان ئەڵێ : عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ شوێنی شیرەکەی پێنیشان ئەدایێ لە پشتی پێی [ئەوانەی کە لە کوشتنیا شەریك بوون موعاذی بنی عەفراء ، خاریجەی بنیزەید ، خەبیبی بنی ئەساف ، بیلال بوون ـ رضي الله تعالى عنهم ـ سا هەرکەس کوشتبێتی زانینی ئەوەندە مەطلووب نیە ، ئەوی مەطلووب بێ صیدقـی خەبەری پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ] •

عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ بۆیە موداڤەعەی کرد چونکی موعاهەدەی لەگەڵا کردبوو تا موعاهەدەکەی لەگەڵا بەجێ بێنێ •

بیلال و ئەنصار ـ رضي الله تعالى عنهم ـ بۆچی ضامنێتی عەبدوڕەحمانیان شکان ؟ چونکی بەمە کە ئومەییە هاتبوو حەرب لەگەڵ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بکا حەقی ذیمەتی نەمابوو (بالفرض) عەبدوڕەحمانی لەو رۆژەدا دەست بکەوتایە ئەیکوشت •

بوخاریی ـ رحمه الله ـ ئەم حەدیثەی لە وەکالەتا ذیکر کردوە بـەو موناسەبە کە عەبدوڕەحمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئومەییە کە موشریکە لە (دار الكفر)ا کردوویەتی بە وەکیلی خۆی کە لە مەککەدا موحافەظەی

کەس‌و کاری بکا ، گینا جێی ئەم حەدیثە غەزای بەدرە ، لەوێدا دوو سێ سەطری لێ نووسیوەو لەبەر ئەمە کە موعجیزەی پێغەمەری ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـتیایە من لەگەڵ دوو حەدیثەکـەی پێشەوەی لێـرەدا نووســـیم •

وجود مثل مصباحين مع عبـاد بن بشر وأسيد بن حضير حين انصرفا من عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ ورضي عنهما ــ في ليلة مظلمة:(١)

٥٧٦/٣٨ ــ عن أنس ــ رضي الله تعالى عنه ــ أن رجلين من أصحاب النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ خرجا من عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ في ليلة مظلمة ومعهما مثل المصباحين يضيئان بين أيديهما • فلما افترقا صار مع كل واحد منهما واحد حتى أتى أهله ح ــ ٤٤١/١ ، ح ــ ٧٢/٦ ، ١٥٤ ، وعنه كان أسيد بن حضير وعباد بن بشر بن وَقْشٍ عند النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ، ورضي عنهما ــ ح ــ ١٥٤/٦ • [ذكر البخاري هذا القدر معلقا ، وكتبته لبيان الرجلين • وتمامـه]: فـي ليلة ظلماء حِنْدِس [زۆر تاريك] فلما خرجا أضاءت عصا أحدهما فمشيا في ضوئها ، فلما افترقَتْ بهما الطريق أضاءت عصــا الآخـر قســطلاني ٦ / ١٢٤ •

تەرجەمە :

شەوێکی تارێکی شەوەزەنگ ئوسەیدی بنی حوضەیرو عەببادی بنی بیشر لە خدمەت پێغەمەرا ئەبن ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ کە تەشریفیان لە خدمەتی چوونەدەرێ دوو چرایان لــە بەردەمەوە بــوو رێی بــۆ رووناك‌ئەکردنەوە ، کە لێك جوێ‌بوونەوە هەر یەکە چرایێکی لە بەردەمەوە

(١) بوونی دوو چرا لەگەڵ عوببادی کوڕی بیشرو ئوسەیدی کوڕی حوضەیرا ــ خوایان لێ رازیی بێ ــ کە لە شەوێکی تاریکەدا لە خزمەت پێغەمەر صلى الله تعالى عليه وسلم ــ گەڕانەوە .

بوو تا گەییەماڵەوە • لە ریوایەتە موعەللەقەکەدا ئەفەرموێ : عــەصـــای یەکێکیان هەڵگیرسا ، لەبەر رووناکی‌یەکەیا رۆیین ، کە لێك جوێ‌بوونەوە عەصای ئەوی‌ تریشیان هەڵگیرسا ، موبایەنەتیان نیە چونکی بوولی دوو چرا لە بەزدەمیانەوە بە ئیعتیباری جوێ‌بوونەوەیانە • ئاخری حـەدیثەکـە تەفسیری ئەوەڵی ئەکاتەوە •

ئەم خاریقەیە بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ موعجیزەیە ، بۆ ئەوان کەرامەتە •

حنـين الجـــذع :(١)

٥٧٧/٣٩ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كان يخطب يوم الجمعة إلى شجرة أو نخلة، فقالت امرأة من الأنصار أو رجل [تميم الداري ـ رضي الله تعالى عنه ـ]: يا رسول الله ألا نجعل لك [شيئا تقعد عليه فإن لي غـــلاما نـجارا فـي ح ـ ٤/٣٢] منبرا ؟ قال : إن شئتم • فجعلوا له منبرا ، فلما كان يـوم الجمعة دُفـع إلى المنبر فصاحت النخـــلة [التي كان يخطب عندهـا حتى كادت أن تنشق في ح ـ ٤/٣٢] صياح الصبي ثم نزل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم] فضمه إليه تئن أنين الصبي الذي يُسكَّن ! قـــال ـ عليه الصلاة والسلام ـ: كانت تبكي على ماكانت تسمع من الذكر عنـدهـا ح ـ ٦/٤٣ ، ح ـ ٤/٣٢ ، ح ـ ٢/١٧٢ وفيه : سمعنا للجذع مثل أصوات العشار [جمع عشراء الناقة التي مضى على حملها عشرة أشهر] ح-٢/١٧٢ ن وفيه : اضطربت تلك السارية كحنين الناقة الخلوج ، حتى نزل النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فوضع يده عليه] •

---

(١) نالاّندنی لقی دارخورما .

تەرجەمە :

جابیری بنی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـلای دارێ یا لای دارخورمایێ رۆژی جومعان ئەوەستاو خوطبەی ئەخوێن • ژنێ لە ئەنصار یا پیاوێ کە تەمیمی دارییە ـ رضي الله تعالی عنه ـ =وتی:= شتێکت ،لە ریوایەتەکەی ترا مینبەرێکت بۆ دروستبکەین تەشریفت لەسەری رابوەستی ؟ [من غولامێکی نەججارم هەیە • أخری] فەرمووی : ئەگەر حەزەکەن بیکەن ، مینبەرێکیان بـۆ دروستکرد • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـکە تەشریفی چوو بۆ لای مینبەرەکە دارخورماکە وەك منالێ نالآنی • لە ریوایەتەکەی ترا وەك وشترێ دە مانگ بە سەر حەملیا رابووردبێ هاواری کرد نزیك بوو لەت بێ • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی هاتەخوارێ بەخۆیەوە گوشی ، دەستی نایە سەر وەك منالێ بگریو بنالێنێو بێدەنگی بکەی وا ئەینالآن • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : بۆیە ئەگری لەسەر ئەو ذیکرەی کە لایابوو ئەی بیست •

ئـەم موعجیزەیە لە قسەکردنی حەزرەتی عیسا ـ علیـــه الصـــلاة والسلام ـ موعجیزەترە ؛ چونکی دار لە قووەی نەوعیا نیە کە بـگری ، حەزرەتی عیسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ لە قووەی نەوعیشیا هەیەو لــە قووەی شەخصیشیا هەیە کە قسە بکا •

فتـــح كنـز كســـرى وقيصـــر(١)

٥٧٨/٤٠ ـ عن عدي بن حاتم [الطائي ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال: بينا أنا عند النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ أتاه رجل فشكا إليـه

---

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە گرتنی گەنجینەی کیسراو قەیصەر •

الفاقة ، ثم أتاه آخر فشكا إليه قطع السبيل [الرجلان صهيب وبلال ـرضي الله تعالى عنهما ـ] فقال : ياعدي هل رأيت الحيرة ؟ قلت : لم أرها وقد انبئت عنها • قال : فإن طالت بك حياة لترَيَنَّ الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف أحدا إلا الله • قلت فيما بيني وبين نفسي : فأين دِعار طيِّئ الذين قد سعَّروا البلاد [ملأوها شرا وفسادا] ؟ ولئن طالت بك حياة لتَفْتَحَنَّ كنوز كسرى • قلت : كسرى بن هرمز ؟ قال: كسرى بن هرمز • ولئن طالت بك حياة لترَيَنَّ الرجـل يُخـرج مِلءَ كفه من ذهب أو فضة يطلب من يقبله منـه ، فلا يجد أحدا يقبله منـه • وليلقينَّ الله أحدكـــم يوم يلقـاه وليس بينـه وبينه ترجمان يترجم لـه ، فيقولَنَّ : ألم أبعث إليك رسولا فيُبلِّغَك ؟ فيقـول : بلى • فيقول : ألم أعطك مالا وأفضِل عليك ؟ فيقول : بلى • فينظر عن يمينه فلا يرى إلا جهنم ، وينظر عن يساره فلا يرى إلا جهنم • قال عـدي [رضـي الله تعالى عنه] : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : اتقــوا النار ولو بشقة تمرة ، فمن لم يجد شقة تمرة فبكلمة طيبة • قال عــدي [رضي الله تـعالى عنــه] : فرأيت الظعينة ترتحل من الحيرة حتى تطوف بالكعبة لا تخاف إلا الله • وكنت فيمن افتتح كنوز كسرى بن هـرمز • ولئن طالت بكم حيـاة لترَوُنَّ ما قال النبي أبو القاسم ـ صلى الله تعالى عليـه وســلم ـ يخرج ملء كفـه ح ـ ٤٨/٦ ، ح ـ ١٦/٣ • وليس فيه فتح كنز كسرى ن •

تەرجەمە :

عەدیی کوڕی حاتەمی طائیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : لە وەختێکا کە لە خدمەت پێغەمەرا بووم ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ پیاوێ هات شکاتی لە فەقیریی کرد • لە دوایيا یەکێکی تر هاتە خدمـەتی

شکاتی لە ڕێگرتنی جەردە بو لە خەڵق • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـە وسلم ـ فەرمووی : ئەی عەدیی تۆ حیرەت دیوە ؟ عەرزمکرد : نەمدیوە ئەمما بیستوومە ، لە بوونی خەبەرم دراوەتێ • فەرمووی : ئەگەر عومرت درێژ بێ چاوت پێئەکەوێ کە ژنی ناو کەژاوە لە حیرەوە پێ طـــەوافـی کەعبە ئەکا لە غەیری خوا لە هیچ کەس ناترسێ • لە دڵی خۆما وتم : ئەی جەردەی طەی لە کوێ ئەبن کە دنیایان پڕ کردوە لە شەڕو فەساد ؟ فەرمووی : ئەگەر بمێنی فەتحی کەنزی کیسرا ئەکرێ • عەرزمکرد: کیسرای کوڕی هورموز • فەرمووی : کیسرای کوڕی هورموز • ئەگەر بمێنی چاوت پێ ئەکەوێ کە پیاو پڕ بە مستی ئاڵتوونو زیو ئەباتە دەرێ ئەگەڕێ بۆ یەکێ کە لێی قەبووڵ بکا کەسی دەست ناکەوێ کە لێی قەبووڵ بکا • لەو ڕۆژەدا کە ئینسان ئەگاتەوە بە خوا یەکێ لە ئێوە ئەگاتە حوزووری خوا لە بەینی خواو ئەو کەسەدا تەرجومان نیە ، (بالذات) خوای ـ عـز وجل ـ ئیستیجوابی ئەکا ، ئەفەرموێ : پێغەمەرم بۆ نەناردی کە ئەمـرو نەهی منت تەبلیغ بکا ؟ ئەڵێ : بەڵێ نـاردت • ئـەفـەرموێ : نیعمـەتم نەدایتێ ؟ ماڵم نەدایتێ ؟ فەضلمبەسەرا نەکردی ؟ ئەڵێ : بەڵێ • ئەو وەختە تەماشای لای ڕاستی ئەکا غەیری جەهەننەم هیـــچ نابینێ • تەماشای لای چەپی ئەکا غەیری جەهەننەم هیچ نابینێ • عەدیی ئەفەرموێ : لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیە وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : خۆتان لە ئاگر موحافەظە بکەن با بە لەتێ خورمایش بێ ، ئەوی لەتە خورمایێکی نەبوو بیدا بـــە صەدەقە هیچ نەبێ بە قسەیێکی خۆش دڵی خەڵق بێنێتە جێ •

عەدیی ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : چاوم کەوت بـە ژن لـە کەژاوەدا لە حیرەوە هەڵسا تا طەوافی کەعبەی ئەکرد لە خوا نەبێ لە هیچ کەس نەدەترسا • خۆم لەگەڵ ئەوانە بووم کـــە فەتحی خەزنەی کیسرای کوڕی هورمزیان کرد • ئەگەر عومرتـــان درێژ بـــێو بمێنن ئەوەی کە

ئەبولقاسم پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی ئەیبینن کە پیاو پڕ بە مستی ئاڵتوونو زیو ئەباتە دەرێو کەس نادۆزێتەوە بیداتێ •

لەم حەدیثەدا سێ ئیخبار لە غەیبی تیایە ؛ دوانی عەدیی بە چاوی خۆی دیویەتی ، ئێمەیش بە تەواتور بیستوومانە ئەمینێتیی تا زەمانی فیتنەی بەنی ئومەییە دەوامی کرد • پارەنەویستن مـــاوە ، ئەویش موحەققە کە ئەبێ ؛ چونکی هیچ نیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری لێبداو نەبێو نەیێتە وجوود •

صەدەقە با کەمیش بێ ئینسان لــــە عەذابی جەهەننەم ئەگێڕێتەوە ، قسەی خۆشیش لەگەڵ برادەری دینییا وایە ، بەڵکو لەگەڵ عوموووما •

٥٧٩/٤١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أنه قـــال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [قد مات •م] إذا هلك كسرى فلا كسرى بعده • وإذا هلك قيصر فلا قيصر بعده • والذي نفسي [نفس محمد] بيده لتُنْفِقنَّ كنوزهما في سبيل الله ح ـ ٦٢/٦ ، م ـ٣٧٤/١٠•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە کیسرا بـــە هیلاکاچوو دوای ئەو هیچ کیسرا نابێ ، کە قەیسەر بەهیلاکا چوو دوای ئەو هیچ قەیسەر نابێ • قەسەم بەو کەســــە کە نەفسی محمد لە دەستی قودرەتیایە خەزنەی کیسراو قەیسەر لە رێی خوادا صەرف ئەکەن •

صدق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەو موعجیزانە هەمووی بوو ، ئەو فەضیلەتە بە نەصیبی حەزرەتی عومەر بوو ـ رضي الله تعالى عنه ـ [••••] تا ئیمڕۆ نەبیسراوە کیسرایێ بووبێو نەبیسراوە قەیسەرێ بووبێ•

٥٨٠/٤٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال أبو جهل :

هل يَعْفِر [ماضيه عَفَرَ] محمد وجهه بين أظهركم ؟ قال : فقيل : نعم. فقال : واللات والعزّى لئن رأيتـه يفعـل ذلك لأطأن على رقبتـه ، أو لأعفِرَنّ وجهه في التراب ! قال : فأتى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وهو يصلّي زعم ليطأ على رقبته ، قال : فما فجِئهم [بفتح الجيم وكسرها كعلم وفتح] منه إلا وهو ينكص على عقبيه ويتقي بيديه . قال : فقيل له : مالك ؟ فقال : إن بيني وبينه لخندقا من نار ، وهولا ، وأجنحة كأجنحة الملائكة . فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لو دنا مني لاختطفته الملائكة عضوا عضوا . قال: فأنزل الله ـ عزوجل ـ [قال أبو حازم]: لا ندري في حديث أبي هريرة أو شيء بلغه : (كلا إن الإنسان ليطغى أن رآه استغنى، إن إلى ربك الرجعى ، أرأيت الذي ينهى عبدا إذا صلى ؟ أرأيت ان كـان على الهدى أو أمر بالتقوى ؟ أرأيت إن كذب وتولى ؟)[1] يعني أبـا جهـل (ألم يعلم بأن الله يرى ؟ كلا ، لئن لم ينته لنَسفَعَن بالناصية ، ناصـية كاذبة خاطئة ، فليدع ناديه . سندع الزبانية ، كلا ، لا تطعه) زاد عبيدالله في حديثه : قال : وأمره بما أمره به . وزاد [محمد] بن عبد الاعلى : فليدع ناديه ، يعني قومه م ـ ١٠/٢٧٢ ، ن .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەبوجەهل وتی : ئـایـا محمـد ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ له نـاو ئێـوەدا رووی خـۆی ئـەنێتـە سـەر خاك ؟ پێیـانوت : بـەڵێ . وتی : قەسـەم به لاتو عوززا ئەگەر بیبینم وا بکـا ئـەبـێ پێ بنێم بەسـەر مليـا ، يـا وتی ئەبێ دەموچاوی له ناو خاکـا خۆڵاویی بکـەم . ئەبوهـورەيـرە فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هات نوێژی

(١) العلـق / ٥/١٣ .

کـرد • ئەبوجەهل ئیرادەی کـرد کـە پێ بنێ بەسەر ملی موبـارەکیـا ئەوەندەیان زانی کە پاشەوپاش گەڕایەوە بە دەستی موحافەظەی خۆی لە شتێ ئەکرد • پێیان وت : چیت لێ روودرا ؟ وتی : لە بەینی منو ئەوا خەندەقێکی ئاگرو ترسو گەلێ باڵی وەك باڵی مەلائیکە هەیە ، ئەو وەختە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەگەر لێمەوە نزیـــك بوایەوە مەلائیـــکە ئەعضا ـ ئەعضا ئەیانفڕان [یەعنـــی هـــەر پارچەی مەلائیکەیێك ئەیفڕان] خوا ئەم ئایەتانەی نازڵ فەرموو •

ئەبوحازم کە لە ئەبوهورەیرەوە ریوایەتی ئـــەم حەدیثە ئەکا ئەڵێ : نازانین ئـەم قســـە لـە نوزوولی ئـــەو ئایـەتانـە لـە حـەدیثـی ئەبوهورەیرەدایە یـا شـــتێکـە گەییوە بـە ئـەبوهورەیرە [یـەعنـــی دەرجی حەدیثەکەی کردوە بوە بە مودرەج] ئایەتەکـــان مەعنایان وایە : وازبێنن لە کوفرانی نیعمەت موحەققەقە کە ئینسان خۆی بە دەوڵەمەند بینی [وەك ئەبوجەهلو ئەقرانی] طوغیان ئەکا ، خۆی لە خۆی ئەگۆڕێ ، بە تەحقیق روجووعبوونەوەیان ئەلای خوایـــە [یەعنی موجازاتو موکافاتیان هەرکەس بەپێی عەمەلی خۆی ئەدرێتێ] چاوت لەو کەسەیە [کە ئەبوجەهلە] نەهی لە عەبد ئەکا کە نوێژی کرد تا نوێژ نەکا ؟ خەبەرمبدەرێ ئەو کەسەی کە نەهی عەبد ئەکا لە نوێژکردنو ئەمری پێ ئەکا بە عیبادەتی ئەوثان ، لەو ئەمرو نەهیەی‌دا ئەگەر لە سەر هیدایەت بێ یا ئەمر بە تەقوا بکا ؟ خەبەرم بدەرێ ئەگەر لەو ئەمرو نەهیەی‌دا تەکذیبی حـــەق بـــکاو روو لە حەق وەربگێڕێ ئایـا نازانێ کە خوا ئەیبینێو موطەلیعە بەسەر ئەحواڵیا کە لەسەر هیدایەتە یا لەسەر ضەلالەتە ؟ بەعزێ وتوویانە : مەعنای وایە موراد لەوەی کە لەسەر هیدایەتەو ئەمر بە تەقوا ئەکا ئەو ذاتەیە کە نەهی لێ‌ئەکرێ لـــە نوێژکردن • موراد لەوەی کە تەکذیبی حەق ئەکاو روو لە حەق وەرەگێڕێ

ئەبوجەهل‌و ئەقرانیەتی • ئەو وەختە مەعنای ئایەتەکان وا ئەبێ : خەبەرم بدەرێ ئەوی نەهی لێ ئەکرێ لە نوێژکردن ئەگەر لەسەر رێـــی هیدایەت بێ‌و ئەوی نەهی ئەکا تەکذیب‌و تەوەللا بکا ئایا تەعەجوبی لێ ناکرێ ؟ بۆ نازانێ خوا چاوی لە کردەوەکەی هەیەو موطەلیعە بەسەریا ؟ (بیضاوي) [جەلالەین لەسەر مەعنای دوەم تەفسیری ئایەتەکانی کردۆتەوە] ئەی ناهیی وازبێنە لەم ئەمر بەمونکەرو نەهی لە مەعرووفە • وەللاهی ئەگەر وازی لێ نەهێنێ مووی ناوچاوانـــی ئەگریـــن‌و رای‌ئەکێشین بـــۆ جەهەننەم ، چ ناوچاوانێ ناوچاوانێکی درۆزن‌و گوناهکار • با قەوم‌و عەشیرەتی بانگ بکا بۆموعاوەنەتی ، ئێمەیش زەبانییەی جەهەننەمی بۆبانگ ئـەکەین • ها زینهار ئەی محمد ئیطاعەتی نەکەی دەوام لەسەر سوجدەی خۆت بکەو بەوە قوربەت بە خوا پەیدا بکـە •

۵۸۱/۴۳ ـ قال ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ: قال أبو جهل: لئن رأيت محمدا يصلي عند الكعبة لأطأن على عنقه فبلغ النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : لو فعله لأخذته الملائكة ح ـ ۴۱۴/۷ •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : ئەبوجەهل وتی ئەگەر چاوم بکەوێ بە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە نوێژ بکا لای کەعبەوە بە پێ ملی ئەشێلم ، ئەم ناماقوولییە بە پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ گەیی فەرمووی : ئەگـەر ئەیـکا مەلائیکـە ئەیانفـڕان [بۆ جەهەننەم] •

ئەم دوو حەدیثە مورسەلی صەحابین ؛ چونکی ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ نەگەییوە بەو وەقعەدا ئیحتیمالی هەیە ئەو وەختە نەهاتبێتە دنیاوە • ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە غەزای خـــەیبـەرا تەشریفی هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تـــعالى عليـه وسلم ـ فەقەط

صەحابیی گەورەو بچووکیان عەدلن ، هیچیان بە دەمی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ حەدیث هەڵنابەستن • ئەبێ هەردوکیان لە پێغەمەریان بیستبێ ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ مورسەلی صەحابیی موتتەصیله •

موعجیزەی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ (ظاهرا) زەعیفو بێقووەت بوو ئەبوجەهلی لەعین بە قووەتو عەشیرەت زۆر لە چی ترسا کە نەچوو ئەو بێحەیاییە بکا ؟ کە چوو بۆچی گەڕایەوەو نەیتوانی بیکا ؟

ئینسان ئەبێ ئیعتیمادی بە خوا ئەوەندە بێ کە هەرچی ئەو موقەددەری نەکردبێ نابێ • بە قسەی هیچ کەس لە چاکەکردن واز نەهێنێ، بە ئەمری هیچ کەس موخالەفەی ئەمرو نەهی خوا نەکا •

٥٨٢/٤٤ ـ عن مسروق قال : كنا عند عبدالله [بن مسعود] جلوسا وهو مضطجع بيننا فأتاه رجل فقال : يا أبا عبدالرحمن إن قاصا عند أبواب كندة يقص ويزعم أن آية الدخان تجيء فتأخذ بأنفاس الكفار ، ويأخذ المؤمنين منه كهيئة الزكام • فقال عبدالله وجلس وهو غضبان : يا أيها الناس اتقوا الله ! من علم منكم شيئا فليقل بما يعلم ، ومن لم يعلم فليقل : الله أعلم [فإن من العلم •خ] فإنه أعلم لأحدكم أن يقول لما لا يعلم : الله أعلم فإن الله ـ عز وجل ـ قال لنبيه ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (قل : ما أسألكم عليه من أجر وما أنا من المتكلفين)[1] إن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لما رأى من الناس إدبارا فقال : اللهم سبع كسبع يوسف ! قال : فأخذتهم سنة حصّت [استأصلت] كل شيء حتى أكلوا الجلود والميتة من الجوع • وينظر

---

(١) ص / ٨٦ •

إلى السماء أحدهم فيرى كهيئة الدخان ، فأتاه أبو سفيان فقال : يا محمد إنك جئت تأمر بطاعة الله وبصلة الرحم ، وإن قومك قد هلكوا فـادع الله لهم. قال الله ـ عز وجل ـ (فارتقب يوم تأتي السماء بدخان مبين يغشـى الناس هذا عذاب أليم) إلى قوله (إنكم عائدون)[1] قال : أفيكشف عذاب الآخرة ؟ يوم نبطش البطشة الكبرى إنا منتقمون ، فالبطشة يوم بدر ، وقد مضت آية الدخان والبطشة ، واللزام ، وآية الروم م ـ ١٠/٢٧٣ ، ٢٧٤ ، ح ـ ٢/٣٢٦ ، ح ـ ٧/٣٢٢ ، ٢٧٤ ، ٣٢٣ . ت ، ن بألفاظ متقاربة أحمد وابن ماجه . وفي م ـ ١٠/٢٧٤ . وحتى أكلوا العظام فأتى النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رجل فقال : يارسول الله استغفر الله لمضر فإنهم قد هلكوا ، فقال : لمضر ؟! إنك لجريء . قـال : فدعـا الله لهم ، فأنـزل الله عز وجل (إنا كاشفوا العذاب قليلا إنكم عائدون) قال : فمطروا ، فلمـا أصابتهم الرفاهية قال : عادوا إلى ماكانوا عليه .

تەرجەمە :

مەسرووق ئەڵێ : لای عەبدوڵلای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعـالى عنه ـ دانیشتبووم ئەویش لە بەینمانا راکشابوو پیاوێ هاتەلای وتی : (یا أبا عبدالرحمن) پیاوێکی حیکایەتخوان لای قاپیی کەندەوە [دەرگاییێکی شاری کووفەیە] قسە ئەکا ، ئەڵێ ئایەتی دوخان یێت ، نەفەسی کـافران ئەگرێ ، موسوڵمانانیش لەوە وەکوو هەڵامەت ئەیگرن ، عەبدوڵلا هەڵساو دانیشت بە رقەوە فەرمووی : ئەی ئینسانان تەقوا لە خوا بکەن!کەسـێ شتی زانی ئەوی کە ئەیزانێ بیڵێ ، ئەوی شت نازانێ بڵێ خوا عالمـترە لە هەموو کەس ، ئەوەیش لە عیلمە کە ئینسان شتێك نەزانێو بڵێ نایزانم ؛ چونکی خوا ـ عز وجل ـ بە پێغەمەری فەرموو ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بڵێ : من لەسەر تەبلیغی ئەمری ئیلاهیی داوای ئوجرەتتان لـێ

(١) الدخان / ١٠ ـ ١٥ .

ناکەم لەوانەیش نیم کە ئیختیاری زەحمەتو کولفەت بکەم شت نەزانـمو بە درۆ شت هەڵبەستمو بە ئێوەی بڵێم • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە چاوی پێ‌کەوت قەومەکەی پشتی تێ ئـەکـەنو قسـەی ناگرنەگوێو ئیمان ناهێنن ، دۆعای لێ‌کردن فەرمووی : یاڕەببی موبتەلایان بە حەوت ساڵ وەك حەوت ساڵی یوسف =بکە= یەعنی گرانییان بـۆ بنێرە ، گرانییێ گرتنی هەموو شتێکی لە بنج هێنا تا پێستەو مردارەوەبووو ئیسقانیان ئەخوارد لـە برسانا ، تەمـاشـای ئـاسـمانیان ئـەکرد وەکوو دووکەڵ ئەهاتەبەرچاویان ، ئاسمانیان وا ئەبینی •

ئەبوسوفیان هاتە خدمەت پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ وتی : (یا محمد) تۆ هاتووی ئەمر ئەکەی بەمە کە خەڵق طاعەتی خـوا بکەن ، ئەمر ئەکەی بە صیلەی رەحم ، قەومەکەت بە هیـلاك‌چوون ، دۆعایان لای خوا بۆ بکە • =پیاوێك لە موضەر هاتە خدمەت پێغـەمـەر وتی : دۆعا بۆ موضەر بکە ، بە هیلاکا چوون • فەرمووی : بۆ موضەر ؟ تۆ ئازای • دۆعای بۆ کردن= خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : ئەی محمد موتتەظیری ئەو رۆژە ببە کـە ئاسمان دووکەڵێکی ئاشکارا بێنێ هەمـوو ئینسان دائەپووشێ ، ئەمە عەذابێکی زۆر گەورەو ئەلیمە • یا ڕەببی ئەم عەذابەمان لەسەر هەڵگرە ئێمە موئمینین ، لە کوێ ئیمان ئێنن ؟ لە کوێ فکر ئەکەنەوە بەرخۆیان ؟ پێغەمەرێکم بۆ ناردن هەموو شتێکـی بـۆ بەیانکردن کەچی روویان لێ وەرگێڕاو وتیان : ئەمە خۆی هیچ نـازانێ خەڵق شتی فێر ئەکاو شێتە • ئێمە بە دۆعای پێغەمەر عەذابیان لەسـەر لائەبەین بۆ موددەتێکی کەم ، دوای ئەوە دووبارە عەودەت‌ئەکەنەوە سـەر کوفر ، رۆژی بەطشەی گەورەیان تێ‌بگەیێنە کە رۆژی بەدرە ، ئێمە وا ئینتیقامیان لێ ئەستێنین •

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : بەطشەی گەورە رۆژی بەدرە ، ئایەتی دوخان [کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ ئێشتا لە مەککەدا بوو هیجرەتی نەفەرموو بوو] رابورد بەطشە ، لیزام ، ئایەتی رۆم هەموو رابوردن ٠

وەلحاصـــڵ دوخـان ئـــەو گـرانیـەیە کـە بـۆیـان بـوو بـە دۆعـــای پێغـەمەر ـ صـلی الله تعـالی علیـه وسـلم ـ بەطشـــە : کوشـتاری رۆژی بـەدرە کـە لێیـانکـرا ٠ لیـزام : ئـەو ئەسارەتەیـە کە تووشی بوون لە بەدرا ٠ ئایەتی رۆمیش : ئەوەیە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ خەبەری دا بەوە کە رۆم بەسەر فارسا غەڵەبە ئەکەن٠ ئەمانە هەموویان رابوردوون تاکەوێتە رۆژی قیامەت هەڵسان ٠

٤٥/٥٨٣ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالی عنه] قال : خمس قد مضين : الدخان ، واللزام ، والروم ، والبطـشة ، والقمر ح ـ ٧/٣٢١ ٢٦٥ ، م ـ ١٠/٢٧٥ وفي خ ـ ٢/٢٣٦ وزاد أسـباط عن منصور [علی حديث الدخان] فدعا رسول الله ـ صلی الله تعالی عليـه وسـلم ـ فأطبقت عليهم سبعا ٠ وشكا الناس كثرة المطر ٠ قال : اللهم حوالينا ولا علينا ، فانحدرت السحابة عن رأسه فسقوا الناس حولهم ٠

تەرجەمە :

کە ئەبوسوفیان طەلەبی دۆعای بارانی کرد لە مەککەدا بۆ قورەیش پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ دۆعای کرد حەوت رۆژ بە هەور ئاسمانیان لێهاتەوە یەك ، هەر باران باری ، خەڵق شکایەتیان لە بارانی زۆر کرد ، پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە ئەطرافمان بیارێنە لەسەر ئێمە مەبارێنە ، هەورەکە لە سەر سەری پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ کشایەوە خەڵقی ئەطرافی ئەهلی مەککە بارانیـــان بـۆ ئەباری ٠

وەجهی ئیعجازی ئەم حەدیثانە دیارە •

ئەم واقیعەیە لە مەککەدا (قبل الهجرة) وقووعی بوە ، غەیری ئەوەیە کە ئەنەس – رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتی کردوە کە رۆژی جومعە لـــە ئەثنای خوطبەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ دۆعای کرد بـۆ بارینیو بۆ مونقەطیع بوونی •

انشـــقاق القمـــر(١)

٥٨٤/٤٦ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : انشق القمر على [ونحن [أبو سلمة بن عبدالأسد والأرقم بن أبي الأرقم وابن‌مسعود ـ رضي الله تعالى عنهم ـ] مع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بمنى ، فقال : اشهدوا وذهب فرقة نحو الجبل المعروف بحرا ح – ١٨٨/٦] عهـد رسول الله – صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شقتين [فلقتين فستر الجبل فلقة، وكان فلقة فوق الجبل ، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: اللهم اشهد م – ٢٧٦/١٠ • فرقتين : فرقة فوق الجبـــل ، وفرقة دونـه خ ـ ٣٤٨/٧] فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : اشهدوا ح-٧١/٦، م ٢٧٦/١٠ ، ت ، ن • انس وابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ لكنهما لم يشهداه فحديثهما مرسل صحابي •

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی مەسعوود – رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرمـوێ : لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تـعالى عليـه وسلم ـ مانگ بوو بە دوو لەتەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : تێفکرن شەهادەت بدەن [بەم موعجیزەیە] ئەبونەعیم لە ریوایەتی خۆیا ئەمەی لێ زیاد کردوە

(١) کەرتبوونی مانگ •

کە ئیبنومەسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئێمە لە مەککە بووین چاوم کەوت بە لەتێکی لەسەر شاخی مینا بوو •

٥٨٥/٤٧ ـ وعن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن أهل مكة [في الدلائل عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أنهم الوليد بن المغيرة ، وأبو جهل ، والعاص بن وائل ، والعاص بن هشام ، والاسود بن عبديغوث، والأسود بن المطلب ، وابنه زمعة والنضر بن الحرث] سألوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن يريهم آية فأراهم القمر شقتين حتى رأوا حِرا بينهما ح ـ ١٨٧/٦ مرسل صحابي •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : موشریکی مەککە طەلەبیانکرد لە پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلم ـ کە موعجیزەیێکیان پێنیشان بدا ، بە دوولەتبوونەوەیی مانگی پێ نیشاندان [بەینیان ئەوەندە بوو] تا شاخی (حیرا) لە بەینیانا بینرا ، (فەقەط ئەنەس خۆی نەیدیوە ئەبێ لەوانەی بیستبێ کە دیویانە • حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە لە حوکمی مەرفووعایە (أبو الضحی)لە مەسرووقەوە ئەویش لە ئیبنومەسعوودەوە ریوایەتیان کردوە کە قورەیش لە هاتوچۆکەری دەرەوەیان پرسی وتیان : چاومان پێیکەوت) •

ئەم موعجیزە لە شەقی بەحر بە عەصای حەزرەتی مووسا ـ علیه الصلاة والسلام ـ موعجیزترە ؛ چونکی عەصاکەی تەماسی بەحرەکەی کردوە ، فەقەط بەینی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و مانگ چەندە لێك دوورن !

إخبـاره عن الغيب[1] :

٥٨٦/٤٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نعى النجاشي في اليوم الذي مات فيـه ، خرج إلى المصلى فصف بهم وكبر أربعا ح ـ ٣٦٣/٢ ، د ، ن ، ت ، وفي أخرى : قال : استغفروا لأخيكم •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتە کە پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەو رۆژەدا کە نەجاشیی پادشای حەبەشەی تیا مرد خەبەری بە مردنی دا • تەشریفی چوو بۆ موصەللا ، صەفی بە ئەصحاب بەست چوار دەفعە (الله أکبر)ی کرد •

حـوکمی :

نوێژ لەسەر غائیب دروستە •

تەکبیری نوێژی جەنازە چوارە •

٥٨٧/٤٩ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قـــال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أخذ الراية زيد [بن حارثة] فأصيب، ثم أخذها جعفر فأصيب ، ثم أخذها عبدالله بن رواحة فأصيب ، وإن عيني رسول الله لتذرِفان • ثم أخذها خالد بن الوليد مِن غير إمْرة ففتح لــه ح ـ ٣٦٣/٢ ، ح ـ ٦٧/٦ مختصرا ، ح ـ ١٣٢/٦ وفيه : أخذها سـيف من سيوف الله• ح ـ ٣٩/٥ وفيه : وقال : مايسرنا أنهم عندنا • قـــال أيوب : أو قال : مايسرهم أنهم ••• إلخ ح ـ ٣٦٩/٦ وهو الآتي ذكره، لأنــه أتـم •

---

(١) هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە شتی نادیاریی•

٥٨٨/٥٠ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ نعى زيدا وجعفرا وابن رواحة للناس قبل أن يـأتيهـم خبرهم • فقال : أخذ الراية زيـد فأصيب ، ثم أخذ جعفر فأصيب ، ثم أخذ ابن رواحة فأصيب ، وعيناه تذرفان ، حتى أخذ الراية سيف من سـيوف الله حتى فتح الله عليهم ح ـ ٦/٣٦٩ ، ن •

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : كە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری شەهادەتی زەیدی بنی حاریثـــەو جەعفەری بنی ئەبو طالیبو عەبدوڵلای بنی رەواحەی دا بە خەڵق ، لـە پێش ئەمەدا خەبەریان بۆ خەڵق بێ فەرمووی : زەید بەییاخەكەی وەرگرت شەهید بوو ، دوای ئەو جەعفەر وەری‌گرت شەهید بوو ، دوای ئـــەو ئیبنورەواحە وەری‌گرت شەهیدبوو • هەردوو چاوی موبارەكی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرمێسكی پیائەهاتە خوارێ • تا سـەیفێ لە سەیفانی خوا ، تا شیرێ لە شیرانی خوا بێ ئەمە ئـــەمری پێ‌بكـرێ بەییاخەكەی وەرگرت تا خوا فەتحی بەسەراكردن ، تا خوابۆی‌فەتح‌كردن •• بەوە دڵخۆش نابین ، یا ئەوان دڵخۆش نابن كە بە زیندوویەتی لـــە لامان بوونایە لەبەر ئەو دەرەجەو پایەبەرزییە كە ئەوانی تیان •

٥٨٩/٥١ ـ عن عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : أمَّر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في غزوة موتة زيد بن حارثة، فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن قتل زيـد فجعفـر ، وإن قتل جعفر فعبدالله بن رواحة • قال عبدالله : كنت فيهـم فـي تـلك الغزوة ، فالتمسنا جعفر بن أبي طالب فوجدناه في القتلى ، ووجدنا مافـي جسده بضعا وتسعين من طعنة ورمية • وفي أخرى : أنه وقف على جعفر

يومئذ وهو قتيل فعددت به خمسين بين طعنة وضربة ليس منها شيء فـي دبـره ، يعني في ظهره ح ـ ٣٦٩/٦ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ له غەزای مۆتەدا زەیـــدی کوڕی حارثەی کرد بە ئەمیر فەرمووی : ئەگەر زەید کـــوژرا جەعفەر ئەمیرە • جەعفەر کوژرا عەبدوڵلای کوڕی ڕەواحە ئەمیرە • عەبدوڵلای کوڕی ئیمامی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهم أجمعين ـ ئەفەرموێ : ئـەو ڕۆژە لە ناویانا بووم ، بۆ جەعفەر گەڕاین لە ناو شەهیدەکانا دۆزیمانەوە پەنجا برینی پێوەبوو • لە ریوایەتەکەی ترا : نەوەدو ئەوەندە برینەی پێوە بوو لە ڕمو لە تیرو لە شیر، هیچی لە پشتەوە نەبوو •

حەدیثی ئەوەڵ خەبەرە لە رابوردوو ، تەرتیبی ئەم حەدیثە خـەبـەرە لە موستەقبەڵو تەرتیبی شەهادەتیان •

٥٩٠/٥٢ ـ جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ يقول : رأيت النبي [رسول الله] ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يرمي على راحلته يوم النحر ويقـول : لتأخذوا مناسككم فإني لا أدري لعلي لا أحج بعد حجتي هذه م ـ ٤٠١/٥•

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە سواریی وشتر لە ڕۆژی جەژنی قوربانا ڕەجمی شەیتانی ئەکرد ، ئەیفەرموو : ئەفعاڵو ئەرکانی حەجتان بەجێبێنن ، لە منەوە فێـر بن‌و وەری‌بگرن ، بەڵکو[1] لە دوای ئەم حەجەم حەج ناکەم •

خەبەری وەفاتی خۆیی داوە •

حوکمی ئەمەیە لە ڕۆژی ئەوەڵا بە سواریی ڕەجمی شەیتان دروستە•

---

(١) دانەر ـخـ لێرەدا ئەگەر بیفەرموایە : «لەوانەیە لە دوای ئەم حەجەم حەج نەکەم » کوردانەتر دەبوو •

باقیی ڕۆژەکانی تر بە پێیان ڕەجمکردنی سوننەتە • لە ڕۆژی سێیەما بـە سواریی ، ئەمما بە پێیان بێ ، بە سواریی بێ هەموو ڕەجمەکان دروستن •

٥٩١/٥٣ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ صعد أحدا وأبوبـــكر وعمر وعثمان [رضي الله تعالى عنهم] فرجف بهم ، فقال : اثبت أحد فإنما عليك نبي وصديق وشهيـدان ح ـ ٩٣/٦ ، ٩٨ وفيه : فضربه برجله • د ، ت ، ن •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی سەرکەوتە سەر شاخی ئوحود ئەبوبەکرو عومەرو عوثمانی ـ رضي الله عنهم ـ لە خدمەتا بـوو ، شاخی ئوحود لەرزییەوە • پێغەمەر ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ پێی تێوەژەنو فەرمووی : ئەی ئوحود بوەستە داسەکنێ کێت لەسەرە ؟ هەر پێغەمەرێكو صەدیقێكو دوو شەهیدت لەسەرە • بەوە خەبەری دا بە شەهادەتی ئیمامی عومەرو ئیمامی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنهما ـ •

٥٩٢/٥٤ ـ عن سعد بن أبي وقاص [رضي الله تعالى عنه] [قال: جاء النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعودني وأنا بمكة وهو يكره أن يموت بالأرض التي هـاجـر منـها ، قـال : يـرحـم الله ابـن عفـــراء فـي ح ـ ٥/٥] قال : عادني رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـي حجة الوداع من وجع أشفيت فيه على الموت فقلت : يا رسول الله بلغ بي ماترى من الوجع وأنا ذو مال ، ولا يرثني إلا ابنة لي واحدة ، أفأتصدق بثلثي مالي ؟ قال : لا• قلت : أفأتصدق بشطره ؟ قال : لا •[قـلـت : الثلث ح ـ ٥/٥] الثلث والثلث كثير ، إنك إن تذر ورثتك أغنياء خيـر من أن تذرهم عالة يتكففون الناس ، ولست تنفق نفقة تبتغي بها وجه الله إلا أجرت بها ، حتى اللقمة التي تجعلها في في امرأتك • قال : قـلـت :

ـرسول الله أخلّفُ بعد أصحابي ؟ قال إنك لن تُخلّف فتعمل عملا تبتغي به وجه الله إلا ازددت به درجة ورفعة ، ولعلك تخلّفُ حتى ينفع بك أقوام ويضُرَّ بك آخرون . اللهم امض لأصحابي هجرتهم ولا تردهم على أعقابهم . ولكن البائس سعد بن خولة قال رثى له رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ من أن تُوفي بمكة م ـ ٨٣/٧ ، ٩٠ ، ح ـ ٥/٥ ، ح ـ ٢٢٥/٦ ، ح ـ ٣٩٠/٢ ، ت ، د ، ن ، جه .

تەرجەمە :

سەعدی بنی وەقاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە مەککە نەخۆشییەکم گرت نزیك بووم لە مردنەوە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە (حجة الوداع)ا بە ئەحوالپرسیمەوە تەشریفی هات ، عەرزمکرد : (یا رسول الله) نەخۆشیی گەیانوومیە ئەم دەرەجەیە ، منیش مالم هەیە ، هەر تەنها کچێك ئیرثم لێ ئەگرێ ، دوو بەشی مالەکەم بکەم بە وەصیەت ؟ فەرمووی : خەیر . وتم نیوەی ؟ فەرمووی : خەیر . وتم : سێیەکی ؟ فەرمووی : سێیەکی ، سێیەکیش زۆرە . ئەگەر واریثەکانت بە دەولەمەندیی بەجێ‌بێلی چاکترە لەوە کە بە فەقیریی بەجێیان بێلی دەست لە خەلق بگرنەوە ، هەر نەفەقەیێ بکەی لە رێی خوا لە سەر ئەوە مەئجوور ئەبی ، حەتتا ئەو لوقمەیەیش کە ئەیخەیتە دەمی عائیلەتەوە . سەعد فەرمووی : (یا رسول الله) من لە دوای ئەصحابەکانم لێرە بەجێ ئەمێنم . فەرمووی : تۆ بەجێ‌نامێنی . ئەگەر خوا تەئخیری ئەجەلت بکاو عەمەلێکی خێر بکەی خوا بەو عەمەلە دەرەجەیێکت پێ عەطا ئەفەرموێ ، ئومێدم هەیە کە ئەجەلت دوا بخرێ تا خوا بە واسیطەی تۆوە نەفع بە گەلێ قەوم بگەیێنێ‌و زەرەر بە گەلێکی تر بگەیێنێ ، خوایا هیجرەتی ئەصحابەکانم بۆیان بگەیێنە تا سەر ، پاشەوپاش مەیان‌گێرەرەوە [یەعنی لەو جێگەیە کە

هیجرەتیان لێ کردوە مەیان هێڵەرەوە] (لکن) بێچارە سـەعدی کـوڕی خەولەیە ! سەعد فەرمووی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیظهاری حوزنو تەئەسوفی بۆ ئەکرد کە لە مەککەدا وەفاتی‌کرد •

موعجیزەی ئەم حەدیثە ئەمەیە سەعد لەو ڕۆژەدا تەنها کچێکی بـوو کە (ام الحکم)ی گەورەیە مایەوە تا زەمانی ئیمامی مالیك ، بە خدمەتی گەیی چەنـد ئەولادی نێرینەی بوو ، وەکوو : عومەرو ، ئیبراهیمو ، یەحیاو ، ئیسحاقو ، عەبدوڵلاو ،عەبدوڕەحمانو ، عیمرانو ، صالحو ، عوثمان • دوانزە کچیشی بوو ، فەتحی عیراقی عەجەمی کـرد • لە زەمانی ئیمـامی عومەرا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ •

حـوکمی :

وەصیەت تا ثولث دروستە • لە ثولث زیاتری بۆ نیە • ثولثیش چاك نیە ؛ چونکی فەرمووی : ثولثیش زۆرە •

لەوە ئەحمەقتر نیە کـــە مـــاڵ ئەکا بە وەقفی ئەولادی نێرینەو کچ مەحرووم ئەکا ، ئەو نێرینانە خوا نایێڵێ خێری لێ ببینن ، موجەڕەبە • لەو کەسەیش ئەحمەقتر نیە لە ماڵی خۆی تا ماوە خێر نەکاو ، کە بوو بە هی واریث بڵێ خێرم بۆ بکەن •

٥٥/٥٩٣ ـ عن مسروق عن عائشة ـ رضي الله تعالی عنها ـ قالت : أقبلت فاطمة [رضي الله تعالى عنها] تمشي كأن مشيتها مشي النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ: مرحبـا يا بنتي ، ثم أجلسها عن يمينه ، أو عن شماله [بالشك من الراوي] ثم أسرَّ إليها حديثا فبكت ، فقلت لها : لم تبكين ؟ ثم أسر إليها حديثا فضحكت، فقلت : مارأيت كاليوم فرحا أقرب من حزن ، فسألتها عما قال، فقالت :

ما كنت لأفشي ســرَّ رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ حتى قبض النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسألتها ، فقالت : أسرَّ إليَّ أن جبريل ـ عليه السلام ـ كان يعارضني القرآن كل ســـنة مرة ، وأنـه عارضني العام مرتين ، ولا أراه إلا حضر أجلي ، وإنكِ أول أهل بيتـي لَحاقا بي ، فبكيت ، فقال : أما ترضين أن تكوني ســيدة نسـاء أهل الجنة ؟ أو نساء المؤمنين بالشك من الراوي • [أو سيدة نساء هذه الأمة •م وليس فيه نساء الجنة] فضحكت لذلك [ضحكني الذي رأيت ح-٦/٦٥ ، م ـ ٩/٣٥٩ وفيه : قالت : كنَّ أزواج النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ عنده لم يغادر منهن واحدة • ح ـ ٩/١٥٨]•

٥٦/٥٩٤ ـ عن عروة عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قالت : دعا النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فاطمة [رضي الله تعالى عنـها] ابنتـه في شكواه الذي قبض فيه ، فسارها بشيء فبكت ، ثم دعاها فســارهـا فضحكت ، قالت : فسألتها عن ذلك فقالت : سارني النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأخبرني أنه يقبض في وجعه الذي توفي فيه ، فبكيت ، ثم سارَّني فأخبرني أنـي أول أهل بيتـــه أتبَعه فضحـكت ح ـ ٦/٦٦ ، م ـ ٩/٣٥٨ ، ن ، ح ـ ٧/٤٤٣ ليس فيــه البـــكاء ولا الضـــحك ولا ســـببهما •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ ئەفەرموێ : ئـەزواجـی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ورضي عنهن ـ لە خدمەتیا بوون، هیچ یەکێکیان لێ کەم نەبوو ، حەزرەتی فاطیمە ـ رضي الله تعالى عنها ـ هـات

رۆیینی ئەو بە رێگەدا هیچ فەرقی نەبوو لەگەڵ رۆیینی پێغەمەرا ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ حەزرەتی فاطیمەی دی ــ رضي الله تعالی عنها ــ فەرمووی : مەرحەبا ئەی کچی خۆم، لە دوایدا =لە= لای راستی یا لای چەپی دایئیشان [الشك من الراوي]لە دوایدا قسەیێکی بەدزییەوە پێ‌فەرموو، زۆر بە شیددەت گریا ، کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ شیددەتی حوزنی حـەزرەتـی فاطیمەی دی ــ رضي الله تعالی عنها ــ بە دزییەوە قسەیێکی تریشی لـەگـەڵ فەرموو ، پێکەنی • لێم‌پرسیی وتم : پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ لە بەینی هەموو ژنو ئەهلو عەیالیا بە خوصووصی قسەی لەگەڵ تۆ کرد کـەچی تۆ ئەگریت ! کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ تەشریفی هەڵسـا لێم‌پرسیی : کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ چی پێ فەرمووی ؟ وتی : بۆ من نیە کە سیڕی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــفاش[1] بکەم • کە پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ وەفاتی فەرموو لێم‌پرسی وتم : سوێنت ئەدەم بەو حەقەی کە من هەمە بەسەر تۆوە کە پێغەمـەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ قسەی پێ فەرمووی چی فەرموو ؟ وتی : ئەمما ئێستە چاکە ئەیلێم ، فەرمووی : ئەو وەختە کە لە دەفعەی ئـەوەڵا قسەی پێ فەرمووم‌و گریام خەبەری دامێ کە جیبریل ــ علیەالسلام ــ هەموو سـاڵێ جـارێ قورئانی گوێ لێ ئەگرتم • ئەمساڵ دوو جاری گـوێ لێ‌گرتم • وا تێ ئەگەم کە لەبەر ئەوەیە ئەجەلم نزیك بۆتەوە ، تۆیش تەقوا لە خوا بکە جەزەعو فەزەع مەکە من سەلەفێکی چاکم بۆ تۆ • حەزرەتی فاطیمە فەرمووی : بۆیە گریام • دەفعەی دوەم کە بە دزییەوە قسەی لەگەڵ فەرمووم ، فەرمووی : ئەی فاطیمە بەوە رەزا نابی کە گەورەی ژنـانـی بەهەشت بی ، یا فەرمووی گەورەی ژنانی هەموو مـوســـوڵمانان بی ؟

---

(١) واتــە : بڵاوی ناکەمەوەو نایڵێتم .

پێکەنیم بەو پێکەنینەی کە تۆ دیت • ئەمە تەرجەمەی حەدیثی ح-٩/١٥٨، م ـ ٩/٣٥٩یـە •

لە ح ـ ٦/٦٥لەم حەدیثەدا سەبەبی گریانەکەی دوو شتە یەکێکی ئەوەیە نووسراوە . یەکێکی ئەوەیە کە بە حەزرەتی فـاطیمـە ـ رضي الله تعالى عنهاـی فەرموو : تۆ ئەوەڵ ئەهلی کەسێکی کە لە ئەهـلو بەیتـم ئەگـەی بـە من •

لە حەدیثە موختەصەرەکەدا ئەفەرموێ : سەبەبی گریانی خـەبـەری وەفاتیە ،سەبەبی پێکەنینی خەبەری پێگەیینیەتی بە پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پێش هەموو ئەهلی بەیتیا • خوڵاصە پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری وەفاتی خۆیی داوە ، خـــەبەری وەفاتـی حەزرەتی فاطیمەیشی داوە لە دوای خۆی لە پێش هەموو ئەهلی بـەیتـا هەردووکی (كما هو) واقیع بوە • ئەم دوو خەبەرە موعجیزەن• سەبەبـی گریانو پێکەنین یا قسەی مەسرووقە یا قســـــەی عوروەیە ؛ چـونکـی ئیختیلافیان لە غەیری فەرموودەی پێغەمەرایە ـ صلى الله تـــعالى عليـــه وســـــلم ـ •

حوکمی ئەم حەدیثانە کە هەموو یەك واقیعەیە ، وجووبی کـەتمـانی سیری گەورەیە •

دڵخۆشیدانەوەو موژدەیشی تیا هەیە بۆ حەزرەتی فاطیمە ـ رضـي الله تعالى عنها ـ •

٥٧/٥٩٥ ـ عن جابر ـ رضي الله تـعالى عنه ـ قال : قـال النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لي لما تـزوجت] : هل لكـم من أنماط ؟ [خاڵی ریشوودار لە ئاوریشم]• [ضرب من البسط له خمل رقيق] قلت : وأنى يكون لنا الأنماط ؟ قال : أما إنه سيكون لكم الأنماط • فأنا أقـول

لها ، يعني امرأته [سهلة بنت سعد] : أخِّري عنا أنماطك • فتقول : ألـم يقل النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنها ستكون لكم الأنماط ؟ فأدَعها [مفروشة] ح ـ ٦/٦٧ •

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [لەو وەختەدا کە لەگەڵ سەهلە ئیزدیواجم کرد] فەرمووی : خاڵیچەتان هەیە ؟ عەرزم‌کرد : ئێمە لە کوێ خاڵیچەمان ئەبێ ؟ فەرمووی: لەمەولا خاڵیچەتان ئەبێ • ئێستە بـە ژنەکـەم ئەڵێم : خاڵیچەکەتمان لێ دوورخەرەوە ، ئەویش ئەڵێ : بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەیفەرموو کە لەمەولا خاڵیچەتان ئەبێ ؟ ئەو وەختە وازی لێ یێنم چۆن داخراوە هەروا بمێنێتەوە •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو چۆن خەبەری بـەوە داوە کە ماڵی جابیر ئەنماطیان ئەبێ بەو نەوعە فەرموودەکەی واقیع بوە •

بۆ ژنان فەرشی ئاوریشم ڕاخستن دروستە ؛ چونکی پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ نەهی نەکردوە لە جـابیـر کە بووتان ڕای‌مەخەن • سەهلە بەوە جـابیری ئیقناع کـردوەو ئەویش وازی لێ هێنـاوە (من القسـطلاني) •

٥٩٦/٥٨ ـ سعيد بن المسيب [رضي الله تعالى عنه ، ورحمه الله] قال: أخبرني أبو موسى الأشعري [رضي الله تعالى عنه] أنه توضأ في بينه ، ثم خرج فقلت : لألزَمنَّ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ولأكونَنَّ معه يومي هذا • قال : فجاء المسجد فسأل عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : خرج ووجَّهَ ههنا ، فخرجت على إثْره أسـأل عنـه حتى دخل بئر أريس [بستان بالقرب من قباء] فجلست عند الباب ، وبابها من

جريد ، قضى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حاجـته فتوضـأ فقمت إليـه •

تەرجەمە :

جابیر - رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە ماڵەوە دەزنوێژم شـت چوومە دەرێ وتم : ئیمڕۆ لازمی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەبم ، لێی جوێنابمەوە ، چوومە مزگەوت پرسیم کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفي لە کوێیە ؟ وتیان : تەشریفی چۆتە دەرەوەو ڕووی کردۆتە ئەو طەرەفە ، منیش بە شوێنیا ڕۆییمو ئەمپرســیی ، تـا تەشریفی چوە باغی ئەریسەوە ، کە بیرێکی تیایـە ، لای دەرگاکـەیـەوە دانیشتم ، دەرگاکەی لە لقی خورمایە ، تا پیغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ قەضای حاجەتی کردو دەزنوێژی شت ، هەڵســـــامو چـوومە خـدمـەتـی •

فإذا هو جالس على بئر أريس ، وتوسط قُفَّها ، وكشف عن ساقيه، ودلاّهما في البئر ، فسلمت عليه [سلامُ الله وصلاتُه] ثم انصرفت فجلست عند الباب ، فقلت : لأكوننّ بوّاب رسول الله ـ صلى الله تـعالى عليـــه وسلم ـ اليوم • فجاء أبوبكر [الصديق ـ رضي الله تعالى عنه ـ] فـدفـع الباب ، فقلت : من هذا ؟ فقال : أبوبكر : فقلت على رِسْلِكْ [تمهّلْ وتأنّ] ثم ذهبت فقلت : يارسول الله هذا أبوبكر يستأذن • فقال : ائذن له وبشّره بالجنة • فأقبلتُ حتى قلت لأبي بكر : ادخل ورسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يُبَشّرُكَ بالجنة • فدخل أبوبكر [رضي الله تعالى عنه] فجلس عن يمين رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ معه فـي القُفّ [حافة البئر أو الدكّة المحيطة] بها ودلّى رجليه في البئر كما صنع النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وكشف عن ساقيه :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لەسەر بیری ئەریس دانیشتبوو لە ناوەڕاستی حەلقەی بیرەکە ، قاچی موبارەکی هەڵماڵیبوو دای‌هێشتبوە ناو بیرەکەوە ، سەلامم لێ‌کردو گەڕامەوە لای دەرگاکەوە دانیشتم ، وتم : ئیمڕۆ من ئەبم بە قاپیەوانی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی هات پـاڵی نـا بە دەرگاکەوە ۰ وتم : ئەوە کێیە ؟ فەرمووی : ئەبوبەکرم ۰ وتم : جارێ صەبر کە لە دوایا چوومە خدمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عەرزم‌کرد : (یا رسول الله) ئەوە ئەبوبەکرە ئیذن ئەخوازێ ۰ فەرمووی : ئیـــذنی بدەو موژدەی بەرێ بە بەهەشـــت ۰ رووم‌کردەوە دەرگاکە تا بە ئەبوبەکر ـ رضـــي الله تـــعالى عنه ـم وت وەرە ژوورێ‌و پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ موژدەت ئەداتێ بە بەهەشت ۰ ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ تەشریفی چـوە ژوورێ لای راســـتی پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە خـــدمەتیا لـــە نـاو بازنەی بیرەکەدا دانیشت‌و قاچی هەڵماڵی‌و دای‌هێشتە ناو بیرەکەوە وەکوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە کردی ۰

ثم رجعت فجلست وقد تركت أخي [أبو بردة ، أو أبو رهم] يتوضأ ويلحقني ، فقلت : إن يرد الله بفلان خيرا ، يريد أخاه ، يأت بـه ، فأذن إنسان يحرك الباب فقلت : من هذا ؟ فقال : عمر بن الخطاب ۰ فقلت : على رِسلك ، ثم جئت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فسلمت عليه ، فقلت : هذا عمر بن الخطاب يستأذن ، فقال : ائذن له وبشره بالجنة ، فجئت فقلت : ادخل وبشرك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ بالجنة ، فدخل فجلس مع رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليــه وسلم ـ في القُفّ عن يساره ودلى رجليه في البئر :

تەرجەمە :

له دواییا گەڕامەوە بۆ لای دەرگاکەوە دانیشتم ، براکەمم = کـــە ئەبوبوردە . یا ئەبوڕوهم بوە = بەجێهێشتبو کە دەزنویژ بشواو بمگاتێ. وتم : ئەگەر خوا ئیرادەی خێری کـــردبێ بە فلان ، یەعنـی براکەی ، ئەی‌هێنێ کەچی یەکێ دەرگاکەی بزاوتەوە ... تەرجـەمـەی باقیەکـەی وەکو پێشـــوە .

ثم رجعت فجلست ، فقلت : إن يرد الله بفلان خيرا يأت به . فجاء إنسان يحرّك الباب فقلت : من هذا ؟ فقال : عثمان بن عفان . فقلت : على رسلك ، فجئت إلى رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فـأخبـرتـه [زاد أبو عثمان فسكت هنَيْهة] فقال : ائذن له وبشّره بالجنـــة على بلوى تصيبه ، فجئته فقلت له : ادخل وبشرك رســـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بالجنة على بلوى تصيبك [زاد أبو عثمان : فحمد الله، ثم قال : الله المستعان] فدخل ووجد القُفّ قد ملئ فجلس وجـاهــه من الشـق الآخر . قـال شـريك : قـال سـعيد بن المسيب : فأولتها قبورهم ح ـ ٦/٩١ ، ١٠٢ ؛ ح ـ ٩/١٨٤ ، م ـ ٩/٢٩٢ :

تەرجەمە :

پێغەمەر ـصلى‌الله‌تعالى‌عليه‌وسلمـ کە خەبەری ئیمامی عوثمانی عەرزکرا نەختێ بێدەنگ بوو لە دواییا فەرمووی : ئیذنی بدەو موژدەی بـدەرێ بە بەهەشت لە سەر موصیبەتێ کە تووشی ئـــەبێ . کە ئەم فـەرموودەی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەر درا بە ئیمامی عوثمان ـرضي الله تعالى عنه ـ حەمدی خوای کردو لە دواییا فەرمووی : هەر خـوایـە موعاوەنەتی لێ طەڵەب ئەکرێ، تەشریفی چوە ژوورێو دەوری بیرەکـەی پڕ دی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـو دوو یاری (فی‌الروضة)ی

بەرابەریان ، لەوبەرەوە دانیشت • سەعید ئەفەرموێ : تەئویلم بە مەرقەدی موبارەکیان لێدایەوە کە دوو ئیمام لە خدمەتیان ئیمامی سێیەم لە بەقیعایە ـ رضي الله تعالى عنهم ، وصلى الله تعالى على النبي المصطفى أولا وآخرا •

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خەبەری دا بە فیتنەی حەزرەتی عوثمان ـ رضي الله تعالى عنه ـ وەك فەرمووی واقیع بوو •

حـوكمی :

دەرگاوانیی‌و راگرتنی دروستە •

ئیذن‌خواستن لازمـە •

بە ئەنی رەزا چوونە ناو مولکی غەیر دروستە •

پووزو قاچ‌و قول عەورەت نیە • کەسێ بچێتە لای یەکێ سونـەتـە سـەلامی لێبکا •

تەمەنّنای خێر بۆکەس‌و کار سوننەتە • چونکی جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە خۆیەوە ئەو تەمەنّنای نەکردوە کە براکەیشی لەو بەرەکەتـە مەحرووم نەبێ •

٥٩/٥٩٧ ـ عن أبي موسى [قال البخـاري] أراه [وفي مسلم عن أبي موسى عن النبي ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ بالجزم] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : رأيت في المنام أني أهاجر من مكـة إلى أرض بها نخل ، فذهب وَهْلي [وهمي] إلى أنها اليمامـة أو هَجَر [مدينة باليمن] فإذا هي المدينة يثرب ، ورأيت في رؤياى هذه أني هزَزْت سيفا فانقطع صدره [وعند ابن اسحاق : ورأيت في ذباب سيفي ثلما] فإذا هو ما أصيب من المؤمنين يوم أحد • ثم هزَزْته بأخرى فعـاد أحسـن ماكان ، فإذا هو ماجاء الله به من الفتح واجتماع المؤمنين ورأيت فيها بقراء

والله خَيْرٌ» ، فإذا هم المؤمنون يوم أحد ، وإذا الخير ماجاء الله من الخير وثواب الصدق الذي آتانا الله بعد يوم بـدر ح ـ ٦/٦٤ ، م ـ ٩/١٢٩ • ن ، جـــه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : لە خەوما دیم کە هیجرەت ئەکەم لە مەککەوە بۆ جێیێکی خورمادار ، لە ئەوەڵەوە ذیهنم وا رۆیی کە یەمامەیە ، یا هەجەرە ، کەچی مەدینە بوو • هەر لەو خەوەمـا دیم کە شیرێکم راوەشان [کە ذولفەقار بوو] سنگی شیرەکە لەت بوو، کەچی تەئویلەکەی ئەوە بوو لە غەزای ئوحودا تووشی موسوڵمانان بوو • لـــە دواییا شیرەکەم جارێکی تر راوەشان لە پێشووی چاکتر بۆوە • تەئویلی ئەو فەتحە بوو کە خوا بۆی هێناین ، کۆبوونەوەی موسوڵمانان بـوو ، ئیصلاحی حاڵیان بوو • هەر لەو خەوەدا چاوم بە گاجووت کەوتو (والله خیر") [یەعنی لە خەوەکەما لەفظی (والله خیر)م بیست] بە گوێدا هات ، کەچی ئەو گاجووتە موسوڵمانان بوون لە رۆژی ئوحودا کە شەهید کران• ئەو خەیرەیش ئەو خەیرو راستیە بوو کە خوا لە دوای رۆژی بەدر بـۆی هێنـایـن •

ئەم حەدیثە دەلالەت ئەکا لە صیدقی خەوی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە هەمووی یەکە ـ یەکە هاتۆتە دی •

ئەم حەدیثە موناسبی بابی روئیاشە ، هەوەســـتاں هەیە لـەوێیدا بنووســـن •

٦٠/٥٩٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ دخل على أعرابي [قيس بن أبي حازم] يعوده =فقال= وكان النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذا دخل على مريض يعوده قال:

لا بأس طهور إن شاء الله • فقال له : لا بأس طهور إن شاء الله • قـال : قلت طهور ؟ كلا • بل هي حمّى تفور أو تثور [شك من الراوي] عـلى شيخ كبير تزيره القبور • فقال النبي ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ : فنعم إذاً ح ـ ٦/٦١ ، ن • وزاد الطبراني : أن النبي ـ صلى الله تعــالى عليه وسلم ـ قال للأعرابي : إذا أبيت فهي كما تقول ، وقضاء الله كائن • فما أمسى من الغد إلا ميتا •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی عەیادەتی عەرەبێکی بەڕێوانی کرد • عادەتی پێغەمەریش ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وابـوو کە تەشریفی بچوایە بۆ سەردانی نەخۆشێ ئەیفەرموو : زەرەری نیـە (إن شاء الله) لە گوناهت پاك ئەکاتەوە ، بەویشی فەرموو • عەرەبەکە وتی: ئەفەرمویت طەهوورە ؟ حاشا طەهوور نیە ، بەڵکو ئەو نەخۆشییە تایێکە گڵپەی لێ هەڵەستێ لەسەر پیرێکی زۆر پیرە زیارەتی قەبری پێ ئەکا • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە بەوە ڕازیی نیـت با وابێ کە وتت ، قەزای خوا هەر ئەبێ ببێ • عەرەبەکە نەکەوتە سبەینێ مرد • (صدق رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ) •

دڵخۆشیدانەوەی نەخۆش سوننەتە •

لە دوای قسەیێکەوە کە ئینسان بڵێ وا ئەبێ (إن شـاء الله) کـردن ســـوننەتـە •

٦١/٥٩٩ ـ عن أنس ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : كان رجل [من بني النجار •م] نصرانيا فأسلم وقرأ البقرة وآل عمران ، فـكان يـكتب للنبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فعاد نصرانيا فكان [لعنه الله] يقول : ما يدري محمد إلا ماكتبت له [كذب عدو الله] فأماته الله • فدفنوه فأصبح

وقد لفظته الأرض ! فقالوا : هذا فعل محمد وأصحابه لما هرب منهم نبشوا عن صاحبنا فألقوه • فحفروا له فأعمقوا ، فأصبح وقـد لفظتـه الأرض ! فقالوا : هذا فعل محمد وأصحابه نبشوا عن صاحبنا لماهرب منهم ، فألقوه فحفروا له فأعمقوا له في الأرض ماستطاعوا ، فأصبح قد لفظته الأرض ! فعلموا أنه ليس من الناس فألقوه ح – ٦/٦٢ ، م – ١٠/٢٥٨ بفرق ما وفيه: فانطلق هاربا حتى لحق بأهل الكتاب • قال : فرفعوه قالوا : هذا قــد كان يكتب لمحمد فأعجبوا به ، فما لبث أن قصم الله عنقه فيهم • فحفروا له فوارَوه ، فأصبحت الأرض قد نبذته على وجهها ، ثم عادوا فحفروا له فواروه ، فأصبحت الارض قد نبذته على وجهها • ثم عادوا فحفروا لــه فواروه ، فأصبحت الأرض قـد نبذته على وجهـا ! فتركـوه منبـوذا ! م – ١٠/٢٥٨ •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پیاوێ بوو نەصرانیی بوو [لە بەنی نەججار •م] موسوڵمان بوو ، بەقەرەو ئـالی عیمرانی خـوێند • وەحیی بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەنووسیی ، بوەوە بـە نەصرانیی [هەڕای‌کرد تا ئیلتیحاقی کرد بە ئەهلی کیتاب پایەیان بەرزکردەوە، وتیان : ئەمە بۆ محمدی ئەنووسیی ، لایان عەجائیب بوو ، ئەوەندەی پێ نەچوو خوا ملی شکانو تۆپانی •م] دفنیان کرد ، کە سبەینێ بۆوە ئـەرز فڕێی‌دابوە دەرێ ! وتیان : ئەمە ئیشی محمدو ئەصحابیەتی کـــە لەوان هەڕای کرد قەبری رەفیقەکەمانیان هەڵداوەتەوەو فڕێیان‌داوەتە دەرێ • دووبارە بۆیان هەڵکەند زۆریان قووڵ کرد کە ســـبەینێ بـۆوە ئـەرز هاویتبوویە دەرێ ! وتیان : ئەمە فیعلی محمدو ئەصحابیەتی کە هەڕای‌کرد لێیان قەبرەکەیان هەڵداودتەوەو فڕێیان‌داوەتە دەرێ • سـێبارە بـۆیـان

هەڵکەند تا توانییان قەبرەکەیان بۆ قووڵ کرد ، کە سبەینێیان لێ بۆو ، ئەرز هاویتبوویە دەرێ ! ئەمجا زانییان کـە ئـەوە ئیشی ئینسان نیەو لـە طەرەفی خواوەیە ، فڕێیانداو بەو نەوعە بەجێیان هێشت !

سێ دەفعە ئەرزی بێ رۆح شەقبەرێتو مردوو فڕێداتە دەرێ هەر لە قودرەتی خوادایە !

لە موعجیزات ئەم میقدارە بەسە ،چونکی موعجیزە یەکجار زۆرە لە ئەکثەری ئەم بابانەی کە (إن شاء الله) لەمەولا بێت زۆر موعجیزەیان تیـا هەیە • (مثلا) میعراج موعجیزەیە ، ئەشراطی ســاعەت ، فیتەن هـەموو موعجیزەن ، لە حەدیثی هیجرەتا موعجیزەی سوراقەی تیایە ـ رضي الله تعـالى عنــه ـ

تـم[1] بحمد الله تعالى ما أردت أن أكتبه من معجزاته ـ عليه الصلاة والسلام ـ چارشەنبە ٩٤٠/٨/٧ ويليه معراجه ـ عليه الصلاة والسلام ـ•

(١) بە یارمەتیی خودا ئەوەی کە ویستم لە باســـی موعجیزاتی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بینووسم تەواو بوو . چـوار شەنبەی ٩٤٠/٨/٧ باسی میعراجی بە شوێندا دێت .

معراجه ـ عليه الصلاة والسلام ـ

٨ / ٨ / ٩٤٠ پێنجشەنبە

١/٦٠٠ - عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كان أبوذر [رضي الله تعالى عنه] يحدث أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : فُرِج [فُتِح] عن سقف بيتي [بيت أم هانىء] وأنا بمكة فنزل جبريل [عليه السلام] فَفَرَج صدري ثم غسله بماء زمزم ، ثم جاء بطست من ذهب ممتلىء حكمة وإيمانا ، فأفرغه في صدري ، ثم أطبقه ، ثم أخذ بيدي فعرج =بي= إلى السماء الدنيا = فلما جئت إلى السماء الدنيا = قال جبريل [عليه السلام] لخازن السماء : افتح . قال : من هذا ؟ قال : جبريل . قال : هل معك أحد ؟ قال : نعم معي محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : أرْسِل إليه ؟ قال : نعم . فلما فُتِح علونا السماء الدنيا ، فإذا رجل قاعد على يمينه أسودة وعلى يساره أسودة ، إذا نظر قِبَل يمينه ضحك ، وإذا نظر قِبَل يساره بكى . فقال : مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح . قلت لجبريل : من هذا ؟ قال : هذا آدم [عليه السلام] وهذه الأسودة عن يمينه وشماله نَسَمُ بنيه ، فأهل اليمين منهم أهل الجنة ، والأسودة التي عن شماله أهل النار . فإذا نظر عن يمينه ضحك ، وإذا نظر قِبَل شماله بكى ، حتى عرج بي إلى السماء الثانية ، فقال لخازنها : افتح ، فقال له خازنها مثل ماقال الأول ففتح .

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەیفەرموو : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وســلم ـ فەرمووی : سەققی خانوەکەمان [کە خانووی ئوموهانیئە ـ رضي الله تعالی عنها ـ] شەقی‌برد من لە مەککە بووم ، جیبریل ـ علیه الســلام ـ لەوێوە هاتەخوارێ سنگی شەق‌کردم ، لە دواییا بە ئاوی زەمزەم شتی ، لە دواییا تەشتێکی ئاڵتوونینی هێنا پڕبوو لە حیکمەت‌و ئیمان ، کردیە نـاو سنگمەوە [یەعنی دڵمەوە ، دڵیش لـە ناو سنگایە (الماء في الكوز) تەشتی ئاڵتوونین‌و پڕبوونی لە حیکمەت‌و ئیمان کە ئومووری مەعقوولەن تەمثیلەو تەشبیهی مەعقوولە بە مەحسووس ، موراد وایە موعامەلەیێکـی وای لەگەڵ قەلبی کردوە کە قوەتێکی وای تیا حاصل بوە بەو قـوەتـە ئیدراکی حیکمەت ئەکاو ئیمان‌و یەقینی کاملی تیا حاصل ئەبێ ، وەکـوو چۆن ئێمە ئەڵێین :ئینسان بەیانیان مێوژ یا شتی شیرین بخوا ذیهنی تیـژ ئەبێ ، وەکووچۆن (لا مناقشة في التمثال) سـەعات قوڕمیش ئەکـرێ موتنەظەمەن ئیش ئەکا ، موثبەت‌و مەنفیی ئەلەکتریق کەوتە یەك نـوورو ضیاو ئەنواعی حەرەکەتی لێ یێتە وجوود ، حەزرەتی جیبریلیش ـ علیـه الصلاة والسلام ـ لەگەڵ قەلبی شەریفی پێغەمەرا ـ صلی الله تعالی علیـه والسلام ـ موعامەلەیێکی وای کـــردوە کە قەلبی مـوبارەکـی قووەت‌و تەحەممولی ئەوەی ببێ کە لە قووەتی بەشەرا نەبێ] لە دواییا ســنگمی هێنایەوە یەك [دای‌خست‌و مۆری کرد کە غەیری ئەخلاقی حەمیدە ڕێـی هیچی تر نەبێ بچێتە ناوی] لە دواییا دەستی گرتم‌و بردمی بۆ ئاسـمانی دنیا ، کە هاتمە ئاسمانی دنیا ، جیبریل ـ علیه الســلام ـ بە خەزنەداری ئاسمانی فەرموو دەرگامان لێ وەکە ، خەزنەدار فەرمووی : ئەوە کێیە ؟ فەرمووی : جیبریلم ، فەرمووی : هیچ کەست لەگەڵ هەیە ؟ فەرمووی :

بەڵێ محمدم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵە • خازین فەرمووی : نێرراوە بە شوێنیا ؟ فەرمووی : بەڵێ • کـە دەرگاکە کرایەوە چـووینـە ئاسمانی دنیاوە پیاوێ دانیشتبوو بەعزێ شەخسی لای راستەوە بـوو ، بەعزێکی لای چەپەوە بوو =کە= تەماشای لای راستی ئەکرد پێ‌ئەکەنی، کە تەماشای لای چەپی ئەکرد ئەگریا [یا خوا هەر بۆمان پێکەنێ قـەت بۆمان نەگری !] •

فەرمووی : مەرحەبا بێ لە پێغەمەرێکی صالیح‌و کوڕێکی صالحم • بەجیبریل ـ علیـه السـلام ـم وت : ئەم پیاوە کێیە ؟ فەرمووی : ئەوە حەزرەتی ئادەمە ـ علیه السلام ـ ئەوانەی لای راست‌و چەپیەوەیە ئەرواحی ئەولادی ئەون ، هی لای راستی ئەهلی بەهەشتن ، هی لای چەپی ئەهلی جەهەننەمن ، کە تەماشای لای راستی ئەکا پێ‌ئەکەنێ ، تەماشای لای چەپی ئەکا ئەگـری •

جیبریل ـ علیه السلام ـ سەری‌خستم بۆ ئاسـمانـی دوەم ، بـە خازینەکەی وت : دەرگاکەمان لێ‌بکەرەوە ، خازینی ئاسمانی ئەوەڵ چ گفتوگۆیێکی لەگەڵ جیبریل ـ علیـه السـلام ـکرد ئەمیش کردی • دەرگەکەمان لێ کرایەوە •

قال أنس [رضي الله تعالى عنه] فذكر أنه وجد في السماوات : آدم ، وإدريس ، وموسى ، وعيسى ، وإبراهيم ـ صلوات الله عليهم ـ ولم يُثبت كيف منازلهم ، غير أنه ذكر أنه وجد آدم في السماء الدنيا ، وإبراهيم في السماء السادسة •

تەرجەمە :

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئاسمانەکانا:

ئادەمو ، ئیدریسو ، مووساو ، عیساو ، ئیبراهیمی دی ـ علیهم الصلاة والسلام ـ مەنزڵیانی کە لە چ ئاسمانێکا دیونی بەیان نەکرد، ئەوەندەی هەیە بەیانی ئەوەی کرد کە حەزرەتی ئادەمی ـ علیه السلام ـ لە ئاسمانی ئەوەڵا دی ، حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـی لە ئاسمانی شەشەما دی • [لە حەدیثەکەی دواییدا ئەفەرموێ : حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـی لە ئاسمانی حەوتەمادی ئیحتیمالی هـەیـە ، حەزرەتی ئیبراهیمی ـ علیـه السلام ـ لە پێشا لە ئاسمانی شەشەما پێگەیی بێ‌و لە دواییا لە ئاسـمانی حەوتەمیشا دیبێتی] •

قال أنس [رضي الله تعالى عنه] فلما مر جبريل بالنبي ـ صلى الله تعالى عليهما وسلم ـ بإدريس [عليه السلام] قال : مرحبا بالنبي الصالح والأخ الصالح • فقلت : من هذا ؟ قال : هذا إدريس [عليـه السـلام] • ثم مررت بموســى [عليه الســلام] فقــال : مرحبـا بالنبـي الصالـح والاخ الصـالـح ، قـلت : مـن هـــذا ؟ قـال : هـذا موسى ، ثـم مررت بعيسى [عليه السلام] فقال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح• قلت : من هذا ؟ قال =هذا= عيسى [عليه السلام ـ ثم في هـذا ليس للترتيب الحقيقي بل للترتيب الذكري] ثم مررت بإبراهيم [عليه السـلام] فقال : مرحبا بالنبي الصالح والابن الصالح • قلت : من هذا ؟ قال : هذا إبراهيم [عليه السلام] ح ـ ١/٣٧٤ ، ت ، ن ، م ـ ٢/٧٥ :

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : کە حەزرەتی جیبریل پێغەمەری ـ صلی الله تعالی علیهما وسلم ـ بە لای حەزرەتی ئیدریسا رابوارد ، حەزرەتی ئـیدریس ـ علیه السلام ـ فەرمووی : مەرحەبا بێ لە پێغەمەرێکی صالحو براێکی صالح • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە جیبـریـل

ــ عليه السلام ــم پرسيى : ئەمە كێیە ؟ فەرمووى : ئیدریسە ــعليه‌السلامــ
پێغەمەرەكانى تريش بەو نەوعە مەرحەبايان لىٚكرد ، حەزرەتى ئيبراهيــم
ــ عليه السلام ــ فەرمووى : مەرحەبا بێ لە پێغەمەرێكى صالحو برايێكى
كــورِێكى صــالــح •

قال ابن شهاب : فأخبرني ابن حزم [أبوبكر بن محمد بن عمرو بن حزم الأنصارى] أن ابن عباس وأباحبة [البدري ــ رضي الله تعالى عنهما] الأنصاري كانا يقولان : قال النبي ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ : ثـم عَرجَ بي حتى ظهرت لمستوى أسمع فيه صريف الأقلام • قال ابن حزم [بالسند عن شيخه] وأنس ابن مالك قــال النبي ــ صلى الله تعالى عليـه وسلم ــ : ففرض الله على أمتي خمسين صلاة فرجعت بذلك حتى مررت على موسى [عليه الصلاة والسلام] فقال : ما فرض الله لك على أمتك ؟ قلت : فرض خمسين صلاة • قال : فارجع إلى ربك • فإن أمتك لا تطيق ذلـك فراجعني فوضع شطرها ، فرجعت إلى موسى [عليه السلام] قلت : وضـع شطرها ، فقال : راجع ربك فإن امتك لا تطيق ذلك ، فراجعت فـوضـع شطرها ، فرجعت إليه • فقال : ارجع إلى ربك فإن أمتك لا تطيق ذلك ، فراجعته فقال [جل وعلا] : هي خمس وهي خمسون ، لا يبـدل القـول لدي • فرجعت إلى موسى ــ عليه السلام ــ فقال : راجع ربك ، فقلت : استحييت من ربي ، ثم انطلق بي حتى انتهى بي إلى سدرة المنتهى ، وغشيها ألوان لا أدري ماهي ، ثم أدخلت الجنة فإذا فيها [جنابذ •م ، خ أخرى] حبائل اللؤلؤ وإذا ترابها المسك ح ــ ١/٣٧٦ ، م ــ ٢/٧٨ ، ت ، ن :

تەرجەمە :

ئــەم حــەديثە لە تەتيمەى حەديثەكەى پێشەوەيە • ئيبنوشەهابى زوهريى ئەڵێ : ئەبوبەكرى ، كورِى محەمەدى ، كورِى عەمرى ، كورِى

حەزم خەبەری داومێ کە ئیبنوعەباس‌و ئەبوحەبیەی ئەنصاریی ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەیان‌فەرموو : پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فەرمووی : لە دوایيا برامە جێگەیێکی (مستوی) یەعنی بڵند ، لـەوێـدا گوێم لە جیڕەی قەڵەمی مەلائیکە بوو کە موقەددەراتی ئیلاهییان ئەنووسی• ئیبنوحەزم لەشێخیەوە ، ئەنەسی بنی مالیك لە ئەبوذەڕەوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت‌ئەکەن فەرموویان : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ شەوو رۆژی پەنجا نوێژی لەسەر ئوممەتـم فەرزکرد • بەو ئەمرەوە گەڕامەوە تا بە لای حەزرەتی مووسا ـ علیـه السلام ـ ا رابوردم فەرمووی : خوا چی لەسەر ئوممەتەکەت فەرزکرد؟ وتم: شەوو رۆژی پەنجا نوێژ • فەرمووی : بگەڕێرەوە ئوممەتەکەت تاقـەتـی ئەوەیان نیە • گەڕامەوە بۆ حوضووری خـوا ، بەعزێکی لێ‌داشکێنرا ، گـەڕامـەوە بـۆ لای حـەزرەتی مووسـا ـ علیـه السـلام ـ وتـم : بەعزێـکی لێ داشـکێنرا • دیسـان ، دیسـان •• تـا لـە دەفعــەی ئـاخـریـدا خــوا فــەرمــووی : پێنــج نــوێــژە بــە پـەنجـا نوێژ حسێبە ، گەڕامەوە بۆ لای حەزرەتی مووسا • فەرمووی : بگەڕێرەوە بۆ حوضوور • وتم : [ئیتر] حەیام کرد لە خوای خۆم ، لە دوایيــدا گەیێنرامە (سدرة المنتهى) گەڵێ رەنگ دای‌پۆشیبوو نازانم چیە • لــە دوایيدا برامە بەهەشتەوە کە دیم لە بەهەشتا قوببە [روایة]و ریشـــووی [ریوایة] دوڕو مرواریی تیا بوو ، کە دیم گڵی میسك بوو ، یەعنی یا میسکی حەقیقیی بوو ، یا بۆنی وەك بۆنی میسك وابوو •

ئەبوحەبیە ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە غەزای ئوحودا شەهید بوو ، نـە ئەبوبەکر نە باوکی کە محەمەدە نەیان‌دیوە • کە وابێ ئەم حـەدیثــە مونقەطیعە • بۆچی موسلیمیش‌و بوخاریش ریوایەتیان کردوە ؟ مومکین

نيه ئەبێسەنەدێکی تری موتتەصیلی بێ ، گینا ئەوان غەیری حـەدیثـی صەحیح ریوایەت ناکەن •

٦٠١/٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ان رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتيت بالبراق وهو دابة أبيض طـويل فوق الحمار ودون البغل يضع حافره عند منتهى طرفه • قال : فركبته حتى أتيت بيت المَقْدِس ، قال : فربطته بالحلقة التي يربط به الأنبياء ، قال : ثم دخلت المسجد فصليت فيه ركعتين ، ثم خرجت فجاءني جبريل بإناء من خمر وإناء من لبن ، فاخترت اللبن ، فقال جبريل ـ عليه الســـلام ـ : اخترت الفطرة • قال : ثم عرج بنا إلى السماء ، فاستفتح جبريل ـ عليـــه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قـــال : محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قـــد بعث إليه • ففتح لنا فإذا أنا بآدم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فرحَّب بي ودعا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء الثانية ، فاســـتفتح جبريـل ـ عليه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيـل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • قال : ففتـح لنا ، فإذا أنا بابني الخالة : عيسى بن مريم ويحيى بن زكـريا ، فرحَّبا بي ودَعَوَا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء الثالثة ، فاستفتح جبريل ـعليه السلام ـ فقيل : من أنت ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد• قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فإذا أنا بيوسف [عليه السلام] إذا هو قد أعطي شطر الحسن • قال : فرحب بي ودعا لي بخير• ثم عرج بنا إلى السماء الرابعة • فاستفتح جبريل [عليه السلام] فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقـد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا • فإذا أنا بإدريس [عليهالسلام]

فرحب بي ودعا لي بخير • قال الله ـ عز وجل ـ: (ورفعناه مكانا عليا)[1] ثم عرج بنا إلى السماء الخامسة ، فاستفتح جبريل [عليه السلام] قيـل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فإذا أنا بهارون ـ عليه السلام ـ فرحب بي ودعا لي بخير ، ثم عرج بنا إلى السماء السادسة ، فاستفتح جبريل • قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيـل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا • فإذا أنا بموسى [عليه السلام] فرحب بي ودعا لي بخير • ثم عرج بنا إلى السماء السابعة ، فاستفتح جبريل ، قيل: من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد [عليه الصلاة والسلام] قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : قد بعث إليه • ففتح لنا ، فـإذا أنا بإبراهيم [عليه السلام] مسندا ظهره إلى البيت المعمور ، وإذا هو يدخله كل يوم سبعون ألف ملك لا يعودون إليه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بوراقم بۆ هێنرا ، بوراق حەیوانێکی سپیو درێژە لە بەینی گوێدرێژو ئێسترایە بە گەورەیی، چاوی تا کوێ بڕ ئەکا سمی لەوێ دائەنێ • سواری بووم تا چوومە (بیت المقدس) بوراقەکەم بەستەوە بەو حەلقەیەی کە پێغەمـــەران حـــەیوانـی پێوەئەبەستن • لە دواییدا چوومە ناو مزگەوتەکەوە دوو رەکعەت نوێـژم تیا کرد • لە دواییا هاتمەدەرێ • جیبریل ـ عليه السلام ـهات پیاڵەیـێ شەرابو پیاڵەیێ شیری بۆ هێنام ، ئیختیاری شیرەکەم کرد • فەرمووی: ئیختیاری فیطرەتی سەلیمەت کرد لە دواییا فەرمووی : ســـەرخراین بـۆ

(١) مــريـم / ٥٧ .

ئاسمان • جیبریل ـعلیه السلامـوتی : دەر گاکەم لێ بکەنەوە • وتیان : تۆ کێی ؟ فەرمووی : جیبریلم • وتیان : کێت لەگەڵە ؟ فەرمووی : محمـد ـ صلی الله تعالی علیــه وســلم ـ • فەرموویان : نێرراوە بە شوێنیا ؟ فەرمووی : نێرراوە • دەرگامان لێکرایەوە • بە ئادەم ـ علیه السلام ـ گەیین ، مەرحەبای لێکردم ، دۆعای خێری بۆ کردم • ئیتر بەم تەرتیبـە بۆ هەموو ئاسمانەکان تەشریفیان سـەرکەوت لـە هەموو ئاسـمانێ ئـەم سوئالو جوابەیان لێ کرا ، پێی ناوێ هەمووی تەرجەمـە بکەم • لــە ئاسمانی دوەمدا حەزرەتی عیساو یەحیای لێبوو ، لە ئاسمانی سێیـەمـا حەزرەتی یوسفی لێبوو ،نیوەی جوانیی مەخلووقاتی پێ عەطا کرابوو • لە ئاسمانی چوارەما حەزرەتی ئیدریسی لێ بوو ، لە ئاسمانی پێنجـەمـا حەزرەتی هاروونی لێ بوو ، لە ئاسمانی شەشەما حەزرەتی مووسای لێ بوو ، لە ئاسمانی حەوتەما حەزرەتی ئیبراهیمی لێ بوو ، پاڵی دابوەوە بە (بیت المعمور)ەوە ـ علیهم الصــلاة والسلام ـ بەیتولمەعموور کووللی رۆژێ حەفتا هەزار مەلائیکە ئەچنە ناویەوە دەفعەیێکی تر ناچنەوە ناوی •

ثم ذهب بي إلى السدرة المنتهى ، وإذا ورقـها كـأذان الفيلة ، وإذا ثمرها كالقلال ، فلما غَشيها من أمر الله ماغَشيَ تغيرت ، فما أحد من خلق الله يستطيع أن ينعتها من حسـنها ، فأوحى إلي ما أوحى ، ففرض علي خمسين صلاة في كل يوم وليلة ، فنزلت إلى موسى [عليـه السلام] فقال : مافرض ربك على أمّتك ؟ قلت : خمسين صلاة • قال : ارجـع إلى ربك فاسأله التخفيف ، فإن أمتك لا يطيقون ذلك ، فإني قد بلوت بني إسرائيل وخبّرتهم • قال : فرجعت إلى ربي فقلت : يا ربي خفف على أمتي فحطّ عني خمسا • فرجعت إلى موسى فقلت : حطّ عني خمسا • قال : إن أمتك لا يطيقون ذلك • فارجع إلى ربك فاسألـه التخفيف •

قال : فلم أزل أرجع بين ربي تبارك وتعالى وبين موسى ـ عليه السـلام ـ حتى قال : يا محمد إنهن خمس صلوات كل يوم وليلة ، لكل صلاة عشر فذلك خمسون صلاة • ومن همّ بحسنة فلم يعملها كتبت له حسنة ، فـإن عملها كتبت له عشرا ، ومن هم بسيئة فلم يعملها لم تكتب شيئا ، فإن عملها كتبت سيئة واحدة • قال : فنزلت حتى =انتهيت إلى= موسى ـ عليه السلام ـ فأخبرته فقال : ارجع إلى ربك فاسأله التخفيف • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: فقلت : قد رجعت إلى ربي حتى استحييت منـه م ـ ٢/٦٦ :

تەرجەمە :

له دواییا برام بۆ (سدرة المنتهى)گەڵای وەکوو گوێی فیل وابـوو • بەری وەکوو جەڕڕە وابوو ، کە لە طەرەفی خواوە شتێکی درا بە سەراو داپۆشیی هیچ کەس نیە لە مەخلووقی خوا کە بتوانێ تەعریفی جوانیی بکا ئەوەندە جوان بوو • خوا ـ عز وجل ـوەحی ئەوەی کردمێ کە وەحـی کرد ، پەنجا نوێژی لەسەر فەرزکردم لە کوللی ڕۆژو شەوێکا ، هـاتمـە خوارێ لای مووسا ـعليه السلام ـپرسیی : خوا چی لەسەر ئوممەتەکەت فەرزکرد ؟ وتم : پەنجا نوێژ • فەرمووی : بگەڕێرەوە طەلەبی لێ بکە کە لەسەریان سووك بکا ئوممەتی تۆ تاقەتی ئەوەیان نیە • من بەنیئیسرائیلم زۆر تەجرەبە کردوە • فەرمووی : گەڕامەوە عەرزی بارەگای خوام کرد: کـە یـارەبـی تـەکلیف لـەسـەر ئوممـەتـەکەم سـووك بکـە • پێنـج نـوێـژی لەسـەر سـووككردن • گـەڕامـەوە بـۆ لای مووسـا ـ عليـه السـلام ـ خەبەرمدایـە • فـەرمووی : بگەڕێرەوە بۆ حوزوور طەلـەبی تـەخفیفی =لێ= بکە • ئیتر بەم نەوعە هەر لە بەینی خوا ـ جل شأنه ـو مووسا ـ عليه السلام ـا هاتوچۆم کرد تـا خـوا فەرمووی : ئەی محمد نوێژ پێنجە لـە کوللی ڕۆژو شـەوێکا ، هـەر نوێژی بە دە نوێژ حسێبە ، ئەوە پەنجا نوێژ ، هەرکەسێ قەصدی شتێکی

خێر بکاو نەیکا خێرێکی بۆ ئەنووسم ، ئەگەر کـردی دە خێـری بـۆ ئەنووسم • هەرکەسێ قەصدی خراپەیێ بکاو نـەیکا هیچی لەسـەر نانووسم ، ئەگەر کردی گوناهێکی لەسەر ئەنووسم • فەرمووی : لـە حوضووری بارەگا هاتمە خوارێ تا هاتمە لای مووسا ـ علیـه الصـلاة والسـلام ـ خەبەرم دایێ ، فەرمووی : بگەڕێرەوە لای حەزرەتی ڕەببت طەلەبی تەخفیفیی لێ بکە • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسـلم ـ فەرمووی : وتم : ئەوەندەم موراجەعەی بارەگا کرد تا حەیا گرتمی •

ئێمە پێنج نوێژ ناکەین ئەگەر پەنجا بوایە چیمان ئەکرد ؟! (جـزى عنا نبينا محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وموسى ـ عليه الصلاة والسلام ـ جزاء يليق بشأنهما عند الله ـ عز وجل ـ) •

٦٠٢/٣ ـ عن قتادة عن أنس بن مالك، عن مالك بن صعصعة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حدثهم عن ليلة أسري به• قال : بينما أنا في الحطيم [أي في الحجر] وربما قال في الحجر [شك قتادة] مضطجعا إذ أتاني آت فقدّ قال وسمعته [أي أنسا] يقول : فشق مابين هذه إلى هذه ، فقلت للجارود ، وهو إلى جنبي : مايعني به ؟ قال : من ثُغْرةِ نحره إلى شِعْرته • وسـمعته يقـول : من قَصّته [رأس صدره] إلى شِعْرته =فاستخرج قلبي= ثم أتيت بطست من ذهب مملوأة إيمانا ، فغُسِل قلبي ، ثم حُشِيَ ، ثم أعيد ، ثم أتيت بدابة دون البغل وفوق الحمار أبيض • فقال له الجارود : هو البراق يا أبا حمزة ؟ قـال أنس : نعم ، يضع خطوه عند أقصى طرْفه ، فَحُمِلت عليه ، فانطلق بي جبريل حتى السماء الدنيا فاستفتح ، فقيل : من هذا ؟ قال : جبريل قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم • قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء ، ففتح • فلما خَلَصْت فإذا فيها آدم

[علیه السلام] فقال : هذا أبوك آدم ، فسلم علیه • فسلمت علیه فـرد السلام ، ثم قال : مرحبا بالابن الصالح والنبي الصالح :

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك لە مالیكی بنی صەعصەعەوە ریوایەت ئەکا ـ رضي الله تعالی عنهما ـ کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بەحثی لە شەوی میعراج بۆ ئەکردن ، فەرمووی : لە حەطیما راکشابووم ، یەکێك هـات بەینی ئێرەو ئەوێمی شەق‌کرد • قەتادە ئەڵێ : جارووودم لە تەنیشتەوە بوو لێم پرسی : مەقصوودی ئەنەس ، یا هی پێغەمەر ـصلی الله تعالی علیه وسلمـ لەمە کە فەرمووی مابەینی ئێرەم تا ئەوێم چیە ؟ ئەنەس فەرمووی : لـــە چووڵەمەی سنگییەوە تا مووی (ظهار)ی[1] دڵی دەرهێنام تەشـــتێکی ئاڵتوونینی پڕ لە ئیمانم بۆ هێنرا ، دڵم شۆررا پڕکرا لە ئیمانو حیکمەت • لە دواییا خستیەوە جێی خۆی • لە دواییدا حەیوانێکیان بۆ هێنام لە ئێستر بچکۆلەتر لە گوێدرێژ گەورەتر بوو ، چاری تا کوێ برییەکرد سمی لەوێ دائەنا • جارود لە ئەنەسی پرســـی : ئەو حەیوانە بوراق بوو ؟ ئەنەس فەرمووی : بەڵێ سواری‌کرام • جیبریل ـ علیه الصلاة والسلام ـ بردمی تا ئاسمانی دنیا • فەرمووی : دەرگاکەم لێ‌بکەنەوە • پرسییان : ئـەوە کێیە ؟ فەرمووی : جوبرەئیلە • پرسییان : کێـــت لەگەڵە ؟ فەرمووی : محمد • پرسییان : نێرراوە بەشوێنیا ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرموویان : مەرحەبای لێ بێ • چ هاتنێکی باشـــە هاتنەکەی ئـــەو • هـات خازن دەرگاکەی کردەوە ، کە گەیمە ئەوێ تەشریفی حەزرەتی ئـادەم ـ علیـه السلام ـی تیابوو • جوبرەئیل فەرمووی : ئەمە حەزرەتی ئادەمی باوکتە

(١) واتــە : تــا مووی بەری •

سەلامی لێ بکە ، سەلامم لێکردو ســـــەلامی سەندمەوە ، فەرمووی : مەرحەبا بێ لە کوڕێکی صالحو پێغەمەرێکی صالح •

ثم صعد [بي] حتى أتى السماء الثانية فاستفتح • قيل : من هــذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال : نعم • قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء • ففتـــح فلـما خلَصت [وصلت] إذا يحيى وعيسى [عليهما السلام] وهما ابنا الخالة(١):

پوورزای یەکن چونکە حەنەی دایکی مریەمو ژنـــی عیمران لەگەڵ ئیشاعی ژنی حەزرەتی زەکەریا هەردوکیان کچـــی فاقووذن • کـــە وابێ حەزرەتی یەحیا ـ علیه السلام ـو دایکی حەزرەتی عیسا ـ علیه السلام ـ پوورزای یەکن ، بەو واسیطە خۆیشیان ئەبن بە پوورزای یەك •

قال : هذا يحيى وعيسى فسلّم عليهما ، فسلمت عليهما فردّا ، ثم قالا: مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح • ثم صعد بي إلى الســـماء الثالثـــة فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قـــال : محمد • قيل : وقد أرسل إليه ؟ قال : نعـم • قيل : مرحبا بـه فنعـم المجيء جـــاء :

چ هاتنێکی باشە ئەو هاتنەی کە ئەو هاتوە • (ففتح فلما خلَصْت): کە لە ڕێی ئەو ئاسمانە خەلاص بوومو چوومە ناوی •

إذا يوسف [عليه السلام] قال : هذا يوسف فسلّم عليه ، فســلمت عليه ، فردّ ثم قال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح ، ثم صعد بي حتى أتى السماء الرابعة ، فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قـال : جبريـل ، قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : أو قد أرسل إليه ؟ قال : نعم•

---

(١) دانــەر ــخــ ســـەرەتای ئەمپارچەی تەرجەمە نەکرد ؛ چونکــە وەك پارچە پێشوەکە وایــە •

قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء ، ففتح . فلما خلصت إلى إدريس قال : هذا إدريس [عليه السلام] فسلّم عليه ، فسلمت عليه فرد ، ثم قـال : مرحبا بالأخ الصالح والنبي الصالح :

نەیفەرموو ئیبنی صالح ؛ چونکە ئیدریس ـ علیه السلام ـ لە باپیرانی پێغەمەر نیە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـو باپیری حەزرەتی نـووح نیە ـ علیه السلام ـ .

ثم صعد بي حتى أتى السماء الخامسة فاستفتح ، قيل : من هـذا ؟ قـال : جبريل . قيـل : ومن معـك ؟ قـال محمـد ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم . قيـل : وقـد أرسـل إليـه ؟ قال : نعم . قيل : مرحبا به فنعم المجيء جاء . فلما خلصت فإذا هارون [عليه السلام] قال : هذا هارون فسلم عليه ، فسـلمت عليه . فرد ثـم قال : مرحبا بالاخ الصالح والنبي الصالح . ثم صعد بي حتى أتى السماء السادسة ، فاستفتح ، قيل : من هذا ؟ قال : جبريل . قيل [و. ذر] من معك ؟ قال : محمد . قيل : وقد ارسل إليه ؟ قال : نعم . قال : مرحبا به فنعم المجيء جاء . فلما خلصت فإذا موسى [عليه السلام] قال : هـذا موسى فسلّم عليه . فسلمت عليه ، فرد ثم قال : مرحبا بالأخ الصـالح والنبي الصالح ، فلما تجاوزت بكى . قيل له : ما يبكيك ؟ قال : أبكي لأن غلاما بعث بعدي يدخل الجنة من أمته أكثر من يدخلها من أمتي :

تەرجەمە :

کە لە حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ تێپەڕ بووم حەزرەتی مووسا گریا ، لێیپرسرا : بۆچی ئەگریت ؟ فەرمووی : ئەگریم چونکی غولامێ لە دوای من نێرراوە بە پێغەمەریی لە ئوممەتی من ، زیاتر لە ئوممەتی ئەو ئەچێتە بەهەشتەوە . [ئەمە لە حەزرەتی مووسـا ـ علیه السـلام ـەوە حەسەد نیە ، حاشا هەموو پێغەمەران لە حەسەدەوە دوورن . ئەمـە هەم

غیبطەیەو عیبطە دروســـتە • هەم ئەســـەفە بۆ ئەمە کە ئەجری پێغەمەران ـ عليهم صلوات الرحمن ـ بە قەد ئەجری ئوممەتیانە ، تا ئوممەتی زیاتـر بێ ئەجری زیاتر ئەبێ ، بەوە کە ئوممەتی کەمترە لە ئوممەتی پێغەمەری ئێمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ ئەجری کەم ئەبێ ، بۆ ئەوە گریاوە] •

ثم صعد بي إلى السماء السابعة فاستفتح جبريل • قيل : من هذا ؟ قال : جبريل • قيل : ومن معك ؟ قال : محمد • قيل : وقد بعث إليه ؟ قال : نعم • قال : مرحبا به ، فنعم المجيء جـــاء • فـلما خلصت فإذا إبراهيم ـ عليه السلام ـ قال : هذا أبوك فسلّم عليه =قال= فسلمت عليه فردَّ السلام قال : مرحبا بالابن الصالح والنبـي الصالح • ثم رفعت لـي سدرة المنتهى • فإذا نبقها مثل قلال هَجَر ، وإذا ورقها مثل آذان الفيلة• قال : هذه سدرة المنتهى ، وإذا أربعة أنهار : نهران باطنان ، ونهـــران ظاهران • فقلت : ماهذان ياجبريل ؟ قال : أما الباطنان فنهران في الجنـة [السلسبيل والكوثر] وأما الظاهران فالنيل والفرات ، ثم رفـع لي البيت المعمور ، ثم أتيت بإناء من خمر =وإناء من لبن= وإناء من عسل، فأخذت اللبن • فقال : هي الفطرة [التي • ذر] أنت عليها وأمتك • ثـم فرضت عليَّ الصلوات خمسون صلاة كل يوم ، فرجعت فمررت على موســـى • فقال : بما أمِرْتَ ؟ قال : امرت بخمسين صلاة كل يوم • قـــال : إن أمتك لا تستطيع خمسين صلاة كل يوم • وإني والله قد جربت الناس قبلك وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة ، فارجع إلى ربك فاسـألـه التخفيف لأمتك • فرجعت فوضع عني عشرا :

تەرجەمە :

لە دواییا سیدرەتی مونتەهام بـــۆ دەرخرا ، بەری وەکو جەڕڕەی هەجەر بوو ، گەڵای وەك گوێی فیل بوو ، فەرمووی : ئەمە (ســـدرة المنتهى)ایە • تێفکریم چوار نەهری لە بن ئەهاتەدەرێ ، دوو نەهری لـە

باطینەوە دوو نەهری لە ظاهیرەوە بوو • وتم ئەی جیبریل ئەم نەهرانە چین؟ فەرمووی : دوو نەهرە باطینییەکـە : دوو نـەهـرن لــە بەهـەشــتان ، دوو نەهرە ظاهیرییەکە نیلەو فوراتە • لە دواییا (بیت المعمور)م بۆ دەرخرا، لە دواییا پیاڵەیێ شــەرابو پیاڵەیێ شــیرو قاپێ هەنگوینیان بۆ هێنام • شیرەکەم وەرگرت ، جیبریل فەرمووی : ئەو پیاڵە شیرە فیطرەتی ئیسلامییە کە تۆو ئوممەتتی لەسەرن • لە دواییا هەر رۆژێ پەنجا نوێژم لەســـــەر فەرزکرا ، گەڕامەوە بە لای حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ! رابوردم ، فەرمووی : ئەمرت بە چی پێکراوە ؟ وتم : ئەمرم پێکراوە رۆژی بە پەنجا نوێژ • فەرمووی : ئوممەتی تۆ رۆژی تاقەتی پەنجا نوێژیان نیە ، وەڵلاهی من لە پێش تـۆدا ئینســـانم تەجرەبــە کـــردوە ، زۆرم زەحمەت لەگەڵ بەنیئیسرائیلا کێشاوە ، موراجەعەی خوای خۆت بکە ، طەلەبی تەخفیفی لێ بکە بۆ ئوممەتەکەت • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی: موراجەعەتمکرد دە نوێژی بۆ داشکانم •

فرجعت إلى موسى فقال مثله فرجعت فوضع عني عشرا ، فرجعت إلى موسـى ، فقــال مثلــه ، فرجعت فوضــع عني عشـرا ، فرجعت الى موسى فقــال مثلــه ، فرجعت فأمِرت بعشر صلوات كـل يـوم ، فــرجعت فقــال مثله ، فرجعت فأمرت بخمس صلوات كل يوم ، فرجعت إلى موســـى ، فقال : بما أمِرت ؟ (بە چی ئەمرت پێ کـرا ؟) قلت: أمِرتُ بخمس صلوات كل يوم : (وتم : رۆژی بە پێنج نوێژ ئەمرم پێ کرا) قــال : إن أمتك لا تستطيع خمس صلوات كل يوم ، وإني قد جربت الناس قبلك ، وعالجت بني إسرائيل أشد المعالجة ، فارجع إلى ربك فاســـأله التخفيف لأمتك (تەرجەمەی رابورد) قال : سألت ربي حتى استحييت ، ولــكن أرضى وأسـلّم • قال [عليه الصلاة والسلام] : فلما جاوزت ناداني مناد : أمضيت فريضتي ، وخففت عن عبادي ح ـ ١٩٦/٦ :

تەرجەمە :

وتم : زۆرم طەلەبکرد لە خوا ـ عز وجل ـ ئەوەندەم لێ طەلەب کرد تا حەیا گرتمی، (لکن)بەوە رازیی ئەبم‌و =خۆم= تەسلیمی ئەمری ئەکەم، کە لای حەزرەتی مووسا تێپەڕ بووم مونادییێ بانگی کردم : کە فەرزی خۆمم کە عیبادم پێی موکەللەف کردوە ئیمضا کرد ، هیچ زیادیو کەمی نیە ، لە عیبادی خۆیشم تەکلیفم سووك کرد ٠

لە موسلیما م-٢/٨٢ بە موختەصەریی ئەم حەدیثە هەیە ٠ لە ئەوەڵیەوە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە وەختێکا کە لە لای بەیتەوە نوستبووم لـە بەینی خـەوو بێداریيا بـووم گوێم لێ بوو یەکێ ئەیوت : یەکێ لەو سیانە کـە لـە بەینی دوانایە منیان بـرد ، تەشتێکی ئاڵتوونینیان بۆ هێنام ئاوی زەمزەمی تیا بوو ٠٠٠ (الـخ) بەحثی پیاڵەی هەنگوینی تیا نیە ، ئەوەی تیایە شیرەکەم ئیختیار کرد پێیانوتم : ئیصابەتت کرد ، بە واسیطەی تۆوە خوا ئوممەتەکەت موصیب بکا ، ئەوەیشی کـە (بیت المعمور) رۆژی حەفتا هەزار مەلائیکەی ئەچێتە ناوەوەو کە هاتنەدەرێ ئیتر عەودەت ناکەنەوە ناوی =تیا نیە= ٠ ئەوە ئاخری ئەوەیە کە ئەوانـی لەسەرن ، یەعنی چوونە ناو (بیت المعمور)ەوەیانو عەوەدەت نەکردنەوەیان ئاخری حاڵی ئەو مەلائیکەتانەیە ٠

ئەم سێ حەدیثە لە حەدیثی میعراج بەسە ٠ دەلالەت ئەکەن لە سـەر ئەوە کە :

ئیستیذانکردن سوننەتە ٠

ئەوانەی کە ئیستیذان ئەکەن ئەبێ تەواو تەحقیقی حاڵیان بکرێ ئەمجا ئیذن بدرێن ٠

سەلام سوننەتە جوابی فەرزە ٠

دۆعای خێر بۆ ئەقران سوننەتە ٠

ڕێگەپێنیشاندان سوننەتە •
موراعاتی ئەحوالّی تەبەعە لازمە •
رجاو ئیلتیماس بۆ ژێردەستە سوننەتە •
پێنج نوێژ فەرزە کەم نابیّ‌و زیاد نابیّ •
شیرو هەنگوین ئەفضەلی طەعامن •
شیر لە هەنگوین ئەفضەلترە •

لەم حەدیثانە وا دەرەکەویّ کە دوو دەفعە شیرو شەرابیان بۆ هێنابیّ ؛ دەفعەییّ لە (بیت المقدس) دەفعەییّ دوای چوونی بۆ (بیت المعمور)و پێش فەرزبوونی نوێژ • دەفعەی دوایـــی هەنگوینی عەلاوەکراوە • دەلالەت لەسەر ئەمە ئەکەن کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بـــیّ واسیطە تەکەللومی لە حوزووری ذاتی ئەقدەسا فەرموە ، ذاتی ئەقدەسیش بـــیّ واسیطە تەکەللومی لەگەلّ حەزرەتی حەبیبی خۆیـــا کردوە ، ئەمما خوای دیوە ؟ یا نەیدیوە مەعلووم نیە •

بوراق دیارە کە هەڕا ناکـــا • حەزرەتی جیبریل‌و حەزرەتی پێغەمەر ـ علیهما الصلاة والسلام ـ بەجیّ ناهێلّیّ • بۆچی بەستیەوە ؟ بۆ تەعلیمـی ئوممەتە کە ئیهتیمام بکەن بـــە حیفظی مالّـــی خۆیان (اعقل وتوکّل)[1] بەهەشت مەخلووقە ئەلئان مەوجوودە ، لە ئاسمانی حەوتەمە • ئەگونجـێ مادەی نیل‌و فورات لە بەهەشتەوە بیّ • میعراج جیسمانیە •

٦٠٣/٤ ـ ابن عباس [رضي الله تعالی عنهما] قال : قال رســول الله ـ صـلی الله تعـــالی علیـــه وســـــلم ـ : مررت لیلـة أســــــري

(١) مەبەستی ئەو حەدیثەیە کە عەرەبێك وتی : وشترەکەم بەرەلاّ ئەکەم‌و تەوەکول بەخوا ئەبەستم . پێغەمەر ـ صلی الله تعلیا علیه وسلـم ـ فەرمووی : وشترەکەت ئەشکێلّ بکە ئەوسا تەوەکول بکە .

بي علي مـوســـى بـن عمـــران [عليـــه الســـلام] رجـــل آدم طوال جعد كأنه من رجال شنوءة [قبيلة] ورأيت عيسـى بن مريـم [عليهما الســـــلام] مربوع الخلق إلى الحمـرة والبياض سَبْطَ الرأس [بفتحتين ، أو فتح فكسر ، أو كسر فسكون ، أو فتح فسكون ٠لغات] وأري مالكا خازن النار والدجال في آيات أراهن الله إياه (فلا تكن في مرية من لقائه)[1]قال : كان قتادة يفسرها ان نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد لقي موسى ـ عليه السلام ـ م ـ ٨٧/٢ ٠

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =ئەفەرموێ= : شــەوی میعــراج بـە لای حەزرەتی مووسادا رابوردم ، پیاوێکی گەندم گوون بوو ، درێژ بوو ، کەڵەگـەت بوو ، مووی سەری لوول بوو ، وەك پیـــاوی قەبیلەی شەنۆئە بوو ، چاوم بە عیسا کەوت ، چوارشانەو تێکسمڕاو بوو ، نـــە درێژ نە کورت بوو ٠ مووی سەری صاف بوو ، مالیکی ئاگرموانـی جەهەننەمم پێنیشان درا ، دەججالم پێنیشاندرا لەگەڵ چەند ئایەتێ کە خوا پێنیشـــانی دا ٠ راویی ئەڵێ : خوا فەرموویەتی : شوبهەت نەبێ لەمەدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لەگەڵ حەزرەتی مووسادا مولاقاتی بوە ٠ قەتادە ئایەتەکە وا تەفسیر ئەکاتەوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وســـلم ـ مولاقیی حەزرەتی مووسا بـوە ٠

٦٠٤/٥ ـ عبدالله بن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : بينا أنا نائم أطـوف بالكعبة فـإذا رجل آدم سبط الشعر ينطف أو يهراق رأسه ماء ٠ قلت : من هـذا ؟ قـالوا : ابن مريم ٠ ثم ذهبت ألتفت فإذا رجـل جسـيم ، أحمر ، جعـد

(١) الســجدة / ٢٣ ٠

الرأس ، أعور العين ، كأن عينه عنبة طافية [بارزة] قالوا : هذا الدجال أقرب الناس به شبها ابن قطن رجل من خزاعة ح ـ ٢٠١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە وەختێکا کە نوستبووم [خۆمم دی] طەوافی کەعبەم ئەکردکەچی پیاوێکی گەندم‌گوون لەوێ بوو ، مووی سەری صاف بوو ، ئاوی لەسەر ئەتکا [ئەوەندە موویێکی پاكو جوانی بوو] وتم : ئەوە کێیە ؟ وتیان : ئەوە ئیبنومەریەمە. لە پاشا رۆییم تەماشای ئەملاو ئەولام ئەکرد ، کە تێفکریم پیاوێکی زەلامو ، سوورو ، مووگرژو لوول ، چاوی وەك بۆلەترێ هەڵتۆقیوو بەرزبووبوەوە •• لەوێ بوو ، وتیان : ئەوە دەججالە ، ئەوی زۆر بەو بشوبهێ ئیبنوقەطەنە کە پیاوێکە لە خەزاعە •

٦/٦٠٥ ـ عن أبي العالية عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : سرنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بين مكة والمدينة فمررنا بواد ، فقال : أي واد هذا ؟ فقالوا : وادي الأزرق • فقال: كأني أنظر إلى موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فذكر =من= لونه وشعره شيئا لم يحفظه داود [أحد الرواة] واضعا أصبعيه في أذنيه ، له جؤار إلى الله (رفع الصوت) بالتلبية ، ماراً بهذا الوادي • قال : ثم سرنا حتى أتينا على ثنية ، فقال : أي ثنية هذه ؟ قالوا : هَرْشى ، أو لَفْت [وبفتحتين] فقال : كأني أنظر إلى يونس [عليه السلام] على ناقة حمراء عليه جبة صوف خِطام ناقته ليف خلبة ، مارا بهذا الوادي ملبيا م‍ـ٢/٨٩•

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ئەفەرموێ : لە خدمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەڕۆیین لە بەینی مەککەو مەدینەدا

به لای دۆڵێکا ڕۆیین فەرمووی : ئەمە چ دۆڵێکە ؟ وتیان : ئەمە دۆڵـی ئەزرەقە • فەرمووی (كأنه)تەماشای حەزرەتی مووسا ئەکەم ـ علیه الصلاة والسلام ـ ئەبولعالیە ذیکری ڕەنگ‌و مووی کرد • داود حیفظی نەکردوە دوو پەنجەی نابوە ناو هەردوو گوێیەوە بە دەنگی بەرز (لبيك)ی ئەکرد دەنگی بۆ درێژ ئەکردەوەو بەم دۆڵەدا ئەڕۆیی • فەرمووی : لە دوایـا ڕۆیین تا هاتینە پێچپێکەوە • فەرمووی : ئەم پێچە چ پێچێکە ؟ وتیان : هەرشایە ، یا لەفتە • فەرمووی • (كأنه) تەماشای (یونس) ـعلیه السلامـ ئەکەم لەسەر وشترێکی سوور ، جبەیێکی خوریی لەبەرا بوو ، مەهاری وشترەکەی لە پووشی خولبە بوو ،بەم شیوەدا ئەڕۆیی •

عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أتيت وفي رواية هداب : مررت على موســى [عليه السلام] ليلة أسري بي عند الكثيب الأحمر وهو قائم يصلي فــي قبـره م ـ ٩/٢٤٧ •

تەرجەمە :

ئەنەس ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی: لەو شەوەدا کە ئیسرام پێ‌کرا بە لای حەزرەتی مووسادا ڕابوردم لـە لای کەثیبی ئەحمەرەوە [گردی لمی سوور] ڕاوەستابوو نوێژی ئەکرد لــــە قـەبـرەکـەیا •

ئەنبیا زیندوون ئارەزووی چییان بێ‌و چییان لە لا خۆش بێ ئەیکەن، با موکەللەفیش نەبن‌بە عیبادەت (وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة) لـە حوضووری ئەقدەسی ئیلاهییا وەستان لە هەموو نیعمەتی دنیاو ئاخیرەت بـەلەذەتتـرە •

٦٠٦/٧ ـ عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : عرض علي الأنبياء فإذا موسى ـعليه السلام ـ ضَرب من الرجال [خفيف اللحم ليس بضخم ولا ضعيف] كأنه من رجال شنوأة • ورأيت عيسى بن مريم ـ عليهما السلام ـ فإذا أقرب من رأيت =به= شبهًا عروة بن مسعود • ورأيت إبراهيم ـ عليه السلام ـ فـإذا أقرب من رأيت به شبها صاحبكم ـ يعني نفسه ـ ورأيت جبريل ـ عليــه السلام ـ فإذا أقرب من رأيت به شبها دَحْية • وفي رواية ابن رمح : دحية بن خليفة م ـ ٢/٩٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليــه وســلم ـ فەرمووی : پێغەمەرانم پێنیشاندرا ،مووسا ـ عليه السلام ـپیاوێ بوو نە گۆشتنی زۆر گۆشتن نە زەعیف بوو ؛ (كأنه) لە پیاوانی قەبیلەی شەنۆئە بوو • حەزرەتی عیسا ـعليه السلام ـمدی لەوانەی كە دیومن بە عوروەی بنی مەسعوود زیـاتـر ئەشوبها • حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه السلام ـمدی زیاد لە هەموو کـەس بەرەفیقی ئێوە كە منم ئەشوبها • حەزرەتی جیبریل ـعليه السلام ـم دی زیاد لەوانەی كە دیومن بە دەحیەی كوڕی خەلیفە ئەشوبها [یەعنی لە صوورەتی بەشـەریدا] •

٦٠٧/٨ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال النبــي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ [ليلة •خ] حين أسري بي[رأيت •خ] لقيت موسى عليه السلام ـ فنعته النبي ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فإذا رجل حسبتُهُ [ضرب خ بلا شك] قال مضطرب : رَجِل الرأس كأنه من رجال شنوءة • قال : [ورأيت •خ] ولقيت عيسى [عليــه الســلام] فنعته النبي ـ عليه السلام ـ فإذا ربعة أحمر كأنما خرج من دِيماس ؛ يعني حماما • قـال :

ورأيت إبراهيم ـ عليه السلام ـ وأنا أشبه وَلَدِه به • قـال : فـأتيت بإناءين في أحدهما لبن وفي الآخر خمر [فقال : اشرب • خ] فقيل لي : أيهما شئت ، فأخذت اللبن فشربته • فقال : [أخذت خ بلا شك] هديت الفطرة ، أو أصبت الفطـــرة • أما إنـك لو أخـذت الخمر غـوت أمتك
ح ـ ٥/٣٧٤ ، م ـ ٢/٩٣ ، ت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : لەو شەوەدا کە ئیسرام پێ کرا حەزرەتی مووسا ـ عليه السلام ـم دی ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەصفی کرد فەرمووی : پیاوێ بوو میانە ، نــە قەڵەو نە زەعیف ، مووی سەری وەك بە شانە داهاتبێ رێكو صـاف ، وەکوو لە پیاوانی شەنۆئە =بێ= • حەزرەتی عیسـا ـ عليه السلام ـم دی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەصفی کرد فەرمووی : پیاوێکی بەینەبەینە بووە نە کورت نە درێژ ،نەقەڵەو نە زەعیف ، رەنگ‌سوورو ئاڵ وەك لە حەمام هاتبێتە دەرێ • حەزرەتی ئیبراهیم ـعليه السلامـم دی نە ئەولادی ئەو لە هەموویان زیاتر من بەو ئەشوبهێم • فـــەرمـــووی : دوو زەرفیان بۆ هێنام یەکێکیان شیری ، ئەوی تـریـان شــــەرابی تیا بوو • پێیان‌وتم : کامیانت هەوەس پێتێ بیخـــۆروە • شــــیرەکەم وەرگـــرت خواردمەوە پێیان وتم : فیطرەتی ئیسلامەتیو رێی راستت وەرگرت، ئەگەر شەرابەکەت وەربگرتایە ئوممەتەکەت رێیان ونئەکرد •

٦٠٨/٩ ـ قال عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] : ذكر رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما بين ظهراني الناس المسـيح الدجال • فقال : إن الله ـ تبارك وتعالى ـ ليس بأعور ، ألا إن المسيح الدجال أعور عين اليمنى ، كأن عينه عنبة طافية • قال : وقال رســول الله ـ صلى الله

تعالى عليه وسلم ـ : أراني الليلة في المنام عنـد الكـعبة فإذا رجل آدم كأحسن ماترى منأدْم الرجالتضرب لِمتّته بينمنكبيه رَجِلالشعريقطر رأسه ماء ، واضعا يديه على منكبي رجلين وهو بينهما يطوف بالبيت فقلت : من هذا ؟ فقالوا : المسيح بن مريم ـ عليهما السـلام ـ ورأيت وراءه رجـلا جَعْدا قططا ، أعور العين اليمنى كأشبه من رأيت من الناس بابن قطن ، واضعا يده على منكبي رجلين يطوف بالبيت ، فقلت : من هذا ؟ قالوا : هذا المسيح الدجال . وفي أخرى : أحمر جعد الرأس . وفي أخرى أحمر جسيم جعد الرأس ح ـ ٤١٦/٥ ، م ـ ٩٦/٢ . اللفظ لمسلم .

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : رۆژێ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە ناو خەڵقا بەحثی لە مەســیحی دەججال فەرموو ، فەرمووی : خوا ـ تبارك وتــعالى ـ یەکچاو نیــــە . مەعلوومتان بێ کە مەسیحی دەججال یەکچاوە . چاوی راســـتی وەك بۆڵەترێ بەرزبۆتەوەو دەرپەڕیوە . عەبدوڵلا فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : شەوێ لە خەوما خۆم لای کەعبە بینی. ئەوێ پیاوێك بوو ئەسمەر [سووروسپی] وەك جوانترینی ئەو ســـوورو سپیانەی کە لە ناو ئینسانا هەن . مووی سەری لە مابەینی هەردوو شانی ئەدا داهێنرابوو سەری ئاوی لێ ئەتکا [یا لە بەر بەرِڕاقیی ئینسان وای ئەزانی کە ئاوی لێ ئەتکێ ، یا تازە سەری داهێنابوو لـە حەقیقەتـا ئـەو ئاوەی کە سەری پێ داهێنابوو لە سەری ئەتکا] هەر دوو دەستی لەسەر دوو شانی دوو پیاوا دانابوو ، طەوافی بەیتی ئەکرد . وتم : ئەمە کێیــە ؟ وتیان : ئەمە عیسای کوڕی مەریەمە ـ عليهما السلام ـ لە دوای ئەوەوە پیاوێکی موو گرژو لوولم دی چاوی راستی کوێر بوو ، لە ناو ئینسانا

ئەوی زۆری پێ بشوبهێ ئیبنوقەطەنە [زوهریی ئەڵێ : ئیبنـوقـەطـــەن پیاوێکە لە خەزاعە لە زەمانی جاهیلییەتا بە هیلاك چوە ح – ٤١٧/٥]دەستی خستبوە سەر شانی دوو ، پیاو طەوافی بەیتی ئەکرد ، وتم : ئەمـە کێیە ؟ وتیـان : ئەمە مەسیحی دەججالە •

[دەججال ناچێتە مەککەو مەدینە ، یا ئەڵێین پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە خەویا وای دیوە ، ئەم تەئویلە زەعیفە ، چونکی خـەوی ئەنبیا وەحیەو حەقیقەتە • یا ئەڵێین : نەچوونەمەککەو مەدینەی لە دوای خورووجو زەمانی ئیستیلایایەتی] ئەم حەدیثانە کە بەحثیدەججالی تیـایە موناسبی بەحثی فیتنە یا ئەحادیثی ئەنبیایە ؛ چونکی پێغەمەر – صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە شەوی میعراجا دەججالیشی دیوە بەو موناسەبەیـە لێرەدا نووسیومە حەز ئەکەن نەقلی بکەنە ئەوێ •

٦٠٩/١٠ ـ عن جابر – رضي الله تعالی عنه ـ أن رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ قال : لما كذبتني قريش قمت في الحِجر فجلاّ الله لي بيت المقدس ، فطفقت أخبرهم عن آياته وأنا أنـظر إليـه ح – ١٩٥/٦ ، م – ١٠١/٢ ، ت ، ن ، ح ـ ١٩٣/٧ • وفي حديث ابن عباس – رضي الله تعالی عنه ـ عند النسائي : فقال القوم : أما النعت فقد أصاب القسطلاني ـ ١٩٣/٧ •

تەرجەمە :

جابیر – رضي الله تعالی عنه ـ کە لە پێغەمەری بیستوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی • کە قورەیش تەکذیبیان کردم خوا ـ عـز وجل ـ (بيت المقدس)ی بۆ دەرخستم [یەعنی حیجابی بەینی منو ئـەوی لە بەینا هەڵگرت] دەستم کرد بە خەبەرپێدانو تەماشای (بيت المقدس)م

ئەکرد یەعنی کە شتێکیان لێ ئەپرسیم لە عـەلامەتـی ، تەماشـای (بیت المقدس)م ئەکردو خەبەرم ئەدانێ •

[بەیهەقی لە دەلائیلیا لە ئەبوسەلەمەوە ـ رضي الله تعــالى عنــه ـ ریوایەت ئەکا خەڵق لە دوای ئیسرا سەریان لێ تێكچوو چەند کەسێکیان هاتنە خذمەت حەزرەتی ئەبوبەکر ـ رضي الله تعالى عنه ـ عەرزیانکـرد • فەرمووی : شەهادەت ئەدەم کە راستی فەرموە • وتیان: لەوەیشـا پێـی باوەڕ ئەکەی بە شەوێ بچێتە شامو بێتەوە ؟ فەرمووی : لە شتی لـــەوە دوورتر لە عەقڵەوە پێی باوەڕ ئەکەم ، لە خەبەری ئاسمانا پێـی بـڕوا ئەکەم ، لە بەر ئـــەوە ناوبرا بە صــەدیق ـ رضــــي الله تعــالى عنه ـ قەســطەلانیی •

ئەبوسەلەمە مەدینەیی‌یە ئەبێ لـــە حەزرەتی صەدیقی ئەکبەری بیستبێ ـ رضي الله تعالى عنه ـکە وابێ حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە •

٦١٠/١١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لقد رأيتني في الحجر وقريش تسـألني =عن مسراي فسألتني= عن أشياء من بيت المقدس لـم أثبتها ، فكُرِبت كُربة ماكربت مثله قط • قال : فرفعه الله لي أنظر إليه ، مايسألوني عن شيء إلا أنبأتهم به • وقد رأيتني في جماعة من الأنبياء ، فإذا موســـى ـ عليه السلام ـ قائم يصلي ، فإذا رجل ضرب جعد كأنه من رجـــال شنوأة ، وإذا عيسى بن مريم ـ عليهما السلام ـ قائم يصلي ، أقرب الناس به شبها عروة بن مسعود الثقفي • وإذا إبراهيم ـ عليه السلام ـ قـائم يصلي أشبه الناس بـه صاحبكم ، يعني نفسه ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ فحانت الصلاة فأممتهم ، فلما فرغت من الصلاة قال لي قـائـل : يا محمد هذا مالك صاحب النار فسلّم عليه ، فالتفت إليه فبدأني بالسلا م ـ ١٠١/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : خۆم وا بینی لـە حیجرام قورەیشیی لێیان ئەپرسیم لە چەند شتێکی (بیت المقدس)ظـەریف دیقەتم لێ نەکردبوو کە =لە= دڵما جێگیر بێ ، ئەوەندە مەحزوون بووم‌و دڵتەنگ بووم قەت دڵتەنگیی وام بەسەرا نەهاتبوو • فەرمووی : خـــوا ـ عز وجل ـ بەیتولمەقدیسی بۆ بەرزکردمەوە تێی‌ئەفکـریم ، هیـچیان لـێ نەپرسیم کە خەبەریان نەدەمێ • خۆم لە ناو جەماعەتێ پێغەمەرانا بینـی ، حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ راوەستا بوو نوێژی ئەکرد ، کـــە سەیرم کرد پیاوێ بوو مووی کەمێ لوول بوو (کأنه) لە پیاوانی شەنۆئە بوو • هەر لەو وەختەدا حەزرەتی عیســـای کـــوڕی مەریەمیشم دی راوەستابوو نوێژی ئەکرد ، زۆر بە عورووەی کوڕی مەسعوود ئەشوبهاء حەزرەتی ئیبراهیم ـعلیه‌السلام‌ـیش لەوێ بوو راوەستابوو نوێژی ئەکرد، ئەوی لە هەموو خەڵق زیاتر پێی بشوبهێ رەفیقەکەتانە ، یەعنی خۆی ـ علیه الصلاة والسلام ـ• وەختێ نوێژ هات ئیمامەتیم بۆ کردن ، کە لـە نوێـژ بوومەوە یەکێ وتی : ئەی محمد ئەوە مالیکە صاحیبی ئاگر [یەعنی ئاگری جەهەننەم] سەلامی لێکە ، ئاوڕم بۆ دایەوە ئەو لە پێشا سەلامی لێ کردم•

میعراج موعجیزەیێکی گەورەیە • لە موددەتێکی کـەمـا پێغەمـەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەشریفی چۆتە بەیتولمەقدیس ، ئیـمامەتـی کردوە بۆ ئەنبیا ، لەوێوە تەشریفی چۆتە هەموو ئاسمانەکان ، موشەڕڕەف بوە بە بارەگای ئیلاهیی (بالذات)وەحیی لێ تەلەققی کردوە ،چۆتە نـــاو بەهەشتەوە ، چەند دەفعە تەشریفی چۆتە خزمەت خواو هاتۆتەوە ئاسمانی شەشەم لای حەزرەتی مووسا گفتوگۆیان فەرموەو تەشریفی هاتۆتەوە لـە پێش طولووعی فەجرا •

لە کەعبەوە بەیتولمەقدیسی پێ نیشاندراوە هەر شتێکیان لە عەلامەتی بەیتولمەقدیس لێ پرسیوە موافیقی (نفس الامر) جوابی صەحیحی داوەتەوە کە قەت چاوی بە بەیتولمەقدیس نەکەوتوە ، ئەو دەفعەیە نـــەبێ ، ئـەو دەفعەیش بەو نەوعە بوە • بە تەنها ئەمە موعجیزەییێکی ترە ئەبێ بە دەلیـل لەسەر موعجیزەی میعراج •

بەدئی سەلام لە مالیکەوە تەفائولە بۆ پێغەمەرو ئوممەتـی ـ علیـــه الصلاة والسلام ـ کە خوا ـ عز وجل ـ ئوممەتەکەی لە ئاگری جەهەنـەم سەلامەت ئەکا (إن شاء الله) •

ئیمامەتی بۆ ئەنبیا ـ علیهم الصلاة والسلام ـ دەلیلی ئـەفضـەلیەتیی پێغەمەرە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ وعلیهم الصلاة والسلام ـ •

٦١١/١٢ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه] قال : لما أسري برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إنتهى به إلى ســــدرة المنتهى ، وهي في السماء السادسة ، إليها ينتهي مايعرج به من الأرض ، فيقبض منها ، وإليها ينتهى مايهبط به من فوقها فيقبض منها • قال : (إذ يغشى السدرة مايغشى)[1] قال : فراش من ذهب • قال : فأعطي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ الصلوات الخمس ، وأعطي خواتيم سورة البقرة ، وغفر لمن لم يشرك بالله من أمته شيئا من المقحمات م-١٠٢/٢ •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثە مەوقووفە ؛ چونکی ئیبنومەسعوود نەیفەرموە (قال) وە یا (عن)وە یا (سمعت) ئەمما ظاهیر وایە کە لە پێغەمەری بیستبێ ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چونکی ئەمە شتێك نیە کە عەقڵ ظەفەری پێ بەرێ•

---

(١) النـــجم / ١٦ •

ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئیسرای پــێ کرا بردیان تا لای (ســدرة المنتهی) • (سدرة المنتهی)لە ئاسمانی شەشەمە ئەوەی لە ئەرزەوە ببرێتە حوضووری خوا ـ جل شأنه ـ تا ئەوێ ئەچێو لەوێوە وەرئەگیرێتو ئەبرێتە حوضوور • ئەوەی لەسەرەوە بێتە خوارێ تا ئەوێ پێ لەوێوە وەرەگیرێتو تەقسیم بەسەر ئاسمانانو ئەرزا ئەکرێ، ئەوی سیدرە دائەپۆشێ فەرشێکی ئاڵتوونە • ئیبنومەسعوود ئەفەرموێ: پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پێنج نوێژی پێ عەطاکـرا ، دوو ئایەتی ئاخری بەقەرەی پێ عەطاکرا ،هەرکەسێ لە ئوممەتی هیچ شتێك نەکا بە شەریکی خوا ـ خوا ـ عز وجل ـلە گوناهی کەبیرەو موهلیکی خۆش ئـەبێ •

١٣/٦١٢ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ في قوله ـتعالى ـ: (وما جعلنا الرؤيا التي أريناك إلا فتنة للناس)[1] قال : هي رؤيا عين أريها رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ليلة أسري به إلى بيت المقدس ، قال : والشجرة الملعونة هي شجرة الزقوم ح ـ ١٩٩/٦ ، ح ـ ٢٠٠/٧ ، خ ـ ٣٤٠/٩ ، ت ، ن ، أحمـد •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە تەفسیری ئەو ئایەتەدا کـــە نووسراوە فەرمووی : ئەو روئیایە کە لە ئایەتەکەدایە روئیای خەو نیە ، روئیای چاوە ، یەعنی لە حاڵی بێداریبا بە چاو دیویەتی ، لە شەوی ئیسرادا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعـــالی علیـــه وســـلم ـ برا بۆ (بیت المقدس) پێ‌نیشانی‌دراوە ، شەجەری مەلعوونیش کە لەو ئـــایەتـــەدا هەیە داری زەقـــوومـــە •

---

(١) الإســـراء / ٦٠ .

١٤/٦١٣ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ] قال : (لقد رأى من آيات ربه الكبرى)[1] قـال : رأى جبريل [عليـه السلام] في صورته له ستمائة جناح • وعنه قال : (ما كذب الفؤاد مارأى)[2] قال : رأى جبريل له ستمائة جناح م ـ ٢/١٠٢ ، ح ـ ٥/٢٦٦، ح ـ٧/٣٤٤• وعنه [في تفسير تلك الآية] قال : رأى رفرفـا أخضر قـد سـد الأفـق ح ـ ٧/٣٤٥ ، ح ـ ٥/٢٦٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی مەسعوود له (والنجم)ا ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ جيبريلی دی شەشصەد باڵی بوو • هەم ئەفەرموێ : رەفرەفێکی سەوزی دی ئوفوقی داپۆشيبوو • ئەبوهورەيرەو عەبدوڵلای بنی عەباس ـ رضي الله تعالى عنهم ـ ئەوانيش ريوايەتيان کردوه کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جيبريلی له صوورەتی خۆيا ديوه •

١٥/٦١٤ ـ عن مسروق قال : كنت متكئا عند عائشـــة ـ رضي الله تعالى عنها ـ فقالت : يا أبا عائشة ثلاث من تكلم بواحدة منهن فقد أعظم على الله الفرية • قلت : ماهن ؟ قالت : من زعم أن محمدا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رأى ربه فقد أعظم على الله الفِرْية • قـال : وكنت متكئا فجلست فقلت : يا أم المؤمنين أنظريني ولا تعجليني ، ألم يقل الله تعالى (ولقد رآه بالأفق المبين)[3] ، (ولقد رآه نزلة أخرى) ؟ فقالت عائشة : أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليه وسلم ـ فقال : إنما هو جبريل [عليه السلام] لم أره على صـورتـه

---

(١) النجـم / ١١ •
(٢) التكويـر / ٢٣ •
(٣) النـجم / ١٣ •

التي خلق عليها غير هاتين المرتين ، رأيته منهبطا من السماء سادًّا عِظَمُ [وبكسر ففتح] خلقه مابين السماء والأرض • فقالت : أو لم تسمع أن الله تعالى يقول: (لا تدركه الأبصار وهو يدرك الأبصار وهو اللطيف الخبير)؟ أوَ لم تسمع أن الله يقول : (وما كان لبشر أن يكلمه الله إلا وحيا أو من وراء حجاب ، أو يرسل رسولا ـ إلى قوله ـ علي حكيم)[1] قالت : ومن زعم أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كتم شيئا من كتاب الله فقد أعظم على الله الفرية ، والله يقول: (ياأيها الرسول بلغ ماانزل إليك من ربك وإن لم تفعل فما بلغت رسالته)[2] ومن زعم أنه يخبر بمايكون في غد فقد اعظم على الله الفرية والله يقول: (قل لا يعلم من في السماوات والأرض الغيب إلا الله)؟[3] وفي أخرى نحوه وزاد : قالت : ولو كان محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كاتما شيئا مما أنزل عليه لكتم هذه الآية : (وإذ تقول للذي أنعم الله عليه وأنعمت عليه : أمسك عليك زوجك واتق الله ، وتخفي في نفسك مالله مبديه ، وتخشى الناس والله أحق أن تخشاه)[4] م ـ ٢/١١٠ •

تەرجەمە :

مەسرووق ئەڵێ : لە خزمەت حەزرەتی عائیشەدا بووم پاڵم دابووەوە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : ئەی ئەبوعائیشە سێ شت هەیە هەرکەسێ تەکەللوم بە یەکێ لەوانە بکا ئیفتیرایێکی زۆر گەورە بە خوا ئەکا • وتم : ئەوانە چین ؟ فەرمووی : هەرکەسێ بلێ کە محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوای بینیوە بە تەحقیق ئیفتیرایێکی زۆر گەورە ئەکا بە خواوە • مەسرووق ئەڵێ : پاڵم دابوەوە هەڵسام

(١) الشورى / ٥١ .
(٢) المائدة / ٦٧ .
(٣) النمل / ٦١ .
(٤) الاحزاب / ٣٧ .

دانیشتم عەرزم‌کرد : (یا ام المؤمنین) مۆڵەتم بدە عەجەلەم لی مـەکە ، خوا نەیفەرموە بە تەحقیق محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە ئوفوقی موبینا چاوی پێ‌کەوت ؟ [یەعنی بە خوا] دەفعەیێکی تریشی دی [یەعنـی خوای دی،بە تێگەییشتنی مەسرووق] حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : من ئەوەڵ کەسێکم لەم ئوممەتە کە سوئالی ئـەوەی لە پێغەمەر ـ صلی‌الله‌تعالی‌علیه‌وسلم ـ کردوە • فەرمووی : ئەوەی کە من دیومە ئەو دوو جارە حەزرەتی جیبریلە ـعلیه‌السلام ـ ئەوم نەدیوە لەسەر ئەو صوورەتەی کە خوا ـ عز وجل ـئەوی لەسەر خەلق کردوە غەیری ئـەو دوو دەفعەیە • چاوم پێکەوت لە ئاسمان هاتەخوارێ مابەینی ئەرزو ئاسمانی داگیرکردبوو •

ئەو ئایەتەت نەبیستوە کە خوا ئەفەرموێ : چاو ئیدراکی خوا ناکا، ئەو ئیدراکی بینایی چاو ئەکا ، خوا لەطیفە هیچ کەس نایبینێ‌و خـەبەری لە هەموو شت هەیە ؟ ئەو ئایەتەت نەبیستوە کە خوا ـ عزشأنە ـ ئەفەرموێ: بۆ هیچ بەشەرێ نیە کە خوا رێ‌و راست قسەی لەگەڵ بکا ، ئیللا کە قسەی لەگەڵ بکابە یەکێ لە سێ واسیطەیە ، یا بە وەحی ، یەعنی ئەیخاتە دڵیەوە یا لە پشت پەردەوە ؟ [یەعنی مانیعێ هەیە لە بەیناخوا نەبینێ‌وقسەی خوای گوێ لێ ئەبێ وەك حەزرەتی مووسا ـ علیـە السلام ـ لـە طـوورا وەك پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە شەوی میعراجا] یا رەسوولێکی بۆ ئەنێرێ ئەمرو نەهی خوای تەبلیغ ئەکا •

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالی عنها ـ فەرمووی : هەرکەسێ وا ظەن ببا کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ شتێکی لە ئەمری تەبلیغ شاردۆتەوەو تەبلیغی نەکردوە بە حەحقیقەت ئیفتیراییێکی گەورە ئەکا بە خواوە ،خوا ئەفەرموێ : ئەی محمد ئەی رەسوول تەبلیغی ئەوە بکە کە

لـه طەرەفی رەبتەوە نازڵکراوەتە لات ، ئەگەر نەیکەی ریسالەتی خوات تەبلیغ نەکردوە [یەعنی شتێکی جوزئیی تەبلیغ نەکەی وەك هیچت تەبلیغ نەکردبێ وایـە] •

حەزرەتی عائیشە فەرمووی : هەرکەسێ ظەن بیا کە محمد خەبـەر ئەدا بەوەی کە سبەینێ ئەبێ بە حەقیقەت ئەو کەسە ئیفتیرایێکی گەورە بە خواوە ئەکا • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئەی محمد بە عیباد بڵێ : غەیری خوا هەرچی خەڵقی ئەرزو ئاسمانە غەیب نازانێ ، نە مەلائیکە ، نە جین ، نە ئینسان • لە ریوایەتەکەی ترا ئەفەرموێ : ئەگەر محمــــد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ شتێکی لە ئەمری تەبلیغ بشاردایەوە ئــەم ئایەتەی ئەشاردەوە : کە تۆ ئەڵێی بەو کەسە کە خوا ئینعامی لەگەڵ کردوە کە خستوویەتە دڵتەوە کە ئازادی بکەی تۆیش بـە ئازادکردنی ئینعامت بەسەرا کردوە : ژنەکەت بگرە لای خۆت تەلاقی مەدە تەقوا لە خوا بکە ، لە تەعنەی خەڵق ئەترسی خوا لایەقترە بەوە کە لێی بترسی •

لە ریوایەتێکا مەسرووق ئەڵێ : لە حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـم پرسیی : ئایا محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوای دیوە ؟ حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : (سبحان الله) [پیاوی وەکو تۆ شتی وای لێ مەعلووم نەبێ !] هەموو مووی بەدەنم راست بوەوە [لەم شتە نالایەقە کە بیستم] باقیەکەی عەینی حەدیثەکەی پێشوە •

١٦/٦١٥ ـ عن عبدالله بن شقيق قال : قلت لأبي ذر [رضي الله تعالى عنه] : لو رأيتُ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لسألته • فقال: عن أي شيء كنت تسأله ؟ قال : كنت أسأله هل رأيت ربك • قـــال أبو ذر : قد سألته • فقال : رأيت نورا م ـ ٢/١١٥ •

١٧/٦١٦ ـ وعنه عن أبـي ذر ـ رضـي الله تعـالى عنه ـ سـألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هل رأيت ربك ؟ قال : نور" أنّى أراه !! م ـ ٢/١١٥ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی شەقیق ئەڵێ : عەرزی ئەبوذەڕم کرد ، وتم : ئەگەر رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بدیایە لێم‌ئەپرسیی • فەرمووی : چیت لێ ئەپرسیی ؟ وتی : لێم ئەپرسیی خوات بینیوە یان نا ؟ ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : من لێم‌پرسی خوات دیوە یان نـا ؟ فەرمووی : نوورێکم دی • لە ریوایەتەکەی دواییدا ئەفەرموێ : نوورە، لە کوێ ئەیبینم ؟ یەعنی نوور بوو بە حیجاب لە بەینمانا مومکین نـەبوو بـی‌بینم •

شفاعته ـ عليه الصلاة والسلام ـ لأمته[1] :

١٨/٦١٧ ـ حماد بن زيد قال : قلت : لعمرو بـن دينـار : أسمعت جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالى عنه ـ يحدّث عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أن الله تعالى يخرج قوما من النار بالشفاعة ؟ قـال . نعـم م ـ ٢/١٦٣ •

تەرجەمە :

حەممادی کوڕی زەید ئەڵێ : بە عەمری کوڕی دینارم وت : لـە جابیرت بیستوە ـ رضي الله تعالى عنه ـ کە ریوایەتی کردبێ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کە خوای تەعالا قەومێك بە شەفاعەت لە ئاگر بێنێتە دەرێ ؟ فەرمووی : بەڵێ •

---

(١) شەفاعەتکردنی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بۆ ئوممەتەکەی.

١٩/٦١٨ ـ يزيد الفقير قال : كنت قد شغفني رأي من رأي الخوارج [إن أصحاب الكبائر يخلدون في النار] فخرجنا في عصابة ذوي عــدد نريد أن نحج ثم نخرج على الناس (مظهرين مذهب الخوارج وندعو إليه) =قال= فمررنا على المدينة فإذا جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] يحدث القوم جالسا إلى سارية عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قــال : فـإذا هو قــد ذكـر الجهنميين • قــال : فقـلت لـه : يـا صـاحب رسـول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـه وسـلم ـ ماهذا الذي تحدثون ، والله يقول : (إنك من تدخـل النار فقد أخزيته)[1] [آخر آل عمران] و (كلما أرادوا أن يخرجوا منها أعيدوا فيها)[2] [ألم السجدة] فما هذا الذي تقولون ؟ قال : فقال : أتقرأ القـرآن ؟ قـلت نعم • قال : فهل سمعت بمقام محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يعني الذي يبعثه الله فيه : (عسى أن يبعثك ربك مقاما محمودا)[3]؟ قلت : نعم• قال : فإنه مقام محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ المحمود الذي يخرج الله به من يُخْرج قال : ثم نعت وضع الصراط ومرَّ الناس عليه • قال : وأخاف أن لا أكون أحفظ ذاك • قال : غير أنه قد زعم أن قوما يخرجون من النار بعد أن يكونوا فيهـا • قال : يعني فيخرجون كأنهم عيـدان السماسم • قال : فيدخلون نهرا من أنهار الجنة فيغتسلون فيه فيخرجون كأنهم القراطيس ، فرجعنا فقلنا : ويحـكم أتـرون الشـيخ يكـذب على رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ فرجعنا فلا والله ماخرج منـا غير رجل واحد ، أو كما قال أبو نعيم م ـ ٢/١٦٥ •

---

(١) آل عمران / ١٩٢ •
(٢) السـجدة / ٢٠ •
(٣) الاسـراء / ٧٩ •

تەرجەمە :

یەزیدی فەقیر ئەڵێ : رەئیێکی خەواریجم لە دڵ چەسپیبو کە ئەصحابی کەبائیر موخەللەد ئەبن لە جەهەننەما لەگەڵ جەماعەتێکی زۆری صاحیب عەدەد چووینە دەرێ ،ئیرادەمان بو کە حەج بکەین لە دوای حەج بچینـە دەرەوە ناو خەڵق نەصرەتی مەذهەبی خاریجیی بدەین‌و تەرغیب‌و تەشویقی خەڵق بکەین کە بێنە سەر ئەو مەذهەبە • بە سەر مەدینەدا رۆیین • کەچی جابیری کوڕی عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لای کـۆڵەکەیێـکی مزگەوتەوە دانیشتبوو لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حەدیثی بۆ قەومەکە ریوایەت ئەکرد • ئەوەندەم زانی بەحثی لـە جەهەننەمیی کرد [یەعنی کە لە ئاگر نەجاتیان ئەبێ‌و لێی بێنە دەرێ] وتم : ئەی صـاحیبی رەسوولوڵلا ئەمە چیە کە ئێوە قسەی لێ ئەکەن ؟ [یەعنی بێ ئـەصـڵ‌و فەصڵە] خوا لە ئالی عیمرانا ئەفەرموێ : یاڕەببی یەکێکت کـە خستە ناو ئاگرەوە ئەو کەسە زەلیل ئەکەی =ئەوانە= زاڵمن بۆ ئینسانی زاڵم هیچ کەس نابێ کە یارییەی بدا • لە (الم سجدە)دا ئەفەرموێ : کوللی دەفعەیێ کە تەمایان ئەبێ لە ئاگر بچنە دەرێ ناگەنە ئەوە کە بچنە دەرێ هەر لە ناو ئاگرەکەدا ئەخرێنەوە ناوەوە ، ئیتر ئەمە چییە کە ئێوە ئەیڵێن ؟ یەزیدی فەقیر ئەڵێ : جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : ئەی تۆ قورئـان ئەخوێنێ ؟ وتم : بەڵێ • فەرمووی : مەقامی محمدت ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ بیستوە ؟ یەعنی ئەو مەقامەی کە خوا ـ عز وجل ـ محمدی تیا ئەنێرێ یەعنی ئیذنی ئەدا بۆ شەفاعەت ، کە لە سوورەی ئیسرادایـە کە خوا ئەفەرموێ : نزیکەو ئومێدت ببێ کە خوا بتنێرێ بۆ مەقـامـی مەحموود کە شەفاعەت بکەی بۆ هەموو کەس لەو مەقامەدا ئـەوەڵیـن‌و ئاخرین حەمدی تۆ بکەن ؟ وتم : بەڵێ • جابیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی ئەوە کە خوا ـ عز وجل ـ جەهەننەمیی لە جەهەننەم پێنێتەدەرێ

مەقامی محمدە ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ کە بە واسیطەی شەفاعەتی ئەو خوا ـ عز وجل ـئەوەی ئیرادەی کردوە بیهێنێتە دەرێ ، ئەیهێنێت •

لە دوایبا جابیر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ تەعریفی ئەوەی کرد کـــە صیراط دائەنرێو خەڵقی بەسەرا ئەڕوا ، ئەمما ئەترسم ئەوەم حیفظنەکردبێ کـە چۆنی تەعریف کرد [یەعنی بەحثی لێناکەم] • یەزیدی فەقیر وتی : ئەوەندەی هەیە جابیر فەرمووی : قەومێك لە جەهەننەم پێنەدەرێ لە دوای ئەمە کە لە جەهەننەما بوون ، یەزید وتی : یەعنی پێنە دەرێ هەروەك لاسکی کونجیی زەعیف ، وەك سووتابێ • [جابیر ـ رضي اللە تعالی عنە ـ] فەرمووی : ئەمجا ئەچنە نەهرێ لە ئەنهاری بەهەشت خۆیانی تیائەشۆن ، لە دوایبا لەو نەهرە پێنە دەرێ (کأنە) کاغەزن هێن سپین [یەزید ئەڵێ] گەڕاینەوە بە یەکتریمان وت : کۆستان کەوێ ! هیچ وا ئەزانن کە ئەو شێخە درۆ بکا بـە دەم پێغەمەرەوە ـ صلی اللە تعـالی علیە وسلم ـ ؟ لـەو فیکری تەرویجی مەذهەبی خاریجییە گەڕاینەوە ، وەڵڵاهی تەنهـا پیـاوێ نەبێ لەو قەومە هیچ کەس نەچوە دەرێ بۆ تەرغیب • راویی ئەڵێ : یـا وای وت ، یا وەکوو ئەبونەعیمی راویی وتوویەتی وای‌وت •

[موراد لە ئەبونەعیم فەضلی بنی دوکەینە ، چونکی لەفظی ئەبونەعیم لە ئیسنادەکەدا ذیکر نەکراوە] راویی شکی بوە کە فەضل ئەم جوملەیەی چۆن ریوایەت‌کردوە •

٦١٩/٢٠ ـ ابن عمر ـ رضي اللە تعالی عنهما ـ یقول : إن النـــاس یصیرون یوم القیامة جثاً [جماعات] کل أمة تتبع نبیها یقولون : یا فـلان اشفع حتی تنتهي الشفاعة إلی النبي ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فذلك یوم یبعثە اللە المقام المحمود ح ـ ٧/٢٠٠ •

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : لە رۆژی قیامەتـا خەڵق ئەبن بە گەلێ جەماعەت ، کوللی ئوممەتێ شوێن پێغەمەری خـۆی ئەکەوێ ئەڵێن : ئەی فلان شەفاعەتمان بۆ بکە ٠ تا نیهایەت یێتە سـەر پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەوە ئەو رۆژەیە کە خوا ـ عـز وجل ـ ئەینێرێ بۆ مەقامی مەحموود [ئەم حەدیثە ئەبێ عەبدوللا ـ رضي الله تعالی عنه ـ لە پێغەمەری یا لەوەی کە لە پێغەمەری بیستوە ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ ٠٠ بیستبێ ، چونکی ئەوە شتێك نیە کە ئینسان بە عەقڵ ظەفەری پێ بەرێ] ٠

٢١/٦٢٠ ـ عن جابر بن عبدالله ـ رضي الله تعالی عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : إن قوما یخرجون من النـار یحترقون فیها إلا دارات وجوههم حتی یدخلون الجنة م ـ ٢/١٦٤ ٠

تەرجەمە :

جابیر ـ رضي الله تعالی عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی لله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : قەومێك لە ئاگر یێنە دەرێ تیا ئەسووتێن غەیری دائیرەی دەموچاوی تا ئەچنە بەهەشتەوە [یەعنی خوا لە جەهەننەما دەموچاوی ئینسان کە مەحەللی سوجوودە ناسووتێنێ ٠بۆیێکی ناسووتێنێ کە مەحەللی سوجوودە ، کە وابێ لێی ئیستیخراج ئەکرێ کە ئەعضای سـەبعەیش نەسـووتێنێ[1]] ٠

---

(١) ئەم قسە لە حەدیثی « أمرت أن أسجد علی سبعة أعظم » وەرگیراوە . مەبەستی دانەر ئەوەیە کە بە گوێرەی ئەم قسـە ئـەبێ ئەو حەوت ئەندامەی لەش کە سوجدەیان بۆ خوا لە سەرئەبرێ نەسـووتێن . ئەندامەکانیش ئەمانەن : دەموچاو ، هەردوو دەست ، هەردوو ئەژنۆ ، هەردوو پـێ .

٢٢/٦٢١ ـ عمران بن حصين ـ رضي الله تعالى عنه ـ عـن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يخرج قوم من النار بشفاعة محمـد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيدخلـون الجنـــة يســمون الجهنميين

ح ـ ٣١١/٩ ، ت ، د ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عزوجل ـ بە شەفاعەتی پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قــەومێ لە ئــاگـر بێنێتەدەرێ ئەچنە بەهەشتەوە ، پێیان ئەڵێن : جەهەننەمی •

٢٣/٦٢٢ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : [يجتمع المؤمنون •خ] يجمع الله الناس يوم القيامة فيهتمون لذلك • وقال ابن عبيد : فيلهمون لذلك، فيقولون : لو استشفعنا على ربنا ـ عز وجل ـ حتى يريحنا من مكاننـا هذا • قال : فيأتون آدم ـ عليه السلام ـ فيقول : أنت آدم أبو الخلق، خلقك الله بيده ، ونفخ فيك من روحه ، وأمر الملائكة فسجدوا لك ، اشفع لنا عند ربك حتى يريحنا من مكاننا هذا • فيقول : لست هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب ، فيستحي ربه منها ، ولكن ائتوا نوحا أول رســول بعثه الله تعالى • قال : فيأتون نوحا ـ عليه السلام ـ فيقول : لســت هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب فيستحي ربه تعالى منها • ولكن ائتوا إبراهيم ـ عليه السلام ـ الذي اتخذه الله خليلا ، فيأتون إبراهيم ـ عليــه السلام ـ فيقول : لست هناكم ، فيذكر خطيئته التي أصاب ، فيستحي ربه تعالى منها ، ولكن ائتوا موسى الذي كلمه الله وأعطاه التـــوراة • قال : فيأتون موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لست هناكم ويذكر خطيئته التي أصاب = فيستحي ربه منها = ولكن ائتوا عيسى روح الله وكلمته ، فيأتون

عیسی روح الله وکلمته ، فیقول : لست هناکم ، ولکن ائتوا محمـــــدا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ عبدا قد غفر الله له ماتقدم من ذنبه ومـا تأخر • قال : قال رسول الله ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ : فیـأتوني ، فأستأذن علی ربي =تعالی= فیؤذن لي ، فإذا أنا رأیته وقعت سـاجدا ، فیدعني ماشاء الله أن یدعني ، فیقال : یامحمد ارفع رأسك ، قل تُسمع، سل تُعطه ، اشفع تشفّع ، فأرفع رأســـي فأحمد ربي تعـــالی بتحمید یعلمنیه ربي عز وجل ، ثم أشفع فیحد لي حدا ، فأخرجهـــم من النـــار وأدخلهم الجنة • ثم أعود فأقع ساجدا ، فیدعني ماشاء الله أن یدعني ، ثم یقال لي : ارفع رأسك یامحمد ، قل تُسمع ، سـل تعطه ، اشفع تشفع • فأرفع رأسي فأحمد ربي بتحمید یعلمنیه ربي ، ثم اشفع فیحد لي حدا فأخرجهم من النار وأدخلهم الجنة • قال : فلا أدري في الثالثة أو فـــي الرابعة قال : فأقول : یا رب مابقي في النار إلا من حبسه القرآن ، أي من وجب علیه الخلود • قال ابن عبید في روایته : قال قتـــادة : أي وجب علیه الخلود م ـ ٢/١٦٨ ، ح ـ ٩/٣١٠ ، ح ـ ٧/٧ ، ن ، جه•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تـــعالی علیـــه وســــلم ـ فەرمووی : خوای تەبارەك‌وەتەعالا رۆژی قیامەت هەموو ئینسانان کۆئەکاتەوە ، هــەمــوو ئیهیتمام بەو ئیجتیماعە ئەکەن • ئیبنوعوبەید کە یەکێکە لە راوییان ئەڵێ: ئیلهام ئەکرێتە دڵیانەوە کە کۆبنەوە • [یەعنی بۆ خاتری ئەوە بگەڕێن بــۆ کەسێ کە شەفاعەتیان بۆ بکا] ئەڵێن : ئەگەر بە کەسێکمان بوتایــە کە شەفاعەتمان بۆ بکا لە حوضووری خوادا کە لەم جێیە خوا رەحەتمان بکا، لەم جێگە ، یا [لەم عەذابو گەرمیە نەجاتمان بـــدا ، زوو حســـابمـان ببڕێتەوە] فەرمووی : ئەچنە خزمەت حەزرەتی ئادەم ـ علیه الصـــلاة

والسلام ـ عەرزی ئەکەن : کە تۆ باوکی هەموو خەڵقی ، خوا بە دەستی قودرەتی خۆی تۆی خەلق کردوە ، لە رۆحی خۆی رۆحی کردووی بـــە بەرا ، ئەمری بە مەلائیکە فەرموە سوجدەیان بۆ بردووی ، شەفاعەتمـان بۆ بکە لە خدمەت خوای خۆتا ، تـا لـەم جێگەیەدا رەحـەتمـان بکـا • ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم کە ئێوە تێی ئەگەن ، گوناهەکەی خۆی کە کردوویەتی [گەندم خواردن] ذیکر ئەکاو لەبەر ئەو گوناهەی حـەیـا لە خوای خۆی ئەکا ، ئەفەرموێ : بچنە لای حەزرەتی نووح کە ئەوەڵ رەسوولێکە خوا رەوانەی سەر خەڵقی کردوە •

ئەوانیش ئەچنە خزمەت حەزرەتـی نـــووح ـ علیـــە الســـلام ـ عەرزیئەکەن • ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم وەکوو ئێوە تێیگەییون، گوناهەکەی خۆی کە کردوویەتی [کە دۆعای لە ئوممەتەکەی کـرد بـــە طۆفان خنکان] لەو گوناهەی حەیا لە خوای خۆی ئەکا ، ئەفەرموێ : بچنە لای حەزرەتی ئیبراهیم کە خوا کردوویەتی بە خەلیل •

ئەچنە خزمەت حەزرەتی ئیبراهیم ، حەزرەتی ئیبراهیم ـ علیــــە الصلاة والسلام ـ ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم وەکوو ئێـوە ظـەن ئەبەن ، ئەو گوناهەی کە کردوویەتی ذیکری ئەفەرموێو لەو گوناهـەی حەیا ئەکا لە خوای خۆی [گوناهی ئەو ئەوەیە کە سێ قسەی فەرموە ، کە درۆ نین وەکوو درۆ وانە :

١ـ کە قەومەکەی بۆ ئایینی جەژنیان ئەچنە دەرێو پێیئەڵێن تۆیش وەرە ، ئەفەرموێ : نەخۆشم • نەخۆشی بەدەنیی نەبوە دڵی نارەحەت بوە بـە بتپەرستنی ئەوان ، مەقصوودی وابوە کە کەس لە شارەکەدا نەما بچێ بتەکانیان بشکێنێ] •

٢ـ كە لێیان پرسیوە : تۆ ئەم بتانەت شكان ؟ فەرمووی: گەورەكەیان شكاندنی ، یەعنی عیبادەت بۆكردنی بوو بە سەبەبی شكانیان •

٣ـ كە جەبیارەكەی كە =حەزرەتی ئیبراهیم= تەشریفی بـــە لای شارەكەیا رۆیی تەمای بوو حەزرەتی سارای لێ زەوت بكا ، لێی پرسیی **ئەو ژنە كە لەگەڵتایە چی تۆیە ؟ حەزرەتی ئیبراهیم ئەترسا كە ئەگەر بڵێ** ژنمە غیرەتی جەبیارەكە جۆش بستێنێو بیكوژێ ••لەبەر ئەوە فەرمووی: خوشكمە • یەعنی خوشكی دینیمە ئەمانە هیچیان درۆ نین]•

فەرمووی : بچنە لای حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـكە خوا بێ واسیطە قسەی لەگەڵا كردوەو تەوراتی پێ عەطا فەرموە • ئەچنە خزمەت حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من لەو مەقامەدا نیم كـە تێی‌گەییون ، ئەو گوناهەی كە تووشی بووبوو ذیكری ئەفەرموێ [كـە قیبطییەك ئەمری پێ‌نەكرابوو بیكوژێ كوشتی]و ئەفەرموێ : بچنە لای عیسا كە رووحوڵڵایە بە بێ واسیطەی باوكەوە صیرف بە ئەمرێ كە خوا فەرمووی ببە بوە ، ئەچنە خزمەت حەزرەتی عیسا ـ علیه السلام ـ كـــە (روح الله)یەو (كلمة الله)یە • ئەفەرموێ : من لـەو مەقامـــەدا نیم كـــە تێی‌گەییون بچنە خدمەت محمد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـكە عەبدێكە خوا لە گوناهی ئەوەڵو ئاخری خۆش بوە [یەعنی حیفظی كردوە نـــە گوناهكردن] •

ئەنەس ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : كە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : یێنە لای من ئیذن ئەخوازم بۆ حوزووری خوا ، ئیذن ئەدرێم ، ئەو وەختە كە جەنابی خوام دی بە سوجدەدا ئەكەوم• خوا ـ جل وعلا ـ لە سوجدەدا تەركم ئەكا ، ئەوەندەی كە خۆی ئیرادەی فەرمووە • ئەو وەختە ئەمرم پێ ئەكرێ : ئەی محمد سەر هەڵبڕە ،قسـە

بکە ، گوێی لێ بگیرێ ، طەڵەب بکە بدرێتێ ، شەفاعەت بکە قەبووڵ بـکرێ• ئـەو وەختە سەر هەڵئەبڕم بە حەمدێ کە خوا تەعلیمم ئەکا حەمدی خوا ئەکەم • لە دواییا شەفاعەت ئەکەم حەددێکم بۆ مەعلووم ئەکرێ ، ئەوانە لە ئاگر ئینمەدەرێ ئەیانخەمە بەهەشتەوە ، لـە دواییدا ئەچمەوە بۆ حوزوور بە سوجدەدا ئەکەوم • خوا ئەوەندەی کە ئیرادە بکا لە سوجدەدا بمێنمەوە تەرکم ئەکا ، لە دواییدا ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد ســـەر هەڵبڕە ، بڵێ ببیسرێ ، طەڵەب بکە بدرێتێ ، شەفاعەت بکە لێت قەبووڵ بکرێ • ئەمجا سەرم بەرزئەکەمەوە • بە حەمدێ کە خوا تەعلیمم ئـەکـا حەمدی بۆ ئەکەم • لە دواییدا شەفاعەت ئەکەم ، حەددێکم بۆ مەعلووم ئەکرێ لە ئاگریان دەرەهێنم ئەیانخەمە بەهەشتەوە •

ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : نازانم لە دەفعەی سێیەما• یا لە دەفعەی چوارەما پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەڵێم : یارەبی لە ناو ئاگرا ئەوانە نەبێ کە قورئان حەبسیکردوون [قەتادە، یەعنی لە ئاگرا بە ئەبەدیی ئەمێننەوە] هیچ کەس نەماوە •

ظاهیرەن ئەوەڵی ئەم حەدیثەو ئاخری یەك ناگرنەوە ؛ چـــونکـــە ئەوەڵی حەدیثەکە لە دەرحەقی ئەوانەدایە کە لە عەرەصاتا لە ناو لەو گەرمیی رۆژو عەرەقا لە عەذابو زەحمەتێکی زۆرا ماونەوە ، شەفاعەت بۆ ئەوانەیە کە خوا زوو حسابیان روئیەت بکاو هەرکەس بچێ بـــۆ جێی خـــۆی • ئاخرییەکەی دەرحەقی ئەوانەیە لە دوای حسابو چوونـــە بـــەهەشتـــی =بەهەشتیی= بۆ بەهەشتو ، چوونەجەهەننەمی ، جەهەننەمیی بۆ جەهەننەم لە دوای عەذابێکی زۆر لە جەهەننەما ماونەوە • سێ تەئویلی بۆ کراوە •

١ـ کرمانیی ئەڵێ : حەدیثی شەفاعەتی عەرەصات لەوێدا بڕاوەتەوە کە پێغەمەر ـ صلی الله تـــعالى عليه وســـلم ـ ئەفەرموێ : ئیذندرام •

دوايیەکەی حەديثی شەفاعەتی هێنانەدەرەوەی جەهەننەمییە لە جەهەننـەم ئیختیصارکراوە •

٢ـ طیبی ئەڵێ : ئیحتیمالی هەیە هەموو موئمین دوو فیرقە بـن ؛ فیرقەییێکیان لە عەرەصاتا شەفاعەتی بۆ ئەکرێ ، ئەچنە بەهەشت• فیرقەییێکی خراونە ناو ئاگرەوە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ زومرەـزومرە شەفاعەتیان بۆ ئەکا پێنرێنەدەرێو ئەخـــرێنە بـــەهەشتەوە • ئـەمـەیش ئیختیصارکراوە • ئەم تەئویلە لەگەڵ تەئویلی کرمانیی هـــەر ئەوەندەیان فەرقە کە تەئویلی شەفاعەتی عەرەصات بۆ هەمووئینسانە • لە تـەئـویلی (طیبی)دا ئەویش خاصە بە موسوڵمانانەوە •

٣ـ یاخۆ موراد لە ئاگر ئاگری عەرەصاتە • مشـكات (من القسطلاني)•

٢٤/٦٢٣ ـ معبد بن هلال العنزي ، قال : انطلقنا إلى أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] وتشفعنا بثابت فانتهينا إليه وهو يصلي الضـحى ، فاستأذن لنا ثابت ، فدخلنا عليه وأجلس ثابتا معه على سريره فقـال : يـا أبا حمزة إن إخوانك من أهـــل البصـــرة يسألونك أن تحدثهم حديث الشفاعة • قال : حدثنا محمد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا كان يوم القيامة ماج الناس بعضهم إلى بعض ، فيأتون آدم ـعليه السلامـ فيقولون : له اشفع لذريتك ، فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بإبراهيم ـ عليه السلام ـ فإنه خليل الله • فيأتون إبراهيم ـ عليـه الســـلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بموسى ـ عليه السلام ـ فإنه كليم الله ، فيؤتى موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بعيسـى ـ عليه السلام ـ فإنه روح الله وكلمته ، فيؤتى عيسى ـ عليه السـلام ـ فيقول : لست لها ، ولكن عليكم بمحمد ـ صلى الله تعالى عليـه وسلم ـ فـأوتـى •

فأقول : أنا لها . أنطلق فأستأذن على ربي فيؤذن لي فـأقـوم بين يديه . فأحمده بمحامد لا أقدر عليه الآن يلهمنيه الله ـ تعالى ـ ثم أخِرُّ له ساجدا . فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك ، وقل يسمع لك ، وسـل تـعطَه ، واشفع تُشَفَّع . فأقول : يارب أمتي ، أمتي ! فيقال : انطلق فمن كان في قلبه مثقال حبة من برة أو شعيرة من إيمان فأخرجه منهـا ، فأنطلق فأفعل ثم أرجع إلى ربي تعالى فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخِرُّ له ساجدا . فيقال لي يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشفع تشفَّع . فأقول : يارب أمتي ، أمتي ! فيقال لي : انطلق . فمن كان في قلبه مثقال حبة من خردل من إيمان ، فأخرجه منهـا ، فأنطـلق فأفعل ، ثم اعود إلى ربي فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخرُّ له سـاجدا ، فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشـــفع تشفع . فأقول يارب أمتي أمتي ! فيقال لي : انطلق ، فمن كان في قلبه أدنى أدنى أدنى من مثقال حبة من خردل من إيمان ، فأخرجه من النـار فانطلق ، فأفعل .

هذا حديث أنس الذي أنبأنا به . فخرجنا من عنده ، فلما كنا بظهر الجَبَّان [موضع . أي بظاهرها وأعلاها . وقال أهل اللغة: الجبّان والجبانة الصحراء] قلنا : لو ملنا على الحسن [البصري ـ رحمه الله] فسلمنا عليـه وهو مستخف [خوفا من الحجاج! في دار أبي خليفـــة ، قال : فدخلنا عليه ، فسلمنا عليه ، وقلنا : يا أبا سعيد جئنا من عند أخيك أبي حمزة فلم نسمع بمثل حديث حدثَنَاهُ في الشفاعة . قـال : هيه فحدَّثنـاه الحديث . فقال : هيه . قلنا : مازادنا . قال : حدَّثنا به منذ عشرين سنة ، وهو يومئذ جميع ، ولقد ترك شيئا ، ما أدري أنَسِيَ الشيخ ، أو كره أن يحدثكم فتتكلوا ؟ قلنا لـه : حدثنا . فضحك وقال : (خلق

الإنسان من عجل)[1] ماذكرت لكم هذا إلا وأنا أريـد أن أحدثكموه : ثم أرجع إلى ربي في الرابعة ، فأحمده بتلك المحامد ، ثم أخر له ساجدا ، فيقال لي : يامحمد ارفع رأسك وقل يسمع لك ، وسل تعطه ، واشفع تشفع ، فأقول : يارب ائذن لي فيمن قال لا إله إلا الله . قال: ليس ذلك لك ، أو قال ليس ذاك إليك ، ولـكن وعـزتـي ، وكبريائي وعظمتي وجبريائي لأخرجن من النار من قال لا إله إلا الله . قال : فأشهد على الحسن أنه حدثنا به أنه سمع أنس بن مالك أراه قال قبل عشرين سنة وهو يومئذ جميع م ـ ٢/١٧٩ .

تەرجەمە :

مەعبەدی بنی هیلالی عەنەزیی ئەڵێ : چووینە خزمەت ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ ثابیتمان کرد بە شەفاعەتخـواز کە گـەیینە خزمەتی نوێژی ضوحای ئەکرد . ثابیت ئیذنی بۆ خواستین ، چووینـە ژوورەوە خدمەتی ، ثابیتی لە خدمەت خۆیا لەســـەر کورســییەکەی جێ کردەوەو دانیشت ثابیت عـەرزی‌کرد : برادەرەکانت لـە ئەهلی بەصرە طەلەبت لێ ئەکەن کە حەدیثی شەفاعەتیـان بۆ ریوایـەت بفەرمووی . فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قسەی بۆ کردووین کە رۆژی قیامەت بوو خەڵق بەسەر یەکا بەعـزێ بەسەر بەعزێکا مـەوج ئەخۆنەوە ، ئەچنە خدمەت حەزرەتی ئادەم ـ عليه السلام ـ عەرزی‌ئەکەن شەفاعەت بکە بۆ ذوڕڕییەتەکەت . ئەفەرموێ : من ئەهلی ئەوە نیم (لکن) بچنە خدمەت ئیبراهیم ـ عليه السلام ـ چونکە ئـەو خەلیلوڵڵایە . یێنـە خزمەت حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه السلام ـ [لەم حەدیثەدا حەزرەتی نووح ـ عليه السلام ـ ذیکر نەکراوە] بەو نەوعە ئەو ئەیانێرێتە خدمەت مووسا

---

(١) الانبيـــاء / ٣٧ .

ـ علیه السلام ـ ئەویش ئەیانێرێتە خدمەت حەزرەتی عیسا ـعلیهالسلامـو ئەویش ئەیانێرێتە خدمەت حەزرەتی پێغـەمەر ـ علیه الصلاة والسلام ـ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەفەرموێ : =من= بۆ ئـــەوە ئەهلم • ئەفەرموێ : ئیذن ئەخوازم بۆ حوضووری خوا ئیذن ئەدرێم ،لە حوضووری خوادا ئەوەستم حەمدی ئەکەم بە حەمدێ کە ئێستە ناتوانـم بیکەم خوا ئیلهامی ئەفەرموێ • لە دواییا بە سوجدەدا ئەکەوم ، ئەمرم پێ ئەکرێ ئەی محمد سەرت هەڵبڕە بڵێ لێت ئەبیسترێ ، طەڵەب بکـــە ئەتدرێتێ ، شەفاعەت بکە قەبووڵ ئەکرێ • فەرمووی : یاڕەببی – (أمتي• أمتي) ئەمری پێ ئەکرێ کە بچۆ هەرکەسێ کە بە قەد دەنکە گەندمێ یـا بە قەد دەنکەجۆیێ ئیمان لە دڵیا بێ لە ئاگر دەری‌بێنە • ئـەفـەرموێ : ئـەچمو ئەیکــەم •

دووبارە ئەگەڕێمەوە حوضوور • بـەم نەوعە سـوجدە ئەبـا وەك پێشوو تا دەفعەی سێیەم • لە دەفعەی دوەما بە قەد خەردەلێ ، لە دەفعەی سێیەما لە خەردەلێ کەمتر ، لەویش کەمتر ،لەویش کەمتر ئیمانی لـــە قەلبا بێ دەری‌هێنە لە ئاگر •

مەعبەد ئەڵێ : ئەمە حەدیثی ئەنەســـە ـ رضي الله تعـــالی عنـه ـ ریوایەتی‌کرد • لە خدمەتی چووینەدەرێ ، کە گەیینە لای سەرووی جەببان کە جێیەکە لە بەصرە ، وتمان : ئەگەر بچینە خدمەت حەسەنی بەصـــریی ـ رحمه الله ـ [خراپ نیە] چووینە خدمەتی‌و سەلامان لێ‌کرد • ئەویش لە ماڵی ئەبوخەلیفەدا [لە ترسی حەججاجی بنی یوسف] خۆی شاردبۆوە، چووینە ژوورەوە خدمەتی‌و سەلامان لێ‌کرد عەرزمان‌کرد : (یا أبا سعید) برادەری دینیت ئەبوحەمزە ـ رضي الله تعالی عنه ـ [ئەنەس] لە شەفاعەتا حەدیثێکی بۆ ریوایەت کردین وەکوو ئەو حەدیثەمان نەبیستوە بـۆمـان

ریوایەت بکرێ • فەرمووی : ئێــی •حەدیثەکەمان بۆ ریـــوایەتکرد • فەرمووی : ئێی • عەرزمانکرد : هەر ئەوەندەیە لەوە زیاتری بۆ ریوایەت نـەکـردیـن •

حەسەنی بەصریی ـ رحمە اللە ـ فەرمووی : بیست ساڵ لەمەوپێش ئەم حەدیثەی بۆ ریوایەتکردین ، ئەو وەختە قوەتی لە جێی خۆی بوو ، یەعنی ئیختیار نەبوو ، شتێکی تەرکـکردوە نازانم لە فکری چۆتەوە یاخۆ حەزی نەکردوە کە بۆتان ریوایەت بکا مەبادا تەوەکول بەوەی کە تـەرکی کردوە بکەنو لە عیبادەتا قوصوور بکەن • عەرزمانکرد : بۆمان ریوایەت بکە • پێکەنی ، فەرمووی : ئینسان بە عەجوول خەلقکراوە • من ئەوەم هەر بۆیە وت کە بۆتان ریوایەت بکەم [پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیــــە وسلم ـ فەرمووی]لە دەفعەی چوارەما موراجەعەتی خوا ـ عز وجــــل ـ ئەکەمەوەو بەو حەمدانە حەمدی ئەکەم ، لە دوایيا بە سوجدەدا ئەکەوم ، ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد سەرهەڵبڕە • بڵێ لێت ئەبیسترێ ، طەلەبکە ئەتدرێتێ ، شەفاعەت بکە لێت قەبووڵ ئەکرێ • ئەڵێم : یارەببی ئیذنـم بدە دەرحەقی ئەوانە کە (لا إله إلا الله) یان وتوە [یەعنی هیچ عەمــــەلی چاکەی تریان نەبوە] خوا ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : ئەوە بۆ تۆ نیــە • یا ئەفەرموێ : ئەوە عائید بە تۆ نیە [شك الراوي] لاکین بە عیززەتو کیبریـاو عەظەمـەتو جیبریای [یـەعنـی سـەلطـەنـەتو عەظـەمەتو قـەهـری خـــۆم]خـــۆم ســوێن ئـەخـۆمهـەرکەسـێ (لا إلــــە إلا الله)ی وتبێ لە ئاگر دەرییێنم • مەعبەد ئەڵێ : شەهادەت ئەدەم لــە حەسەنی بەصرییەوە ـ رحمە اللە ـکە وتی : ئەم زیادەم لە ئەنەسی بنــی مالیك ـ رضي اللە تعالی عنه ـ بیستوە ، وا بزانم فەرمووی : بیست ساڵ لەمەوپێش ئەو وەختە بە تاقەت بو کۆ بو [یەعنی پیرو بێ قووەت نەبوو]•

[ئەم شكە لەم لەفظى ئاخرييەدايە كە لە دواى حەديثەكەيش بەحثى لە بيست ساڵو قووەتو تاقەتى ئەنەس ـ رضي الله تعالى عنه ـكردوە يان نا لـە هى پێشەوەدا نيە] •

ئەمحەديثەيش ئەوەڵو ئاخريەكەى جوێن لە يەك •

٢٥/٦٢٤ ـ عن أبي سعيد [رضي الله تعالى عنه] ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أما أهل النار الذين هم أهلها فإنهم لا يموتون فيها ولا يحيون ، ولكن ناس أصابتهم النار بذنوبهم ، أو قال بخطاياهم ، فأماتهم إماتة حتى إذا كانوا فحما أذن بالشفاعة فجيء بهم ضبائر ـ ضبائر فبثوا على أنهار الجنة ، ثم قيل : يا أهل الجنة أفيضـوا عليهـم ، فينبتون نبات الحبة تكون في حميل السيل ، فقال رجل من القوم : كأن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قد كان بالبادية م ـ ٢/١٤٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : ئەمما ئـەهـلى جەهەننەم كە ئەهلى جەهەننەمن [يەعنى موخەللەدن] ئەوانە لە جەهەننەما نە ئەمرن نە ئەژين ئەمما بەعزێ كەس [يەعنى موئمين] كە بـە واسيطەى گوناهيانەوە تووشى ئاگر بوون ،يەعنى چوونە جەهەننەمەوە ، ئـەوانـە خوا ئەيانمرێنێ تا ئەبن بە خەڵووز ، ئەو وەختە ئيذنى شەفاعەت ئەدرێ ، جەماعەت جەماعەت يێنرێنە گوێجۆگەى بەهەشت لە دواييا ئەمر ئەكرێ: كە ئەى ئەهلى جەننەت ئاويان بەسەرا بكەن • كەئاويان بەسەراكرا وەكوو چۆن لافاو كە پووشو پەڵاش ئێنێو لە ناو ئەو پووشو پەڵاشەدا دەنكى گەندمو جۆو شتى ترى تيا بێ لە ناو ئـەو پووشو پەڵاشەدا سـەر دەرئەهێنێو زەردو زەعيف ئەڕوێ ،ئەو ئينسانانەيش بەو نەوعە زەردو زەعيف رۆحيان يێتەوە بەرو زيندوئەبنەوە قوەتيان يێتەوەبەر • يـەكێ

لە قەومەکە وتی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وەکوو لە صەحرا بووبێ وایە [یەعنی لە شتی دەشتو صەحرا ئەگا] .

٦٢٥/٣٦ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : أتي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يوما بلحم [وفي أخرى : وضعت بين يدي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قصعة من ثريد ولحم ، فتناول الذراع وكانت أحب الشاة إليه ، فنهس نهسة [نهس : أخذ بأطراف أسنانه الشريفة ، نهش بأضراسه] فقال : أنا سيد الناس يوم القيامة ، ثم نهس نهسة أخرى ، وقال : أنا سيد ولد الناس يوم القيامة ، فلما رأى أصحابه لا يسألونه قال : ألا تقولون كيفه ، قالوا : كيفه يا رسول الله ؟ قال : يقوم الناس لرب العالمين م ـ ١٨٩/٢] فرفع إليه الدراع، وكانت تعجبه فنهس نهسة . فقال : أنا سيد الناس يوم القيامة . وهل تدرون بم ذاك ؟ يجمع الله تعالى يوم القيامة الأولين والآخرين في صعيد واحد ، فيسمعهم الداعي ، وينفذهم البصر ، وتدنو الشمس ، فيبلغ الناس مِن الغم والكَرْب مالا يطيقون وما لا يحتملون ، فيقول بعض الناس لبعض : ألا ترون ماأنتم فيه ؟ ألا ترون ما قد بلغكم ؟ ألا تنظرون إلى من يشفع لكم ؟ يعني إلى ربكم . فيقول بعض الناس لبعض . ائتوا آدم ، فيأتون آدم ـ عليه السلام ـ فيقولون : يا آدم أنت أبو البشر ، خلقك الله بيده ، ونفخ فيك من روحه ، وأمر الملائكة فسجدوا لك، اشفع لنا إلى ربك ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى الى ماقد بلغنا ؟ فيقول آدم : إن ربي غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ، ولن يغضب بعده مثله . وإنه نهاني عن الشجرة فعصيته . نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى غيري ، اذهبوا إلى نوح . فيأتون نوحا ـ عليه السلام ـ فيقولون : يا نوح أنت أول الرسل إلى الأرض ، وسماك الله عبدا شكورا . اشفع لنا إلى ربك . ألا ترى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم : إن ربي قد غضِب

اليوم غضبا لم يغضَب قبله مثله ، ولن يغضب بعده مثله • وإنه قد كانت لي دعوة دعوت بها على قومي • نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى إبـراهيـم فيأتون إلى ابراهيم ــ عليه السلام ــ فيقولون : أنت نبي الله تعالى وخليله من أهل الأرض ، اشفع لنا إلى ربك • ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى إلى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم إبراهيم [عليه السلام] : إن ربي قد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولا يغضب بعده مثله • وذكر كذباته [قد بين قبل] نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى غيري ، اذهبوا إلى موســى ــ عليــه السلام ــ فيقولون : ياموسى أنت رســـول الله ، فضلك الله برســالاته وبتكليمه على الناس ، اشفع لنا إلى ربك • ألا ترى إلى مانحن فيــه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم موسى [عليه السلام] : إن ربــي قــد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولن يغضب بعده مثله • وإني قتلت نفساً لم أومر بقتلها ، نفسي ، نفسي ! اذهبوا إلى عيسى • فيأتون عيسى عليه السلام • فيقولون : يا عيسى أنت رسول الله ، وكلَّمتَ الناس في المهد، وكلمة منه ألقاها إلى مريم ، وروح منه ، فاشفع لنا إلى ربك ألا تــرى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فيقول لهم عيسى ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ : إن ربي قد غضب اليوم غضبا لم يغضب قبله مثله ولن يغضب بعده مثله ، ولم يذكر له ذنبا ، نفسي ، نفسي ! اذهــبوا إلى غيري • اذهبوا إلى محمد ــ صلى الله تعالى عليه وسلم ــ فيأتوني فيقولون : يــا محمد أنت رسول الله وخاتم الأنبياء ، وغفر الله لك ماتقدم من ذنبك ومــا تأخر ، اشفع لنا إلى ربك ، ألا ترى إلى مانحن فيه ؟ ألا ترى ماقد بلغنا ؟ فأنطلِق فآتي تحت العرش ، فأقع ساجدا لربي ، ثم يفتح الله تعالى عليّ ويلهمني من محامده وحسن الثناء عليه شيئا لم يفتحه لأحد قبلي ، ثــم يقال : يامحمد ارفع رأسك ، سل تعطه ، اشفع تشَفَّع • فأرفع رأسي ، فأقول : يا رب أمتي • أمتي ! فيقال : يامحمد أدخل الجنة من أمتك من

لا حساب عليه من الباب الأيمن من أبواب الجنة ، وهم شركاء الناس فيما سوى ذلك من الأبواب • والذي نفس محمد بيده إن مابين المصراعين من مصاريع الجنة لـكـما بين مكة وهجر أو كما بين مكة وبصرى م-٢/١٨٤• وفي حديث أبو ذر عنه ، قال : وذكر قوله في الكواكب (هـذا ربي) • وقوله لآلهتهم : (بل فعله كبيرهم هذا) وقوله : (إني سقيم) م-٢/١٨٩• ح-٥/٣١٩ إلى وسل تعطه ، ت ، ن ، جه ح-٧/١٩٦ بتمامه في بني إسرائيل في تفسير (إنه كان عبدا شكورا) • وفيه تكرار نفسي نفسي نفسي ثـلاث مرات في المواضع •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : رۆژێ گۆشتیان هێنا بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ له ریوایەتەکەی تر ئەفـەرموێ : کاسەیێ تریتو گۆشتیان هینایە خدمەت [ذیراعی تیـابو] ذیراعەکەی هەڵگرت ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذیراعی مەڕی حەز لێ ئەکرد بە ددانی موبارەکی پێشەوەی دەفعەیێ لێی هەڵبچوڕکـان فەرمووی : من گەورەی هەموو خەڵقم لە رۆژی قیامەتا • لە دواییـا دەفعەیێکی تری لێ هەڵبچوڕکانو فەرمووی : من گەورەی هەموو خەڵقم لە رۆژی قیامەتا • کە چاوی پێکەوت کە ئەصحابی کیرامی لێی‌ناپرسن فەرمووی : بۆچی ناڵێن بۆچی ؟ فەرموویان : بۆچی ؟ =فەرمووی= رۆژی قیامەت خوا ـ جل وعلا ـ ئەوەڵینو ئاخرین کۆئەکاتەوە لە ئەرزێکی تەختا کە هیچ چاڵو کۆسپی نەبێ ، ئەوی بانگیان بکا دەنگی بە گوێی هەموویان ئەگەیێنێ ، چاوی هەموویان ئەبینێ رۆژیان لێ نزیك ئەبێتەوە ئینسـان ئەوەندە غەمو مەشەقەتیان بەسەرا یێ کە لێی بێ تاقەت ئەبنو تەحەممولیان نامێنێ ، بەعزێکیان بە بەعزێکیان ئەڵێن : نابینن کە لەسەر چ ئەحواڵێکن؟

نابینن که چیتان‌پێگه‌ییوه ؟ بۆ تێ‌نافکرن بچنه لای که‌سێ که شه‌فاعه‌تتان بۆ بکا ؟ یه‌عنی له لای خوای خۆتان به‌عزێ به به‌عزێ ئه‌ڵێن : بچنــه خزمه‌ت حه‌زره‌تی ئاده‌م ـ علیه السلام ـ ئه‌چنه خزمه‌ت حه‌زره‌تی ئـاده‌م ـ علیه السلام ـ عه‌رزی‌ئه‌که‌ن : ئه‌ی ئاده‌م تۆ باوکی هه‌موو به‌شه‌ری ، خوا به ده‌ستی قودره‌تی خۆی خه‌لقی کردووی ، له رۆحی خۆی [کـه ئه‌مرێکی ره‌ببانییه] رۆحی کردووی به به‌را ، ئه‌مری به مه‌لائیکه کردوه سه‌جده‌یان بردوویته به‌ر ، له حوضووری خوای خۆتا شه‌فاعه‌تمان بـۆ بکه . نابینی که له چییاین ؟ نابینی که چیمان تووش بوه ؟ ئاده‌م ـ علیه السلام ـ ئه‌فه‌رموێ : ئه‌مرۆ خوا غه‌زه‌بێکی گرتوه له‌مه‌وپێش غه‌زه‌بی وای نه‌گرتوه له‌مه‌ولایش غه‌زه‌بی وا ناگرێ خوا ـ جل وعلا ـ نه‌هی لێ‌کردم که له‌و دره‌خته نه‌خۆم ، عیصیانی ئه‌مره‌که‌م کرد (نفسي ، نفسي !)[1] [لـــه ریوایه‌تی بوخاریدا لێره‌داو له مه‌وقیعه‌کانی دوایی سێ جار (نفسی)تیکراره‌کاته‌وه] بچنه لای غه‌یری من [بەم نه‌وعه ئه‌چنه خدمه‌ت پێغه‌مه‌ره‌کانـ که له‌م حه‌دیثه‌دا ذیکرکراوه ، هه‌موو بــه‌م نه‌وعه جــواب ئه‌ده‌نه‌وه‌و عه‌رزی نووح ئـه‌که‌ن : که خوا ده‌رحه‌قی تۆ فه‌رموویه‌تی : نووح عه‌بدێکی شه‌کووره . ئه‌ویش ئه‌فه‌رموێ : خوای ته‌عالا دوعایێکی موسته‌جابی پـێ عه‌طا فه‌رموو‌بووم له (علیه)ی قه‌ومه‌که‌ما له‌عه‌مه‌ل هێنا . عه‌رزی حه‌زره‌تی ئیبراهیم ـ علیه السلام ـ ئه‌که‌ن ئه‌ویش که به ئه‌ستێره‌کانی فه‌رموه ئـه‌مـه خوای منه ، به بته‌کانی نه‌مروودی فه‌رموه که بته‌گه‌وره‌که‌یان ئه‌وانی تـری شکان . که ده‌عوه‌تیان‌کرد له‌گه‌ڵیان بچێ بــۆ ئیجرای ئایین فه‌رمووی : نه‌خۆشم ... به‌م قسانه‌ی عوزری هێنایه‌وه . عه‌رزی حه‌زره‌تی مووســا ئه‌که‌ن : که خوا ـ جل وعلا ـ به ریساله‌ت‌و به قسه‌له‌گه‌ڵکردن خــــوا

(١) ئه‌مه‌یه که کورد ئه‌ڵێ : رۆژی نه‌فسی‌نه‌فسییه ، واته : خۆم خۆم .

تەفضیلی تۆی داوە بەسەر خەڵقا ، ئەویش =بە کوشتنی پیاوێ= بێ ئەمە ئەمری پێبکرێ بە کوشتنی عوزری‌هێنایەوە • عەرزی حەزرەتی عیســا ئەکەن : کە تۆ (روح الله)ی لە بێشکەدا قسەت =لەگەڵ خەڵق= کردوە • کەلیمەی خوای کە خوا ئیلقای کردوویتە حەزرەتی مەریەمەوە ئەو گوناهی نەبوە کە بەوە مەعذرەت بێنێتەوە هەر بە غەزەبگرتنی خوا ئیکتیفای کردوە کە عەرزی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ئەکەن : تۆ رەسوولوڵلای خاتەمی هەموو پێغەمەرانی ، خوا گوناهی پێشووو دواییتی عەفو کردوە [لە موددەتی حەیاتتا خوا حیفظی لە هەموو نەوعە گوناهێ کردووی] ئــــەو تەشریفی ئەچێتە حوزووری بارێی ـ جل وعلا ـ ئەفەرموێ : ئەچم لە ژێر عەرشا بە سوجدەدا ئەکەوم • خوا ـ جل وعلا ـ ذیهنم ئەکاتەوە لە حەمدی زۆرو ثەنای جوان‌جوان شتێکی وام ئیلهام ئەکا کە لە پێش منا بۆ هیــچ کەس ئەو فوتووحاتەی نەکردبێ • لە دواییا ئەمرم پێ ئەکرێ : ئەی محمد سەر هەڵبڕە طەڵەب کە ئەددرێتێ • شەفاعەت کە لێت قەبوڵ ئەکرێ • سەرم بەرز ئەکەمەوە ئەڵێم : یاڕەببی (أمتي ، أمتي) [أمتي یاربی ، أمتي یاربي ح ـ ١٩٦/٧] ئەمرم پێ ئەکرێ ئەی محمد لە ئوممەتی خۆت ئەوی حسابی لەسەر نیە لە دەرگانەی لای راستی دەرگانەکانی بەهەشتەوە ببەرە ناو بەهەشتەوە ، ئەوان لە دەرگاکانی تریشا شەریکی خەڵقن ، قەسەم بەوەی کە نەفسی من بەدەستی قودرەتیەتی مابەینی دوو لاشییان لەلاشییانی دەرگای بەهەشت بە قەد مابەینی مەککەو هەجەرە ، یا فەرمووی بـــە قەد مابەینی مەککەو بوصرایە •

٦٣٦/٢٧ ـ داود عن أبي هريرة وآخر عن حذيفة ـ رضي الله تعـالى عنهما ـ قالا : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يجمع الله تعـالى الناس فيقوم المؤمنون [الظاهر أن المراد بالمؤمن مؤمن كل أمة]

حتى تُزْلف لهم الجنة فيأتون آدم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فيقولون : يا أبانا استفتح لنا الجنة . فيقول : وهل أخرجكم من الجنة إلا خطيئـة أبيكـم آدم ؟ لست بصاحب ذلـك ، اذهبـوا إلى ابني إبـراهيم خليـل الله . قال : فيقول إبراهيم ـ عليه السلام ـ : لست بصاحب ذلك إنمـا كنت خليلا من وراء وراء [كبينَ بينَ ، وبالبنـــاء على الضـم ، كقبلُ وبعدُ ، ومنصوبين منونين . من النووي] اعمِدوا [كاضربوا] إلى موسى الذي كلمه الله تكليما ، فيأتون موسى ـ عليه السلام ـ فيقول : لســت بصاحب ذلك ، اذهبوا إلى عيسى كلمة الله وروحه . فيقول عيسى ـ عليه السلام ـ: لست بصاحب ذلك فيأتون محمدا ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فيقوم ويؤذن له . وترسل الأمانة والرحم فتقومان جنبتي الصراط يمينا وشمالا ، فيمرّ أولكم كالبرق . قال : فقلت : بأبي أنت وأمي أي شيء كمرّ البرق ؟ قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : ألم تروا إلى البرق كيف يمر ويرجع في طرفة [مرة من بـاب ضـرب] عين ؟ ثم كمرّ الريح ، ثم كمر الطير . وشدّ الرجال تجري بهم أعمالهم ونبيكم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قائم على الصراط يقول : ربّ سلّم سلم . حتى تعجز أعمال العباد ، حتى يجيء الرجل فلا يستطيع السير إلا زحفا ، وفي حافتي الصراط كلاليب معلقة مأمورة تأخذ مَن أُمِرَتْ به ، فمخدوش ناج ، ومكدوس في النار ، والذي نفس أبي هريرة بيده إن قعر جهنم لسبعون خريفا م ـ ١٩٠/٢ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خـوای تەبارەك وەتەعالا خەڵق کۆئەکاتەوە ، موسوڵمانان رائەوەستن تا جەنەتیان لێ‌نزیك ئەخرێتەوە ، پێنە خدمەت حەزرەتی ئادەم ـ عليه الصلاة والسلام ـ عەرزی

ئەکەن : ئەی باوکی ئێمە طەڵەب بکە دەرگای بەهەشـــتمان لێ‌بکەنەوە • ئەفەرموێ : بۆ غەیری خەتای باوکتان شتێکی تر ئێوەی لە بەهەشـــت کردۆتە دەرێ ؟ من صاحیبی ئەو ئیشە نیم • بچنە لای ئیبراهیمی کوڕم کە خەلیلوڵلایە • فەرمووی : ئیبراهیـــم ـ علیه الســـلام ـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەو ئیشە نیم ، من ئەمجا لە دوای کێو کێ خەلیلم •قەصدی لای موسا بکەن کە خوا (بالذات) قســـەی لەگەڵ کردوە • بێنە خدمەت حەزرەتی موسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەوە نیم ، بچنە لای عیسا کە (کلمة الله) و (روح الله)یە عیسا ـعلیەالسلامـ ئەفەرموێ : من صاحیبی ئەوە نیم • بێنە خزمەت حەزرەتی محمد ـ صلی اللەتعالیعلیەوسلمـ رائەوەستێو ئیذن‌ئەدرێ کە شەفاعەت بکا ، ئەمانەتو رەحم ئەنێررێن لای راستو چەپی پردی صیراطەوە رائەوەستن [تا طەڵەبی حەقی خۆیان بکەن لەوانەی کە ئیرادەیان هەیە کە لە پردی صیراط تێپەڕن ، کـــێ ئەمانەتو رەحمی بەجێ‌هێناوەو کێ‌نەیهێناوە] ئەوەڵی ئێوە وەکو رابوردنی بـــەرق رائەبوورن [حوذەیفە یا ئەبوهورەیرە بەیانی نەکردوە کامیان ئـەپرسن] فەرمووی : بـاوکو دایکم فیدات بێ مەعنای چی وەکو رابوردنی بـەرق رائەبوورن ؟ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : نەتان‌دیوە کە بەرق چۆن لەوەندەی چاولێکنانو هەڵبڕینێکا[1] ئەڕواو یێتەوە ؟ لـــە دوای ئەوان وەکوو بـــا رائەبوورێ ، لـــە دوای ئەوان وەکـــوو طەیر رائەبوورن • لە دوای ئەوان وەك راکردنی پیاو رائەبوورن ، ئەعمالیـــان ئەیان‌ڕوێنێ [خێراییو سستییان بە پێی عەمەلیانە] پێغەمەری ئێـــوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لەسەر صیراط راوەســـتاوە ئەفەرموێ : یارەببی سەلامەتیان کەی ، یارەببی سەلامەتیان کە لە کەوتن ، تا عەمەلی

---

(1) (مەڕ ـ مر) مەبەستی تێپەڕبوونو پەڕینەوەی سەر پردی صیراطە کە پرسیاری دەربارە کرا .

عيباد عاجز ئەبێ لەمە بیانپەڕێنێتەوە ، وای لێ بێ پیاو بە چنگەکڕێ نەبێ ناتوانێ بڕوا • لە هەردوو طەرەفی صیراطەوە گاز هەلاوەسراوە مەئمووری ئەوەیە کە ئەمری پێکرا کەسێ بـــگرێ ئەیـــگرێ ، بەعزیك ئەعزای ئەڕووشێ‌و نەجاتی ئەبێ ، بەعزێکی ئەکەوێتەخوارەوە ناو ئاگر •

ئەبوهورەیرە ئەفەرموێ : قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی ئەبوهورەیرە لە دەستی قودرەتیایە قوولایی جەهەننەم حەفتا پاییزە ، یەعنی حەفتا ساڵە [ئەم ئاخریەی وا دەرەکەوێ ئەوی مەعنای مەڕی[1] لە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ پرسیوە ئەبوهورەیرە بێ] •

٦٢٧/٣٨ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا أول الناس يشفع في الجنة وأنـا أكثر الأنبياء تبعا •

٦٢٨/٣٩ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أنا أكثر الأنبياء تبعـا يـوم القيامة ، وأنا أول من يقرع باب الجنة •

٦٢٩/٣٠ ـ وعنه قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أنا أول شفيع في الجنة ، لم يصدق نبي من الأنبيـــاء ماصُدِّقتُ ، وإن من الأنبياء نبياً ما يصدقه من أمته إلا رجل واحد •

٦٣٠/٣١ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: آتي باب الجنة يوم القيامة فأستفتح ، فيقول الخازن : من أنت ؟ فأقول : محمد • فيقول : بك أمرت لا أفتح لأحد قبلك م ـ ١٩٣/٢ •

تەرجەمە کانیان :

١ ـ =ئەنەسی کوڕی مالیـــك ـ خوایلێ رازیـی بـــێ ـ فەرموویەتی : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی= : من ئەوەڵ کەسێکم بۆ

---

(١) ئەگەر لێرەدا بگوترێ : لە چاوتروکاندنێکا باشترە .

جەننەت شەفاعەت بکا لە خوصووصی تەبەعەوە زۆرترینی هەموو ئەنبیام .

٢ ـ ئەوەڵ کەسێکم کە لە قاپیی بەهەشت ئەدەم .

٣ ـ ئەوەڵ کەسێکم کە شەفاعەت ئەکەم ، =من لە هەموو پێغەمەران زیاتر پەیڕەوم هەیەو لە هەموویان زیاتر تەصدیق کراوم= بەعزێ ئەنبیا هەن کە تەنها کەسێ تەصدیقی کردوە لە ئوممەتەکەی .

٤ ـ رۆژی قیامەت بێمە قاپیی بەهەشت ، ئەڵێم : دەرگام لێ بکەنەوە . خازین ئەڵـــێ : تـــۆ کێـــی ؟ ئەڵێـــم : محمدم . ئەڵێ : بە تۆم ئەمرپێ کراوە ، کە لە پێش تۆوە لە کەسی نەکەمەوە .

٣٢/٦٣١ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قـــال [وعن أنس نحوه ٠م] قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن لـكل نبـي دعوة مستجابة ، فتعجل كل نبي دعوته ، وإني اختبأت دعـــوتي شفاعةً لأمتي يوم القيامة ، فهي نائلة ـ إن شاء الله تعالى ـ من مات من أمتـي لا يشرك بالله شيئا م ـ ٢/١٩٥ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : کە بۆ کوللی پێغەمەرێ دۆعایێ هەیە کە لێی قەبووڵ بکرێ . هەر[1] پێغەمەرێ عەجەلەی کرد لە دنیادا دۆعاکـەی خۆیی کرد ، من دۆعاکەی خۆمم شاردۆتەوە کە لە رۆژی قیامەتا لـــــە شەفاعەتا بۆ ئوممەتم لە عەمەلی بێنم ـ إن شاء الله ـ ئەو دۆعای منە نائیـل ئەبێ بەو کەسە لە ئومەتی من کە مردبێتو شەریکی نەگرتبێ بۆ خوا .

لە موسلیما هەشت نۆ حەدیث لە ئەبوهورەیرەوە ـرضي الله تعالى عنهـ

(١) ئەگەر بگوترێ : هەموو پێغەمەران .. باشترە .

ریوایەت ئەکا هەموو مەئالیان وەك ئەم حەدیثە وایە • لە دەورو پشتی ئەم حەدیثەوەن کێ ئارەزووی هەیە موراجەعەتی بکا •

٦٣٢/٣٣ ـ عن عبدالله بن عمرو بن العاص ـ رضي الله تعالى عن سبطيه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تلا قوله ـ تعالى ـ في إبراهيم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: (رب إنهن أضللن كثيرا من الناس، فمن تبعني فإنه مني ـ الآية ـ ومن عصاني فإنك غفور رحيم)[1] وقال عيسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (إن تعذبهم فإنهم عبادك ، وإن تغفر لهم فإنك أنت العزيز الحكيم)[2] فرفع يديه وقال : اللهم أمتي ، أمتي ! وبكى • فقال الله ـ عز وجل ـ : يا جبريل اذهب إلى محمد وربك أعلم فسله مايبكيك ؟ فأتاه جبريل ـ عليه السلام ـ فسأله ، فأخبره رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بما قال ، وهو أعلم • فقال الله ـ تعالى ـ : يا جبريل اذهب إلى محمد فقل : إنا سنرضيك في أمتك ولا نسوءك م ـ ١٩٨/٢ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم ئایەتەی سوورەتی ئیبراهیمی خوێنەوە کە حەزرەتی ئیبراهیم ـ عليه الصلاة والسلام ـ فەرمووی : ئەی رەببی من ئەو بتانە گەلێکی لە خەڵق گومرا کرد ، ئەوی کە تابیعی من بێ پەیڕەوی من کا ئەو کەسە لە منە • ئەوی کە ئیطاعەی ئەمری من نەکا کە ئەمری تۆیە تۆ غەفوورو رەحیمی • عەفوو مەرحەمەت بە دەست تۆیە ئیرادەی عەفویان بکەی عەفویان بکە ، یەعنی بە جەزم طەلەبی عەفوی نەکرد • حەزرەتی

(١) إبراهيم / ٣٦ •
(٢) المائدة / ١١٨ •

عیسا ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە قیامەتا کە خوا لەگەڵ ئوممەتەکەی بەرەوڕووی یەك رایانئەگرێ ٠٠ئەفەرموێ : خوایا ئەگەر عەذابیان بدەی عەبدی خۆتن ، ئەگەر لێیانخۆش ببی تۆ عەزیزی غـالبو مـوقتەدیـری بەسەر عەذابو عەفوا ، حەکیمی هیچ شتێ بێ حیکمەت ناکەی نە عەذاب نە عەفو ٠ ئەویش بە صەراحەت طەڵەبی عەفوی نەکرد ٠ ئـــەو وەختــە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەردوو دەستی هەڵبڕیو فەرمووی: ئەی (اللهم أمتي أمتي !) ئەوەی فەرموو گریا ، خـوا ـ جـل وعـلا ـ فەرمووی : یا جیبریل بچۆرە لای محمد لێی بپرسە بۆچی ئەگرێ ؟ خوای تۆ بەوە عالمترە ٠ جیبریل ـ علیه السلام ـ تەشریفی هاتەلایو لێیپرسـیو خەبەری دایە ـ علیه الصلاة والسلام ـ [فیە اختصار](١) خوا خۆی بــە جەوابەکەی عالمترە لە جیبریل ٠ خوا فەرمووی : ئەی جیبریل بچۆرە لای محمد پێی بڵێ: ئێمە لە خوصووصی ئـوممـەتتەوە رازیت ئەکەین، دڵت ناخۆش ناکەین ٠

أحـــوال الآخـــرة(٢)

بەحثی فەضائیلی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ رایکێشـــام بۆ بەحث لە موعجیزاتیو لە میعراجیو لە شەفاعەتی ؛ چونکی ئەمانە داخلی فەضائیلی پێغەمەرن ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەقەط شەفاعەت [مبتدأ] خوابەشێکی زۆرمان لێی پێ ئیحسان بکا [خبر] لە ئەحواڵی ئاخیرەتە، کە تێفکریم خۆمم وا دیی وەك لە مەیدانی مەحشەرابم لە بەینی بـەهـەشتو جەهەنەمو لای پردی صیراطو ناو =ئەو= هەموو مەخلووقاتەدا کـــە لەوێدا کۆکراونەوە ٠٠ موناسبم نـەزانـی کـە لێی بێمە دەرێ تـا ئـــەو

(١) واتە لە شێوەی پرسیارو وەڵامەکەدا کورتکردنەوە هەیە .
(٢) باسـی بەسەرهاتی پاشەڕۆژ .

بەحثانەیش تەواو نەکەم ؛ چونکی کە گەییمە ئەویٚ بەعزێکی بەیان بکەم‌و بەعزێکی تەرك بکەم‌و لە دواییا بگەڕێمەوە سەری موناسب نابیٚ . بـــە تەرتیب لە ئەوەڵەوە بەحثی (رؤیة الله)لە دواییا بەهەشت‌و جەهەننەم‌و سائیرە ئەکەم . (ومن الله التوفيـق) .

شـمع مریم‌را بهل أفروخته   زی بخارا میرود این سوخته

قـزڵجی[1]

رؤية الله[2]

٤/٣/٦٣٣ – عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : قام فينا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بخمس كلمات ، فقال : إن الله لا ينـام ولا ينبغي له أن ينام يخفض القسط [الميزان أو الرزق] ويرفعه [أي يبسط ويقبض] ويرفع إليه عمل الليل قبل عمل النهار ، وعمل النهار قبل عمـل الليل ، حجابه النور . وفي رواية أبي‌بكر النار ، لو كشفه لأحرقت سُبُحات وجهه [نوره وجلاله وجماله] ما انتهى إليه بصره من خلقه [وفي رواية : بأربع . وفيها : عمل النهار بالليل ، وعمل الليل بالنهار] .

تەرجەمە :

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـفەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی لەناومانا راوەستاو پێنچ کەلیمـەی فـەرمـوو :

(١) بۆ سەرچاوەو مەبەست لە هێنانی ئەم بەیتە تەماشـــای لاپـەڕە (٣٤٤)ی بەرگی سێیەم بکە .

(٢) باسـی بینینی خوا ـ جل جلاله ـ .

١ ـ خوا نانوێو لایەق نیە کە بنوێ [چونکی نوستن سستبوونی ئەعزایەو بێشوعوورمانەوەیە ، ئەوە مەحاڵە بۆ خوا (لا تأخذه ســـنة ولا نـــوم)] •

٢ ـ تەرازووی عەدالەت هەڵەبڕێو دایەنەوێنێ [رزق زیاد ئەکـاو کەمەکا ، شامیلی هەموو ئەفعالە کە خوا دەرحەقی عیبادی ئەکا ، هەموو ئیشی خوا عەدالەتە بۆ خەڵق زەرەری بێ یا نەفعی بێ]•

٣ ـ عەمەلی شەوی ئینسان لە رۆژا ، هی رۆژی لە شەوا ، یا عەمەلی شەوی لە پێش عەمەلی رۆژا ، عەمەلی رۆژی لە پێش عەمەلی شەوا رەفـع ئەکرێتە حوضووری •

٤ ـ مانیع لە بینینی نوورە ، لە ریوایەتێکا ئاگرە ، ئەمەی ســـێ دەفعە فەرموە ، ئەگەر ئەو مانیعە لە خۆی لابدا نووری جەلالو جەمالی ذاتی ـ جل وعلا ـ تا موتتەهای روئیەتی ئەسووتێنێ • خـۆر روئیـەتـی نیهایەتی نیە • یەعنی هەموو مەوجوودات ئەسووتێنێ •

٥ ـ لـە حەدیثەکەی دەربێنن•[1]

٣٥/٦٣٤ ـ عن عبدالله بن قيس [الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : جنتان من فضة آنيتهمـا ،

(١) دانـەر ـخـ ئـەمـەی نووسـیوە ، (نەوەویی)یش ـخـ لە شەرحی حەدیثەکەدا هیچی نەنووسیوە . دانەر تەرجەمەی حەدیثەکەی بـەو چوار بڕگەی سەرەوە تەواو کردوە ، ئەگەر بڕگەکان وردتر بکرێنـەوە رەنگە کەلیمەی پێنجەم لەو وردکردنـەوە دەربهێنرێ ، وەك ئـەوەی بڕگەی سێهەم بکرێ بە دوو بڕگە ، یان چوارەم بڕگـە وردبکرێتەوەو ریوایەتی دوەم کە ئەڵێ (مانیع لە بینینی ئاگرە) بە بڕگەی پێنجـەم دابنرێ ، بەو جۆرە پێنجەمەکە لە حەدیثەکە دەردەهێنرێ .

وما فيهما ، وجنتان من ذهب آنيتهما ومافيهما ، ومابين القــوم وبين أن ينظروا إلى ربهم إلا رداء الكبرياء على وجهه في جنة عدن م ـ ١٢١/٢ ، ح ـ ٣٥٥/٧ ٠

تەرجەمە :

[ولمن خاف مقام ربه جنتان ٠ الرحمن] ئەبوموساى ئەشعەریـی ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ریوایەت‌ئەکـا کــە فەرموویەتی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ:ئەو دوو جەننەتە خۆیو ئەو زەرفانـەیو هەرچی تیایایە لە زیوە [ومن دونهما جنتان] : دووجەننەتەکەی تـریشـی خۆیو زەرفیو هەرچیێکی تیایە لە ئاڵتوونە ، لە بەینی بەهەشتییو قەوماو لە بەینی ئەمەدا کە تەماشای خوا بکەن غەیری ریدای کیبریا نەبێ کـــە لەسەر ذاتی ئەقدەسی تەعالایە لە جەننەتی عەدنا هیچ مانیعێکی تـر نیـــە [یەعنی ئەو مانیعە نەبێ هەموو کەس هەموو وەقت ئەیبینێو ئەو مانیعەیش بەینە ـ بەینە بۆ ئەوی ئیرادە ئەفەرموێ بیبینێ لا ئەدا (وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة ٠ (سورة القيامة)]٠

٦٣٥/٣٦ ـ عن صهيب [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إذا دخل أهل الجنة الجنة قال يقول الله ـ تبارك وتعالى ـ : تريدون شيئا أزيدكم ؟ فيقولون : ألم تبيض وجـوهنـا ؟ ألـم تدخلنا الجنة وتنجنا من النار ؟ قال : فيكشف الحجاب ، فما أعطوا شيئا أحب إليهم من النظر إلى ربهم ٠ [وفي أخرى : ثم تلا هذه الآية :(للذين أحسنوا الحسنى وزيادة)[1]] م ـ ١٢٢/٢ ٠

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە ئەهلی جەننەت

(١) يـونس / ٢٦ ٠

چوونە بەهەشتەوە خوا - تبارك وتعالى - پێیان ئەفەرموێ: شتێکتان ئەوێ
کە بۆتان زیادکەم ؟ ئەڵێن : بۆ رووت سپیی نەکردووین ؟ ئێمەت نەخستۆتە
بەهەشتەوە ؟ نەجاتت نەداوین لە ئاگر ؟ فەرمووی : ئەو وەختە خوا - جل
وعلا - حیجاب لەسەر خۆی لائەدا ، هیچ شتێکیان نەدراوەتێ کــە لـە
تەماشاکردنی خوا لایان خۆشتر بێ • پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم-
ئەم ئایەتەی خوێندەوە کە مەعنای وایە : بۆ ئەوانە کە لە دنیادا چاکییان
کردبێ لە ئاخیرەتا موقابیلی چاکیەکەیان چاکەیان لەگەڵ ئەکرێو زیادیشیان
بـۆ هەیە (أخرى) •

٦٣٦/٣٧ - عن عطاء بن يزيد الليثي أن أبا هريرة - رضي الله تعالى
عنه - أخبره أن ناسا قالوا لرسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم -:
يا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة ؟ فقال رسول الله - صلى الله تعالى
عليه وسلم - : هل [تمارون •خ] تضارون في القمر ليلة البدر ؟ قالوا :
لا يا رسول الله • قال : هل [تمارون •خ] تضارّون في الشـمس ليس
دونها سحاب ؟ قالوا : لا • قال فإنكم ترونه كذلك [يحشر •خ] يجمع الله
الناس يوم القيامة ، فيقول : من كان يعبد شيئا فليتبعه ، فيتبع من كـان
يعبد الشمسَ الشمسَ ، ويتبع من كان يعبد القمر القمرَ ، ويتبع من
كان يعبد الطواغيت الطواغيت ••• وتبقى هذه الأمـــة فيهـا منافقوها ،
فيأتيهم =الله= تبارك وتعالى في صورة غير صورته التي يعرفون • فيقول :
أنا ربكم • فيقولون : نعوذ بالله منك • هذا مكاننا حتى يأتينا ربنا ، فإذا
جاء ربنا عرفناه • فيأتيهم الله في صورته التي يعرفون فيقول : أنا ربكم•
فيقولون : أنت ربنا ، فيتبعونه ، ويضرب الصراط بين ظهري جهنم، فأكونأنا
وأمتي أول من يجيز ، ولا يتكلم يومئذ إلا الرسل ، ودعوى الرســل
يومئذ =اللهم= سلّم ، سلّم ، وفي جهنم كلاليب مثل شوك السعدان•
هل رأيتم شوك السعدان ؟ قالوا : نعم يا رسول الله • قال : فإنها مثـل

شوك السعدان غير أنه لا يعلم ما قـدر عظمهـا إلا الله ، تخطف النـاس بأعمالهم ، فمنهم المؤمن يقي بعمله ، ومنهم المجازى حتى ينجى ، حتى إذا فرغ الله من القضاء بين العباد وأراد أن يخرج برحمته من أراد من أهل النار أمر الملائكة أن يُخْرِجوا من النار من كان لا يشرك بالله شـيئا ، ممن أراد الله أن يرحمه ممن يقول لا إله إلا الله ، فيعرفونهم في النـار ، ويعرفونهم بأثر السجود تأكل النار من ابن آدم إلا أثر السجود حرم الله على النار أن تأكل أثر السجود فيخرجون من النار قد امتَحِشوا [احترقوا معلوما ومجهولا] فيصب عليهم من ماء الحياة فينبتون منه كما تنبت الحبة في حَميل السيل [ماجاء به السـيل من طين أو غثـاء . ومعناه محمـون السيل] ثم يفرغ الله من القضاء بين العباد .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ خەبەری داوە کە بەعزێ خەڵق عەرزی پێغەمەریان کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتیان : (یا رسول الله) ئایا ئێمە لە رۆژی قیامەتا خوای خۆمان ئەبینین ؟ رەسوولوڵلا ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : شەوی چواردەی مانگ هیچ ئەکەون بەسەر یەکاو ئەذیەتی یەکتریی ئەدەن بۆ بینینی مانگ ؟ وتیان : خەیـر (یارسول الله). فەرمووی : رۆژ کە هیچ هەوری بە سەرەوە نەبێو سایەقەی ساف بێ هیچ زەرەرتان بۆ یەکتری ئەبێو زەحمەتی یەکتری ئەدەن بـۆ بینینی ؟ عەرزیانکرد : خەیر . فەرمووی : ئێوە بەو نەوعە خوا ئەبینن . خوا ـ جل وعلا ـ رۆژی قیامەت خەڵق کۆئەکاتەوە ئەفەرموێ : هەرکەسێ عیبادەتی شتێکی کردبێ شوێنی بکەوێ . ئەوی رۆژی پەرستبێ شوێن رۆژ ئەکەوێ . ئەوی مانگی پەرستبێ شوێن مانگ ئەکەوێ . ئەوی بتی پەرستبێ شوێن بت ئەکەوێ . ئەم ئوممەتە ئەمێنێتەوەو مونافیقەکانیشیان

لەناوایە ، خوای تەبارەكوەتەعالا لە غەیری ئەو صیفەتو صوورەتەدا کـە ئەوان خوایان پێ ناسیوە پێ ئەفەرموێ : من رەببی ئێوەم • ئەڵێن : پەنا ئەگرین بە خوا لە تۆ ئەمە جێگەمانە تا خوای خۆمان بۆ بێت کـە خوای خۆمان هات ئەیناسین • خوا لەو صیفەتو صوورەتەدا کە ئەوان ئەیناسن بێت ، ئەفەرموێ : من رەببی ئێوەم ، ئەڵێن : تۆ خوای ئێمەی، شوێنی ئەکەون ، پردی صیراط رائەنگێورێ بەسەر جەهەننەما منو ئـوممـەتـی من ئەوەڵی ئەوانەین کە بەسەریا ئەپەڕینەوە ، ئەو رۆژە غەیری پێغەمەران هیچ کەس قسە ناکا ، دۆعای پێغەمەرانیش ئـەو رۆژە ئـەوەیە هـەموو ئەفەرموون : (سلم ، سلم)یەعنی سەلامەتی کە ، سەلامەتی کە لە کەوتنە جەهەننەم • لە جەهەننەما گازی قەڵبە قەڵبەداری زۆر هەیە وەکوو دڕكی داری سەعدان ، چاوتان کەوتوە بە دڕکی داری سەعدان ؟ ئەڵێن : بەڵێ (یا رسول الله) ئەفەرموێ : ئەو قەڵبانە وەکوو دڕکی ســـەعدان وایـە ، ئەوەندەی هەیە غەیری خوا کەس نازانێ ئەو قەڵبانە چەندە گەورەیە ! ئەو قەڵبانە خەڵق ئەفڕێنن ، بە پێی عەمەلی خۆیان ، بەعزێك بە عەمەلی خۆی خۆی موحافەظە ئەکا ، بەعزێ تێپەڕ ئەبێ تا نەجاتی ئەبێ ، تا خوا لـــە قەزای بەینی عیبادی ئەبێتەوە [بەهەشتیی بۆ جێی خۆیو جەهەننەمیـی بۆ جێی خۆی ئەچێ]و خوا ئیرادە ئەفەرموێ کە بە رەحمەتی خۆی ئەوی ئیرادەی فەرموە کە بیهێنێتەدەرێ لە ئاگر ئەیهێنێتەدەرێ ، ئەمر بە مەلائیکە ئەفەرموێ کە ئەوانەی هیچیان بۆ خوا نەکردوە بە شەریك لەوانەی خوا ئیرادەی مەرحەمەتی هەیە لەوانەی کە ئەڵێن (لا إله إلا الله) مەلائیکەکـان لە ناو ئاگرا ئەیانناسن بە ئەثەری سوجوود ، ئاگر لە بەنیئادەم غەیری ئەثەری سوجدە هەمووی ئەخوا • خوا ـ عز وجل ـ خواردنی ،یـەعنـی سووتاندنی ، ئەعزای سەبعەی سوجدەی لەسەر ئاگر حەرامکردوە • لـــە ئاگر پێنرێنە دەرێ هەموو سووتاون ، ئاوی حەیاتیان بەسەرا ئەڕژێنـرێ

وەکوو چۆن دەنکە گەنمو جۆو سائیرە لە کەنار ئاو لە ناو ئەو پووش‌و پەلاش‌و لمەدا کە ئاوی لافاو هێناویەتی ئەڕوێ ئەوانیش بەو ئاوی حەیاتە ئەڕوێن‌و تازەئەبنەوە . لە دواییا خوا لە قەضای (بين العباد) ئەبێتەوە .

ويبقى رجل مقبل بوجهه على النار وهو آخر أهل الجنة دخولا الجنة. فيقول : أي رب اصرف وجهي عن النار فإنه قد قشبني [سممني وآذاني] ريحها ، وأحرقني ذكاؤها [لهبها] فيدعو الله ماشاء الله أن يدعـــوه ، ثم يقول الله تبارك وتعالى : هل عسيت إن فعلت ذلك بك أن تسأل غيره . فيقول : لا أسألك غيره ، ويعطي ربه من عهود ومواثيق ماشـــاء الله ، فيصرف الله وجهه عن النار ، فإذا أقبل على الجنة ورآها سكت ماشاء الله أن يسكت ، ثم يقول : أي رب قدّمني إلى باب الجنة . فيقول الله له : أليس قد أعطيت عهودك ومواثيقك لا تسألني غير الذي أعطيتك ؟ ويلك يا ابن آدم ما أغدرك ! فيقول : أي رب ويدعو الله حتى يقول له : فهل عسيت إن أعطيتك ذلك أن تسأل غيره ؟ فيقول : لا وعزتك فيعطي ربـه ماشاء الله من عهود ومواثيق . فيقدمه إلى باب الجنة ، فإذا قام على باب الجنة انفهقت له الجنة [انفتحت واتسعت] فرأى مافيها من الخير والسرور فيســكت ماشاء الله أن يسكت ، ثم يقــول : أي رب أدخلني الجنــة ، فيقول الله تبارك وتعالى : أليس قد أعطيت عهودك ومواثيقك أن لا تسأل غير ماأعطيت ؟ ويلك يا ابن آدم ما أغدرك ! فيقول : أي رب لا أكون أشقى خلقك . فلا يزال يدعو الله حتى يضحك الله ـ عز وجل ـ منـه ، فإذا ضحك الله منه قال : ادخل الجنة ، فإذا دخلـها قال الله له : تمنَّه . فيسأل ربه ويتمنى حتى أن الله ليذكّره من كذا وكذا حتى انقطعت بـــه الأماني . قال الله تعالى : ذلك لك ومثله معه . قـــال عطـــاء بن يزيـد وأبو سعيد الخدري مع أبي هريرة [رضي الله تعالى عنهما] لا يرد عليه من حديثه شيئا حتى إذا حدث أبو هريرة أن الله تعالى عز وجل قال لـذلـك

الرجل : ومثله معه . قال أبو سعيد : وعشرة أمثاله معه يا أبا هريرة . قال أبو هريرة : ماحفظت إلا قوله ذلك لك ومثله معه . قال أبو سعيد: أشهد أني حفظت من رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قوله ذلك لك وعشرة أمثاله . قال أبو هريرة : وذلك الرجل آخر أهل =الجنة= دخولا الجنة م ـ ٢/١٢٢ إلى ١٣٢ ، ح ـ ٢/١٠٩ ـ ١١٢ ، ح ـ ٩/٣١٥، ح ـ ١٠/٣٩١ ، ن :

تەرجەمە :

تەنها پیاوێ ئەمێنێتەوە رووی لە ئاگری جەهەننەمە ئـەو کەسـە ئاخری هەموو ئەهلی جەنەتە کە ئەچێتە ناو بەهەشتەوە ، ئەڵێ : یارەبی رووم لە ئاگر وەربگێڕە بۆنی ئەذیەتم ئەدا . هەتا خوا حەزەکا لە خـوا ـ تبارك وتعالی ـ ئەپاڕێتەوە ، لە دواییا خوا ئەفەرموێ : بۆ تەمات وایـە کە ئەوەم لەگەڵ کردی داوای شتی تر بکەی ؟ ئەڵێ : غەیری ئەوە داوای هیچی ترت لێ ناکەم . ئەوەندەی خوا ئیرادە بکا عەهدو پەیمان ئەکا کە داوای هیچی تر نەکا . ئەو وەختە خوا رووی لە ئاگر وەرەگێڕێ ، کـە رووی کردە بەهەشت و چاوی پێکەوت تا خوا حەز بکا بێدەنگ ئەبێ ، لە دواییدا ئەڵێ : یارەبی بمبە تا لای دەرگاری بەهەشت . خوا ئەفەرموێ: تۆ عەهدو پەیمانت نەدا کە غەیری ئەوەی پێم عەطاکردووی داوای هیچی ترم لێ نەکەی ؟ کۆستکەوێ ئەی بەنی ئادەم چەندە غەددارو عەهدشکێنی! ئەڵێ : یارەبی و زۆر ئەپاڕێتەوە ، تـا خوا پێی ئەفەرموێ : تەمات وایـە کە ئەوەم پێ عەطاکردی داوای شتی تر بکەی ؟ ئەڵێ : خەیر قەسـەم بە عیززەتی تۆ ، ئەوەندەی خوا ئیرادە بکا عەهدو پەیمان ئەدا بە خوا ، خوا ئەیباتە بەر دەرگای بەهەشت کە لە بەر دەرگای بەهەشت راوەستا بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوەو بۆی واسیع ئەبێ و چاوی بەو خێرە زۆرو فـەرەحە زۆرە ئەکەوێ کە لە بەهەشتایە تا خوا ئیرادەی هەیە بێدەنگ ئەبێ ، لە دواییا

عەهدو پەیمانی زۆرت نەدا کە غەیری ئەوەی پێم عەطا کردووی داوای هیچی تر نەکەی ؟ کۆستت کەوێ ئەی بەنی‌ئــادەم چەنــدە غــەددارو پەیمان‌شکێنی ! ئەڵێ : یارەببی با نەبم بە بەدبەخترینی مەخلووقی تـۆ • هەر دۆعا ئەکاو ئەپارێتەوە تا خوا ـ عز وجل ـ پێ‌ئەکەنێ [یەعنـی حاڵی غەزەبی تەبدیل ئەبێ بە رەحمەت] کە خوا پێ‌کەنی بەو عەبدەو پاڕانەوەی ئەفەرموێ : بچۆرە بەهەشتەوە ، کە چوە ناو بەهەشتەوە خوای تـەعـالا پێی ئەفەرموێ : تەمەننای چی ئەکەی بیـکە • ئەویش هەر داوا لە خـوا ئەکاو تەمەننای شتی لێ ئەکا تا خوای تەعالا شتی ئەخاتەوە فکر لەوەو لەوە کە ئارەزوو تەمەننای بڕایەوە خوای تەعالا ئەفەرموێ : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • عەطای بنی یەزید ئەڵێ : کە ئەبو هورەیرە ئەم حـەدیثەی ریوایەت ئەکرد ئەبوسەعیدی خودریش لەگەڵ ئەبوهورەیرە بوو ـ رضي الله تعالى عنهما ـ هیچ رەددی لێ نەدەدا تا گەیی‌یە ئەوە کە خوا ـعز وجلـ ئەفەرموێ : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ ، ئەبوسەعید ئەفەرموێ : ئەوەو لەگەڵ دە ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • ئەبوهورەیرە فەرمووی : هەر ئەوەندەم حیفظ‌کردوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەو ئەوەندەی تر بۆ تۆ بێ • ئەبوسەعید فەرمووی : شەهادەت ئەدەم کە من لە پێغەمەرەوەم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حیفظ کردوە کە فەرمووی: ئەوەو دە میثلی بۆ تۆ بێ • ئەبـــوهورەیرە فەرمــــووی [لـە ئـاخـری حەدیثەکـەیا] : ئـەو پیـــاوە ئـاخری هـەموو ئـەهـلی بەهەشتە بـۆ چوونەناوبەهەشت • [ئەمجا خوا ئەزانێ ئەوانەی لە پێش ئەوەوەچوونـە بەهەشت ئەبێ خوا ـ عز شأنه ـ چی پێ ئیحسان فەرموو‌بێ !] •

٦٣٧/٣٨ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن ناسا في زمن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قالوا : يارسول الله هل

نرى ربنا يوم القيامة ؟ قال : رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم • قال : هل تضارون في رؤية الشمس بالظهيرة صحوا ليس معها سحاب ؟ وهل تضارون في رؤية القمر ليلة البدر صحوا ليس فيها سحاب؟ قالوا : لا يا رسول الله • قال : ما تضارون في رؤية الله تبارك وتعالى يوم القيامة إلا كما تضارون في رؤية أحدهما • إذا كان يوم القيامة أذن مؤذن: ليتبع كل أمة ماكانت تعبد ، فلا يبقى أحد كان يعبد غير الله من الأصنام والأنصاب إلا يتساقطون في النار ، حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله من بَرٍّ وفاجر • وغير أهل الكتاب ، فتدعى اليهود فيقال لهم : ماكنتم تعبدون ؟ قالوا : كنا نعبد عزيرا ابن الله • فيقال : كذبتم ، ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد ، فماذا تبغون ؟ قالوا : عطشنا ياربنا فاسقنا ، فيشار إليهم : ألا تردون ؟ فيحشرون إلى النار كأنها سراب يحطم بعضها بعضا • فيتساقطون في النار • ثم تدعى النصارى فيقال لهم : ماكنتم تعبدون؟ قالوا: كنا نعبد المسيح بن الله • فيقال لهم : كذبتم مااتخذ الله من صاحبة ولا ولد فيقال لهم : ماذا تبغون ؟ فيقولون : عطشنا يا ربنا فاسقنا • قال : فيشار إليهم : ألا تردون ؟ فيحشرون إلى جهنم كأنها سراب يحطم بعضها بعضا ، فيتساقطون في النار • حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله من بر وفاجر أتاهم رب العالمين سبحانه وتعالى في أدنى صورة من التي رأوه فيها ، قال: فماذا تنتظرون ؟ تتبع كل أمة ماكانت تعبد • قالوا : يا ربنا فارقنا الناس في الدنيا أفقر ماكنا إليهم ولم نصاحبهم ، فيقول : أنا ربكم • فيقولون: نعوذ بالله منك لا نشرك بالله شيئا مرتين أو ثلاثا [إلى هنا ح-٧٨/٧] حتى إن بعضا ليكاد أن ينقلب فيقول : هل بينكم وبينه آية فتعرفونه بها ؟ فيقولون : نعم [الساق ٥ح] فيكشف عن ساق ، فلا يبقى من كان يسجد لله من تلقاء نفسه إلا أذن الله له بالسجود ، ولا يبقى من كان يسجد اتقاء ورياء إلا جعل الله ظهره طبقة واحدة كلما أراد أن يسجد خر على قفاه ،ثم

يرفعون رؤوسهم وقد تحول في صورته التي رأوه فيها أول مرة ، فقال : أنا ربكم . فيقولون : أنت ربنا .

ثم يضرب الجسر على جهنم وتحل الشفاعة ، ويقولون : اللهم سلم، سلم ، قيل : يا رسول الله وما الجسر ؟ قال : دَحْضٌ مَزِلَّــة فيــه خطاطيف وكلاليب وحَسَكة [مُفَلْطَحَة .ح. فيها عرض واتساع. قال الأصمعي : واسعة الأعلى دقيقة الأسفل] تكون بنجد فيها شويكة يقال لها: السعدان ، فيمر المؤمنون كطرف العين وكالبرق ، وكالريـح ، وكالطير . وكأجاويد الخيل والركاب ، فناج مسلم [يسلم] ومخدوش مرسل [يخدش ثم يرسل فيخلصُ] ومكدوس في نار جهنم [ساقط فيها] .

حتى [يمر آخرهم يسحب سحبا ، فما أنتم بأشد لي مناشدة في الحق قد تبين لكم من المؤمن يومئذ للجبار ، وإذا رأوا أنهـم قـد نجـوا فـي إخـوانهم يقولون .خ] إذا خلص المؤمنون من النار ، فوالذي نفسي بيده ما من أحد منكم بأشد مناشدة لله في استقصاء الحق من المؤمنين لله يـوم القيامة لإخوانهم الذين في النار يقولون : ربنا كانوا يصومون معنا ويصلون ويحجون فيقال لهم : أخرجوا من عرفتم ، فتحرم صورهم على النـار ، فيُخرِجون خلقا كثيرا قد أخذت النار إلى نصف ساقيه وإلى ركبتيه . ثم يقولون : ربنا ما بقي فيها أحد ممن أمرتنا به فيقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال دينار من خير فأخرجوه . فيخرجون خلقـا كثيـرا ، ثـم يقولون : ربنا لم نذر فيها أحدا ممن أمرتنا به .

ثم يقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال نصف دينار من خير فأخرجوه ، فيخرجون خلقا كثيرا ، ثم يقولـون : ربنا لم نذر فيها ممن أمرتنا أحدا . ثم يقول : ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال ذرة من خير فأخرجوه ، فيخرجون خلقا كثيرا ، ثم يقولون : ربنا لم نذر فيها خيرا .

وكان أبو سعيد الخدري [رضـي الله تعالى عنـه] يقـول : إن لـم تصدقوني بهذا الحديث فاقرأوا إن شئتم : (إن الله لا يظلم مثقال ذرة ، وإن تك حسنة يضاعفها ويؤت من لدنه أجرا عظيما)[1] [فيشفع النبيـون والملائكة والمؤمنون ، فيقول الجبار : بقيت شفاعتي ح- ١٠/٣٩٥] فيقول الله ـ عز وجل ـ : شفعت الملائكة ، وشفع النبيون ، وشفع المؤمنون ، ولم يبق إلا أرحم الراحمين ، فيقبض قبضة من النار ، فيخرج منها قـوما لـم يعملوا خيرا قط قد عادوا حُمَمًا [فحوما] فيلقيهم في نهر في أفواه الجنة يقال له : نهر الحياة ، فيخرجون كما تخرج الحبة في حَميل السيل ، ألا ترونها تكون إلى الحجر أو إلى الشـــجر مايكـــون إلى الشمس أصَيْفر أخيضر ، ومايكون منها إلى الظل يكون أبيض ؟ فقالوا : يارسول الله كأنك كنت ترعى بالبادية ؟ قال : فيخرجون كاللؤلؤ في رقابهم الخواتم ، يعرفهم أهل الجنة ، هؤلاء عتقاء الله الذين أدخلهم الله الجنة بغير عمل عملوه ولا خير قدموه • ثم [فيقال لهم : لكم ما رأيتم ومثله معه• أخرى] يقول : ادخلوا الجنة فما رأيتموه فهو لكم ، فيقولون : ربنا أعطيتنا مالم تـعط أحدا من العالمين • فيقال لكم : عندي أفضل من هذا ، فيقولون : ياربنا أي شيء أفضل من هذا ؟ فيقول : رضاي فلا أسخط عليكم بعده أبـدا م ـ ٢/١٣٣ الى ١٤٣ ح ـ ١٠/٣٩٥ إلى ٣٩٩ •

تەرجەمە :

ئەم حەدیثانە کە دائیرن بە شەفاعەتو بە روئیەت یا پێغەمەر ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ لە ئەزمینەی موختەلیفەدا بە عیبارەتی موختەلیفـــە فەرموونی ، یا خۆ ئەصحابی کیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ هەر کەس بە

(١) النســـــاء / ٤٠ .

تەعبیری خۆی بەیانی کردوە ، گینا مەئالیان یەکێکە بەعزێ فەرقی کـەم لە لەفزیانا هەیە کە زەرەر بە مەقصەد ناگەیێنێ •

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەت ئەکا کـە بەعزێ خەڵق لە زەمانی پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عــەرزی پێغەمەریان کرد ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (یا رسول الله) لە رۆژی قیامەتا ئێمە خوا ئەبینین ؟ فەرمووی : بەڵێ • فەرمووی : هیچ لە وەختی نیوەڕۆدا زەحمەت بە یەك ئەگەیێنن لە چاوپێکەوتنی رۆژا کە هیچ هەور نەبێ سایەقەیێکی صاف بێ ؟ شەوی بەدر لە چاوپێکەوتنی مانگا زەحمەت بە یەك ئەگەیێنن ؟ وتیان : خەیر (یا رسول الله) فەرمووی : لە تەماشاکردنی خوایشا ـ جل جلاله ـلە رۆژی قیامەتا زەحمەت بە یەکتر ناگەیێنن ، وەك چۆن لە تەماشاکردنی مانگ‌و رۆژا لەو وەختەدا زەحمەت بـە یـەکتـر نـاگەیێنـن •

کە رۆژی قیامەت بوو موئەذذینێ بـانگ ئەکا : کوللی ئوممەتێ تابیعی ئەوە بێ کە لە دنیادا ئەیانپەرست ،لەوانەی کە غەیری خـوایـان پەرستوە وەك بت‌و بەرد هیچیان نامێننەوە هەموویان ئـەکەونە ناو ئاگری جەهەننەمەوە تا ئەو وەختە کە هیچ کەس نامێنێتەوە غەیری ئەوانەی کـــە هەر خوایان پەرستوە بە چاکیانەوەو بە خراپیانەوەو ، غەیری ئـەهلـی کیتاب • ئەمجا یەهوودیی بانگ ئەکرێن پێیان ئەڵێن : ئێوە چیتان پەرستوە؟ ئەڵێن : ئێمە عوزەیری کوڕی خوامان پەرستوە • پێیان ئەڵێن : درۆتان کرد ، خوا ـ جل شأنه ـنە ژنی بوەو نە مناڵ ، ئیتر چیتان ئەوێ ؟ ئەڵێن : تینوومانە یارەببی ئاومان بدەرێ بیخۆینەوە ، ئیشارەتیان پێ ئەکرێ کـە بۆ ناچنە سەر ئاو ؟ هەموویان کۆئەکرێنەوە بۆ ئاگری جەهەننەم ، ئاگری جەهەننەم وەکوو سەراب وایە ، بەعزێکی بەعزێکی ئەخواو تێك‌ئەشکێنێ،

هەموویان ئەکەونە ناو ئاگری جەهەنەمەوە • نەصارایش بەو نەوعە ، ئەمما ئەوان ئەڵێن: ئێمە عیسای کوڕی خوامان پەرستوە، بەدرۆئەخرێنەوەو ئەخرێنە جەهەنەمەوە تا غەیری ئەوانە کە هەر خوایان پەرستوە بە چاکیانەوەو بـە خراپیانەوە کەس نامێنێتەوە • خوای پەروەردگاری هەموو عالەم پێتـە لایان ، لە وەصفێکا لە نزیکی ئەو وەصفەوە کە خوایان پێ‌دیوە، ئەفەرموێ: مونتەظیری چین ؟ ئێوە بۆچی وەستاون ؟ هەرکەس تابیعی ئەوە بوو کـە پەرستوویەتی ! ئەڵێن : یاڕەببی ئێمە لە دنیادا لە وەختێکا کە زۆر ئیحتیاجمان بە خەڵق بوو لە هەموو خەڵق جوێ بووینەوە [لە دین و ئیعتیقادا] نەبووین بە رەفیقیان [یەعنی ئێستە کە هیچ ئیحتیاجمان پێیان نیە چۆن ئەبـین بـە رەفیقیان ؟] خوا ئەفەرموێ : من خوای ئێوەم • ئەڵێن : پەنا ئەگرین بـە خوا لە تۆ کەس ناکەین بە شەریکی خوا دوو دەفعە یا سێ دەفعە [پێیـان ئەفەرموێ و وا جواب ئەدەنەوە] حەتتا بەعزێکیان نزیك ئەبن لەوەوە کە وەربگەڕێن [ئێمە بانگدەرێکمان بیست بانـــگی‌کرد : کـــە هەر قەومێ بکەوێتە شوێن ئەوە کە لە دنیادا پەرستوویەتی ئێمە هەر مونتەظیری ئەو خوایەین کە پەرستوومانە خوا ـ جل شأنه ـ لە غەیری ئەو صوورەتەدا کە لەوەپێش خوایان تیا دیبوو پێتە لایان ئەفەرموێ : من خـوای ئێـوەم • ئەڵێن : تۆ خوای ئێمە نیت [لە حوضووری خوادا غەیری پێغەمەران نەبێ هیچ کەس قسە ناکا] خوا ئەفەرموێ : عەلامەتێ لە بەینی ئێوەو خوادا هەیە کە خوای پێ بناسنەوە ، ئەڵێن : ساقی‌خوا عەلامەتە ح ـ ۳۹٦/۱۰] خـوا کەشفی ساقی خۆیان بۆ ئەکا [موراد لە ساق پێ‌و پووز نیە چونکـــــە =خوا= مونەززەهە لە جیسمییەت ، ئەمیش وەکوو دەست ، وەکـوو وەجهـ ئیشارەتە ئەلای صیفەتێکی خوا] هیچ کەس نامێنێتەوە لەوانەی کە لە دنیادا بە ئیخلاص سوجدەی بۆ خوا بردبێ هەموو ئیذن ئەدرێن کـــە سوجدە بیەن ، هەموو سوجدە ئەبەن ، هەر ئەوانە ئەمێننەوە کە لە دنیادا

بە ریاو سومعە [و شوهرەت خەڵق بڵێن کە نوێژکەرەو موســوڵمــانە] سوجدەیان بردوە ، یەعنی مونافیق ، ئــەوانە هەموویان پشتیان ئەبێ بــە تەختەیێ رەق ئەبێ نانوشتێنەوە ، هەر وەختێ کــە تەمایان ئەبێ ســوجدە بەرن بەسەر پشتا ئەکەون ، لە دواییا کە سەر بەرزئەکەنەوە خوا چوەتــەوە ئەو صوورەتەی کە لە ئەوەڵ جارا خوایان لەو صوورەتەدا دیوە • ئەمجا خوا ئەفەرموێ : من خوای ئێوەم ، ئەوانیش ئەڵێن : تۆ خوای ئێمەی ، لــە دواییدا پردی صیراط بەسەر جەهەننەما رائەنگێورێ ، وەقتی شەفاعەت بێ ، ئەوە ذەواتە گەورانە کە شەفیعن ئەفەرموون : خوایا ســەلامەت کە ، سەلامەت کە [یەعنی لە کەوتنەناوجەهەننەمەوە] سوئال ئەکرێ لە پێغەمەر - صلی الله تعالی علیه وسلم - : (یا رسول الله) جیسر چیە ؟ ئەفــەرموێ : خلیسکە ، پێی لێ هەڵەخلیسکێ ، پێ =لە سەری= ناوەســتێ ، گازی زۆری تیایە ، سەعدانی تیایە کە درکێکە لە نەجد ئەبێ [یەعنی درکــەزیی زۆری تیایە] موئمین وەك چاولێك‌نێو هەڵی‌هێنێ بەسەریا رائەبوورێ وەك بەرق ، وەك با ، وەك طەیر ، وەك ئەسپی چاك ، وەك سوار ••• رائەبوورن، بەعزێ نەجاتی ئەبێو بە سەلامەت دەرەچن ، بەعزێ لەو گازو درکانــە ئەگیرێنو بەرەڵلا ئەبن نەجاتیان ئەبێ ، بەعزێ سەرەوژێر ئەبنەوە نــاو جەهەننەم بەم نەوعە تا هەموو موئمین نەجاتیان ئەبێ • قەسەم بەوەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە هیچ کەس لە ئێوە نیە کە لە دنیادا کــە زیاتر هەوڵ بدا بۆ دەستخستنی حەقی خۆی لەو موئمینانەی کە لە رۆژی قیامەتا کە لە پردی صیراط نەجاتیان ئەبێو لە دواییدا هەوڵ ئەدەن بــۆ نەجاتی برای دینییان کە لە خوا بۆیان ئەپارێنەوەو دۆعایان بۆ ئەکەن کــە لە جەهەننەم نەجاتیان بدەن [یەعنی ئینسان لە دنیادا تا مومکینی بێو دەستی بڕوا بۆ حەقی خۆی سەعی ئەکاو هەوڵ ئەدا • لە قیامەتا موسوڵمانانــێ کە خۆیان لە پردی صیراط نەجاتیان بوو لەو کەسانە زیاتر سەعی ئەکەنو

هەوڵ ئەدەن کە برای دینیی خۆیان لە جەهەننەم نەجات بدەن] ئـەڵێن : یارِەببی لەگەڵ ئێمە بەرِۆژوو ئەبوون ، لەگەڵ ئێمە نوێژیان ئەکرد ، لەگەڵ ئێمە حەجیان ئەکرد ... ئەمریان پێ‌ئەکرێ کێ ئەناسن بچن دەریان‌بێنن ، خوا صوورەتی ئەوانەی لەسەر ئاگری جەهەننەم حەرام‌کردوە نایسووتێنێ، خەڵقێکی زۆر نەجات ئەدەن ، لە جەهەننەم ئەیان‌هێننە دەرێ ، بەعزێکیانی ئاگر تا ناوەرِاستی قاچی ، بەعزێکیانی تا ئەژنۆی گرتوە .

لە دواییدا بێنەوە حوضووری خوا ئەڵێن : یارِەببی لـــەوانەی کـە ئەمرت پێ‌کردووین هیچیانی تیا نەماوە . خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بگەرِێنەوە لە دڵی هەرکەسێکا بە قەد دیناری خێـــر ببینـــن دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر بێننەدەرێ . ئەمجارەیش عەرزی بارەگا ئەکەن : یارِەببـی لەوانە کە ئەمرت پێ‌فەرمووین هیچمان تیا نەهێشت . لـــە دواییا خـوا ئەمریان پێ ئەکا : بگەرِێنەوە هەرکەسێ لە دڵیا بە قەد نیوەدیناری خێرتان دی دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر دەرئەهێنن . ئەمجا ئەڵێن : یارِەببی لەوانە ئەمرت پێ فەرمووین هیچ کەسمان تیا نەهێشـــت . لە دواییا خـــوا ئەفەرموێ : بگەرِێنەوە لە دڵی هەرکەســـێـــکا بە قــەد ذەرِرِەیێ خێـــر ببینن دەری‌هێنن ، خەڵقێکی زۆر دەرەهێنن ، ئەڵێن : یارِەببی هیچمان تیا نـــەهێشـــــت .

ئەبوسەعید ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : ئەگەر بەم حەدیثـە کە بۆم ریوایەت‌کردن برِوام پێ‌ناکەن هەوەستان هەیە ئەم ئایەتەی سوورەتی نیسا بخوێننەوە کە خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بە تەحقیق خـوا بـــە قەد ذەرِرِەیێ زوڵم ناکا ئەگەر ئەو ذەرِرِەیە خێرو حەسەنات بێ خوا چەند چەندانەی ئەکا لە طەرەف خۆیەوە ئەجرێکی گەورە ئیحسان ئـەفـەرموێ [بوخاریی نیوەی ئەم حەدیثەی لێرەدا ذیکر کردوە ح- ٧٨/٧] .

خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : مەلائیکە شەفاعەتیان‌کرد ، پێغەمەران شەفاعەتیان‌کرد ، موسوڵمانان شەفاعەتیان‌کرد ، غەیری (أرحم الراحمین) کەس نەماوە ، مستێ لە ئاگر هەڵئەگرێ ، لەو ئاگرە قەومێکی لێ یێنێتە دەرێ کە قەت خێریان نەکردوە ، بوون بە خەڵووز ، ئەیان‌خاتە ناو نەهرێ لە دەرکی بەهەشت ناوی نەهری حەیاتە ، لە نـــەهرەکـە یێنەدەرێ وەك دانەگەندمو جۆو شتی تر کە لە ناو پووش‌و پەڵاشی لافاوا لە گوێ ئـاو ئەڕوێن ، نابینن کە لە بن بەردا یا لە بن درەختا ئەبن ، ئەوی لای رۆژەوە بێ لای هەتاوەوە بێ زەردەو سەوزە ، ئەوی لای سێبەرەوە بێ ســپییە [ئەوانیش وا ئەبن] ئەصحابی کیرام ـ رضي الله تعالى عنهم ـ فەرموویان: (یا رسول الله)وەك لە دەشتا مەڕت لەوەڕانبێ وایتە • [یـەعنی لە ئیشـی صەحرایی ئەزانی] پێغەمەر ـ صلی الله تعالى علیه وسلم ـ فەرمووی : لـە نەهرەکە وەك مرواریی یێنەدەرێ لە ملیانا مۆر ئـەبێ ئەهلـی بـەهەشت ئەیان‌ناسن ، ئەڵێن : ئەمانە ئازادکراوی خوان • خوا ـ عز وجل ـبە بـێ عەمەلێ کردبێتیان ، بە بێ خێرێ لە پێش خۆیانەوە ناردبێتیان خستوونیـە بەهەشتەوە • خوا ئەفەرموێ : بچنە ناو بەهەشت هەرچیتان دی بۆ ئێوە بێ [هەرکەس ئەوە ئەبینێ کە خوا بەوی داوە ، هی خەڵقی تر نابینێ ، کەس چاوی لە بەشی کەسی تر نیە [(إن الله على كل شيء قدير)]•

ئەڵێن : یا ڕەببی شتێکت پێ عەطاکردووین کە لە عالـــەم بە هیـچ کەسێکت عەطا نەفەرموە • خوا ـ جل وعلا ـ پێیان ئەفەرموێ : بۆ ئێوە لە لای من شتی لەوە چاکتر هەیە • ئەڵێن : یاڕەببی چی لەمە چاکترە ؟ خوا ئەفەرموێ : رازیی‌بوونی من لە ئێوە لە دوای ئەوە ئیتر قەت قەهرتان لـێ نـاگـــرم •

بوخاریی ـ رحمه الله ـئەم حەدیثەی پارچە‌ـپارچە لە گەلێ جێگەدا ذیکرکردوە ، پارچەیێکی کەمی لە سوورەی نوونا ح‌ـ٧/٣٨٢ لە تەفسیری

(يوم يكشف عن ساق ويدعون إلى السجود فلا يستطيعون • خاشـعة أبصارهم ترهقهم ذلة ، وقد كانوا يدعون إلى السجود وهم سالمون)[1]دا ذيكر كردوه • يەعنی ئەگەر راست ئەكەن و لەوەدا كە ئەلّێن ئێمە لە قيامەتا شتی چاكترمان هەيە شەريكيانهەيە ، شەريكەكانيان بێنن شەهادەتيان بۆ بدا لەو رۆژەدا كە كەشفی ساق ئەكرێ ، يەعنی موعامەلەی حساب و چاك و خراپ و ، حەق و باطيل لێك جوێ ئەكرێنەوە ، هەركەس بە پێی عـەمـەلی خۆی موكافات ، يا ئەگەر خوا عەفوی نەكا موجازات ئەدرێ ، ذەرڕەيێ لە عەمەلی عيبادی لێ ون نابێ ، هەمووی پێنرێتە مەيـدانەوە ، ئيش بـە شيددەت ئەبێ ، خەلّق بانگ ئەكرێن كە سوجدە بەن ناتوانن ســوجدە بەن هەموو چاويان ئەترسێ لە كردەوە ، يا ذيللەت دايانئەپۆشێ لەدنيادا لە ترس و ئافەت ساغ و سالم بوون بانگ ئەكران بۆ سوجدە نەيانئەبرد •

موراد لە =ساق= پێ و پووز نيە تەصويری جيددييەت و ئيهتيمام و ئيستيعجالە بە ئيش و فرمان لە دنيا ، ئێمە ئەلّێين : داوێنی لێ كرد بەلادا ، خۆيی هەلّكرد ، پێی لێ رووت كرد ، قولی خۆيی لێ هەلّمالّيی ••• يـەعنی لەو رۆژەدا خوا عەلامەتێكیوا پێنيشانی خەلّق ئەدا كە بەو عەلامەتە خوا بناسن و شوێنی بكەون • =بوخاريی= قيطعەيێكی تـريشـی لە فـەضلی صەلاتی عەصرا ذيكر كردوە ح-١/٤٨٤ •

٦٣٨/٣٩ ـ عن عبدالله بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ قــال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إني لأعلم آخر أهل النــار خروجا منها ، وآخر أهل الجنة دخولا الجنة رجل يخرج من النار حَبْوا [بە گاگۆلّكێ] فيقول الله تبارك وتعالى : اذهب فادخل الجنة ، قــال : فيأتيها فيخيل إليه أنها ملأى ، فيرجع فيقول : يارب وجدتها ملأى ، فيقول

(١) القــلم / ٤٣ •

الله =لـه= : اذهب فادخل الجنة = قال : فيأتيها فيخيل إليه أنها ملأى ، فيقول : يارب وجدتها ملأى • فيقول الله له : اذهب فادخـل الجنـة = فإن لك مثل الدنيا وعشرة أمثالها ، أو إن لك عشرة أمثال الدنيا • قال : فيقول : أتسخر بي ؟ أو تضحك بي وأنت الملك ؟ قال : لقد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضحك حتى بدت نواجـذه • قـال : فكان يقال : ذاك أدنى أهل الجنة منزلـة م ـ ٢/١٥٠ ، ٩/٣١٤ ، وفـي م ـ ٢/١٥٢ بفرق ما لا يغير ، ت ، جه •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەفەرموێ : من ئەزانم کێ له دوای هەموو کەسێ له جەهەنەم یێتە دەرێو ئەچێتە بەهەشتەوە پیاوێکە بە گاگۆلکێ له جەهەنەم یێتەدەرێ ، خوای تەبارەکوەتەعالا ئەمری پێ ئەفەرموێ : بچۆرە بەهەشتەوە ، پێ بۆ ئەمە کە بچێتە بەهەشتەوە وای ئێتە بەرچاو کە پڕ بوە ئەگەڕێتەوەو ئەڵێ : یارەببی بە پڕم دی جێ نەماوە، خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : بڕۆ بچۆرە بەهەشتەوە =ئەفەرموێ : یێتە لای بەهەشت وا ئەزانێ پڕە ، ئەگەڕێتەوە ئەڵێ : خوایە دیم پڕ بوو ، خوا پێی ئەفەرموێ : بڕۆ بچۆرە بەهەشتەوە =له بەهەشت ئەوەندەی دنیـاو دە میثلی بۆ تۆ بێ [وا تێ ئەگا کە خوا ئیستیهزای پێ ئەکا] ئەڵێ : تـۆ لای خۆت مەلیکی کەچی گاڵتەم پێ ئەکـەی ؟ ئیبنومەسعوود ئەفەرموێ پێغەمەرم دی ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی تا ددانی تەنیشت ددانی خرێی دەرکەوت ، ئەبوسەعید فەرمووی : ئیتر ئەیانوت کە ئەو پیاوە لـە ئەهلی جەنەت دەرەجەی لە خوار دەرەجەی هەموو ئەهلی بەهەشتەوەیە•

٤٠/٦٣٩ ـ عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : آخر من يدخل الجنة رجل فهو يمشي

مرة ويكبو مرة وتسعفه النار مرة [ئـەكـەوت‌و هەڵەستا گڕی ئـاگـری بە دەموچاوا ئەچوو ئەیسووتان‌و ڕەشی ئەکرد] فإذا ماجاوزها التفت إليها فقال : تبارك الذي نجاني منك ، لقد أعطاني الله شيئا ماأعطاه أحدا من الأولين والآخرين ، فترفع له شـجرة فيقول : أي رب أدْنِني من هـذه الشجرة فلأستظل بظلها وأشرب من مائها ، فيقول الله ـ عز وجل ـ يا ابن آدم لعلي إن أعطيتكها سـألتني غيرهـا ؟ فيقول : لا يارب ويعاهده أن لا يسأله غيرها وربه تعالى يعذِره [من باب ضرب] لأنه يرى ما لا صبر عليه فيدنيه منها فيستظل بظلها ويشرب من مائها ثم ترفع له شجرة هي أحسن من الأولى ، فيقول : أي رب أدْنِني من هذه الشجرة لأشرب من مائها وأستظل بظلها لا أسألك غيرها • فيقول : يا ابن‌آدم ألم تعاهدني أن لا تسألني غيرها ؟ فيقول : لعلي إن أدنيتك منها تســألني غيرهـا ؟ فيعاهده أن لا يسأله غيرها ، وربه تعالى يعذِره لأنه يرى ما لا صـبـر =له= عليه ، فيدنيه منها ، فيستظل بظلها ويشرب من مائها • ثم تـرفع له شجرة عند باب الجنة هي أحسن من الأوليين • فيقـــول : أي رب أدنني من هذه الشجرة لأستظل بظلها وأشرب من مائها لا أسألك غيرها • فيقول : يا ابن آدم ألم تعاهدني أن لا تسألني غيرها ؟ قال : بلى يا رب هذه لا أسألك غيرها ، وربه تعالى يعذِره ، لأنه يرى ما لا صبر عليـــه فيدنيه منها ، فإذا أدناه منها فيسمع أصوات أهل الجنة ، فيقول : أي رب أدخلنيها • فيقول : يا ابن آدم ما يَصْرِينى منك [يقطع مسألتك مني]؟ أيرضيك إن أعطيتك الدنيا ومثلها معها ؟ فيقول : أي رب أتستهزىء مني وأنت رب العالمين ؟ فضحك ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فقال : ألا تسألوني ممم أضحك ؟ قالوا : ممم تضحك ؟ قال : هكذا ضـحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقالوا : مم تضحك يارسول‌الله؟

قال : من ضحك رب العالمين حين قال : اتستهزىء مني وأنت رب العالمين؟ فيقول : إني لا استهزىء منك ولكني على ما أشاء قادر م ـ ٢/١٥٣ •

وفي م ـ ٢/١٥٦ مثله وزاد فيه : ويذكره الله تعالى سل كذا وكذا ••• فإذا انقطعت به الأماني قال الله : هو لك وعشرة أمثاله • قال : ثم يدخل بيته فتدخل عليه زوجتاه من الحور العين فتقولان : الحمد لله الذي أحياك لنا وأحيانا لك • قال : فيقول : ما أعطي أحد مثل ما أعطيت •

تەرجەمە :

ئیبنومەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئاخرکەسێ کـــە ئەچێتە بەهەشتـەوە پیاوێکە ئەڕۆیی‌و ئەکەوت ، گڕی ئاگری بەســـەرا ئەچوو دەمـوچاوی ئەسووتاندو رەشی‌ئەکرد ، کە لە ئاگری جەهەننەم تێپەڕ بوو رووی تێکرد وتی : چەند گەورەیە ئەو خوایەی منی لە تۆ نەجاتدا ؟ بە تەحقیق خـوا شتێکی وای پێ عەطاکردووم کە لە ئەوەڵین‌و ئاخرین بـە کەسـی عـەطـا نەفەرموە • دەرعەقەب[1] درەختێکی بۆ بەرزئەکرێتەوەو پێنیشانی ئەدرێ، ئەڵێ : یاڕەببی لەو درەختەم نزیك بخەرەوە لەبەر سێبەرەکەیا دابنیشـم‌و لە ئاوەکەی بخۆمەوە • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : رەنگە ئەگەر ئەوەت بدەمێ داوای شتی ترم لێ بکەی ! ئەڵێ : خەیر یاڕەببی • عەهدوپەیمـان ئەکا کە داوای شتی تری لێ نەکا • خوا عوذری لێ قەبووڵ ئەکا ؛ چونکی شتێك ئەبینێ کە صەبری لەسەر پێ نەکرێ ، لە درەختەکەی نزیك ئەخاتەوە لە ژێر سێبەرەکەیا ئیستراحەت ئەکاو لە ئاوەکەی ئەخواتەوە • لە دوایـا درەختێکی تر لەوە جوانتر ••• درەختێکی تر لەوان جوانتر لای دەرگای بەهەشتەوە ، بەو نەوعە یەکە یەکە داوای ئەکاو عەهدو میثاقی ئەشکێنێ‌و داوای چوونەبەهەشت ئەکاو خوا ئەفەرموێ : چی سوئالی تۆ لە من قەطع

(٢) دواى ئـەوە •

ئەکا ؟ ئایا ئەوە رازیت ئەکا ئەگەر دنیاو ئەوەندەی تر لەگەڵ دنیادا بتدەمێ، ئەڵێی : رەببی تۆ گاڵتەم پێ ئەکەی خۆ تۆ رەببی هەمـوو عـالەمـی ؟ ئیبنومەسعوود پێکەنی وتی : بۆ لێم ناپرسن کە بۆچی پێ‌ئەکەنم ؟ وتیان : بۆ پێ‌ئەکەنی ؟ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بـەم نەوعە پێکەنی ، وتیان : (یا رسول الله) بەچی پێ‌ئەکەنی ؟ فەرمووی : بەوە پێ‌ئەکەنم کە خوا ـ عز وجل ـ لەو وەختەدا پیاوەکە عەرزی‌کرد : تۆ (رب العالمین)ی‌و گاڵتەم پێ‌ئەکەی ! پێکەنی ، ئەفەرموێ : من ئیسـتیهزات پێ ناکەم (لکن) قودرەتم هەیە بەسەر ئەوەی کە ئیرادە بکەم .

لـە ریـوایەتەکەی تـرا ئەفەرموێ : خوا ـ عز وجل ـ هەر شتێ ئینێتەوە فکر ئەفەرموێ : داوای ئەوەیش بکە ، داوای ئەوەیش بکە ... کە هیچ ئارەزووی نەما خوا ئەفەرموێ : ئەوەو دە ئەوەندەی تر بۆ تـۆ بێ . فەرمووی : لە پاشانا ئەچێتە ماڵی خۆیەوە [کە خوا لە بەهەشتا پێی ئیحسانکردوە یەك شەق ئەیدۆزێتەوە لێی ون نابێ دوو ژنی لە (حـور العين) ئەچنە لای ئەڵێن : حەمـد بۆ ئەو خـوایە کـە تۆی بۆ ئێمە زیندوکردەوەو ئێمەی بۆ تۆ زیندوکردەوە . ئەڵێت : ئەوی کـە بە من ئیحسانکراوە شتێکە بە هیچ کەس ئیحسان نەکراوە] .

[حوور : جەمعی حەورایە موئەننەثی ئەحوەرە لەسەر وەزنی فوعل . عین جەمعی عەینایە موئەننەثی ئەعیەن لەسەر وەزنی فوعل عوین ، لـە پێشیەوە ضەممەکە کرا بە ژێر، واوەکە بە قاعیدە کرا بە یێ، بوو بە عین . ضەممە گرانە حوور چاورەش سپێنەکەی زۆر سـپی‌و رەشـێنەکەی زۆر رەش . عین چاوگەورە بە گەورەییێکی موعتادو بێ عەیب] .

٦٤٠/٤١ ـ سـفيان بن عيينـة حدثنا مطرف بن طريف وابن أبجر [عبدالملك بن سعيد بن حبان بن أبجر وهو تابعي] سمعا الشعبي ، يقول :

سمعت المغيرة بن شعبة يخبر به الناس على المنبر ، قال سفيان : رفعه أحدهما أراه ابن أبجر ، قال : سأل موسى ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ربه سبحانه وتعالى : ما أدنى أهل الجنة منزلة ؟ قـال : هو رجل يجيء بعدما أدخل أهل الجنة الجنة فيقال =له= : ادخل الجنة . فيقول : أي رب كيف وقد نزل الناس منازلهم وأخذوا أخذاتهم ، فيقال له : أترضـى أن يكون لك مثل مُلْكِ مَلِكٍ من ملوك الدنيا ؟ فيقول : رضيت رب . فيقول لك ذلك ومثله ومثله ومثله فقال في الخامسة : رضيت رب. فيقول : هذا لك وعشرة أمثاله ، ولك مااشتهت نفسـك ولذّت عينك ! فيقول رضيت رب . قال : رب فأعلاهم منزلة ؟ قال : أولائك الذين أردت غرست كرامتهم بيدي ، وختمت عليها فلم تر عين ، ولم تسـمع أذن ، ولم يخطر على قلب بشر . قال : ومصداقة في كتاب الله ـ عز وجل ـ : (فلا تعلم نفس ماأخفي لهم من قرة أعين ... الآية) م ـ ٢/١٥٧ .

تەرجەمە :

میطرەف بە مەوقووفیی ، عەبدولمەلیـکی کـورەزازای ئەبجەر بـە مەرفووعیی لە شەعبییەوە ، ئەویش لە موغیرەوە ـ رضي الله تعالى عنـه ـ لەسەر مینبەر ریوایەت ئەکەن کە حەزرەتی مووسا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ سوئالی =لە= خوا کرد ـ سبحانه وتعالى ـ کە ئەهلی بەهەشت کێ بەش و مەنزیلەتی لە هەموو کەس لە خوارترە ؟ خوا ـ جـل وعـلا ـ فەرمووی : پیاوێکە لە دوای ئەمە کە بەهەشتیی هەموو چوونە ناو بەهەشتەو جێگیر بوون .. پێ ئەمری پێ‌ئەکرێ : بچۆرە بەهەشتەوە . ئەڵێ: یارەببی چۆن بچمە بەهەشتەوە هەموو کەس چوونە مەنزڵی خۆیانەوەو حیصصەی خۆیان وەرگرتوە ؟ ئەمری پێ‌ئەکرێ : بەوە رازیی ئەبی کە بە قەد موڵکی پادشاهێکی دنیات بدرێتێ ؟ ئەڵێ : یارەببی رازیم . خوا ئەفەرموێ: ئەوەو

ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندەو ئەوەندە بۆ تۆ بێ • لە دەفعەی پێنجــەما ئەڵێ : یارەببی رازیی بووم • خوا ـ عز وجل ـ ئەفەرموێ : ئــەمـــەو دە میثلی بۆ تۆ بێ هەرچی نەفست ئارەزووی پێنێ بۆ تۆ بێ ، هــەرچـی چاوت پێی موتەلەذیذ ئەبێ بۆ تۆ بێ • ئەڵێ : یارەببی رازیـی بـووم • حەزرەتی مووسا ـ علیه السلام ـ ئەفەرموێ : ئەعلایان کێیە ؟ ئەفەرموێ: ئەوانەن کە من ئیرادەم کردوون بە دەستی خۆم درەختی کـــەرامەتم بـۆ ناشتوون مۆرم کردوە نە چاو دیویەتی نە گوێ بیستوویە خـوتـوورەی نەکردوە بـە دڵی بەشەرا • فەرمووی : میصداقی لە قورئانایە لە (الـم سجدە)دایە هیچ نەفسێ نازانێ کە چییان بۆ شارراوەتەوە لەوەی کـــە چاوی پێ روون ببێتەوە جەزای ئەوە کە لە دنیادا کردوویانە •

٦٤١/٤٢ ـ عن أبي ذر [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إني لأعلم آخر أهل الجنة دخولا الجنة ، وآخر أهل النار خروجا منها رجل يؤتى به يوم القيامة فيقال : أعرضوا عليه صغار ذنوبه وارفعوا عنه كبارها ، فتعرض عليه صغار ذنوبه فيقال : عملت يوم كذا وكذا كذا وكذا ، وعملت يوم كذا وكذا كذا وكذا ؟ فيقول : نعم لا يستطيع أن ينكر وهو مشفق عن كبار ذنوبه أن تعرض عليه ، فيقال له : فإن لك مكان كل سيئة حسنة ، فيقول : رب قـد عملت أشياء لا أراها ههنا ، فلقد رأيت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ضحك حتى بدت نواجذه م ـ ٢/١٦٠ •

تەرجەمە :

ئەبوذەڕ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : من ئەزانم کێ لە دوای هەموو کەس ئـەچێتـە بەهەشتەوەو ، کێ لە دوای هەموو کەس لە جـــەهەنەم یێتەدەرێ ئـەوە

پیاوێکه ڕۆژی قیامەت یێنرێ ئەمر ئەکرێ گوناهی بوچووکی پێ‌نیشان بدەن‌و گوناهی گەورەی لێ بشارنەوە • گوناهە بچکۆلەکانی پێ‌نیشان ئەدەن پێی‌ئەڵێن : فلاَن ڕۆژ ئەوەو ئەوەت کرد • فلاَن‌و فلاَن ڕۆژ ئەوەو ئەوەت کرد • ئەڵێ : بەڵێ ناتوانێ ئینکاری بکا ،لەوە ئەترسێ کە گوناهە گەورەکانی پێ‌نیشان بدەن ، پێی ئەفەرموێ :موقابیلی هەر گوناهێکت حەسەناتێکت بۆ هەیە [وا بزانم ئەکەوێتە تەماعەوە] ئەڵێ: یاڕەببی گەلێ شتم کردوە لێرەدا نایبینم • ئەبوذەر ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـم دی پێکەنی تا ددانی لای خرێی موبارەکی دەرکەوت •

لە موسلیم جـ٢/١٦١دا حەدیثێ هەیە لە ئەوەڵەوە دوو سێ کەنیمەی تیایە هیچ کەس مەعنای لێ‌نەداوەتەوە ، هەموو شاریح ئەڵێن : غەلەطە ، مەعنای باقیەکەیشی وەکوو ئەو حەدیثەکانی ترە ، ئەوەندەی زیادە مونافیق‌و غەیری مونافیق نوورێکی ئەدرێتێ ، تابیعی خوا ئەبن تا یێنە صیراط ، نووری مونافیقەکان ئەکوژێتەوەو ، موسوڵمانان نەجاتیان ئەبێ ، ئەوەڵ زومرە کە نەجاتی ئەبێ رووی وەکوو مانگی چواردەیە ، حەفتا هەزار حسابیان ناکرێ ، یەعنی بێ حساب ئەپەڕنەوە ، لە دوای ئەوان وەك بەشەوقترینی هەموو ئەستێرەی ئاسمان ، لە دواییا بەم نوعە ئەپەڕنەوە، لە دواییا وەختی شەفاعەت حولوول ئەکا[1] ، ئەهلی شەفاعەت شەفاعەت ئەکەن ، تا ئەوانەی (لا إله إلا الله)یان وتبێ‌و بە قەد دەنکە جۆیێ خێر لە قەلبیا ببێ لە ئاگر یێتە دەرێ ، لە مەیدانی بەردەرگای بەهەشتا دائەنرێن ، بەهەشتیی ئاویان بەسەرا ئەپرژێنن تا وەکوو ئەوەی کە سەیل ئەیهێنێ

(١) کاتی بێ •

ئەڕۆن تا ئەثەری سووتاویی نامێنێ ، لە پاشا طەڵەب لە خوا ئەکا تا دنیاو دە میثلی ئەدرێتێ •

٦٤٢/٤٣ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يخرج من النار أربعة ، فيعرضـون على الله ، فيلتفت أحدهم فيقول : أي =يا= رب إذ أخرجتني منها فلا تُعِدنيِ فيها فيُنجِيه الله منها م ـ ١٦٧/٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : چوار کەس لـە جەهەننەم یێنەدەرێ عەرزی خوا ئەکرێن ، یەکێکیان ئاوڕئەداتەوە ئەڵێ : یارەبی کە منت هێناوەتە دەرێ مەمخەرەوە ناوی ،خوا لە ئاگر نـەجاتـی ئـــەدا •

[نە موسلیم نە نەوەویی هیچ حەرفێکی واحید قسەی لێ نەکردوە سیانەکەی تر چیيان لێ هات چۆن هاتوونەدەرێ ، دیارە کە ئینسان هاتە دەرێ دەفعەیێکی تر ناخرێتەوە ناوی] •

وأنـذر عشـيرتك الاقربين[1] :

٦٤٣/٤٤ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : لما نزلت هذه الآية : (وأنذر عشيرتك الأقربين) دعا رسولُ الله ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ قريشا ، فاجتمعوا ، فعم وخص ؛ فقال : يا بني كعب بن لؤي أنقذوا أنفسكم من النار • يابني مرة بن كعب أنقذوا أنفسكم من النار ، يابني عبد شمس أنقذوا أنفسكم من النار • يابني عبد مناف أنقذوا أنفسكم

(١) واتە : باسی ئەوەی کە خوا فرمانی بە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـدا کە خزمە نزیکەکانی لە سزای خوا بترسێنێ •

من النار ، يابني هاشم أنقذوا أنفسكم من النار ، يابني عبدالمطلب أنقذوا أنفسكم من النار • يا فاطمة أنقذي نفسك من النار ، فإني لا أملك لكم من الله شيئا ، غير أن لكم رحما سابلها ببلالها •

٦٤٤/٤٥ ـ وفي اخرى عنه : يا معشر قريش اشتروا أنفسكم من الله= لا أغني عنكم من الله شيئا ، يابني عبدالمطلب لا أغني عنكم من الله شيئا ، يا عباس بن عبدالمطلب لا أغني عنك من الله شيئا • ياصفية عمة رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لا أغني عنك من الله شيئا • يا فاطمة بنت رسول الله سليني ماشئت لا أغني عنك من الله شيئا •

٦٤٥/٤٦ ـ وفي اخرى عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] : لما نزلت (وأنذر عشيرتك الأقربين) قام رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ على الصفا فقال : يا فاطمة بنت محمد ، يا صفية بنت عبدالمطلب ، يا بني عبدالمطلب لا أملك لكم من الله شيئا ، سلوني من مالي ما شئتم م ـ ٢/٢٠٠ •

تەرجەمە كانيـان :

ئەم سێ حەدیثە مورسەلی صەحابین ؛ چونکی ئێشتا ئەبوهورەیرە نەهاتبوو ، حەزرەتی عائیشە یا نەبووبوو یا زۆر منال بوە • هەرسێ حەدیثەکە یەك حادیثەیە •

کە ئایەتی (وانذر عشیرتك الأقربین) نازڵ بوو [یەعنی ئەی محمد خزمی نزیکت لە عەذابی جەهەننەم بترسێنە] پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ هەمووی کۆکردنەوەو فیرقە-فیرقە بانگی‌کردن ، یەکە ـ یەکە ئەمری بە هەموویان فەرموو : خۆتان لە ئاگری جەهەننەم نەجات بدەن ، فائیدەم بۆتان نابێ • بە حەزرەتی صەفیەی پووری‌و فاطیمەی کچی‌و عەباسی مامی ـ رضي الله تعالی عنهم ـ بەم نەوعە ئەمری پێ‌فەرموون ، فەرمووی :

لە ماڵی خۆم هەرچیتان ئەوێ داوام لێ بکەن ، ئەوەندەی هەیە بۆ ئێـوە لە طەرەف منەوە رەحمتان هەیە بە ئاوی ئەو دڵتان ، رەحمتان تەڕئەکەم [یەعنی صیلەی رەحمتان لەگەڵ بەجێ بێنم] ئیتر لە خوصووصی عەذابـی ئاخیرەتا بە تەمای من مەبن ، خۆتان چارەی خۆتان بکەن ، لە دنیادا چاکە بکەن ، لە خراپە خۆتان لادەن • م ـ ٢/٢٠٠ ، ٢٠١ ، ٢٠٢ •

٦٤٦/٤٧ ـ عن قبيصةَ بن مخارق وزهير بن عمرو [رضي الله تعـالى عنهما] قالا : لما نزلت : (وأنذر عشيرتك الأقربين) قال : انطلق نبـي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلى رضْمة [صخور عظام بعضها فوق بعض] من جبل فعلا أعلاها حجرا ثم نادى : يابني عبد مناف إني نذير ، إنمـا مثلي ومثلكم كمثل رجل رأى العدو فانطلق يربأ أهله [يحفظهم] فخشي أن يسبقوه ، فجعل يهتِـف [يصيح ويَصْرخ] يا صباحاه =م ـ ٢/٢٠٣=•

تەرجەمە :

قەبیصەی کوڕی مەخاریقو زوهەیر ـ رضـــي الله تـــعالى عنهما ـ ئەفەرموون : کە ئایەتی : (وأنذر عشيرتك الأقربين) نـازڵ بـوو پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە جێیەکی بەردەڵانیی لە شاخێ تەشریفی سەرکەوتە =سەر= ئەو بەردەی کە لە هەموویان بەرزتر بوو ، بانگی فەرموو : ئەی ئەولادی عەبدومەناف من نەذیرم لە عەذابو قەهری خوا ئێوە ئەترسێنم ، مەثەلی منو ئێوە وەك مەثەلی پیاوێکە دوشمنی دی رۆییەوە کە موحافەظەی ماڵو منالی بکا ترسا کە دوشمنەکە لێی پێش‌کەون، بە دەنگی بەرز هاواری کرد : ئەی سبحەینێ [یەعنی ئەی خەڵق دوشـمن ئێت بەسەرتانا ئەدا لە صوبحا • عادەتی عەرەب وایە بەم نەوعە خەڵق لـە دوشمن خەبەردار ئەکەن] •

٦٤٧/٤٨ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ [ئیبنو عەباس

ـ رضي الله تعالى عنهما ـ يا نەبوە يا زۆر مناڵ بوە حەدیثەکەی مورسەلی صەحابییە] لما نزلت (وأنذر عشيرتك الأقربين ورهطك منهم المخلصين) خرج رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى صعد الصفا فهتف : يـا صباحاه ! فقالوا : من هذا الذي يهتف ؟ قالوا محمد [صلى الله تعـالى عليه وسلم] فاجتمعوا إليه ، فقال : يابني فلان ، يابني فلان ، يابني فلان. يا بني عبد مناف ، يا بنـي عبدالمطلب ... فاجتمعوا إليـه . فـقال : أرأيتكم لو أخبرتكم أن خيلا تخرج بسفح هذا الجبل [أسفله أو عرضه] أكنتم مصدقي ؟ قالوا : ما جربنا عليك كذبا . قال ـ صلى الله تعـالى عليه وسلم ـ : فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد . فقـال أبو لهب : تبا لك أما جمعتنا إلا لهذا ؟ ثم قام . فنزلت هذه السورة : (تبت يدا أبي لهب وقد تبَّ) كذا قرأ الأعمش إلى آخر السورة م ـ ٢/٢٠٤ .

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تـعالى عنـه ـ فەرمووی : کە ئەم ئایەتە نازڵبوو کە خزمی نزیکی خۆتو لەوانیش قەومی موخلیصی خۆت بترسێنی، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی چوە دەرێ تا سەرکەوتـە سەرشاخی صەفا بە دەنگێکی بەرز هاواری کرد : (يا صباحاه)وتیان : ئەمە کێیە وا بانگ ئەکا ؟ وتیان : محمدە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ هەموو کۆبوونەوە بۆ خزمەتی . فەرمووی : ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی فلان ، ئەی بەنی عەبدی مەناف ، ئەی بەنی عەبدولموطەلیب... هەموو کۆبوونەوە بۆ خزمەتی . فەرمووی : پێمبڵێن ئەگەر خـەبەرتان بدەمێ کە لەشکرێك وا لە بناری ئەم شاخە ئایا پێم باوەڕ ئەکەن ؟ وتیان: درۆمان لێ تەجرەبە نەکردووی . یەعنی درۆمان لێ نەبیستووی. پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە وابێ من ئێوە ئـەترسـێنم

لە عەذابێکی شەدید کە لە پێشتانەوەیە • ئەبولەهەب وتی : بە هیلاكبچی ! تۆ ئێمەت هەر بۆ ئەمە کۆکردەوە ؟ سوورەتی (تبت‌یـدا) نازڵ بوو •

٦٤٨/٤٩ ـ عن العباس بن عبدالمطلب [رضي الله تعالى عنه] أنه قال : يا رسول الله هل نفعت أبا طالب بشيء [فوالله • خ] فإنـه كـان يحوطك ويغضَب لك ؟ قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : نعم هو في ضحضاح من نار ، ولولا أنا لكان في الدَّرْك الأسفل من النـار ح ـ ١٩٣/٦ ، م ـ ٢٠٦/٢ •

تەرجەمە :

عەباس ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : (يا رسول الله) هیچ نەفعت بوە بۆ ئەبوطالیب وەڵڵاهی ئەو موحافەظەی ئەکردی ، بۆ تۆ غـەضەبـی ئەگرت ؟ فەرمووی : بەڵێ ئەو لە ناو ئاگرێکی خالیصـی بێ دووکـەڵایە ئەگەر من نەبوومایە لە طەبەقەی هەرەخوارووی ئاگرا ئەبوو •

٦٤٩/٥٠ ـ وعن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنـه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ذكر عنـده عـمه أبو طالب • فقال : لعله تنفعه شفاعتي يوم القيامة فيجعل في ضحضاح من النار يبلغ كعبيه يغلي منه دِماغه ح ـ ١٩٤/٦ ، م ـ ٢٠٦/٢ •

تەرجەمە :

لە خزمەت پێغەمەرا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بەحث لە ئەبوطالیب کرا ، فەرمووی : رجام وایە کە لە رۆژی قیامەتا شەفاعەتی من فائیدەی بۆی بێ ؛ ئەخرێتە ئاگرێکی خالیصەوە تا قولەپێی لەوەوە مێشکی سەری ئـەکـولـێ •

٦٥٠/٥١ ـ عن ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] أن رســول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : أهون أهل النار عذابا [يوم القيامة] أبو طالب وهو منتعل بنعلين يَغْلي منهما دِماغه م ـ ٢٠٧/٢ •

تەرجەمە :

ئەهوەنی ئەهلی جەهەننەم = رۆژی قیامـەت لە بارەی ســـزاوە = ئەبوطالیبە جووتێ کەوشی لەپێدایە لەوەوە مێشکی سەری ئەکوڵێ •

عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أدنى أهل النار عذابا ينتعل بنعلين من نار يَغْلي دماغه من حرارة نعليه م ـ ٢/٢٠٧ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کەمترینی ئەهلی ئاگر لە خوصووصی عەذابەوە جووتێ کەوشی ئاگرینی ئەکرێتە پێ • لـــە گەرمیی ئەو جووتە کەوشە مێشکی سەری ئەکوڵێ •

٥٢/٦٥١ ـ نعمان بن بشير [رضي الله تعالى عنه] يخطب وهو يقول : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن أهون أهـل النار عذابا يوم القيامة لرجل يوضع في أخمص قدميه [هو التـجافي من الرجل عن الأرض] جمرتان يَغْلي منهما دِماغه • وفي أخـرى عنــه : من له نعلان وشراكان من نار يغلي منهما دِماغه كما يغلي المرجل• مايرى أن أحداً أشد منه عذابا ، وإنه لأهونهم عذابا م ـ ٢/٢٠٧ •

تەرجەمە :

نوعمانی بنی بەشیر ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی ئەخوێن ، لـە خوطبەکەیا ئەیفەرموو : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ئەهوەنترینی ئەهلی ئاگر لە عەذابا لە رۆژی قیامەتا پیاوێکە ئەخرێتە بەری هەردوو پێیەوە دوو پشکۆ ئاگـر بـەو پشکۆیانە مێشکی ئەکوڵێ • لە ریوایەتەکەی ترا : ئەو کەسەیە جووتێ کەوشو دوو قایشـی کەوشبەندی هەیە لە ئاگر ، لەو کەوشانەوە مێشکی ئەکوڵێ وەك مەنجەڵ

چۆن ئەکولێ ، نابینێ کە کەسێ هەیە لەو عەذابی بە شیددەتتر بێ کەچی =ئەو= ئەهوەنی هەموویانە لە عەذابا •

٦٥٢/٥٣ ـ عن عائشة ـ رضي الله تعالى عنها ـ قـالت : قـلت : يا رسول الله ابن جدعان كان في الجاهلية يصل الرحم ، ويطعم المسكين ، فهل ذاك نافعه ؟ قال ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : لا ينفعه ؛ إنـه لم يقل يوما رب اغفر لي خطيئتي يوم الدين م ـ ٢٠٨/٢ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشـــە ـ رضي الله تعـــالى عنها ـ فەرمووی : عەرزی پێغەمەرم کرد ـ صلى الله تعـــالى عليه وســـلم ـ وتم : (يا رســول الله) ئیبنوجەدعان لە جاهلیەتا صیلەی رەحمی ئەکرد ، طەعامی بە فەقیرو نوقەرا ئەدا ••• ئایا ئەوە نەفعی پێ ئەدا ؟ فەرمووی : نەفعی پێ نادا ؛ چـونکی رۆژێ نەیوت یارەببی لە رۆژی جەزادا لە گوناهم خۆش ببە •

ئیمان شەرتی صیحەتی عەمەلە •

٦٥٣/٥٤ ـ عمرو بن العاص [رضي الله تعالى عنه] قال : ســـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ جهارا غير سرٍّ : ألا إن آل أبي يعني فلانا ليسوا لي بأولياء ، إنما وليي الله وصالـح المؤمنين م ـ٢/٢١٠ •

تەرجەمە :

=عەمری کوڕیعاص ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی =: پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـبە ئاشکارا نەك بە دزییەوە ئـــەیفەرمـوو : خەبەرتان بێ کە کەس‌و کاری باوکم دۆست‌و موحیببی من نین دۆست‌و موحیببی من هەرخواو موئمینی صالیحە •

٦٥٤/٥٥ ـ أبو هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : سمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يدخل الجنة من أمتي زمرة هم

سبعون ألفا [بغير حساب ، أخرى ، وليس فيه تضيء] تضيء وجـوههـم إضاءة القمر ليلة البدر • وقال أبو هريرة : فقام [رجل • أخرى] عكاشة [بضم العين وتشديد الكاف وتخفيفها • النووي] بن مِحْصن الأســـدي [رضي الله تعالى عنه] يرفع نمرة عليه فقـال : يارســـول الله ادع الله ان يجعلني منهم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وســلم ـ : أللهم اجعله منهم ، ثم قام رجل من الأنصار فقال : يارســول الله ادع الله أن يجعلني منهم • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : سبقك بهـا عكاشة ح ـ ٩/٣٠٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ئوممەتی من حەفتا هەزار ئەچنە بەهەشتەوە بە بێ حساب روویان وەکوو مانگ لــــە شەوی بەدرا شوعلە ئەداتەوە • عوککاشەی کوڕی میحصەن هەڵســـا لیباسێکی رەنگاوڕەنگی وەك پێستی پڵنگی لەبەرا بوو ، هـەڵیسووڕان فەرمووی : (یا رسول الله) طەلەبکە لە خوا کە من کا بە یەکێ لــەوانە ، پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : یا ڕەببی بیکە بە یەکێ لەوان ، لە دواییا پیاوێ لە ئەنصار هەڵسا فەرمووی : (یا رسول الله) دۆعا بکە خوا بمکا بە یەکێ لەوانە • فەرمووی : عوککاشە بەوە لێت پێشکەوت، دەستپێشەکیی کرد •

٥٦/٦٥٥ ـ عمـران [رضي الله تعالى عنـه] فەرمووی : کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : **يدخل الجنة من أمتي سبعون ألفا بغير حساب • قالوا : ومن هم يا رسول الله ؟ قال : هم الذيـن لا يكتوون ولا يسترقون وعلى ربهم يتوكلون • فقام عكاشة فقال : ادع الله يا نبي الله أن يجعلني منهم ، فقال : أنت منهم • قال : فقام رجل فقال : يانبي الله ادع الله أن يجعلني منهم • قال : سبقك بها عكاشة م ـ ٢/٣٠٢•**

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە ئوممەتی من بە بێ حیساب حەفتا هەزار کەس ئەچێتە بەهەشتەوە • فەرموویان : (یـا رسول الله) ئەوانە کێن ؟ فەرمووی : ئەوانە ئـەوانەن کـە تەداویی بـە داغکردنی خۆیان ناکەن ، نوشتەو دۆعا لەکەس طـەلەب ناکـــەن ، هـەر تەوەکول بە خوا ئەکەن • عوککاشە هەڵسا وتی : یارسول الله دۆعا لـــە خوا طەلەب کە کە بمکا بە یەکێ لەوانە • فەرمووی : تۆ لەوانەی •یەکێکی تر هەڵسا وتی : (یا رسول الله) لە خوا طەلەب کـــە بمگێرێ لـــەوانـە • فەرمووی : عوککاشە دەست پێشکەریی لێ کردی •

ئەوانە حەوتصەد هەزارن بەوە کە عوککاشە ببێ بە یەکێ لەوان چ مانیعێ هەیە هەزارکەسی تریش بگێرێ لەوانە ؟ سەبەبەکەی (والله أعلم) ئەوەیە طەڵەبی عـــوککاشە ـ رضي الله تعـــالی عنه ـ بە ئیخلاص بـــوە چاولێکەریی نەبوە ، پیاوەکەی تر لە ئەنصار کە چاوی پێکەوت کە پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ دۆعای بۆ ئەو کرد ئەویش چاوی لـــە عوککاشە کردو ئەوەی طەلەب کرد • شەرطی قەبوولی دۆعاو عەمـــەل ئیخلاصـــــە •

٦٥٦/٥٧ ـ عن سهل بن سعد [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليدخلن الجنة من أمتي سبعون ألفا، أو سبعمائة ألف ، لا يدري أبو حازم أيهما قال ، متماسكون آخذ بعضهم بعضا لا يدخل أولهم حتى يدخل آخرهم ، وجوههم على صورة القمر ليلة البـــدر ح ـ ٣٠٢/٩ ، م ـ ٢١٥/٢ ، ح ـ ٢٧٣/٥ ليس فيـه متماسكون إلى بعضـا •

تەرجەمە :

لە سەهلی بنی سەعدی ساعیدیی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایـــەت کراوە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ئوممەتی من حەفتاهەزار یا حەوصەد هەزار ، ئەبوحازم نازانێ سەهل ـ رضي الله تعالى عنه ـ کامی ریوایەتکردوە ، بە ریزەوە دەستیان بەیەکەوە گرتـوە یەعزێکیان بەعزێکیانی گرتوە ، هەموو بە یەکەوە ئەچنە بەهەشت ، ئەوەڵیان ناچێتە بەهەشتەوە تا ئاخریان نەچێ [یەعنی بە یەك صەف هەموو بە ئـانێ ئەچنە ژوورێ] روویان وەك شەوقی مانگ وایە لە شەوی بەدرا •

٦٥٧/٥٨ ـ ابن عباس [رضي الله تعالى عنهما] عن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : عرضت علي الأمم فرأيت النبي ومعه الرهيط، والنبي ومعه الرجل والرجلان ، والنبي وليس معه أحد إذ رفع لي سواد عظيم ، فظننت أنهم أمتي ، فقيل لي : هذا موسى وقومه ، ولكن انظر إلى الأفق فنظرت فإذا سواد عظيم ، فقيل : انظر إلى الافق الآخر ، فنظرت فإذا سواد عظيم ، فقيل لي : هذه أمتك ومعهم سبعون ألفا يدخلون الجنة بغير حساب ولا عذاب ، ثم نهض فدخل منزله فخاض الناس في أولائك الذين يدخلون الجنة بغير حساب ولا عذاب • فقال بعضهم : فلعلهم الذين صحبوا رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال بعضهم : فلعلهـم الذين ولدوا في الإسلام فلم يشركوا بالله شيئا ، وذكروا أشياء ••• فخرج عليهم رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : ماالذي تخوضون فيه ؟ فأخبروه ، فقال : هم الذين لا يرقون ، ولا يســترقـون ، ولا يتطيرون ، وعلى ربهم يتوكلون ، فقام عكاشة بن مِحْصَن فقال : ادع الله أن يجعلني منهم • فقال : أنت منهم • ثم قام رجل آخر فقال : ادع الله أن يجعلني منهم ، فقال : سبقك بها عكاشة م ـ ٢١٧/٢ ، ح ـ ٣٠٠/٩

وليس فيه البحث عن خوض الأصحاب ، ولا دخولـــه ـ عليـه الصـلاة والسلام ـ وخروجه عليهم •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس – رضي الله تعالى عنهما ـ له پێغەمەرەوە ریوایەت ئەکـا كه فەرمووی : هەموو ئوممەتم بەلادا رابووررا بـەعـزێ پێغەمـەرم دی قەومێکی لەگەڵ بوو ، بەعزێ پێغەمەر دی قەومێکی = بچکۆلـەی = لەگەڵ بوو • بەعزێ پێغەمەرم دی پیاوێ یا دوو پیاوی لەگەڵ بوو، بەعزێ پێغەمەرم دی هیچ کەسی لەگەڵ نەبوو ••• لەو وەختـــەدا سـەوادێکی گەورەم دی وام ظەن برد كه ئەوانه ئوممەتی منن ، پێموترا : ئەوە ئوممەتی مووسا ـ عليه السلام ـو قەومەکەیەتی ، ئەمما تەماشای ئوفـوق بکـه • تەماشام کرد سەوادێکی گەورەم دی ، ئەمرم پێ‌کرا که تەماشای ئوفوقەکەی تر بکه ، تەماشام کرد سـەوادێکی گەورەم دی •پێم‌فەرموورا : ئـەمـه ئوممەتی تۆیه لەگەڵ ئەوانا حەفتاهەزار بێ‌حساب‌و بـێ عـەذاب ئەچنـه بەهەشتەوە • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تەشریفی هەڵساو چوە ماڵێ ، خەڵق دەستیان‌کرد به بەحثکردن لەوانە که به بێ‌حساب‌و عـــەذاب ئەچنە بەهەشت • بەعزێ وتیان : بەڵکو ئەوانەن صوحبەتی پێغەمەریان‌کردوە ـ عليه الصلاة والسلام ـ بەعزێ وتیان : بەڵکو ئەوانەن له ئیسلاما بەوەلەد بوون که هیچ کەسیان نەکردوە به شەریکی خوا ••• گەلێ شتیان ذیـکر کرد • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليـــه وســـلم ـ تەشریفی هـاتـەدەرێ لایان‌فەرمووی : ئەوە چیه که قسەی لێ ئەکەن ؟ خەبەریان‌دایێ• فەرمووی: ئەوانه ئەوانەن نوشته بۆ خەڵق ناکەن ، نوشته به خەڵق ناکەن ، بەدیومنیو بێ‌قەدوومیی به هیچ شتێ ناکەن ؛ یەعنی ناڵێن : ئەوە قەدوومی شـــەڕەو بەدیومنه • هەر تەوەکول به خـوا ئەکەن عوککاشه هەڵسـا فەرمووی : (یا رسول الله) له خوا طەڵەب کە كه من بگێڕێ لەوانە ، فەرمووی : تـــۆ

لەوانەی • لە دوایيا پیاوێکی تر هەڵسا ئەویش وای‌وت • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : عوککاشە دەس پێشەکیی لێ‌کردی •

٥٩/٦٥٨ ـ عن عبدالله [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ في قبـة نحـوا من أربعين رجـلا • فقال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: أترضون أن تكونوا ربع أهـل الجنة ؟ قال : قلنا نعم • فقال : أترضون أن تكونوا ثلث أهل الجنة ؟ فقلنا : نعم • فقال : والذي نفس محمد بيده إني لأرجـو أن تكـونوا نصف أهل الجنة • وذاك أن الجنة لا يدخلها إلا نفس مسلمة ، وما أنتم في أهل الشرك إلا كالشعرة البيضاء في جلد الثور الأسود ، أو كالشعره البيضاء في جلد الثور الأحمر م ـ ٢/٢٢٠ ، ح ـ ٩/٢٩٢ ، ت ، جه •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : بە قەد چل کەس لە خێوەتێکا لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلی الله تعالی علیـه وسلم ـ رەسوولوڵلا فەرمووی: رازیی ئەبن بەوە کە چواریەکی ئـەهـلی بەهەشت بن ؟ عەرزمانکرد : بەڵێ • فەرمووی : رازیی ئەبن بەوە کـە سێیەکی ئەهلی بەهەشت بن ؟ عەرزمانکرد : بەڵێ • فەرمووی : قەسـەم بەو ذاتەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ئومێدم وایە کە ئێوە نیوەی ئەهلی بەهەشت بین • ئەوە لەبەر ئەوە کە بەهەشت غـەیری نەفـسی موسوڵمانی ناچێتێ ، ئێوە بە نیسبەت ئەهلی شیرکەوە هەر وەکوو مووی سپیی وان لە گاجووتی رەشا ، یا فەرمووی : وەکوو مووی سپیی وانە لە گاجووتی سوورا ، یەعنی ئەوەندە کەمن •

٦٠/٦٥٩ ـ وعنه قال : خطبنا رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فأسند ظهره إلى قبة أدم ، فقال : ألا لا يدخل الجنة إلا نفس مسـلمة ،

اللهم هل بلغت ؟ اللهم اشهد . أتحبون أن تكونوا ربع أهل الجنة ؟ فقلنا : نعم يا رسول الله . فقال : أتحبون أن تكونوا ثلث أهل الجنة ؟ قالوا : نعم يا رسول الله . قال : إني لأرجو أن تكونوا شطر أهل الجنة. ماأنتم في سواكم من الأمم إلا كالشعرة السوداء في الثور الأبيض ، أو كالشعرة البيضاء في الثور الأسود م ـ ٢/٢٢٠ .

تەرجەمە :

عەبدوڵلاَ ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی بۆ خوێندین پشتی پاڵ دا بــە خێوەتێـکی چەرمەوە فەرمووی : خەبەرداربن کە غەیری موسوڵمان کەس نـاچێتـە بەهەشتەوە ، خوایا ئایا تەبلیغم کرد ؟ خوایا شەهادەت بدە کە تەبلیغم‌کردن. حەزەکەن کە چواریەکی بەهەشتیی بن ؟ عەرزمان‌کرد : بەڵێ (یا رســول الله) فەرمووی : حەزەکەن کە سێیەکی بەهەشتیی بن ؟ عەرزیان‌کرد : بەڵێ (یا رسول الله) فەرمووی : رجام وایە کە نیوەی ئەهلی بەهەشت بن ؛ ئێوە لە ناو ئوممەتانی ترا ئەمجا وەکوو مووی رەش وانە لە گاجووتی سپیدا ، یا وەکوو مووی سپیی وانە لە گاجووتی رەشا .

ئەم خەبەری پێغەمەرە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ موعجیزەیێکی زۆر ظاهیرە لەسەر صیدقی نوبووەتی ـ عليه الصلاة والسلام ـ چـونکی ئەو وەختە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمەی فەرموو ئەهلی ئیمان لە ئوممەتی ئەو چەند بوون ؟ صەد هەزار یەکی ئەهلی ئیمان نەبوون لە ئوممەتی پێغەمەرەکانی تر ، چۆنی زانی کە دینەکەی رۆژبەڕۆژ لە زیادەدایە خەڵق ئەوەندە ئیمانی پێ یێنن کە بە قەد هەموو ئوممەتی هەموو پێغەمەران بن ! ـ عليه وعليهم الصلاة والسلام ـ (فلله الحمد) کــە ئەو موعجیزە گەورەیە لە پێش چاومانەو ئەیبینین .

٦٦٠/٦١ ـ عن أبي سعيد ـ رضي الله تعالى عنه ـ قال : قـــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يقول الله عز وجل : يا آدم • فيقول : لبيك وسعديك والخير في يديك • قال : يقول : أخرج بعـث النار ، قال : وما بعث النار ؟ قال : من كل ألف تسعمائة وتسعة وتسعين• قال : فذاك حين يشيب الصغير وتضع كل ذات حمل حملها وترى الناس سكارى وماهم بسكارى ولكن عذاب الله شديد • قال : فاشتد ذلك عليهم• قالوا : يا رسول الله وأينا ذلك الرجل ؟ فقال : أبشروا فإن من يأجـوج ومأجوج [تسعمائة وتسعة وتسعون ح ـ ٧/٢٣٤] ألف ومنكم رجـل • ثم قال : والذي نفسي بيده إني لأطمع أن تكونوا ربع أهل الجنة ، فحمدنا الله وكبرنا • ثم قال : والذي نفسي بيـده إني لأطمـع أن تكـونوا ثـلث أهل الجنة • فحمدنا الله وكبرنا • ثم قال : والذي نفسي بيده إني لأطمع أن تكونوا شطر أهل الجنة ، إن مثلكم في الامم كمثل الشعرة البيضـاء في جلـد الثـور الأســود ، أو كالرقمة في ذراع الحمـار م ٢/٢٢١ ، ح ـ ٥/٣٣٥ وليس فيه الرقمة ح ـ ٩/٢٩٣ بتمامه ح ـ ٧/٢٣٤ •

تەرجەمە :

ئەبوسەعیدی خودریی ـ رضي الله تعـالى عنه ـ فەرمووی : کــە رەسوولوڵلا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـعز وجلـ ئەفەرموێ : ئەی ئادەم • جوابئەداتەوە (لبيك وسعديك والخير بيديك) خوا ـ عز وجل ـ ئەمری پێئەفەرموو : کێ ئەنێرێ بۆ ناو ئاگر لە مەخلووقات جوێی بکەرەوە • فەرمووی : ئەوی ئەنێرێ بۆ ناو ئاگر چییە ؟ یەعنی چەندە ؟ فەرمووی : لە هەر هەزار نۆصەدو نەوەدو نۆ • فەرمووی: ئەوە ئەو وەختەیە کە منالی تیا پیر ئەبێ ، بەردار بەر فرێ ئــەدا ، خەلق وەك سەرخۆش ئەبینیو سەرخۆشیش نین ئەمما عەذابی خوا زۆر بەشیددەتە •

ئەبوسەعید فەرمووی : ئەوە زۆر شتێکی بەشیددەت بوو لەسەر ئەصحاب، عەرزیانکرد : (یا رسول الله) کامان ئـــەو تەنها پیاوەین کە دەرەچێ‌و حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ جوێی ناکاتەوە ؟ فەرمووی : موژدەتـان لێ بێ لە یەئجووج‌و مەئجووج نۆصەدو نەوەدو نۆ لە ئێوە ، یەعنی لـــە ئینسانی تر ، یەکێ • لە دواییدا پێغەمەر ـ صلی الله تعـالی علیـه وسلم ـ فەرمووی : قەسەم بەوەی نەفسی من لە دەستی قودرەتیایەتی من ئومێـدم ئەیە کە ئێوە چواریەکی بەهەشتیی بن • فەرمووی : حەمدی خوامـان کردو (الله أکبر)مانکرد ••• بەم نەوعە تا یێتە سەر نیوەیی‌و ئەفەرموێ : مەثەلی ئێوە لە ناو ئوممەتی ترا [یەعنی لە مەیدانی مەحشەرا] وەك مووی سپین لە پێستی گاجووتی رەشا ، یا وەکوو ئەو شتە بەرزە ، وەك گێژی دەستی گوێدرێژ ، وانە • یەعنی بە نیسبەت ئەوانەوە زۆر کەمن •

ئەبوهورەیرەیش ـ رضي الله تعالی عنه ـ بەم مەعنایە حەدیثێ ریوایەت ئەکا لەو حەدیثەدا حەزرەتی ئادەم ـ علیه السلام ـ عەرزی بارەگای حـەزرەتی ئەقدەس ئەکا : یا رەببی چەند جوێ بکەمەوە ؟ خـوا ـ عـز وجـــل ـ ئەفەرموێ : لە صەدی نەوەدو نۆ • بە پێی ئەم ریوایەتە لە هەزار دە کەس نەجاتی ئەبێ ح ـ ٩/٢٩٢ •

٦٦١/٦٢ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] أنه ســـمع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إنما بقاؤكم فيما سـلف قبلكم من الأمم كما بين صلاة العصر إلى غـروب الشمس ، أوتـي أهـل التـوراةِ التـوراةَ فعملوا إذا انتصف النهـار عجـزوا فأعطـوا قيراطاً قيراطا • ثم أوتي أهل الإنجيل الانجيلَ فعملوا إلى صلاة العصر ثم عجزوا فأعطوا قيراطا قيراطا • ثم أوتينا القرآن فعملنا إلى غروب الشمس فأعطينا قيراطين قيراطين • فقال أهل الكتابين : أي ربنا أعطيت هـؤلاء قيراطين

قيراطين وأعطيتنا قيراطا قيراطا ونحن كنا أكثر عملا ! قال الله ـعز وجل ـ: هل ظلمتكم من أجركم من شيء ؟ قالوا : لا • قال : فهو فضلي أوتيه من أشـــاء ح - ٤٨٦/١ ، خ - ٤٢٣/٥ ، ح - ٤٥٨/٧ ، ح - ١٢٧/٤ • ح - ٤٥٩/١٠ ، ت •

تەرجەمە :

له عەبدوڵلای بنی عومەرەوە ـ رضي الله تعالى عنهما ـ ریوایەت كراوە كه له پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی بیست ئەیفەرموو : مانی ئێوە له دنیادا به نیسبەت ئەو ئوممەتانەی پێش ئێوەوە به قەد مابەینی عەصرو رۆژئاوایە • ئەهلی تەورات تەوراتیان پێعەطا كراوە تا نیوەڕۆ عەمەلیـان پێكردو لێی عاجزبوون ، هەر یەكە قیراطێكیان درایە ، دوای ئەوان ئەهلی ئینجیل ئینجیلیان پێعەطاكرا ، عەمەلیان پێكرد تا نوێژی عەصر ، لەدواییا لێی عاجزبوون هەریەكە قیراطێكیان درایە • له دواییا ئێمە قورئانمان پێ عەطا كرا ، عەمەلمان پێ كرد تا رۆژئاوا دوو قیراط دووقیراطمان درایە• ئەهلی تەورات‌و ئینجیل وتیان : یا رەببی ئـەوانـە دوو قیراط دوو قیراطت پـێ عەطاكردن ، به ئێمە قیراط قیراطت پێ عەطا كردین حاڵ وایە كه عەمەلی ئێمە زیادترە لەوان ! خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : لەو ئوجرەتەی كـە بـۆم قەرارداون هیچ زوڵمم لێ كردن ؟ وتیان : خەیر • خوا ـ عز وجـــل ـ فەرمووی : ئەوە فەضلی منە به هەركەسێ كه ئیرادەم بێ ئەیدەمێ •

٦٦٢/٦٣ ـ وعنه عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـه وسـلم ـ قال : إنما أجلكم في أجل من خلا من الامم مابين صلاة العصر إلى مغرب الشمس ، وإنما مثلكم ومثل اليهود والنصارى كرجل استعمل عـمّـالا ، فقال : من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيراط ؟ فعملت اليهـــود إلى نصف النهار على قيراط قيراط • ثم قـال : من يعمـل لي من نصف

النهار إلى صلاة العصر على قيراط قيراط ؟ فعملت النصـــارى من نصف النهار إلى صلاة العصر على قيراط قيراط • ثم قال : من يعمل لي من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين ؟ قال : ألا فـأنتـم الذين يعملون من صلاة العصر إلى مغرب الشمس على قيراطين قيراطين ، ألا لكم الأجر مرتين • فغضبت اليهود والنصارى ، فقالوا : نحن أكثـر عملا وأقل عطاء • قال الله [تعالى] : هل ظلمتكم من حقكم شيئا ؟ قالوا : لا • قال : فإنه فضلي أعطيه من شئت ح ـ ٤٢٣/٥ ، ح ـ ١٢٨/٤ وفيه عن أبي موسـى : وذلك مثلهم ومثل من قبل هذا النور ح ـ ٤٨٧/١ عـن أبـي موســى•

تەرجەمە :

ئیبنوعومەر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : ئەجەلی ئێوە لە ناو ئەجەلی ئەو ئوممەتانەی کە رابوردوون بە قەد مابەینی نوێژی عەصرە تا رۆژاوابوون ، مەثەلی ئێوەو مەثەلی یەهوودو نەصارا وەکوو پیاوێـــکە چەند عـەمەلەیێ بگرێو بلێ : کێ ئیشم بۆ ئەکا تا نیوەڕۆ لەسەر قیراط قیراط ؟ جوولەکە تا نیوەڕۆ لەسەر قیراط قیراط ئیشیان بۆ کرد ، لە دواییا وتی : کێ ئیشم بۆ ئەکا لە نیوەڕۆوە تا عەصر لەسەر قیراط قیراط ؟ نەصارا ئیشیان بــۆ کرد لە نیوەڕۆوە تا عەصر لەسەر قیراط قیراط • لە دواییا وتی : کێ ئیشم بۆ ئەکا لە نوێژی عەصرەوە تا رۆژاوا لەسەر دوو قیــراط دوو قیــراط ؟ مەعلوومتان بێ ئێوە ئەوانەن کە ئیشیان کردوە لە عەصرەوە تا رۆژاوا لەسەر دووقیراط دووقیراط • خەبەردار بن کە ئێوە دوو دەفعە ئەجرتان هەیە • جوولەکەو عیســـایی رقیـــان هەڵسا وتیان : ئێمە ئیشی زۆرمان کردوە ئوجرەتمان کەمترە • خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : لە حەقی خۆتان هیـچ

زۆلمم لێ کردوون ؟ وتیان : خەیر • فەرمووی : ئەوە فەضلی منەو ئەیدەم بەوەی ئیرادەم بێ بیدەمێ •

٦٤/٦٦٣ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال: قال رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ مابين النفختين أربعون • قالوا : ياأباهريرة أربعون يوما ؟ قال : أبيت • قالوا : أربعون شهرا ؟ قال : أبيت• فالوا : أربعون سنة ؟ قال : أبيت • ثم ينزل الله من السماء ماءً فينبتون كما ينبت البقل=قال=: وليس من الإنسان شيء لا يبلى إلا عظما واحدا وهو عَجْبُ الذَّنَب ، ومنه يركب الخلق يوم القيامة م ـ ٤١٤/١٠ • [العجب : العظم اللطيف الذي في أسفل الصلب ، وهو رأس العصعص ، ويقال له : عجم ، وهو أول مايخلق من الآدمي • وهو الذي يبقى منه ليعاد تركيب الخلق عليـه • نـووي] •

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : مابەینی هەردوو نەفخی صوور چلە • وتیان: ئەی ئەبوهورەیرە چل رۆژە ؟ فەرمووی : ئیبا ئەکەم وتیان : چل مانگ ؟ فەرمووی : ئیبا ئەکەم • وتیان : چل ساڵ ؟ فەرمووی : ئیبائەکەم [یەعنی نازانم چل رۆژە ، یا چل مانگە ، یا چل ساڵە] لە دواییا خوا لە ئاسمان ئاوێ نازڵ ئەکا ، گیا چۆن ئەڕوێ خەڵقیش وا ئەڕوێن [زیندووئەبنەوە] غەیری ئێسکێك نەبێ کە جێی کلکە ، نیهایەتی بڕبڕەی پشتە ناڕزێ • هیچ شتێك نیە لە ئینسان کە نەڕزێ • لەو ئێسقانەوە ئینسان دروست ئەکرێتەوە لە رۆژی قیامەتا •

وعنه أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم قال : كل ابن آدم يأكله التراب إلا عجب الذَّنَب ، منه خلق ، وفيه يركب م-٤١٤/١٠ •

تەرجەمە :

عەجبی ذەنەب : نیهایەتی بڕبڕەی پشت نەبێ کە گـڵ نایخوا گـڵ هەموو جێیێکی ئینسان ئەخوا ٠ لە عەجبی ذەنەب ئینسان خەلق‌کراوە ، لەوەوە دروست‌ئەکرێتەوە ٠

٦٦٤/٦٥ ـ عن عبدالله بن مسعود [رضي الله تعالى عنه] قال : جـاء حَبر" [من الأحبار ٠ خ أخرى] إلى رسول الله ـ صـلى الله تعـالى عليـــه وسلم ـ فقال : يا محمد [إنا نجد خ ، أخرى] ان الله يضع السماء على أصبع ، والأرض على أصبع ، والجبال على أصبع ، والشجر والأنهار على أصبع وسائر الخلق على أصبع ، ثم يقول بيده : أنـا الملـك ٠ فضحك رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وقال : وما قدروا الله حق قدره ح ـ ٤٠٨/١٠ ، م ـ ٢٦١/١٠ ، ح ـ ٣٠٦/٧ ٠

تەرجەمە :

عەبدوڵڵای بنی‌مەسعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : عالمێکی یەهوودیی هاتە خزمەت پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ وتی : (یـا محمد) خوا [لە رۆژی قیامەتا] ئاسمان ئەنێتە سەر پەنجەیێـکی ، ئـەرز ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو شاخ ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هـەموو درەخت‌و نەهر ئەنێتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو مەخلووقاتی تر ئەنێتـــە سەر پەنجەیێکی ، لە دوایا بە دەستی ئیشارەت ئەکا ئەفەرموێ : هەر من پادشام ٠ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پێکەنی‌و فەرمووی :قەدری خوایان نەگرت بەو قەدرەی کە لایەق بە خۆیەتی [یەعنی نەیان‌ناسیوە بـە تەواوەتی] موراد لە دەست‌و پەنجە عیبارەتە لە قودرەت‌و عەظەمەتی خـوا ـ جل شـأنـه ـ ٠

٦٦٥/٦٦ ـ عن عبدالله بن عمر [رضي الله تعالى عنهما] قال : قـــال

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يطــوي الله ـ عز وجـل ـ السماوات يوم القيامة ، ثم يأخذهن بيده اليمنى ثم يقول : أنـا الملـك أين الجبارون ؟ أين المتكبرون ؟ ثم يطوي الأرضين بشماله ثم يقــول : أنا الملك أين الجبارون ؟ أين المتكبرون ؟ م ـ ١٠/٢٦٢ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلای بنی عومەر ـ رضي الله تعـالى عنهمــا ـ فـەرمـووى : کەپێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووى : خوا ـ عز وجـل ـ ڕۆژی قیامەت هەموو ئاسمان ئەپێچێتەوە ئەیگرێ بە دەستی ڕاستیەوە ، ئەفەرموێ : پادشاە هەر منم جەبباران لەکوێن ؟ موتەکەببیران لە کوێن ؟ لە دواییا هەموو ئەرز ئەپێچێتەوە ئەیگرێ بە دەستی چەپیەوە ئەفەرموێ: پادشاە هەر منم جەبباران لە کوێن ؟ موتەکەببیران لە کوێن ؟

ئـەڵێی خـوا ئـەم دەورو دووکانـە بپێچێتەوە یەعنی لـە ناوی بـا نـەیهێڵێ •

٦٧/٦٦٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يقبض الله الأرض ويطوي السماء بيمينه ثـم يقول : أنا الملك أين ملوك الأرض ؟ ح ـ ٩/٢٨٧ ، م ـ ١٠/٢٦٢ ن،جە•

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژی قیامــەت =خوا= قەبزی ئەرز ئەکا [یەعنی ئیفنای ئەکا] ئاسمان ئەپێچێتەوە [ئیفنای ئەکا] بە دەستی ڕاستی [بەقودرەتی] لە دواییا کە هیچ نامێنێ ئەفەرموێ پادشا هەر منم پادشاکانی ئەرز لە کوێن ؟

خوا مونەززەهە لـە ئەعضـا •

٦٦٧/٦٨ ـ عن عبيدالله بن مقسم أنه نظر إلى عبدالله بن عمر ـرضي الله تعالى عنهماـ كيف يحكي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يأخذ الله سماواته وأرضيه بيديه ويقول : أنا الله . ويقبض[1] أصابعه ويبسطها : أنا الملك ، أنا الملك حتى نظرت إلى المنبر يتحرك من أسفل شيء منه حتى إني لأقول : أساقط هو برسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ؟ م ـ ١٠/٢٦٣ .

تەرجەمە :

لە عوبەیدیللای کوڕی مەقسەم ڕیوایەتکراوە کە تەماشای عەبدوڵڵای کوڕی ئیمامی عومەری کرد ـ رضي الله تعالى عنهما ـ کە چۆن حیکایەتی فیعلی ڕەسووڵوڵڵا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـی ئەکرد . پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خوا ـ عز وجل ـ ئاسمانەکانو هەموو ئەرزی خۆی بە هەردوو دەستی قودرەتی ئەگرێو [ئیـجادو ئیعـدام] ئەفەرموێ : خوا هەر منم ، ڕەسووڵوڵڵا ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ پەنجە موبارەکەکانی لێکەناو ئەیکردەوە ، خوا ئەیفەرموو : مەلیك منم . عەبدوڵڵا ئەفەرموێ : تەماشای مینبەرەکەم =ئەکرد= لە ژێریەوە شتێ لە مینبەرەکە ئەبزووتەوە وەها بوو حەتتا ئەموت : ئایا مینبەرەکە بـوو بـە ڕەسووڵوڵڵاوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ کەوت ؟

٦٦٨/٦٩ ـ عن عبدالله [بن مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : جاء حَبْرٌ من الأحبار [عالم من علماء اليهود] إلى رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقال : يا محمد إنا نجد أن الله يجعل السماوات على

(١) داتەر ـخـ لەسەر ئەم کەلیمە نووسیویە :

[ئەگەر حیکایەت بۆ عەبدوڵڵا پەنجەی لێکئەناو ئەیکردەوە ئـەگـەر مەحکی بۆ پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم پەنجەی موبارەکـی لێکئەناو ئەیکردەوە] .

أصبع ، والأرضين على أصبع ، والشجر على أصبع ، والماء والثـرى على أصبع ، وسائر الخلائق على أصبع [ثم يهزهن • مسلم] فيقول : أنا الملك، فضحك النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ حتى بدت نواجذه تصديقـا لقول الحبر • ثم قرأ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : (ومـا قدروا الله حق قدره [والأرض جميعا قبضته يوم القيامـــة والسـماوات مطويات بيمنيه سبحانه وتعالى عما يشركون])[1] هذا القـــدر فـي هـذه الحادثة يكفي م ـ ١٠/٢٦٠ ، ح ـ ٧/٣٠٦ • ت ، ن •

تەرجەمە :

عەبدوللآی کوڕی مەسعوود ـ خوای لێ رازیی بێ ـ فەرمووی : عالمێ لە عولەمای یەهوود هاتە خدمەت پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ وتی : یامحمدئێمە لە تەوراتا ئەبینین کە خوا ـ عز وجل ـلە رۆژی قیامەتا هەموو ئاسمانەکان ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ، هەموو ئەرز ئەخاتە سـەر پەنجەیێکی ، درەخت ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ، ئاوو ئەرز ئەخاتە ســـەر پەنجەیێکی ، مەخلووقاتی تر ئەخاتە سەر پەنجەیێکی ••• رایانئەوەشێنێ ئەفەرموێ : هەر من پادشام • پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ پێکەنی تا ددانی لای خرێیەوە دەرکەوت ، بەوە تەصدیقی قەولی عالمەکەی کرد • لە دواییا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـئەم ئایەتی ســـوورەتـی زومەرەی خوێنەوە کە مەعنای وایە :

ئەهلی کیتاب بە قەدرێ لایەق بە خوا بێ قەدری خوایان نەگرت ، حاڵ وایە کە هەموو ئەرز لە رۆژی قیامەتا مستێکی خوایە کە بە دەسـتی چەپەوەی گرتوە هەموو ئاسمان پێچراونەوە بە دەستی راستیەوەیە ، خوا مونەززەهە بڵندە لەوانەی کە ئەوان ئەیکەن بە شەریکی [یەعنی ئەوانەی

(١) الـزمـر / ٦٧ •

کە ئەیکەن بە شەریکی یا لە ئەرزان یا لە ئاسمانان ،ئەرزو ئاسمان هەمووی لە دەستی قودرەتی خوادایە لە ژێر قودرەتی ئەوایە ، ئیرادە بکا هەمـووی ئەباتەوە عەدەم وەکوو هێناویەتە وجوود ، ئیتر چۆن ئـەبن بە شەریـکی خوا ؟ ئینسان لەگەڵ ئەم هەموو عاجزیی‌و بێدەستەلاّتیەدا رازیی نـابـێ بەمە کە یەکێکی وەکوو خۆی ببێ بە شەریکی چۆن مەخلووقی خوا ئەبێ بە شەریکی خوا ؟

ئەم لەفظی دەست‌و پەنجەو دەست‌و پێ‌و چاوو گوێ لە قورئـان‌و حەدیثان هەمووی تەمثیل‌و تەصویری قودرەتی خوان بە عیبارەتێ کـــە عەقڵی ئێمەمانان تێی‌بگا • ئەم نەوعە تەعبیرە لە کوردیی خۆیشمانا زۆرە : فلاّن کەس دنیای گرتۆتە باوەش ، یەعنی تەماعکارە ، دنیائـەخاتـە ژێـر پێیەوە • فلاّن‌کەس هەموو کەس ئەخاتە سەر پەنجەیێکی یەعنی قودرەتی زۆرە • جێی تۆ لەسەر سەرمە لەسەر چاومە ، یەعنی لام حورمەتت زۆرە• بێ گوێیە یەعنی ئیطاعەت ناکا • دەستم مەبڕە یەعنی مەمخەڵەتێنە • دوو زمانە ، یەعنی مونافیقە • مەمخەرە ژێر پێ ، یـەعنی تـەحقیرم مـەکـە • دەستوپێ یەعنی خدمەتکار ••• (إلى غير ذلك)] •

٧٠/٦٦٩ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] قالت : سألت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ عن قوله ـ عز وجل ـ : (يـوم تبـدل الأرض غير الأرض والسماوات [وبرزوا لله الواحد القهار • إبراهيم])[1] فأين يكون الناس يومئذ يا رسول الله ؟ فقال : على الصراط م-١٠/٢٦٦ •

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ فەرمووی : لە پێغەمـــەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم پرسیی لە قەولی خوای تەعالا کە مەعنای

---

(١) إبراهيم / ٤٨ •

وايه : خوا عەزیزو غالّبە بەسەر کوللی شتێکا ، هیچ شتێ لە قودرەتی خاریج نیە ، ئینتیقام ئەستێنێ بۆ دۆستی لە دوشمنی لەو رۆژەدا کە ئەرزو ئاسمان تەبدیل ئەکرێن بە ئەرزو ئاسمانێکی تر ئەگۆڕرێن وەك خۆیان نامێنن هەموو لە قەبر یێنە دەرێ دەرئەکەون بۆ حسابی خوایێ کە قەهارە ..
وتم : ئەو رۆژە خەڵق لە کوێ ئەبن ؟ فەرمووی : لە سەر پردی صیراط .

٦٧٠/٧١ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (يوم يقوم الناس لرب العالمين [ويل للمطففين])[1] قال يقوم أحدهم في رشحه إلى أنصاف أذنيه م ـ ٣٣١/١٠ ، حـ ٢٩٥/٩، ح ـ ٣٩٧/٧ ، ت ، ن ، جه .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی . لەو رۆژەدا کە خەڵق بۆ حساب لە حوزووری خوادا ئەوەستن هەریەك لەوانە رائەوەستن تا نیوەی گوێچکەی لە عەرەقا ئەبێ . عەرەقی خۆی لە بەر ترسی ئەو رۆژە .

٦٧١/٧٢ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يَعْرَق الناس يوم القيامة حتى يذهب عرقهم في الأرض سبعين ذراعا ويُلْجِمُهم حتى يبلغ آذانهم ح ـ ٢٩٥/٩ ، م ـ ٣٣١/١٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە رۆژی قیامەتا ئینسان عەرەق ئەکا تا عەرەقەکەیان حەفتا ذیراع بە ئەرزا ئەچێتەخوارەوە، عەرەق لەغاویان ئەکا تا ئەگاتە گوێچکەیان !

---

(1) المطففين / ٦ .

٧٣/٦٧٢ ـ عن عائشـــة [رضي الله تعـالى عنها] قالت : سـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =يقول=: يحشر الناس يـوم القيامة حفاة عراة غُرْلا [جەمعی ئەغرەل] قلت : يا رسول الله الرجـال والنساء جميعا ينظـر بعضهم إلى بعض ؟ قال : يا عائشة الأمر أشد من أن ينظر بعضهم إلى بعض ! م ـ ١٠/٣٢٨ ، ح ـ ٩/٢٩٢ ، ن ، جه .

تەرجەمە :

عـايشـــە ـ رضـي الله تعـــالى عنهـا ـ فـــەرمـووی : لـــە پێغـەمەرم ـ صـلى الله تعـــالى عليـــه وســـلم ـ بيســـت فەرمـووی : رۆژی قيـامـەت خەڵـق حەشـر ئەكرێن بـە پێخاوسيی ، بە رووتيی ، بە خەتەنەنەكراويی ... وتم : (يا رسول الله)پياوو ژن هەموويان تەماشای يەكتريی ئەكەن ! فەرمووی : ئەی عايشە ئيش لەوە بە شيدەتترە كـــە بەعزێكيان تەماشای بەعزێكيان بكەن ! [لـە ئيبنـوعـەباسـيشەوە وا ريوايەتكراوە ، بە پێيانی لێ زيادكردوە . لـــەم نەوعـە ئيبنوحەجەری عەسقەلانيی ـ رحمه الله ـتا چل حەديثی كۆكردۆتەوە ، حەديثی حەسەنو صەحيحو غەيری حەديثی صەحيح] .

٧٤/٦٧٣ ـ عن ابن عباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : خطب النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فقـال : إنـكم محشـورون إلى الله حُفاة عراة غُرْلا =ثم قال= : (كما بدأنا أول خلق نعيده وعدا علينا إنـا كنا فاعلين =إلى آخر الآيـة=)(١) ثم إن أول من يكســى يوم القيامـــة إبراهيم [عليه الصلاة والسلام . لأنه ألقي في نـار نمرود عريانا . وزاد الحليمي في منهاجه من حديث جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ثم محمد، ثم النبيون ـ عليهم الصلاة والسلام] ألا إنه يجاء برجال من أمتي فيؤخذ

(١) الانبيـاء / ١٠٤ .

بهم ذات الشمال ، فأقول : يارب أصحابي [أصيحابي • أخرى] فيقال : لا تدري ما أحدثوا بعدك • فأقول كما قال العبد الصالح : (وكنت عليهم شهيدا مادمت فيهم •• إلى قوله : شهيد [يعني : فلما توفيتني كنت أنت الرقيب عليهم ، وأنت على كل شيء شهيد])[1] فيقال : إن هؤلاء لـم يـزالـوا مرتدين على أعقابهـــم منـذ فـارقتهـــم ح ـ ١٠٩/٧ ، ٢٣٢ ، م ـ ٣٢٩/١٠ ، ت ، ن •

تەرجەمە :

ئیبنوعەباس ـ رضي الله تعالى عنهما ـ فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ خوطبەی خوێند فەرمووی : [ئەی ئینسانان] بـە تەحقیق ئێوە حەشرئەکرێنە حوضووری خوا بە پێخاوسیی ، بە رووتیی• بە خەتەنەنەکراویی ، لە ئەوەڵەوە چۆن خەلقمان خەلق کردوە بەو نەوعـە ئیعادەی ئەکەینەوە ، ئەمە وەعدەییێکە لە طەرەفی ئێمەوە خیلافی نابێ حەقە، بە تەحقیق ئێمە ئەیکەین ، لە دواییدا فەرمووی : ئەوەڵ کەسێ کە جلی لە بەر ئەکرێ حەزرەتی ئیبراهیمە ـ عليه الصلاة والسلام ـ [لە موکافاتی ئەوەدا کە نەمروود بە رووتیی هاویتیە ناو ئاگرەوە ، دوای ئەو پێغەمەری ئێمە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەمجا باقیی پێغەمەرەکانی تر ـ عليهم الصلاة والسلام ـ] •

مەعلوومتان بێ کـــە لـــە ئوممەتی من گەلێ ئینســان یێنن لای دەســتەچەپیان پێ ئەگیرێ [یەعنی بۆ طەرەفی جەهەننەم] ئەڵێم : یا رەببی ئەوانە ئەصحابی منن [یەعنی ئوممەتی منن ، لازم نـــاکـا لە صەحابەی موصطەلەح بن ، بەعزێکیان ئەو مونافیقانەی زەمانی سەعادەتە • ئەوانـی تر ئەوانەن کە لە دین وەرگەڕاونو وەرەگـــەڕێن تا رۆژی ئاخیـرەت]

---

(١) المـائـدة / ١١٧ •

پێم‌ئەڵێن : تۆ نازانی دوای تۆ چییان کردوە • منیش وەك عەبدی صالح، کە حەزرەتی عیسایە ـ علیە الصلاة والسلام ـ ئەڵێم : من تا لە ناویانـا بووم شاهیدیان بووم ، نەمهێشتوە کە خراپە بکەن ، لە دوای ئەوە کـە ئەجەلت هێنام تۆ خۆت لەسەریان رەقیب بوویت‌و چاوێریت کردوون ، تۆ شاهیدی هەموو شتێکیت هیچت لێ غائیب نابێ • پێی‌ئەفەرموێ : ئەوانە لە دین لاداناو پاشەوپاش‌گەڕانەوە وازیان نەهێناوە لەو وەختەوە کە لێیان جوێ‌بوویتەوە •

إذا الشمس كـورت

٦٧٤/٧٥ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : الشمس والقمر مكوران يـــوم القيـامــة خ ـ ٢٤٩/٥ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رۆژی قیامەت مانگ‌و رۆژ [لە ئاگرا ،ئیسماعیلیی] پێچراونەوە [چونـکی لـــە دنیـــادا عیبادەتیان کراوە • موراد وا نیە کە عەذابیان بدرێ ، بۆیێکە عابیدی ئەوان بزانن کە عیبادەتێکی باطلیان کردوە] •

٦٧٥/٧٦ ـ مقداد بن الأسود [رضي الله تعالى عنه] قال : ســـمعت رسول الله ـ صلى الله تعالى عليـــه وســلم ـ يقول : تدنى الشمس يوم القيامة من الخلق حتى تكون منهم كمقدار ميل • قال ســـليم بن عـامر [أحد الرواة] : فوالله ما أدري ما يعني بالميل ؛ أمسافة الأرض أو الميـــل الذي تكتحل به العين • قال : فيكون الناس على قدر أعمالهم في العرق؛ فمنهم من يكون إلى كعبيه ، ومنهم من يكون إلى ركبتيه ، ومنهم من يكون

إلى حقويه ، ومنهم من يُلْجِمه العرق إلجاما • قال : وأشار رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بيده إلى فيه م ـ ١٠/٣٢٢ •

تەرجەمە :

میقداد ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـم بیست ئەیفەرموو : ڕۆژی قیامەت ڕۆژ تا بە قەد میلێ لە خەڵق نزیك ئەخرێتەوە • سەلیمی بنی عامیر ئەڵێ : وەڵڵاهی نازانم کە مەقصوودی لە میل چیە ؛ میلێکە کە مەسافەی ئەرزە ، یا ئەو میلەیە کە چاوی پێ ئەڕێژن • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئینسان بە پێی عەمەلیان لە عەرەقا ئەبن ؛ بەعزێکیان تا قولەپێی ، بەعزێکیان تا ئەژنۆی ، بەعزێکیان تا جێ‌بەندەخوێنی ، بەعزێکیان بە لەغاوکردن لەغاو ئەکا ، میقداد فەرمووی : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـبە دەستی موبارەکی ئیشارەتی دەمی موبارەکی خۆی کرد •

٧٧/٦٧٦ ـ عن عائشة [رضي الله تعالى عنها] عن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ليس أحد يحاسب إلا هلك • قالت : قلت : يـا رسول الله =جعلني الله فداءك= أليس يقول الله ـ عز وجل ـ =(فـأمـا من أوتي كتابه بيمينه فسوف يحاسب = حسابا يسيرا[1])؟ قـال : ذاك العرض ، ولكن من نوقش الحساب هلـك ح ـ ٧/٣٩٨ ، ح ـ ٩/٢٩٨ ، م ـ ١٠/٣٤٣ ، ت • ن •

تەرجەمە :

عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ڕیوایەت ئەکا کە فەرمووی : هیچ کەس نیە کە موحاسەبە بکرێ و هیلاك نەبێ • ئەفەرموێ : وتم : (یا رسول الله)ئەوە نیە خوا ئەفەرموێ : هەرکەسێ نامەی عەمەلی لە لای

(١) الانشـــقاق / ٨ •

راستەوە بدرێتێ بە حسابێکی سووك حساب ئەکرێ ؟ فەرمووی : ئـەوە موحاسەبە نیە تەنها دەفتەری عەمەلی پێ‌نیشان ئەدرێ . ئەمما ئەوەی کـە موناقەشەی لەگەڵ بکرێ [یەعنی تەنگی پێ‌هەڵبچنرێ پێی بڵێن : بـۆ ئەوەت کرد ؟ بۆ ئەوەت کـرد ؟ یـا بۆ ئەوەت نەکــرد ؟] ئەو کەســە هیـلاك ئـەبـێ .

٦٧٧/٧٨ ـ وعنها قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسـلم ـ : من حوسب يوم القيامة عذب . فقلت : أليس قد قال الله تعالى : (فسوف يحاسب حسابا يسيرا) [إذا السماء انشقت][1]؟ فقال : ليس ذاك الحساب، إنما ذاك العرض ، من نوقش الحساب يوم القيامة عذب م ـ ١٠/٣٤٢ ، ح ـ ١/١٩٤ ، ح ـ ٩/٢٩٩ وفي أوله : إن عائشة [رضي الله تعالى عنها] زوج النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ كانت لا تسـمع شيئا إلا راجعت فيه حتى تعرفه ، وإن النبي ـ صلى الله تعـالى عليه وسـلم ـ قـــال ... إلخ .

تەرجەمە :

حەزرەتی عائیشە ـ رضي الله تعالى عنها ـ هەرچییێکی لە پێغەمـەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ببیستایە موراجەعەتی ئەکردەوە تا تێی‌ئەگەیی . پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەرکەسێ لـە رۆژی قیامەتا موحاسەبە بکرێ موعەذذەب ئەبێ ، عەذاب ئەدرێ . ئەفەرموێ : وتم : (یا رسول الله) ئەوە نیە خوا ـ عز وجل ـ لە [اذا السماء انشقت] ئەفەرموێ : ئەوی نامەی ئەعمالی بدرێتە دەستی راستی ئەو کەسە لە دواییا حسابێکی سووکی ئەکرێ ؟ فەرمووی : ئەوە حساب نیە تەنها نـامـەی عەمەلی پێ‌نیشان ئەدرێ ، هەرکەسێ موناقەشەی لەگەڵا بکرێ وردو درشتی بێنرێتە مەیدانەوەو لێی‌بپرسرێ ئەو کەسە عەذاب ئەدرێ .

(١) الانشـــقاق / ٨ .

٧٩/٦٧٨ ـ عن جابر بن عبدالله [رضي الله تعالى عنهما] قال : سمعت النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : يبعث كل عبد على ما مـات عليه م ـ ١٠/٣٤٣ •

تەرجەمە :

جابير ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : كە لە پێغەمەرم بیســـت ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : هەر عەبدێ لە دنیادا بە چ ئیشێـــكەوە مەشغووڵ ئەبێ كە ئەمرێ لە سەر چ حاڵێ ئەمرێ لەســـەر ئـەو حـاڵـە زیندوئەكرێتەوە •

٨٠/٦٧٩ ـ عن أبي موسى الأشعري ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال [في حور مقصورات في الخيـام][1]: الخيمة درة مجوفة طولها في السماء ثلاثون ميلا في كل زاوية منها للمؤمن أهل لا يراهم الآخرون • وعن أبي عمران ســـتون ميلا ح ـ ٥/٢٧٠ ؛ ح ـ ٧/٣٥٦ ت ، ن ، م ـ ١٠/٣٠٨ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی [لە تەفسـیری : گەلێ حۆریین كە لە خەیمەی بەهەشتان هەر چاویان لە مێردی خۆیانە] : خەیمە دوڕڕێكە ناوەكەی بۆشە پانزە میل ، لە ریوایەتی ئەبوعیمرانا شەصت میل ، بەرزە • =لەهەر سووچێكیا ماڵو خێزانێ بۆ موسوڵمان هـەیــە ئەوانی تر نابینن = •

٨١/٦٨٠ ـ عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ تكون الأرض يوم القيامة خبزة واحدة

(١) الرحـمن / ٧٢ •

يتكفؤها الجبار بيده كما يَكْفَأ أحدكم خبزته في السفر ، نزلا لأهل الجنة • فأتى رجل من اليهود ، فقال : بارك الرحمن عليك يا أبا القاسم ، ألا أخبرك بنزل أهل الجنة يوم القيامة ؟ قال : بلى • قال : تكون الأرض خبزة واحدة كما قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فنظر النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إلينا ثم ضحك حتى بدت نواجذه• ثم قال : ألا أخبرك بإدامهم ؟ قال : إدامهم با لام ونون • قالوا : وماهذا؟! قال : ثور ونون ، يأكل من زائدة كبدهما سبعون ألفا ح ـ ٢٨٧/٩ . م ـ ٢٦٧/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : رۆژی قیامەت ئەرز ئەبێ بە یەك نان ، جەببار ـ عز وجل ـ بە دەستی خۆی ئەم دەستو ئەودەستی ئەکا [یەعنی بە قودرەتی خۆی طەبیعەتی ئەگێڕێتە سەر طەبیعەتی گەندمو نان کە بخورێ] وەکوو چۆن یەکێ لە ئێوە لە سەفەرا نانی خۆی ئەمدەستو ئەودەست ئەکا کە بکرێتەوە [و ئەیکا بە ژێر خۆڵەمێشەوە ببرژێ یەعنی خەرواى ژێر ئاگر] تا حازر بێ بۆ ئەهلی بەهەشت [لەو وەختەدا] جوولەکەیێ هات وتی : ئەی (أبو القاسم) خوا بەرەکەتت بەسەرا برێژێ خەبەرت بدەمێ کە ئەوەڵ ضیافەتی بەهەشتیی چیە لە رۆژی قیامەتا ؟ فەرمووی : بەڵێ • جوولەکەکە وتی : ئەرز ئەبێ بە تاقە نانێ وەك پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی • پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تەماشای ئێمەی کردو پێکەنی تا ددانی موبارەکی لای خڕێیەوە دەرکەوت [چونکە قسەی جوولەکەکە لە تەوراتەوە خەبەری دا موافەقەی قەولی پێغەمەری کرد ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ]•

له دواییا جووله‌که‌که وتی : با خه‌به‌رت بده‌مێ که پێخۆری به‌هه‌شتیی چیه ؟ وتی : پێخوریان با لام نوونه • ئه‌صحابی کیرام پرسییان : بـا لام نوون چیه ؟ وتی : بالام گاجووته‌و نوون ماسییه • پارچه‌یێکی زیادی بـه جگه‌ریه‌وه‌یه‌تی حه‌فتا هه‌زار که‌س له‌وه ئه‌خوا •

بوونی ئه‌رز به نان مومکینه ، خوا قادره به‌سه‌ر هه‌موو مومکیناتا بـه میثالێ که به ده‌وام ئه‌ی‌بینن که ئه‌رز ئه‌بێ به چیو چی ئیضاحی ئه‌که‌م: مه‌علوومی هه‌موومانه که ئه‌رز گڵو به‌رده ناخورێ که به‌ر ناگرێ، ره‌نگێکی جوانی نیه ، قسه ناکا ، ناخوا ، ناڕوا ، عه‌قڵو شوعووری نیه ••• (إلی غیر ذلك) ده‌نکێ گه‌ندم ئه‌که‌ی به ژێر خۆڵه‌وه نه‌ختێ ته‌ڕایی لێ که‌وت سه‌وز ئه‌بێ هه‌شت نۆ ده گوڵی لێ په‌یدا ئه‌بێ ، هه‌ر گوڵێ ده پانـــزه بیست ده‌نك گه‌ندمی تیایه • به‌و نه‌وعه ده‌غڵو سائیری شت ئه‌ڕوێنین ئه‌بێ به‌و شتانه که ئه‌ی‌بینین ، له ده‌نکێ گه‌نم دووصه‌د سێصه‌د ده‌نك چۆن په‌یدا بوو ؟ دیاره ئه‌و ده‌نکانه به واسیطه‌ی بارانه‌وه ئه‌رزه‌که‌ی بۆ نه‌رم ئه‌بێته‌وه، ده‌نکه‌کان نه‌رم ئه‌بنه‌وه • ئه‌و گڵه ئه‌کێشێته ناو خۆیه‌وه ، ئه‌بێ به ره‌گ، به گیا ، به لاسك ،ورده ورده گه‌وره ئه‌بێ ، گوڵ ئه‌کا ، گه‌نم بێ ئـه‌بێ به گه‌نم ، جۆبێ ئه‌بێ به جۆ ،ده‌نکێ توو بێ ئه‌بێ به دارتوو ، گوێز بێ ئه‌بێ به گوێز ، په‌مووانه بێ ئه‌بێ به په‌موو به لۆکه ••• (والحاصل إلی غیر النهایة إلی ماشاء الله)به شه‌کر ، به ئاوریشم ، به گۆشت ، به خوریی، به موو ، به مه‌ره‌ز ، به دۆشاو ، به مار ، به دووپشك ، به شێر ، بـــه پڵنگ ، به ئینسان ، به فیل ، به ئه‌ڵماس ، به ئاڵتوون ، به زیو ، به مس ، به ئاسن ، به شتی شیرین ، ترش ، به گوڵی جوان ، تال ، سوێر، زه‌هر ••• ئه‌مانه هه‌مووی ئه‌و گڵه‌یه خوا ئه‌م هه‌موو ئـــه‌نواعی حـه‌یوانات‌و نه‌باتات‌و مه‌عده‌نیاته‌ی لێ ئیجاد کردوه ، غه‌یری قودره‌تی قاهیره نه‌بێ ، ئه‌م شتانه که هه‌موو طه‌بیعه‌تیان جوێ جوێیه ، له‌م تاقه طه‌بیعه‌تـه کـێ

ئەتوانێ خەلقی بکا ؟ ذاتێ ئەوەندە قادر بێ ناتوانێ ئەرز بکا بە نانێ ؟ حەتتا ئاگریش هەر لە ئەرز دروستکراوە ، ئەرزەکە ئەبێ بە دار ، بە رۆن ، بە نەوت ، بە پیو ، ئەوانیش ئەبن بە ئاگر (إن الله على كـل شيء قـــديـــر) .

٦٨١/٨٢ – سهل بن سعد [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت النبـي – صلى الله تعالى عليه وسلم – يقول : يحشر الناس يوم القيامة على أرض بيضاء عَفْراء كقرصة نقي . قال سهل أو غيره : ليس فيها معلم [عـلـم لأحد . م] ح – ٢٨٨/٩ ، م – ٢٦٦/١٠ .

تەرجەمە :

سەهلی بنی سەعد [رضي الله تعالى عنه]فەرمووی : لە پێغەمەرم بیست – صلى الله تعالى عليه وسلم – ئەیفەرموو : رۆژی قیامەت ئینسانان هەموو کۆئەکرێنەوە لەسەر ئەرزێکی سپیی مەیلەو سوور وەك نانێکی گـەندمی خالیصی بێ کەپەك . سەهل یا غەیری سەهل فەرمووی : لەو ئەرزەدا شوێن پێی هیچ کەسی تیا نیە . یەعنی ئەبێ بە ئەرزێ غەیری ئەم ئەرزە .

٦٨٢/٨٣ – عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي – صـلى الله تعالى عليه وسلم – قال : يحشر الناس على ثلاث طـرائـق راغبيـن راهبين ، واثنان على بعير ، وثلاثة على بعير ، وأربعة على بعير ، وعشـرة على بعير . ويحشر بقيَّتَهم النَّارُ ، تقيل معهم حيث قالوا ، وتبيت معهم حيث باتوا ، وتُصبح معهم حيث أصبحوا . وتمسي معهم حيث أمْسَوْا ح – ٢٨٩/٩ ، م – ٣٣٠/١٠ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە – رضي الله تعالى عنه – لە پێغەمەرەوە – صلى الله تعالى

عليه وسلم ـ ريوايەت ئەكا كە فەرمووی : ئینسان لەسەر سێ فیرقە حەشر ئەكرێن : فیرقەییێكیان بە ترس‌و ئومێد ٠ فیرقەییێكی دوو كەس لـەســەر وشترێ ، سیان لەسەر وشترێ ، چوار لەسەر وشترێ ، دە لەسەر وشترێ [بەنۆبە سواری ئەبن] باقیەكەیان كە فیرقەی سێیەمە ئاگر سەوقیان ئەكا، ئیستراحەت بكەن ئاگرەكەیش ئیستراحەت ئەكا ، ئێواریێیان بەسەرا بێ ئەویش لەگەڵیانە ، شەو بمێننەوە لە جێیێ ئەویش لەگەڵیان ئەمێنێتــەوە ، سبحەینێیان بەسەرا بێ ئەویش لەگەڵیانە ، كلكیان بەرنادا ٠

ئەم حەشرە ظاهیر وایە كە لە قەبر بێنەددرێ لە هەر ضەردفێكەوە ئاگر پاكۆیان ئەدا بۆ مەحشەر ، ئەوی زیندوویان ئەكاتەوەو گڵ ئەكا بە ئینسان‌و صەد هەزار نەوع شت ئەتوانێ عەقڵ‌و نوطقیش بدا بە ئاگر ٠

٨٤/٦٨٣ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رجلا قال : يا نبي الله كيف يحشر الكافر على وجهه ؟ قال :أليس الـذي أمشاه على الرجلين في الدنيا قادرا على أن يمشيه على وجهه يوم القيامـة ؟ قـــال قتادة : بلى وعزة ربنا ح ـ ٩/٢٩٠ ، ن ٠

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی . پیاوێ وتی : (يا نبي الله)چۆن كافر رۆژی قیامەت لەسەر روو حەشر ئەكرێ ؟ فەرمووی: بۆچی ئەو ذاتەی كە لە =دنیادا=لەسەر دوو پێ ئەیانڕۆێنێ ناتوانێ لەسەر روو بیانڕۆێنێ ؟ قەتادە وتی : بەڵێ بە عیززەتی تۆ یارەببی[1] ٠

٨٥/٦٨٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : قـال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أعددت لعبـادي الصـالحين

---

(١) ئەگەر دانەر لێرەدا بیفەرموایە : بەڵێ بە عیززەتی خوامان .. زیاتـر لەگەڵ دەقە عەرەبییەكەدا دەگونجا ٠

ما لا عين رأت ، ولا أذن سمعت ، ولا خطر على قلب بشـــر [وعنـد أبي حاتم عن ابن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه ـ : ولا يعلمه ملك مقرب، ولا نبي مرسل ، قسطلاني •] • [قال أبو هريرة • أخرى • وفي أخرى: ثم قرأ (أي رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ)] قال : فاقرأوا إن شئتم : (فلا تعلم نفس ماأخفي لهم من قرة أعين)[1] ح ـ ٥/٢٧٠ ، م ـ ٢٩٩/١٠ ، ت ، ح ـ ٢٧٩/٧ وفيه بعد بشر : ذُخْرا بَلْه ما اطلعتم عليه [أي كيف اطلاعكم على ما ادخرت لهم ؟ أو غير مااطلعتم عليه من نعيم الجنة السائر • من قسطلاني]•

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە پێغەمەر ـصلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خوا ـ عز وجل ـ فەرمووی : حازرم کردوە بۆ بەندەی صالیحی خۆم لە بەهەشتا ئەوەی کە هیچ چاوێ نەیدیوە، هیچ گوێیێ نەیبیستوە ، بە دڵی هیچ بەشەرێکا نەهاتوە ، بۆم‌کردوون بـە ذەخیرە ، لە کوێ ئێوە موطڵەلیع ئەبن بەسەریا ؟ یاخـــۆ غـــەیری ئـەو نیعمەتانەی ئێوە موطڵەلیع بوون بەسەریا [ئەبوحاتەم لە ئیبنومەسـعوود ـ رضي الله تعالى عنه ـ ریوایەتی ئەو زیادییە ئەکا کە هیچ مەلائیکەیێکی موقەڕڕەب نایزانێ ، هیچ پێغەمەرێکی مورسەل نایزانێ ، خوا بە رەحمەتی خۆی بە نەصیبی دۆست‌و ئەحباب‌و ئەقریباو کەس‌و کارمی بکا ئامین !]

ئەبوهورەیرە فەرمووی : ئەگەر هەوەسیشتان هەیە ئەم ئایەتە بخوێننەوە کە : هیچ کەس نازانێ کە چی بۆ حازرکراوە لەوەی کە چاوی پێ روون ببێتەوە بە موکافاتی ئەو عەمەلە چاکانەی کە لە دنیایا کردوویانە •

٦٨٥/٨٦ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـــال : قـال

(١) الســـجدة / ١٧ •

رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أول زمرة تلج الجنة، صورتهم على صورة القمر ليلة البدر [لا يسقمون • م• من باب علم] لا يبصقون فيها ، ولا يتمخطون ، ولا يتغوطون [قالوا : فما بال الطعام ؟ قال : جشاء ورشح كرشح المسك ، يلهمون التسبيـــح والتحميـــد كما يلهمون النفس م ـ ٣٠٦/١٠ لكن عن جابر ـ رضي الله تعالى عنه ـ] • [ولا يبولون •م] آنيتهم فيها الذهب ، أمشاطهم من الذهب والفضة ، ومجامرهـم الألوّة [بحركات الهمزة وتشديد الواو وبتخفيفها مع كسر الهمزة وسكون اللام: العود الهندي] ورشحهم المسك ، ولكل واحد منهم زوجتـــان [من الحور العين • أخرى] يرى مخ سوقهما من وراء [العظم • أخرى • و] اللحم من الحسن لا اختلاف بينهم ولا تباغض [أخلاقهم على خلق رجل واحد على طول أبيهم آدم ستون ذراعا م ـ ٣٠٥/١٠ والذين على إثرهم كأشد كوكب أضاءت م ـ ٣٠٥/١٠ ، ح ـ ٢٧٤/٥]• [والذين على آثارهم كأحســـن كوكب دري في السماء إضاءة ، قلوبهم على قلب رجل واحد ، لا تباغض بينهم ولا تحاسد ، لكل امرىء منهم زوجتان من الحور العين ، يرى مخ سوقهن من وراء العظم واللحم ح ـ ٢٧٤/٥] قلوبهـــم على قلب واحـــد يسبحون الله بكرة وعشيا ح ـ ٢٧٢/٥ ، ٢٧٤ ، م ـ ٣٠٦/١٠ ، ت• فيه روايات كتبت واحدة ، ونقلت زيادات الباقي ، وهذا القدر يكفي •

تەرجەمە :

لە ئەبوهورەیرەو جابیر گەلێ حەدیث دەرحەقی ئـەهـلی بەهەشـت ڕیوایەت کراوە ، مەئالی هەموویان ئەمەیە کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەوەڵ زومرەیێ کە داخڵ بە بەهەشت ئەبن صوورەتیان وەکوو صوورەتی مانگ وایە لە شەوی بەدرا ، نەخۆش ناکـەون ، تف ناکەن ، چڵم ناسڕن ، پیسایی ناکەن ، بەول ناکەن • ئەصـــحابی کیـرام پرسییان ئەی خواردنەکەیان چی لێ یێ ؟ فەرمووی : قرقێنەیەو عەرەقێکە

وەك عەرەقی میسك • تەسبیحو حەمدیان ئیلهام ئەکرێ وەکوو چۆن ئێوە هەناسەتان بۆ ئیلهام ئەکرێ • زەرفیان لە بەهەشتا ئاڵتوونە ، شـــانەیـان ئاڵتوونەو زیوە ، بخوردانیان عوودی هیندیی تیا ئـەسووتێ عـەرەقـیان میسکە ، هەر یەکە لە حووری عین دوو ژنی هەیە ، مۆخی قاچیان لە بەر جوانیی لەودیو ئێسـكو گۆشتەوە ئەبینرێ ، ئەخلاقیان ، دڵیان لەسـەر خولقو دڵی پیاوێکە ، لە بەینیانا ئیختیلاف نیە ، بوغض نیە ، حەسەد نیە، ئێوارێو سبەینێ تەسبیحی خوا ئەکەن ، باڵایان باڵای حەزرەتی ئادەمـە شەصت ذیراعە • ئەوانەی لە دوای ئەوانەوە ئەچنە بەهەشت وەکوو کـام ئەستێرە نوورو رووناکیی لە هەموو ئەستێرەکان زیاترە وانە •

٦٨٦/٨٧ - عن أنس - رضي الله تعالى عنـــه ـ قال : أهـدي للنبي - صلى الله تعالى عليه وسلم - جبة سندس [أتي بثوب من حرير • أخرى] وكان ينهى عن الحرير فعَجِب الناس منها [من حسنه ولينه • أخرى] فقال [أتعجبون من هذا ؟ أخرى] والذي نفس محمد بيده لمناديل سـعد بن معاذ في الجنة أحسن من هذا ح - ٥/٢٧٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - جببەیێکی سـوندوسیان بـە دیاریی بۆ هێنا ، خۆیشی نەهی لە پۆشینی ئاوریشم ئەکـــرد • خـــەڵق تەعەجوبیان ئەکرد لە جوانیەکەی فەرمووی : ئێوە لەمە تەعەجوب ئەکەن ؟ قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی محمد لە دەستی قودرەتیایە دەسەسڕی سەعدی کوڕی مەعاذ لە بەهەشتا لەوە جوانترە •

٦٨٧/٨٨ - عن سهل بن سعد الساعدي قال : قـــال رســـول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - : موضع سوط في الجنة خير من الـدنيـا وما فيها = ح - ٥/٢٧٢= •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بە قەد جێگـەی قەمچییێك لە جەنەتا چاکترە لە هەموو دنیاو ئەوەی لە دنیادا هەیە •

٨٩/٦٨٨ ـ عن عبدالله بن [مسعود] ـ رضي الله تعالى عنه ـ قـال : قال النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : الجنة أقرب إلى أحدكـم من شراك نعليه ، والنار مثل ذلك ح ـ ٩/٢٦٦ •

تەرجەمە :

عەبدوڵلا ـ رضي الله تعالى عنه ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەنەت لـەو قایش‌و ئاوزونگەیە کـە کەوشتی پێ‌ئەبەستن لە ئێوە نزیکترە ، ئاگریش وایە •

٩٠/٦٨٩ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـصلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : كل أمتي يدخلون الجنة إلا من أبى ، قال : يا رسول الله ومن يأبى ؟ قال : من أطاعني دخل الجنة ، ومن عصـانـي فقـد أبـى ح ـ ١٠/٢٩٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : هەموو ئوممەتی من غەیری ئەوانەی کە ئیمتیناع ئەکەن ئەچنە بەهەشت • عەرزیان‌کـرد . (یا رسول الله) کێ لە چوونەبەهەشت ئیمتیناع ئەکا ؟ فەرمووی : ئەوانەی کە ئیطاعەی من ئەکەن ئەچنە بەهەشت ، ئەوانەی کە موخالەفەی من ئەکەن ئەوانە ئیمتیناع ئەکەن لە چوونەبەهەشت •

٩١/٦٩٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : اختصمت [تحاجّت • اخرى] الجنـة والنـار

إلى ربهما فقالت الجنة : يا رب ما لها لا يدخلها إلا ضعفاء الناس وسقطهم، وقالت النار : يعني أوثرت بالمتكبرين [والمتجبرين • أخرى] فقال الله تعالى للجنة : أنت رحمتي [أرحم بك من أشاء من عـبادي • ح - ٣٣٨/٧] وقال للنار : [إنما خ أخرى] أنت عذابي أصيب [أعذب • خ أخرى] بك من أشاء [من عبادي • خ أخرى] ولكل واحدة منكما ملؤها • قال : فأما الجنة فإن الله لا يظلمُ من خلقه أحدا ، وأنه ينشيء للنـار من يشاء فيلقون فيها ، فتقول : هل من مزيد ؟ ثلاثا حتى يضع فيها قدمه [رجله • أخرى] فتمتلىء ويُرَدُّ بعضها إلى بعض ، وتقـــول : قط ، قط ، قط م - ٣١٥/١٠ ، ح - ٤٠٦/١٠ = واللفظ لهذا = ح - ٣٣٨/٧ وفيه : وأما الجنة فإن الله ينشيء لها خلقا •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - فەرمووی : جەنەت‌و جەهەننەم دەعوایان بردە حوزووری خوا - عز وجل - جەنەت عەرزی‌کرد : یاڕەببی بۆچی من هەر ئینسانی زەعیف‌و شەل‌و سەقەت‌و فەقیر [م مامە حەمەو مامە وسوو صۆفی ئەحمەدو فلان‌و فلانم] ئێتە ناوەوە ؟ جەهەننەم [لە مەقامی ئیفتیخارا]وتی : من تەرجیح دراوم بە موتەکەببیرو جەببار [و فیرعـەون شەددادو زاڵمی بە قووەت‌و پادشای زاڵم] خوا تەبارەك وە تـەعالا بـــە بەهەشتی فەرموو : تۆ رەحمەتی منی بە واسیطەی تۆوە رەحمەت ئەکەم بەو بەندەمانە[1]كە ئیرادەم بێ رەحمیان پێ بکەم • بە جەهەننەمی فەرموو: تۆ عەذابی منی ئیرادەی عەذابی کێم بێ بە تۆ عەذابی ئەدەم ، هەردوکتان پڕ بە پڕ بەشتان هەیە • جەنەت خوا زوڵم لەکەس ناکا [هی ئەو بێنیو بیخاتە جەهەننەم] ئاگر ئەوەی خوا ئیرادەی بکا بۆی خەلق ئەکاو ئەخرێنە ناوی

(١) ئەگەر (بەندانەم) بێ راســـترە •

ئاگر ئەڵێ : هـی تریش هـەیـە ؟ [یـەعنی پڕ نـەبـوومەوە] سـێ دەفعـە وا ئـەڵـێ تـا خـوا پێـی خـۆی ئـەیـتـە نـاوی ، [یەعنی ئەیخاتە ژێر پێی تەکدیری ئەکا ئیتر داوا ئەکەی ؟ ئیتر داوا ئەکەی؟] ئەمجا پڕ ئەبێتەوەو ئەچێ بەسەر یەکاو [أعاذنا الله وملا حسينا وسائر أودّائي منها] ئەڵێ : بەسمە ، بەسمە ، بەسمە !

٦٩١/٩٢ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ أنه قال : لا تزال جهنم يلقى فيها وتقول : هل من مزيد ؟ حتى يضع رب العزة فيها قدمه فينزوي بعضها إلى بعض وتقول: قط قط ، بعزتك وكرمك ، ولا يزال في الجنة فضل حتى ينشيء الله لها خلقا فيسكنهم فضل الجنة م ـ ٣١٨/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەهەنـەم هـەر خەلقی تێئەخرێو ئەڵێ زیاتر هەیە ؟ تا (رب العزة)پێی خۆی ئەیتە ناوی، ئەمجا بەعزێکی بەسەر بەعزێکیا ئەچێو ئەڵێ : بە عیزەتو کەرەمی تـۆ بەسمە ، بەسمە • بەهەشتیش هەر جێیێکی بە چۆڵیی ئەمێنێتەوە تـا خوا مەخلووقێکی بۆ خەلق ئەکا لەو جێیەدا ئیسکانیان ئەکا •

٦٩٢/٩٣ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يؤتى بأنعم أهل الدنيا من أهل النار يوم القيامة ، فيصبغ بالنار صبغة ، ثم يقال : يا ابن آدم هل رأيت خيرا قط ؟ هل مرّ بك نعيم قط ؟ فيقول : لا والله يا رب ! ويؤتى بأشد الناس بؤسا في الدنيا من أهل الجنة ، فيصبغ صبغة في الجنة ، فيقال . يا ابن آدم هل رأيت بؤسا قط ؟ هل مرّ بك شدة قط ؟ فيقول : لا والله يارب ما مرّ بي بؤس قط ! ولا رأيت شدة قط ! م ـ ٢٨١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە ڕۆژی قیامەتا لە ئەهلی جەهەننەم ئەوی لە دنیادا لە هەموو خەڵق نیعمەتو ڕوفاهی زیاتر بووبێ ئەهێنرێ ، دەفعەیێ لە ئاگری جەهەننەم هەڵئەکێشرێ لە دواییا لێی ئەپرسرێ : ئەی بەنیئادەم لە دنیا تۆ هیچ خەیرو نیعمەتو خۆشییت دیوە ؟ بە خۆشیی هیچ وەقتت لێ ڕابوردوە ؟ ئەڵێ : خەیر وەڵڵا یا ڕەببی .

لە ئەهلی بەهەشت کامی لە دنیادا لە هەموو کەس فەقیرو موحتاجو تەنگدەستو زەلیلتر بووبێ ئەیهێنن ، دەفعەیێ لە بەهەشتی هەڵەکێشن . لە دواییا لێی ئەپرسن : ئەی بەنیئـادەم هیــچ فەقیریـــت دیـوە ؟ هیــچ تەنگدەستیت بەسەرا ڕابوردوە ؟ ئەڵێ : خەیر وەڵڵا یا ڕەببی هیچ فەقیریم بەسەرا ڕانەبوردوە ! هیچ شیددەتم نەدیوە !

٩٤/٦٩٣ ـ وعنه قال : قـال رســـول الله ـ صلى الله تعـالى عليـه وسلم ـ : إن الله لا يظلم مؤمنا حسنة يعطي بها في الدنيا ويجزي بها في الآخرة . وأما الكافر فيطعم بحسنات ما عمل بها لله في الدنيا ، حتى إذا أفضى إلى الآخرة لم تكن له حسنة يجزى بها م ـ ٢٨٢/١٠ .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە خـوا ڕوڵمی هیچ حەسەناتێ لە موئمین ناکا ، بەو حەسەناتە لە دنیایا ئەیداتێ لە ئاخیرەتیشا موکافاتی ئەداتەوە . ئەمما کافر بەو حەسەناتەی کە لە دنیادا کردوویەتــی لە دنیادا بەوە طەعامو [شتی تری] ئەدرێتێ تا ئەچێ بۆ ئاخیرەت هیــچ حەسەناتی نابێ کە موکافاتی بدرێتەوە .

٩٥/٦٩٤ ـ وقال عن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إن

الكافر إذا عمل حسنة أطعم بها طعمة من الدنيا ، وأما المؤمن فإن الله يدّخر له حسناته في الآخرة ويعقبه رزقا في الدنيا على طاعته م ـ ١٠/٢٨٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە کافر ئیشێکی چاکەی کرد بەوە خوا لە دنیادا طوعمەیێکی دنیایی ئەداتێ ، ئەمما موئمین خوای تەعالا حەسەناتەکەی لە ئاخیرەتا بۆ پاشەکەوت ئەکا لە دنیایشا لەسەر طاعەتی رزقێکی پێنێتە شوێن [یەعنی زۆر یا کەم] •

٩٦/٦٩٥ ـ عن أنس وعن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : حفت [حجبت• أخرى] الجنة بالمكاره [وحجبت• أخرى] وحفت النار بالشهوات م ـ ١٠/٢٩٧ ، ح ـ ٩/٢٦٦ بتقديم النار على الجنة ، وحجبت بدل حفت •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : جەنەت بە شتی ناخۆش‌ـناخۆش دەورەی گیراوە ، جەهەنەم بـە شـتی خـۆش‌ـخـۆش پەرژین کراوە • یەعنی جەنەت بە زەحمەتی طاعەتو بە مەنعی نەفس لـە شەهەوات دەستەکەوێ • جەهەنەم بە ئیتتیباعی ئارەزووی نـەفسـانیی پێوە ئەڕوا پێوە ئەڕوا ، لەذەت لەو نیعمەتە بێ بەقایانە ئەزانێو لە جەهەنەم نزیك ئەبێتەوە تا ئەکەوێتە ناوی •

٩٧/٦٩٦ ـ أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلهـا مائة [سنة • أخرى] عام لا يقطعها ح ـ ٥/٢٧٤ [واقرأوا إن شئتم : (وظل ممدود)[1] آخرى عن أبي هريرة] [فبلغ ذلك كعبا فقال : صدق والذي

---

(١) الـواقعـــة / ٣٠ •

أنزل التوراة على موسى والفرقان على محمد ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ لو أن رجلا ركب حقة أو جذعة ثم دار بأصل تلك الشجرة ما بلغها حتى يسقط هرما ! إن الله غرسها بيده ونفخ فيها من روحه ، وإن أفنانها لمن وراء سور الجنة ، وما في الجنة نهر إلا وهو يخرج من أصل تلك الشجرة. وفي حديث ابن عباس موقوفا عند ابن أبي حاتم ، فيشتهي بعضهم ويذكر لهو الدنيا فيرسل الله ريحا من الجنة فتحرك تلك الشجرة بكل لهو في الدنيا . حديث غريب وإسناده جيد قوي قسطلاني ـ ٥/٢٧٤] .

تەرجەمە :

ئەنەسی بنی مالیك ـ رضي الله تعالى عنه ـ لە پێغەمەرەوە ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ریوایەت ئەکا کە فەرمووی : لە بەهەشتا درەختێ هەیە سوار سالێ لە ژێر سێبەریا ئەڕواو قەطعی ناکا . [لە حەدیثی ئەبوهورەیرە: ئارەزووت هەیە ئەم ئایەتی واقیعە بخوێنەرەوە کــە ئەفەرموێ : کــە ئەصحابی مەیمەنە لە ژێر سێبەرێکی زۆر درێژان . ئیبنوعەباس ئەفەرموێ: ئینسان لە بەهەشتا ئارەزووی لەهوو لەعبی دنیای هەبێ خوا ئەمر ئــەکــا بایێك بێت ئەو درەختە بە ئەنواعی لەهوی دنیا ئەلەرێنێتەوە .

=ئەم قسە گەیی بە کەعب ، سوێندی خواردو وتی : قەســەم بــەو کەسەی تەوراتی بۆ مووساو قورئانی بۆ محمد ـ عليهما الصلاة والسلام ـ ناردوە راستی کرد . ئەگەر پیاوێك سواری وشترێکی چوستو بەهێز بێت بە دەوری بنی ئەو دارەدا بسوڕێتەوە تا پیر ئەبێو پەکی ئەکەوێ دەورەکەی تەواو ئاکات . خوا ئەو دارەی بە دەستی قودرەتی خۆی ناشتوەو لە لای خۆیەوە فووی پیا کردوە ، لقەکانی گەیشتوونەتە پشت دیواری بەهەشت. هەموو جۆگەکانی بەهەشت لە بنی ئەو دارەوە دەردەچن .

له حەدیثێکی ئیبنــوعـەباســا ـ کە ئیبنوئەبی حاتەم بە مەوقووفی دانـاوە ـ هاتوە : هەندێکیان یاریی‌و گاڵتـەی دنیـای بیرئەکەوێتـەوەو ئارەزووی ئەکا ، خوا بایەك لە بەهەشتەوە ئەنێرێ ئەوداره ئەجۆڵێنێ بە جۆرێك هەموو ئاوازو یارییەکانی دنیای لێوە بێت =•

ئەگەر کەعب کەعبولئەحبار بێ قسەکەی لە ئیسرائیلیاتە ، ئـەگـەر کەعبی بنی مالیك بێ - رضي الله تعــالى عنــه ـ حەدیثـــەو مورســەڵی صەحابییە •

٦٩٧/٩٨ ـ عن أبي سعيد الخدري ـ رضي الله تعالى عنه ـ عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن أهل الجنة يتراءيون أهل الغـرف من فوقهم كما يتراءيون الكوكب الدري الغابر في الأفق من المشـرق أو المغرب لتفاضل مابينهم • قالوا : يا رسول الله تلك منازل الأنبياء لا يبلغها غيرهم • قال : بلى والذي نفسي بيده رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين ح - ٢٧٥/٥ ، ح - ٣٠١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەهلی جەننـەت تەماشای ئەهلی کۆشك ئەکەن لە ژوور سەریانەوە وەکوو چۆن ئێــوە تەماشای ئەستێرەی بەشەوق ئەکەن کە لە مەشریق هەڵبێ‌و یا لە مەغریب ئاوا بێ [علفتها تبنا وماء باردا][1]عەرزیـانکـرد : (یا رســـول الله) ئەو کۆشـــکانە مەنازیلی ئەنبیایە غەیری ئەوان نایگەنێ ؟ فەرمووی : بـــەڵێ قەسەم بەو ذاتەی کە نەفسی من لە دەستی قودرەتیایە ئەو پیاوانەی کـــە ئیمانیان هێناوە بە خواو تەصدیقی پێغەمەرانیان کردوە ئەیگەنێ •

---

(١) ئەمە ئیشارەیە بۆ قاعیدەیەکی نەحویی‌کە لە باسی عەطف‌و (مفعول معه)دا باس دەکرێت‌و ، قسەکەی ئەم زیاتر لەگەڵ عەرەبی‌یەکەدا دەگونجێت .

٦٩٨/٩٩ ـ عن أنس بن مالك ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسول‌الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : إن في الجنة لسوقا يأتونها كل جمعة، فتهب ريح الشَّمال فتحثو في وجوههم وثيابهم فيزدادون حسنا وجمالا ، فيرجعون إلى أهليهم وقد ازدادوا حسنا وجمالا ، فيقول لهم أهلوهـم : والله لقد ازددتم بعدنا حسنا وجمالا • فيقولون : وانتم والله لقد ازددتم بعدنا حسنا وجـمالا م ـ ٣٠٢/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لە بەهەشتا بازاڕێ هەیە [یەعنی جێ‌سەیران کە خەڵقی لێ کۆئەبێتەوە] هەموو ڕۆژی جومعەیێ ئەیچنێ بادێکی شەماڵ هەڵەکا ئەدا لە دەموچاوو جلیان جوانییانی پێ زیاد ئەکا • ماڵو منالْیان پێیان ئەڵێن : وەڵلاهی لە دوای ئێمە جوانیتان زۆری زیاد کردوە ، ئەوانیش پێیان‌ئەڵێن : وەڵلاهی ئێوەیش حوسن‌و جەماڵتـان زیادی کردوە • [شمال ، شأمل ، شَأملة ، شَمَـل ، شَمـُول : باییێکە لە پشت قیبلەوە یێ] •

٦٩٩/١٠٠ ـ عن أيوب [السختياني] عن محمد [ابن سيرين] قال : إما تفاخروا ، وإما تذاكروا : الرجال في الجنة أكثر أم النساء ؟ فقـــال أبو هريرة [رضي الله تعالى عنه] : أو لم يقل أبو القاسم ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إن أول زمرة تدخل الجنة على صورة القمر ليلـة البـدر ، والتي تليها على أضوأ كوكب درّيٍّ في السماء لكل امرىء منهم زوجتان اثنتان يرى مُخّ سوقهما من وراء اللحم وما في الجنة أعزب ؟ م‍ـ١٠/٣٠٣ وفي أخرى : اختصم الرجال والنساء أيهم في الجنـــة أكثر ، فســـألـوا أبـا هريرة ••• إلخ •

تەرجەمە :

ئیبنوسیرین ـ رحمه الله ـ ئەڵێ : پیاوانو ژنان یا تەفاخوریان کرد ،

یا موذاکەرەیان کرد کە لە بەهەشتا ژن زیاترە یا پیاو ؟ بەعزێکیان وتی : ژن زیاترە ، بەعزێکیان وتی : پیاو زیاترە • ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالی عنه ـ فەرمووی : بۆ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ نەیفەرموە : ئەووەڵ زومرەیێ کە ئەچێتە بەهەشتەوە لە سەر صوورەتی مانگە لە شەوی بەدرا ، ئەوی لە دوای ئەوان ئەچێتە بەهەشت وەکوو ئەستێرەیێکە کە لە هەموو ئەستێرەکانی تر بە شەوق‌و شوعلەتر بێ لە ئاسمانا ، هەر پیاوێ دوو ژنی هەیە مۆخی لە قاچیا لەودیو گۆشتەوە ئەبینرێ ، لە بەهەشـــتا هیچ ئینسانی رەبەن نیە ؟ [یەعنی لە بەهەشتا هەرکەس دوو ژنی هەیە لە بەنـی ئادەم غەیری ئەو حۆرییانەی کە خوا پێیان‌عەطا ئەکا • کە وابێ ژن لە پیاو زیاترە• لەگەلێ حەدیثیشا ئەفەرموێ : کە زۆرترینی ئەهلی جەهەننەم ژنە• لەم حەدیثانە مەعلووم ئەبێ کە لە بەنی ئادەما ژن گەلێ لە پیاو زیـاترە • هەم وایش دەرەکەوێ کە ئەو کوڕو کچانەی کـــە لـــە پێش ژن‌هێنان‌و شووکردنا ئەمرن ئەوانیش ژن بێنن‌و شوو ئەکەن ؛ چونکی لە بەهەشـــتا پیاوی بێ ژن‌و ژنی بێ مێرد نیە] •

١٠١/٧٠٠ ـ عن أسامة [رضي الله تعالى عنه] عن النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : قمت [في الإسراء ، أو سأقوم يوم القيامة] على باب الجنة ، فكان عامة من دخلها المســـاكين [الفقـــراء • أخرى • خ] وأصحاب الجد محبوسون ؛ غير أن أصحاب النار قد أمر بهم إلى النار • وقمت على باب النار فإذا عامة من دخلها النساء خ ـ ٩/٣٠٣ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : لە بـەردەرگـای بەهەشتا راوەستام زۆرترینی ئەوانەی کە چووبوونە ناویەوە مەســـکین‌و فەقیر بوون ، **دەولەمەند بۆ حساب مەنعکران لە چوونەبەهەشت =ئەهلی=**

جەهەننەمیش ئەمر کرابوو برابوونە جەهەننەمەوە ، لە بەردەرگای جەهەننەم راوەستام ، زۆرترینی ئەوانەی کە چووبوونە ناویەوە •• ژن بوون •

ئەمە شتێکی ظاهیرو ئاشکارایە ؛ چونکە لە دنیادا فەقیر چەند هەزار ئەوەندەی دەوڵەمەندن ، ئەوان کەمتر دەستیان ئەڕوا بۆ گوناهکردن ، دەوڵەمەندە بێ گوناهەکان یا گوناەکەمەکانیش لەو وەختەدا حەبس کراون بۆ حسابی نیعمەت • ئەو دەوڵەمەندانەی کە حەقی نیعمەتیان بە تەواوەتـی بەجێهێناوەو لە پێشا چوونە بەهەشت گەلێ کەمترن لەو فەقیرانەی کـە صەبریان کردوە لەسەر فەقیریی‌و رازیی بوون پێی • ئەهلی کوفریش ، پیاوو ژنیان ، هەموو چوونە جەهەننەمەوە ژنیان لە پیاویان زیاترە ، لـە موسوڵمانیش ئەوی کە لە پردی صـــیراط تێپەڕ نەبووبێ‌و کـــەوتبێتـە جەهەننەمەوە ؛ چونکی ژن لە پیـاو زیـاترە ، ژن زیـاتر کـەوتـۆتـە جەهەننەمەوە • کە وابێ لە جەهەننەما ژن لە پیاو زیاترە •

هیچ کەس ، هیچ پێغەمەر لە پێش پێغەمەری ئێمەدا ـ علیه وعلیهم الصلاة والسلام ـ ناچێتە بەهەشت ، تەشریف وەستانی پێغەمەر ـ صـلی الله تعالی علیه وسلم ـ لە بەردەرگای بەهەشت‌و جەهەننەما دوای ئـەمـە بوە کە فوقەرای موسلیمین چوونە بەهەشتەوە • مەعلوومە ئەوان لە دوای پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ چوونە بەهەشت • وا دەرەکـەوێ پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ تا یەکێ لە ئوممەتی لە جەهەننـەما بمێنێ ئەمبەرو ئەوبەر ئەکا لە بەینی جەهەننەم‌و بەهەشتا بۆ شەفاعەت بۆ ئوممەتی‌و دەرهێنانیان لە جەهەننەم • لە دنیاو لە ئاخیرەتا هەر مەشغووڵ بوەو ئەبێ بۆ سەعادەت‌و رەفاهی ئوممەتی • (جزاه الله عنا أحسن جـزاء وصلی الله تعالی علیه وسلم أولا وآخراً) •

٧٠١/١٠٢ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى

الله تعالى عليه وسلم ـ قال : من يدخل الجنة يَنْعَم لا يبأس ، لا تبلى ثيابه ولا يفنى شبابه م ـ ٣٠٧/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ـ فەرمووی : ئەوی بچێتە بەهەشت بە دائیم موتەنەعیم ئەبێ ، قەت شیددەتو فەقرو ضەروورەتو نارەحەتیی ناکێشێ ، جلی کۆن نابێو نارزێ ، جەهێلیی نابڕێتەوە •

١٠٣/٧٠٢ ـ وعنه قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليەوسلم ـ: سيحان ، وجيحان ، والفرات ، والنيل ، كلٌّ من أنهار الجنة م ـ٣٠٩/١٠•

تەرجەمە :

سەیحانو جەیحان غـەیری سەیحوونو جەیحوونە کـە لە خـاکی رووسیەدان • سەیحان ئاوێکە نیو سەعات لە خوار فەککەوە کە تۆ سالی لێ بووم • ئەڕواتە خوارێ دوو سەعات لە خوار فەککەوە ئاوی ئاصمەجەی تێکەڵ ئەبێ ، ڕۆژەڕێیێ لە خوار فەککەوە ئاوی باغچەجکی تێکەڵ ئەبێ ، چەن سەعاتێ دوای ئەو ئاوی ئیندەرەی تێکەڵ ئەبێ ، لەو ئاوانەم هەموو خواردۆتەوە ، لە دواییا ئاوێکی گەورە کە لە ئاوی فەککە زۆرترە لـە خوار (بالچقئاوشاغی)یەوە لە حودوودی فەککەدا تێکەڵی ئەبێو هەمووی ئەبێ =بە= ئاوێو بە ناوشاری ئەطەنەدا ئەڕوا بۆ طەرسووس ،ئـەمجـا تێکەڵ بە بەحر ئەبێ •

جەیحانیش ئاوێکی زۆر گەورەیە بە تەنیشت شاری جەیحانا ئەڕوا ، شەوێکیش لە جەیحانا بووم لەو ئاوەیشم خواردۆتەوە • لە ئاوی فوراتیش کە چوار ساعەت لە شەرقی مەلاطیەوە دوورە لەویشم خواردۆتەوە • لە دنیادا لە سێ نەهری بەهەشتم خواردۆتەوە خوا لە قیامەتیشا لە بەهەشتـا خواردنەوەی ئەنهاری بەهەشتمان بە نصیب بکا لەگەڵ دۆستو ئەحبـاب•

ئامین ! دووسێ سەعاتیش لە (مسیس) بووم کە لە کەناری جەیحانە ئـەمنا ئەم حەدیثەم نەدیبوو کە ئەو دەفعەیەیش لێی بخۆمەوە • تەماشای نەوەویی بکە ئەو جەلْدەو ئەو صەحیفەیە •

=ئەبوهورەیرە= ـخوا لێی رازیی بێ ـ ئەفەرموێ : پێغەمەر ـصلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فەرموویەتی : سەیحانو ، جەیحانو ، فوراتو ، نیل هەموویان لە جۆگەکانی بەهەشتن = •

١٠٤/٧٠٣ ـ وعنه عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قـــال : يدخل الجنة أقوام أفئدتهم مثل أفئدة الطير م ـ ١٠/٣١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ قـــەوم ئەچنە بەهەشتەوە دڵیان وەك دڵی طەیر وایە ، زەعیفە ، ترسنۆکە ، زۆر لە خوا ئەترسـن •

١٠٥/٧٠٤ ـ عن ابن عمر ـ رضي الله تعالى عنهما ـ قال : قـــــال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : إذا صار أهل الجنة إلى الجنة وأهل النار إلى النار جيء بالموت حتى يجعل بين الجنة والنار ، ثم يذبـح ثم ينادي مناد : يا أهل الجنة لا موت ، يا أهل النار لا مـوت • فيزداد أهل الجنة فرحا إلى فرحهم ، ويزداد أهل النار حزنا إلى حزنهم ح-٩/٣٠٣، ٣٠٢ وفيه خلود • م ـ ١٠/٣٢٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ فەرمووی : کە ئەهلی جەنەت چوونە بەهەشتەوەو ئەهلی جەهەننەم چوونە ناو جەهەننەمەوە •• مـردن پێنرێ تا بەینی بەهەشتو جەهەننەم لە دواییا سەرئەبڕرێ ، لـە دواییـا

بانگدەرێ بانگ ئەکا : ئەی ئەهلی بەهەشت هیچ مردن نیە ، ئەی ئەهلی جەهەننەم هیچ مردن نیە • ئەو وەختە بەهەشتیی لەگەڵ فەرەحو سورووری خۆیان فەرەحو سوروریان زیاد ئەکا • جەهەننەمیی لەگەڵ حوزنی خۆیان کە تیان حوزنیان زیاد ئەبێ •

۱۰٦/۷۰۵ - عن أبي سعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] أن النبـي - صلى الله تعالى عليه وسلم - قال : إن الله - عز وجل - يقول لأهل الجنة: يا أهل الجنة ! فيقولون : لبيك ربنا وسعديك والخير في يديك • فيقول: هل رضيتم ؟ فيقولون : وما لنا لا نرضى يارب وقد أعطيتنا ما لم تُعطِ أحدا من خلقك ؟ فيقول : ألا أعطيكم أفضل من ذلك ؟ فيقولون : يا رب وأي شيء أفضل من ذلك ؟ فيقول : أحل عليكم رضواني فلا أسـخَط عليكم أبدا م - ۱۰/۳۰۰ •

تەرجەمە :

پێغەمەر - صلى الله تعالى عليه وسلم - بە ئەهلی جەننەت ئەفەرموێ : ئەی ئەهلی جەننەت ! ئەڵێن (لبيك ربنا وسعديك) یا رەبی لە حوضوورتاین، خێرو شەڕ بە دەس تۆیە • ئەفەرموێ : رازیی بوون ؟ ئەڵێن : بۆ رازیی نابین ئەوەندەت پێ عەطا فەرموویین کە لە خەلقی تۆ بە کـەس عەطا[1] نەکراوە ؟ ئەفەرموێ : لەوە چاکترتان بدەمێ ؟ ئەڵێن : یا رەبی چ شتێ لەوە چاترە ؟ ئەفەرموێ : رەزای خۆمتان بەسەرا ئەڕێژم دوای ئەوە قەت قەهرتان لێ ناگرم •

۱۰۷/۷۰٦ - عن جابر [رضي الله تعالى عنه] قال : سمعت رسول الله

(۱) ئەمـە لـە دەقەکەدا بە هەڵە (يعط) نووسرابوو ، کـە کرایـەوە بـە (تعط) چاك وایە بگوترێ : کـە بە هیچ کـەس لە خـەلقی خـۆت نەبەخشیوە .

ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ يقول : إن أهل الجنة يأكلون ، ويشربون، ولا يتفلون ، ولا يبولون ، ولا يتغوطون ، ولا يتمخطون . قالوا : فما بال الطعام ؟ قال : جثاء ورشح كرشح المسك ، يلهمون التسبيح والتحميد كما يلهمون النفس م ـ ٣٠٦/١٠ [رابورد (بأتم) عدد ٦٨٥/٨٦] .

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەیفەرموو : ئەهلی جەننــەت ئەخۆن ، ئەخۆنەوە ، تف ناکەن ، بەول ناکەن ، ئیشی سەراو ناکەن ، چڵمیان نیەو ناسڕن . ئەصحابی کیرام پرسییان : (یا رسول الله)ئەی ئەو طەعامەی کە ئەیخۆن چی لێ یێ ؟ فەرمووی : ئەبێ بە قرقێنەو بە عەرەق وەك میسك. حەمدو تەسبیحیان ئیلهام ئەکرێتێ وەك چۆن نەفەسیان ئیلهام ئەکرێتێ کە نەفەس ئەدەن [لە باتی نەفەسدان حەمدو تەسبیح ئەکەن] .

مەذهەبی ئەهلی سوننەت : ئەنواعی لەذەت‌و نیعمەت‌و خواردنیان هەیە وەك ئەهلی دنیا فەقەط هەر بە ناو وەك لەذەتی ئەهلی دنیایە لــە قورئانــا ئەفەرموێ : (وأتوا به متشابها)[1] .

خواردن‌و خواردنەوە بە بێ ئیشی سەراو لە دنیادا نەظیری لە پێش چاومانە ؛ درەخت ، نەباتات گڵ ئەخۆن ،ئاوەخۆنەوە ، بــەر ئــەگرن ، گەڵایان لێ هەڵەوەرێ ، بەعزێکیان عەرەقی وەك عەرەقی دۆشاو ، وەك بنێشت ، صەمغ.. لێ یێتە دەرێ . ذاتی ئەقدەس ـ جل وعلا ـ کە موفتەدیر بێ بەسەر ئەمەدا چۆن موقتەدیر نابێ بەسەر ئەوەدا کە خواردنی ئینسان بکا بە میسك ؟ چۆن لە دنیادا بەعزێ لە خواردنی ژن‌و حەیوانی مێ ئەکا بە شیر ، بەعزێ لە خواردنی هەنگ ئــەکـا بــە هەنگوین (إن الله على ما يشـاء قـديـر) .

(١) البقـــرة / ٢٥ .

تۆوی درەختو نەباتو گڵ ئەکەوێتە سەر ئەرز لە طەرەفی خوارەوە رەگ بە ئەرزا ئەچێتە خوارەوە ، پیا بڵاوئەبێتەوە وەکوو دەمی حەیوانو ئینسان گڵو ئاوی پێئەمژێ ، لە سەرەوە گەڵاو لــقی زەعیف دەرەکا ، حەیوانات ئەیخۆن ، ئینسان ئەیخوا ، ئەیجوون ، لە مەعدەدا حەل ئەبێ ، ئەوی فەضلەو تڵپەی بێ بە جێی خوصووصیی خۆیا ئەڕواو دەفع ئەبێ ، ئەوی لازم بێ لە مەعدەوە تەقسیم ئەکرێ ، بەعزێ ئەبێ بە بوخارو ماددەی رۆح ، بەعزێکی ئەبێ بە خوێن ، خوێنەکە ئەبێ بە گۆشت ، بە سەر هەموو ئەعزادا ، هەر ئەعزا بە پێی خۆی چـــەندی بۆ لازم =بێ= ئەیدرێتێ ، هەمووی لە ئەعزاییَکا کۆنابێتەوە ؛بۆ سەر ،بۆ چاو ، بۆ دەم ، بۆ لووت، بۆ گوێ ، بۆ لێو ، بۆدەست ، بۆ پێ••• وەلحاصڵ بۆ هەر ئەعزایێ لـە ئەعزای حەیــوان بە قەد پێویستی خۆی نە زیاتر نە کەمتر چی لازم بێ ئەیدرێتێ ئەبێ بە گۆشت ، بە ئێسقان ، بە موو ، بەو نەوعە ئەو حەیوانە وردەوردە گەورە ئەبێ تا ئەگاتە حەددی کەماڵ ، ئەو وەختە بۆ بەقـای نەوعەکە (خلاصة الخلاصە)ی ئەکا بە نوطفە بە مەجرای خوصووصیی خۆیا ئەخرێتە جێقەراری خۆی فەردێکی تری لێ خەلق ئەکا • (ألم نخلقكـم من ماء مهين ؟) : ئایا من ئێوەم لە ئاوێکی زەعیفی بێزلێـــکراو خـەلـق نەکردوە ؟ (فجعلناه في قرار مكين) :لە قەرارگاهێکی مەحکەما کە رەحمی مادەرە[1] دامان نا (إلى قدر معلوم) : تا موددەیێکی مەعلووم کە موددەی وەلادەتیە (فقدرنا فنعم القادرون): ئێمە قادر بووین بەســـەر ئەوەدا چ قادرێ ؟ صاحیب قودرەتی باشین • یاخۆ تەقدیرمان کرد میقداری رزقو بەقاو نەخۆشیو ساغییو کردەوەیمان تەقدیر کرد ، ئێمە چ تەقدیرکوندەیێکی باشین ؟ یەعنی لە تەقدیرو قودرەتا بێ نەظیرین •

---

[1]) واتــە : دایــك •

١٠٨/٧٠٧ ـ أبو بكر بن أبي شيبة وأبو كريب تقاربا فـي اللفظ ، قالا : حدثنا أبو معاوية عن الأعمش ، عن أبي صالح ، عن أبي ســعيد الخدري [رضي الله تعالى عنه] قال : قال النبي ـ صلى الله تعـالى عليـــه وسلم ـ : يجاء بالموت يوم القيامة كـأنـه كبش أملـح ، زاد أبو كريب : فيوقف بين الجنة والنار • واتفقا في باقي الحديث • فيقال : يا أهل الجنة هل تعرفون هذا ؟ فيشرئبّون وينظرون ويقولون : نعم هذا الموت• قال. ثم يقال : يا أهل النار هل تعرفون هذا ؟ فيشرئبّوو وينظرون ويقولون : نعم هذا الموت • قال : فيؤمر به فيذبح • قال :ثم يقال : يا أهل الجنـــة خلود فلا موت ، ويا أهل النار خلود فلا موت • قال : ثم قرأ رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ (وأنذرهم يوم الحسرة إذ قضي الأمر وهم في غفلة وهم لا يؤمنون)[١] وأشـار بيده إلى الدنيـــا م ـ ١٠/٣١٩ ، ح ـ ٧/٢٢٣ وفيه : وهؤلاء في غفـلة [أي] أهــل الـدنيـا ، وهــم لا يؤمنون • ت ، ن • وفيه أيضا فينادي مناد في الموضعين •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : رۆژی قیـامـەت مردن بێنرێ (كأنه) بەرانێكی جوان رەش‌و سپیی ، رەشییەكەی كەمترە لە سپییەكەی ،لە بەینی بەهەشت‌و جەهەننەما رائـەگیرێ ، لــە دوایـیـــا مونادییێ[٢] بانگ ئەكا : ئەی ئەهلی جەننەت ئەمە ئەناسن ؟ ســەری بـۆ بەرز ئەكەنەوەو ملی بۆ درێژئەكەن ، تەماشای ئەكەن ئەڵێن : بەڵێ ئەوە مردنە • فەرمووی : لە دواییا ئەڵێن : ئەی ئەهلی نار ئێوە ئەمــە ئەناسن ؟ فەرمووی : سەری بۆ بەرز ئەكەنەوەو ملی بۆ درێژ ئەكەن تەماشای ئەكەن ئەڵێن : بەڵێ ئەمە مردنە • فەرمووی : ئەمر ئەكرێ سەرەبڕێ • فەرمووی:

(١) مريـم / ٣٩ •

(٢) واتــە : بانگكەرێك •

له دواییا ئەڵێن : ئەی ئەهلی بەهەشت مانەوەیە بە ئەبەدیی لە بەهەشتا ئیتر مردن نیە • فەرمووی : لە دوای ئەوە ئەڵێن : ئەی ئەهلی جەهـەننەم ئیتر بە ئەبەدیی لە جەهەننەما مانەوەیەو مردن نیە • ئەبوسەعید فەرمووی: لە دواییدا پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ئەم ئایەتەی سوورەتـی مەریەمی خوێنەوە کە مەعنای وایە : ئەی محمد کوففار لە ڕۆژی حەسرەت بە ترسێ کە ئیش تەواو ئەبێ و هەرکەس ئەچێتە جێی خۆی =بترسێنە=• ئەوان ئەمڕۆ لە غەفلەتان ئەوان باوەڕ بە حەشرو نەشر ناکەن پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ بە دەستی موبارەکی ئیشـــارەتی کـــردە ئـەلای ئەهلی دنیـا •

١٠٩/٧٠٨ ـ مطرف عن عياض بن حمار المجاشعي [رضي الله تعالى عنه] أن رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال ذات يوم في خطبته: ألا إن ربي أمرني أن أعلمكم ماجهلتم مما علمني يومي هذا كل مال نحلته عبدا حلال وإني خلقت عبادي حنفاء كلهم ، وإنهم أتتهم الشياطين فاجتالتهم [استخفوا بهم فذهبوا بهم] عن دينهم ، وحرمت عليهم ما أحللت لهم • وأمرتهم أن يشركوا بي مالم أنـزل بـه سلطانـا ، وإن الله نظر إلى أهل الأرض فمقتهم عربهم وعجمهم إلا بقايا من أهل الكتاب ، وقـــال : إنما بعثتك لأبتليك وأبتلي بك • وأنزلت عليك كتابا لا يغسله الماء ، تقرأه نائما ويقظان ، وإن الله أمرني أن أحرق قريشا • فقلت : ربي إذاً يثلغوا رأسـي [يكسروا] فيدعوه خبزة [واحدة] قال : اســـتخرجهم كما اســـتخرجوك ، واغزهم نغزك [نعينك] وأنفق فسننفق عليك ، وابعث جيشا نبعث خمسـة مثله ، وقاتل بمن أطاعك من عصاك • قال : وأهل الجنة ثلاثة ذو سـلطان مقسط متصدق موفق ،ورجل رحيم رقيق القلب لكل ذي قربى ومسلم ، وعفيف متعفف ذو عيـــال •

وأهل النار خمسة : الضعيف الذي لا زبر له [لا عقل لـه يَزْبِره ـ نصر ، وضرب ـ يمنعه من المعاصي] الذين هم فيكم تبعا لا يبتغون أهلا ولا مالا • والخائن الذي لا يخفى له طمع وإن دق إلا خانه [خفيت الشيء إذا أظهرته، وأخفيته إذا سترته] ورجل لا يصبح ولا يمسي إلا وهو يخادعك عن أهلك ومالك ، وذكر البخل أو الكذب والشنظير الفحاش م-١٠/٣٣٢ وفي أخرى زيادة : وإن الله أوحى إلي أن تواضعوا حتى لا يفخر أحد على أحد ولا يبغي أحد على أحد [قال قتادة :] فقلت : فيكون ذلك ياأباعبدالله؟ [كنية مطرف] قال : نعم والله لقد أدركتهم في الجاهلية [أواخر أمرهم] وإن الرجل ليرعى على الحي ما به إلا وليدتهم يطؤها م ـ ١٠/٣٣٦ •

تەرجەمە :

موطريف لە عەياضی بنی حيماری مەجاشيعيی ـ رضي الله تعالى عنه ـ ريوايەت ئەکا کە پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ رۆژێ لە خوطبەدا فەرمووی : خەبەرتان بێ کە رەببی من ئەمری پێ فـەرمووم کە لـەوەی ئیمڕۆ تەعلیمی کردووم تەعلیمی ئێوەی بکەم • هەر ماڵێ کە عەطام کردوە بە عەبدێ حەڵاڵە ، من هەموو عەبدی خۆم بە راست خەلق کردوە لەسـەر رێی راست کە هیچ مەیلی بە هیچ لایێکا نەبێ • شەیاطینیی چوونەلایان لە دینیانی وەرگێڕان ، ئەوەی بۆم حەڵاڵ کردوون لێیی حەرام کردن، ئەمری پێ کردن کە بکەن بە شەریکی من ئەوەی کە من هیچ دەلیلێکم لە شەریکیی ئەو نەناردوە • خوا تەماشای ئەهلی ئەرزی کرد ، غەیری بەعزێ لە ئەهلی تەورات و ئینجیل نەبێ کە ماونەوە ، بە عەرەبیەوەو بە عەجەمیەوە هەمووی بوغزانن • خوا ـ عز شأنه ـ فەرمووی : من تۆم هـەر بۆیە ناردوە کـە موبتەلات بکەم خەڵقیش بە تۆ موبتەلا بکەم ، کتێبێکم نازڵ کردۆتە سەرت ئاو نایشواتەوە ، لە خەواو لە بێداریدا ئەیخوێنی • خوا ـ عز وجل ـ ئەمری پێ کردم کە قورەیش بسووتێنم • عەرزم کرد : یا رەببی ئەو وەختە

سەرم وەك نان پانئەكەنەوە • فەرمووی : وەك چۆن ئەوان تۆیان [لــە مەككە]كردە دەرێ تۆیش بیانكەرە دەرێ ، غەزایان بــكە موعاوەنەتت ئەكەین [ماڵ بەسەر خەڵقا] نەفەقە بكە نەفەقەت بەسەرا ئەكەین، لەشكرێ بنێرە پێنج لەشكری وەكــوو ئــەو لەشكرەت بۆ ئەنێرم ، بەوانــەی كــە ئیطاعەتت ئەكەن حەرب لەگەڵ ئەوانــەی كــە موخالەفەتت ئەكەن بكــە • فەرمووی : ئەهلی جەننەت سیانە :

١ ـ صاحیب سەلطەنەتێكی عادل بەخششكوتندەی موەففەق •

٢ ـ پیاوێكی بە مەرحەمەت دڵتەنك بۆ كــوللی خـــزمی خـۆیو موسوڵمانان •

٣ ـ ئینسانی بە عیففەتو صاحیب عەیال •

فەرمووی : ئەهلی جەهەننەم پێنجە :

١ ـ زەعیفی بێ عەقڵ كە خۆی لە گوناه ناپارێزێ ، ئەوانەن كە لە ناو ئێوەدان ، شوێن ئێوە ئەكەون ،خۆیان تابیعی ئێوە ئەبن ، طەڵەبی ماڵو منــاڵ ناكەن •

٢ ـ ئەو خائینەیە كە تەماعێكی بۆ دەركەوت با زۆر كەمیش بێ ، خیانەتی تیا ئەكــا •

٣ ـ پیاوێ كە سبەینێی بەسەرا نایێو ئێوارێی بەسەرا نایێ كــە تەفرەت نەدا لە خوصووصی ماڵو منالتەوە •

٤ ـ ذیكری بەخیلییو درۆیشی كرد •

٥ ـ ئەوەیە كە فەحشیاتی زۆر ئەكاو بەدخولقە • لە ریوایەتەكــەی تــرا ئەوەی لێ زیاد كردوە : كە خوا ـ عز وجل ـوەحی بۆ ناردم كــە تەواضوع بكەن ، كەس فەخر بەسەر هیچ كەســـا نەكا ، هیچ كەســـێ تەجاوزی عەرضو ماڵی هیچ كەس نەكا •

قەتادە لە حەدیثەکەیا ئەڵێ : لە موطریفم پرسیی : وتم : (یا أباعبدالله) بۆ ئەوە ئەبێ ؟ [یەعنی خەڵق ئەهلو عەیالی نەبێو بەســەر ماڵو منـاڵی خەڵقەوە بگەڕێ]موطریف وتی : بەڵێ وەڵلاهی من خۆم لە بەقایای ئاثاری جاهیلییەتا تووشیان بووم کە پیاو ئەبێ بە گەورەی قەومێ هیچی نیە ئیللا کچی مناڵی قەومەکە نەبێ وەطئی ئەکا ، یەعنی ژن نایێنێ هـەر بە زینـا وەقت رائەبوێرێ •

٧٠٩/١١٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : مابين منكبي الكافر ثلاثة أيام للراكب المسرع ح ـ ٣٠٥/٩ ، م ـ ٣٣١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەینی هەردوو شانی کافر ڕێی سێ ڕۆژە بۆ سوارێکی خێرا •

٧١٠/١١١ ـ وعنه قال قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ: ضرس الكافر ، أو ناب الكافر ، مثل أحد ، وغلظ جلده مســيرة ثـلاث م ـ ٣٢١/١٠ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : خرێی کافـر ، یا فەرمووی کەڵبەی کافر ، بە قەد ئوحودە ، ئەستووریی پێستی ڕێی سێیە [ڕۆژە ؟ ساعەتە ؟ بەیان نەکراوە] •

٧١١/١١٢ ـ عن خالد بن عمير العدوي ، قال : خطبنا عتبة [رضي الله تعالى عنه] بن غزوان ، فحمد الله وأثنى عليه ، ثم قال : أما بعد فإن الدنيا قد آذنت بِصُرم [انقطاع] وولّت حذّاءً [مسرعة] ولم يبق منها إلا صبابة [بقية يسيرة تبقى في الاناء بعدالشرب] كصُبابة الإناء يتصابّـها صاحبها،وإنكم

منتقلون منها إلى دار لا زوال لها فانتقلوا بخير مابحضرتكم ، فإنه قد ذكر لنا أن الحجر يلقى من شفة جهنم فيهوى فيها [هَوِيَ يَهوى : عشق • هَوَى يهوي : سقط] سبعين عاما لا يدرك لها قعرا والله لتملأنّ أفعجبتم؟ ولقد ذكر لنا أن مابين مصراعين من مصاريع الجنة مسيرة أربعين سنة • وليأتين عليها يوم وهو كظيظ من الزحام [ممتلىء] ولقد رأيتني سـابع سبعة مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ ما لنا طعام إلا ورق الشجر حتى قرحت [بابه فتح] أشداقنا فالتقطت بردة فشققتها بيني وبين سعد بن مالك [أبي وقاص] فاتزرت بنصفها واتزر سعد بنصفها • فما أصبح اليـوم منا أحد إلا أصبح أميرا على مصر من الأمصار ، وإني أعوذ بالله أن أكون في نفسي عظيما وعند الله صغيرا ، وإنها لم تكن نبوة قط إلا تناسخت حتى تكون آخر عاقبتها ملكا ، فستخبرون وتجربـون الأمـراء بعـدنـا م ـ ١٠/٤٢٢ •

تەرجەمە :

خالیدی کوڕی عومەیری عەدەویی ئەڵێ : عوتبەی کوڕی غـەزوان ـ رضي الله تعالى عنه ـ خوطبەی بۆ خوێندین حەمدو ئەنای =خـوای= کردو دوای حەمدو ئەنا فەرمووی : بە تەحقیق دنیا خەبەری داوە لە بڕانەوە، پشتی هەڵکردوە خێرا ـ خێرا ئەڕوا ،لە دنیا ئەوەندەی قەترەیی ئاو نەبێ کە لە بنی پیاڵەدا ئەمێنێتەوە دوای خواردنـەوەی ئاو ، صاحیبـەکـەی هەڵیئەچۆڕێنێتە ناو دەمی •• ماویەتی ، هیچی تری نەماوە • بە تەحقیق ئێوە نەقڵ ئەکەنە خانوویێکەوە کە نیهایەتی نیەو نابڕێتەوە ، کە وابێ لەگەڵ چاکترینـی ئەوەی کە حازرە لاتان بگوێزنەوە بۆ ئەوەدنیا • بە تەحقیق ئێمە خەبەرمان دراوەتێ کە بەردێ لـە لێواری جەهەننەمەوە فڕێ ئەدرێتە خاوێ ئەڕواتە خوارێ هەفتاساڵ ئاگا تا بنی جەهەننەم ، وەڵڵاهی ئەوە پڕ ئەکرێ ئایا عەجایەبتان لێ ئەمێنێ ؟ بە تەحقیق بۆ ئێمە ذیکر کراوە کـە

مابەینی دوو لاشیپانی دەرگای بەهەشت رێگەی چل ساڵ رێگەیە (البتة والبتة) رۆژێکی بەسەرا یێ کە پڕ ئەبێ لە خەڵق • [یەعنی جێی بێ صاحیب نامێنێ ، گینا ئەدنای بەهەشتیی بە قەد دە ئەوەندەی دنیای بدرێتێ چۆن‌و بە چی پڕ ئەبێتەوە ؟ ئەمما جەهەننەم چونکی جێی عەذابە وەك لیژنەداریش لەسەر یەك هەڵبچنرێت ئەبێ] من خۆم دی حەوتەمینی حەوت کەس بووم لە خدمەت پێغەمەرا - صلى الله تعالى عليه وسلم - غەیری گەڵای درەخت هیچ طەعاممان نەبوو کە بیخۆین، ئەوەندەمان گەڵادار خـــوارد هــەموو لالەغاوەمان بریندار بوو عەباییکم دەستکەوت کردم بە دوو لەتەوە لــە بەینی من‌و سەعدی بنی مالیکا [سەعدی بنی ئەبو وەقاصا] من نیوەییــم کرد بە ئیزار [وەك پەشتەماڵ گرتم بە بەرخۆمەوە] سەعدیش نیوەی کرد بە ئیزار • ئیمڕۆ هیچ یەکێ لە ئێمە نیە کە نەبووبێ بە ئەمیری شـــارێ لە شاران ! پەنائەگرم بە خوا کە لە لای خۆم گەورە بم‌و لای خوا - عز وجل - بوچووك بم • هیچ پێغەمەرێتییێ نەبوە کە وردەوردە ئاثاری کەم نەبووبێتەوە لە عاقیبەتیا نەبووبێ بە پادشایێتیی ، لەمەولا ئومەرای دوای ئێمــە تەجرەبـە ئەکـــەن‌و خەبـەری ئەحواڵیاتـان پێ ئـەگـا [یـەعنی تابیعی ئەحکامی پێغەمەرێتی نابن‌و بە ئارەزووی خۆیان حەرەکەت ئەکەن]•

موحاســەبــە :

۷۱۲/۱۱۳ - عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : قالــوا : يـا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة ؟ قال : هل تضارون في رؤية الشمس في الظهيرة ليست في سحابة ؟ قالوا : لا • قال : فهل تضارون في رؤيــة القمر ليلة البدر ليس في سحابة ؟ قالوا : لا • قال : فوالذي نفسي بيده لا تضارون في رؤيــة ربــكم إلا كما تضارون في رؤيـــة أحدهمــا

[تا ئیره له روئیه‌تا مه‌عنای لیٚدراوه‌ته‌وه ، پیٚی ناویٚ تیکراری که‌مه‌وه][1]
قال : فيلقى العبد ، فيقول : أي فُلْ ألم أكرمك وأسـوّدك وأزوجـك وأسخّر لك الخيل والإبل وأذرك ترأسُ وتربَعُ [وترتعُ] ؟ فيقول : بلى . قال : فيقول : أفظننت أنك ملاقيَّ ؟ فيقول : لا . فيقول : فإني انساك كما نسيتني . ثم يلقى الثاني فيقول : أي فل ألم أكرمك وأسوّدك وأزوجك وأسخّر لك الخيل والإبل وأذرك ترأس وتربع ؟ فيقول : بلى أي رب . فيقول : أظننت أنك ملاقي ؟ قال : فيقول : لا . فيقول : فإني أنساك كما نسيتني . ثم يلقى الثالث فيقول له مثل ذلك ، فيقول : يارب آمنت بك ، وبكتابك ، وبرسلك ، وصليت ، وصمت ، وتصدقت ... ويثني بخير مااستطاع . فيقول : ههنا إذا . قال : ثم يقال له : الآن نبعث شاهدنا عليك . ويتفكر في نفسه : من ذا الذي يشهد عليَّ ؟ فيختم على فيه . ويقال لفخذه ولحمه وعظامه : أنطقي . فتنطق فخذه ولحمه وعظامه بعمله ، وذلك ليعذر من نفسه . وذلك المنافق الذي يسخط الله عليه م-١٠/٤٢٢ .

ته‌رجه‌مه :

فه‌رمووی : خوا له‌گه‌ڵ عه‌بدا مولاقات ئه‌کا ئه‌فه‌رمویٚ : ئه‌ی فـلاٚن من تۆم ئیکرام نه‌کرد ، نه‌مکردی به گه‌وره ؟ ژنم لیٚ ماره‌نه‌کردی ؟ ئه‌سپ‌و ماین‌و وشترم بۆ موسه‌خخه‌ر نه‌کردی؟ نه‌مکردی به ره‌ئیسی قه‌وم، به ره‌ئیسیی نه‌مهیٚشتیه‌وه ؟نه‌مکردی به صاحیبی ئه‌رازیی‌و موڵك ، ته‌نه‌عومت نه‌کرد به نیعمه‌تی من ؟ فه‌رمووی : ئه‌ڵیٚ به‌ڵیٚ . فه‌رمووی : خوا ئـه‌فه‌رمویٚ : هیچ ظه‌ننت برد که ئه‌گه‌ی به من ؟ ئه‌ڵیٚ : خه‌یر . خوایش ـ جل وعلا ـ ئه‌فه‌رمویٚ : چۆن تۆ منت له فکر چوه‌وه ـ یه‌عنی منت نه‌ناسی‌و عیباده‌تت نه‌کردم ـ منیش تۆ له فکری خۆم ئه‌به‌مه‌وه [یه‌عنی موبالاتت پیٚ‌ناکـه‌م

---

(١) مه‌به‌ستی حه‌دیثی (٦٣٨/٣٧)ی ئه‌م به‌رگه‌یه .

رەحمت پێ ناکەم] لە دوایا مولاقات لەگەڵ دوەمیێکش ئەکا بەم سوئالو جوابە . لە دوایا سێیەمین پێنرێ ئەو سوئالانەی لێ ئەکا . عەبدەکە لە جوابا ئەڵێ : یا رەببی باوەڕم کرد بە تۆ بەکتێبی تۆ بە پێغەمەرانی تۆ نوێژم کرد ، رۆژووم گرت ، صەدەقەم دا تا تێیایە مەدحی خۆی ئەکا بە چاکە ، خوا - عز وجل - ئەفەرموێ : کە وابێ لێرەبە هەر ئێستە شاهێدی خۆت بەسەرا رائەبوێرم ، ئەویش لە دڵی خۆیا ئەڵێ : کێ بێ شاهێدیم لێبدا ؟ مۆر ئەنرێ بەسەر دەمیا ،بە رانیو گۆشتیو ئێسکی ئەمر ئەکرێ: ئێوە قسە بکەن . رانییو گۆشتو ئێسکی شاهیدیی ئەدەن لەسەر کردەوەی . بۆیە خوا ئەعزای خۆیی لەسەر بە شاهید ئەگرێ تا هیچ قسەو عوزرێ نەمێنێ ، ئەو کەسە موناقیقە ئەو کەسە ئەو کەسەیە کە خوا - أعاذنا الله - قەهری لێ ئەگرێ .

۷۱۳/۱۱٤ - عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا عند رسول الله - صلى الله تعالى عليه وسلم - فضحك فقال : هل تدرون مم أضحك ؟ قال : قلنا : الله ورسوله أعلم . قال : من مخاطبة العبد ربه - عز وجل - يقول : يا رب ألم تجرني من الظلم ؟ قال : يقول : بلى . قال : فيقول : فإني لا أجيز على نفسي إلا شاهدا مني . قال : فيقول : كفى بنفسك اليوم عليك شهيدا ، وبالكرام الكاتبين عليك شهودا . قال : فيختم على فيه ، فيقال لأركانه : أنطقي . قال : فتنطق بأعماله . قال : ثم يُخلَّى بينه وبين الكلام . قال : فيقول : بعدا لكنّ وسحقا فعنكن كنت أناضل م - ۱۰/٤۲۳ .

تەرجەمە :

ئەنەس - وضي الله تعالى عنه - ئەفەرموێ : لە خزمەت پێغەمەرا بووین - صلى الله تعالى عليه وسلم - پێکەنی فەرمووی : ئەزانن لەبەر چی پێکەنیم ؟ فەرمووی : عەرزمانکرد : خواو رەسوولی چاکتر ئەزانن .

فەرمووی : =لە= گفتوگۆی عەبد لە خزمەت خوای خۆیا ـ عز وجل ـ عەبدەکە ئەڵێ : یا رەببی بۆ تۆ منت لە زوڵم پەنا نەداوە ؟ خوا ـعز وجل ـ ئەفەرموێ: بەڵێ پەنام داوی • فەرمووی : ئەڵێ : کە وابێ من لە غەیری ئەو شاهیدەی کە لە خۆم بێ شاهیدی تر قەبووڵ ناکەم • فەرمووی : خوا ئەفەرموێ : شاهێددانی خۆت لەسەر خۆت‌و شەهادەتی کیرامی کاتیبین لەسەر تۆ کافیە [یەعنی شاهێدی تری پێ ناوێ] فەرمووی : دەمی مۆری بەسەرا ئەنرێ ، ئەمر ئەکرێ بە ئەعزاکانی قسە بکەن ، فەرمووی : ئەعزاکانی هەموو کردەوەی ئەڵێن ، لە دواییا مانیع لە بەینی ئـــەوو قســـەکردنیـا هەڵئەگیرێ ، دەمی ئەکرێتەوە • فەرمووی : بە ئەعزاکانی ئەڵێ : دووربن لە من‌و بە هیلاك بچن ! خۆ من مودافەعەی ئێوەم ئەکرد [کەچی ئێوە شەهادەتم لێ ئـەدەن] ؟

۱۱۵/۷۱٤ ـ عن أبي هريرة ـ رضي الله تعالى عنه ـ أن رسـول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : ناركم جزء من سبعين جزء من نـار جهنم • قيل : يا رسول الله إن كانت لكافية ، قال : [فإنها] فـُضـِّلت عليهن بتسعة وستين جزء كلهن مثل حرها ح ـ ۲۷۸/٥ ، م ـ ۳۱۲/۱۰ ، جـ أحمد بلفظ مائة جزء • وفي ابن ماجه : إنها ، أي نار الدنيا لتدعو الله أن لا يعيدها فيها : [ئاگری دنیـا لـە خـوا ئـەپاڕێتەوە کـە نەیخاتەوە نـاو ئـاگـری جەهەننەمەوە !] •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئاگری ئێوە لە دنیادا ئەیسووتێنن جوزئێکە لە حەفتا جـوزئـی ئـاگری جەهەننەم • ئەصحابی کیرام عەرزیان کرد : (یا رسول الله) کە ئاگری دنیا کافیە بـۆ عەذاب • پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : کە ئاگـری

جەهەننەم بە شەصتو نۆ جوزء بەسەر ئاگری دنیـادا زیادکراوە • لـــە ریوایەتی ئەحمەددا جوزئێکە لە صەد جوزئی •

۱۱٦/۷۱٥ ـ عن أنس بن مالك [رضي الله تعالى عنه] يرفعه : إن الله تعالى يقول لأهون أهل النار عذابا : لـو أن لك ما في الأرض من شيء كنت تفتديه ؟ قال : نعم • قال : سألتك ماهو أهون من هـذا وأنت فـي صلب آدم أن لا تشرك بي فأبيت إلا الشرك ح ـ ٥/٣١٥ ، م ـ ١٠/٢٧٩، بفرق ما وفي هذا المعنى كثير ، ولفظه عند مسلم : عن النبي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : يقول الله تبارك وتعالى لأهون أهل النار عذابا : لو كانت لك الدنيا وما فيها أكنت مفتديا بها ؟ فيقول : نعم • فيقول : قد أردت منك ماهو أهون من هذا وأنت في صلب آدم أن لا تشرك ، أحسبه قال : ولا أدخلك النار فأبيت إلا الشرك م ـ ١٠/٢٧٩ ، وفـي أخـرى : كذبت ، قد سئلت ماهو أيسر من ذلك • وفي أخرى : أرأيت لو كان لك ملء الأرض ذهبا ••• ؟

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ =فەرمووی:= بەوەی کـە عەذابی لە عەذابی هەموو جەهەننەمیی سووکترە ئەڵێن : ئەگەر (دنیا وما فیها)ت ببوایە ـپڕ بە ئەرز ئاڵتوونت ببوایە ـ ئەددا بە فیدیەی نەجاتا ؟ ئـەڵێ : بەڵێ • خوا ئەفەرموێ : [درۆ ئەکەی]لەمە ئەهوەنترم لێ ویستی ، لــە صولبی ئادەما بووی کە شەریکم بۆ نەگری [نەتخەمە ئاگرەوە] تـۆ لـە غەیری شەریکگرتن ئیباتکرد •

۷۱٦/۱۱۷ ـ عن عبدالله [بن مسعود ـ رضي الله تعالى عنه] قال : قال رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : يؤتى بجهنم يومئذ لها سبعون ألف زمام ، مع كل زمام سبعون ألف ملك يجرونها م ـ ١٠/٣١٢ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : ڕۆژی قیامـەت جەهەننەم بێنرێ حەفتاهەزار لەغاوی هەیە ، هەر لەغاوێکی حەفتا هەزار مەلائیکە ڕای ئەکێشن •

ئـــەم حـــەدیثە بە مەرفـوعیی‌و بە مەوقووفیی ریوایەت‌کـراوە ، دارەقوطنیی ئیعتیرازی لە مەرفووعێتیی گرتوە • نەوەویی ئەڵێ : ڕەفعی زیادەی پیاوی مەوثووقەو موعتەبەرە •

۷۱۷/۱۱۸ ـ عن ابن عمر [رضي الله تعالى عنهما] عن النبـي ـ صـلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : لا تتركوا النار في بيوتـــكم حين تنامـون م ـ ۸/۲۷۲ •

تەرجەمە :

پێغەمەر ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : لەو وەختەدا کە ئەنوون لە ناو ماڵا ئاگر مەیێڵن •

۷۱۸/۱۱۹ ـ عن أبي موسى [رضي الله تعالى عنه] قال : احترق بيت على أهله بالمدينة من الليل ، فلما حُدِّثَ رسول الله ـ صلى الله تعـــالى عليه وسلم ـ بشأنهم قال : إن هذه النار إنما هي عدو لكـــم فـاذا نمتم فأطفؤها عنكم م ـ ۸/۲۷۳ •

تەرجەمە :

ئەم دوو حەدیثە دەخڵیان نیە بەسەر ئـەحـواڵی ئاخیرەتەوە لەبـــەر موناسەبەی ئاگری جەهەننەم لێرەما نووسین •

ئەبوموسای ئەشعەریی ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لـــە مەدینەدا ماڵێ ئاگری تێ‌بەربوو سووتا ، کە خەبەر درا بە پێغەمەر ـصلی

الله تعالی علیه وسلم ـ فەرمووی : ئەم ئاگرە دوشمنی ئێوەیە ، کە نوستن بیکووژێننەوە .

٧١٩/١٢٠ ـ عن أبي هريرة [رضي الله تعالى عنه] قال : كنا مع رسول الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ إذ سمع وجبة [أي سقطة] فقال النبـي ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ : أتدرون ماهذا ؟ قال : قلنا الله ورسولـه أعلم . قال : هذا حجر رمي به في النار منذ سبعين خريفا فهو يهوي في النار الآن انتهى إلى قعرها م ـ ١٠/٣١٣ .

تەرجەمە :

ئەبوهورەیرە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : لە خزمەت پێغەمەرا بووین ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ لە پڕ دەنگی شتێك کـــە بـکەوێ هاتەگوێمان . پێغەمەر ـصلى الله تعالى عليه وسلمـ فەرمووی : ئەزانن ئەمە چی بوو ؟ عەرزمانکرد : خواو پێغەمەری خوا ئەزانن . فەرمووی : ئەمە بەردێ بوو حەفتا پایزە خراوەتە ناو ئاگرەوە ، بە ناو ئاگرەکـەدا هـــەر ئەچێتەخوارێ ئێستە گەییە بنی .

٧٢٠/١٢١ ـ عن سمرة [رضي الله تعالى عنه] ان [سمع. اخـرى م] نبي الله ـ صلى الله تعالى عليه وسلم ـ قال : منهم من تاخذه النار إلى كعبيه، ومنهم من تاخذه النار الى ركبتيه ، ومنهم من تاخذه النار الى [حقويه . اخرى.م] حُجْزَته ، ومنهم من تاخذه النار الى [عنقـــه . اخـرى م] تُرقوته م ـ ١٠/٣١٤ .

تەرجەمە :

سەمورە ـ رضي الله تعالى عنه ـ فەرمووی : کە لە پێغەمەرم بیست ـ صلی الله تعالى عليه وسلم ـ فەرمووی : بەعزێ لە ئەهلی جەهەننەم ئاگر

تا قولەپێی ئەگرێ ، بەعزێکی تا ئەژنۆی ئەیگرێ ، بـەعزێ تـا پشتێنـی ئەیگرێ ، بەعزێکی تا قورقوڕاگەی ، تا ملی ئەیگرێ •

اللهـم احفظنا منها ولا تعذبنا بهـا أصلا مع إخواننا ، وادخلنا الجنـة مع النبيين والشـــهداء والصالحين •

تـم بحـــمد الله ٩٤٠/٨/٢٣ ويليـه بعون الله رابع المعجزات ، أعني الأشـراط والفتن •

جـومعـــه •

بابەتو سەرباسەکانی ئەم بەرگە :

لاپەڕە	بابـــەت

لاپەڕە	بابـــەت
٥١	هەر ژنێ سێ منالّی پێش خۆی مردبێ لە ئاگر ئەپارێزن
٥٢	هەرکەس لێی بپرسرێتەوە سزا ئەدرێ
٥٣	بانگکەر بۆ رێی هیدایەتو بانگکەر بۆ گومڕایی
٥٣	ئامۆژگاری‌کردنی ژنـان
٥٤	پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ رۆژێك ئامۆژگایی یارانی کرد
٥٦	پرسیاری عەبدوڵلای کوڕی حوذافە لە پێغەمەر
٥٨	پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ کە قسەی ئەکرد سێ دەفعە تیکراری ئەکردەوە
٥٩	بەختەوەرترین کەس بە شەفاعەتی پێغـەمـەر ــ صـلی الله تعـالی علیه وسلم ــ
٦٠	عیلم تا نەبێ بـە سیرو نهێنی لەناو ناچێ
٦١	جارێکی دیکە درۆکردن بـە دەم پێغەمەرەوە ــ صـلی الله تـعالی علیـه وسلم ــ
٦٢	عائیشە ــ رضي الله تعالی عنها ــ دەربارەی پێغەمەرو قسـەکردنی دەدوێ
٦٣	حەرەمی مەککەو عەبدوڵلای کوڕی زوبەیرو عەمری کوڕی سـەعید
٦٥	دارو درەختی مەککە نابڕرێ
٦٦	مەککە یەك سەعات شەڕی تیا حەڵاڵ بوە
٦٧	دۆزراوەی مەککـە
٦٨	تەبلیغ‌کردن لـە پێغەمەرەوە
٦٨	حەرەمی مـەدینـە
٧٠	پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ هیچی تایبەتیی بۆ حەزرەتی عـەلی دانـەناوە
٧١	ئەبوهورەیرەو ریوایەتکردنی حەدیث لە پێغەمەرەوە ــ صلی الله تعالی علیـه وسـلم ــ
٧٢	ئەبوهورەیرە چۆن حەدیثی زۆر ریوایەت کردوە ؟
٧٣	مستی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ بۆ ئەبوهورەیرە
٧٣	دوو ظەرفە حەدیثەکەی ئەبوهورەیرە
٧٤	هۆی نازڵبوونی : (وما کنتم تستترون أن یشهد علیکم سمعکم ...)
٧٥	فەرمایشتی پێغەمەر ــ صلی الله تعالی علیه وسلم ــ دەربارەی کەعبە
٧٧	حەدیثێك بۆ خەڵق ریوایەت بکەن کە تێی بگەن

لاپەڕە	بابـــەت
١٣٨	کە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ سەری تاشیوە چی لـــە مووی سەری کراوە
١٣٨	سپێتیی مووی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٣٩	حەسەنی کوڕی عەلی لە هەموو کەس زیاتر بە پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ ئەشوبها
١٤٠	ئایا پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ خەنەی گرتوە ؟
١٤١	لەوانەبوو موە سپیەکانی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وســـلم ـ بژمێـــردرێ
١٤٢	پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ نەگەیوەتە ئەوە کــە مــووی سپیی ببێ نەختێ نەبێ
١٤٣	شێوەی دەموچاوی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٤٤	ئەبوطوفەیل دواکەسە لە صەحابەی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وســـلم ـ لە مردنا
١٤٤	پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ نە گۆشتن بوە نە ضەعیف ، نە کورت بوە نە درێژ
١٤٥	تەداویی‌و داوای شیفا بە مووی پێغەمەر ـصلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٤٧	جارێکی دی باسی مووو دەموچاوی پێغەمەر ـ صلی اللە تعـــــالی علیـــە وســـلم ـ
١٤٨	شێوەی دەست‌و پێی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٤٨	قژداهێنانی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٤٩	مۆری پێغەمەرێتیی
١٥٠	دۆعاکردنی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بۆ موسوڵمانان
١٥١	بوردەباریی‌و ، خۆش‌ڕەفتاریی‌و ، رەوشت‌جوانیی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ
١٥٢	ئەنەس باسی رەوشتی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ دەکات
١٥٤	پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ چی بە ئەنجەشە وت ؟
١٥٦	گاڵتەکردنی پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ لەگەڵ منالاَ
١٥٦	پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وسلم ـ بۆ بەرەکەت دەستی کـردوە بە ظەرفی ئاوی خدمەتکارانی مەدینەدا
١٥٦	پێغەمەر ـ صلی اللە تعالی علیە وســـلم ـ چی لەگەڵ ئافرەتێکی ناســـاغدا کردوە ؟

لاپەڕە	بابەت

لاپەڕە	بابـــەت

لاپەڕە	بابەت
٢٣٦	موعجیزەی هەواڵدانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ بە کۆمەڵێ شتی غەیبیی
٢٣٧	تکثیر الماء القلیل
٢٣٨	ئاوی تەبوك و موعجیزە
٢٣٩	ئەو موعجیزانەی کە لەم حەدیثەدا ذیکر کراون
٢٤١	هەڵقوڵانی ئاو لە بەینی پەنجەکانی پێغەمەرەوە
٢٤٣	حەفتا کەس بە پەرداخێ ئاو دەزنوێژیان شتوە
٢٤٤	چوار ریوایەت لەم بابەتەدا
٢٤٥	موعجیزەی ئاوی حودەیبیە
٢٤٦	هەزارو پێنصەد کەس لە دۆلکەیەك دەزنوێژ ئەشۆن
٢٤٧	حەدیثی قەتادە
٢٤٩	خەبەرنەبوونەوە لە خەو
٢٥٠	گێڕانەوەی نوێژ
٢٥٢	مەسینەکەی قەتادە
٢٥٤	ئەحکامی ئەم حەدیثە
٢٥٥	موعجیزاتێ لەم حەدیثەدا هەیە :
٢٥٧	جارێکی دیکە خەبەرنەبوونەوەی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ و یارانی
٢٥٨	لەشپیسێ ئاوی دەست نەکەوت چی دەکا ؟
٢٥٩	موعجیزەی کونەنە ئاوەکانی ئافرەتە عەرەبەکە
٢٦١	هیچ لە ئاوی کونەنەکان کەمی نەکرد
٢٦٢	هۆزی ئافرەتەکە بە بۆنەی ئەوەوە موسوڵمان بوون
٢٦٣	حوکمی ئەم حەدیثە :
٢٦٤	جارێکی تر هەڵقوڵانی ئاو لە پەنجەی پێغەمەرەوە ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ ...
٢٦٥	تکثیر الطعام القلیل :
٢٦٥	هیزەکەی ئوممومالیك
٢٦٦	نیو وەسق جۆ
٢٦٧	نیو وەسق جۆی حەزرەتی عائیشە
٢٦٨	شیری مەڕەکانی پێغەمەر ـ صلی الله تعالی علیه وسلم ـ

لاپەڕە	بـابـــەت

لاپــەڕە	بـابـــــەت

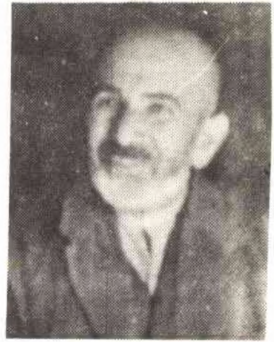
خوێنەری ئـــازیز !

حەز دەکەم لێرەدا موژدەی ئەوەت بدەمێ کـە بەرگی یـەکـەم بـە لێکۆڵینەوەکی نوێو ، نووسینەوەیەکی پوختەوە ئامادەکراوە بـۆ چـاپ ، تەنهـا کۆسپی نەبوونی کاغەزو گرانیی باری چاپ لە ڕێگەیدایـە ، بـەڵکو خـودا ئـەو کۆســـپە لابـەرێتو ، ئـەم بەرگـەیش بگـاتـە دەســت تـۆی بـەڕێـز ٠

١ر٢٣٥
ب ٢٢٢ بابان ، رەشـيدبەگ
إقتران النيرين في مجمع البحرين : تەرجەمەی حەدیثەکانی موسلیم و بوخاری/دانراوی مەلا رەشید بەگی بابان ؛ لێکۆڵینەوەی محمدعلی قەرەداغی.
چ ٢ ـ بەغدا : دار الحرية للطباعة ، ١٩٩٢ .
ب ٢ ؛ ٢٤ سـم
١ ـ فەرمووده ـ صەحیحی بوخاری . ٢ ـ فـەرمووده ـ صـەحیحی موسلیم . ٣ ـ الحديث صحيح البخاري . ٤ ـ الحديث صحيح مسـلم أ ـ قەرەداغی ، محمد علی (لێکۆڵینەوە) ب . ناونیشان .

ژمارەی سـپاردنی بـە (دار الكتب والوثـائق)
لـە بەغـداد ٢٩٥ لسـنة ١٩٩٢ .

دار الحرية للطباعة ـ بغـداد
١٤١٣ هـ ـ ١٩٩٢ م

دانەری ئەم کتێبە :

دانەری ئەم کتێبە ناوی :

* مامۆستا مەلا رەشید بەگی کوری فەتاح بەگی کوری محەمەد بەگی کوری خالید بەگەو لە نەوەی فەقێ ئەحمەدی دارشمانەیی‌یە .

* لە دەوروبەری ١٢٧٨ی کۆچی١٨٦١- ١٨٦٢ی . ز دا لە دایك بوە

* لای مامۆستا مەلا ئەورەحمانی پێنجوێنی خوێندنی تەواو کردوەو، هەر لای ئەویش ئیجازەی وەرگرتوە .

* چەنـد ساڵێك لە مەدرەسەی روشدی‌یەی عەسکەری‌یەی سلێمانی‌دا دەرسی گوتوەتەوە .

* پاشماوەی ژیانی لە تورکیا بە حاکمی‌و موحامێتیی بەسەر بردوە .

* ئەم کتێبـەی لە تورکیـا لە (٢٢) مانـگ دا دانـاوە. ٤٣رۆژ پاش تەواوکردنی کتێبەکەی لە ساڵی ١٩٤٢ی ز ١٣٦١ی‌ك دا کۆچی دوایی کردوە .

* بێجگە لەم کتێبە :

١- الدرر النضيدة في شرح منظومة الفريدة)

٢- (قەواعیدی نەحوو صەرفی کوردی)شی داناوە .

تأليف

ملا رشيد بيگ بابان

تحقيق

محمد على القره داغى

المجلد الثاني

نرخی (شەش) دینارە

دار الحرية للطباعة
بغداد